

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Psikolojik Danışma ve Rehberlik

YAZARLAR

Alim KAYA

Asuman BAYSAL

Canani KAYGUSUZ

Enver SARI

Günseli GİRGİN

Hülya ŞAHİN

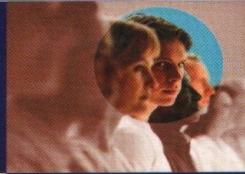
Mehmet Ali ÇAKIR

Mehmet GÜVEN

Mustafa KUTLU

Seher BALCI

Şerife TERZİ

Editör:
Alim KAYA

**PSİKOLOJİK DANIŞMA
VE REHBERLİK**

Alim KAYA
Asuman BAYSAL
Canani KAYGUSUZ
Enver SARI
Günseli GİRGİN
Hülya ŞAHİN
Mehmet Ali ŞAHİN
Mehmet GÜVEN
Mustafa KUTLU
Seher BALCI
Şerife TERZİ

ISBN : 975-6376-14-7

Kapak Tasarımı : Anı Yayıncılık
Baskı : Ertan Matbaası

Anı Yayıncılık
Fevzi Çakmak 2 Sokak 36/D
Demirtepe-Kızılay / ANKARA
Tel : 0 312 231 98 97 pbx
Faks : 0 312 232 17 78

e-mail : aniyayincilik-w@tr.net
www.aniyayincilik.com.tr

BU KİTABIN AMACI NEDİR?

Bir Öykü[▼]

Öğretmenin adı Melek'ti ve 5.sınıf öğrencilerinin önünde ayakta durduğu ilk gün onlara bir yalan söyledi. Çoğu öğretmen gibi, onlara baktı ve hepsini aynı derecede sevdiğini söyledi. Bu mümkün değildi; çünkü orada en önde, sırasına adeta çökmüş gibi oturan küçük bir öğrenci vardı. Adı Murat Can dı. Bir önceki yıl, Melek öğretmen, Murat'ı gözlemiş; onun diğer çocuklarla oynamadığını, giysilerinin kirli ve mutsuz olduğunu görmüştü.

Çalıştığı okulda Melek öğretmen, her öğrencinin geçmişteki kayıtlarını incelemekle de görevlendirilmişti ve Murat'ın bilgilerini en sona bırakmıştı. Onun dosyasını incelediğinde şaşırdı. Çünkü birinci sınıf öğretmeni: **"Murat zeki bir çocuk ve her an gülmeye hazır. Ödevlerini düzenli olarak yapıyor ve çok iyi huy-lu...Ve arkadaşları onunla olmaktan mutlu..."** diye yazmıştı.

İkinci sınıf öğretmeni:

"Mükemmel bir öğrenci, arkadaşları tarafından seviliyor; fakat evde annesinin amansız hastalığı onu üzüyor ve sanırım evdeki yaşamı çok zor." diyordu.

Üçüncü sınıf öğretmeni:

"Annesinin ölümü onun için çok zor oldu. Babası ona yeterince ilgi gösteremiyor ve eğer birşeyler yapılmazsa evdeki olumsuz yaşam onu etkileyecek." diye yazmıştı.

Dördüncü sınıf öğretmenine gelince:

"Murat içine kapanık ve okula hiç ilgi göstermiyor; hiç arkadaşı yok, bazen de sınıfta uyuyor." demişti.

▼ Bu öykü balca.net adresinden alınmıştır.

PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİK

Alim KAYA

Asuman BAYSAL

Canani KAYGUSUZ

Enver SARI

Günseli GİRGİN

Hülya ŞAHİN

Mehmet Ali ŞAHİN

Mehmet GÜVEN

Mustafa KUTLU

Seher BALCI

Şerife TERZİ

Editör: Alim KAYA

Ankara

Şubat, 2004

Şimdi Melek öğretmen sorunu çözmüştü ve kendinden utanıyordu. Öğrenciler ona güzel kâğıtlara sarılmış süslü kurdellalarla paketlenmiş yeni yıl hediyeleri getirdiğinde kendini daha da kötü hissetti. Çünkü Murat'ın armağanı kaba kahverengi bir kese kağıdına beceriksizce sarılmıştı. Bunu diğer öğrencilerin önünde açmak ona çok acı verdi. Bazıları, paketten çıkan sahte taşlardan yapılmış, birkaç taşı düşmüş bileziği ve üçte biri dolu parfüm şişesini görünce gülmeye başladılar, fakat Melek öğretmen, bileziğin ne kadar zarif olduğunu söyleyerek ve parfümünden de birkaç damlayı bileğine damlatarak onların bu gülmelerini engelledi.

O gün okuldan sonra Murat, Melek öğretmenin yanına gelerek; "*Öğretmenim, bugün hep annem gibi kokunuz*" dedi.

Çocuklar gittikten sonra Melek öğretmen yaklaşık bir saat kadar ağladı. O günden sonra da çocuklara okuma, yazma, matematik öğretmekten vazgeçerek onlarla daha yakından ilgilenmeye ve onları eğitmeye başladı. Murat'a özel bir ilgi gösterdi. Onunla çalışırken zekâsının tekrar canlandığını hissetti. Ona cesaret verdikçe çocuk geliyordu. Yılın sonuna doğru, Murat sınıfın en çalışkan öğrencilerinden biri olmuştu. Öğretmenin, hepinizi aynı derecede seviyorum yalanına karşın Murat onun en sevdiği öğrencisi olmuştu.

Bir yıl sonra, kapısının altında bir not buldu. Not Murat'tandı. Tüm yaşantısındaki en iyi öğretmenin kendisi olduğunu yazıyordu. Ondandır yeni bir not alana kadar 6 yıl geçti. Notunda liseyi bitirdiğini, sınıfındaki en iyi öğrenci olduğunu ve Melek öğretmenin hayatında gördüğü en iyi öğretmen olduğunu yazıyordu. Dört yıl sonra bir mektup daha aldı Murat'tan. O arada zamanın onun için zor olduğunu çünkü üniversitede okuduğunu ve çok iyi dereceyle mezun olmak için çok çaba sarfetmesi gerektiğini yazıyordu. Ve Melek öğretmen halâ onun hayatında tanıdığı en iyi öğretmendi. Bunun üzerinden dört yıl daha geçti ve bir mektup daha geldi. Çok iyi bir dereceyle üniversiteden mezun olduğunu ama daha ileriye gitmek istediğini yazıyordu. Ve halâ Melek öğretmen onun tanıdığı ve en çok sevdiği öğretmendi. Bu kez mektubun altındaki imza biraz daha uzundu.

Dr.Murat CAN

Bu hikaye burda bitmedi. İlkbaharda bir mektup daha aldı Melek öğretmen. Murat, bir kızla tanıştığını ve evleneceğini yazmıştı. Babasının birkaç yıl önce öldüğünü, Melek öğretmenin düğünde damadın anne ve babası için ayrılan yere oturup oturamayacağını soruyordu. Tabi ki oturabilirdi.

Tahmin edin ne oldu? Melek öğretmen törene giderken özenle sakladığı birkaç taşı düşmüş olan o bileziği taktı, Murat'ın ona verdiği ve annesi gibi koktuğunu söylediği parfümden sürmeyi de ihmal etmedi.

Birbirlerini sevgiyle kucaklarlarken, Murat, onun kulağına "*Bana inandığınız için çok teşekkürler öğretmenim, kendimi önemli hissetmemi sağladığınız için ve beni böyle değiştirdiğiniz için de...*" diye fısıldadı.

Melek öğretmen gözünde yaşlarla ona karşılık verdi: "*Yanıyorsun Murat... Ben değil, sen bana öğrettin. Seninle karşılaşınca kadar ben öğretmenliği bilmiyordum...*"

Bu kitabın amacı, tüm öğretmen adaylarının öyküdeki Melek öğretmen gibi bir öğretmen olma yolundaki çabalarına katkıda bulunmaktır. Öğretmen adaylarımızın bu kitaba Melek öğretmen'in gözüyle bakmaları beklenmektedir.

24 Aralık 2003 günü Ağrı Doğubeyazıt'a bağlı Ortadirek Köyü İlköğretim Okulunda sobaya dökülen tinerin patlamasının ardından yanan öğrencilerini kurtarmak için yaşamlarını feda eden öğretmenlerimiz Aysun KAYALAR ve Burçin UYSAL ile görevi başında kaybettiğimiz tüm ŞEHİT ÖĞRETMENLERİMİZ'e

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM-I

ÖĞRENCİ KİŞİLİK HİZMETLERİ VE REHBERLİK	1
Giriş	2
Çağdaş Eğitimde Öğrenci Kişilik Hizmetlerinin Yeri	2
Psikolojik Danışma ve Rehberlik Nedir?	5
Rehberliğin Amacı	8
Rehberliğin İlkeleri.....	10
Rehberlik Ne Değildir?.....	12
Başlangıcından Bugüne Rehberlik Anlayışındaki Değişme ve Gelişmeler	13
Eğitim-Öğretim ve Rehberlik Hizmetleri	14
Eğitim-Öğretim ve Rehberlik Arasındaki Farklar	14
Rehberliğin Öğrencilere Sağladığı Yararlar	15
Öğrencilerin Sıklıkla Rehberliğe Gerek Sinim Duyduğu Alanlar	16
Rehberlik Hizmetlerinin Yakın İlişkide Bulunduğu Kişi ve Kurumlar.....	16
Okul Yöneticileri ve Rehberlik İlişkisi.....	17
Öğretmenler ve Rehberlik Hizmetleri İlişkisi	17
Öğrenci Velileri ve Rehberlik Hizmetleri İlişkisi.....	17
Çevre ve Rehberlik İlişkisi	18
Rehberliğin Ortaya Çıkmasını Gerektiren Nedenler	19
Rehberliğin Tarihsel Gelişimi.....	23
ABD'deki Gelişmeler	23
Avrupa'daki Gelişmeler.....	23
Türkiye'deki Gelişmeler	25
Rehberliğe Katkı Sağlayan Bilim Dalları	26
Psikoloji.....	27
Sosyoloji	27

Sosyal Psikoloji	27
Ekonomi	27
Antropoloji	28
Eğitim Bilimi	28
Değerlendirme Soruları	29
KAYNAKÇA	33

BÖLÜM-II

PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİKTE BAŞLICA HİZMET TÜRLERİ	35
Giriş	36
Birey Sayısına Göre Rehberlik	36
Temel İşlevlerine Göre Rehberlik	38
Uyum Sağlayıcı Rehberlik	38
Yöneltici Rehberlik.....	38
Ayarlayıcı Rehberlik	39
Geliştirici Rehberlik.....	39
Önleyici Rehberlik.....	39
Tamamlayıcı Rehberlik	40
Problem Alanlarına Göre Rehberlik.....	40
Eğitsel Rehberlik	41
Mesleki Rehberlik	41
Kişisel Rehberlik.....	42
Hizmet Alanlarına Göre Rehberlik	43
Eğitim Alanında Psikolojik Danışma ve Rehberlik.....	43
Sağlık Alanında Rehberlik.....	44
Sosyal Yardım Alanında Rehberlik	44
Endüstri Alanında Rehberlik	45

Eğitim Kademelerine Göre Rehberlik.....	45
Okul Öncesi Eğitimde Rehberlik	46
İlköğretimde Rehberlik.....	47
Ortaöğretimde Rehberlik	49
Yüksek Öğretimde Rehberlik.....	51
Özet	53
Değerlendirme Soruları	55
KAYNAKÇA	60

BÖLÜM-III

OKULLARDA REHBERLİK SERVİSLERİ-HİZMETLER	63
Giriş	64
Okullarda Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri	64
Okullardaki Rehberlik Hizmet Alanlarının Sınıflandırılması	65
Psikolojik Danışma ve Rehberlikte Doğrudan Öğrenciye Dönük Hizmet Alanları	67
Psikolojik Danışma Hizmetleri.....	68
Oryantasyon (Yeni Duruma-Ortama Alıştırma) Hizmetleri.....	71
Öğrenciyi Tanıma Hizmetleri	73
Bilgi Toplama ve Bilgilendirme Hizmetleri	74
Yöneltme ve Yerleştirme Hizmetleri	75
İzleme Hizmetleri	76
Psikolojik Danışma ve Rehberlikte Dolaylı Hizmet Alanları	77
Okul PDR Programı Hazırlama.....	77
Konsültasyon (Müşavirlik-Danışma) Hizmetleri	79
Anne-Babalara Rehberlik Hizmetleri	81
Çevre İle İlişkiler	82

Araştırma ve Değerlendirme Hizmetleri.....	83
Özet	85
Değerlendirme Soruları	86
KAYNAKÇA	91

BÖLÜM-IV

EĞİTSEL REHBERLİK.....	93
Giriş	94
Eğitsel Rehberliğin Tanımı	96
Eğitsel Rehberliğin Amaçları	96
Eğitsel Rehberliğin Kapsamı.....	96
Eğitsel Rehberliğin Yoğunlaştığı Alanlar	97
Bireyselleştirilmiş Öğretimin İlkeleri.....	102
Tip Teorisi ve Öğrenme Tipleri	104
Dışa Dönük Tipler	104
İçe Dönük Tipler	104
Duyusal Tipler	104
Sezgisel Tipler.....	105
Düşünen Tipler.....	105
Duygusal Tipler	105
Yargısal Tipler	105
Algısal Tipler	105
Öğrencilerin Eğitsel Kararlar Vermeleri İçin Neler Gereklidir?.....	106
Öğrencilerin Güdülenmesi.....	107
Etkili ve Verimli Ders Çalışma Yöntemleri	110
Öğrenmeyi Öğrenme	114
Öğrenme Stilleri	115

Zeka Türleri	117
Özet	120
Ekler	122
Değerlendirme Soruları	131
KAYNAKÇA	134

BÖLÜM-V

MESLEKİ REHBERLİK	137
Giriş	138
Mesleki Rehberlik ve Önemi	138
Mesleki Rehberlik Nedir?	140
Meslek Seçimi ve Gelişimi İle İlgili Kuramsal Görüşler.....	140
Ginzberg'e Göre Mesleki Gelişim.....	143
Super'a Göre Mesleki Gelişim	144
Holland'a Göre Mesleki Gelişim.....	147
Bandura'ya Göre Mesleki Gelişim (Sosyal Bilişsel Kuram)	148
Karar Verme Süreci Ve Meslek Seçimi.....	150
Karar Verme Sürecine İlişkin Kuramsal Açıklamalar.....	150
Karar Verme Sürecinin Aşamaları	152
Bilgi İşleme Yaklaşımına Göre Mesleki Karar Verme	153
Mesleki Rehberlik Hizmetlerinde Göz Önünde Tutulması Gereken Noktalar .	157
Mesleki Rehberlik ve Yöneltilme	159
Özet	161
Değerlendirme Soruları	163
KAYNAKÇA	167

BÖLÜM-VI

KİŞİSEL REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMA.....	169
Giriş	170
Kişisel Rehberliğin Tanımı	171
Kişisel Rehberlik Hizmetlerinin Kapsamı.....	171
Psikolojik Danışma'nın Dayandığı Bazı Temel Kuramlar	173
Psikanalitik Kuram	173
Davranışçı Yaklaşım	174
Danışandan Hız Alan Yaklaşım	174
Akılcı-Duygusal Yaklaşım	175
Bilişsel Terapi Yaklaşım	176
Başlıca Kişisel Rehberlik Hizmetleri	177
Sosyal Beceri Eğitimi	178
Sosyal Becerilerin Ölçülmesi	179
Sosyal Becerilerin Kazandırılması	180
Sosyal Özellikler Listesi (Okulöncesi ve İlköğretim Sınıfları İçin)	182
Sosyal Beceri Listesi(Lise öğrencileri ve yetişkinler için)	183
Kişisel Rehberlik Açısından Öğretmenlerin Sorumlulukları	185
Özet	194
Değerlendirme Soruları	195
KAYNAKÇA	200

BÖLÜM-VII

BİREYİ TANIMA VE BİREYİ TANIMA TEKNİKLERİ	201
Giriş	203
Bireyi Tanımının İşlevi ve Önemi	203
Bireyi Tanımadaki Bilgi Toplamının İşlevleri	205
Bireyi Tanımının Amacı	206
Bireyi Tanımak Neden Gereklidir?	207
Bireyi Tanımadaki Temel İlke ve Anlayışlar	208
Öğrencilerin Tanımamızı Gereken Yönleri	210
Bireyi Tanıma Tekniklerinin Sınıflandırılması	216
A. Psikolojik Testler	217
Psikolojik Ölçme Araçlarında Bulunması Gereken Teknik Özellikler..	218
Testlerin Kullanılmasında Dikkat Edilecek Bazı Etik Kurallar	220
Psikolojik Testlerin Yorumlanmasında Dikkat Edilecek Etik Kurallar ...	221
Maksimum Performans Testleri	223
Yetenek Testleri	223
Başarı Testleri.....	224
Davranış Testleri	225
Kişilik envanterleri.....	227
İlgi Envanterleri	228
Tutum Envanterleri	229
B. Test Dışı Teknikler	232
Kendini Anlatma (Self-Report) Teknikleri	232
Görüşme.....	232
Anket.....	239
Problem Tarama Listeleri.....	245
Otobiyografi	252
Arzu-İstek Listesi	256

Anı Defteri (Günlük).....	261
Öğrenci Tanıma Formu	262
Gözlemsel Teknikler	265
Gözlem.....	265
Anekdor.....	272
Gözlem Listeleri.....	276
Derecelendirme Ölçekleri.....	279
Sosyometrik Teknikler.....	285
Sosyometri.....	285
Kimdir Bu (Bil-Kim) Tekniği	291
Diğer Teknikler.....	295
Toplu Dosya	295
Zaman Çizelgesi.....	301
Ev Ziyaretleri.....	303
Vak'a İncelemesi.....	305
Veli Konferansı (Veli Toplantıları).....	308
Değerlendirme Soruları	310
KAYNAKÇA	314

BÖLÜM-VIII

ÖZEL EĞİTİM VE REHBERLİK.....	321
Giriş	322
Gelişim Nitelikleri Bakımından Farklı Olan Bireylere Yönelik Tanımlamalar ...	323
Tarih İçinde Özel Eğitim	324
Özel Eğitim Konusunda Türkiye'nin Durumu	326
Özel Eğitimin İlkeleri	329
Özürlülüğün Nedenleri.....	333
Özürlülerin Gruplandırılması	334

Özürlülerin Karşılaştığı Güçlükler	341
Engelli Kişilerin Yaşamlarının Kolaylaştırılmasında Neler Yapılabilir?	344
Özürlülükle İlgili Okullarda Neler Yapılabilir?	347
Psikolojik Danışmanlar Neler Yapabilir?.....	347
Öğretmenler Neler Yapabilir?.....	351
Özet	353
Değerlendirme Soruları	355
KAYNAKÇA	357

BÖLÜM-IX

OKUL PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİK PROGRAMLARININ GELİŞTİRİLMESİ	359
Giriş	360
Kapsamlı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programının Kavramsal Temeli.....	360
Kapsamlı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programının Öncülleri	361
Kapsamlı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programlarının Hazırlanması.....	362
Programın Temel Yapısını Tanımlama	363
Rehberlik İhtiyaçlarının Belirlenmesi.....	365
Alanlara Göre Öğrenci Yeterlikleri ve Göstergelerinin Oluşturulması .	367
Öğrenci Yeterliklerinin Kazanılmasında Kullanılacak Etkinlikler	370
Görevleri Belirleme.....	374
Zaman Dağılımı	376
Programı Yazılı Hale Getirme	376
Kapsamlı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programının Uygulanması.....	376
Kapsamlı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programının Değerlendirilmesi	377
Öğrendiklerimizin Eğitimde Uygulanması.....	379
Özet	380
Değerlendirme Soruları	382
KAYNAKÇA	387

BÖLÜM-X

PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİKTE ÖRGÜT VE PERSONEL.....	389
Giriş	390
Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetlerinin Okul Düzeyinde Örgütlenmesi	392
Psikolojik Danışmanların Görevleri.....	392
Okul Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yürütme	395
Komisyonunun Kuruluşu ve Görevleri	395
Komisyon Kimlerden Oluşur?	396
Okul Müdürünün Görevleri	396
Sınıf Rehber Öğretmenlerinin Görevleri	398
Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetlerinin İl/İlçe Düzeyinde Örgütlenmesi	400
RAM' larda Görevli Psikolojik Danışmanların Görevleri.....	401
RAM' larda Görevli Psikologların Görevleri.....	403
Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri İl Danışma Komisyonunun Oluşumu ve Görevleri.....	405
Kuruluşu-Oluşumu.....	405
Görevleri	405
Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetlerinin Milli Eğitim Bakanlığı Düzeyinde Örgütlenmesi	406
Özet	409
Değerlendirme Soruları	410
KAYNAKÇA	416

BÖLÜM 1

ÇAĞDAŞ EĞİTİM SİSTEMİNDE ÖĞRENCİ KİŞİLİK HİZMETLERİ VE REHBERLİK

Yrd. Doç. Dr. Günseli GİRĞİN

Dr. GİRĞİN 1959 yılında Hatay'da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Hatay'da tamamladıktan sonra 1981 yılında Hacettepe Üniversitesi Psikoloji bölümünden mezun oldu.

1995 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri bölümünde doktora eğitimini tamamladı. Halen aynı üniversitede görev yapmaktadır.

BU BÖLÜMDE NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- ◆ Çağdaş eğitim sisteminde öğrenci kişilik hizmetleri kavramının ne olduğunu,
- ◆ Psikolojik Danışma ve Rehberliğin ne olduğunu,
- ◆ Psikolojik Danışma ve Rehberliğin tanımını,
- ◆ Psikolojik Danışma ve Rehberliğin amaçlarını,
- ◆ Psikolojik Danışma ve Rehberliğin ilkelerini,
- ◆ Eğitim ve Rehberlik arasındaki ilişkiyi ve farklılıkları,
- ◆ Psikolojik Danışma ve Rehberliğin ortaya çıkmasını gerektiren nedenleri,
- ◆ Psikolojik Danışma ve Rehberliğin ilişkili olduğu kişi ve kurumları,
- ◆ Psikolojik Danışma ve Rehberliğin diğer disiplinlerle ilişkisini,
- ◆ Psikolojik Danışma ve Rehberliğin tarihsel gelişimini öğreneceğiz.

Bir Öykü

Bir sahil kasabasında genç bir adam her sabah yürüyüşe çıkarmış ve aynı görüntü ile karşılaşmış. Yaşlı bir adam, gece azgın dalgaların karaya çıkardığı deniz yıldızlarını tek tek toplayarak tekrar denize atarmış. Bu olay günlerce devam etmiş, genç adam bu işe hiç bir anlam veremiyormuş. Bir gün dayanmayarak yaşlı adama “Ne uğraşıyorsun her gün aynı şey oluyor, deniz yıldızlarını sen topluyorsun gece deniz tekrar karaya çıkartıyor.”. Yaşlı adam deniz yıldızlarını denize atmaya devam ederek “Onlardan birini bile tekrar yaşama döndürmek ve kurtarmak bana yetiyor.” demiş ve elindeki yıldızı denize fırlatarak “Bak biri kurtuldu bile” diyerek işine devam etmiş.

Giriş

Herhangi bir kavramın herkesçe kabul edilebilir bir tanımını yapmak güçtür. Bu güçlük bireylerin o kavrama “nereden” baktıklarından kaynaklanır. Dolayısıyla her bakış açısına göre bir tanım yapılabilir. Bu bağlamda eğitimin de herkesçe kabul edilebilir, tüm boyutlarıyla bir tanımını yapmak güçtür. Genel olarak eğitim; bireylere kendi yaşantıları yoluyla istendik davranışlar kazandırma süreci olarak tanımlanmaktadır(1). Eğitimin temel amacı, bireylerin sahip oldukları tüm potansiyelleri en üst düzeyde geliştirmek, onların kendileri ve içinde yaşadıkları toplumun uyumlu ve üretken bireyleri olmalarına yardımcı olmak, kısaca onları yaşamla baş edebilecek tüm becerilerle donatmaktır. Gelişen teknoloji ve değişen toplumsal yapı ve bu yapı içerisindeki değişen roller bireylerin sadece var olan durumlara uyum sağlamalarını değil değişen koşullara uyum sağlamaları için gerekli olan bilgi ve becerilerle donanık olmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu donanımı sağlamak eğitimden beklenen bir işlev olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Öğretim” ve “Yönetim” gibi iki boyuttan oluşan “Klasik” eğitim anlayışı giderek değişmiş, bu iki boyuta üçüncü bir boyut olarak “öğrenci kişilik hizmetleri” kavramı eklenmiştir.

Bu bölümde çağdaş eğitim anlayışının eğitime getirdiği öğrenci kişilik hizmetleri kavramı üzerinde durulmuş, öğrenci kişilik hizmetleri içinde yer alan ve bu kitabın konusunu oluşturan Psikolojik Danışma ve Rehberlik kavramı tanıtlmış, rehberliğin tanımı, amaçları, ilkeleri açıklanmıştır.

Çağdaş Eğitimde Öğrenci Kişilik Hizmetlerinin Yeri

Gelişen teknoloji ve toplumsal yapıda meydana gelen değişimler eğitim sistemlerine de yansımış ve çeşitli değişimlere neden olmuştur. Geleneksel eğitim anlayışı **“öğretmen ve program merkezli”** iken çağdaş eğitim anlayışı öğrenciyi

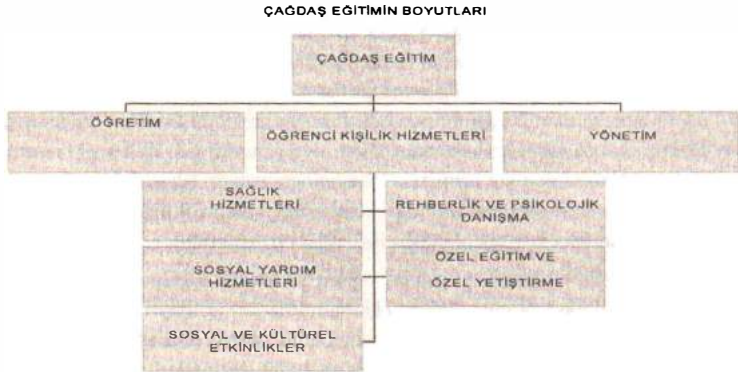
merkeze almış ve **"öğrenci merkezli eğitim"** daha yaygın olarak kabul görmüştür. "Öğrenci merkezli eğitim" öğrenciyi bireysel farklılıkları olan değerli varlıklar olarak görür, öğrenciye zengin eğitim ortamları hazırlama ve onunla birebir ilgilenmeyi gerekli kılar. Çağdaş eğitimin amacı, bedensel, ruhsal ve sosyal açıdan uyumlu bireyler yetiştirmektir. Ancak böyle bireyler, toplumu geliştirebilir. Çünkü toplumda gelişmeyi yaratacak kişiler, sorgulayan, yargılayan, araştıran kişilerdir. Çağdaş eğitimin amacı da böyle bireyler yetiştirmektir.

Klasik öğretmen ve program merkezli eğitim anlayışı, doğal olarak öğretimi vurgulamış ve öğrenciyi bazı bilgilerin öğretilmesi gereken bir varlık olarak ele almıştır. Öğretim hizmetleri yoluyla daha çok bireyin zihinsel ve entelektüel gelişimine vurgu yapmıştır. Ancak zamanla insanın sadece zihinsel bir varlık olmadığı bunun yanında duygusal ve sosyal bir varlık olduğu gerçeği giderek daha fazla kabul görmeye ve vurgulanmaya başlanmıştır. Bu kabul, mevcut öğretim ağırlıklı eğitim anlayışı ve uygulamalarının bireylerin tüm gereksinimlerine cevap vermediği, bir okul sistemi içinde yetiştirmekte olan bireylerin daha başka karşılanması gereken gereksinimleri olduğu gerçeğinin anlaşılmasını sağlamıştır. Öte yandan eğitimden beklentiler de değişmeye başlamıştır. Eğitimden sadece öğretim yapma ve bazı konu alanlarındaki bilgileri aktarmanın yanında öğrencileri ruhsal açıdan sağlıklı bireyler olarak yetiştirilmesi beklenmeye başlanmıştır. Tüm bu anlayış ve beklentilerdeki değişimler eğitimde öğretim ve yönetim gibi iki temel boyuta bir yenisinin eklenmesine yol açmıştır. O boyut öğrencilerin öğretim hizmetleriyle karşılanan gereksinimlerinin dışında kalan kişisel gelişim ihtiyaçlarını karşılamaya dönük hizmetler bütünü olan öğrenci kişilik hizmetleridir.

Öğrenci Kişilik Hizmetleri, çağdaş eğitim sisteminin öğrencilere sunduğu önemli hizmetlerinden biridir. Çağdaş eğitimin amaçlarına ulaşmak ve eğitimin işlevini gerçekleştirmek üzere örgün eğitimde okulun yapısı da değişmiş ve öğretim ve yönetim hizmetlerinin yanında öğrenci kişilik hizmetleri yer almıştır(2). Öğretim, belirli bir alanda bilgi, beceri ve tutum kazandırmaya yönelik etkinliklerdir. Yönetim, eğitim kurumunu amacına yönelik olarak yaşatma, öğretim ve kişilik hizmetlerini eşgüdümleme ve yürütme etkinlikleridir (3). Öğrenci kişilik hizmetleri, bireysel farklara ve gereksinimlere cevap veren çabalar, tutumlar, davranışlar, değerler, duygular ve kişisel amaçlarla ilgili olarak, bireye ağırlık veren etkinlikleri kapsar. **Öğrenci kişilik hizmetleri, öğrencinin tüm yönleri ile ele alınıp, uygun düzeyde gelişimini sağlayabilecek çeşitli hizmetlerin bütünüdür.** Öğrenci kişilik hizmetlerinin kapsamına giren hizmetler, öğrencilerin bir okul sistemi içinde ihtiyaç duyabilecekleri tüm hizmetleri kapsar. Ancak bu hizmetler öğretime yardımcı hizmetler olarak ele alınmamalıdır. Öğretim hizmetleri nasıl bireylerin öğ-

renme gereksinimlerini karşılıyorsa öğrenci kişilik hizmetlerinin de kendine özgü amaçları, karşılamakta olduğu öğrenci gereksinimleri vardır. Kısaca öğrenci kişilik hizmetleri öğretim hizmetlerine yardımcı hizmetler değil öğrencilerin öğretim hizmetleriyle karşılanamayan gereksinimlerini karşılamayı amaçlayan, çağdaş eğitimin tamamlayıcı ve ayrılmaz bir yanını oluşturmaktadır. Kuşkusuz bir okulda öğrenci kişilik hizmetlerinin etkili ve verimli bir şekilde yürütülmesinin öğretim hizmetlerinin kalitesini artırıcı bir rol oynar ancak belirtildiği gibi öğrenci kişilik hizmetleri öğretime yardımcı bir hizmet alanı değildir.

Aşağıda Şekil-1’de öğrenci kişilik hizmetlerinin çağdaş eğitim sistemi içindeki yeri ve kapsadığı hizmetler gösterilmiştir. Bu şekilde aynı zamanda psikolojik danışma ve rehberliğin eğitim sistemi içindeki yeri de görülmektedir. Buna göre psikolojik danışma ve rehberlik; çağdaş eğitimin öğretim ve yönetim hizmetleri dışındaki üçüncü boyutu olan öğrenci kişilik hizmetleri kapsamında bir hizmet alanıdır.

Şekil 1: Çağdaş Örgün Eğitim Sisteminde Öğrenci Kişilik Hizmetlerinin Yeri

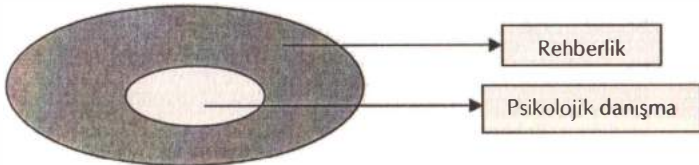
Öğrenci kişilik hizmetleri kapsamında yer alan hizmetleri **sağlık hizmetleri, sosyal ve kültürel etkinlikler, özel eğitim ve özel yetiştirme, sosyal yardım hizmetleri ve psikolojik danışma ve rehberlik** hizmetleridir. Öğrenci kişilik hizmetlerinin amacı, her düzeydeki okul ve eğitim kurumlarında, öğrencinin sağlıklı, mutlu ve üretken bir kişilik geliştirmesine katkıda bulunmaktır. Öğrenci kişilik hizmetleri, okulun düzeyi, olanakları ve bulunduğu çevreyi göz önüne alarak dü-

zenlenmektedir. Aşağıda öğrenci kişilik hizmetleri çerçevesinde öğrencilere sunulan hizmetler kısaca açıklanmıştır:

1. **Sağlık Hizmetleri:** Sağlık eğitimi, sağlığı koruma, sağlık kontrolleri yapma, bulaşıcı hastalıklar ve korunma yolları, tanı ve tedavi merkezleri.
2. **Sosyal Yardım Hizmetleri:** Öğrencileri burs ve barınma konusunda bilgilendirme, beslenme, ulaşım ek iş konusunda yardımcı olma gibi hizmetleri kapsar.
3. **Rehberlik hizmetleri:** Öğrencilere sunulan psikolojik yardım hizmetlerini kapsar.
4. **Özel Yetiştirme Hizmetleri:** Özel yetenekleri geliştirme fırsatlarına yardımcı olma, gereksinim duyulan alanlarda kurslara yönlendirme, verimli ders çalışma becerileri kazandırma, başarısızlık nedenleri konusunda öğrenciyi bilgilendirme.
5. **Sosyal ve Kültürel Hizmetler:** Serbest zaman etkinlikleri ve serbest zamanı verimli kullanma alışkanlıkları, ilgi ve becerilerine göre öğrencileri serbest zaman etkinliklerine yönlendirme (4,5)

Psikolojik Danışma ve Rehberlik Nedir?

Fiziksel ve toplumsal yaşamla ilgili olgulardan kaynaklanan sorunların ve bunlara bulunan çözüm yollarının tanıtılması ve karşılaşılabilecek yeni sorunlara çözüm bulabilme becerilerinin geliştirilmesi, ders konularını oluşturmaktadır. Birey, kendi yaşamında karşılaştığı kişisel sorunlar karşısında çözüm için kendisi bir çıkış bulamadığında bir uzman desteğine gereksinim duyar. Bu amaçla kurulan "Rehberlik Servisleri" değişik yöntemlerle bireye yardımcı olur. Rehberlik hizmetleri birinci derecede, bireylerin "karar verme" konusunda yaşadığı sorunlara yardımcı olur. İnsan hayatı boyunca pek çok konuda karar verir. Bazı konularda verilen kararlar bütün hayatı etkileyecek güce sahip olabilir. Böyle dönemlerde insan kaygı ve bunalım yaşayabilir; bu durumda psikolojik desteğe de ihtiyaç duyabilir. Rehberlik , bireylere bu desteği sağlamaya çalışır. Genelde rehberlik ve psikolojik danışma kavramları birlikte kullanılır. Oysa psikolojik danışma, rehberlik hizmetlerinin bir bölümünü oluşturur .Bu ilişki şöyle şematize edilebilir:

Şekil 2: Rehberlik ve Psikolojik Danışma İlişkisi (6,7)

Psikolojik danışma ve rehberliğin ne olduğunu açıklamadan önce bir nokta- nın okuyucuya hatırlatılmasında yarar görülmektedir. Bu kitabın bu bölümünde ve diğer bölümlerde zaman zaman kısaca alanın geleneksel adı olan “Rehberlik” zaman zaman da “Psikolojik Danışma ve Rehberlik” kavramları kullanılmıştır. Hangi kavram kullanılırsa kullanılsın kastedilen alan aynıdır.

Rehberliğin anlamı üzerinde değişik görüşler ortaya konmuş ve çeşitli tanımları yapılmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi her hangi bir kavramın herkesçe benimsenebilecek bir tanımını yapmak güçtür. Bu güçlük psikolojik danışma ve rehberlik için de geçerlidir. Aşağıda yapılan tanımlardan bazıları verilmiştir:

- ◆ Rehberlik, bireyin problemlerini çözebilmesi , bağımsız hale gelebilmesi ve içinde yaşadığı toplumun sorumlu ve üretken bir üyesi olabilmesi için sağlanan bir yardım sürecidir (8).
- ◆ Rehberlik,bireyin gizil güçlerini anlamsız ve bunların toplumsal fırsatlarla ilişkilendirmesi,toplumda uyum içinde yaşaması için bireye yapılan sistematik ve profesyonel bir yardımdır (9).
- ◆ Rehberlik, bireyin kendini anlaması, yaşama uyumunu bozmadan kendini yönetebilmesi amacıyla sağlanan yardım sürecidir (10).
- ◆ Rehberlik, bireyin kendini ve çevresini tanımasına ve anlamasına yardım etme sürecidir (11).
- ◆ Rehberlik, bireye kendini anlaması,çevredeki olanakları tanıması ve doğru kararlar vererek kendini gerçekleştirebilmesi için yapılan sistematik ve profesyonel yardım sürecidir (12).
- ◆ Rehberlik, bireyin verimli bir şekilde gelişmesini ve topluma uyum sağlamasında gerekli olan seçimleri, planları yapmasında ve kararları vermesine yarayacak bilgi ve becerileri kazanması ve ulaştığı bu seçme ve kararları uygulaması için kişiye yapılan sistemli ve profesyonel yardımdır (13).

Rehberliğin yukarıda verilen bazı tanımları incelendiğinde tanımların bazı ortak noktaları vurguladığı görülmektedir. Tanımların vurguladığı ortak sözcükler; **süreç, yardım, birey ,kendini anlama, kendini gerçekleştirme, destek, uyum, olarak** görülmektedir. Tanımların çoğunda ortak olarak kullanılan bu sözcüklerden hareketle tanımların ortak yanları aşağıdaki gibi özetlenebilir (14):

1. Rehberlik süreci ,süreklidir ve bireyin yaşadığı her yerde vardır.
2. Rehberlik, bireye yardım etme işidir. Rehberlik yardımı, psikolojik bir yardımdır. Rehberliğin psikolojik bir yardım olma özelliği onu başka yardım hizmetlerinden belirgin bir biçimde ayırır. Buna göre rehberlik yardımı, bir yol gösterme- öğretme yardımı değildir.

3. Rehberlik yardımı, bireye dönüktür ve bireyin gizil potansiyellerini ortaya çıkarmayı amaçlar.
4. Rehberlik bilimsel ve profesyonel bir yardımdır ve çalışmalarının dayandığı bilimsel ilkeler ve yöntemler vardır.
5. Rehberliğin özü, bireyin kendini gerçekleştirmesine yardım etmektir.

Rehberliğin anlamı üzerinde yukarıda verilen tanımlar ve tanımlardan çıkarılan genellemeleri de işin içine katarak rehberlik şöyle tanımlanabilir: **Rehberlik, kendini anlaması, problemlerini çözmesi, gerçekçi kararlar alması, kapasite-lerini kendine en uygun düzeyde geliştirmesi, çevresine dengeli ve sağlıklı bir uyum yapması ve böylece kendini gerçekleştirmesi için uzman kişilerce bireye verilen psikolojik yardımlardır**(15).

Bu tanımın vurguladığı noktalar şöyle özetlenebilir:

- ◆ Rehberlik psikolojik bir yardımdır.
- ◆ Rehberlik yardımı uzman kişilerce verilir.
- ◆ Rehberliğin esası bireyin güçlü ve zayıf tüm yanlarıyla bir bütün olarak kendini tanıması ve anlamasıdır.
- ◆ Rehberlik bireyin çevresiyle ve kendisiyle uyumlu bir birey olmasına yardım eder.
- ◆ Ve rehberliğin nihai amacı bireyin kendini gerçekleştirmesine yardımcı olmaktır.

- Pardon!Şu adrese nasıl gidebilirim acaba?

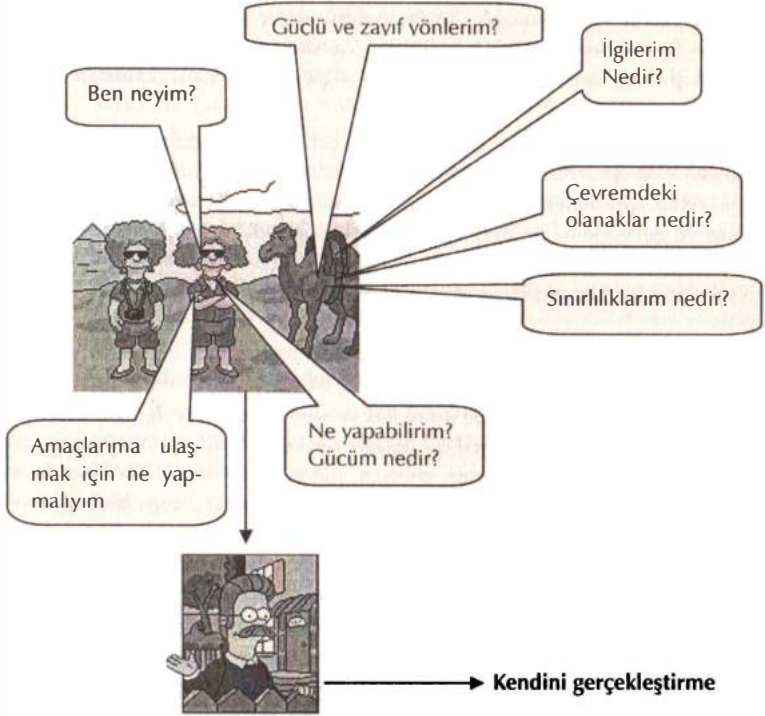
(Zor durumlarda herkesin yardıma ihtiyacı olabilir.Bu küçük sürücü gibi..)

Rehberliğin Amacı

Aslında yukarıdaki tanımda rehberliğin amaçları vurgulanmaktadır. Bunları tekrar edecek olursak rehberliğin amaçları;

- ◆ Bireyin kendini tanımaya ve anlamaya yardım etmek
- ◆ Bireyin problemlerini çözmesine yardım etmek.
- ◆ Bireyin gerek iç psikolojik uyumu gerekse çevre ile olan ilişkilerinde uyumlu bir insan olabilmesine yardım etmek,
- ◆ Bireyin sahip olduğu görünür ya da gizil tüm potansiyellerini en üst düzeyde geliştirmek
- ◆ Ve nihai olarak da bireyin kendini gerçekleştirmesine yardımcı olmaktır.

Rehberliğin ulaşmak istediği en genel amacı, bireyin gelişimine ve uyumuna yardımcı olarak **kendini gerçekleştirmesine** katkıda bulunmaktır. Kendini gerçekleştirme psikolojik danışma ve rehberlikte önemli bir kavramdır. Kendini gerçekleştirme, bireyin her yönüyle kendisinde varolan kapasiteyi en verimli biçimde geliştirmesi ve böylece mutlu olmasını sağlamaktır. Kendini gerçekleştirmekte olan birey; kim olduğunu gerçekçi bir gözle algıladığı gibi, kim olabileceği hakkında da daha tutarlı bir kişiliğe sahiptir. Hem kendisi, hem de başkaları hakkında iyi düşüncelere sahiptir. Kendine saygı duyar ve kendini olduğu gibi kabul eder. Duygu ve düşüncelerini uygun bir şekilde dile getirir. Değişmeye ve yeni yaşantılara açıktır. Kendini gerçekleştirme yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Bu nedenle hayatın her döneminde, ilgi ve yetenek yönünden en üst seviyeye ulaşmak için çaba gösterilmelidir (16). Buradan hareketle rehberliğin amacı şu şekilde şematize edilebilir:

İnsanın genel olarak bedensel ve ruhsal bir varlık olduğu bilinmekte ve beden sağlığı kadar ruh sağlığının da korunmasının önemi vurgulanmaktadır. Sağlık hizmetlerinde sağlık sorunları ortaya çıktığında onu tedavi etmeye dönük "tedavi edici" sağlık hizmeti anlayışı bütün dünyada giderek terkedilmiştir. Çünkü tedavi etmeye dönük hizmet anlayışı oldukça pahalıya mal olmaktadır. Bunun yerine "koruyucu ve önleyici" sağlık hizmeti anlayışı yaygınlaşmakta ve sağlık (bedensel ve ruhsal) bozulmadan onu önleyici uygulamalar üzerinde durulmaktadır. Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine bu açıdan bakıldığında, gerçekte psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri bir **"koruyucu ruh sağlığı hizmetidir"** Ülke-
 mizde sağlık alanında henüz koruyucu ve önleyici yaklaşım ve uygulamaların sınırlılığı dikkate alındığında, okullarda öğrencilere sunulan psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin toplumun ruh sağlığının korunması anlamında ne denli

menler, okul içi okul dışı kişilerin desteği ile ortak bir amaç doğrultusunda çalışılır (22,23). Herhangi bir okuldaki rehberlik çalışmaları bu alanda yetişmiş sınırlı sayıdaki personelin üstesinden gelebileceği bir iş değildir. Rehberlik çalışmalarına mutlaka okul yöneticileri ve öğretmenler katılmalıdır. Bunu sağlayacak düzenlemeler, modeller geliştirilmelidir.

5. **Öğrencilere rehberlik hizmeti verirken onları her yönüyle tanımak gerekir.** Toplanan nesnel ve güvenilir bilgiler sayesinde öğrenci kendisini daha iyi tanıyarak okul içinde bir programa veya bir üst okula yönelmesinde daha sağlıklı karar verebilir (24). Aslında en genel ve özlü anlatımıyla rehberlik, bireyi tanıma ve onun kendisini tanımasına yardımcı olmaktır. Rehberlikte öğrenci tanıma çalışmaları önemli bir yere sahiptir.
6. **Rehberlik hizmetlerinde gizlilik esastır.** Öğrenciler, danışman ile çok özel sorunlarını paylaşabilir. Danışman ile danışan arasında kurulacak karşılıklı güvene dayalı bir ilişki tüm sürecin kalbidir. Danışman ile danışan arasındaki ilişkide danışana ait özel ve kişisel bilgiler danışanın izni olmadan başkalarıyla paylaşılmaz. (25).
7. **Rehberlik Hizmetleri yararlanmak isteyen her bireye sunulmalıdır.** Rehberlik tüm öğrencilere yönelik bir hizmettir. Rehberliğin bozuk davranışları düzeltmekten ziyade, koruyucu ve geliştirici bir işlevi vardır. O halde bu hizmetten gelişmek isteyen herkes yararlanabilir. (26)
8. **Rehberlik uygulamaları her okulun amaç ve ihtiyaçlarına göre değişir.** Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri de planlı programlı olarak yürütülür. Nasıl öğretim hizmetlerinde bir müfredat var ve öğretmen bu müfredata göre öğretim hizmetlerini yürütüyor ise rehberlikte de bir okulda bir yıl içinde öğrencilere sunulacak olan hizmetleri kapsayan bir program vardır. Ancak bu program herhangi bir dersin programı gibi standart ve değişmez değildir. Rehberlik programının hareket noktası öğrencilerin gereksinim ve problemleridir. Bu nedenle her okulda ve her bölgedeki öğrencilerin gereksinimleri farklı olacağından bu gereksinimleri karşılamaya dönük olarak hazırlanan programlar da farklı-esnek olacaktır. Tek bir program hazırlayıp ülke genelinde tüm okullarda uygulamak mümkün değildir.
9. **Rehberlik hizmetleri planlı, programlı, örgütlenmiş bir biçimde ve profesyonel bir düzeyde sunulmalıdır.**
10. **Rehberlik eğitimin ayrılmaz ve tamamlayıcı bir parçasıdır** (27)
11. **Rehberlik hizmetleri, birey adına karar vermez.** Seçenek sunma ve bilgilendirme yoluyla bireyin özgür olarak karar vermesini sağlar.

Rehberlik Ne değildir?

Rehberliğin tanımı, amaçları ve ilkeleri yukarıda açıklanmıştır. Ancak rehberliğin ne olup ne olmadığına ilişkin temel ve doğru bir anlayışın eğitim işiyle uğraşan herkeste var olduğunu söyleyebilmek güçtür. Okullarımızda yöneticilerde, öğretmenlerde, anne-babalarda rehberliğe ilişkin yanlış inanç ve anlayışlar yazık ki kısmen hala devam etmektedir. Rehberliğe ilişkin yanlış inanç ve anlayışlardan bazıları aşağıda özetlenmiştir.

1. **Rehberlik yardımı, bireye tek yönlü olarak dorudan doğruya yapılan bir yardım değildir.** Yardımı alan (öğrenci-danışan) ve yardımı veren (psikolojik danışman) arasında karşılıklı saygı ve güvene dayalı bir ilişki sürecinde gelişir..
2. **Rehberlik hizmetlerinin temelinde bireye acıma duygusuyla yaklaşmak, onun sorunlarının onun adına çözmek gibi bir anlayış yoktur.** Böyle bir anlayış rehberliğin insanı ele alış biçimiyle bağdaşmaz. Rehberlik bireyi zayıf, korunup kollanması gereken bir varlık olarak değil aksine güçlü ve kendisine gerekli yardımlar yapıldığında her türlü sorunu çözebilecek kapasiteye sahip bir varlık olarak bakar. Rehberlikte yapılan şey bireye acımak, onu koruyup kollamak değil sadece ona gerekli psikolojik desteği sağlamaktır. Bu psikolojik destek sağlandığında birey her türlü sorununu kendisi çözebilir.
3. **Rehberlik , bireyin sadece duygusal yanı ile ilgilenmez:** Yaygın kanı odur ki rehberlik sadece bireyin duygusal sorunları ile ilgilenir. Gerçekte durum böyle değildir. Rehberlik , bir bütün olarak bireyin tüm gelişimi ile yakından ilgilenir. Buna göre sosyal, duyuşsal, zihinsel hatta fiziksel gelişimle ilgili her türlü gelişimsel sorun, mesleki ve eğitsel sorunlar ve tüm kişisel sorunlar rehberliğin yakından ilgilendiği konulardır.
4. **Rehberlikte kullanılan bütün yöntemler ve teknikler amaç değil araçtır.** Rehberlik uzun yıllar özellikle ülkemizde öğrencilere çeşitli test, anket vs uygulamak olarak algılanmıştır. Oysa bu uygulanan teknikler sadece birer araçtır. Hiçbir zaman amaç değildir. Yapılan testlerin, anketlerin sonucu eğer öğrenciyle paylaşılmayacaksa, onun kendini tanımasına, kendine ilişkin farkındalığının artmasına bir katkı getirmeyecekse bu teknikleri uygulayıp dosyalamanın bir anlamı yoktur.
5. **Rehberlik hizmetleri, ders değildir.**

6. **Rehberlik bir disiplin görevi değildir, rehberlik yargılamaz ve ceza vermez.** Okullarda rehberlik hizmetini bir disiplin ve kontrol aracı olarak görmek kesinlikle yanlıştır.
7. **Rehberlik ve psikolojik danışmanlık her türlü sorunu hemen çözebilecek sihirli bir güce sahip değildir.** Öğretmenler, yöneticiler, anne-babalar çocukta gözledikleri herhangi bir sorun durumunda bunu hemen danışmana havale etmekte ve danışmanın bunu hemen çözmesini beklemektedirler. Bu beklenti gerçekçi değildir. Danışman'ın elinde her öğrencinin her türlü sorununu çözebilecek "aspirinvari" sihirli bir değneği yoktur. Sorunun çözümünde öğrencinin de istekli ve kararlı olması son derece önemlidir. (28, 29).
8. **Rehberlik yardımı sadece "sorunu" öğrencilere verilen bir yardım değildir.** Psikolojik danışma ve rehberlikle ilgili önemli yanlış inançlardan biri de bu hizmetlerin sadece psikolojik sorunları olan öğrencilere verildiğidir. Elbette psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri yoluyla öğrencilerin yaşamakta oldukları sorunların çözümünde onlara yardımcı olunmaktadır. Ancak bu hizmetler sorunu-sorunsuz tüm öğrencilere ağıktır. Sorunu olsun ya da olmasın her birey zaman zaman psikolojik yardıma ihtiyaç duyabilir.

Başlangıcından Bugüne Rehberlik Anlayışındaki Değişme ve Gelişmeler

Psikolojik danışma ve rehberlik alanında başlangıcından bugüne kadar çeşitli anlayışlar ve uygulama modelleri ortaya çıkmıştır. Rehberlik anlayışında başlangıcından bugüne kadar meydana gelen değişme ve gelişmeler aşağıda özetlenmiştir(30, 31):

Kriz Yönelimli Rehberlik Yaklaşımı: Bu yaklaşımda bireye yaşamının çeşitli dönemlerinde meydana gelen olağanüstü olaylar ve kriz durumlarında yardım edilmesi esastır. Örneğin; anne-babanın ayrılması, yada bunlardan birinin kaybı, okul değişikliği, cinsel istismar, şiddete maruz kalma, intihar girişimi vb kriz durumlarında kriz yönelimli anlayış bireye yardım amaçlı müdahale etmeyi esas alır.

İyileştirici-Çare Bulucu Rehberlik Yaklaşımı: İyileştirici-çare bulucu yaklaşım bireyin eksik yanları ve hatalı davranışları üzerine odaklanır ve bunları tamamlayıcı bir rol üstlenir. Örneğin; okulda benlik saygısı düşük öğrencilere veya başarısız öğrencilere yönelik olarak bireysel ve/veya grup çalışmalarının yapılması gibi.

Önleyici Rehberlik Yaklaşımı: Bu yaklaşımın yukarıdaki iki yaklaşımın sınırlılıklarını gidermek amacıyla ortaya çıktığı söylenebilir. Bu yaklaşımda muhtemel

sorunlar ortaya çıkmadan önce kestirilmekte ve rehberlik etkinlikleri ile bu sorunların ortaya çıkması önlenmeye çalışılmaktadır.

Gelişimsel Rehberlik Yaklaşımı: Bu yaklaşım, öğrencilerin içinde bulundukları yaş ve gelişim dönemlerinin bir gereği olarak yerine getirmeleri beklenen gelişimsel görevlerin olduğu gerçeğinden hareketle, rehberlik hizmetleri yoluyla çocuklara bu gelişimsel görevlerini yerine getirmeleri için sistemli ve programlı bir şekilde yardım etmeyi öngörür.

Eğitim-Öğretim ve Rehberlik Hizmetleri

İnsan toplumsal bir varlıktır. Doğumdan ölümüne kadar çevresi ile etkileşim halindedir. Bu süreç içinde çevrenin istek ve beklentileri çerçevesinde davranışlar geliştirir. Bunun yanı sıra gereksinimlerini karşılama ve gizli güçlerini gerçekleştirme yolunda bir eğilimi vardır. Çağımızda eğitimin amacı, bireyler arasındaki farkları göz önüne alarak, bireylerin gereksinimlerine yardımcı olmaktır. Ancak kalabalık okullarda öğretmenlerin öğrencilerini tek tek tanıması ve öğretimi bireysel ihtiyaçlara göre uyarlaması pek mümkün değildir.

Okulları yalnız bilgi aktaran kurumlar ele almak doğru değildir. Okul, aynı zamanda öğrenciyi eğiten, bireysel ve akademik gereksinimlerine destek sağlayan kurumlardır. Günümüzde rehberlik hizmetinden yoksun bir eğitim süreci eksik sayılmakta ve bu hizmetlerin eğitim sürecinin ayrılmaz ve tamamlayıcı bir parçası olduğu kabul edilmektedir. Özetle çağdaş eğitimin amacı; bireyler arasındaki farklılıkları göz önüne alarak, öğretimi bireylerin gereksinimlerine göre ayarlamaktır. Çağdaş eğitim anlayışı ile öğrencinin, bedensel-zihinsel ve sosyal yönlerden bütün kapasitesini en uygun düzeyde geliştirmesi amaçlanır.

Genel olarak bakıldığında eğitim ve rehberlik aynı amaca yöneliktir. Bir diğer deyişle amaçları aynıdır. Hem eğitim hem rehberlik bireyin sahip olduğu tüm potansiyelleri en üst düzeyde geliştirerek bireyin kendini gerçekleştirmesine yardım etmeyi amaçlamaktadır. Ancak amaç açısından aynı amaca hizmet etmekle birlikte eğitim ve rehberlik arasında yöntem ve süreçler açısından bazı farklılıklar da bulunmaktadır. Bu farklılıklar aşağıda özetlenmiştir:

Eğitim-Öğretim ve Rehberlik Arasındaki Farklılıklar:

1. Öğretim hizmetleri öğrencilerin bilişsel yeteneklerinin rehberlik, öğrencilerin duyuşsal yeteneklerinin geliştirilmesine yardımcı olur
2. Öğretim, gruplara yönelik bir hizmettir. Rehberlik, doğrudan doğruya bireye yönelik bir hizmettir. Bazı alanlarda rehberlik uygulamalarında grup süreçlerinden yararlanılsa da rehberliğin özünde bireye bireysel olarak yardım etmektedir.

3. Öğretim, bireye kendi dışında olup biten olaylar hakkında bilgi verir. Rehberlik, bireye kendini tanıma, kendine ve topluma yararlı ve uyumlu olmada gerekli davranış ve değerler geliştirmesine yardım eder.
4. Rehberlik ,bireyin iç dünyasına, öğretim kişinin dış dünyasına yönelir.
5. Rehberlik, hizmeti bireyin gönüllü olarak katılımını gerektirir. Öğretimde böyle bir gönüllülük söz konusu değildir.
6. Öğretim konusu programlarla belirlenmiştir. Rehberliğin konusu bireyin özel gereksinimlerine yöneliktir.
7. Öğretimde not verme, değerlendirme vardır. Oysa rehberlikte bu anlamda bir not verme ve değerlendirme yoktur. Rehberlikteki değerlendirme bireyin psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri yoluyla sağladığı gelişmenin yine ölçüt olarak bireyin kendisi alınarak değerlendirilmesidir.
8. Eğitimde bir disiplin olgusu vardır. Belirlenen kurallara uyulmadığında öğrenciye ceza verilir. Oysa rehberlikte böyle bir disiplin anlayışı, ceza verme yoktur.
9. Öğretim ve rehberlik bilimsel temellere dayanır (32, 33).

Rehberliğin Öğrencilere Sağladığı Yararlar

Rehberlik hizmetlerinin öğrencilere katkıları aşağıda sıralanmıştır:

1. Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri, bireysel değerlendirme, psikolojik danışma ve bilgi verme gibi öğrencilere yönelik temel hizmetler yoluyla bireyin kendini ve içinde yaşadığı fiziki ve sosyal çevreyi, genel ve özel yeteneklerini, ilgilerini, güçlü ve zayıf yönlerini daha iyi tanımasına olanak verir. Rehberlik hizmetleri, utangaçlık, çekingenlik, saldırganlık, aşırı heyecan, stres veya korku gibi öğrenmeyi ve kişisel uyumu engelleyici duygusal sorunlarda bireye psikolojik danışma süreci ile yardımcı olur.
2. Bireyin kendini tanıması, genel ve özel yeteneklerini, ilgi ve yetersizliklerini bilmesi yanında, başkalarının da kendisine nasıl gördüklerini bilmesi gerekir. Öğrenci ancak, böyle iki boyutlu bir bilgi birikimiyle kendisi hakkında gerçekçi bir “benlik” algısı geliştirebilir ve çeşitli durumlarda bir uyum güçlüğüne uğramada yaşamını sürdürebilir. Rehberlik, bireyin kendini tanımasını sağlar. Özellikle psikolojik danışma hizmetleri bireyin bu gerçekçi “ben” kavramını geliştirmesinde büyük rol oynar.

3. Mesleki rehberlik bireyin kendi yetenek, ilgi, beklenti ve koşullarına en uygun bir meslek seçmesine ve bu meslek için hazırlanmasına ve üretici bir kişi olmasına yardım eder.
4. Eğitsel rehberlik hizmetleri, öğrencilerin okul eğitim programında kendi amaçlarına en uygun ders ve branşları seçmelerine yardım eder. Bir çok gencin başarısızlıklarının nedeni olan, etkili okuma ve ders çalışma yöntemlerine bilmemesi konusunda da öğrencilerin okuma hızını geliştirmelerine ve uygun ders çalışma yollarını öğrenmelerine yardım eder.
5. Okul öğrenci kişilik hizmetleri, bireyleri gözleme, inceleme ve değerlendirme yoluyla üstün yetenekli çocukları ve özel eğitim görmesi gereken çocukları zamanında belirleyerek bu çocukları azami düzeyde gelişmelerine sağlayacak özel programlara girmelerine ve gerekli önlemlerin alınması konusunda da çocuklara, okula öğretmenlere ve velilere yardımcı olur (34).

Öğrencilerin Sıklıkla Rehberliğe Gereksemin Duyduğu Alanlar

Öğrencilerin gelişim süreci içinde en çok yardıma gereksemin duydukları konulardan bazıları aşağıda sıralanmıştır:

- ◆ Verimli ders çalışma ve iş yapma yollarını öğrenmek,
- ◆ Başkaları ile iyi iletişim kurabilmek,
- ◆ Duygu ve heyecanlarını kontrol edebilmek,
- ◆ Kendisine en uygun mesleği seçmek,
- ◆ Bireye bir yaşam felsefesi, uygun toplumsal ve sosyal değerler kazandırmak,
- ◆ Gerçekçi bir benlik imajı geliştirmek,
- ◆ Estetik, kültür ve güzellik alanlarında gerekli bilgi ve becerilere sahip bir kişilik geliştirmek,
- ◆ İlgi alanlarını göz önüne alarak uygun boş zaman etkinliklerini öğrenmek,
- ◆ Toplum yaşamını kavramak ve topluma faydalı bir birey olmasını sağlamak
- ◆ Beden sağlığını geliştirmeyi ve korumayı öğrenmek (35).

Rehberlik Hizmetlerinin Yakın İlişkide Bulunduğu Kişi ve Kurumlar

Rehberlik hizmetlerinin başarıya ulaşabilmesi için öğrenciler kadar öğretmenler, okul yönetimi, veliler ve yakın çevrenin de desteğine gereksinimi vardır. Bu kişi ya da kurumların desteği olmaksızın rehberlik hizmetlerinin tek başına başarılı olması beklenemez.

Okul Yöneticileri ve Rehberlik İlişkisi

Bir okuldaki tüm uygulamalarda olduğu rehberlik uygulamalarında da okul yöneticileri birinci derecede sorumludur. Psikolojik danışma ve rehberlik konusunda çağdaş bir anlayışa sahip yöneticilerin bu anlayışları okuldaki uygulamalara da yansımaktadır. Okul yöneticileri her şeyden önce okuldaki psikolojik danışma ve rehberlik çalışmaları için gerekli olan fiziksel olanakları sağlamalı ve bu hizmetlerin yaygınlaşması için gerekli desteği vermelidirler.

Öğretmen ve Rehberlik hizmetleri ilişkileri

Öğrenciler bütün gelişim alanlarında farklılık gösterir ve bu yüzden yardıma gereksinim duyarlar. Rehberlik hizmetleri, öğrencilerin gereksinim duydukları konularda yardım etmeye çalışır. Okuldaki rehber öğretmenler, öğrencilerin gelişim ve uyum sorunlarının çözümlenebilmesi ve bireysel özelliklerine uygun meslek dallarını seçmeleri konusunda öğrencilere destek sağlarlar. Kısaca öğrencilerin her çeşit rehberlik ihtiyaçlarını karşılamakla görevlidirler. Rehberlik servisleri, okuldaki öğretmen, okul yöneticilerini rehberlik anlayışı ve öğrencilere ilişkin bilgiler konusunda bilgilendirirler.

Okuldaki rehberlik programı öğrencilerin ileride karşılaştacakları problemleri önlemeyi amaçlar. Örneğin; üniversite sınavına hazırlanan bir öğrencinin yanlış bir karar vermemesi için gerekli bilgilendirme yapılır. Okuldaki rehberlik servisi, öğrenciler hakkında tek tek bilgiler toplar ve bunları değerlendirir. Gerekli görüldüğünde öğretmen bu bilgilerden faydalanabilir. Öğrenciler hakkında daha geniş bir bilgiye ulaşılabilir. Öğretmen, eğer öğrencilerinin ilgi ve ihtiyaçlarını, gelişim düzeylerini bilirse, derste yapacağı etkinliklerde bu bilgileri göz önünde bulundurur. Böylece öğrencinin derse karşı ilgisi artar ve daha başarılı olur.

Bireysel olarak öğretmen, sınıfta sorunu olan ve kendisini aşan durumlarda öğrencileri psikolojik danışmana-rehber öğretmene yönlendirir. Böylelikle öğretme etkinliklerine daha çok zaman ayırmış olur.

Rehberlik servisleri, ayrıca dersler, kol faaliyetleri, boş zaman faaliyetleri ve mesleklerle ait bir çok bilgileri hazırlar ve öğretmenler gerekli olduğunda bu bilgilerden faydalanırlar. Rehberlik servisi, öğretmen ve veliyi bir araya getirir. Böylece öğretmen ve veli birebir iletişim kurarlar. Öğrencinin gelişim düzeyi, ilgileri yetenekleri ve başarıları hakkında bilgi alış-verişi yaparlar.

Öğrenci Velileri ve Rehberlik Hizmetleri ilişkileri

Rehberlik hizmetlerinin amacı, öğrencilerin gelişmesine yardımcı olmaktır. Bu yardım, bir çok kişi ve kurumların işbirliği ile yapılabilmektedir. Öğrenciler günün belli bir bölümünü okula geçirmekte, diğer büyük bölümünü ise ailesiyle

birlikte evinde geçirmektedir. Bu nedenle öğrenciye yapılacak yardımın etkili ve devamlı olabilmesinde yalnız rehberlik, öğretmen ve yöneticiler değil, velilerde etkilidir. Velilere yardımlarla destek vermelidir.

Öğrencilerin başarısında velilerin çocuklarına karşı olan tutumları önem taşımaktadır. Araştırma bulgularına göre, öğretimin niteliğinin geliştirilmesinde ve istendik davranışların kazandırılmasında velilerin katılım ve desteğinin önemli rolü vardır.

Okul rehberlik hizmetleri, öğrencinin genel ve özel yetenekleri, ilgileri, geleceğe yönelik düşünceleri, ders programları ve başarı durumları hakkında velilere bilgiler verir. Böylece veliler çocuklarını daha iyi anlayacak, çocukları ile ilgili yanlış duygu ve düşüncelerden vazgeçeceklerdir. Rehberlik servisi, çocukların ilgi ve yeteneklerini belirleyerek meslek seçimine yardımcı olur. Bu konuda velileri de bilgilendirir. Ayrıca yeni gelişen meslekler ve eğitim koşulları konusunda veliler bilgilendirilir.

Okul rehberlik servisi, problemlili olan öğrencilerin problemlerinin giderilmesi, çocuk-aile ilişkileri ve çatışmaların düzeltilmesi için "aile görüşmeleri" yapar. Danışmanlar, velilerin anlayış ve bilgisini geliştirerek, çocuğa ve problemline karşı olumlu tavırlar geliştirmelerine yardım eder. Psikolojik danışma ve rehberlik uzmanları aile içinde ayrı yaşama, boşanma, geçimsizlikler, hastalık vb. gibi durumlarda ebeveynler ile ilişki kurarak onlara yardımcı olabilir. Rehberlik servisi çalışanları, öğrenciler üzerinde yaptığı araştırma ve inceleme sonuçlarını velilere duyurarak çocukların gereksinimleri, idealleri, motivasyon ve başarılarına karşı daha duyarlı hale gelmeleri sağlayabilir. Ayrıca veliler, uygun ders çalışma ortamı konusunda bilgilendirilirler.

Çevre Ve Rehberlik İlişkisi

Bireyin gelişme sürecinde, çocuk üzerinde çevrenin etkileri büyüktür. Okul rehberlik servisi, bulunduğu çevre ile yakından ilgilenerek, çevreyi tanıtmaya, çevre koşullarını inceleme, iş becerileri kazanma olanakları için fırsatlar hazırlarlar. Benzer uygulama çevreye okulu tanıtmaya şeklinde de yapılır. Okul rehberlik servisi sorumluları, okuldaki çalışmaları, bireysel ve genel konferanslar yoluyla okulun çabalarını ve amaçlarını halka anlatarak okulları hakkında aydınlatıcı bilgiler verir, böylece vatandaşların okulları daha iyi tanımalarına ve ondan yararlanmalarını sağlarlar.

Rehberlik hizmetleri sorumluları, yalnız okuldaki öğrencilerle değil, okuldan mezun olmuş ya da ayrılmış olan eski öğrencileri de izleyip, ilgilenerek onların toplum içindeki problemlerini çözmelerine yardımcı olurlar. Danışmanlar, İş ve İşçi Bulma Kurumu, çocuk klinikleri, diğer okullar, rehberlik merkezleri, hastane-

İler, hayır cemiyetleri, vakıf, kurum ve topluluklar gibi çevre kurumları ile işbirliği içinde çalışarak öğrencilere sosyal, ekonomik yardım ve destek sağlarlar. Özetle öğrenci kişilik hizmetleri yalnız okulda öğrencilerle kalmayıp geniş bir çevreyi ve ilişki alanını kapsamaktadır.

Rehberliğin Ortaya Çıkmasını Gerektiren Nedenler

Ekonomik ve toplumsal gelişmeler sonucu bireye yönelik etkinliklerde artış olmuştur. Çünkü bireylerin mutluluğu toplumun mutluluğudur. Bu nedenle gelişmiş toplumlar, bireyin mutluluğu için her türlü çabayı göstermektedirler. Rehberlik hizmetleri de bunlardan biridir. Rehberliğin ortaya çıkmasını gerektiren nedenler aşağıda belirtilmiştir: (36)

♦ **Meslek çeşidinin artması, seçimin zorlaşması ve beraberinde ders çeşidinin artması**

Teknolojik gelişme ile birlikte ortaya çıkan endüstrileşme ve kentleşme olgusu, rehberlik hizmetlerini öne çıkaran koşulların başında gelmektedir. Endüstrileşme, çalışma hayatında çok köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Bunların en önemlisi meslek çeşidinin hızla artması ve uzmanlaşmanın gelişmesidir. Bu da meslek seçiminde bireyin seçeneklerinin artmasına meslekler konusunda bilgilendirme gereksinimine yol açmıştır. Bireyin yaşamında en önemli dönüm noktalarından birini yapacağı işi seçmeleri oluşturur. Bu da gireceği okulu seçmek ile ilgilidir. Bunun için bireyin özellikleriyle yapacağı işin bağdaşması gerekir. Bunu yapabilmek de ancak bilimsel bir inceleme yapmakla mümkün olur. Okulda rehberlik hizmetleri ile öğrenciye bu konuda da yardım edilmiş olunur.

Yaşamın gittikçe karmaşık bir yapı alması, bireyi yaşama hazırlamakla yükümlü olan okulların çeşidini de artırmıştır. Bu gün ilköğretimi bitiren bir çocuğun girebileceği bir çok orta dereceli okul mevcuttur. Bu okulların her birisinin giriş koşulları ve öğrenciye sağladığı avantajlar farklıdır. İşte çocuğun ve ailesinin bu hususlarda yanlış bilgiler edinmemesi ve bocalaması için rehberlik hizmetlerine ihtiyaç vardır.

Öğrencinin karşılaştığı sorunlar yalnızca okul seçme problemi değildir. Girdiği okulun dalları arasından kendi yetenek, ilgi ve kişilik yapısına en uygun olanı seçmesi gerekir. Ayrıca girdiği programda bir çok seçmeli ders olabilir. Öğrenciler bir çok seçmeli ders arasından kendi amaçlarına en uygunlarını seçme ve zamanında mezun olamama problemleri ile karşılaşmamalıdır. Öğrencilerin bu konularda da rehberlik hizmetlerine gereksinimi vardır(37).

◆ Bireysel farkların eğitimde dikkate alınmasının zorunluluğu

Çağdaş eğitim sistemi öğrenci merkezlidir . Bu sistemde bireyin gereksinimlerine ve bireysel farklılıklarına göre eğitim ortamlarının ve uygulamalarının düzenlenmesi önem kazanmıştır. Meslek çeşidinin artması, seçimin zorlaşması ve beraberinde ders çeşidinin artması temel eğitimin yaygınlaştırılması ile, toplumun çok değişik kesimlerinden gelen yetenek, ilgi, değer ve eğitim gereksinimi birbirinden farklı bireylerin aynı sınıflarda toplanmalarına yol açmıştır. Farklı öğretim programlarına, uygun öğrencilerin yerleştirilmesi için psikolojik incelemelerin yapılmasını ve öğrencilerin niteliklerine uygun programlara kendiliklerinden yönelmelerini sağlamak üzere rehberlik hizmetlerine gereksinim duyulmuştur.

◆ Çağdaş eğitim anlayışının benimsenmesi

"Çağdaş eğitim" anlayışında, eğitimin merkezini artık öğretmen ya da konular değil, öğrenen bir varlık olarak öğrenci almaktadır. Öğrenciyi değerli ve önemli gören bu eğitim anlayışı, onu duygu, düşünce ve değerleri ile bir bütün olarak görmekte ve onu tüm bu yönleri ile geliştirmeyi amaçlamaktadır. Öğretimde ilgi, öğrencinin öğrenim yaşantılarına odaklanmıştır. Öğretmen, öğrencisinin her türlü gelişim sorunu ile ilgilenme ve öğretim etkinliklerini onun ilgi ve ihtiyaçlarına uyarlama sorumluluğunu duymaktadır. Öğrenciyi merkeze alan bu görüş, bireyin mutluluğu için çalışmaktadır.

Demokratik toplumlarda bireylere tanınan seçme özgürlüğü

Çağdaş toplumların benimsediği demokratik yaşama biçimi, rehberliği gerekli kılan nedenlerin başında gelmektedir. Demokratik toplumlarda, ilke olarak, her bireye eğitim görme ve toplumdaki hak ettiği yere yükselme hakkı tanınmıştır. Ancak, bireylerin eğitim olanaklarından yararlanabilmeleri, sahip oldukları ekonomik olanaklar ve eğitime verilen önem ile sınırlıdır. Demokratik toplumlarda bir kimse çok çalışarak ve mevcut olanaklarını kullanarak yeteneklerini geliştirebilir ve toplumsal konumunu ilerletebilir. Toplumumuzda, eğitim yoluyla yaşam koşullarını değiştirme isteği birçok kişide görülmektedir. Böyle bir özlemin gerçekleşebilmesi için bireyin toplumda kendisine açık fırsatları görebilmesi ve bunları değerlendirebilmesi gerekir. Bireylerin seçme özgürlükleri arttıkça, karar verme durumunda sorumlulukları da artmaktadır. Doğru karar verme sorumluluğu ile karşılaşan birey seçenekleri daha yakından tanımak istemekte ve profesyonel bir yardıma ihtiyacı duymaktadır.

- ◆ **Demokratik yaşamın karar verme gücüne sahip bireyler gerektirmesi**
Gelişen teknoloji daha çok yetişmiş insan gücü gerektirmekte, demokratik yaşam daha bilinçli, tercihlerini daha akıllıca yapabilen bireylere gereksinim duymaktadır. Doğru karar verme gücü, aile de, okulda ve bireyin diğer bireylerle ilişkilerinde karşılaştığı seçme ve karar verme durumlarında görülmektedir. Rehberlik , bireye karar durumlarında planlı ve sistemli yardımlar sağlayarak, onun karar verme becerisini geliştirmesine katkıda bulunmaktadır.
- ◆ **Eğitimde bireyin duygusal yönüne verilen önemin giderek artması**
İnsan düşünen ve hisseden bir varlıktır. Ancak, eğitimde insanın bilişsel yönüne fazlaca önem verildiği buna karşılık duyuşsal yönünün ihmal edildiği görülmektedir. Geleneksel eğitim anlayışını benimseyen öğretmenler, genellikle öğrenciyi sadece öğrenen, zihinsel bir varlık olarak görmekte, tüm sorunlara akıl ve mantıkla yaklaşmasını beklemektedirler (38). Geleneksel eğitim, insanın bilişsel gelişimine ağırlık vermekte ve duyuşsal yönü ihmal etmekteydi. Oysa insan bilişsel ve duyuşsal yönleri ile bir bütündür. Çocuğun duyuşsal yönünün de eğitilmesi ve onun başkaları ile olan ilişkileri ve duyuşsal yaşamı da düzenlenmelidir. Bu da planlı bir rehberlik hizmeti ile mümkün olacaktır. İnsanın bir bütün olarak gelişmesi, duyuşsal dünyasının da anlaşılmasını ve geliştirilmesini gerektirir. Bir kimsede davranış değişikliği olabilmesi için kişinin önce o davranışının gerisindeki duyguyu fark edip yaşaması gerekir. Eğer kişi tam olarak fonksiyonda bulunacaksa önce kendini bütün yönleri ile tanıması gerekmektedir. Bugün davranışların gerisinde bilinçli ya da bilinç dışı duyguların varlığı kabul edilmekte, bunların bastırılmadan, tam olarak yaşanmasının psikolojik sağlık için gerekli olduğu kabul edilmektedir. Duyguların incelenmesi ve yaşanması ise psikolojik danışma hizmetlerinin sağladığı bir yardımdır.

◆ **Psikometrideki gelişmeler**

Bireylerin kendilerini tanımlarına yardım hizmeti olan rehberliğin gelişmesinde psikometri alanındaki çalışmaların önemli katkıları olmuştur. İnsanlar arasında sayılamayacak kadar çok yönden farklar olduğu her zaman ve herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Psikometri, bu özelliklerin bilimsel yollarla ölçülmeye başlanmasıyla birlikte önem kazanmıştır. Çeşitli psikolojik ölçümlerin yapılması ile bireye yönlendirme, kendini tanıma, ilgi ve yönelimlerini bilme konusunda destek olunabilmektedir.

◆ **Okul yapısındaki değişme ve gelişmeler**

Bilim ve yaşamdaki değişikliklerin bir sonucu olarak, okullar da bazı değişikliklere gereksinim duymaktadırlar. Yeni gelişen alanlara gereken uzman gereksinimi okul ve ders çeşidini de değiştirmiştir. Bu değişikliğe bilgisayar ve yabancı dil derslerinin ilköğretimin birinci kademesinde zorunlu hale getirilmesi örnek olarak verebilir. Ayrıca okullarda sık sık karşılaşılan farklı uygulamalar rehberlik servislerine olan gereksinimi arttırmıştır.

◆ **Boş zamanları değerlendirme gereksinimi**

Bilim ve teknikte sağlanan gelişmeler çalışma hayatında insan gücünden daha fazla tasarruf sağlamaktadır. Böyle olunca da insanların daha fazla boş zamanları olmuştur. İnsanların bu boş zamanlarını kendilerini geliştirmek için kullanmaları gerekir. Bu alışkanlığın da en iyi verilebileceği kurum okullardır. Okullarda da bu alışkanlığın kazandırılabilmesi için rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine ihtiyaç vardır.

◆ **Okullarda uyumsuzluk sorunları**

Okullardaki öğrenci sayısının artması bilim ve teknikteki ilerlemeler köyden kente göçlerin artması gibi çeşitli nedenlerden dolayı yaşam her geçen gün karmaşık bir hal almaktadır. Bu durum, bireyin çevresi ile etkin ve başarılı uyum sağlamasını güçleştirmektedir. Sonuçta hırsızlık, yalan söyleme, okuldan kaçma, çetelere üye olma sonucu yaşanan sorunlar gibi bazı sorunları ortaya çıkmaktadır. Tüm bu sorunları ortadan kaldırmak için etkili bir rehberlik hizmetine gereksinim duyulmaktadır.

◆ **Öğrenci başarısızlıkları**

Okullarda önemli sayıda öğrenci başarısız olmaktadır. Bu başarısızlığın nedenleri okul koşulları, öğretmen kişiliği, öğretim yöntemleri, yanlış çalışma alışkanlıkları, aile, çevre hatta öğretim programının yetersizliği olabilir. Hangi nedenle olursa olsun bu başarısızlığın sonucunda birey ve ülke ekonomisi zarar görmektedir. Okul rehberlik hizmetleri ile bu konuya da eğilerek sorunun çözümüne kendi imkanları dahilinde yardımcı olabilmektedir. Rehberlik servisleri, başarısızlık nedenleri, etkili ve verimli ders çalışma alışkanlığının kazandırılması, etkin dinleme konularında öğrencilere destek sağlar.

Rehberliğin Tarihsel Gelişimi

Rehberlik, 20 yy. başlarında ABD’de ortaya çıkmıştır ve en çokta bu ülkede gelişim göstermiştir.Ülkemizde ise özellikle 2. Dünya Savaşından sonra, ABD’den etkilenecek rehberlikten söz edilmeye başlanmıştır.

ABD’deki Gelişmeler

ABD’deki geleneksel kültürün aktarılmasını amaçlayan eğitim programları, 20.yy başlarında hızla gelişen endüstrinin beklentilerine karşılık veremez duruma düşmüştür. Bunun üzerine, işveren kuruluşlarından işçi sendikaları ve kimi eğitimcilere değin bir çok kişi ve kuruluşlar, bireyleri bu yeni iş ve meslek yaşamının koşullarına hazırlamaya girişmişlerdir. Bu yeni insan gücünü yetiştirmek amacı ile başlatılan çalışmalar , daha sonra alanını genişleterek bir çok rehberlik modellerinin oluşmasına yol açmıştır. Önce meslek rehberliği, sonra eğitsel rehberlik, daha sonra da kişisel rehberlik ve psikolojik danışma gerçekleşmiştir.ABD’de rehberliğe ilişkin süreç şu şekilde gerçekleşmiştir;Öğrencileri iş olanaklarından haberdar etmek anlamında ilk rehberlik denemesi 1895 yıllarında başlatılmıştır. 1908 yılında Boston’ da Frank Parsons ilk mesleki büroyu kurmuştur. 1909-1915 yılları arasında rehberlik uygulamalarının yaygınlaştığı görülmektedir. 1915’te öğrencilere, öğretmenlere ve velilere meslekler hakkında bilgi vermek üzere Boston Enformasyon Dairesin den sonra 1915’te "Boston Mesleki Rehberlik Dairesi" kurulmuştur. İlk mesleki rehberlik kongresi 1910’da Boston da toplanmıştır. Ulusal düzeyde mesleki bir örgüt kurmanın ilk adımları atılmış ardından "Ulusal Mesleki Rehberlik Derneği " kurulmuştur.1958’de kabul edilen "Ulusal Savunma Eğitim Yasası" ile rehberlik hizmetleri parasal desteğe kavuşmuştur.1952 yılında ülke içinde etkinlik gösteren dernekler arasında bütünlük sağlanmış , kişilik ve rehberlik hizmetleri bünyesinde toplayan "Amerikan Kişisel ve Rehberlik Derneği "kurulmuştur.(39, 40, 41).

Avrupa’daki Gelişmeler

Rehberliğe temel olan bilimler, özellikle psikolojik ölçme ve değerlendirme ile bireysel ayrılıklar psikolojisi önce Avrupa ülkelerinde gelişmeye başlamıştır. Buna karşın rehberlik, bu ülkelerdeki okullara çok sonra girebilmiştir. Buna neden olarak; söz konusu ülkelerin eğitim felsefeleri ile eğitim uygulamalarına ege-men olan ve gelişmeyi etkileyen geleneksel tutum gösterilmektedir. 2. Dünya Savaşı sırasında Avrupa ülkelerinde, çocuk ve gençlere yönelik okul dışı bir çok ku-

rum oluşturulmuştur. Bu kurumlar, çocuk ve gençlere ilişkin sağlık, iş bulma, toplumsal hizmet, özel hizmet ve suçluluğu önleme gibi hizmetleri örgütlemeye çalışmışlardır. Daha sonra, okul bitiren gençlerin mesleklere yetiştirilmelerini sağlama çalışmalarına da yönelmişlerdir. Avrupa'da rehberlik çalışmalarını, orta okullarda yani orta öğretimin birinci döneminde önem kazandığı görülmektedir. Genel olarak Avrupa'da rehberlik 1950'li yılların sonlarında gelişmeye başlamıştır, fakat uygulamaya geçişin Amerika'ya göre geç olduğunu söylenebilir. Avrupa okullarındaki rehberlik uygulamalarında genellikle test ve envanter gibi psikolojik ölçme araçları fazla kullanılmakta, öğretmenlerin öğrenciler hakkındaki gözlemleri esas alınmaktadır. Aşağıda Avrupa'da bazı ülkelerde rehberlik uygulamalarına ilişkin bilgi verilmiştir:

Danimarka'da, ilk okulun 5. yılında rehberlik uygulamalarıyla zeka tipleri belirlenen öğrenciler, gruplara ayrılarak rehber öğretmenlerin gözlemleri altında öğrenimlerine devam etmektedirler. Danimarka'da mesleki rehberlik ve okul rehberliği hizmetleri Çalışma Bakanlığı ve Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülmekte, örgüt olarak da Bölge Müdürlükleri bulunmaktadır.

Fransa'da, rehberlik hizmetleri her ilde kurulan "Okul ve Mesleğe Yönelme Merkezleri" ile başlamıştır. Ayrıca her ilde bütün okulların yetkili rehberlerinden ibaret İl Rehberlik Kurulu bulunmaktadır. Bakanlık çerçevesi içinde, Eğitim Bakanı başkanlığında Öğretim Dairesi Genel Müdürleri ve seçilmiş yetkili uzmanlardan oluşan Bakanlık Rehber Kurulu bulunmaktadır. Okullarda psikolojik danışman-rehber öğretmenler bulunmaktadır.

Hollanda'da, 1963 yılından beri gelişen rehberlik hizmetleri Sağlık Bakanlığı, Çalışma Bakanlığı Çalışma Dairesi Başkanlığına bağlı 86 Bölge çalışma Bürosu ile yürütülmektedir.

İtalya'da rehberlik, 1963 yılında İtalyan Okul ve Mesleğe Yönelme Derneği adı verilen özel bir dernek tarafından yürütülmeye başlanmıştır. İtalya'da, 1959 yılından beri ele alınan rehberlik, Eğitim Bakanlığı ile Çalışma Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. ayrıca her bakanlığın yetkili dairelerince çeşitli rehberlik hizmetleri yapan bürolar bulunmaktadır.

İspanya'da, genel olarak rehberlik tüm okullarda yaygındır. Mesleki rehberlik ise 1918 yılından itibaren sanat okullarında da verilmeye başlanmıştır. Bu faaliyetleri Eğitim Bakanlığına bağlı İş Öğretimi Genel Müdürlüğü ile Psikoloji Enstitüsü tarafından yürütülmektedir.

İsviçre’de, İsviçre Konfederasyonunu meydana getiren 25 bağımsız eyaletin her birinde Fribourg ve Cenevre Üniversiteleri’nden mezun, ayrıca rehberlik kursları görmüş danışmanlar tarafından daha çok mesleki rehberliğe yönelik bir çalışma yapılmaktadır.

Avusturya’da, eğitimin 8. Yılı sonunda kabiliyete yöneltme kademesi başlamaktadır. Rehberliğin amacı, okulu bitiren öğrencilere, yetişkinlere olduğu gibi, bir meslek seçerken veya değiştirirken yardım etmektir. Rehberlik hizmetleri, Federal Sosyal İşleri Başkanlığının Rehberlik İşleri Dairesince yürütülmektedir.

Belçika’da, mesleki rehberliğe önem verilmiş, bu rehberlik kademeleri 12-15 yaşları arasında yer almıştır. 1947 yılında rehberlik hizmetleri başlatılmıştır. Bu hizmetlerin finansı da Çalışma ve Milli Eğitim Bakanlıklarının müşterek çalışmasıyla sağlanmaktadır.

İngiltere’de, 1959 yılından beri ele alınan rehberlik, Eğitim Bakanlığı ile Çalışma Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Ayrıca her bakanlığın yetkili dairelerince çeşitli rehberlik hizmetleri yapan bürolar bulunmaktadır.(42, 43)

Türkiye’deki Gelişmeler

Ülkemizde rehberlik bir kavram olarak eğitim dünyamıza, 1950’lerde girmeye başlamıştır. Bir taraftan Amerikalı uzmanlar, eğitim sistemimizi incelemek üzere ülkemize davet edilirken, öte yandan, bazı eğitimciler psikolojik danışma ve rehberlik alanında uzmanlaşmak üzere Amerika’ya gönderilmiştir. (44)

Ülkemizde rehberlik ve psikolojik danışmaya yönelik ilginin başlangıcı, en çok İkinci Dünya Savaşı’nı izleyen yıllara kadar gitmekte ve 1948 tarihli Ortaokul Programı’ndaki “Okul, öğrenciyi kendi yetenekleri sınırı içinde en yüksek başarıya götürecek kılavuzluğu yapmalıdır.” cümlesinin, öğretmenlerin rehberlik görevine işaret ettiği belirtilmektedir. Eğitime yardımcı ayrı bir hizmet alanı olarak rehberlik girişimlerinin ise, 1950’li yıllarda başlatılabildiği vurgulanmaktadır. Ülkemizde rehberliğin gelişim süreci şöyle özetlenebilir: İlk defa 1953-54 ders yılında Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagojik ve Özel Eğitim Bölümlerinde rehberlik bağımsız bir ders olarak programda yer almıştır. 1953 yılında Amerikalı eğitim uzmanlarının girişimleri ile 1953 yılında eğitimde kullanılacak ölçme araçlarını geliştirmek üzere Talim ve Terbiye Dairesi’ne bağlı Test ve Araştırma Bürosu kurulmuştur. 1955 yılında İstanbul’da , 1956 yılında Ankara’da Deneme Lisesi’nin ders programları rehberliği esas alan bir eğitim anlayışıyla hazırlanmış ve uygulanmaya geçilmiştir.

1959 da İstanbul ve İzmir'de daha sonra diğer illerimizde Rehberlik ve Araştırma Merkezleri açılmıştır.1960'dan sonra ülkemizde planlı kalkınma dönemi başlamıştır.1969 yılı içinde, öncelikle öğrenci sayısı fazla okullardan başlamak üzere mesleki rehberlik, yöneltme hizmetini görececek personelin yetiştirilmesi ve faaliyete geçmesine başlanmıştır.Rehberlik konusu ilk olarak 7. Milli Eğitim Şurası'nda ele alınmıştır.8. Milli Eğitim Şurası'nda programların a)Yükseköğretime b)Mesleğe ve Hayata c)Hem yükseköğretime hem mesleğe ve hayata hazırlamak üzere çeşitlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. 9. Milli Eğitim Şurası'nda aynı görüşü benimsemiş ve orta öğretimin birinci sınıfı "Yöneltme Sınıfı" haline getirilmiştir.1970 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi orta dereceli okullarımızda rehberlik servislerinin kuruluşu ve görevi ile ilgili esasları hazırlayıp 24 okulda uygulamaya geçmiştir.1974 yılında toplanan 9. Milli Eğitim Şurası'nda rehberlik çalışmalarının amaç ve tekniklerinin ayrıntılı olarak belirten bir rapor tartışılmış ve bu raporda sözü edilen görevlerin yürütülebilmesi için programlarda iki saat rehberliğe ayrılmasına karar verilmiştir.Ülkemizde 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile 1981 yılında yüksek öğretimde yapılan yeni düzenlemeler sonucunda P.D.R. alan eğitiminde Psikolojik Hizmetler Ana bilim Dalları içinde yerini almış, P.D.R. lisans programları başlatılmıştır. Halen ülkemizde birçok psikolojik danışma ve rehberlik programı lisans eğitimi vererek okulların ve rehberlik servislerinin eleman gereksinimini karşılamaktadır (45, 46).

Rehberliğe Katkı Sağlayan Bilim Dalları

Rehberlik, insanla ilgili tüm bilim dalları ile ilişkilidir. Rehberliğin ilgilendiği konular çok geniştir. Bireyin davranışları,duyguları içinde bulunduğu toplum ve kültürel çevre, rehberliği temelini oluşturan kuram, ilke ve kavramlar, kullanılan yöntem ve teknikler geniş bir konu listesini oluştururlar. Bütün bunları tek başına bir disiplin açıklayamaz.Rehberlik ve psikolojik danışmanlık etkinliği olarak kişiye yardım çabası sırasında yararlanılan kavram ve teknikler, değişik bilim dallarından alınmıştır. Çünkü, rehberlik ve psikolojik danışmanlık, "disiplinler arası" uygulamalı bir alandır.(47, 48).

Rehberlik,insanla ilgili tüm bilim dallarından destek almaktadır. Psikoloji, sosyoloji, kültürel antropoloji ve ekonomi,eğitim bilimleri,psikiyatri, biyoloji, felsefe alanları rehberliğe katkı sağlar.Bunlardan özellikle psikoloji, sosyoloji, kültürel antropoloji ve ekonomi ile rehberlik arasında çok yakın ilişkiler vardır.

Psikoloji: İnsanların algılama,davranış, duygu, gibi ruhsal yaşamını etkileyen konuları incelemektedir. Organizmanın çevreye uyumu ile ilgili sorunları ele almaktadır. Buna göre psikolojinin insanların davranışları, zihinsel ve duygusal süreçleri, kısacası ruhsal yaşamları üzerinde çalıştığı ortaya çıkmaktadır.Bireyin iç dünyasını, davranışlarını inceleyen bir bilim olarak rehberlik ve psikolojik danışmanlık alanı ile yakından ilgilidir. İnsan davranışları , rehberliğin temel ilke ve kavramlarını psikoloji açıklamaktadır. Özellikle zeka, yetenek ve ilgi ölçülmesi, kişilik yapısı ve dinamiği, bireylerin büyüme ve gelişim kuramları rehberliğin işleyişine büyük katkı sağlar.

Sosyoloji: Davranış bilimi olarak, insanın toplumsal yaşamını açıklar. Rehberlik , sosyoloji bulgularından faydalanarak, kişiyi yaşadığı çevre açısından ele alır. Kişiyi grup içindeki yaşantılarıyla inceleyen sosyoloji, bireyin toplum içindeki rollerini bireylerle olan karşılıklı ilişkilerini inceleyerek bireyi davranışlarını etkileyen toplumsal etmenlerin neler olduğunu ortaya koyar. Rehberlik , bireyin dış dünyasına ilişkin bilgilerin sosyolojiden alır. Sosyoloji, oluşumu, işleyiş ve gelişimiyle, kişiyi yaşadığı sürece etkileyen topluma ilişkin temel kavramları ve yasaları ortaya koymaktadır. Benzer bir deyişle sosyoloji, toplum içinde insanı incelemektedir.Rehberlik, sosyolojik bulgulardan yararlanmakla kişiyi daha gerçekçi bir biçimde ele almaktadır. Çünkü insan toplumsal bir varlıktır ve toplumdan ayrı düşünülemez.

Sosyal psikoloji: Psikoloji, sosyoloji ve antropoloji alanları arası bir disiplin olan sosyal psikoloji; incelediği toplumsal etki ve uyma, tutumlar, grup yapısı ve dinamizm, iletişim, toplumsallaşma, kültür ve kişilik,liderlik, toplumsal değişim,yabancılaşma,toplumsal yaşayış ve kültür değişimi gibi konularda rehberliğe yardımcı olur.

Ekonomi: Rehberlik, üretim, ürün ve tüketime ilişkin bilgiler sağlayan, kişinin toplumsal yaşamdaki rol ve statüsünü belirleyen ekonomi biliminden de yararlanmaktadır. Maslow'a göre,(49) insan için sonuncu ve sürekli amaç olan “ Kendini gerçekleştirmeyi” başarmanın ilk koşulu, bedensel gereksinimlerinin giderilmesidir ve bu da doğrudan doğruya ekonomik durumla ilgilidir. Kişinin benlik oluşumunun, eğitiminin, yöneleceği iş yada mesleğin , toplumsal yaşam biçiminin belirleyicileri arasında ekonomik durum, ön sıralarda yer almaktadır. Ekonomi,toplumların insan gücü ihtiyacı, iş ve mesleklere ilişkin bilgiler , gelecekte iş ve meslek alanında ortaya çıkacak yeni gelişmeler ve eğilimler konusunda geçerli bilgileri sağlar(50). Bireyin kişilik gelişimini, eğitimi, yöneleceği iş ya da mesleği

ekonomik durum, önemli oranda etkilemektedir. Bu nedenle ekonomi, rehberlik alanında önemli bilgiler sağlayan bir bilim dalıdır.

Antropoloji: Kùltürleri inceleyen bilim dalıdır. Bireyin içinde yaşayıp büyüdüğü kültürel çevrenin, benliğini ne denli etkilediğı bilinmektedir. Bu nedenle psikolojik danışma ve rehberlik, kùltürü ve oluşum sürecini çalışma alanı olarak seçen antropolojiden, önemli yararlar sağlamaktadır. İçinde doğup büyüdüğü kültürel çevrenin insan kişiliğı, insan benliğı üzerinde silinmez izler bıraktığı bilinmektedir. Bu nedenle rehberlik hizmetlerinde, kùltürü ve onun oluşum sürecini çalışma alanı olarak seçen antropolojiden önemli ve anlamlı yararlar sağlanmaktadır.

Eğitim Bilimi: Eğitim bilim, toplumun eğitim sistemine göre oluşturulmuş okul örgütüne, programına, amaçlarına, yöntemlerine ve araçlarına ilişkin bilgiyi vererek, rehberliğe yardımcı olmaktadır. Eğitim konusunda ve eğitim uygulamalarındaki gelişmeler rehberliğe doğrudan katkıda bulunmaktadır.

Bir Öykü

Hayatın gizemini ve mutluluğı arayan bir genç vardır. Bu genç hayatın gizemine ve mutluluğun kaynağına ulaşmak için bilgelere yardım ister ve sonunda derdine bir kralın derman olabileceğini öğrenerek bilge kralın karşısına çıkar. "Bana hayatın gizemini ve mutluluğun kaynağını anlatır mısınız?" der. Kral kendisine daha sonra yardımcı olabileceğini , şimdi gidip sarayını dolaşmasını ister. Gence bir kaşık verir. Kaşığın içerisine de iki damla yağ koyar ve yağı dökmemesini tembihler.

Genç gidip sarayı dolaşır ve kendisine söylenen saatte tekrar kralın karşısına gelir. Kral: "Sarayımı iyice dolaştın mı?" der. Genç "evet" der. "Peki" der kral; gencin elindeki kaşığa bakar, yağ dökülmemiştir. Kral: "Sarayımdaki ünlü ipek halıları gördün mü?" der. Genç "hayır" der.

"Peki, bahçemi gezdin mi? Çok güzel çiçekler vardı, bahçevanım onları uzun yıllarda yetiştirdi, onları gördün mü" diye sorar. Genç "hayır" der. Kral, "ya muhafızları gördün mü? Çok eğitimli ve disiplinli bir ordu var."

"Genç, görmedim" der.

Kral, tekrar kaşığa yağı damlatır ve "yeniden sarayımı gez" der. "Etrafına iyi bak" demeyi de ihmal etmez. Genç elinde kaşıkla birlikte tekrar sarayı gezmeye başlar. Sarayın muhteşemliğini görür, şaşkınlıkla tekrar kralın karşısına gelir. Hayretler içinde krala gördüğü bahçeden, ipek halılardan ve sarayın muhteşemliğinden söz eder. Bilge Kral "peki kaşıktaki yağı bir bakalım" der. Gencin elindeki kaşığa yağ kalmamış, hepsi dökülmüştür. Yağdan eser yoktur.

Bilge Kral gence:

"İşte hayatın gizemi ve mutluluğun kaynağı budur, elindeki iki damla yağı yitirmeden etrafına bakabilmeyi öğrenmektir" der.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi öğrenci kişilik hizmetleri içinde değildir?
 - A) Sağlık hizmetleri
 - B) Sosyal ve kültürel etkinlikler
 - C) Özel öğretim yöntemleri
 - D) Sosyal yardım hizmetleri
 - E) Psikolojik Danışma ve Rehberlik
2. Aşağıdakilerden hangisi rehberliğin ortaya çıkmasını gerektiren nedenlerden değildir?
 - A) Psikometrideki gelişmeler
 - B) Siyasi tercihlerin değişmesi
 - C) Okul yapısındaki değişme ve gelişmeler
 - D) Boş zamanları değerlendirme gereksinimi
 - E) Toplumsal yapıda meydana gelen değişmeler
3. Aşağıdakilerden hangisi rehberlik hizmetlerinin öğrenciyi ulaştırmayı amaçladığı son basamaktır?
 - A) Yöneltilme
 - B) Yerleştirme
 - C) Öğrencinin sorunlarını çözümü
 - D) Öğrenci başarısızlığının azaltılması
 - E) Kendini gerçekleştirme
4. Aşağıdakilerden hangisi rehberliğin ilkelerinden değildir?
 - A) Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri, eğitim kurumlarının eğitim-öğretim etkinlikleri bütünlüğü içinde yer alır.
 - B) Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri tüm öğrencilere açık bir hizmettir.
 - C) Her öğrenci eğitim sürecinde kendisine sunulan seçenekler arasında seçme özgürlüğüne sahiptir.
 - D) Rehberlik hizmetleri bireyin duygusal yönü ile ilgilenir.
 - E) Rehberlikte öğrenci ile ilgili herkesin anlayış ve işbirliği içinde çalışması gerekir

5. 1908 yılında Boston' da ilk mesleki büroyu kurarak mesleki yönlendirme konusunda çalışmaları başlatan kimdir?
A) Frank Parsons B) S.Freud C) Maslow
D) Festinger E) Rogers
6. Aşağıdakilerden hangisi rehberliğin ortaya çıkışını sağlayan nedenlerden değildir?
A) Eğitimde bireyin duygusal yönüne verilen önemin giderek artması
B) Hızlı nüfus artışı
C) Psikometrideki gelişmeler
D) Okul yapısındaki değişme ve gelişmeler
E) Demokratik değerlere giderek artan bir önem verilmesi
7. Aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?
A) Rehberlikte kullanılan bütün yöntem ve teknikler amaç değil araçtır.
B) Rehberlik hizmetleri, ders değildir.
C) Rehberlik hizmetleri, her sorunu çözebilir.
D) Rehberlik desteği, bireye tek yönlü olarak doğrudan doğruya yapılan bir yardım değildir.
E) Rehberlik uygulamaları her okulun amaç ve ihtiyaçlarına göre değişir.
8. Aşağıdakilerden hangisi rehberlik ve psikolojik danışma hizmet alanlarından biri değildir?
A) Yönetim B) Bireyi tanıma C) Yerleştirme
D) Müşavirlik E) Psikolojik Danışma
9. Aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?
A) Rehberlik yardımı, bireye dönüktür ve bireyin gizil potansiyellerini ortaya çıkarmayı amaçlar.
B) Rehberlik bilimsel ve profesyonel bir yardımdır ve çalışmalarının dayandığı bilimsel ilkeler ve yöntemler vardır.
C) Rehberlik hizmetleri okul sınırları içinde faaliyet gösterir.
D) Rehberliğin özü, bireyin kendini gerçekleştirmesine yardım etmektir.
E) Rehberlik bütün öğrencilere açıktır.

10. Aşağıdakilerden hangisi rehberlik servislerinin doğrudan ilişkide bulunduğu kişi ya da kurumlar değildir?
- A) Veliler B) Öğretmenler C) Okul Yönetimi
D) Öğrenciler E) Yerel yönetimler
11. Kültürleri inceleyerek bireyin içinde büyüdüğü kültürel çevrenin gelişimine etkisini saptama yoluyla rehberliğe katkıda bulunan bilim dalı aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Sosyoloji B) Psikoloji C) Antropoloji
D) Eğitim Bilimi E) Demografya
12. Rehberlik ve öğretim karşılaştırıldığında aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?
- A) Öğretim öğrencilerin bilişsel yeteneklerinin rehberlik, öğrencilerin duyuşsal yeteneklerinin geliştirilmesine yardımcı olur
B) Öğretim, gruplara yönelik bir hizmettir. Rehberlik, doğrudan doğruya bireye yönelik bir hizmettir.
C) Öğretim, bireye kendi dışında olup biten olaylar hakkında bilgi verir. Rehberlik, bireye kendini tanıma, kendine ve topluma yararlı ve uyumlu olmada gerekli davranış ve değerler geliştirmesine yardım eder.
D) Rehberlik, bireyin dış dünyasına öğretim kişinin iç dünyasına yönelir.
E) Rehberlikde değerlendirme ve not yoktur öğretimde vardır.
13. Rehberliğin ilkelerinden hangisi rehberliğin eğitimin ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulamaktadır?
- A) Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri, eğitim kurumlarının eğitim-öğretim etkinlikleri bütünlüğü içinde yer alır.
B) Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri tüm öğrencilere açık bir hizmettir.
C) Her öğrenci eğitim sürecinde kendisine sunulan seçenekler arasında seçme özgürlüğüne sahiptir.
D) Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinde insana saygı esastır.
E) Rehberliğin esası bireyin kendini gerçekleştirmesine yardım etmektir.

14. Burs ve barınma konusunda bilgilendirme, beslenme, ulaşım ek iş konusunda yardımcı olma gibi hizmetler öğrenci kişilik hizmetlerinden hangisinin alanına girer?
- A) Sağlık Hizmetleri
B) Sosyal Yardım Hizmetleri
C) Özel yetiştirme hizmetleri
D) Sosyal ve kültürel hizmetler
E) Özel eğitim hizmetleri
15. Bireylere ait farklılıkları bilimsel olarak ölçmek için çeşitli test ve ölçüm araçları geliştiren bilim dalı hangisidir?
- A) Histoloji
B) Ekonomi
C) Psikometri
D) Psikiyatri
E) Eğitim Psikolojisi
16. Toplumların insan gücü ihtiyacı, iş ve mesleklere ilişkin bilgiler, gelecekte iş ve meslek alanında ortaya çıkacak yeni gelişmeler ve eğilimler konusunda geçerli bilgileri sağlayarak rehberliğe katkıda bulunan bilim dalı hangisidir?
- A) Ekonomi
B) Sosyal psikoloji
C) Antropoloji
D) Eğitim bilim
E) Sosyoloji
17. Mesleğe yönelme, üst eğitim kurumlarına geçiş için gerekli koşullar, seçmeli derslerin içerikleri gibi bilgiler, ders dışı etkinlikler, iş olanakları, seçmeyi düşündükleri mesleğe ya da alana yönelik bilgiler rehberliğin hangi hizmet alanını kapsar?
- A) Bireyi tanıma hizmetleri
B) Yerleştirme hizmeti
C) İzleme ve Değerlendirme Hizmeti
D) Bilgi Toplama ve Yayma Hizmeti
E) Ağıştırma-Oryantasyon

YANIT ANAHTARI

1. C	2. B	3. E	4. D	5. A	6. B	7. C	8. A	9. C	10. E
11. C	12. D	13. A	14. B	15. C	16. E	17. B			

KAYNAKÇA

1. Ertürk, S (1976). **Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Yelken-tepe Yayınları
2. Tan, H (1992). **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. İstanbul: MEB Yayınları Öğretmen Kitapları Dizisi. No: 163
3. Altıntaş, E (2003) Çağdaş Eğitim Sisteminde Öğrenci Kişilik Hizmetleri ve Rehberlik. İçinde Yer Aldığı Kaynak: Can, G (Editör) **Psikolojik Danışma ve Rehberlik** (4.Baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.
4. Altıntaş, E (2003) **a.g.e**
5. Glanz, E.C (1964). **Foundations and Principles of Guidance**. Boston: Allyn Bacon Inc.
6. Altıntaş, E (2003) **a.g.e**
7. Kepçeoğlu, M (1999) **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. (11.Baskı) İstanbul: Alkım Yayınevi
8. Glanz, E.C (1964). **a.g.e**
9. Mathewson, R.H (1970). **Guidance: Policy and Practice**. 3.Ed, New York: Harper and Row Pub.
10. Miller, C.H(1971). **Foundations of Guidance**. 2.Ed, New York: Harper and Row Pub.
11. Shertzer, B; Stone, S.C (1971). **Fundamentals of Guidance**. Boston: Houghton Mifflin Co.
12. Kuzgun, Y (1992). **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. Ankara: ÖSYM Yayınları.
13. Kepçeoğlu, M (1999). **a.g.e**
14. Kepçeoğlu, M (1999). **a.g.e**
15. Kepçeoğlu, M (1999). **a.g.e**
16. Maslow, A.H (1970). **Motivation and Personality**. New York: Harper and Row Pub.
17. Özgüven, İ.E (2000). **Çağdaş Eğitimde Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. Ankara: PDREM Yayınları
18. Altıntaş, E (2003) **a.g.e**
19. Shertzer, B; Stone, S.C (1971). **a.g.e**
20. Özoğlu, S.Ç (1982). **Eğitimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma**. İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası.
21. Altıntaş, E (2003) **a.g.e**
22. Bakırcıoğlu, R (2000). **İlk Orta ve Yüksek Öğretimde Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. Ankara: Anı Yayıncılık
23. Tan, H (1992). **a.g.e**

24. Altıntaş, E (2003) **a.g.e**
25. Altıntaş, E (2003) **a.g.e**
26. Bakırcıoğlu, R (2000). **a.g.e**
27. Altıntaş, E (2003) **a.g.e**
28. Bakırcıoğlu, R (2000). **a.g.e**
29. Kepçeoğlu, M (1999). **a.g.e**
30. Doğan, S (2000). Pratik Bir Sınıf Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programı:Sınıf Rehber Öğretmenliği Programı Modeli. **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**, 6 (21) Kış, 125-140
31. Kaya, A; Çivitci, A (2003) Okul Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programlarının Geliştirilmesi. İçinde Yer Aldığı Kaynak: Can, G (Editör) **Psikolojik Danışma ve Rehberlik** (4.Baskı). Ankara: PegemA Yayıncılık.
32. Altıntaş, E (2003) **a.g.e**
33. Tan, H (1992). **a.g.e**
34. Özgüven, İ.E (2000): **a.g.e**
35. Özgüven, İ.E (2000). **a.g.e**
36. Kuzgun, Y (1992). **a.g.e**
37. Tan, H (1992). **a.g.e**
38. Arbuckle, D.S (1961). **Counseling and Psychotherapies**. 3.Ed. New York: Allyn and Bacon.
39. Kepçeoğlu, M (1999). **a.g.e**
40. Kuzgun, Y (1992). **a.g.e**
41. Tan, H (1992). **a.g.e**
42. Kepçeoğlu, M (1999). **a.g.e**
43. Kuzgun, Y (1992). **a.g.e**
44. Özoğlu, S.Ç (1982). **a.g.e**
45. Kepçeoğlu, M (1999). **a.g.e**
46. Kuzgun, Y (1992). **a.g.e**
47. Bakırcıoğlu, R (2000). **a.g.e**
48. Kepçeoğlu, M (1999). **a.g.e**
49. Maslow, A.H (1970). **a.g.e**
50. Kepçeoğlu, M (1999). **a.g.e**

BÖLÜM 2

PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİKTE BAŞLICA HİZMET TÜRLERİ

Yrd. Doç. Dr. Asuman BAYSAL

Dr. BAYSAL 1965 yılında İstanbul'da doğdu. 1986'da Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümünden mezun oldu. Kayseri ve İzmir illerinde Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde psikolojik danışman olarak çalıştı. 1992'de yüksek lisans (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-Eğitimde Psikolojik Hizmetler ABD), 1995'te doktora (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-Eğitim Bilimleri Eğit. Psik. Hzm. ABD) eğitimini tamamladı. 1991-1995 yılları arasında Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Fakültesi PDR Anabilim Dalında Araştırma Görevlisi, 1996-2000 yılları arasında aynı anabilim dalında Öğretim Görevlisi olarak çalıştı. 2000 yılında Yrd. Doç. Dr. ünvanı olarak görevine devam etti. 2003 yılında Yrd. Doç. Dr. ünvanı ile Polis Akademisi Başkanlığı Rüşti Ünsal Polis Meslek Yüksekokulu'nda göreve başladı. Halen bu görevini sürmektedir.

BU BÖLÜMDE NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- ◆ Rehberliğin birikimli, süreklilik gösteren bir yardım etkinliği olduğunu bilmekle birlikte, sistemli olmak ve öğretici olması açısından rehberliğin çeşitli ölçütlere göre sınıflandırılabileceğini,
- ◆ Bunlar arasında, birey sayısına göre rehberliğin nasıl ele alınarak incelendiğini,
- ◆ Temel işlevlerine göre rehberliğin nasıl ele alınarak incelendiğini,
- ◆ Problem alanlarına göre rehberliğin nasıl ele alınarak incelendiğini,
- ◆ Hizmet alanlarına göre rehberliğin nasıl çeşitlendiğini,
- ◆ Eğitim kademelerine göre rehberliğin kaç kısımda incelenebileceğini öğreneceğiz

Giriş

Rehberlik hizmetleriyle ulaşılmak istenen amaçlar ve temel ilkeler aynı olmakla birlikte, ilgili literatür incelendiğinde farklı ölçütlere göre rehberlik türlerinden söz edildiği görülmektedir. Rehberliğin birikimli, süreklilik gösteren bir hizmet, yardım etkinliği olduğu bilinmekle birlikte, rehberliği türlerine göre incelemek sistemli ve öğretici olması açısından yararlı olacaktır.

Rehberlik genel olarak, hizmetin verildiği **birey sayısına**, rehberliğin temel **işlevlerine**, **problem alanlarına**, **hizmet alanlarına** ve **eğitim kademelerine** göre sınıflandırılabilir. Bu bölümde, ifade edilen ölçütlere göre yapılan sınıflamalar ve bu sınıflamalara göre rehberlik türleri açıklanmıştır.

Şekil -1: Rehberlik Türleri

1. Birey Sayısına Göre Rehberlik

Birey sayısına göre rehberlik “Bireysel Rehberlik” ve “Grup Rehberliği” olarak iki şekilde belirtilebilir. Bireysel Rehberlik, rehberlik ya da psikolojik danışma hizmetinin, bir seferde yalnızca bir bireye yapılıyor olmasıdır. Grup rehberliği ise; rehberlik ya da psikolojik danışma hizmetinin bir seferde bir grup bireye aynı anda verilmesidir

Aslında rehberlik, bireyin gelişmesine yardımcı olacak uygulamalar olarak düşünüldüğünde, temel olarak bireysel yapılmak durumundadır. Bu nedenle, grup rehberliği de, bireysel rehberliğe giden bir özelliktedir. Ancak gerek ekonomik olması gerek alanda yetişmiş yeterince elemanın olmaması gibi nedenlerle “grup rehberliği” işlevsel bir biçimde günümüzde kullanılmaktadır. (1,2,3,4)

Özellikle de, psikolojik danışma ve rehberlik alanında bilgi verme özelliğindeki rehberlik hizmetlerinin daha çok “grup rehberliği” etkinlikleri şeklinde uygulandığı gözlenmektedir. Örneğin; bir grup öğrenci 8. sınıfın sonunda gidebilecekleri okullar hakkında teker teker psikolojik danışmana gelerek bilgi istemektedirler. Bu durumu gören psikolojik danışman 8.sınıf öğrencilerinin bu konuda bilgiye gereksinim duydukları sonucuna varır ve bu öğrencilerin topluca boş bir zamanında onlara gereksinim duyabilecekleri bilgileri verir. Bu uygulama grup rehberliğine bir örnektir. Bireysel olarak uygulanan rehberlik hizmetlerinin ağırlıklı olarak “psikolojik danışma” boyutlu olduğu vurgulanabilir (5). Örneğin; öğrenciler kişisel ve özel sorunları için psikolojik danışmana gelirler. Psikolojik danışman da onlarla bireysel olarak görüşmekte ve yardımcı olmaya çalışmaktadır. Bu uygulama bireysel rehberliğe bir örnektir.

Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Hizmetler Yönetmeliği, Madde-9 ve Madde-11’de Bireysel Rehberlik ve Grup Rehberliği hizmetlerinin içeriği şu şekilde belirtilmektedir:

Madde –9: Öğrencinin bireysel ve sosyal gelişimini desteklemek, duygusal sorunlarında yardımcı olmak üzere gerekli rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri verilir. Bu hizmetlerde aşağıdaki hususlar temel alınır:

- Öğrencilerin davranış, duygu, düşünce ve tutumlarına karşı duyarlılık gösterilerek gizlilik ilkelerine özellikle dikkat edilir.
- Bireysel rehberlik etkinliklerinde öğrencilerin kendilerine ilişkin farkındalık düzeyini yükseltmelerine yardım edilir.
- Öğrenci herhangi bir sorun ifade ettiğinde, bu alanda psikolojik danışmanın vereceği hizmet, öğrencinin sorunu onun adına çözmesi anlamına gelmez.
- Öğrenci, sorununu çözme sorumluluğunu üstlenmek durumundadır. Psikolojik danışman, öğrenciyi sorununu çözme çabasında, alanının bilimsel yöntemlerine göre destekler.
- Psikolojik danışma uygulamalarında, uygulamacının psikolojik danışma formasyonuna sahip olması esastır.
- Bireysel rehberlik;** öğrencilerin sorunlarına yardımın yanı sıra, onların kişilik ve sosyal gelişimlerine, olgunlaşmalarına destek olmayı ve bu amaca yönelik düzenlenmiş bireysel ve grup etkinliklerini de içerir.

Madde –11: Eğitsel ve mesleki rehberlik ile öğrencilerin bireysel ve sosyal gelişimlerine yönelik olarak grupla rehberlik etkinlikleri düzenlenir. Bu etkinlikler; öğrencilerin gelişimsel gereksinimlerini de karşılayacak şekilde, bilimsel standartlara uygun olarak programlanır, uygulanır, değerlendirilir ve geliştirilir. Grup rehberlik etkinliklerinden, bilgi verme gibi, uygulanması özel uzmanlık gerektirmeyenler, rehberlik saatlerinde sınıf rehber öğretmenlerince de uygulayabilir. Söz konusu etkinliklerden uygulanma alanında teknik beceri ve uzmanlık gerektirenler ise psikolojik danışmanlar tarafından uygulanır(6)

2- Temel İşlevlerine Göre Rehberlik

Bazı uzmanlar (7,8,9), rehberliğin belirgin işlevlerine göre, uyum sağlayıcı, yöneltici ve ayarlayıcı rehberlik olmak üzere üç çeşitte incelenebileceğini belirtirken, bazıları da (10, 11)geliştirici, önleyici ve tamamlayıcı rehberlik çeşitlerini de ekleyerek, başlıca altı rehberlik çeşidinden söz etmektedirler. Bunlar kısaca aşağıda açıklanmıştır.

a. Uyum Sağlayıcı Rehberlik

Eğitim kurumlarında, uygulanacak rehberlik programlarında uyum sorunu gösteren, bazı özel sorunları olan bireyler göz ardı edilemez. Rehberliğin temel işlevlerinden biri de, bu bireylerin uyum sorunlarının nedenlerini bulup, incelemek, böylelikle bireylerin uyum sağlayıcı yeni davranışlar geliştirebilmeleri için gereken önlemleri alabilmektir. Ciddi problemleri ve uyumsuz davranışları olan bireyler, genelde sayıca çok olmasalar da, hemen ele alınmak durumundadırlar. Okuldaki görevli danışmanlar, uyum sorunlarını, bireyi teşhis ve terapötik teknikleri kullanarak, psikolojik danışma yaparak tanıyıp ortaya çıkarabilirler. Bazen de öğrenciler kendi istekleriyle danışmanlara başvurabilirler. Kısaca rehberliğin “uyum sağlayıcılık” işlevi, uyum sorunu olan öğrencileri tanıyarak, psikolojik durumunu düzeltmek ve mevcut ortama uyum sağlamalarına yardımcı olmak anlamına gelir (12, 13, 14, 15).

b. Yöneltici Rehberlik

Rehberliğin bu işlevi, bütün bireylerin bireysel özelliklerinin birbirlerinden farklı olduğu ve bu farklı bireysel niteliklere göre geliştirilmeye, yöneltilmeye gereksinimleri olduğu gerçeğine hizmet eder. Bu nedenle her birey ya da öğrenci için gerekli bir rehberlik işlevidir. Rehberlik bu işlevini, hem bireylerin özelliklerini ve hem de yaşanılan toplumun insan gücü gereksinimlerini dikkate alarak gerçekleştirir.

Özellikle de, bireylerin gelecekte mutlu, doyumlu olabilecekleri uygun alanlara yönlendirilmelerinde, zamanında yardım edilmesi oldukça önemlidir. Rehberliğin bu fonksiyonu, bireyi tanıma tekniklerini kullanarak (Bölüm VII de öğrenci tanıma teknikleri **hakkında** ayrıntılı bilgiler bulabilirsiniz) onun yeteneklerinin, ilgi ve gereksinimlerinin, kişilik özelliklerinin ve içinde bulunduğu koşulların ortaya çıkarılarak, bireyin de bunları anlamasını sağlayarak, okul içinde bir alan seçmesinde veya bir meslek seçmesinde ona yardımcı olur (16,17)

c. Ayarlayıcı Rehberlik:

Bu işlev, daha çok program yapımcılar ve eğitim planlayıcılarına yardım eder. Rehberlik bu işleviyle, gençlerin ilgilerine, yeteneklerine ve gereksinimlerine uygun eğitim faaliyetlerinin hazırlanmasında görev alan yetkililere, gerekli bilgileri sunar. Çünkü, eğitim kurumlarındaki danışmanlar, öğrencilerin sorunlarını, bireysel niteliklerini, gereksinimlerini, koşullarını, özlemlerini, istek ve değerlerini, gelecekte karşılaşılabilecekleri sorunları en iyi tanıma olanağına sahip bireylerdir. Bu nedenlerle bireyleri tanıma, değerlendirme ve izleme yoluyla topladıkları bilgileri, rahatlıkla program yapımcıların, geliştiricilerin hizmetine sunabilir ve böylelikle program geliştirme ve iyileştirmede yapılabilecek değişiklikler ve yararlılıkların dayanağı olabilirler (18,19)

d. Geliştirici Rehberlik:

Rehberliğin “geliştirici” işlevi, özellikle gelişimsel rehberlik anlayışının ortaya çıkışıyla belirginleşmiştir. Bir gelişim dönemini yaşayan birey ya da öğrencinin, bu dönemi ne kadar uygun ve başarılı yaşarsa, ardından gelecek dönem ve gelişim dönemlerini de başarıyla yaşayacağı anlamını taşıyan bu anlayış, okul rehberlik programlarında, bireylerin gelişim dönemlerini dikkate almayı gerekli kılmıştır. İşte, bireyin en iyi şekilde gelişmesini sağlayabilecek yaklaşımların düşünce ve davranışların eğitim kurumlarında yerleşmesini sağlamak ve gelişmeleri engelleyen faktörleri ortadan kaldırmak için yapılan tüm etkinlik ve çabalar rehberliğin “geliştirici işlevi” olarak görülmektedir (20,21).

e. Önleyici Rehberlik:

Rehberliğin önleyici işlevi, özellikle bazı olumsuz durumları ortaya çıkımdan ve bu durumların birey üzerinde yaratacağı olumsuz sonuçlar görülmeden önlenmesini vurgular. Örneğin; kalabalık sınıflarda kolaylıkla ortaya çıkabilecek, sınıf disiplini sağlama zorluğu ve diğer uyumsuzlukların önlenmesi konusunda bazı çalışmalar yapılması gerekebilir. Eğitim kurumlarında, demokratik ortamların

oluşturulması, sınıflarda ve okulda disiplin ve özgürlüklerin dengeli bir şekilde yaşanması için yapılan çalışmalar ve olumsuzlukların ortaya çıkmadan önlenmesi rehberliğin "önleyici işlevini" göstermektedir (22).

f. Tamamlayıcı Rehberlik:

"Tamamlayıcı rehberlik", rehberliğin öğretim etkinliklerini tamamlayıcı bir yanı olduğu gerçeğini vurgular. Okullarda yürütülen eğitim-öğretim etkinliklerinin, yeterli düzeyde verimli olabilmesi ve amaçlarına ulaşabilmesi için rehberlik hizmetleriyle birlikte gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bunu sağlayabilmek için de eğitimcilerin, öğretim hizmetlerini yürüten öğretmenlerin rehberlik bilgileriyle donatılmaları özellikle de gelişimsel rehberlik anlayışını kavramaları önemlidir (23).

Bütün bu işlevlerine göre rehberlik türlerini inceledikten sonra, belirtilmesi gereken önemli nokta; herhangi bir rehberlik uygulamasında bu işlevleri farklı ölçülerde görebilmenin mümkün olduğudur. Çünkü hedef, tüm bu işlevlerin bireylerin farklı gereksinimlerini karşılamaya yönelik olmasıdır.

3. Problem Alanlarına Göre Rehberlik

Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin, hizmetin yoğunlaştığı ya da ilgili olduğu problem alanlarına göre de çeşitlere ayrıldığı görülmektedir. Rehberliğin gelişmeye başladığı ilk yıllarda, problem alanlarının çok çeşitli olmasına bağlı olarak sağlık rehberliği, karakter rehberliği, din rehberliği, mali rehberlik vb. bir çok rehberlik çeşidinden söz edilmiş olsa da, daha sonraları bilimsel inceleme kolaylığı açısından daha genelleştirici bir çeşitleme yoluna gidilmiş ve problem alanlarına göre;

- a) Eğitsel rehberlik,
- b) Mesleki rehberlik ve
- c) Kişisel – psikolojik problemlerle ilgili rehberlik olarak bir sınıflandırılma yapılmıştır. Rehberlik ve danışma hizmeti, gerçekte bir bütündür. Temelde bir eğitim problemini, bir meslek seçme ve planlama probleminden ya da kişisel-psikolojik probleminden çoğu zaman ayırmamız mümkün değildir. Bu nedenle psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerini, sadece eğitsel, ya da mesleki ve kişisel rehberlik şeklinde ayrı ayrı görmek ve bu şekilde uygulamak uygun gözükmemektedir. Ancak alanların daha iyi anlaşılması, alanlar hakkında genel bazı bilgilerin verilmesi açısından böyle bir ayırım yararlı olabilir. Aşağıda eğitsel, mesleki ve kişisel rehberlik hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

a. Eğitsel Rehberlik:

Eğitim sürecindeki birey ya da bireylere, eğitsel yaşamı ile ilgili bütün sorunlarına yönelik olarak sunulan tüm yardım etkinliklerine “Eğitsel Rehberlik” denir (24,25).

Bu yardım etkinlikleri, öğrencinin bir okul seçmesi ve bu okula girebilmesi, girdiği okuldaki alanlardan ve seçmeli derslerden kendine yararlı alanları seçebilmesi için okulu tanıma, derslerinde başarıyı sağlayabilmesi için gerekli çalışma alışkanlıklarını, verimli öğrenme yollarını kazanması, öğrenme ve okuma güçlüklerinin giderilmesi, üstün yetenekli ya da özel eğitime gereksinim duyan yavaş öğrenen bireylerin, zamanında farkına varılıp, gereksinimlerine uygun eğitim programlarına yönetilmeleri gibi etkinlikleri kapsar (26,27,28).

Eğitsel rehberlik, bütün bu okul düzeylerinde yapılması gereken bir hizmet olduğu gibi yalnızca öğrencilere yönelik değil, aynı zamanda öğrenci velilerine de yönelik olarak gerçekleştirilir. Örneğin; velilerin evlerinde çocuklarına nasıl yararlı olabilecekleri, gerek olumlu öğrenme alışkanlıkları geliştirmede gerekse uyumlarında kendilerine düşen görevlerin ne olduğu konusunda uyarılarak aydınlatılmaları, eğitsel rehberlik etkinlikleri içinde yer alır (29). ***(Eğitsel Rehberlik ile ilgili ayrıntılı bilgi dördüncü bölümde yer almaktadır)***

b. Mesleki Rehberlik:

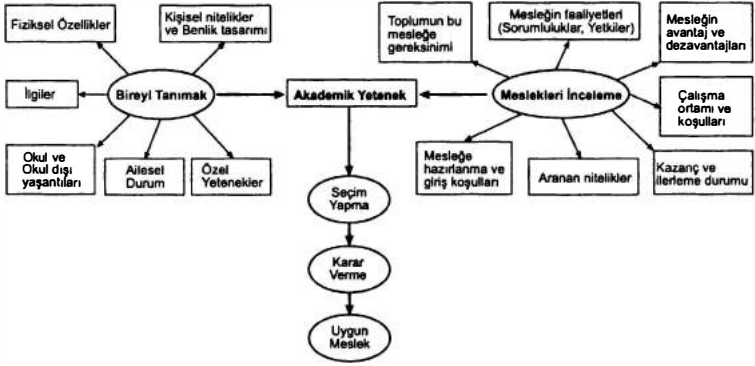
“Mesleki rehberlik” kavramını ilk kez 1909 yılında tanımlayan Frank Parsons, bu kavramla, bir meslek için hazırlanmada, mesleğe giriş yollarını arama ve mesleği seçmede, etkili ve başarılı bir meslek çalışanı olabilmek için gereken nitelikleri kazandırmada bireylere verilen yardım sürecini anlatmaya çalışmıştır. Gerçekten günümüzde de, bu anlatımdan çok farklı olmayan bir şekilde “mesleki rehberlik”:

“Bireylerin farklı meslekleri tanımaları, kendi bireysel özelliklerine uygun meslekleri seçmeleri, seçtikleri bu mesleklere hazırlanmaları ve mesleki yönden gelişebilmeleri için kendilerine yapılan yardım hizmetleri” olarak tanımlanabilir. (30, 31, 32)

Mesleki rehberlikte;

- a) Bireyi tanımak, onun yetenek ve ilgilerini belirlemek
- b) Meslekleri inceleyip, tüm özellikleri ile tanımak

- c) Bu bilgiler ışığında, bireyi kendi özelliklerine uygun bir mesleğe yönlertmek için, kendi nitelikleri ile mesleklerin gerektirdiği özellikler arasında bağlantı kurarak uygun mesleklere yönelmek ve meslekler arasında seçim yapma fırsatını yine bireylere vermek, temel amaçtır. (33, sf: 140). *(Mesleki Rehberlik ile ilgili ayrıntılı bilgi beşinci bölümde yer almaktadır)*

Şekil 2: Mesleki Rehberliğin Amacı (34,35)

c. Kişisel Rehberlik:

Eğitim sürecinde, öğrencilerin “kişisel-sosyal” gelişim gereksinimlerini karşılamak ve böylece onların kişisel gelişim ve uyumlarına yardımcı olmak amacıyla yürütülen rehberlik hizmetlerine “kişisel rehberlik” denir (36,37).

Kişisel rehberlik, eğitsel ve mesleki rehberlik dışında kalan rehberlik hizmetleridir (38). “Bireylerin kendileri ile ilgili, kişisel problemlerin çözümü için yapılan psikolojik yardımlar kişisel rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri” olarak tanımlanabilir(39).

Ancak şu unutulmamalıdır ki, gerçekte birey bir bütündür. Aslında onun problemlerini eğitsel, mesleki, kişisel diye ayırmak sadece inceleme kolaylığı içindir. Örneğin bir öğrenci derslerinde başarısızsa, bir takım bireysel uyumsuzluklarda yaşayabilir. Temelde, kişisel-psikolojik problemlerle ilgili rehberliğin te-

mel amacı, bireyin kendisini psiko-sosyal bir gerçeklik olarak kabul etmesi, kendi yeteneklerini, varolan sosyal çevresini de farkederek en iyi şekilde kullanabilmesini sağlamaktır. Her eğitim düzeyinde bu gerçekleştirilebilir(40). **(Kişisel Rehberlik ile ilgili ayrıntılı bilgi altıncı bölümde yer almaktadır)**

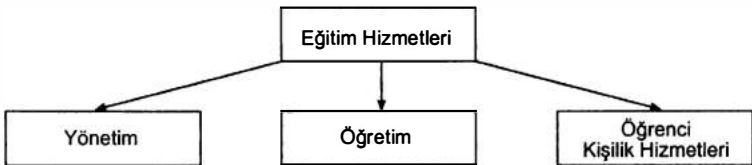
4. Hizmet Alanlarına Göre Rehberlik

Günümüzde, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri öncelikli olarak eğitim kurumlarında sunulsa da, rehberlik kavramına ve uygulamalarına ilişkin gelişmeler diğer hizmet alanlarında da bu hizmetten yararlanmaya yol açmıştır. Artık eğitim kurumlarının dışında birbirinden farklı hizmetlerin verildiği örgütler içinde, profesyonel düzeylerde psikolojik danışma ve rehberlik uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Bu farklı hizmet alanlarına göre rehberlik ve danışma hizmetlerini;

- Eğitim alanında psikolojik danışma ve rehberlik
- Sağlık alanında psikolojik danışma ve rehberlik
- Sosyal yardım alanında psikolojik danışma ve rehberlik
- Endüstride psikolojik danışma ve rehberlik şeklinde inceleyebiliriz

a) Eğitim Alanında Psikolojik Danışma ve Rehberlik

Rehberlik hizmetlerine gereksinim duyulan ilk alan eğitim alanıdır. Eğitim kurumlarında, öğrencilerin bedeni, zihni, ahlaki ve sosyal açılardan Türk Milli Eğitiminin temel amaçlarına uygun bir şekilde gelişebilmeleri, kendi problemlerini çözebilmeleri, çeşitli alanlarda beklenen uyumu sağlayabilmeleri, ilgi ve yeteneklerine uygun bir öğrenim görebilmeleri, bir mesleğe yönlendirilebilmeleri konusunda kendilerine sistemli ve sürekli bir yardım sağlanabilmesi amacıyla rehberlik çalışmalarının yürütülmesi gereklidir (41)

Şekil – 3: Eğitim Alanında Rehberlik Hizmetleri

Eğitim alanında yürütülen hizmetleri, birbirini tamamlayan hizmetler olarak üç boyutta (Şekil –3) görebiliriz: Bunlar; yönetim, öğretim ve öğrenci kişilik hizmetleri'dir.

İşte rehberlik hizmetleri, öğrenci kişilik hizmetleri boyutu içinde yer alan bir çok hizmetin merkezinde bulunur ve bireyin bir bütün olarak gelişmesine yardımcı olan tüm hizmetlerle de yakından ilgilidir (42,43). Bu kitabın konusu eğitimde psikolojik danışma ve rehberlik olduğu için kitabın tümünde bu alan tanıtılmaya çalışılmıştır.

b. Sağlık Alanında Rehberlik

Günümüzde, eğitim ve sağlık ile ilgili kurumların rehberlik hizmetlerine ilişkin işbirliği içinde çalışma gerekliliği belirgin şekilde artmıştır. Çünkü her iki alanda da temel amaç, insanlara hizmet sunmaktır. Sağlık kurumlarında, özellikle de psikiyatri bölümlerinde ve ruh sağlığı merkezlerinde psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin benimsendiği, tıp kökenli uzmanlarla (Psikiyatristler) , tıp kökenli olmayan uzmanların (Klinik Psikologlar, Psikolojik Danışmanlar) hizmetlerini işbirliği içinde yürüttükleri görülmektedir.

Özellikle sağlıkla ilgili koruyucu temel bilgilerin halka ulaştırılması açısından rehberlik hizmetleri önemlidir. Örneğin; Ana-çocuk Sağlığı Merkezleri, Sağlık Ocağı benzeri sağlık kurumlarında, bireylerin ruh ve beden sağlıklarını korumaya yönelik çalışmaların, bu alanda uzmanlaşmış kişilerce ve çağdaş rehberliğin ilkeleri ve yaklaşımları ışığında yürütülmesi oldukça yararlı olmaktadır. Ülkemizdeki sağlık hizmetlerinin veriminin belli bir niteliğe ulaşması için rehberlik etkinlikleri içinde programlı şekilde yürütülmesinin önemi açıktır (44,45)

c. Sosyal Yardım Alanında Rehberlik

Ülkemizde, sosyal yardım kurumları arasında sayabileceğimiz mediko-sosyal merkezlerde, yaşlılar için huzur evlerinde, Çocuk Esirgeme Kurumlarında, Kızılay Derneği ve Sosyal Dayanışma Kurumu gibi kurumlarda rehberlik ve psikolojik danışma anlayış ve uygulamaları hızlı bir gelişme içindedir. Sosyal yardım kurumlarındaki bireyler ruh sağlığı açısından risk gruplarıdır. Bu grupların ruh sağlığının korunması ve geliştirilmesi için bu kurumlarda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine duyulan gereksinim gittikçe artmaktadır.

Örneğin; korunmaya gereksinim duyan yaşlıların bulunduğu huzurevleri, yaşlıların temel gereksinimlerinin karşılandığı kurumlar olarak işlev görürken,

yaşlıların yalnızlık işe yaramazlık duyguları gibi olumsuz duygularıyla başa çıkmada psikolojik yardım verme görevini de üstlenir. Bu görevi ise rehberlik alanında eğitim almış uzmanlar sayesinde yerine getirebilirler.

Çocuk Esirgeme Kurumları, korunmaya muhtaç çocukların kendilerine ve ülkelerine yararlı olacak şekilde yetişmelerini sağlamak, onların haklarını ve sağlıklarını korumak amacıyla kurulmuştur. Bu durumda çocukların kişiliklerinin gelişimlerini sağlamakta temel amaç olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun gerçekleştirilmesi de, bu kurumlardaki etkili rehberlik hizmetlerinin sağlanması ile mümkündür.

Kızılay Derneği, doğal afetler sonucu zorda kalan insanlara yardım hizmeti sunan bir kurumdur. Zor durumda olan insanlara gerekli psikolojik desteği verebilmek yine rehberlik hizmetleriyle olanaklı kılınabilir. Aynı şekilde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Kurumunun amacında, hizmet götürdüğü insanlara etkili yardımı sunmaktır. Benzer biçimde kendi içinde rehberlik faaliyetlerine yer vermek durumundadır.

d. Endüstri Alanında Rehberlik

Son yıllarda özellikle sanayi kuruluşları, işçi sendikaları, iş ve işçi bulma kurumu gibi kurumlarda da rehberlik hizmetlerine önem verildiği görülmektedir.

Endüstri alanında rehberlik hizmetleri, ağırlıklı olarak; sanayi kuruluşlarında işlerin karmaşılaşp çeşitlenmesi sonucu ortaya çıkan uyumsuzlukla ve bunların doğurduğu sorunlarla başa çıkmada, personel seçimi ve personelin kariyer gelişimine yardımcı olmada, çalışanların iş yaşamıyla bağlantılı streslerinin azaltılmasında, iş arayanların meslekler konusunda bilgilendirilmesinde, mesleğe yetiştirmede işlev görmektedir. (45)

5. Eğitim Kademelerine Göre Rehberlik

Özellikle “gelişimsel rehberlik” yaklaşımını benimsenmiş uzmanların, rehberlik uygulamalarını gelişim dönemleri ve eğitim düzeyi ya da öğretim basamaklarına göre ele aldıkları görülmektedir. Bilindiği gibi, gelişimsel rehberlik yaklaşımı, yaşamın başlangıcından sonuna kadar süren gelişim süreci içinde, bireyin çeşitli gelişim dönemlerinde karşılaştığı gelişim krizlerini atlatmasında rehberliğin gereğini vurgulamaktadır (47,48). Her eğitim kademesinde bulunan bireylerin problemleri ve rehberlik gereksinimleri birbirinden farklıdır. Bu nedenle temel ilke ve anlayışlar aynı olmak kaydıyla her eğitim kademesinde bulunan öğrencile-

re sunulacak olan psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri farklılaşıp çeşitlenebilir. Öğrencilerin problemlerinin ve rehberlik gereksinimlerinin farklı olmasının yanında bu öğrencilere hizmetlerin sunulmasındaki yaklaşımlar da farklılaşabilir. Örneğin okulöncesi eğitim düzeyindeki öğrencilere, daha çok onların yakın çevresi ile çalışarak hizmet verilmeye çalışılırken yükseköğretim çağında bulunan bir gence hizmet verilirken onunla yüz yüze bir ilişki daha ağırlıklı olacaktır..

Buna göre eğitim kademelerine göre rehberlik;

- a) Okul öncesi eğitimde rehberlik
- b) İlköğretimde rehberlik
- c) Ortaöğretimde rehberlik
- d) Yüksek öğretimde rehberlik olarak sınıflandırılabilir.

a. Okul Öncesi Eğitimde Rehberlik

Okul öncesi eğitim 0-72 ay yaş grubu çocukların bireysel özelliklerine ve gelişim düzeylerine uygun, zengin uyarıcı çevre olanakları sağlayan, onların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönden gelişimlerini, toplumun kültürel değerleri ve özellikleri doğrultusunda en iyi biçimde yönlendiren, bilinçli ve sistemli bir eğitim sürecidir. Okul öncesi dönem, çocuğun gelişiminin oldukça hızlı olduğu bir dönemdir. Gelişim kuramcılarının hemen hepsi 0-6 yaş döneminin, çocuklarda hem bedensel ve zihinsel hem de sosyal gelişim açısından ayrıca dil gelişimi ve çocuğun kendini farketmesi ve ifade etmesi açısından en önemli dönem olduğunu kabul etmektedirler.

Bu dönemde verilen eğitim, çocuğun ilerdeki yıllarına yön vermektedir. Çocukluk yıllarında kazanılan davranışların büyük bir kısmının, yetişkinlikte bireyin tavırlarını, alışkanlıklarını, inançlarını ve değerlerini, özetle kişilik yapısını biçimlendirdiği bilinmektedir. Ayrıca okul öncesi eğitim kurumları, çocuğu diğer çocuklarla sağlıklı bir ortamda bir araya getirerek, ilköğretime hazırlık açısından da eğitim sürecinin ilk ve en önemli basamağı olarak kabul edilmektedir. (49,50)

Ülkemizde okulöncesi eğitim veren kurumlar resmi ve özel anaokulu ve anasınıflarıdır. Anaokulları 4-6 yaş, ana sınıflarında 5-6 yaşları kapsar. Anasınıfları, olanakları yeterli olan yerlerde ilköğretim okullarının bünyesinde açılmaktadır. Son yıllarda okul öncesi eğitim ülkemizde oldukça önemsenmekte ve ileriye dönük olarak bir çok yenilik yapılmaktadır. 2001-2002 öğretim yılında çağ nüfusu-na göre okullaşma oranı % 11.0 olarak gerçekleşmiş ve VIII. 5 yıllık Kalkınma

Planı'nda dönem sonu olan 2005 yılı için ise, % 25.0' lik bir okullaşma oranı hedeflenmiştir (51)

Bütün bu gelişmeler içinde, okul öncesi eğitim döneminde çocukların her yönüyle sağlıklı gelişmeleri, okul ortamına uyum sağlamaları, kapasitelerini ortaya koyabilmeleri için eğitim çalışmalarının rehberlik hizmetiyle birlikte yürütülmesi gerçeği ortaya çıkmıştır. Özellikle bu dönem için rehberlik hizmetleri, çocuğun kendini kabul, özgüvenini geliştirme, benlik kavramını oluşturma, sosyalleşmeyi sağlama, bağımsızlığını kazanma, bedenini kullanma, merakını gidererek hayal ve isteklerini açığa vurma gibi gereksinimlere yönelik etkinlikleri kapsayacaktır (52,53,54)

Ayrıca mesleki rehberlik alanında da bu dönem mesleki gelişim sürecinin başlangıcı kabul edildiğinden çocuğun bu döneme özgü mesleki gelişim görevlerini gerçekleştirmesine yönelik etkinlikler planlanmalıdır.

b. İlköğretimde Rehberlik

İlköğretim kavramı, 6-14 yaşları arasındaki çocukların devam etmesi düşünülen 8 yıllık öğretim sürecini ifade eder. Türkiye'de 6-14 yaş arasındaki çocukların okula devam etmeleri zorunludur. İlköğretim okulları, ilk ve ortaokulların birleştirilerek organize edilmesinden meydana gelmiş sekiz yıllık okullardır. 2842 Sayılı yasa (1983), bu okullar için daha önce kullanılan "temel eğitim" kavramı yerine "İlköğretim" kavramını getirmiştir. İlköğretim okullarının birinci yılından beşinci yılın sonuna kadar olan bölümüne birinci kademe, altıncı yılından sekizinci yılın sonuna kadarki bölümüne de ikinci kademe denmektedir.

Birinci kademedeki çocuklar, beşinci yıla kadar ikinci çocukluk dönemi özelliklerini yaşarlar. Bu yıldan sonra ergenlik dönemine girmektedirler. Böylelikle ikinci kademe öğrencileri, birinci kademe öğrencilerinden farklı, bedensel, cinsel, bilişsel, duyuşsal ve toplumsal sorunlarla baş etmek zorunda kalmaktadır.

İlkokullarda psikolojik danışmanlık ve rehberlik, yaklaşık 50 yıldır varlığını sürdürmekte ve Amerika Birleşik Devletlerinde yaklaşık olarak 22.000 ilköğretim düzeyinde rehberlik hizmetlerinin sunulması konusuna ilgi yoğunlaşmıştır. Özellikle de, ilköğretim okullarında rehberlik gereksinmesi, özel eğitimcilerimizin çabaları ile gündeme getirilmiş olup, rehberlik ve araştırma merkezlerinin kuruluşu ile ilköğretim düzeyinde örgütlü rehberlik hizmetlerinin uygulanmasına başlanmıştır (55,56,57,58)

İlköğretim okullarında rehberlik hizmetlerinin önemi ve gereği şu şekilde özetlenebilir:

- ✓ Birey bir bütündür. Bireyin gelişmesi devamlıdır. Bu nedenle birey ilköğretim yıllarında da bir çok gelişme problemi ile karşılaşmaktadır. Bu problemlerin çözümünde sistemli yardıma gereksinim duyar. Ancak, rehberlik yalnızca problemlili çocuklara da sunulan bir hizmet değildir. Normal çocukların da gelişme ve uyum oluşturmada yardıma gereksinimleri olabilir. Öyleyse, tüm öğrencilere verilecek rehberlik hizmetleri, ilköğretim düzeyinde de olmalıdır (59)
- ✓ Temel eğitim yılları, çocuğun kişilik gelişimi açısından kritik bir öneme sahiptir. Tutumlar, alışkanlıklar, değerler gibi yetişkin davranışlarını belirleyen özellikler çok erken yaşta kazanılmakta ve ileride değiştirilmeleri oldukça güç olmaktadır. Araştırma bulguları da, bireyin kendini kabulü, özgüveninin gelişimi, benlik tasarımı, içsel denetimin gelişmesi gibi boyutlar açısından bu dönemin en iyi şekilde yaşatılması gereğini ortaya koymuştur. (60)
- ✓ İlköğretim öğrenciler arasında bireysel farklılıkların fazlaca görüldüğü bir eğitim düzeyidir. Bu yaşta çocuklar arasında tipik ortalama öğrenciye göre düzenlenen eğitim programını izleyemeyecek kadar özürli olanların ayrılmasında zorunluluk vardır. Yine bir çocuğun herhangi bir alanda üstün yeteneğinin erken keşfi de ona uygun gelişim ortamlarının sağlanabilmesine olanak verecektir. Bütün bunlar gözönüne alınarak, ilköğretimde çocuklara bireysel farklılıklara duyarlı uygun gelişim ortamlarının sağlanabilmesi için rehberlik hizmetleri gereklidir (61,62)
- ✓ Ülkemizde temel eğitimi bitirdikten sonra çalışma yaşamına atılma durumunda olan çocukların ilgi ve yeteneklerine uygun işlere yerleştirilmelerinde profesyonel bir yardım sağlanması gereklidir. Eğitimlerine devam edeceklerinse kendilerine uygun bir program ya da okula yönelmeleri konusunda yardıma gereksinimleri vardır. Bu yönelmelerin yapılabilmesi rehberlik hizmetleri kapsamında olanaklıdır. (63)

Anlaşılağı gibi, eğitsel ve mesleksi rehberlik alanındaki etkinlikler ilköğretimde uygulanacak rehberlik programında ağırlıklı olarak yer almak durumunda. Yine şu söylenebilir ki, ilköğretim süresince öğrencilere verilecek rehberlik hizmetlerinin temel amacı, her yönden bireylerin kendilerini tanıyabilmelerini

sağlamaktır. Bu noktada yani, bireylerin öğrenim yaşantıları üzerinde düşünüp, hazırlanan öğretim ortamlarını çeşitli yeteneklerini ortaya çıkaracak uyarıcılar olarak değerlendirmelerinde, gelecekteki hedeflerini belirlemede, olumlu benlik tasarımları oluşturmada, kendini tanıırken, aynı zamanda kendine güven de duymada, gelecek için gerek meslek seçiminde gerekse kendi niteliklerini farklı mesleklerle karşılaştırmada, ilköğretim öğretmenlerine büyük rol düşmektedir (64,65,66,67)

c. Ortaöğretimde Rehberlik

Ortaöğretim okulları, ilköğretime dayalı olarak, 15-18 yaş grubu öğrencilere 3 yıllık öğretim veren, genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarıdır. Temel hedefi, bireyleri yükseköğretime ve yaşama hazırlamaktır. Ülkemizde ortaöğretim kurumları, süre ve programları açısından çok çeşitlilik göstermektedir. Ancak tüm ortaöğretim kurumlarında, eğitim öğretim uygulanırken, bireylerin gereksinimleri, istekleri ve yetenekleri ile toplumun insan gücü gereksinimi arasında bir denge kurulması dikkate alınır.

Ortaöğretim okullarının özellikleri ve bu okullara devam eden öğrencilerin gelişmeleri, gereksinimleri ve sorunları, ilköğretim okullarındakilerinden belirgin şekilde farklılaştığı için, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin özel amaçları, kullanımı, yöntem ve teknikleri ortaöğretim kurumlarında farklılaşmak durumundadır. Çünkü daha öncede belirtildiği gibi, her öğrenim düzeyinde uygulanacak rehberlik, o dönemin gelişim özelliklerine uygun ve gelişim görevlerini karşılayabilecek nitelikte olmalıdır. Zaten ortaöğrenim döneminde, rehberlik hizmetlerinin yaygın olarak sürdürülmesi; “ortaöğrenim yani gençlik” döneminin özelliğinden kaynaklanmaktadır. Gençlik dönemi kendi içinde de bazı aşamalara ayrılmaktadır. Lise yılları genel olarak, gençlik döneminin, “ergenlik” basamağıdır. (68,69)

Bireyin kimliğini aradığı kararsızlıklar, belirsizlikler yaşadığı, kendi bedenindeki değişimleri, değerlerinde ve tutumlarındaki farklılaşmayı hissettiği ergenlik basamağı, yardıma gereksinim duyulan en önemli devrelerden biridir.

Ancak, rehberlik anlayışının varolduğu, bireye gereksinimlerine yönelik çeşitli yardım hizmetlerinin sunulduğu bir eğitim-öğretim ortamı, bu devreyi sağlıklı bir biçimde aşabilmesi için ona yardımcı olabilir.

Şekil 3: Ortaöğretimde Rehberliğin Amaçları

(Yeşilyaprak, 2000; Kepçeoğlu, 1999, Tan, 1975, Özgüven, 2000 adlı kaynaklardan yararlanılarak oluşturulmuştur).

Şekil 3'te de görüldüğü gibi, ortaöğretimde rehberlik hizmetleri, örgütlü, programlı olarak yürütülebilirse, ergenin hem kişisel hem de mesleki ve eğitsel sorunlarının çözülmesine yardım edilebilir. Bu yardım hizmetleri, rehberlikte, bilgi verme, yöneltme ve yerleştirme hizmetlerinin kapsamına girmektedir. Birey kendini tanı ve geliştirirken, bilinçli ya da farkında olmadan aldığı kararları ayırır, kararlarında doğru bilgilere dayanır, içsel karmaşa ve çatışmalarından haberdar olur, kendini doğru ve rahat ifade edebilecek yetiler kazanır, başarıya götüren çalışma alışkanlıkları kazanır. Böylece daha sağlıklı ilişkiler kurabilir ve en önemlisi yaşamının büyük bir parçasını oluşturacak mesleği için, olgunlaşmaya başlar ve isabetli bir seçim yapabilir (70,71,72)

Ortaöğretimde Mesleki Rehberlik

Bölüm V'te ayrıntıları ile anlatılacak olan mesleki rehberlik, gerçekte yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Bu nedenle bireyin gelişim sürecinin her döneminde başarılması gereken mesleki gelişim görevleri vardır diyebiliriz. Mesleki gelişim görevleri ve mesleki gelişim kavramları, mesleki olgunluk kavramını da ortaya çıkarmıştır. Mesleki olgunluk, bir anlamda bireyin meslek seçimiyle başa çıkma biçimidir. Araştırmacılar tarafından, mesleki olgunluğun boyutları, meslek seçimine planlı şekilde yönelme, mesleki bilgilerin belirginleşmesi, meslek tercihlerinin tutarlılığı, özelliklerin netleşmesi, meslek tercihlerinde akılcı olma şeklinde vurgulanmaktadır.

Kısacası mesleki rehberlik, “gençlerin çeşitli meslekleri tanımaları ve kendi özelliklerine uygun meslekleri seçerek, bu mesleklere hazırlanma ve mesleki yönden gelişmeleri için yapılan bir yardım hizmetidir”.

Mesleki rehberliğin görevi başlangıçta “iş seçimine yardım” olarak anlaşılarak giderek “meslek gelişimine yardım” olarak görülmeye başlamıştır. Mesleki rehberlik iş seçimine yardım olarak anlaşıldığı ve bilgi verme fonksiyonu ağır bastığı sürece bu işleri “öğretmenler” ve “iş bulma kurumu uzmanları” yürütürken, meslek gelişimine yardım yolu olarak artık mesleki danışma hizmetleri önem kazanmış ve “profesyonel” elemanlara gereksinim artmıştır.

Ortaöğretimde de mesleki rehberlik hizmetlerinin temel amaçları, bireyin karar verme ve problem çözme becerilerini öğrenmesi, meslekleri inceleme ve mesleki tercihlerini belirlemesi, çalışma alışkanlıkları ve işbirliği becerilerini geliştirilmesi, bireysel-sosyal becerileri oluşturma ve geliştirmesi, yaşam tarzı ve boş zaman etkinlikleri ile meslek tercihi ilişkisini kurması, iş arama ve iş bulma yollarını öğrenmesi şeklinde belirtilebilir. Böylece, pek çok mesleki rehberlik etkinliği ile, gençlerin mesleki gelişimlerini sağlıklı sürdürmeleri ve mesleki olgunluğa ulaşmalarına yardımcı olunabilmektedir. (73-74)

d. Yüksek Öğretimde Rehberlik

Yükseköğretim kurumlarında bireylere sunulacak rehberlik hizmetleri, diğer öğretim basamaklarındaki eğitim sürdüren kurumlara göre; özellikle öğrencilerin özellikleri, amaçları ve işleyiş tarzı gibi açılardan farklılıklar taşımaktadır.

Örneğin; öğrencilerin özellikleri değerlendirildiğinde, üniversite ya da yükseköğretim öğrencilerinin içinde bulunduğu “gençlik döneminin” insanın gelece-

ğini etkileyip, biçimlendiren kararların alındığı, kimliğinin büyük ölçüde tamamlandığı önemli bir dönem olduğunu söylemek mümkündür.

Üniversite öğrencileri, bağımsızlık, cinsel kimlik ve kişisel benlik yönünden gelişimlerini sağlayarak, uygun davranışları edinirlerken, öğretimleri süresince, beslenme, barınma, başarılı olma, aile kurmaya hazırlık, kız -erkek arkadaş ilişkilerini sağlıklı sürdürme, mali koşullarını uygun tutma, sağlığını koruma ve doğal olarak seçtiği meslek için hazırlık yapma gibi sorunlarla da baş etmek zorundadır. Üstelik bunlarla başederken, en ağır sorumluluk kendi omuzlarındadır.

Yükseköğretim kurumlarındaki gençlerin belirtilen ve daha sayılabileceğimiz kendilerine özgü sorunlarıyla başedebilmeleri, rehberlik hizmetlerinin etkin şekilde bu kurumlarda işlev görmesiyle mümkündür.

Yükseköğretim kurumlarındaki rehberlik hizmetlerinin “Öğrenci Kişilik Hizmetleri” adıyla oluşturulacak birimler altında toplanarak işlev görmesi, öğrenciler açısından yararlı görülmektedir. Yükseköğretimde öğrenci kişilik hizmetleri, işlevsel açıdan öğrencilerin kaydından, barınma, beslenme, sınav, başarı durumu, not, sağlık, spor, sosyal faaliyetler, psikolojik danışma vb. gibi bir çok alanda yarar sağlanmaktadır.

Yükseköğretim amaç olarak, ilk ve ortaöğretimde verilen genel eğitim amacından da farklılaşmaktadır. Artık üniversiteler, toplumların kalkınmasında, gelişmesinde, saygınlığında öncü, ekonomik ve siyasal yaşamda etkin rol oynayan kültürel iletişim merkezleri haline dönüşmüştür. Yükseköğrenim, gençlere belli iş, meslek alanlarında bilgiler, tavırlar ve beceriler kazandırıp, yetiştirmeye çalışırken, bilimsel araştırmalar yapma, bilgi üretip, yayma, lisans üstü öğretim sağlama gibi amaçları da gütmektedir (75,76,77)

Kız erkek arkadaş ilişkileri

Öğretmen-öğrenci ilişkileri

Mesleği için hazırlanma

Akademik başarı ve mezun olabilme

Sosyal-kültürel etkinliklere katılmada yetersizlik

Ekonomik sorunlar

İş bulma sorunu

Beslenme ve sağlığını koruma

Barınacak yer bulma

-Üniversiteli Birey-

ÖZET

Rehberlik, bireylerin gelişimlerini ve uyumunu sağlamaya yönelik, sistemli ve profesyonel kişilerce yürütülen birikimli, süreklilik gösteren bir psikolojik yardım sürecidir. Rehberliğin temel ilkeleri ve amaçları aynı olmak kaydıyla, psikolojik danışma ve rehberlik, hizmetin verildiği birey sayısına, rehberliğin temel işlevlerine, problem alanlarına hizmet alanlarına ve eğitim kademelerine göre sınıflandırılabilir.

Birey sayısına göre rehberlik, “bireysel rehberlik” ve “grup rehberliği” olarak ikiye ayrılmaktadır. Bireysel ve grup rehberliğinde temel olarak öğrencilerin bireysel ve sosyal gelişimlerini desteklemek, duygusal sorunlarında yardımcı olunmak üzere gerekli psikolojik yardım hizmetleri verilirken, psikolojik danışma hizmeti ya bir seferde tek bir bireye yapılır ya da bir seferde bir grup bireye aynı

anda yapılır. Bireysel ve grupla rehberlik ayrımının temelinde hizmetin sunulduğu anda benimsenecek yaklaşım tercihi rol oynamaktadır.

Temel işlevlerine göre rehberlik ise altı biçimde incelenebilir. **Uyum sağlama rehberliği** işlevi, uyum sorunu olan öğrencileri tanımak ve onların durumlarının düzeltilerek, ortamlarına uyumlarını sağlamaktır. **Yöneltici rehberliği** işlevi ise, bireyi tanıma tekniklerini kullanarak, bireylerin yetenekleri, ilgileri, gereksinimleri doğrultusunda gelecekte mutlu ve doyumlu olacakları uygun alanlara yönettirmeleridir. **Ayarlayıcı rehberlik**, özellikle bireylerin yeteneklerine ve gereksinimlerine uygun eğitim-öğretim faaliyetlerinin hazırlanmasında görev alan yetkililere gerekli bilgileri sunma işlevi görür. **Geliştirici rehberlik**, bireylerin gelişim özellikleri de dikkate alınarak, eğitim kurumlarında gelişimi engelleyen faktörleri ortadan kaldırmak için yapılan tüm etkinlik ve çabaları içerir. **Önleyici rehberlik**; eğitim kurumlarında demokratik ortamların sağlanarak, bazı olumsuz durumların ortaya çıkmasını önler. Tamamlayıcı rehberlik ise, öğretimin etkinliğini tamamlayıcı işlevi yerine getirir.

Problem Alanlarına göre rehberlik çeşitleri incelendiğinde, **eğitsel rehberlik, mesleki rehberlik, kişisel rehberlik** olmak üzere üç temel alanda rehberlik hizmeti karşımıza çıkmaktadır. Eğitim süreci içindeki bireylere eğitsel yaşamla ilgili sunulan tüm yardım etkinliklerine “**eğitsel rehberlik**” denilirken, bireylerin farklı meslekleri tanımaları, kendi bireysel özelliklerine uygun meslekleri seçmeleri ve bu mesleklere hazırlanıp, mesleki yönden gelişebilmeleri için yapılan yardım hizmetleri “**mesleki rehberlik**” olarak tanımlanmaktadır. **Kişisel rehberlik** ise, bireylerin, kişisel, sosyal gelişim gereksinimlerini karşılamak ve onların kişisel gelişim ve uyumlarına yardım amaçlı yürütülen rehberlik hizmetleridir.

Hizmet alanlarına göre rehberlik, rehberliğe gereksinim duyulan eğitim, sağlık, sosyal yardım, endüstri gibi alanlarda bireyin bütün olarak gelişmesine yardımcı olma işlevini görür.

Eğitim kademelerine göre rehberliğin çeşitlendirilmesi ise özellikle gelişimsel rehberlik yaklaşımını benimsemiş uzmanların çabalarıyla, **okul öncesi eğitimde rehberlik, ilköğretimde rehberlik, ortaöğretimde rehberlik, yükseköğretimde rehberlik** şeklinde ortaya çıkmıştır. Burada da, her eğitim kademesinde bulunan bireylerin gelişimsel özellikleri ve bunlara bağlı olarak oluşan gelişimsel gereksinimlerini karşılamak üzere rehberlik hizmetleri işlev görmektedir.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi “temel işlevlerine göre” rehberlik çeşitlerinden birisi değildir?

A) Önleyici rehberlik	C) Bireysel rehberlik
B) Geliştirici rehberlik	D) Uyum sağlayıcı rehberlik
E) Yöneltilici rehberlik	
2. Özellikle, bireylerin ilgi, yetenek ve gereksinimlerine uygun olacak eğitim faaliyetlerinin hazırlanmasında, görev yapan yetkililere, program yapıcı ve geliştiricilere gerekli bilgileri sunma işlevini yerine getiren “rehberlik türü” aşağıdakilerden hangisidir?

A) Ayarlayıcı rehberlik	C) Tamamlayıcı rehberlik
B) Eğitsel rehberlik	D) Uyum sağlayıcı rehberlik
E) Geliştirici rehberlik	
3. Aşağıdakilerden hangisi eğitim alanında yürütülen rehberlik hizmetlerinden biri değildir?

A) Yönetim	C) Öğretim
B) Öğrenci kişilik hizmetleri	D) Tamamlayıcılık
E) Hiçbiri	
4. Sanayi kuruluşlarındaki uyumsuzluklar, çalışanların işleriyle ilgili stres durumları, iş arayanların meslekler konusunda bilgilendirilmesi vb. durumlarda işlev gören rehberlik türü aşağıdakilerden hangisidir?

A) Kişisel rehberlik	C) Sağlık alanında rehberlik
B) Endüstride rehberlik	D) Önleyici rehberlik
E) Sosyal yardım alanında rehberlik	
5. “Bireysel” olarak uygulanan rehberlik hizmetleri ağırlıklı olarak hangi etkinlik boyutunda yoğunlaşmaktadır?

A) Psikolojik Danışma	C) Eğitsel rehberlik
B) Grup rehberliği	D) Mesleki rehberlik
E) Tamamlayıcı Rehberlik	

6. “Çocuğun kendini kabul, özgüveninin geliştirme, benlik kavramını oluşturma, sosyalleşmesini sağlama, bedenini kullanma, meraklarını giderme” gibi gereksinimlerine yönelik etkinlikleri kapsayan rehberlik çeşidi aşağıdakilerden hangisidir?
- A) İlköğretimde rehberlik
B) Ortaöğretimde rehberlik
C) Okul öncesi dönemde rehberlik
D) Yükseköğretim döneminde rehberlik
E) Mesleki Rehberlik
7. Rehberliğin, temel işlevlerine göre, bakıldığında “**uyum sağlayıcılık**” işlevi aşağıdakilerden hangisinde belirtilmektedir?
- A) Bireyin kişilik özelliklerini ve yaşadığı ortamın koşullarını ortaya çıkararak, onun alan seçmesine yardımcı olur.
B) Özellikle eğitim yaşamı ile ilgili bütün sorunlarına yönelik yardım sunar.
C) Okulda disiplin ve özgürlüğün dengeli yaşanması için çalışmalar yaparak, olumsuzlukları önler.
D) Uyum sorunu olan öğrencilerin tanınmasını sağlar ve psikolojik durumlarının düzeltilerek, mevcut ortama uyumlarını gerçekleştirir.
E) Bireyin derslerinde başarı sağlayabilmesi için gerekli alışkanlıkları ve verimli öğrenme yollarını kazanmasını sağlar.
8. Başlangıçta, rehberlik hizmetlerine gereksinim duyulan ilk alan aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Endüstri
B) Eğitim
C) Sağlık
D) Sosyal yardım
E) Kişisel problemler
9. Yükseköğretim kurumlarında bireylere sunulacak rehberlik hizmetleri diğer öğretim basamaklarına göre hangi açılardan farklılık taşımaktadırlar?
- A) Öğrenci özellikleri, amaçlar, işlev ve işleyiş tarzı açısından.
B) Bireysel-sosyal beceri oluşturma açısından
C) Mesleki tercihleri açısından
D) Belirsizlikler yaşanması açısından
E) Bireyin kararları ve problem çözme becerileri açısından

10. Aşağıdakilerden hangisi, “**problem alanlarına göre rehberlik**” çeşitlerinden biridir?
- A) Sağlık rehberliği
B) Kişisel rehberlik
C) Endüstriyel rehberlik
D) İlköğretimde rehberlik
E) Sosyal yardım alanında rehberlik
11. Aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?
- A) Kişisel rehberlik, eğitsel ve mesleki rehberlik dışında kalan rehberlik hizmetleridir.
B) Temelde, kişisel-psikolojik problemlerle ilgili rehberliğin amacı, bireyin kendini psiko-sosyal bir gerçeklik olarak kabul etmesidir.
C) Psikolojik danışma uygulamalarında, uygulamacının psikolojik – danışma formasyonuna sahip olması gerekemeyebilir.
D) Tamamlayıcı rehberlik, öğretim etkinliklerini tamamlayıcı işlevi yerine getirmektedir.
E) Mesleki rehberlik, gençlerin çeşitli meslekleri tanımaları ve kendi özelliklerine uygun meslekleri seçerek, bu mesleklere hazırlanmaları için yapılan bir yardım hizmetidir.
12. Aşağıdakilerden hangisi rehberliği çeşitlerine ayırırken, araştırmacıların kullandığı ölçütlerden biri değildir?
- A) Rehberliğin işlevi
B) Bireylerin sayısı
C) Öğretim basamakları
D) Rehberliğin ilkeleri
E) Hizmet alanları
13. Sosyal yardım kurumlarına ilişkin sunulan rehberlik hizmetleri aşağıdaki alanlardan hangisiyle daha çok ilgilidir?
- A) Psikolojik Danışma
B) Eğitsel rehberlik
C) Mesleki rehberlik
D) Endüstriyel rehberlik
E) Geliştirici rehberlik

14. Mesleki rehberliğin ortaya koyduğu “**mesleki olgunluk**” kavramı neyi ifade etmektedir?
- A) Bireyin kendini tanımasıdır.
 - B) Meslek seçimiyle, mesleki bilgileri belirginleştirerek, tutarlı tercihler yaparak, akılcı olarak başa çıkabilme biçimidir.
 - C) Bireyin bilinçli şekilde doğru kararlar almasıdır.
 - D) Bireyin kişisel, sosyal sorunlarını çözebilmesidir.
 - E) Bireyin, çalışma alışkanlıkları ve işbirliği becerilerini geliştirmesidir.
15. Aşağıdakilerden hangisi “**hizmet alanlarına göre rehberlik**” çeşitlerinden biri değildir?
- A) Sağlık alanında rehberlik.
 - B) Sosyal yardım alanında rehberlik
 - C) Eğitim alanında rehberlik
 - D) Yükseköğretimde rehberlik
 - E) Endüstri alanında rehberlik
16. Bireylerin kimliklerini aradıkları, kararsızlıklar, belirsizlikler yaşadıkları, kendi bedenlerindeki değişimleri hissederek yardıma gereksinim duydukları dönemi hedef alarak, yardım sunan rehberlik aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Ortaöğretimde rehberlik
 - B) Mesleki rehberlik
 - C) Okul öncesi eğitimde rehberlik
 - D) Yükseköğretimde rehberlik
 - E) İlköğretim birinci kademe dönemindeki rehberlik
17. Aşağıdakilerden hangisi, yükseköğretim kurumlarındaki öğrenci kişilik hizmetlerinin işlevlerinden biri değildir?
- A) Bilgi toplama
 - B) Yardım etme
 - C) Psikolojik Danışma ve Rehberlik
 - D) İlgi alanlarını ortaya çıkarma
 - E) Öğrencileri gelişmeleri yönünde yönlendirme

18. Eğitsel ve mesleki rehberlik alanındaki etkinlikler, aşağıdaki öğretim basamaklarından hangisinde daha ağırlıklı olarak yer almak durumundadır?
- A) İlköğretim dönemi
B) Okul öncesi dönem
C) Yükseköğretim dönemi
D) Yüksek lisans dönemi
E) Doktora dönemi
19. Araştırmacılar tarafından rehberlik, türlere ayrılarak incelense de tüm rehberlik çeşitlerinde farklılaşmayan öge aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Etkinlikler
B) İlkeler
C) Yöntemler
D) Teknikler
E) Kullanılan araç-gereçler
20. Öğretim basamaklarına göre rehberlik türlerinin ortaya çıkmasında, etkili olan görüş ya da yaklaşım aşağıdakilerden hangisinde belirtilmektedir?
- A) Bireyci rehberlik görüşü
B) Toplumcu görüş
C) Gelişimsel rehberlik görüşü
D) Eğitim felsefeleri
E) Eğitim akımları görüşü

YANIT ANAHTARI

1. C	2. A	3. D	4. B	5. A	6. C	7. D	8. B	9. A	10. B
11. C	12. D	13. A	14. B	15. D	16. A	17. D	18. A	19. B	20. D

KAYNAKÇA

1. Can, Gürhan. (2002); "Psikolojik Danışma ve Rehberlik", Pegem Yay.,Eskişehir, sf. 30
2. Özoğlu, Süleyman Çetin. (1982); "Eğitimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma", E.Ü. Matbaası, Bornova-İzmir, sf: 95
3. Can, Gürhan. (2002) a.g.e
4. Kepçeoğlu, Muharrem. (1999); "Psikolojik Danışma ve Rehberlik", Alkım Yay., Ankara
5. Can, Gürhan. (2002) a.g.e
6. Rehberlik ve Psikolojik Hizmetler Yönetmeliği, Resmi Gazete, 17.04.2001., Sayı: 24376.
7. Tan, Hasan. (1992); "Psikolojik Danışma ve Rehberlik (Teori ve Uygulama)" Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
8. Tan, Hasan(1975); "Rehberliğin Esasları", Ayyıldız Matbaası, Ankara,
9. Özoğlu, Süleyman Çetin. (1982);a.g.e
10. Can Gürhan. (2002); a.g.e
11. Kepçeoğlu, Muharrem. (1999); a.g.e.
12. Kuzgun, Yıldız. (1995); "Rehberlik ve Psikolojik Danışma", ÖSYM Yay; Ankara.
13. Tan, Hasan. (1975); a.g.e
14. Tan, Hasan. (1992); a.g.e
15. Can, Gürhan. (2002) a.g.e
16. Can, Gürhan. (2002) a.g.e
17. Tan, Hasan. (1992); a.g.e
18. Tan, Hasan, (1992); a.g.e
19. Tan, Hasan. (1975); a.g.e
20. Can, Gürhan. (2002); a.g.e.
21. Tan, Hasan. (1992); a.g.e
22. Can, Gürhan. (2002); a.g.e.
23. Can, Gürhan. (2002); a.g.e.
24. Özoğlu, Süleyman Çetin. (1982);a.g.e
25. Kepçeoğlu, Muharrem. (1999); a.g.e.
26. Kepçeoğlu, Muharrem. (1999); a.g.e.

27. Tan, Hasan. (1975); a.g.e
28. Tan, Hasan. (1992); a.g.e
29. Tan, Hasan. (1992); a.g.e
30. Yeşilyaprak, B; Güngör, A; Kurç, G. (1998); "Eğitsel ve Mesleki Rehberlik" Varan Matb. San. Ve Tic. Ltd. Şt., Ankara.
31. Kepçeoğlu, Muharrem.(1999); a.g.e.
32. Can, Gürhan. (2002); a.g.e.
33. Özgüven, İbrahim Ethem.(2002); "Çağdaş Eğitimde Psikolojik Danışma ve Rehberlik", PDREM Yay; Ankara.
34. Yeşilyaprak, Binnur; Güngör, A; Kurç, G. (1998);a.g.e.
35. Kepçeoğlu, Muharrem. (1999); a.g.e.
36. Yeşilyaprak, Binnur. (2002); "Eğitimde Rehberlik Hizmetleri", Nobel Yay., Ankara, sf: 57.
37. Can, Gürhan. (2002); a.g.e.
38. Binbaşıoğlu, Cahit. (1976); "Rehberlik", Binbaşıoğlu Yay; Ankara.
39. Kepçeoğlu, Muharrem (1999); a.g.e.
40. Tan, Hasan. (1992) a.g.e.
41. Can, Gürhan. (2002); a.g.e
42. Kepçeoğlu, Muharrem. (1999); a.g.e.
43. Can, Gürhan. (2002); a.g.e
44. Can, Gürhan. (2002); a.g.e
45. Kepçeoğlu, Muharrem. (1999); a.g.e.
46. Can, Gürhan. (2002); a.g.e
47. Kuzgun, Yıldız. (1995); a.g.e.
48. Özoğlu, Süleyman Çetin. (1982);a.g.e
49. M.E.B Temel Eğitim Programı Değerlendirme Toplantısı Raporu (2002), Ankara, sf: 75
50. Yeşilyaprak, B. (2000); a.g.e., sf: 57.
51. VIII. 5 Yıllık Kalkınma Planı, (2001), Ankara.
52. Yeşilyaprak, B. (2000); a.g.e., sf: 57.
53. Can, Gürhan. (2002); a.g.e
54. Özgüven, İ.E.. (2000); a.g.e.

55. Bakırcıoğlu, Rasim. (1998); "İlköğretim-Ortaöğretim ve Yükseköğretimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma, Bakırcıoğlu Yay. Ankara.
56. Kuzgun, Yıldız. (1999); "İlköğretimde Rehberlik", Nobel Yay. Dağ., Ankara.
57. Yeşilyaprak, B. (2000); a.g.e.
58. Farsyth, Nancy, (1996), "Elementary School Counseling", Allyn and Bacon, A.Simon and Schuster Company, Needham Heights, Massachusetts 02194, USA.
59. Tan, Hasan. (1992); a.g.e.
60. Yeşilyaprak, B. (2000); a.g.e.
61. Yeşilyaprak, B. (2000); a.g.e.
62. Bakırcıoğlu, Rasim. (1988); a.g.e.
63. Kuzgun, Yıldız. (1995); a.g.e.
64. Kuzgun, Yıldız. (1995); a.g.e.
65. Tan, Hasan. (1992); a.g.e.
66. Tan, Hasan. (1975); a.g.e.
67. Sönmez, Ahmet. (1998); "İlköğretim Sonrası Eğitim Seçenekleri", Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.
68. Yeşilyaprak, B. (2000); a.g.e.
69. Can, Gürhan. (2002); a.g.e
70. Can, Gürhan. (2002); a.g.e
71. Yeşilyaprak, B; Güngör, A; Kurç, G; (1998); a.g.e.
72. Yeşilyaprak, B. (2000); a.g.e.
73. Kuzgun, Yıldız. (1982); "Mesleki Rehberliğin Bireylerin Yetenek ve İlgilerine Uygun Meslekleri Tanımlarına Etkisi", A.Ü. Eğitim Bil. Fak. Yay., No: 118, Ankara, sf: 14-15.
74. Yeşilyaprak, B; Güngör, A; Kurç, G. (1998); a.g.e.
75. Tan, Hasan. (1992); a.g.e.
76. Can, Gürhan. (2002); a.g.e
77. Özgüven, İ. E. (2000), a.g.e.

BÖLÜM 3

OKULLARDA REHBERLİK SERVİSLERİ - HİZMETLER

Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜVEN

Dr. GÜVEN ilk ve orta öğrenimini Aydın'da tamamladı. 1985'te Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümünden mezun oldu. 1986-1987 yıllarında Amasya Rehberlik ve Araştırma Merkezinde çalıştı. Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında 1990'da yüksek lisans (İnönü Üniversitesi), 1996'da doktora (Hacettepe Üniversitesi) eğitimini tamamladı. İnönü Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalında sırasıyla Araştırma Görevlisi (1987-1992), Öğretim Görevlisi (1992-1997) ve Yardımcı Doçent (1997-2003) olarak görev yaptı. Halen Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Dr. GÜVEN evli ve iki çocuk babasıdır.

BU BÖLÜMDE NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- ◆ Okullardaki rehberlik hizmetleri kapsamında ne tür çalışmalar yapıldığı ve/veya yapılması gerektiğini,
- ◆ Okullarda yürütülen rehberlik çalışmalarının hangi hizmet alanlarından oluştuğunu,
- ◆ Hizmet alanlarına göre yürütülen çalışmaları,
- ◆ Rehberlikteki hizmet alanlarının birbirlerini tamamlayan ve bir bütünlük oluşturan hizmetler olduğunu,
- ◆ Okullardaki rehberlik hizmetlerinin öğrenciler açısından önemini ve yararlarını,
- ◆ Hizmet alanları kapsamında okul personelinin ne gibi görev ve sorumluluklar üstlendiğini öğreneceğiz.

GİRİŞ

Bu bölümde, okullardaki psikolojik danışma ve rehberlik (PDR) hizmetleri kapsamında yapılan çalışmalar sınıflandırılmış ve bu sınıflama çerçevesinde okuldaki psikolojik danışma ve rehberlik çalışmaları tanıtılmıştır. Daha sonra hizmet alanları sırasıyla ele alınarak, her hizmet alanı ile ilgili olarak yapılan çalışmalar açıklanmış ve okul personelinin bu hizmet alanlarındaki görev ve sorumlulukları açıklanmaya çalışılmıştır.

Okullardaki Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri

Eğitim sürecinde öğretim ve yönetim etkinliklerinin dışında öğrenciye dönük diğer hizmetlerin tümüne “öğrenci kişilik hizmetleri” denmektedir(1). Bu hizmetler, merkezinde ve temelinde PDR hizmetleri olmak üzere kayıt-kabul, kredi-burs, sağlık, özel eğitim ve sosyal yardım hizmetleri gibi çeşitli hizmetlerden oluşmaktadır.

Günümüz eğitim anlayışında her öğrencinin kendine özgü bir varlık olduğu, bireysel farklılıklar gösterdiği kabul edilmekte ve öğrenci merkezli bir eğitim-öğretim ortamı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda PDR hizmetlerinin de eğitim sürecinin tamamlayıcı ve destekleyici bir yanını oluşturduğu ve eğitimin işini kolaylaştırıcı bir rol üstlenmesi gerektiği kabul edilmektedir. **Okulda PDR hizmetleri, öğrencinin kendini daha iyi tanıması, özelliklerinin farkında olması, kendisine açık olan fırsatları ve seçenekleri tanıması, kendisi için gerçekçi kararlar alabilmesi, potansiyellerini geliştirebilmesi, karşılaştığı engel ve sorunlara karşı uygun baş etme becerileri gösterebilmesi ve çevresine dengeli bir uyum yapabilmesi için yürütülen psikolojik yardım hizmetleridir.** Bu hizmetler, öğrencilere etkili ve işe yarar rehberlik yapmak için okul tarafından yürütülen biçimlendirilmiş ve organize edilmiş etkinliklerdir(2). Temelde bu etkinlikler bir uzmanlık işidir ve bu alanda kuramsal ve uygulamalı bir eğitimden geçmiş psikolojik danışmanların koordinatörlüğü ve önderliğinde yürütülür. Fakat bir okulda psikolojik danışmanın okuldaki diğer personeli işe karıştırmadan tek başına bu hizmetleri yürütmeye çabalaması sağlıklı bir yol değildir. Bir ilke olarak, bu hizmetlerin etkili ve verimli bir şekilde sunulabilmesi için okuldaki diğer personel ile işbirliği ve ortak bir anlayış içinde yürütülmesi gerekmektedir. Okulda psikolojik danışman, okul müdürü, müdür yardımcısı, sınıf rehber öğretmeni ve ders öğretmenlerinin yapacağı görevler Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği’nde ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir(3). Görevlerin

yönetmeliklerde ayrıntılı olarak belirtilmiş olması bunların istenilen düzeyde yürütülmekte olduğu anlamına gelmez. Önemli olan bu görevleri yerine getirecek personelin anlayışı ve istekliliğidir. Bu süreçte psikolojik danışman'ın kendisinin istekli ve gayretli olmasının yanında, okul yöneticilerini ve öğretmenleri bu süreçte katmak ve onlarda bu konuda uygun bir anlayış oluşturmak için çaba da göstermesi gerekmektedir. Özellikle öğrenciler hakkında çeşitli bilgilerin toplanması ve onlara götürülecek hizmetlerin planlanmasında öğretmenler psikolojik danışman için başvuru kaynağı ve birer kanaldır(4). Öğretmenler öğrencilere ilişkin gözlemlerini danışmana aktararak yardımcı olurken, danışmanlar da rehberliğin ilkelerini öğretim etkinliklerine yansıtması hususunda öğretmenlere yardımcı olacaktır(5). ***PDR programının başarısı, öğretmenlerin bu programı kabul etmeleri, desteklemeleri ve uygulamalarına bağlıdır***(6). Bu nedenle psikolojik danışmanın okuldaki öğretim kadrosu ile yakın ilişki ve işbirliği içinde olması gerekir.

Okullardaki Rehberlik Hizmet Alanlarının Sınıflandırılması

Okullardaki rehberlik hizmetleri, öğrenciyi merkez alan bir anlayışla ve öğrencinin bütün yönlerinin gelişimini ve kendini gerçekleştirmesini amaçlayan bir yaklaşımla yürütüldüğü için, bu hizmetlerin bir bütünlük içinde verilmesi gerekmektedir. Rehberlik hizmetlerinin çeşitli ölçütlere göre sınıflandırılması, bu hizmetlerin birbirinden bağımsız ve kopuk olduğu anlamına gelmemelidir. Yapılan sınıflamaların temel amacı, oldukça kapsamlı olan rehberlik hizmetlerinin daha iyi anlaşılmasını ve bu hizmetler kapsamında ne tür çalışmalar yapıldığının daha ayrıntılı açıklanmasını sağlamaktır. PDR'deki hizmet türleri; hizmetlerin verildiği birey sayısı, kurumların niteliği, öğretim kademeleri, rehberliğin temel işlevleri ve hizmetlerin yoğunlaştığı problem alanları gibi ölçütler dikkate alınarak gruplandırılabilir (7). Başlıca rehberlik türleri bu kitabın ikinci bölümünde ele alınmıştır. Bu bölümde ise okul rehberlik servislerince yürütülen hizmetlerin içeriğine göre bir sınıflama yapılması amaçlanmıştır.

Okullardaki rehberlik hizmetleri ile ilgili olarak literatürde çeşitli sınıflamalara rastlanmaktadır. Tan, bir bütün olan bireye hizmet edecek rehberlik programının amacına etkili bir şekilde ulaşabilmesi için sahip olması gereken temel rehberlik servislerini, bireyi tanıma, bilgi, danışma, yerleştirme ve sonucu izleme servisleri şeklinde sıralamaktadır(8). Kuzgun, bir rehberlik örgütünde bulunan başlıca servis birimlerini bireyi (öğrenciyi) tanıma, bilgi verme, psikolojik danış-

ma, yerleştirme ve izleme olmak üzere beş grupta ele almaktadır(9). Erkan, klasik rehberlik uygulamalarında rehberlik hizmetlerinin sunumunun genellikle 1. psikolojik danışma, 2. oryantasyon, 3. bireyi tanıma, 4. bilgi verme, 5. müşavirlik, 6. yerleştirme, 7. izleme, değerlendirme ve araştırma hizmetleri biçiminde sınıflandırıldığını belirtmektedir(10). Kepçeoğlu, kurumdan kuruma ve okuldan okula değişen amaç ve ihtiyaçlara göre rehberlikteki hizmet alanlarına verilecek ağırlığın farklı olabileceğini belirtmekte ve başlıca dokuz hizmet alanından söz etmektedir(11). Bunlar: Psikolojik danışma, bireyi tanıma, bilgi toplama ve yayma, yerleştirme, izleme, alıştırma-oryantasyon, müşavirlik (konsültasyon), araştırma ve değerlendirme hizmetleri ile çevre ve veli ile ilişkiler alanlarından oluşmaktadır. Yeşilyaprak da benzer bir sınıflamayı benimsemekte ve bu hizmet alanlarının birbirlerinin alanını kısmen kapsasa da kendine özgü etkinlikleri içerdiğini belirtmektedir(12). Bu konuda daha ayrıntılı bir sınıflama yapan Çam, yukarıdaki dokuz hizmet alanına program-plan hazırlama hizmetleri, grup rehberliği hizmetleri ve sevk (yardım almaya yönlendirme) hizmetleri olmak üzere üç hizmet alanı daha ekleyerek bu hizmetleri toplam on iki alanda toplamıştır(13).

Okullardaki rehberlik hizmetlerinin gruplandırılmasına ilişkin literatür incelendiğinde, hizmet alanlarının bir kısmının doğrudan öğrenciye yönelik hizmetler olduğu, bir kısmının da öğrencilerle doğrudan ilgili olmayan, fakat hizmetlerin geliştirilmesi ve etkililiğinin artırılmasına dönük hizmetler olduğu görülmektedir. Öğrencilere ve ailelere sunulan geleneksel okul temelli doğrudan hizmetlerin (direct services) yetersiz kaldığı ve bu nedenle dolaylı hizmetlere de (indirect services) önem verilmesi gerektiği; dolaylı hizmetlerin, okullardaki geleneksel hizmetlerin yaratabileceği boşluğu dolduracağı vurgulanmaktadır(14). Amerika Birleşik Devletlerinde bile fiziksel ve zihinsel sağlık sorunlarının önlenmesine olan ilginin uzun bir geçmişinin olmasına rağmen, dolaylı hizmet yöneliminin okullarda yeni olduğu belirtilmektedir(15). Okul danışmanlarının ideal rolü ve çalışmaları incelendiğinde, sonuçlar, okul danışmanlarının zamanlarının çoğunu konsültasyon (müşavirlik), hizmet-içi eğitim, araştırma ve program geliştirme gibi dolaylı hizmetlere ayırdıklarını göstermektedir(16).

Bu bölümde, Okul PDR hizmetleri kapsamında verilen hizmetlerin daha iyi anlaşılması amacıyla bu hizmetler **doğrudan** ve **dolaylı** olmak üzere iki grupta ele alınmıştır. **Doğrudan hizmetler** olarak;

1. Psikolojik danışma,
2. Oryantasyon,
3. Öğrenciyi tanıma,
4. Bilgi toplama ve bilgilendirme,
5. Yönelme ve yerleştirme,
6. İzleme hizmetleri;

dolaylı hizmetler olarak da,

1. Okul PDR programını hazırlama,
2. Konsültasyon,
3. Anne-babaya rehberlik,
4. Çevre ile ilişkiler,
5. Araştırma ve değerlendirme hizmetleri

olarak 2 kategori (**doğrudan hizmetler ve dolaylı hizmetler**) ve toplam 11 hizmet alanı üzerinde durulmuştur. Ancak bu hizmetlerin birbiriyle iç-içe ve birbirini tamamlayan hizmetler olduğu unutulmamalıdır. Bu hizmetler bir bütündür ve hizmetlerin merkezinde psikolojik danışma yardımı yer almaktadır.

Okuldaki PDR hizmetleri psikolojik danışmanın koordinatörlüğü ve önderliğinde okul personeli ile işbirliğine dayalı olarak yürütülür. Ayrıca bu hizmetlerin etkili ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi için okulda uygun fiziksel ortam, araç ve gereçlerin bulunması gerekir.

Yukarıda belirtilen hizmet alanları aşağıda iki grupta ele alınmıştır.

Psikolojik Danışma ve Rehberlikte Doğrudan Öğrenciyi Dönük Hizmet Alanları

Bu grupta yer alan hizmet alanları doğrudan öğrenciyeye yönelik PDR hizmetlerini içermektedir. Bu hizmetler aşağıda ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

1. Psikolojik Danışma Hizmetleri

Psikolojik danışma hizmetleri tüm rehberlik hizmetlerinin temelini, özünü ve merkezini oluşturur(17,18). Psikolojik danışma hizmetini içermeyen rehberlik uygulamalarının eksik kalacağı ve amacına yeterince ulaşamayacağı kabul edilmektedir. Bu hizmetler diğer rehberlik hizmetlerine göre daha profesyonel düzeyde yürütülen hizmetlerdir. Kendine özgü ilkeleri, teknikleri, etik kuralları ve yaklaşımları vardır. Okullarda bu hizmet, bu konuda kuramsal ve uygulamalı bir eğitimden geçmiş, gerekli bilgi ve becerileri kazanmış psikolojik danışmanlarca yürütülür.

Psikolojik danışma, *bireyin kendini daha iyi tanıması, sorunlarının kaynaklarının farkına varması, sorunlarıyla başetme becerisi kazanması, kendisi için daha gerçekçi kararlar alabilmesi ve sağlıklı bir kişisel gelişim sürdürebilmesi amacıyla bireyle karşılıklı yüz yüze kurulan psikolojik yardım ilişkisi* olarak tanımlanabilir. Psikolojik danışma, bu yardıma ihtiyacı olan bireyler içindir ve genellikle bireylerin sorunlarının görüşülmesini içeren bir yardım şeklidir(19). Bu yardıma ihtiyacı olan ve yardım alana “Danışan”, yardım edene ise “Psikolojik danışman” yada kısaca “Danışman” denir. Psikolojik danışma uygulaması sadece bir danışan ile danışman arasındaki bir görüşme ise buna “bireysel psikolojik danışma”, birden fazla danışanla aynı anda görüşme şeklinde yürütülüyorsa buna da “grupla psikolojik danışma” denilmektedir. Grupla psikolojik danışmada danışan (üye) sayısı genellikle 8-12 arasında değişmektedir. Grupla psikolojik danışma, kişilerarası ilişkilerin geliştirilmesini hedefleyen, üyelerin duygu, değer ve tutumlarının üzerinde durulduğu, ayrıca her bir üyenin davranışsal amacının geliştirilmesinin sağlanmaya çalışıldığı, bu alanda yetişen bir psikolojik danışman tarafından yürütülen profesyonel terapötik bir yardım sürecidir. Grupla danışmanın bireysel danışmaya göre birçok farklı ve avantajlı yanları bulunmaktadır(20).

Psikolojik danışma, bir anda olup biten bir iş değil, zaman isteyen bir süreçtir. Bireyin sorunları uzun bir zaman içinde olduğundan, giderilmesi de zaman ve gayret ister(21). Bu nedenle psikolojik danışma ilişkisi, oturumlar (görüşmeler) şeklinde yürütülür. Bireysel danışmalar genellikle haftada bir kez olmak üzere yaklaşık 45-50 dakikalık oturumlar şeklinde, grupla danışmalar da yine haftada bir kez olmak üzere 1,5-2 saatlik oturumlar şeklinde yürütülür. Bireysel danış-

madaki oturum sayısını, yani görüşmelerin ne kadar süreceğini genellikle danışanın sorununun niteliği ve danışmaya olan ihtiyacı belirler. Görüşmelere devam edip etmemeye danışan ve danışman birlikte karar verirler. Grupla psikolojik danışmada ise sürecin tamamlanması için genellikle 10-12 oturum yapılır.

Psikolojik danışma hizmetlerinin amacı, kuşkusuz tüm PDR alanı için geçerli bir amaç olan bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerine yardım etmektir. Bireyin kendini gerçekleştirmesini erişilmek istenen genel bir sonuç olarak algılamak gerekir. Psikolojik danışma yardımıyla kısa, orta ve uzun vadeli amaçlardan söz edilebilir. Örneğin her psikolojik danışma oturumunda gerçekleştirilebilecek amaçlar kısa vadeli, birkaç psikolojik danışma ile bireyin mevcut sorunlarının giderilmesi orta vadeli amaç olarak gösterilebilir. Kendini gerçekleştirme ise psikolojik danışma yardımının uzun vadeli amacıdır(22). Psikolojik danışma süreci ile ulaşılabilecek kısa ve orta vadeli amaçlar danışanla birlikte kararlaştırılır. Bu amaçlara bağlı olarak danışanda meydana gelecek davranış değişiklikleri de danışanın kendi isteği ve gönüllülüğüne dayalı değişikliklerdir. Öğretimde olduğu gibi önceden planlanmış davranış değişiklikleri değildir.

Öğrenciler ne tür sorunların çözümü için psikolojik danışmaya ihtiyaç duyabilirler? Psikolojik danışma uygulamasının danışana ne gibi yararları olabilir?

Psikolojik danışma sürecinin amacı, insan doğasına bakış açısı, benimsenen ilkeler, danışan-danışman arasındaki ilişkinin biçimi, danışmanın rolü ve fonksiyonu, kullanılan yöntem ve teknikler gibi konularda benzer ve farklı görüşler benimsen çesitli danışma kuramları ve yaklaşımları bulunmaktadır. **Bunların başlıcaları psikoanalitik, davranışçı, bilişsel, varoluşçu ve insancıl yaklaşımlardır.** Bunlar içinde yer alan daha başka psikolojik danışma yaklaşımları bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar burada sınırlı sayfalar içinde ele alınıp incelenemeyecek kadar geniş bir konudur. Ülkemizdeki psikolojik danışmanlar arasında yaygın olarak benimsenen yaklaşımın insancıl yaklaşım içinde yer alan ve Carl Rogers tarafından ortaya atılmış ve geliştirilmiş olan “Danışandan hız alan (danışan merkezli) yaklaşım” olduğu söylenebilir. Bu görüşe göre özetle; insan iyi, rasyonel, güvenilir ve değerli bir varlıktır. İnsan davranışları insanın sahip olduğu benlik kavramı, yani kendini algılayış ve değerlendiriş biçimi ile yakından ilgilidir. Her insan kendini gerçekleştirme çabasıdadır ve davranışların kaynağında bu güdü yer alır. Her in-

sanın kendine has bir algı alanı (fenomenal alan) vardır ve insan, çevresine ve olaylara karşı onları algıladığı biçimde tepkide bulunur. Danışandan hız alan görüşe göre bireyin yaşantıları ile benlik kavramı arasındaki bağdaşmazlık uyumsuzluk yaratır; bu da bireyin ruh sağlığını bozar. Bu görüşe göre psikolojik danışmanın amacı, sadece danışanın sorunlarını çözmek değil, danışana yardım ederek, onun tam kapasite ile fonksiyonda bulunmasını sağlamak ve bu sayede sorunlarla başa çıkma yeteneğini geliştirmektir. Danışma sürecinde kullanılan tekniklerden çok danışana gösterilen tutum ve tavır önemlidir. Danışma sürecinin merkezinde danışan vardır ve en temel unsur danışanla kurulacak iyi-insan ilişkileridir. Bu ilişkinin kurulması ve sürdürülmesi için karşılıklı kabul ve güven, koşulsuz saygı, saydamlık, bağdaşım içinde olma, durumu danışanın gözüyle görebilme (empatik anlayış) ve bunların iletilmesi yeterlidir (23,24). Ayrıca bu yaklaşımda danışanın sorunlu olduğu kabul edilir, ancak sorunların üstesinden gelebilecek güce de sahip olduğuna inanılır. Danışan asla hasta olarak kabul edilmez.

Okullarda hem bireysel hem de grupla psikolojik danışma uygulamalarının etkili ve verimli bir şekilde yürütülmesi için uygun fiziksel ortamın hazırlanması gerekir. Okul psikolojik danışmanlarının bu konuda sorunlar yaşadıkları görülmektedir(25).

“Psikolojik danışma” kavramı bazen **“görüşme”** ve **“psikoterapi”** kavramları ile birlikte ve hatta aynı anlamda kullanılmaktadır. Görüşme sözcüğü, bireye yardım amacıyla kullanıldığı kadar, yaygın olarak bilgi toplama ve bilgi verme amaçları için de kullanılmaktadır. Görüşme, psikolojik danışma kavramına göre daha genel ve çeşitli anlamları olan bir kavramdır. Psikolojik danışmayı genel bilgi verme anlamındaki görüşme kavramından ayırmak gerekir(26).

Psikolojik danışma ile psikoterapinin aynı yada farklı anlama geldiği konusunda bazı görüşler bulunmaktadır. Alanın tanınmış kişilerinden olan C. Rogers ve C. H. Patterson, ulaşılmak istenen amaçlar ve sonuçlar bakımından bu iki kavram arasında önemli bir fark olmadığını belirtmektedirler. İkisi arasında fark olduğunu belirtenler ise, psikoterapinin daha derin kişilik ve uyum sorunları ile ilgilenirken, psikolojik danışmanın daha hafif sorunlarla ilgilendiğini ileri sürmektedirler(27). Aslında verilen hizmetin içeriği bakımından aralarında önemli bir fark olmadığı söylenebilir. Her ikisinde de verilen hizmet psikolojik yardım hizmetidir. Ancak hizmetin verildiği yere göre adlandırmada farklılık gözlenmektedir. Hastanelerde ve psikiyatri kliniklerinde verilen psikolojik yardımlar genellikle psi-

koterapi olarak adlandırılırken, okullarda, iş yerlerinde ve çeşitli sosyal kurumlar-
da verilen psikolojik yardımlar da psikolojik danışma olarak adlandırılmaktadır.

Okullarda psikolojik danışma uygulamalarının yanı sıra son yıllarda psikolo-
jik eğitim çalışmalarına da önem verilmektedir. Psikolojik danışma daha çok so-
run çözmeye odaklanırken, psikolojik eğitim ise daha çok önleyici ve geliştirici
olmaya yöneliktir(28). Bu tür bir hizmet, PDR hizmetlerinin koruyuculuk ve ön-
leyicilik işlevinin yerine getirilmesine daha çok katkıda bulunacaktır. Koruyucu
PDR anlayışında amaç, mümkün olduğu kadar çok sayıda öğrenciye sorunları
çözumsuz hale gelmeden ulaşıp hizmet vermektir(29). Bu bakımdan okullarımız-
da öğrencilere, velilere, öğretmen ve okul yöneticilerine yönelik psikolojik eğitim
çalışmalarına da yer verilmesinde yarar vardır.

2. Oryantasyon (Yeni Duruma-Ortama Alıştırma) Hizmetleri

Bu alandaki hizmetler, **öğrencilere okulu ve okulda bulunan olanakları
tanıtmak amacı ile düzenlenen çalışmaları kapsar** (30). Çoğunlukla öğretim yılı
başında ve okula yeni başlayan öğrencilere verilen bir hizmettir. Fakat bazen öğ-
rencileri yeni gelişmeler ve uygulamalardan haberdar etmek amacıyla okulun
mevcut öğrencilerine de bu hizmet verilebilir. Bu nedenle öğretim yılı içinde bu
amaçla yapılabilecek bazı çalışmalar da oryantasyon hizmeti kapsamında değ-
lendirilebilir. Ancak genellikle oryantasyon hizmetiyle daha çok okula yeni başla-
yan öğrencilerin okul ve çevresi hakkında bilgi edinmeleri ve okula uyum sağla-
maları amacıyla yapılan çalışmalar kastedilmektedir.

Oryantasyon hizmetlerinin amacına ulaşması için henüz öğrenciler okula
gelmeden, öğretim yılının başında, yeterli bir hazırlık ve organizasyon yapılması
gerekir(31). Bu hizmet sadece psikolojik danışmanın sorumluluğunda olan bir
hizmet değil, özellikle okul yönetiminin ve öğretmenlerin de görev ve sorumluluk
almasını gerektiren bir hizmettir. Bu amaçla yürütülecek çalışmaların birlikte
planlanması ve uygulanması gerekir.

Oryantasyon hizmetleri kapsamında öğretmenler ne gibi
görevler üstlenebilirler? Nasıl katkıda bulunabilirler?

Okulda oryantasyon hizmetleri içinde düşünülebilecek çalışma ve uygulamalar aşağıda verilmiştir(32).

- a) **Okulun kısa bir tarihçesi ile tanıtılması.** (Okulun kuruluşu, gelişimi, öğretmen ve öğrenci durumu, uygulanan program türü v.b.).
- b) **Okulun fiziksel durumu ve olanakları hakkında bilgi verme.** (Okulda-ki derslikler, laboratuvarlar, atölyeler, kütüphane, spor alanları, kantin, müdür ve müdür yardımcılarının odaları, öğretmenler odası, rehberlik ve psikolojik danışma servisi ve öğrencilerin yararlanabileceği diğer fiziksel alanların yeri ve işlevlerinin tanıtılması).
- c) **Okulun bulunduğu yakın çevre hakkında bilgi verilmesi.** (Öğrencilerin yakın çevreden yararlanabilecekleri hizmetler ve olanaklar, dikkat edilmesi gereken durumlar v.b.).
- d) **Okulun eğitim programı hakkında bilgi verme.** (Okul içindeki çeşitli programlar, bölümler, zorunlu ve seçmeli dersler, özel kurslar, okulun günlük çalışma programı v.b.).
- e) **Ders dışı etkinlikler hakkında bilgi verme.** (Okulda yürütülen eğitsel, sosyal ve kültürel etkinlikler).
- f) **Okul kuralları hakkında bilgi verme.** (Öğrenci ders ve sınıf geçme ile ilgili yönetmelikler, okul araç-gereçlerinin ve fiziksel alanlarının kullanımı-nda uyulması gereken kurallar, öğrenci disiplin yönetmeliği, ödüllendirme ve cezalandırma ile ilgili uygulamalar v.b.).
- g) **Okuldaki öğrenci kişilik hizmetleri ve PDR hizmetleri hakkında bilgi verme.** (PDR hizmetleri kapsamında yapılan çalışmalar, sağlık, özel eğitim, sosyal yardım, kredi-burs olanakları ve bu tür hizmetlerden ne şekilde yararlanılabileceği v.b.).

Yukarıda belirtilen konularda yapılacak çalışmaların öğrenciler için çeşitli yararları olacaktır. Öncelikle öğrencilerin okula alışmaları ve uyum sağlamaları daha kolay olacak, okuldaki hizmetlerden ne şekilde yararlanabilecekleri konusunda doğru bilgileri edinecek ve ne şekilde davranmaları gerektiğini öğreneceklerdir.

Okulun ve öğrencilerin özellikleri, ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar, gelişmeler ve uygulamalar dikkate alınarak oryantasyon hizmetlerinin içeriğinde bazı değişiklikler veya ilaveler yapılabilir. Ayrıca bu hizmetlerden öğrencilerin yanı sıra velilerin de yararlanmasını sağlamak gerekir.

Şu an okumakta olduğunuz okulda veya şimdiye kadar okuduğunuz okullarda oryantasyon hizmeti kapsamında bir çalışma yapıldı mı? Yapıldıysa bunlar ne tür etkinliklerdi? Ne gibi yararları oldu? Ne tür etkinlikler yapılmasını isterdiniz?

3. Öğrenciyi Tanıma Hizmetleri

Öğrencilere etkili ve verimli bir rehberlik hizmeti sunabilmenin temel koşullarından biri onları çeşitli yönleri ile tanımaktır. Öğrencinin fiziksel ve kişisel özellikleri, yetenek ve ilgileri, güçlü ve zayıf yönleri, başarı durumu, amaç ve beklentileri, ailesel özellikleri v.b. yönleri hakkında edinilecek bilgiler ona verilecek psikolojik yardım hizmetlerinin niteliğini ve önceliğini belirleyecektir. ***Bu nedenle öğrenciyi tanıma hizmetleri, doğrudan öğrenciye dönük hizmetlerden bilgilendirme, yönlendirme ve yerleştirme, izleme ve psikolojik danışma hizmetlerinin önkoşulu niteliğindedir.***

Öğrenci hakkında elde edilen bilgilerin öğrenciye ve ona verilecek PDR hizmetlerine ne gibi katkıları olabilir?

Tanıtma hizmetleri sayesinde öğrenci kendisini daha iyi tanıyacak, özelliklerinin farkına varacak, daha gerçekçi ve isabetli yönelimlerde bulunacaktır. Bunun gerçekleşebilmesi için öğrenci hakkında elde edilen bilgilerin mutlaka onunla paylaşılması gerekir.

Öğrenci hakkında toplanan bilgiler okul yöneticileri, öğretmenler ve velilere de yararlar sağlar. Yöneticiler bu bilgilerden yararlanarak okulda daha gerçekçi planlama ve düzenlemeler yapabilirler. Öğretmenler, bu bilgilere dayanarak öğrencilerin özelliklerini ve güçlüklerini daha iyi tanıyabilir ve ona göre akademik yardımda bulunabilirler. Veliler de çocukların çeşitli niteliklerine ilişkin toplanmış objektif bilgiler sayesinde çocuklarını daha iyi tanıyabilirler. Çocukları ile ilgili olarak alınacak eğitsel, mesleki, psikolojik ve sosyal kararları daha iyi kavrayabilir ve dolayısıyla da çocuklarına ve okula daha çok yardımcı olabilirler(33).

Öğrencileri tanımak amacıyla çeşitli tekniklerden yararlanılmaktadır. Literatürde genellikle testler (yetenek, başarı, kişilik, ilgi ve tutum testleri) ve test-dışı

teknikler (anket, görüşme, gözlem, sosyometri, bil-kim, otobiyografi v.b.) şeklinde yaygın bir gruplandırma görülmektedir. Bu konu kitabın yedinci bölümünde geniş olarak ele alınacağından burada ayrıntıya girilmemiştir. Bu tekniklerin bir kısmı uzmanlık bilgi ve becerisi gerektirirken, bir kısmı da kısa süreli bir eğitimle kullanılabilecek tekniklerdir. Uzmanlık bilgisi gerektirmeyen bazı teknikleri öğretmenler de kullanabilirler. Ancak öğretmenler bazı teknikleri kullanırken mutlaka psikolojik danışmanla işbirliği içinde olmalıdırlar. Özellikle elde edilecek sonuçların değerlendirilmesi ve yorumlanmasında, öğrenci veya ilgili kişilerle paylaşılmasında çok dikkatli olunması gerekir. Bazı bilgiler özel ve gizlilik niteliği taşıyan bilgiler olabilir. Bu tür bilgilerin yanlış yorumlanması veya paylaşımında gizlilik ilkesine uyulmaması öğrenci ve öğretmen için bazı sorunlara yol açabilir. Bu nedenle öğrenciyi tanıma hizmetlerinde kitabın yedinci bölümünde yer alan ilkelere uyulması gerekir.

Öğrenci hakkındaki bazı bilgilerin yorumlanması veya paylaşılmasında dikkatli olunmamasının ne gibi olumsuz sonuçları olabilir?

4. Bilgi Toplama ve Bilgilendirme Hizmetleri

Bu hizmet alanı, öğrencilerin ihtiyaç duyabilecekleri her türlü bilgiyi toplayarak bunları öğrencilerle paylaşma şeklinde yürütülen çalışmaları kapsar. Bu bilgilerin bir kısmı okul içi program, uygulama ve etkinliklerle ilgili iken, bir kısmı da öğrencilerin işine yarayabilecek okul dışı bilgilerdir. Gerek okul içinden, gerekse okul dışından toplanabilecek bilgileri **eğitsel, mesleki ve kişisel bilgiler** olarak üç grupta toplamak mümkündür(34). Eğitsel, mesleki ve kişisel rehberlik hizmetleri kitabın daha sonraki bölümlerinde ayrıntılı olarak ele alınacağından bu konudaki bilgiler bu kısımda sınırlı olarak verilmiştir.

Eğitsel bilgiler; öğrencinin öğrenim yaşamı boyunca ihtiyaç duyabileceği okul içi eğitsel etkinlikler, program ve derslerin içerikleri, okul kuralları, okulda ve okul çevresinde yararlanılabileceği eğitsel olanaklar, verimli çalışma ve başarılı olma yolları ve üst eğitim kurumları hakkındaki bilgilerdir. Mesleki bilgiler; öğrencilerin ilgi, yetenek ve kişilik özelliklerine uygun mesleki yönelimde bulunabilmele-ri amacıyla meslekleri tanıtıcı bilgilerdir. Kişisel bilgiler ise, öğrencilerin kişisel gelişim ve uyumunu desteklemeyi amaçlayan bedensel, zihinsel, psikososyal gelişim ve kişiler arası ilişkilerle ilgili bilgilerdir. Bu bilgiler uygun yöntemlerle çeşitli kay-

naklardan toplanarak öğrencilerin yararlanabileceği bir duruma getirilir. Bilgilerin toplanmasından çok öğrencilere iletilmesi ve onların bilgilenmelerinin sağlanması daha önemlidir. Gerek bilgilerin toplanmasında, gerekse bilgilendirme hizmetlerinde okul personelinin işbirliği içinde çalışması gerekir.

Öğrencileri bilgilendirme çalışmaları rehberlik hizmetlerinin çeşitli uygulama alanları içinde (bireysel rehberlik, bireysel psikolojik danışma, grup rehberliği, grupta psikolojik danışma, psikolojik eğitim v.b.) yürütülebileceği gibi derslerde öğretmenler kanalıyla da yapılabilir. Ayrıca öğrencilerin görebilecekleri yerlerde duyuru panoları, okul gazetesi, haber bültenleri yoluyla da bilgilendirme çalışmaları yapılabilir. Bilgilendirme amacıyla okulda konferans veya panel düzenlenebilir, tanıtım amaçlı gezi ve incelemeler yapılabilir.

Bilgilendirme hizmetlerinden ihtiyaca göre velilerin ve öğretmenlerin de yararlanması sağlanmalıdır.

*Bilgi toplama ve bilgilendirme hizmetleri kapsamında öğretmenler neler yapabilirler?

*Bilgilendirme hizmetlerinin öğrencilere sağlayacağı yararlar nelerdir?

5. Yönelme ve Yerleştirme Hizmetleri

Bu hizmet alanı, yukarıda açıklanan öğrenciyi tanıma, bilgi toplama ve bilgilendirme hizmetleriyle bağlantılı ve bir anlamda bu hizmetlerin devamı olarak, öğrencilerin kendi ilgi, yetenek ve ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli okullara, programlara, seçmeli derslere, sosyal, kültürel ve eğitsel etkinliklere, iş ve meslek alanlarına yönelmeleri ve yerleştirilmeleri amacıyla yapılan çalışmaları kapsar. Amaç öğrenciyi yönlendirmek ve zorlamak değil, onun kendine uygun alanlara yönelmesini, kendisi için daha doğru seçimler yapmasını sağlamaktır. Bunun için yapılacak en önemli yardım, öncelikle öğrencinin kendisini ve seçeneklerini iyi tanıması konusundadır. Eğer öğrenci kendi özelliklerini, yeterli ve sınırlı yönlerini iyi tanır ve seçeneklerinin farkına varıp onlar hakkında ayrıntılı bilgi edinirse kendisi için doğru karar verme olasılığı artırılmış olacaktır. Bu konuda okulda psikolojik danışmanların yanı sıra öğrenciyi yakından tanıyan öğretmenlerin de önemli yardım ve katkıları olacaktır.

Öğrenci ile birlikte öğrencinin geleceğine dönük önemli kararlar verilirken, örneğin üst okullara, iş ve meslek alanlarına yerleştirme gibi konularda öğrencinin velisiyle de görüşmekte yarar vardır. Böyle bir yaklaşım, psikolojik danışmanın ve öğretmenin, öğrencinin aile durumu ile ilgili gerekli bilgiler edinmesinin yanında velinin bu konuda sorumluluk almasını da sağlayacaktır.

Yöneltme ve yerleştirme hizmetlerini yürütürken çevredeki ilgili kurum ve kişilerle işbirliği içinde olunmasının da öğrenciler için bazı yararları olabilir. Örneğin yakın çevrede öğrencilerin kendilerine uygun olabilecek bazı etkinliklere yerleştirilmeleri sağlanabilir.

Yöneltme ve yerleştirme hizmetlerinin öğrencilere ne gibi yararları olabilir?

6. İzleme Hizmetleri

İzleme hizmetleri, yukarıda ele alınan hizmet alanlarının bir devamı gibi düşünülebilir. Özellikle yöneltme ve yerleştirme hizmetleri sonucunda öğrencilerin yerleştirildikleri programlar, etkinlikler, üst okullar ya da iş ve meslek alanlarındaki başarı durumlarının ve yaşadıkları uyum güçlüklerinin incelenmesi bir izleme çalışmasıdır. Bu tür bir izleme çalışmasından elde edilecek bilgiler, okulda yürütülmekte olan yöneltme ve yerleştirme hizmetleri için geri-bildirim niteliği taşıyarak, hizmetlerin kalitesinin artmasına neden olacaktır. İzleme hizmetleri, okulda sunulmakta olan diğer hizmet alanlarının da ne derece etkili ve yararlı olduğunu ortaya koyacaktır. Örneğin yapılan bir oryantasyon çalışmasının, belli bir konuda verilen psikolojik eğitimin, grup rehberliği, grupla psikolojik danışma uygulamalarının ne derece etkili olduğu izleme çalışmalarıyla anlaşılabilir. Bu konuda bilgi toplamak amacıyla özellikle öğretmenlerin gözlem, görüş ve önerilerinden yararlanılabilir. Velilerin görüş ve değerlendirmelerine baş vurulması da izleme hizmeti kapsamında yapılması gereken bir çalışma olarak düşünülebilir.

İzleme hizmetleri kapsamında yapılması gereken bir diğer çalışma da mezunların izlenmesidir. Mezunların ne kadarının ne tür üst eğitim kurumlarına girdikleri, ne tür iş ve meslek alanlarına yöneldikleri, yaşamda karşılaştıkları zorluklar ve uyum güçlüklerinin belirlenmesi şeklinde çalışmalar da yapılabilir. Bu tür çalışmalar için mezunlarla iletişimi sürdürmek gerekir. Bu amaçla mezunlara

mektup veya anket gönderilebilir, mezunlar günleri düzenlenebilir ya da mezunlar derneği kurularak onlarla ilişkiler sürdürülebilir.

Okuldaki PDR hizmetlerinin programlanması ve planlanmasında gerekli olacak bilgi akışını sağlamak için izleme hizmetlerinin sürekli olmasında yarar vardır.

İzleme hizmetleri kapsamında öğretmenlerin ne gibi sorumlulukları ve katkıları olabilir?

Psikolojik Danışma ve Rehberlikte Dolaylı Hizmet Alanları

Bu grupta yer alan hizmet alanları, doğrudan öğrenciye yönelik olmayan, fakat öğrenciye sunulan PDR hizmetlerinin etkililiğini ve verimliliğini artıran, onları tamamlayıcı bir nitelik taşıyan hizmetlerdir. Bunlar aşağıda ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

1. Okul PDR Programını Hazırlama

PDR hizmetleri rasgele verilen hizmetler değil, belli bir programa dayalı sistemli hizmetler bütünüdür. Hangi kurumda olursa olsun verilecek rehberlik hizmetlerinin önceden hazırlanacak bir programa ve plana bağlı olarak yürütülmesi gerekir. Böylece çalışmalar daha ekonomik ve verimli bir şekilde yürütülecektir.

PDR programları hazırlanıp geliştirilirken kurumun özellikleri, amaçları, ihtiyaç ve beklentileri dikkate alınmak zorundadır. Bu nedenle tek tip PDR programı yok, bir anlamda kurumlara göre PDR programı vardır. Okul dışındaki kurumlar için geliştirilmiş PDR programı ile okullar için geliştirilmiş programlar farklılık gösterecektir. Okullar için geliştirilmiş programların da bazı farklılıklar göstermesi doğaldır. Çünkü okulların amaçları, işleyiş biçimleri, öğrenci özellikleri ve ihtiyaçları, öncelik verilmesi gereken çalışmalar gibi noktalar açısından farklılık gösterebilir.

Okullarda öğretim yılı başlamadan önce hazırlanan ve bir öğretim yılı boyunca yapılacak PDR çalışmalarını gösteren programa “Okul PDR Programı” denilebilir. Bu programı hazırlamada ve geliştirmede en önemli sorumluluk okulda görevli psikolojik danışmana düşerken, işbirliği ilkesine dayalı olarak okul müdü-

rü ve sınıf rehber öğretmenlerine de bazı görev ve sorumluluklar düşmektedir. Bu görevler Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği'nde şu şekilde belirtilmiştir(35):

Okul müdürü; okulun rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin yürütülmesi ile ilgili yıllık program ve yürütme planının hazırlanmasını sağlar ve uygulanmasını izler.

Psikolojik danışman; (a) İl çerçeve programını temel alarak okulun rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri programını sınıf düzeylerine, okulun türüne ve öğrencilerin ihtiyaçlarına göre hazırlar, (b) Rehberlik programının ilgili kısmının uygulanmasında sınıf öğretmenlerine rehberlik eder, (c) Okulun tür ve özelliklerine göre gerekli eğitsel ve mesleki rehberlik etkinliklerini planlar, programlaştırarak uygular veya uygulanmasına rehberlik eder.

Sınıf rehber öğretmeni; Okulun rehberlik ve psikolojik danışma programı çerçevesinde sınıfın yıllık çalışmalarını planlar ve bu planlamanın bir örneğini rehberlik ve psikolojik danışma servisine sunar.

Yukarıdaki görevler dikkate alındığında, okul PDR programının hazırlanmasında okul personelinin ortak bir anlayış ve işbirliği içinde hareket etmesinin gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Okul PDR programları hazırlanırken programın işlevselliği ve uygulanabilirliğinin gözönünde bulundurulması gerekir. Ülkemizdeki okul PDR programlarının geliştirilmesi ile ilgili olarak geleneksel program anlayışının yerine şunlar önerilmektedir(36):

- a) Öğrencilerin ihtiyaçlarından hareket eden,
- b) Bu ihtiyaçları uygulanabilir bir rehberlik programına yansıtan,
- c) Genel ve belirsiz amaç ifadelerinden ziyade belirgin ve ölçülebilir amaçları içeren,
- d) Okuldaki tüm personelin aktif katılımını sağlayan,
- e) Öğrencilerin “problemlerini çözme” yaklaşımından çok, gelişimsel bir yaklaşımla okuldaki tüm öğrencilere rehberlik hizmeti götürme anlayışını benimseyen ve
- f) Okulun genel eğitim programı ile bütünleşen, daha fonksiyonel okul PDR programlarına geçiş yapılması gerekmektedir.

Geleneksel program modellerine bir alternatif olarak okul rehberliği ve danışmanlığı alanında çağdaş bir yaklaşım olan kapsamlı rehberlik program modeli önerilmektedir. Ancak yeterli alt yapıya ve nitelikli personele sahip olmayan bir programın başarı şansının düşük olduğu unutulmamalıdır(37). Kuramsal temelini gelişimsel rehberlik yaklaşımından alan kapsamlı PDR programları modelinin çeşitli unsurları ve böyle bir programı hazırlama sürecinin ayrıntılı aşamaları bulunmaktadır(38). Okul PDR programlarının geliştirilmesi bu kitabın dokuzuncu bölümünde daha geniş bir biçimde incelendiği için burada modelin ayrıntılarına girilmemiştir.

Okullardaki PDR hizmetleri için program hazırlamaya niçin ihtiyaç vardır?

2. Konsültasyon (Müşavirlik-Danışma) Hizmetleri

Bu hizmet alanının amacı, okuldaki yönetici ve öğretmenlerin daha yeterli ve ortak bir anlayışa sahip olmasını ve böylece okuldaki çalışmalarda bu anlayışın esas alınmasını ve tüm olanakların bu anlayışa uygun bir biçimde kullanılmasını sağlamaktır(39). Diğer bir deyişle psikolojik danışman ile öğrencinin eğitimi ve yetiştirilmesi ile ilgili bir ya da daha fazla sayıda kişinin (öğretmen, yönetici, veli) işbirliği içinde, öğrencinin gelişmesine yönelik olarak kurdukları yardım ilişkisidir(40).

Okullardaki PDR hizmetlerinin başarıya ulaşmasının temel koşullarından biri, ilgililerin işbirliği içinde ve ortak bir anlayışla hareket etmeleridir. Psikolojik danışman, konsültasyon hizmetleriyle bunu sağlamak zorundadır. Bu hizmetler sayesinde bazı yönetici ve öğretmenlerin rehberlik hizmetlerine ilişkin eksik ve yanlış anlayışları giderilmiş olacaktır. Bu da onların bu hizmetlere bakış açıları ve öğrencilere yaklaşımlarına olumlu yansıtacaktır. Konsültasyon hizmetleri, öğrenciler için uygun zihinsel ve ruhsal sağlık çevresinin sürdürülmesi ve geliştirilmesi için de önemlidir(41). Bu bakımdan konsültasyon hizmetleri, öğrencilere doğrudan sunulan PDR hizmetleri kadar önem taşımaktadır. Ayrıca etkili bir konsültasyon hizmeti, okuldaki yönetici ve öğretmenlerin uygun bir anlayış ve sorumlulukla hareket etmelerini sağlayarak psikolojik danışman'ın işini kolaylaştıracaktır.

Ülkemizde okul yöneticileri ve öğretmenlerin PDR hizmetlerine ve psikolojik danışmanın görevlerine ilişkin algı ve anlayışları konusunda yapılan bazı araştırmaların sonuçları, bu konuda bazı eksikliklerin ve yanlış anlayışların olduğunu göstermektedir(42,43). Bu durum, okullarda konsültasyon hizmetlerinin gereğini ortaya koymaktadır.

Okullardaki konsültasyon hizmetleri kapsamında yapılabilecek bazı çalışmalar şöylece sıralanabilir(44):

- Okulda PDR programını hazırlama ve uygulamada okul yöneticisi ve sınıf rehber öğretmenleriyle yardımlaşma.
- Okul yöneticisi ve öğretmenlere okuldaki PDR hizmetleri hakkında tanıtıcı bilgiler verme.
- PDR hizmetlerinin yürütülmesinde benimsenmesi gereken ilke ve anlayışlar hakkında bilgi verme.
- Okuldaki olanakların PDR hizmetleri için daha uygun olarak kullanılmasında okul yönetimiyle işbirliği sağlama.
- Okulda PDR hizmetleri kapsamında yapılan çalışmaları ve sonuçlarını sözel olarak ya da raporlaştırarak okul yöneticisi ve öğretmenlerle paylaşma.
- Okul eğitim programının öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve gelişmelerine daha uygun hale getirilmesi için okul yönetimiyle işbirliği yapma.
- Özel ihtiyaçları ve problemleri olan öğrencileri tanımak ve bunlara yardım etmek isteyen öğretmenlere yardımcı olma.
- Öğretmenlerden beklenen sınıf-içi rehberlik uygulamalarında öğretmenlerle yardımlaşma.
- Okul yöneticisi ve öğretmenlerin PDR ile ilgili kitap, dergi ve benzeri yazılı dokümanlardan yararlanmalarını sağlama.

Okullardaki psikolojik danışmanların mesleki konularda bilgi alış-verişinde bulunmaları, yeni gelişme ve uygulamaları paylaşmaları da konsültasyon hizmetleri kapsamında değerlendirilebilir.

Konsültasyon hizmetlerinin öğrencilere sağlayabileceği do-
laylı yararları neler olabilir?

3. Anne-babalara Rehberlik Hizmetleri

Öğrencinin eğitiminde ve okula uyumunda okul ve ev yaşantısı arasında paralellik sağlandığı ölçüde olumlu sonuçlar alınabilir. Anne-babaların davranış ve tutumlarının çocuğun okul yaşamını ne şekilde etkilediğini ortaya koyan çeşitli araştırmalar vardır. Diğer yandan çocuğun okul yaşantıları da anne-babaları çeşitli şekillerde etkilemektedir. Çocuğun okula başlaması, okula uyum çabaları, ev ödevleri, başarısızlık, sınav kaygısı gibi konular çocuk için önemli olduğu kadar, anne-babalar için belki daha önemlidir. Çünkü çocuklar konunun önemini henüz anne-babaları kadar kavrayabilecek düzeyde değildirler. Bu olaylar veliler için yaşamlarının en önemli konuları ve sorunları haline gelebilmektedir. Bu süreçte bir çok konuyu öğrenmek ve yaşamak zorunda kalmaktalar ve çeşitli konularda rehberlik ve desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Velilik artık bir hazırlık eğitimi ve neredeyse bu alanda uzmanlaşmayı gerektirmektedir. Ülkemizde veliler üzerinde yapılan bazı araştırmalar onların, çocuklarının okul yaşamı ile ilgili birçok konuda rehberliğe ihtiyaç duyduklarını ortaya koymaktadır(45,46).

Örnek Olay

Vekil Veliler İşbaşında

İşlerinin yoğunluğu nedeniyle çocuklarının okul durumuyla ilgilenemeyen veliler, bu işi özel bir şirkete yaptırıyor.

Çocuklarının okul durumlarıyla ilgilenemeyen veliler, bu işi de parayla yaptırmaya başladı. Kayseri’de işlerinin yoğunluğu nedeniyle çocuğuna ayıracak zaman bulamayan anne-babalar, sorumluluğu vekalet verdikleri öğretmenlere devretti.

Özel X Öğrenci Etüt Merkezi’ne gelen öğrenciler, ev ödevlerini profesyonel öğretmenlerin yardımıyla yapıyor. Her öğretmenin 3-4 öğrenciyle ilgilendiğini dile getiren Etüt Merkezi Müdürü A, önemli bir boşluğu doldurdıkları inancında. Velilerin kendilerine vekalet verdiklerini belirten A, “Bize vekalet veren velilerimize, öğrencilerimizin okuldaki ve etüt merkezindeki durumlarını bir rapor halinde sunuyoruz, ancak son zamanlarda merkezimizdeki öğretmenlerin sorumlulukları daha da arttı; artık sadece ödev yaptırmak değil, veli toplantılarına katılmak ve çocukların okuldaki durumlarını takip etmek de onların görevi haline geldi” diyor.

(19-Ekim 2002 tarihli Akşam Gazetesinden alınmıştır).

Anne-babaları eğitim sürecine katmanın veya onların desteğini almanın yolu, onları okuldaki çalışmalar ve uygulamalar hakkında bilgilendirmek, ihtiyaç duydukları konularda rehberlik yapmaktan geçer. Velilere, eğitim sürecinde kendilerine ihtiyaç duyulduğunu hissettirmek gerekir. Veliler, kendilerinden para istenmesi veya çocukları hakkında olumsuzluklar duymalarının dışında başka konular için de okulda toplantılar düzenlenebileceğini görmelidirler. Bu amaçla belli bir programa dayalı olarak anne-baba rehberliği çalışmaları yapılabilir. Bu tür programlar önceden hazırlanarak velilere mektup, broşür, e-mail ya da başka yöntemlerle duyurulabilir. Velilerin düzenlenen her etkinliğe değil, ilgi ve ihtiyaç duydukları etkinliklere katılımı sağlanmalıdır. Bu nedenle farklı zamanlarda ve farklı konularda eğitim ve rehberlik etkinlikleri düzenlenmelidir. Bu tür programlarda çocuğa düzenli çalışma alışkanlığı ve sorumluluk kazandırma, kendine güven duygusu ve sosyal beceriler geliştirme, çocukla iletişim, çocuğun gelişim özellikleri gibi konular üzerinde durularak onların bu konularda çocuklarına destek olmayı sağlayacak beceriler kazanmalarına yardımcı olunabilir. Toplantıların yapılacağı ortam, iletişimi kolaylaştıracak şekilde düzenlenmeli, görsel ve işitsel materyallerle desteklenmelidir.

Anne-babalara yönelik rehberlik çalışmalarının planlanması ve yürütülmesinde okul yönetimi, psikolojik danışman ve öğretmenlerin işbirliği içinde olmaları bu çalışmaların etkililiğini ve verimini artıracaktır.

*Anne-babalar hangi konularda rehberliğe ve bilgilendirmeye ihtiyaç duyabilirler?

*Anne-babalara yapılan rehberliğin çocuklara ne gibi yararları olabilir?

4. Çevre ile ilişkiler

Okul, içinde bulunduğu çevreyi etkileyen ve çevreden de etkilenen bir kurumdur. Bu nedenle okul yöneticisi, psikolojik danışman ve okulda görevli diğer öğretmenlerce okulun çevresel özelliklerinin bilinmesi ve çevreyle ilişkilerin sürdürülmesi gerekir.

Okulun yakın veya uzak çevresinde öğrencilerin yararlanabileceği birtakım olanakların yanında, öğrenciler için zararlı olabilecek bazı durumlar, kişi ya da kurumlar olabilir. Örneğin, ortaöğretimde görevli okul yöneticisi, psikolojik danışman ve öğretmenler üzerinde yapılan bir araştırmada, okul güvenliğini etkile-

yen en önemli faktörlerin başında okulun çevresel özellikleri, okul çevresindeki bazı kişilerin öğrencileri rahatsız etmeleri gelmektedir(47). Bu nedenle okul çevresinin dikkate alınması, öğrencileri rahatsız eden, onları olumsuz olarak etkileyen durumların giderilmesi için bazı çalışmaların yapılması gerekir.

Okulda görevli psikolojik danışman, çevrede öğrencilerin yararlanabileceği olanak ve fırsatları araştırarak, öğrencilerin bunlardan ne şekilde yararlanabilecekleri konusunda onları bilgilendirebilir. Psikolojik danışman bu konuda okul yönetimi ile birlikte hareket ederek, okul yönetiminin çevredeki resmi veya özel kuruluşlarla iletişime geçmesini sağlayabilir.

Çevre ile ilişkiler kapsamında yakın çevredeki okulların PDR servisleriyle de iletişime geçilerek karşılıklı yardım alış-verişinde bulunulabilir ve ortak çalışmalar yapılabilir. Ayrıca çevrede psikolojik yardım veren diğer kuruluşlarla da bağlantı kurularak, gerektiğinde öğrencilerin ve velilerin buralardan da yararlanmaları sağlanabilir.

Çevre ile ilişkiler içinde okulun çevreye tanıtılması da önemlidir. Okulun özelliklerinin, ihtiyaçlarının, çevreye katkılarının çevre tarafından bilinmesi, çevrenin okula olan ilgisini artıracak ve okulun çevre tarafından desteklenmesini sağlayacaktır. Bu amaçla okulu tanıtıcı gazete, broşür veya dergi çıkarılabileceği gibi yerel basından da yararlanılabilir.

Okul çevresinde öğrenciler için yararlı ve zararlı olabilecek ne gibi durumlar vardır?

5. Araştırma ve Değerlendirme Hizmetleri

Okullardaki PDR hizmetleri bilimsel ve profesyonel düzeyde yürütülen hizmetlerdir. Bu nedenle yapılacak çalışmaların gerçekçi olarak belirlenmesi ve yapılan çalışmaların da etkililiğinin değerlendirilmesi araştırma ve değerlendirme hizmetlerini zorunlu hale getirir.

Araştırma ve değerlendirme çalışmaları geniş örneklemeler üzerinde yürütülebileceği gibi sadece okulla da sınırlı tutulabilir. Burada okullardaki PDR hizmetleri içindeki araştırma ve değerlendirme hizmetleri üzerinde durulmuştur.

Bir okulda PDR hizmetlerinin etkili ve yararlı olabilmesi için öncelikle ne tür hizmetlere ihtiyaç duyulduğunun belirlenmesi gerekir. Okul PDR programının gerçekçi bir temele oturtulması bu konuda yapılacak ihtiyaç belirleme çalışmalarına bağlıdır.

Okullardaki PDR hizmetleri kapsamında düşünülebilecek araştırma ve değerlendirme çalışmalarından bazıları aşağıda verilmiştir.

- Öğrencilerin çeşitli alanlara ilişkin sorunlarının ve ihtiyaçlarının belirlenmesi.
- Öğrencilerin başarılarını olumsuz olarak etkileyen okul-içi ve okul-dışı faktörlerin belirlenmesi.
- Öğrenci, öğretmen ve velilerin okuldaki rehberlik hizmetlerine ilişkin algı ve beklentilerinin belirlenmesi.
- Öğrencilerin okula uyum sorunlarının ve öğrenme güçlüklerinin belirlenmesi.
- Öğrencilerin ilgi, yetenek ve bazı kişilik özelliklerinin belirlenmesi.
- Öğrencilerle yürütülen psikolojik danışma, grup rehberliği, psikolojik eğitim gibi çalışmaların sonuçlarının değerlendirilmesi.
- Öğrencilerin PDR hizmetlerinden yararlanma düzeyleri ile daha çok hangi hizmetlerden yararlandıklarının belirlenmesi.
- Çeşitli konularda psikolojik ölçme aracı geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılması.

Okulda ortaya çıkan yeni gelişmelere ve ihtiyaçlara bağlı olarak araştırma ve değerlendirme konuları ile bu konulara verilecek öncelik değişebilir. Önemli olan doğru ve sürekli bilgi akışını sağlamak için bu tür çalışmaların süreklilik göstermesidir.

Araştırma ve değerlendirme çalışmaları bilimsel araştırmanın ilke, süreç, yöntem ve tekniklerine uygun bir şekilde yürütülmelidir. Bu çalışmaları yapacak personelin bu konuda yeterli bilgi ve beceriye sahip olması, objektif ve yansız davranması gerekir. Özellikle özel ve gizlilik niteliği taşıyan bilgilerin toplanması, değerlendirilmesi ve paylaşılmasında mesleğin etik kurallarına uyulmalıdır. Sonuçlar ne şekilde olursa olsun mutlaka dikkate alınmalı ve çalışmalar sonuçlara bağlı olarak yürütülmelidir. Sonuçları beğenilmeyecek veya kullanılmayacak araştırma ve değerlendirme çalışmalarının hiçbir yararı olmayacaktır.

Araştırma ve değerlendirme hizmetlerinin diğer PDR hizmetlerine ne gibi katkıları olabilir?

ÖZET

Okullarda yürütülen PDR hizmetlerinin içeriğine göre literatürde yer alan sınıflamalar incelendiğinde, genellikle okullardaki rehberlik hizmet alanlarının bir kısmının doğrudan öğrenciye yönelik hizmetler olduğu, bir kısmının da öğrencilerle doğrudan ilgili olmayan, fakat hizmetlerin geliştirilmesi ve etkililiğinin artırılmasına yönelik hizmetler olduğu görülmektedir. Bu nedenle okullardaki PDR hizmetleri, doğrudan ve dolaylı hizmetler şeklinde sınıflandırılmıştır.

Doğrudan hizmet alanları olarak; psikolojik danışma, oryantasyon, öğrenciyi tanıma, bilgi toplama ve bilgilendirme, yönlendirme ve yerleştirme, izleme hizmetleri şeklinde bir gruplama yapılmıştır. ***Dolaylı hizmetler olarak da,*** okul PDR programını hazırlama, konsültasyon, anne-babaya rehberlik, çevre ile ilişkiler, araştırma ve değerlendirme hizmetleri üzerinde durulmuştur.

Okuldaki PDR hizmetlerinin birbiriyle iç-içe ve birbirini tamamlayan hizmetler bütünü olduğu unutulmamalıdır. Bu hizmetlerin gruplandırılmasının temel nedeni, okul PDR hizmetleri kapsamında yapılan çalışmaların daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Bu hizmetler okul psikolojik danışmanı'nın koordinatörlüğünde okul personeli ile işbirliği ve ortak bir anlayışa dayalı olarak yürütülür.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Öğrencilerin içinde bulundukları gelişim döneminin özellikleri ile ilgili bilgilerin onlarla paylaşılması daha çok hangi hizmet alanının kapsamındadır?
 - A. Psikolojik danışma
 - B. Bilgi toplama ve bilgilendirme
 - C. Yöneltilme ve yerleştirme
 - D. İzleme
 - E. Araştırma ve değerlendirme
2. Aşağıdaki hizmet alanlarından hangisi öğrenciler için dolaylı bir hizmet alanıdır?
 - A. Oryantasyon (Alıştırma)
 - B. Yöneltilme ve yerleştirme
 - C. Anne-babaya rehberlik
 - D. İzleme
 - E. Bilgi toplama ve bilgilendirme
3. Meslek seçimi konusunda rehberlik servisine başvuran bir öğrenci kararsızlık yaşamaktadır. Bu öğrenci ile ilk ilgilenmesi gereken rehberlik hizmet alanı hangisidir?
 - A. Öğrenciyi tanıma
 - B. Psikolojik danışma
 - C. Bilgi verme
 - D. Yerleştirme
 - E. İzleme
4. Bir üst eğitim kurumuna yerleştirilen bir öğrencinin başarı durumunun incelenmesi aşağıdakilerden hangisi ile ilgilidir?
 - A. Çevre ile ilişkiler
 - B. Araştırma ve değerlendirme
 - C. Öğrenciyi tanıma
 - D. Yerleştirme
 - E. İzleme

5. Rehberlik hizmeti sunulacak öğrencilere yapılması gereken ilk işlem nedir?
- A) Psikolojik danışma
B) Öğrenciyi tanıma
C) Yerleştirme
D) Bilgi verme
E) İzleme
6. Bir okulun yakın çevresinde bulunan bir fabrikaya gezi düzenleyerek burada yapılan işler ve çalışma koşulları hakkında bilgi edinmeleri amacıyla yapılan gezi, bilgi verme hizmetlerinden hangisi ile ilgilidir?
- A) Eğitsel bilgi
B) Kişisel bilgi
C) Mesleki bilgi
D) Sosyal bilgi
E) Kültürel bilgi
7. Aşağıdaki rehberlik servislerinden hangisi okula yeni kaydolun öğrencilere okul ve çevresinin tanıtımını yapar?
- A) Öğrenciyi tanıma
B) Oryantasyon (Aıştırma)
C) Konsültasyon (Müşavirlik)
D) Çevre ile ilişkiler
E) İnceleme-araştırma
8. Öğrencilere, gidebilecekleri üst eğitim kurumlarının tanıtımı işlevini yerine getiren hizmet hangisidir?
- A) Yönlendirme ve yerleştirme
B) Oryantasyon
C) Araştırma ve değerlendirme
D) Bilgi toplama ve bilgilendirme
E) İzleme
9. Psikolojik danışma yardımı alan öğrencilerin uyum ve gelişim durumları hakkında incelemeler yapılması daha çok hangi hizmet alanı ile ilgilidir?
- A) Öğrenciyi tanıma
B) Yönlendirme ve yerleştirme
C) İzleme
D) Araştırma ve değerlendirme
E) Bilgilendirme

10. Bir okuldan mezun olan öğrencilerin ne gibi alanlara yöneldikleri hakkında ki bilgilerin okulun mevcut öğrencileriyle paylaşılması hangi hizmet alanını ilgilendirir.
- A) Yöneltilme
B) Bilgi toplama ve bilgilendirme
C) İzleme
D) Oryantasyon
E) Çevre ile ilişkiler
11. Okuldaki rehberlik çalışmaları konusunda okul personeli arasında ortak bir anlayış ve işbirliği sağlamaya yönelik çalışmalar hangi hizmet alanı ile ilgilidir?
- A) Oryantasyon
B) Konsültasyon (Müşavirlik)
C) İlişkiler geliştirme
D) Bilgi toplama
E) Grup rehberliği
12. Okul PDR programının hazırlanmasında hangi hizmet alanının katkısı daha fazladır?
- A) Konsültasyon (Müşavirlik)
B) Çevre ile ilişkiler
C) Öğrenciyi tanıma
D) Bilgi toplama ve bilgilendirme
E) Araştırma ve değerlendirme
13. Üniversiteye yeni başlayan öğrenciler için düşünülebilecek ilk rehberlik çalışması aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Psikolojik ihtiyaçlarını belirleme
B) Öğrencileri yakından tanıma
C) Okul hakkındaki görüşlerini belirleme
D) Oryantasyon(Alıştırma) hizmeti sunma
E) Konsültasyon (müşavirlik hizmeti sunma)

14. Aşağıdakilerden hangisi öğrencilerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir eğitsel kolu seçmelerine yardımcı amaçlar?
- A) Öğrencileri tanıma
B) Bilgi toplama
C) Bilgilendirme
D) Oryantasyon
E) Yöneltilme ve yerleştirme
15. Aşağıdaki rehberlik hizmetlerinden hangisinin alanın uzmanı tarafından verilmesi diğerlerine oranla daha önemlidir?
- A) Eğitsel rehberlik
B) Grup rehberliği
C) Psikolojik danışma
D) Mesleki rehberlik
E) Öğrencileri tanıma
16. Psikolojik danışma hizmetleri ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?
- A) Profesyonel bir yardım hizmetidir
B) Nihai amacı bireyin kendini gerçekleştirmesine yardım etmektir
C) Diğer hizmet alanlarına göre daha teknik bir hizmettir
D) Yardımı veren uzmana "Danışman" denir
E) Sadece problemlili öğrencilere yöneliktir
17. Sınıf ortamının öğrenme ve psikolojik sağlığa daha uygun ortamlar haline getirilmesi için öğretmenlerle yardımlaşma hangi rehberlik hizmetinin işlevi-
dir?
- A) Oryantasyon (Alıştırma)
B) Konsültasyon (Müşavirlik)
C) Öğrenciyi tanıma
D) İzleme
E) Bilgilendirme

18. Aşağıdaki hizmetlerden hangisi mesleki rehberlik çalışmaları ile yakından ilgilidir?
- A) Yönelme ve yerleştirme
B) Öğrenciyi tanıma
C) İzleme
D) Araştırma ve değerlendirme
E) Oryantasyon
19. Öğrencinin kendisini nasıl algıladığını ortaya koyan ölçme araçlarını uygulayarak elde edilen bilgileri öğrenciye iletme, hangi rehberlik hizmet alanının görevidir?
- A) Bilgi toplama ve bilgilendirme
B) Psikolojik danışma
C) Yönelme ve yerleştirme
D) Öğrenciyi tanıma
E) İzleme
20. Öğrencilere eğitsel ve mesleki bilgileri hangi rehberlik hizmet alanı verir?
- A) Yönelme ve yerleştirme
B) Araştırma ve değerlendirme
C) Bilgi toplama ve bilgilendirme
D) İzleme
E) Çevre ile ilişkiler

YANIT ANAHTARI

1-B	2-C	3-A	4-E	5-B	6-C	7-B	8-D	9-C	10-B
11-B	12-E	13-D	14-E	15-C	16-E	17-B	18-A	19-D	20-C

KAYNAKÇA

1. Kepçeoğlu, Muharrem (1994). **Psikolojik Danışma ve Rehberlik** (Daha da geliştirilmiş 8. Baskı). Ankara: Özerler Matbaası, s.29.
2. Aluede, Oyaziwo O. (2000). The relaties of guidance and counselling services in Nigerian secondary schools:Issues and strategies. **Guidance and Counselling**. 15(2), 22-27.
3. **Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği. Resmi Gazete.** Tarih: 17.04.2001, Sayı: 23476, s.2-23.
4. Güven, Mehmet (1994). Okullardaki rehberlik hizmetleri içinde öğretmenlerin yeri ve önemi. **Çağdaş Eğitim**. 19(203), 28-30.
5. Kuzgun, Yıldız (1988). **Rehberlik ve Psikolojik Danışma**. Ankara: ÖSYM Yayınları, s.29.
6. Patterson, C. H. (1962). **Counseling and Guidance in Schools**. New York: Harper and Row Publishers, s. 296
7. Kepçeoğlu, M. (1994). a.g.e., s.56.
8. Tan, Hasan (1986). **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s.127.
9. Kuzgun, Y. (1988). a.g.e., s.5-7.
10. Erkan, Serdar (1999). Rehberlik nedir?. **İlköğretimde Rehberlik** (Ed. Yıldız Kuzgun). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, s.1-16.
11. Kepçeoğlu, M. (1994). a. g. e., s.78
12. Yeşilyaprak, Binnur (2000). **Eğitimde Rehberlik Hizmetleri**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, s.8.
13. Çam, Sabahattin (2003). "Okullarda Rehberlik Hizmet Alanları-Birimleri". **Psikolojik Danışma ve Rehberlik** (Ed. Gürhan Can). 3. Baskı, Ankara: Pegem A Yayıncılık, s. 47-72.
14. Hatzichristou, Chryse (1998). Alternative school psychological services: Development of databased model.**School Psychology Review**. 27(2), 246-260.
15. Zins, J. E., Conyne, R. K. & Ponti, C. R. (1988). Primary prevention: Expanding the impact of psychological services in the schools. **School Psychology Reviv**. 17, 542-549.
16. Cheramie, C. & Sutter, E. (1993). Role expansion in school psychology: The need for primary and secondary prevention services. **Psychology in Schools**. 30(1), 53-59.
17. Kepçeoğlu, M. (1994). a.g.e., s.82.
18. Aluede, O. O. (2000). a.g.e.
19. Feltham, Colin (1995). **What Is Counselling?** , London: SAGE Publications Ltd. s.5.
20. Acar, N. Voltan (2003). **Grupla Psikolojik Danışma İlke ve Teknikleri**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, s.3-6.
21. Kuzgun, Y. (1988). a.g.e., s.127.
22. Kepçeoğlu, M. (1994). a.g.e., s. 83-84.
23. Kılıç, Mustafa (1988). **Danışandan Hız Alan Ya Da Danışanı Merkez Alan Yaklaşım (Terapi)**. Malatya: İnönü Üniversitesi.
24. Kepçeoğlu, M. (1994). a.g.e., s.97-99.
25. Güven, Mehmet (2003). Psikolojik danışmanların okul yöneticileri ile ilişkilerini değerlendirmeleri. **VII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Özetleri Kitabı**. Ankara: Pegem A Yayıncılık, s.102-103.

26. Özgüven, İ. Ethem (1999). **Çağdaş Eğitimde Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. Ankara: PDREM Yayınları, s.175.
27. Kepçeoğlu, M. (1994). a.g.e., s. 181.
28. Nelson-Jones, Richard (1995). **Danışma Psikolojisi Kuramları** (Çeviri Editörü Prof. Dr. Füsün Akkoyun). Ankara: 72 TDFO Ltd. Şti., s.4.
29. Ersever, Oya G. (1992). İlköğretimde açık okul sistemi ile psikolojik danışma ve rehberlik anlayışı. **H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**, 8, 127-132.
30. Kepçeoğlu, M. (1994). a.g.e., s.118.
31. Yeşilyaprak, B. (2000). a.g.e., s. 9.
32. Kepçeoğlu, M. (1994). a.g.e., s. 119-120.
33. Özgüven, İ. Ethem (1998). **Bireyi Tanıma Teknikleri**. Ankara: PDREM Yayınları, s.56-58.
34. Kepçeoğlu, M. (1994). a.g.e., s. 112.
35. M.E.B. (2001). a.g.e.
36. Kaya, A. ve Çivitçi A. (2003). Okul psikolojik danışma ve rehberlik programlarının geliştirilmesi. **Psikolojik Danışma ve Rehberlik** (Ed. Prof. Dr. Gürhan Can). Üçüncü Baskı. Ankara: Pegem A Yayıncılık, s.227-254.
37. Doğan, Süleyman (2000). Okul rehberliği ve danışmanlığı alanında çağdaş bir yaklaşım: Kapsamlı rehberlik program modeli. **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, 2(13), 56-64.
38. Erkan, Serdar (2001). **Okul Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programlarının Hazırlanması**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
39. Kepçeoğlu, M. (1994). a.g.e., s. 122.
40. Akman, Yasemin(1994). Okullarda psikolojik danışma ve rehberlik servislerinde verilen konsültasyon hizmetlerinin yeri ve önemi. **1. Eğitim Bilimleri Kongresi Kitabı**. Cilt 3, Adana: Çukurova Üniversitesi, s. 984-993.
41. Conoley, J.C. & Gutkin, T.B. (1995). Why didn't – why doesn't – school psychology realize its promise? **Journal of School Psychology**, 33(3), 209-217.
42. Gültekin, İsmail (1984). Orta dereceli okullarda sınıf öğretmenlerinin görev algıları. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
43. Paskal, Kadir (2001). Okul yöneticilerinin (ilköğretim okulu müdürlerinin) bu okullarda görev yapan rehber öğretmenlerin görevleri ve rehberlik hizmetleri ile ilgili bilinçlilik düzeyleri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
44. Kepçeoğlu, M. (1994). a.g.e., s. 124-125.
45. Tuzcuoğlu, Necla(1995). İlkokullarda rehberlik hizmetlerinden beklentiler ve rehberlik servisinin öğrenciler üzerindeki etkisi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
46. Güven, M. ve Güven, S. (2002). İlköğretimde çocuğu bulunan annelerin veli-öğretmen ilişkilerini algılayışları ve rehberlik gereksinimleri. **Yaşadıkça Eğitim**, 74-75, 56-59.
47. Dönmez, B. ve Güven, M. (2002). Ortaöğretimde görev yapan öğretmen ve okul yöneticilerinin okul güvenliğine ilişkin algı ve beklentileri. **Yaşadıkça Eğitim**, 74-75, 59-68.

BÖLÜM 4

EĞİTSEL REHBERLİK

Yrd. Doç. Dr. Seher BALCI

Dr. BALCI Ankara Hasanoğlan'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini aynı yerde tamamladı. Bolu Eğitim Yüksekokulu Sınıf Öğretmenliğinden lisans, G.Ü. Eğitim Fakültesi, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümünde lisans ve yüksek lisans derecesini aldı. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalından 1996 yılında Doktora derecesini aldı. Halen aynı üniversitede öğretim üyesi olarak görev yapmakta, Psikolojik Danışma ve Rehberlik dalında lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde dersler okutmakta; üniversite öğrencilerine psikolojik danışmanlık yapmakta olup yüksek lisans ve doktora tezleri yönetmektedir.

BU BÖLÜMDE NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- ◆ Eğitsel rehberliğin ne olduğunu,
- ◆ Eğitsel rehberliğin amaçlarını,
- ◆ Eğitsel rehberliğin kapsamını,
- ◆ Öğretmen ile psikolojik danışmanın rehberlikteki görevlerinin hangi konularda farklılaştığını,
- ◆ Öğretmenin eğitsel rehberlikteki görevlerinin neler olduğunu öğreneceğiz.

Giriş

Toplumsal yaşam karmaşıklaşırken, yaşantılar çeşitlenmekte ve öğrencilerin çözümlemesi gereken sorunları çoğalmaktadır. Çağdaş eğitim yaşama uygun olmalıdır ilkesi de hala güncelliğini korumaktadır. Bu nedenle de günümüzün eğitim programları yalnızca öğretim programları ile sınırlı olmayıp psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri ve ders dışı etkinlik ve programlarla bütünleştirilmektedir. Öğretim programlarının yürütücüsü öğretmen ile psikolojik danışma ve rehberlik programlarından sorumlu psikolojik danışmanlar eğitimin amaçlarını gerçekleştirmek açısından aynı amaca hizmet etmelerine rağmen, formasyonları ve okuldaki işlevleri birbirinden farklıdır. Öğretmenlerin psikolojik danışma ve rehberlik programlarına katkıları büyüktür. Onların katkıları olmadan psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerini yürütmek güçleşmektedir. Öğretmenler öğrencilerin büyük bir çoğunluğu ile çok yakın ve yoğun bir ilişki içinde oldukları için onların gelişim özelliklerini ve ihtiyaçlarını daha iyi anlayabilir, onlarda meydana gelen değişiklikleri ve ihtiyaçlarını daha iyi gözlemleyebilir ve karşılayacakları güçlükleri önceden tahmin edebilirler. Fakat öğretmenlerin birinci derecedeki sorumlulukları öğretim hizmetlerini yürütmektir. Öğretmen sınıfta öğrenmenin sadece zihinsel bir süreç olmadığını aynı zamanda kişisel ve duygusal bir yaşantı olduğunu da bilincindedir. Bu nedenle kendi dersi çerçevesinde bilgi, beceri, ve tutumlar kazandırmak durumundadır. Öğretim sürecinde öğretmen bireysel farklılıkları ne kadar dikkate alırsa alsın, program çerçevesinde hareket etmeye, sınıfın ortak özellik ve ihtiyaçlarını bireysel farklılıklara tercih etmek zorunda kalabilir (1,2).

Toplumda meydana gelen gelişme ve değişimler eğitim kurumlarına da yansımış, okullar bu gelişme ve değişime ayak uydurabilmek için programlarını değiştirmiş ve gelişmelerden öğrencilerin haberdar edilmesi ve ilgi, yetenek ve ihtiyaçlarına uygun dersi, bölümü, eğitsel faaliyetleri bir üst öğrenim programını seçmesi için öğrencilere çeşitli hizmetleri sunmak durumunda kalmıştır.

Milli Eğitim Temel Kanununun 6. maddesinde “Bireyler eğitimleri süresince ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara ve okullara yöneltilerek yetiştirilirler. Milli Eğitim sistemi bu bakımdan, bu yöneltmeyi gerçekleştirecek şekilde düzenlenir. Yöneltmeye ve başarının ölçülmesinde rehberlik hizmetlerinden ve objektif ölçme ve değerlendirme hizmetlerinden yararlanılır” denilmektedir. Yöneltilme hizmetine ilköğretimden başlayıp, eğitimin diğer kademelerinde de devam edilmesi gerektiği vurgulan-

maktadır (3). Temel Eğitim Kanununun amaçlarından biri de her Türk çocuğunun ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünde yetiştirilip hayata ve üst öğrenime hazırlanmasıdır (4). O halde günümüzde psikolojik danışma ve rehberliğin eğitimin ayrılmaz ve tamamlayıcı bir yanını oluşturduğu inkar edilemez bir gerçek olarak kabul edilmektedir.. Çünkü psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinden yoksun bir eğitim sürecinin tam sayılamaz Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin yerine getirmesi gereken bazı işlevleri vardır. Bu hizmetlerden beklenen önemli işlevlerden biri ‘öğrenmeyi kolaylaştırmak ve başarıyı artırmak’ konusunda yapılan yardımlardır. Bu alanda yapılan yardımlara “**eğitsel rehberlik**” adı verilmektedir. (5).

4306 Sayılı Kanun’un ekli 23. maddesinde: “**İlköğretiminin son ders yılının ikinci yarısında öğrencilere orta öğretimde devam edebilecek okul ve programların hangi mesleklerin yolunu açabileceği ve bu mesleklerin kendilerine sağlayacağı yaşam standardı konusunda tanıtıcı bilgiler vermek üzere rehberlik servislerince gerekli çalışmalar yapılır**” denilmektedir. Kalkınma Planlarında da özellikle 5. Kalkınma Planında öğrenciyi tanıma ve üst öğrenime ve mesleklere yöneltme ile ilgili ilklerden, 7. Kalkınma Planında da yine yönlen-dirmeden bahsedilmektedir.

Bu konu Milli Eğitim Şuralarında da işlenmiş, XV. Milli Eğitim Şurasında “**İn-sana bakma ve koruma, tüm yeteneklerini geliştirme, uyumuna katkıda bulunma, öğrenme yollarını öğretme, bilimsel bilgiyi ve çağdaş teknolojiyi tanı-tma**” olarak ele alınmıştır. Ayrıca bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor becerile-rinin öğretim programlarında dengeli bir biçimde yer almadığı, programların öğ-rencilerin gelişim özelliklerine uygun olup olmadığının tartışılması gerektiği belir-tilerek önerilerde bulunulmuştur. Bu kanun ve şura kararlarından da anlaşıldığı gibi psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri içerisinde eğitsel rehberliğe gide-rek artan bir önem verildiği görülmektedir.

Eğitsel Rehberlik farklı yazarlar tarafından benzer şekilde tanımlanmıştır. Eğitsel rehberliği; Tan (1989) “**bireyin, kendi ilgi, ihtiyaç, kişilik yapısı ve mev-cut imkan ve şartlara uygun bir öğrenim dalını seçip bu dalda başarı ile iler-lemesini sağlamak için yapılan psikolojik hizmetler**” (6), Kuzgun (1997) “**bire-yin yetenek ve ilgilerine uygun bir eğitim dalını seçmesinde ve bu yolda ba-şarılı olmasında kendisine yapılan yardımlar**” (7), Kepçeoğlu (1994) “**eğitim yaşamı ile ilgili bütün sorunlarına dönük olarak verilen psikolojik yardımlar**”

(8), Yeşilyaprak (2001) “eğitsel gelişim ve sorunlarla ilgili olarak eğitim sisteminde öğrencilere verilen yardım hizmetleri” (9) olarak tanımlamışlardır.

Eğitsel Rehberliğin Tanımı

Bireylerin eğitim yaşamları boyunca ilgilerini, yeteneklerini ve ihtiyaçlarını dikkate alarak hazırlanan eğitim programlarından birini seçmelerine, seçtikleri bu programda başarıyla ilerlemelerine ve eğitimle ilgili olarak karşılaştıkları tüm sorunların çözümüne yönelik olarak yapılan yardımların tümüne eğitsel rehberlik ve psikolojik danışma adı verilir.

Eğitsel Rehberliğin Amaçları

Eğitsel rehberliğin amaçlarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

1. Öğrencinin öğrenimini devam ettirmek istediği alandaki bir okulu seçmesi ve bu okula girmesi,
2. Girdiği okuldaki alanlardan birini ve seçmeli derslerden kendi ilgi ve yeteneklerine uygun olanı seçmesi,
3. Gerekli başarıyı gösterebilmesi için etkili ve verimli ders çalışma teknik ve yöntemlerini öğrenmesi, gerekli çalışma alışkanlıklarını kazanması,
4. İlgi, yetenek, eğilim ve kişilik özelliklerine uygun olarak gelişmesini sağlamak için uygun eğitim ortamı yaratılması,
5. Okul ve meslek hayatı arasındaki ilişkinin sağlanması.

Eğitsel Rehberliğin Kapsamı

Eğitsel rehberliğin genel amacı, öğrenciye **öğrenmeyi öğretmektir**. Öğrenciye öğrenmeyi nasıl öğretebiliriz? Bunun başarılması için; **iç ve dış motivasyonun sağlanması, etkili ve verimli ders çalışma yöntem ve tekniklerinin bilinmesi, zaman yönetimi konusunda bilgi sahibi olunması, bilgileri bellekte uzun süre saklayabilmenin yöntemleri, sınavlarda başarılı olmak için sınava hazırlanma yöntemleri, öğrenme engellerinin bilinmesi ve aşılması, karar verme ve seçim yapabilme becerisi** eğitsel rehberliğin kapsamı içerisinde ele alınabilecek konulardır.

Bu becerilerin kazandırılmasına okul öncesi eğitimde başlanmalı ilköğretimde devam etmelidir. Çünkü bu yıllarda kazanılan duyuşsal nitelikler, olumlu ya

da olumsuz yaşantılar bireyin tüm eğitim sürecini etkileyecektir. Bu nedenle oku-
löncesi ve ilköğretim öğretmenlerine büyük sorumluluk ve görevler düşmektedir.
Diğer öğretmenlere pek bir şey kalmıyor diye düşünülebilir. Fakat tabii ki bu
böyle değildir. Diğer öğretmenler ise onların eksikliklerini ve hatalarını düzeltme-
ye, doğrularını ise devam ettirmelidirler (10).

Eğitsel Rehberliğin Yoğunlaştığı Alanlar

1. Öğrencilerin okul seçmelerine seçtikleri okulda uygun sınıfa yerleştiril-
melerine veya uygun bölüme yönelmelerine yardım etmek.
2. Okula yeni kayıt yaptıran bireylerin okula uyum süreçlerini hızlı ve sağ-
lıklı bir şekilde gerçekleştirebilmelerine yardım etmek
3. Öğrencilerin seçtikleri sınıfta veya bölümde karşılaştıkları sorunların çö-
zümüne yardım etme
4. Öğrencilerin bireysel farklılıklarını da dikkate alarak ulaşabilecekleri en
üst başarı seviyesine ulaşmalarına yardım etmek
5. Öğrencilere etkili öğrenme ve verimli ders çalışma teknikleri konusunda
yardım etme
6. Öğrencilerin okuma alışkanlığı geliştirmeleri ve güdülenmeleri yönünde
desteklenmesi

Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri öğretim kademelerine göre nasıl
farklılaşıyor ise, eğitsel rehberlik de öğretim kademelerine göre ulaşılacak istenen
amaç aynı olmasına rağmen götürülecek hizmetler açısından farklılaşmaktadır.

Okul öncesi eğitim kurumlarında daha çok öğrencinin bulunduğu yeni or-
tama hazırlama ve uyumu, ilköğretim I. kademede; okul ve sınıf kurallarını öğ-
renme, yönergeleri izleme ve etkin ve verimli ders çalışma alışkanlığı kazanma;
ilköğretim II. Kademede ise, plan yapma ve uygulama, eğitim kurumlarını ince-
leme; ortaöğretim de ise, öğrenciyi bir üst öğrenim kurumuna hazırlamaya yöne-
lik eğitim- öğretim ve rehberlik faaliyetleri düzenlenmesi gerekmektedir. (11) Bu-
nun için okul danışmanları, üst öğrenim kurumlarıyla ilgili giriş koşulları, program
içerikleri ve kurumların nitelikleriyle ilgili konularda da öğrencileri bilgilendirmeli-
dir. Ayrıca, öğrencilerin eğitsel planlarıyla, özel ve okullardaki kurslarla ilgili
planları konusunda da tüm öğrencilere yardımcı olmalıdır. Bunu yaparken birey-
sel farklılıkları göz önünde bulundurmaya da unutmamalıdır. Eğitsel yerleştirme

de unutulmaması gereken şey; bireyin ilgileri, ihtiyaçları, uyumu vb. şeyler dikkate alınarak onların tüm gelişim alanlarına katkıda bulunulmasıdır. (12). M.E.B Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü tarafından danışmanların eğitsel rehberlik ile ilgili özel alan yeterliliklerini aşağıdaki şekilde belirlenmiştir. Bu yeterlilikler eğitsel rehberliğin kapsamı olarak da düşünülebilir:

1. Öğrenme stillerini belirleme
2. Etkili çalışma becerilerini kazandırma
3. Zamanı etkili kullanma becerisini kazandırma
4. Sınav kaygısı ile baş etmeye yardımcı olma
5. Çalışma ortamını düzenleme becerisi
6. Okuma alışkanlığı kazandırma
7. Ders araç gereçlerini etkili kullanma becerisi kazandırma
8. Çok boyutlu düşünme becerisi kazandırma
9. Dikkat toplama egzersizi yaptıрма
10. Motivasyonu artırıcı çalışmalar yapma
11. Ders dinleme becerisi kazandırma
12. Not tutma becerisi kazandırma
13. Kaynaştırma eğitimindeki öğrencilerin gelişimini izleme

M.E.B. Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliğinde de (17 Nisan 2001 tarih ve 244376 sayılı resmi gazete) psikolojik danışmanların eğitsel rehberlikle ilgili görevleri şu şekilde sıralanmıştır: (13)

1. Okulun tür ve özelliklerine göre gerekli eğitsel ve mesleki rehberlik etkinliklerini planlar, programlaştırarak uygular veya uygulanmasına rehberlik eder,
2. Eğitsel, mesleki ve bireysel rehberlik çalışmaları için öğrencilere yönelik olarak bireyi tanıma tekniklerini yürütür,
3. Sınıflarda yürütülen eğitsel ve mesleki rehberlik etkinliklerinden, uygulanması rehberlik ve psikolojik danışma alanında özel bilgi ve beceri gerektirenleri uygular,

4. Öğrencilerin ilgi, yetenek ve akademik başarıları doğrultusunda eğitsel kollara yönetilmesi konusunda branş ve sınıf rehber öğretmenine bilgi verir ve işbirliği yapar.

Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri öğrencinin tüm yönüyle bütün olarak gelişmesine yardım etmeye yöneliktir. Psikolojik danışma ve rehberlik 'her bireyin mutlaka ve mutlaka geliştirilecek bir yönü vardır' ilkesinden hareket eder. Çağdaş bir öğretmenin de öğrenciye bu bakış açısıyla bakması beklenmektedir. Aşağıdaki öykü bu ilkeyi güzel bir şekilde açıklamaktadır.

Bir Öykü "Çatlak Kova"

Hindistan'da bir sucu boynuna astığı sopanın uzun uçlarına taktığı iki büyük kovayla su taşırmış. Kovalardan biri çatlakmış. Sağlam olan kova her seferinde ırmağın efendinin evine ulaşan uzun yolu dolu olarak tamamlarken, çatlak kova içine konan suyun sadece yarısını eve ulaştırabiliyordu.

Bu durum iki yıl boyunca her gün böyle devam etmiş. Sucu her seferinde efendisinin evine sadece 1,5 kova su götürebiliyordu. Sağlam kova başarisından gurur duyarken, zavallı çatlak kova görevinin sadece yarısını yerine getirebiliyor olmaktan dolayı utanç duyuyordu. İki yılın sonunda bir gün çatlak kova ırmağın kıyısında sucuya seslenmiş:

'Kendimden utaniyorum ve senden özür dilemek istiyorum'.

'Neden' diye sormuş sucu. 'Niçin utanç duyuyorsun ki?' Kova cevap vermiş.

'çünkü iki yıldır çağlağımdan su sızdığı için taşıma görevimin sadece yarısını yerine getirebiliyorum. Benim bu kusurumdan dolayı sen bu kadar çalışmana rağmen, emeklerinin tam karşılığını alamıyorsun.'

Sucu şöyle demiş kovaya:

'Efendimin evine dönerken yolun kenarındaki çiçeklere dikkat etmeni istiyorum.'

Gerçekten de tepeyi tırmanırken çatlak kova patikanın bir yanında renk renk gülleri ve çeşitli çiçekleri görmüş. Fakat yolun sonunda yine suyunun yarısını kaybettığı için yine kendisi kötü hissetmiş ve sucudan tekrar özür dilemiş. Sucu kovaya sormuş:

'Yolun sadece senin tarafında güller ve çiçekler olduğunu ve diğer tarafta hiç çiçek olmadığını fark etmedin mi? Bunun sebebi benim senin kusurunu bilmem ve ondan yararlanmamdır. Yolun senin tarafına çiçek tohumları ektim ve her gün biz ırmaktan dönerken sen onları suladın. İki yıldır ben bu güzel çiçekleri toplayıp onlarla efendinin sofrasını süsleyebiliyorum. Sen böyle olmasaydın, o evinde bu güzellikleri yaşayamayacaktı.'

Herkesin kendine özgü kusurları, eksiklikleri olabilir. Önemli olan bu kusurları olumluya dönüştürebilmektir. Yukarıdaki ilke hiçbir zaman akıllardan çıkarılmamalıdır.

Eğitsel rehberlik hizmetleri sürekli olmalı, tüm öğrencileri yönelik olmalı, gruplar halinde verilmeli, takım çalışması olmalı, planlı ve programlı bir biçimde yürütülmelidir. Bunun için psikolojik danışman okulundaki eğitsel rehberlik faaliyetleri konusunda öğretmen arkadaşlarını bilgilendirmelidir. M.E.B. Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliğinde, Sınıf Rehber Öğretmenlerinin eğitsel rehberlikle ilgili görevleri aşağıdaki gibi özetlenmiştir: (14)

1. Rehberlik için ayrılan sürede sınıfa girer. Sınıf rehberlik çalışmaları kapsamında eğitsel ve mesleki rehberlik etkinliklerini, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri servisinin organizasyonu ve rehberliğinde yürütür.
2. Öğrencilerin ilgi, yetenek ve akademik başarıları konusunda psikolojik danışmanla işbirliği yapar.

Burada dikkati çeken nokta, öğretmen de bu konudaki eksiklerini gidermeye çalışmalıdır. En fazla yük ve sorumluluğun kendisinde olduğunu da unutmamalıdır. Bunun için öğretmen kendisine şu soruları sormalıdır:

1. Öğrencilerin yetenek ve ilgilerini geliştirmek için dersimde ne gibi hedefler belirledim?
2. Sınıfımda özel yeteneği olan öğrencilere dönük o günkü dersimle ilgili ne hedefler belirledim?
3. Öğrenme güçlüğü çeken veya yavaş öğrenen öğrencilerime dönük ne gibi çalışmalar yapıyorum?

Bir öğrencinin, öğrenim hayatının hemen hemen her aşamasında eğitsel rehberliğe ihtiyacı vardır. Bu bazı dönemlerde daha çok önem kazanır. Örneğin, okulun yeni açıldığı, karnelerin dağıtıldığı ya da yarıyıl tatilinden yeni dönüldüğü dönemlerde öğrencilerin eğitsel bilgilere daha çok ihtiyaçları olabilir. Bu dönemlerde öğrencilere daha fazla ilgi gösterilmesi, uyumsuzluk, başarısızlık, maddi imkansızlık v.b. nedenlerden ötürü okulu terk etmek durumunda kalan öğrencilere yardım edilmesi ve mümkün olduğunca eğitim imkanları yaratılması gerekecektir (15).

Ayrıca, öğrencilerin gelişim sorunlarına ve kişisel ihtiyaçlarına karşı duyarlı, yaratıcı ve kişilikleri yönünden insanlarla kolay ve rahat ilişki kurabilen öğretmenlerin sınıfındaki atmosfer rehberliğe daha yakındır. Böyle bir öğretmen sınıfında baskı ve tehditten uzak bir psikolojik güven ortamı yaratabilecektir. Tehdit havası öğrenciyi savunmaya iter ve onun öğrenmesini engeller. C. Rogers Freedom to Learn (Öğrenme Özgürlüğü) adlı kitabında sınıfta öğrenme için üç şartın gerekli

olduğundan bahsetmektedir. **Empati, bağdaşım ve koşulsuz saygı.** Empati , öğrenciyi öğretmen veya psikolojik danışmanın onun düşünce ve duygularını çok iyi anladığını ona iletmesidir. Bu şart, danışman ya da öğretmenin objektifliğini yitirmesi veya onu onaylaması anlamına gelmez, söz konusu olan sadece eşduyumdur. Koşulsuz saygı ise bireyin, hiçbir koşula bağlı kalmadan ve yargılamadan kabul edilmesidir. Bu davranış öğretmenin rolü ile çelişiyor gibi görünse de, öğretmen öğrenciyi kendisini değil hatalı olan davranışını kabul veya tasvip etmediğini iletebilmesi psikolojik danışma ve rehberlik açısından da önemlidir. Bağdaşım ise, öğretmen ya da psikolojik danışmanın içtenliği, tutarlılığı demektir. Öğrenciyi gerçekten sevmeyen ona saygı duymadan öyle görünmeye çalışmak bağdaşım koşullarına ters düşen davranışlardır. İçten ve samimi olmayan öğretmen ve psikolojik danışmanı öğrenci hissedecektir. Rogers'a göre sınıfta bu üç koşul sağlandığı zaman öğrenci öğrenme özgürlüğü kavuşmuş demektir. Rogers'a göre, bireyin kendisi tarafından yönlendirilen öğrenme yaratıcılığa götüren süreçtir. Sınıfındaki öğrencilerinin yaratıcı güçlerini harekete geçiren öğretmen, eğitsel rehberlikle ilgili işlevini tam olarak gerçekleştirmiş demektir. Çünkü öğrenci savunmalardan uzak, yaşantılara açık ve gizli güçlerini gerçekleştirmektedir. Bu da psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin temel amacıdır (16)

Bu insançı eğitim görüşünün psikolojik danışma ve rehberlik ve tüm eğitim hizmetleri için ortak ilkeler niteliğinde bireyi ele alışı aşağıda özetlenmiştir.

1. **"İnsan tek ve temel bir güdüye sahiptir"** Bu güdü kendini gerçekleştirme ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Her birey değerlidir, bireye bu değerliliği, onların başarı ve davranışlarından değil, insan olarak "varoluşuna" bağlıdır.
2. **Davranış bozuklukları ve öğrenme güçlüklerinin temel nedeni bireyin kendisine ve çevresine olan güvensizliğinin bir sonucudur.** Birey normal koşullarda olumlu davranışlar ortaya koyar. Ancak bir tehdit ve güvensizlik karşısında kalırsa, benliğini koruyucu davranışlar ortaya koyar. Bu da bazı uyum bozuklukları ile başarısızlığa neden olabilir.
3. **Bireyin davranışlarını, bireyin kendi kişisel gerçeği ve algılama biçimi belirler.** Bireyin davranışları açısından onun çevreyi nasıl algıladığı önemlidir. Herkesin kendine özgü ve farklı bir gerçeği vardır. Bu gerçeği bireyin geçmiş yaşantıları belirler ve birey, yeni yaşantılarını eski yaşantıları çerçevesinde özümser.

4. **Kişisel gerçeğin kaynağı bireyin "benlik" algısıdır.** Kişi kendisini nasıl görüyorsa öyle davranır. Bireyin davranışlarını anlayabilmek için onun benlik tasarımını bilmek ve onun fonemoneolojik alanı ile bakabilmektir. Benlik tasarımının biçimlenmesinde ise, en yakın olan ana, baba, arkadaş, öğretmen gibi bireyin yakın çevresinde bulunan kişilerin bireyi değerlendirme biçimleri çok önemli ve etkilidir.
5. **"İnsanın davranışlarını belirleyen en önemli gerçek, onun kendisini algılayış biçimidir".** "İnsan davranışlarını değiştirmek için, önce bireyin öznel gerçeğinin değiştirilmesi gerekir. Bu da ancak güvenli bir ortamda gerçekleşebilir.
6. **Bireye sağlanması zorunlu güvenli ortam, kendisi ile olan ilişkilerde, "koşulsuz saygı", "empatik anlayış", "saydamlık" ve "dürüstlük" ilkelere bağlı kalınarak gerçekleştirilebilir (17,18,19).**

Bunun için öğretim faaliyetleri düzenlenirken öğretmenin öğretimi mümkün olduğu kadar bireyselleştirmesi gerekmektedir. Çünkü, bireyselleştirilmiş öğretim, farklı yollarda ve hızda öğrenen ve okula farklı bilgiler ve yetenekleri getiren öğrencilerin bireysel farklılıklarını desteklemek için geliştirilmiş bir öğretim yaklaşımıdır(20). Bunun için öğretmen sınıfta bireyselleştirilmiş öğretimin ilkelerin uygulamak zorundadır.

Bireyselleştirilmiş öğretimin ilkeleri;

1. Öğretmen öğrenme sürecinde öz, esas veya ortak temel üzerine odaklanır.
2. Öğretmen, sınıftaki öğrencilerin bireysel farklılıklarını dikkate alır,
3. Öğretim ve değerlendirme süreçlerini bir bütün olarak algılar,
4. Öğretimde içerik, süreç ve ürün unsurlarını bir bütün olarak algılar,
5. Sınıftaki bütün öğrencilerin öğrenme sürecine aktif katılımları için çaba harcar,
6. Öğrencilerle işbirliğine girer,
7. Öğrencilerin bireysel ve grup normları arasında denge kurar,
8. Derse aktif olarak katılımlarını ve dersi anlamalarını sağlar,
9. Dersin planlanmasında çeşitli öğrenme düzeylerini işe koşar.

Öğretmen eğitimi bireyselleştirmeye çalışırken sınıfta karşılaşılabilecek sorunlarla ve engellerle de baş etmesi gereklidir. Bu sorunlardan en önemlilerinden biri disiplin sorunudur. Sınıfta öğrenme-öğretme işini sıkıntıya sokan disiplin sorununun üstesinden nasıl gelinir?

Disiplinsiz bir kurumda verimli çalışma mümkün değildir. Bu nedenle en iyi disiplin demokratik ortamda ortak çalışma düzeni sağlamaktan geçer. Bunu sağlayabilmek için neler yapabilirsiniz? Aşağıdaki soruları kendinize sorup cevaplarını vermeye çalışın.

- Esnek olabiliyor musunuz?
- Öğrencinin kendi kendini disiplinini (iç disiplin) formüleştirebiliyor musunuz?

Bunları sağlamak için neler yapılmalı?

Bunun için evde, okulda ve birlikte bulunulan her ortamda birlikte çalışmanın şartları, kendi kendini kontrol, sevk ve idare sistemi öğretilirse disiplin sorunu en aza indirilebilir.

Bunun tam tersi ceza verilerek sağlanmaya çalışılan disiplin sonunda; karamsarlık, utanç, aşağılık kompleksi, kendine güvensizlik, saldırganlık ve uyumsuzluk görülür. Öğretmenlik öğrenciyi tanımakla başlar. Her öğrencinin birçok özelliği vardır. Onları sadece boyları, kiloları, ebeveynlerinin meslekleri ve eğitim durumları gibi daha somut ve kolayca gözlenebilir özellikleri yönünden tanımak değil, daha derin ve bireysel özellikleri açısından tanınmaları gerekmektedir. Örneğin bir öğrencinin ilgileri, kaygıları, ihtiyaçları, öğrenme stilleri, değerleri gibi özellikleri bilinmelidir. Bunun için öğretmenlerimizin dikkatli bir gözlemci olmaları ve gözlemlerini düzenli kaydetmeleri çoğu zaman yeterli olacaktır (21). Bunların yanında öğretmenlerin öğretim işinde başarılı olabilmesi için sadece sınıfta disiplini sağlaması, konusuna hakim olması, öğrencilerini sevmesi, öğretme motivasyonunun yüksek olması yeterli olmamaktadır. Bunun yanında sınıftaki öğrencilerinin öğrenme tiplerini bilmeli ve bunları dikkate almalıdır. Aksi takdirde öğretim işinde başarılı olması zorlaşır.

Tip Teorisi ve Öğrenme Tipleri

Jung (1971) öğrenme-öğretme sürecine psikolojik tip teorisini uyguladığında sekiz tip ve bu sekiz tipe göre de sekiz öğrenme ve öğretme stiline ortaya koymuştur. Bunlar:

1. Dışa dönük tipler,
2. İçe dönük tipler,
3. Duyusal tipler,
4. Sezgisel tipler,
5. Düşünen tipler,
6. Duygusal tipler,
7. Yargısal tipler,
8. Algısal tipler (22).

Dışa Dönük Tipler

Sesli düşünen, yaparak yaşayarak öğrenmek isteyen, birlikte öğrenmek isteyen, sınıfta çeşitlilikten hoşlanan, öğretmen ve arkadaşlarında geri bildirim almak isteyen tipler **dışa dönük** tiplerdir. Öğretmenlerin sınıflarında bulunan bu tip öğrencilerine; sürekli soru sorarak düşüncelerini ifade etmelerine, pratik yapmalarına, performansları hakkında geri bildirim vererek başarılı olmalarına yardımcı olabilirler

İçe Dönük Tipler

Topluluk önünde konuşmadan önce ince hesaplar yapan, kolayca incinebilen, kendi kendini motive edebilen tipler **içe dönük** tiplerdir. İçe dönük tiplerle öğretmenler daha çok küçük gruplar oluşturarak bireysel projelerinin gerçekleştirebilmeleri için de gerekli öğretim materyallerini sağlamaya çalışmalıdırlar.

Duyusal Tipler

Öğrenmede belli bir prosedürü izleyen, yeni öğrenmelere karşı tedbirli olan, soyut teorilerden hoşlanmayan ya da yüzeysel geçen, bilgileri edinmede bütün duyularını kullanan tipler **duyusal** tiplerdir. Bu tip öğrencilerle çalışacak öğretmenler öğrencilerinin sahip oldukları konuyla ilgili bilgileri, becerileri bilme-

leri, öğrencilerin beş duyu organına hitap edecek şekilde öğrenme etkinlikleri düzenlemelidirler.

Sezgisel Tipler

Kendi başlarına hipotezler kuran, neyi, niçin ve nasıl öğreneceği konusunda çeşitlilik arayan, çabuk sıkılan, önemli olmayan detayları atlayan, sakın-fakat anı ataklarla işe koyulan tipler **sezgisel tiplerdir**. Öğretmenler, öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamak için program dışında, bağımsız çalışmalarını sağlayacak etkinlikler ve projeler sunmaları gereklidir.

Düşünen Tipler

Dürüst, adaletli, kuralları harfiyen yerine getirmek isteyen, rekabetçi, iyi düzenlenmiş çalışmalara ihtiyacı olan tipler **düşünen tiplerdir**. Kendileri ile yarışmaktan hoşlandıkları için bireysel etkinliklere daha çok yer verilmelidir.

Duygusal Tipler

İşbirliği yapmaya istekli, hem kendilerine hem de başkalarına hizmet etmek isteyen, uyumlu öğretim çevresine ihtiyaç duyan tipler **Duygusal tiplerdir**. Bu tip öğrencilere öğretmenlerin samimi, içten, anlayışlı ve empatik olmaları, duyguları ile davranışları arasında çelişkinin de bulunmaması, sınıfta asla ilgisiz bir tutum sergilemeleri gerekmektedir.

Yargısal Tipler

Dakik olup, plan yapmayı, başladıkları işi bitirmeyi ve yürüttükleri projeler hakkında geri bildirim almayı isterler. Projelerle ilgili olarak önceden bilgilenecek, onların emin ve rahat bir şekilde ilerlemelerine yardımcı olur. Bu nedenle bu tip öğrencilere öğretmenler sürekli geri bildirim vermelidirler.

Algısal Tipler

Yeni fikirler keşfetmeyi seven, yeniliklere ve değişikliklere açık, her aktivite için cesarete ve desteğe ihtiyacı olan, baskıya ve boyun eğmeye gelmeyen, baskı uygulandığında dersten uzaklaşan ya da sınıfta huzuru bozucu davranışlar içerisine giren tiplerdir. Bu tip öğrencilere karşı öğretmenlerin onları kontrol etmeye veya test etmeye çalışmamalı, yaptıkları çalışmaları kendi kendilerine değerlendirmelerine fırsat vererek öğrenmeye karşı daha duyarlı hale getirmelidirler. Doğal ve sürprizlerle dolu bir öğretim tarzı sergilemeye özen göstermelidirler.

Öğrencilerin Eğitsel Kararlar Vermeleri İçin Neler Gereklidir?

Bireyin hayatında en önemli becerilerden birisi karar verme becerisini kazanmış olmasıdır. Herhangi bir konuda birey kendi başına karar verebilmesi için;
(23)

1. Kişisel Yeterlilik: Bunun içerisine neler girmektedir?

- a) Bireyin kendisi ile ilgili farkındalığı (sahip olduğu iyi ve kötü yönlerini, eksiklik ve fazlalıklarını görmesi yani kendisini ile ilgili bakış açısı)
- b) Duygularını farketmesi; farklı duygusal durumlardaki davranışlarının neler olabileceğini kestirebilmesi,
- c) Kuvvetli ve zayıf yönlerini farkına vararak kendini değerlendirebilme,
- d) Kendine güvenmesi, kendini değerli hissetmesi,
- e) Kendini yöneltme ve kontrol edebilmesi,
- f) Güvenilir olması
- g) Esnek olması,
- h) Yeniliklere açık olmak,
- i) Kişisel sorumluluk,
- j) Öz motivasyon ve başarıya yönelme,
- k) Girişimcilik,
- l) Olumlu bakış açısı.
- m) Sosyal Yeterlilikler
- n) Empati
- o) Başkalarının ihtiyaçlarına saygı
- p) Başkalarını geliştirmek
- q) İletişim
- r) Çatışma çözümü
- s) İşbirliği

Bir Öykü

Çölde yolculuk eden iki arkadaş hakkında bir hikaye anlatılır. Yolculuğun bir aşamasında iki arkadaş tartışır bir ötekine bir tokat atar. Tokatı yiyenin canı çok yanar ama tek kelime etmez ve kum üzerine şu sözleri yazar: "BUGÜN EN İYİ ARKADAŞIM BANA BİR TOKAT ATTI." Yıkabilecekleri bir vahaya rastlayana dek yürümeyi sürdürürler. Tokadı yiyen yıkanırken batağa saplanır boğulmak üzereyken arkadaşı tarafından kurtarılır. Boğulmak üzere olan arkadaş tam selamete çıktıktan sonra bir kaya parçası üzerine şu sözleri kazır: "BUGÜN EN İYİ ARKADAŞIM BENİM HAYATIMI KURTARDI." Tokadı vuran ve sonra en iyi arkadaşının hayatını kurtaran kişi ona şöyle der, "Senin canını yaktığımda bunu kum üzerine yazdın ama şimdi kayaya kazıyorsun, neden?"

Öbür arkadaş ona şöyle cevap verir. Biri bizi incittiğinde bunu kum üzerine yazmalıyız ki bağışlama rüzgarı estiğinde onu silebilsin. Ama biri bize iyi bir şey yaparsa onu kayaya kazımalı ki onu hiçbir rüzgar yok etmesin. "İNCİNMELELERİNİZİ KUMA, GÖRDÜĞÜNÜZ İYLİKLERİ KAYALARA KAZIMAYI ÖĞRENİN. Denilir ki: Özel birini bulmak bir dakikanızı alır, onu değerlendirmeniz bir saat içinde olur, onu sevmek için bir gün yeter ama sonra onu unutmamak için bir ömrün geçmesi gerekir.

İşte öğretmen böyle bir kişidir. Onu unutmak için bir ömrün geçmesi gerekir. Sizde unutulmayan öğretmenlerden olmak istiyorsanız isminizi öğrencinin kalbine yazın.

...

...

Öğrencilerin Güdülenmesi

Güdü, organizmayı harekete geçiren, yönlendiren ve organizmanın hareketini devam ettiren güçtür. (24) Güdülenme, davranışın yönünü, şiddetini ve kararlılığını belirleyen güç kaynaklarından birisidir (25). Güdülenme; bir etkinliği başlatan, devam ettiren ve yöneten sürece denir (26, 27). Güdülenmeyi etkileyen içsel ve dışsal etkenler vardır. Bunlardan hangisinin öğretmenlerden hangisinin öğrencilerden kaynaklandığını biliyor musunuz? Ders anlatma biçimi, dersin özelliği, ailenin öğrencinin derslerine karşı tutumu, okul ve sınıf ortamı gibi daha birçok dışsal etkenleri sıralayabiliriz. Bireyin öğrenmeye ve başarmaya karşı tutumuyla ilgili etkenler ise iç etkenlerle ilgilidir. Dışsal etkenlerin güdülenmedeki rolü önemli olmakla birlikte, içsel etkenler olmadan dışsal etkenler çoğunlukla güdülenmeyi sağlayamaz. İçsel güdülenmeyi sağlayabilirse, dışsal güdülenme eksik olsa dahi öğrencinin başarılı olması mümkündür. Öğrenmeye karşı istek ve tutum, öğrencinin güdülenmesini etkileyen etkenlerin başında yer alır. Araştırmalar öğrencilerin öğrenmeye karşı tutumlarını üç grupta toplamışlardır. Başarıya odaklı, başarısızlıktan kaçınan ve başarısızlığı kabul eden tutumlar. Bu tutumlar Tablo 1'de verilmiştir (28).

Tablo 1. Çeşitli öğrenme tutumları

Tutum	Bu Tutuma Sahip Öğrenci Özellikleri
Başarıya odaklanma	Başarılı olma amacı öğrenmeyi yönlendirir. Kendine güveni tamdır. Çalışma stratejileri kullanır. Planlı çalışmaya özen gösterir. Başarılı olmama korkusu yoktur. Yeteneğinin daima gelişmeye açık olduğunu bilir. Başarılı olma ihtiyacı, motivasyonu olumlu yönde etkiler.
Başarısızlıktan kaçınma	Amacı öğrenmeden çok, ders geçmektir. Anlayarak çalışma yerine ezberlemeye çalışır. Başarılı olmak için yeterli çabayı göstermez. Başarısızlığı kendi yeteneğinde ya da dersin zorluğunda arar. Yeteneği değişmez bir özellik olarak görür. Etkili çalışma teknikleri kullanmaz. Başarılı olamama korkusu hakimdir. Motivasyonu ders geçmeye dönüktür ve sürekli değildir.
Başarısızlığı kabul etme	Başarısızlığı kaçınılmaz görür. Başarılı olmak için hiç çaba göstermez. Ders dışı etkinliklere fazla zaman ayırır. Yeteneğin sabit ve değişmez olduğunu düşünür. Başarısızlığı, yeteneğindeki sınırlılığa bağlar. Sürekli desteğe ihtiyacı vardır. Ders çalışma ve öğrenme motivasyonu minimum düzeydedir.

Güdülenmiş öğrenci ile güdülenmemiş öğrencilerin davranışları arasında önemli farklar vardır. Güdülenmiş davranışların temel özellikleri:

1. İlgi duyma ve dikkat etmede süreklilik,
2. Davranışın yapılması için çaba göstermeye ve gerekli zaman harcamaya isteklilik,
3. Konu üzerinde odaklanma, kendini verme ve karşılaşılan güçlükler karşısında istenilen davranışı yapmaktan vazgeçmeme, sonuca gitmekte ısrarlı ve kararlı olma (29).

Her öğrenci yaptığı bir davranışın sonuçların bilmek ister. Yaptığı işin sonuçlarına ilişkin mesajlar kişinin kendi içinden gelebilir. Fakat bu çoğu öğrenci için yeterli olmaz, sonuçlar hakkında geri bildirim almak isterler. Eğer gerekli geri bildirim alamazlarsa ilgisizlik ve akabinde de disiplinle ilgili sorunlar ortaya çıkar.

Güdülenme bireye ne gibi faydalar sağlar?

- ◆ Bireysel enerjiyi ve ilgiyi artırır,
- ◆ Bireyi kesin hedeflere doğru yönlendirir ve bunlara ulaşmasını sağlar,
- ◆ Etkinliklerde sorumluluk almasını ve karşılaştığı güçlükleri yenmesini ve kararlılıkla ilerlemesine yardımcı olur,
- ◆ Bireyin kişisel öğrenme stratejilerini ve bilişsel süreçlerini etkiler, dikkati artırır(30).

Güdü, bireyin içinden gelen bir enerji olmasına rağmen, öğretmen öğrenme ortamı düzenlerken bazı hususları göz önünde bulundurması gereklidir. Bu hususlar öğrencilerin güdülenmesini sağlayabilir. Öğretmenlerin öğrencilerini güdüleyebilmeleri için;

- 1) Öğretmen öğretme sürecine başlamadan önce öğrencilerin temel ihtiyaçların karşılamalıdır.
- 2) Öğrencilerin yaptıkları çalışmalar, başarılar pekiştirilmelidir.
- 3) Öğrenme ortamında öğrencilerin meraklarını uyandıracak, onları araştırmaya yöneltecek etkinliklere yer verilmelidir.
- 4) Eğitim ortamı düzenlenirken, öğrencilerin ilgileri, beklentileri, uzak ve yakın hedefleri göz önüne alınmalıdır.
- 5) Öğrencilerin çabaları ödüllendirilmeli, çaba göstermeleri teşvik edilmelidir.
- 6) Öğrenme ortamında, başarılı olma ihtiyacı yüksek olan öğrencilere zor, başarısızlıktan kaçınma eğiliminde olanlara orta güçlükte problemler verilmelidir.
- 7) Dersin hedefleri belirlenmeli, öğrencilerin başarı ve başarısızlıkları bu hedeflere ulaşma derecelerine göre belirlenmelidir.
- 8) Öğrencilerin başarı ve başarısızları gösterdikleri çaba ile ilişki kurularak açıklanmalıdır (31)

Etkili Ve Verimli Ders Çalışma Yöntemleri

Öğrencilerimizin çoğunluğu zamanlarının büyük bir kısmını ders çalışmaya ayırmalarına rağmen yine de başarılı olamamaktadırlar. **Başarısız öğrenci yoktur, nasıl ders çalışılacağına bilmeyen öğrenci vardır.** Çalışmadaki başarı sadece yeteneğe ve çok çalışmaya bağlı değildir. Etkili ve verimli çalışma yöntemlerine de bağlıdır. Bireyler arasındaki çalışma kapasiteleriyle ilgili temel farklar şöyle açıklanmıştır (32, 33).

- ◆ Zeka ve özel yetenekler (%59-60)
- ◆ Çalışma alışkanlığı ve çalışma yöntemleri (%30-40)
- ◆ Değişim ve çevresel etmenler (% 10-15)
- ◆ Etkili ve verimli ders çalışabilmek için yerine getirilmesi gereken bazı şartlar vardır. Bu şartlar yerine getirilmedikçe verimli çalışamaz ve de başarılı olunamaz. Bunlar nelerdir?. Aşağıda kısaca açıklanmıştır.

A) Öğrenmeye uygun psikolojik ortam oluşturmak. Nedir bunlar?

1) Fizyolojik Hazırlık: Ders çalışırken vücut pozisyonunun ayarlanması (Dik sırt, yukarı kalkık omuzlar, derin ve doğru nefes alıp verme), iyi beslenme, sağlığa dikkat etme, olumlu bir yüz ifadesi oluşturma, hareket etme, gerginliklerden kurtulma.

2) Psikolojik Hazırlık: Çalışılacak konunun netleştirilmesi, ilgili ve istekli olunması, okuma amacının belirlenmesi, konunun öneminin belirtilmesi, yöntemlerin seçilmesi ve harekete geçme. (Ek.2' de Ders çalışma ve öğrenme etkinliklerini değerlendirme testi verilmiştir).

Bunların dışında öğrencinin başarısını etkileyen çalışma alışkanlıkları nelerdir? (34,35)

- 1) Planlı çalışma
- 2) Etkili okuma
- 3) Dinleme
- 4) Not tutma
- 5) Derse katılma
- 6) Özet çıkarma

- 7) Kütüphaneyi kullanma
- 8) Sınavlara hazırlanma ve girme
- 9) Motivasyon
- 10) Sağlık ve beslenme

Dünyayı tanımamız çevremizde olanları algılamamız, düşündüğümüz ve yaptığımız her şey öğrenme ile ilişkilidir. Kişisel özelliklerimiz, alışkanlık ve tutumlarımızın temelinde de öğrenme yatmaktadır. Ders çalışma alışkanlıklarının temelinde de öğrenme süreci yatmaktadır.

Öğrencinin öğrenme sürecinde yaşadığı en önemli nitelik sorunu öğrencinin nasıl öğrendiği ve bunu hayata nasıl aktardığıdır. Çünkü öğrenciler kendilerine ait olan çalışma alışkanlıklarını kazanmada güçlük çekmektedir. (36)

Öğrenmeyi; 'Çağrışımlı Öğrenme' ve 'Zihinsel Öğrenme' olarak iki temel gruba ayırdığımızda verimli ders çalışma alışkanlıkları davranış değiştirmede zihinsel öğrenmenin daha etkili olduğunu bilinmektedir. Öğrenci, öğrenme sürecinde anlama, yorumlama ve değerlendirme işlemlerini gerçekleştirip, öğrenme sürecine aktif olarak katılmaktadır (37, 38).

Öğrenmenin dikkat, motivasyon, aktif katılım ve geri bildirim gibi bazı ön şartları vardır. Bu ön şartlarda çalışma alışkanlıkları ile uyum içinde çalışmaktadır. Verimli ders çalışma alışkanlıklarına ve tutumlarına sahip birey, dikkat ve motivasyon ön şartlarını kendi kapasite ve kişilik özelliklerine göre düzenler. Öğrenci ders çalışırken yeni bilgileri depolayıp eski bilgilere yeni anlamlar katarak şekillendirebilir. Bu şekillendirmenin sıklığı ise öğrencinin öğrenip öğrenmediğinin de bir ölçütüdür (39).

Bireyin çalışma alışkanlıkları ve tutumların belirleyebilmesi bir anlamda kendini tanıma, keşfetme, güçlü ve zayıf yönlerini kabul etme, amaç belirleme ve kendisini geliştirme açısından önemlidir. Genelde öğrencilerin etkili öğrenme yollarını gereğince bilmedikleri ve bu bilmezlik yüzünden de okul başarılarının yeterli olmadığı söylenebilir. Başarılı olabilmek için öğrencilerin, etkili çalışma konusunda bazı ilkeleri ve yöntemleri dikkate almaları gerekir. Çok çalışmakla birlikte, etkili ders çalışma konusunda karşılaştıkları problemler yüzünden derslerinde başarılı olamayan bir çok öğrenci vardır. Etkili çalışma becerileri geliştirmeyen öğrenciler, sınıf düzeyi yükseldikçe, kendilerini öğrenmeye motive etme, öğ-

renme süreçlerini planlama ve değerlendirme de yetersiz kalırlar. Bu durum okul başarılarını ve buna bağlı olarak okul dışı yaşamlarını da etkilemektedir.

Bireyin çalışma alışkanlık ve tutumlarını etkileyen pek çok etken vardır. Bazı öğrencilerin sahip oldukları çalışma alışkanlıkları etkili öğrenme için ya oldukça zararlı, ya da oldukça yararlı olabilmektedir. (40) Öğrencinin çalışma alışkanlıklarını etkileyen, ortam, dikkat, kişisel özellikler, zamanı değerlendirme, çalışma yöntemleri gibi faktörlerin belirlenmesi gerekmektedir.

Çalışma ortamı ile öğrencinin okul dışında okula ilişkin etkinliklerini sürdürdüğü fiziki ve psikolojik ortam kastedilmektedir. Öğrencinin dikkatini dağıtan faktörler ya çevreden ya da kendi zihninden kaynaklanır. Bu nedenle çalışma ortamının belirli özelliklere sahip olması öğrenmeyi kolaylaştırır ve çalışmak için ayrılan zamandan en üst düzeyde yararlanmasına imkan verir (41). Bazı öğrenciler sessiz bir ortamda, bazı öğrenciler ise müzik eşliğinde ders çalışmayı tercih edebilirler. Öğrenme şekli etkili bir öğrenme için çok önemlidir. Öğrenme materyali ise, çalışma alışkanlıklarını gizil olarak etkileyen ortam faktörünü içine almaktadır. Öğrenme işlevinin nerede, hangi koşullarda, hangi araçlarla yapıldığı, öğrencinin zamanı değerlendirmesinde ve dikkatini yoğunlaştırmasında ne kadar etkili olduğu yapılan araştırmalarda ortaya konmuştur. Acaba ortam öğrenciye ne kadar kalıcı öğrenme sağlamaktadır? Yapılan araştırmalara göre;

- * Okuma ortamı % 10.2 (bireysel farklılıklar taşımaktadır);
- * İşitsel ortam %20.3;
- * Görsel ortam % 30.4;
- * Gör-işitsel ortam % 50.5;
- * Öğrenci tarafından sözlü ifade etme % 70;
- * Öğrenci tarafından sözlü ifade etme ve yapma ortamları için % 90 olarak bulunmuştur. (42). Bu sonuca göre, öğrencinin öğrenme sürecine aktif olarak katıldığında öğrenmenin kalıcı izlerinin yüzde oranları artmaktadır.

Çalışma süreci içinde öğrenmeyi etkileyen etkenlerden biri de zihnin dağılmasıdır. Zihnin dağılmasına neden olan sebepler içten ya da dıştan kaynaklanabilir. İç sebepleri hayal kurmak ve endişelere kapılmak olmak üzere iki grupta toplayabiliriz. Dış sebepleri ise, tamamen çevresel etmenlerden kaynaklanan ses, ışık, ortam düzenlemesi vb. etmenlerdir. Öğrenmenin meydana gelmesinde en

önemli şartlardan biri de dikkattir. Etkin bir çalışma; zihinsel yeteneğin yanında, dikkatin kontrol edilmesine de bağlıdır. Duyularımız vasıtası ile beynimize bir çok bilgi iletiriz, fakat bunlar arasından sadece dikkatimizi yönelttiklerimizden haberdar oluruz. Bu sebeple dikkat faktörünü kontrol altına alabilmek için öncelikle zihinsel ortamın çalışmaya uygun olup olmadığına dikkat etmek gerekmektedir (43) Çünkü, dikkat ögesi yine bir diğer faktör olan kişisel özelliklere gibi öğrenciden öğrenciye farklılıklar göstermektedir. Kısaca kişisel özellikler cinsiyet, sağlık durumu, gelir düzeyi, çevre, doğum sırası, aile yapısı, ana-baba tutumu, eğitim düzeyleri, kişilik, beceri ve tercihlerindeki farklılıklar olarak özetlenebilir. Çalışma alışkanlıklarının bir alt boyutu olan zamanı etkili kullanma becerisi verimli bir şekilde kazanılmadığında, derslerde sınavlarda kaygı oluşturacak ve öğrencinin kazandığı olumlu bir takım çalışma alışkanlıklarını da olumsuz yönde etkileyecektir. Zamanın etkili biçimde kullanılması yapılacak olan çalışma planının öncelikler doğrultusunda düzenlenmesiyle mümkündür. Zamanı etkili kullanma kazanılan bir alışkanlık olduğunda ne çalışılacağına karar verme, gerekli materyalleri toplama ve sonuç olarak çalışmaya başlama süreci kendiliğinden işleyen bir süreç halini alacaktır.

Çalışma alışkanlıkları sürecini etkileyen belki de en önemli faktör çalışma yöntemleridir. Çalışma yöntemleri ile kastedilen etkin çalışma yöntemlerinin kullanılmasıdır. Verimli çalışma yöntemleri ile, bu yöntemleri oluşturan her bir konunun başarı üzerinde az ya da çok etkili olduğu araştırma bulgularıyla da ortaya konulmuştur Çalışma yöntemleri de öğrenciden öğrenciye farklılıklar göstermektedir. Özellikle kişisel özellikler ile yakından ilgili olan çalışma yöntemleri; okuma; not tutma; planlı çalışma; yazılı kaynaklardan yararlanmak; ödev; sınavlara hazırlanmak; dikkat; öğrenilenleri hatırlamak; kavrayarak öğrenme (Problem Çözme) olarak sıralanmıştır (44).

Okullarda başarısızlıkların en aza indirilmesi ve kaynakların rasyonel kullanımı için öğrencilerin verimli çalışma alışkanlıklarını edinmeleri için gerekli rehberlik yardımları yapılmalıdır.

Kötümser, rüzgardan şikayet eder. İyimser, değişmesini umar. Akıllı, yelken açar...

Bir Öykü

Milton Olsan "Gelecek sonbaharda, "V" oluşturarak kış mevsimi için güneye giden kazları gördüğünüzde o şekilde uçmalarının nedenini düşünebilirsiniz. Bilim bunu keşfetmiştir. Her kuş, kanatlarını çırparken, kendini izleyen kuşu yükselten bir güç yaratır. Tüm sürü "V" şeklinde uçarak, kuşların ayrı ayrı uçaacağı duruma göre yüzde 71 oranında daha hızlı uçar. Ortak bir yön ve birlik duygusunu paylaşan kişiler hedefleri ne daha çabuk ve kolay ulaşabilirler, çünkü birbirlerinin kaldırma kuvveti üzerinde yükselmektedir. Bir kaz, bu grubun dışına çıkarsa, yalnız yol almanın sürtünme kuvvetini hemen hisseder ve öteki kuşların "kaldırma kuvveti"nden yararlanmak için hızlıca gruba döner. Kazlar gibi biz de aynı doğrultuya yöneldiğimiz kişilerle birlik olup en uygun grubu yaratarsak başarı olasılığımız artar. Öncü kaz yorulduğunda, yerini başka bir kaza bırakarak gruba yeniden katılır. Zorlu işlerde nöbetleşe çalışmak yararlıdır. Kazlar gibi insanlar da birbirine bağımlıdır. Arkadaki kazlar, hızlarını yüksek tutmaları için öndekilere seslenerek onları yüreklerendirirler. Son olarak, bir kaz hastalanır veya insanların tüfekleriyle vurulup gruptan çıkıp yere düşerse, ikinci bir kaz gruptan ayrılıp yanına gelir, yardım ve koruma sağlar. Düşen kaz yeniden uçabilene veya ölene dek yanında kalırlar. Ancak o zaman, tek başlarına uçmaya başlar veya başka bir gruba katılırlar. Biz de kazların duygu ve anlayışına sahip olursak, birbirimize destek olabiliriz."

Ders çalışma sırasında, arka arkaya gelecek derslerin mümkün olduğu ölçüde birbirinden farklı olmasında yarar vardır. İçerikleri açısından birbirini çağrıştıran derslerin arka arkaya gelmesi öğrenmeyi zorlaştıracığı gibi, sıkılmanıza da neden olur.

Öğrenmeyi Öğrenme

Günümüzde öğrenme konusu büyük önem kazanmıştır. Eğitimciler, psikologlar, araştırmacılar 'nasıl öğrenmeli' sorusuna cevap bulmak için son 20 yıldır çalışmalarını bu yönde yoğunlaştırmışlardır. Öğrenme insan davranışlarının ayrılmaz bir parçasıdır. Herhangi bir kimseye öğrenmenin ne olduğu sorulduğunda alınacak cevap 'ezberleme' ya da 'belleme' olacaktır. Öğrenme sadece bilgi edinmeden ibaret değildir. Çünkü bilmemiz gereken şeyler ile öğrenmemiz gereken şeyler birbirinden farklıdır.

Okullarda ise öğrencilerin öğrenmeyi nasıl öğreneceklerine dair bir ders mevcut değildir. Bazı öğretmenler buna zaman ayırıp bazı bilgiler vermeye çalışmalarına rağmen, öğrenmeyi deneme yanılma yoluyla kendi duygu ve aklımızı kullanarak geliştirdiğimiz stille gerçekleştiriyoruz. Bu da doğru mu ya da iyi mi bu konuda bir fikir sahibi bile değiliz.

Öğrenme Stilleri

Öğrenme bir bilim olmaktan daha çok, bir sanattır ve bir çeşit gelişmedir. Bu gelişmede, bireyin hayatın başlangıcından itibaren yavaş, fakat sürekli olarak meydana gelen bir takım değişimler mevcuttur. Öğrenme bir sanattır dedik. Ancak Ortaçağ tarihini en iyi şekilde öğrenmek, kimya mühendisliğini en iyi şekilde öğrenmekten farklı bir şeydir. Yine de öğrenme için genel prensipler vardır. İnsan bu prensiplerle öğrenme presesini oluştururken kendine özgü öğrenme metodunu seçer ve geliştirir (45). Her öğrenci yeni ve zor bilgiyi öğrenmeye hazırlanırken, öğrenirken ve hatırlarken farklı ve kendilerine özgü yollar kullanır. Bu yollara 'öğrenme stilleri' denmektedir. Öğrenme stilleri doğuştan var olan karakteristik özelliğimizdir. Öğrenme stilleri; görsel, işitsel ve kinestetik/dokunsal olarak üç ana başlıkta toplanmaktadır.

Görsel

Görseller, özel yaşamlarında genellikle düzenli ve titizdir. Karışıklık ve dağınıklıklardan hoşlanmayan ve çalışamayan, çantalarını, dolaplarını her zaman düzenli tutmayı seven, yazmayı sevmemelerine rağmen defterlerini düzenli ve itinalı kullanırlar. Bu özelliklerinden dolayı, evde büyükleri, okulda da öğretmenleri tarafından takdir edilirler. Hatta, pek fark edilmese de diğer öğrencilere göre daha el üstünde tutulur, örnek gösterilirler. Düz anlatım dediğimiz (okullarda öğretmenlerin ya da bir öğrencinin dersi anlatması) öğretim yönteminden yeterince yararlanamazlar. Tam olarak anlamaları için dersin mutlaka görsel malzemeler ile desteklenmesi gerekir. Harita, poster, şema, grafik gibi görsel araçlarla kolay öğrenirler ve bu araçlarla öğrendiklerini kolay hatırlarlar.

İşitsel

İşitseller, küçük yaşlarda kendi kendilerine konuşur, ses ve müziğe duyarlı, sohbet etmeyi, birileri ile çalışmayı severler. Genellikle ahenkli ve güzel konuşurlar. Yabancı dil öğreniminde (konuşma ve dinleme becerilerinde) başarılıdır. İlkokul 1 ve 2. sınıflarda kendi kendine konuşmaları nedeniyle öğretmeni

dinleyemez, işittiklerini daha iyi anlama özelliklerine rağmen bu şanslarını kaybederler. İşittiklerini daha iyi anladıkları için, gözle okuma esnasında hiçbir şey anlamayabilirler. Daha çok konuşarak, tartışarak öğrenirler. Bilgi alırken dinlemeyi, okumaya tercih ederler. Grup ve ikili çalışmalarda konuşma ve dinleme olanakları olduğu için daha iyi öğrenirler. Hatırlamak istediklerini, birisi kendilerine anlatıyor ya da söylüyormuş gibi işiterek hatırlarlar.

Kinestetik/Dokunsal

Dokunsallar oldukça hareketlidirler. Bu özelliklerinden dolayı sürekli hareket halindedirler, sınıfta yerlerinde duramazlar. Tahtayı silmek, pencereyi açmak, kapıyı örtmek, tebeşir getirmek hep onların görevini hep kendilerini üstlenmek isterler. Uzun süre oturmaya zorlanırlarsa derste ne olup bittiğini de anlamaz hale gelebilirler. Bu hareketlilik, uygun işlere yönlendirilmezse genelde sınıfta problem çıkarırlar. Bizim eğitim-öğretim sistemimizden kötü yönde etkilenirler ve genellikle istenmeyen öğrenci haline gelirler. Tahta-tebeşir-anlatım ders işleme sisteminden en az yararlananlar onlardır. Bu nedenlerden dolayı da yaramaz, tembel olarak tanımlanabilirler ya da zeki olmadıkları ileri sürülebilir.

Dersin anlatılması veya görsel malzemeler ile zenginleştirilmesi, kinestetik/dokunsal öğrencinin öğrenmesine beklenen ölçüde katkı sağlamaz. O nedenle, sınıflarımızda ideal ders araçları olarak kabul edilen, şema, harita, fotoğraf gibi görsel araçlar, kinestetik öğrenci için (görsel öğrencilere göre) daha az değer taşır. Çünkü ne kadar renkli ve canlı olursa olsun görsel materyaller onların öğrenmesini beklenen ölçüde kolaylaştırmaz. Anlatımdan da yararlanamazlar. Öğrenebilmeleri için mutlaka ellerini kullanacakları, yaparak-yaşayarak öğrenme dediğimiz öğrenme tekniklerinin uygulanması gerekir. Sınıf yerine okul bahçesi veya laboratuvar da dokunarak, ellerini kullanarak olayların içinde yaşayarak çok daha iyi öğrenirler (46).

Öğrencilerin, öğrenme stilleri davranışlarındaki farklılıklara bakarak kolayca ayırt edebilir. Çünkü belirgin farklılıklar vardır. Fakat bu üç stili de kendin de taşıyanlar için farklar bu kadar belirgin olmayabilir. Bu öğrencilerin hangi öğrenme stillerine sahip oldukları belirlenmelidir. (Ek. 1'de Öğrenme Stillerini Belirleme Listesi verilmiştir).

Zeka Türleri

Öğrenmeyi öğretmede öğrencilerimizin öğrenme stilleri kadar sahip oldukları zeka alanlarının da bilinmesi ve buna göre öğretim faaliyetlerinin düzenlenmesi gereklidir. İnsanların doğal ortamlarından alınarak, çözmek istemediği birtakım sorular sorup, bu sorulara verdiği cevaplara göre değerlendirmek çok yanlış. Gardner'a göre zeka daha doğal ortamlarda, zengin içerikli problem çözme ve ürün geliştirme becerisidir. Bu anlayışına göre zekaya 7 kategoriye ayırmıştır. 'Çoklu zeka kuramı' toplam 7 zeka türünü içermekteyse de daha sonra buna 1 tür daha eklenmiştir. Doğa zekası denilen bu zeka türü ile 8 zeka türü aşağıda özetlenmiştir (47,48,49).

Sözel-Dilsel Zeka

Bu zeka türüne sahip bireyler, dinleme becerisi yüksek, kelime oyunlarından hoşlanan, kitaplarla iç içe olan, kelime hazine iyi, sözel olarak iyi iletişim kuran, hafızası kuvvetli ve yazmaktan hoşlanan, edebiyat, masal anlatma bir olayı anlatma gibi özellikler ile toplumda kendilerini gösterirler. Küçük yaşta kendini gösterip tüm yaşamı boyunca etkin kalır.

Matematiksel- mantıksal Zeka

Bu zeka türüne sahip bireyler, mantık kurallarına, neden sonuç ilişkilerine, varsayımlar oluşturmaya ve sorgulamaya ve bunlara benzer soyut işlemlere karşı çok hassas ve duyarlıdır. Zihinden işlemleri kolayca yapar, güçlü bir muhakemesi vardır. Kategorileri, ilişkileri fark eder, açıklar ve bilgiler arasında bağlantılar kurar. Rakamlarla ilgili işlemleri yapmaktan hoşlanır, matematik oyunlarından, santranç ve dama gibi oyunlardan da zevk alır. Soyut ve kavramsal düşünebilir, bu nedenle sebep-sonuç ilişkilerini kolayca anlar. Erken çocukluk dönemi ve ergenlik çağında yükselme gösterir. 40 yaşından sonra geriler.

Görsel-Uzaysal Zeka

Bu zeka türüne sahip bireyler, çevresini objektif olarak gözlemler, algılaması ve değerlendirmesi ve bunlara bağlı olarak da dış çevreden edindiği görsel ve uzaysal fikirleri grafiksel olarak sergilemede iyidirler. Cisimleri üç boyutlu görme ve uzayda hareket ettirme; grafik ya da artistik temsil ve yorumlama yeteneği gibi konularda aktif yaratıcılık gösterirler. Harita, tablo ve diyagramları kolay okur. Arkadaşlarına oranla daha çok hayal kurar, resim ve sanat etkinliklerinden hoşlanır.

Yaşına oranla daha iyi şekil çizer ve görsel sunuları tercih eder. Bulmaca çözmekten hoşlanır, resimlerle daha fazla öğrenir. Erken yaşlarda belli olur, 9-10 yaşında üst sınırına ulaşır ve tüm yaşam boyunca aktif kalır.

Müziksel-ritmik Zeka

Bu zeka türüne sahip bireyler, müziksel olarak düşünme ve belli olayın oluş biçimini, seyrini veya düzenini müziksel olarak algılama, yorumlama ve iletişimde bulunmada iyidirler. Güzel şarkı söyler, farkında olmadan mırıldanır. Bir müzik aleti çalar. Şarkıların melodilerini hatırlar. Ritmik konuşur ya da hareket eder. Çalışırken masaya vurarak ritim tutar, çevresel gürültülere karşı duyarlıdır. Müzik dinleyerek çalışmayı sever. Çok küçük yaşlarda bile gelişebilen bir zeka türüdür.

Bedensel-kinestetik Zeka

Bu tür zeka bireyin bir problemi çözmek, bir model inşa etmek veya bir ürün meydana getirmek için bütün vücudunu veya vücudunun belli organlarını kullanabilme kapasitesidir. Bu zeka türüne sahip bireyler duygularını vücut dili ile ifade eder. Boya ve hamurla oynamayı, nesneleri parçalayıp-bütünleştirmeyi sever. Küçük kas gelişimi mükemmeldir. Bir veya daha fazla sporla uğraşır, otururken elleri ve ayakları ile oynar, yerinde duramaz. Doğuştan itibaren aktif yapılan işe (futbol, bale, mobilyacılık) göre değişen süreklilik gösterir.

Doğa Zekası

Doğal kaynaklara ve sağlıklı bir çevreye yoğun ilgisi olan, flora ve faunayı tanıyan, canlı cansız varlıkların ayırımını doğal dünyada yapabilen ve bu alandaki yeteneklerini üretken olarak kullanabilen bireyler bu tür bir zekaya sahiptirler. Hayvanlara karşı çok meraklıdır. Açık havada olmaktan hoşlanır, bu nedenle bahçe işlerini sever. Varlıkları sınıflandırmaya meraklıdır. Farklı bitki ve hayvanlara ilgi duyar. Çevre kirliliğine duyarlıdır. Doğa dergilerini ve belgeselleri takip eder. Doğa olaylarına meraklı olup doğayla baş başa kalmaktan zevk alır. Mevsimlere ve iklim olaylarına karşı çok ilgilidir. Küçük yaşta ortaya çıkar; yaşam boyu etkisini gösterir.

Sosyal Zeka

Bir bireyin bir öğretmen, bir terapist ya da bir pazarlamacı gibi çevresindeki insanların duygularını, isteklerini ve ihtiyaçlarını anlama ve ayırt etme ve karşılama kapasitesidir. Sosyal ilişki kurmaktan hoşlanır, doğal bir lider görünümünde-

dir. Problemlili olan arkadaşlarına yardım eder, organizasyonların baş elemanıdır. İki ya da üç yakın arkadaşlı vardır ve onları sık sık arar. Başkalarını düşünür ve diğerleri onu arkadaşlık için arar. Empati yeteneği gelişmiş olup işbirliği yapmak ve işbirliği yaptığı kişilerle paylaşarak onlara öğretmekten hoşlanır. Anne ve çocuk ilişkisi ile bireyin hayatının ilk üç yılında gelişir.

İçsel Zeka

Bireyin kendisini tanıması ve kendisi hakkında sahip olduğu bu bilgi ve anlayış ile çevresinde uyumlu davranışlar sergilemesi yeteneğidir. Bağımsız olma eğilimindedir. Güçlü ve zayıf yönlerini tanır, gerçekçi amaçlar oluşturur. Kendini iyi motive eder, kendi başına çalışmayı tercih eder. Hayattaki başarılarından ve başarısızlıklarından ders almayı bilir. Kendine güveni ve kendine saygısı yüksektir. Kendi ve diğer insanların farklılığına ilişkin anlayışın gelişmesi ile oluşur; ilk 3 yaş kritiktir.

(Bu bilgilerden hareket ederek öğrencilerinizin çoklu zeka alanlarını nasıl tesbit edersiniz? Ek.3'ü inceleyiniz).

Bir Öykü

Eski çiftlik evini restore etmek için tuttuğum marangoz, işteki ilk gününü zorlukla tamamlamıştı. Arabasının patlayan lastiği onun işe bir saat geç gelmesine neden olmuş, elektrikli testeresi iflas etmiş ve şimdi de eski püskü pikabı çalışmayı reddetmişti. Onu evine götürürken yanımda adeta bir taş gibi oturuyordu. Evine ulaştığımızda beni ailesi ile tanışmam için davet etti. Eve doğru yürürken küçük bir ağacın önünde kısa bir süre durdu, dalların uçlarına her iki eliyle dokundu. Kapı açıldığında; adam şaşırtıcı bir şekilde değişti. Yanık yüzü tebessümle kaplandı, iki küçük çocuğunu kucakladı ve eşine kocaman bir öpücük verdi. Daha sonra beni arabaya yolcu etmeye geldiğinde; ağacın yanından geçerken merakım daha da arttı ve ona eve giderken gördüğüm olayı sordum. 'O benim dert ağacı' dedi. 'Elimde olmadan işimde bazı sorunlar çıkıyor, ama bundan eminim ki o sorunlar, evime, eşime ve çocuklarıma ait değil. Bunun için bu sorunları her akşam eve giderken o ağaca asıyorum. Sabahları tekrar onları oradan alıyorum. Ama komik olan ne biliyor musunuz? Ertesi sabah onları almaya gittiğimde, astığım kadar çok olmadıklarını görüyorum'

Eğitmcilerin okullarının bahçelerinde bir dert ağacı olması onların işlerindeki sorunlarını evlerine evlerindeki sorunlarını işlerine taşımamaları gerekiyor. İyi bir eğitsel rehberlik ya da psikolojik danışma ve rehberlik hizmeti vermek

istiyorsak öğrencilerimizin bizim sorunlarımızı bilmelerine gerek yok. Lütfen kendinize bir dert ağacı bularak günlük dertlerinizi oraya asın. Ertesi güne sayıları azalsın.

‘Öfkeyle geçen her dakikanız, mutluluğunuzdan çalınmış 60 saniyedir.’

Emerson

Bu bilgileri bir öğretmen olarak nerelerde kullanabilirsiniz?

Bu bölümden öğrendiklerinizden bir öğretmen olarak aşağıdaki alanlarda yararlanabilirsiniz

- 1) Düzenleyeceğiniz eğitim-öğretim faaliyetlerini belirlemede,
- 2) Öğrencilerinizi çeşitli yönleri ile tanıyıp onların özelliklerine uygun öğretim faaliyetleri düzenlemede,
- 3) Eğitsel rehberlikle ilgili görevlerinizin neler olduğunu bilerek, Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri takımının bir üyesi olarak çalışmalarınızı yürütebilmede,
- 4) Öğrencilere ders çalışma yöntemlerini öğretmek daha başarılı olmalarını sağlamada,
- 5) Öğrenciyi derse motive ederek, daha iyi verimli ders saatleri geçirmede,
- 6) Sınıfta öğrenciyle çatışmaya girmeden disiplini sağlamada,
- 7) Güdülenmenin öğrenciye sağlayacağı yararları göstermede,
- 8) Öğrencilerin eğitsel kararlar almalarına yardımcı olmada,
- 9) Öğrenciye öğrenmeyi öğretmek, öğrenme ile ilgili sorunları çözmelerine yardımcı olmada kullanabilirsiniz

Özet

Bireyin ilgi, yetenek ve ihtiyaçları dikkate alınarak hazırlanan eğitim programlarından birini seçmesi, seçtiği programa yerleştirilmesi ve bu programda başarıyla ilerleyebilmesine yardım etme sürecine ‘Eğitsel Rehberlik’ denir. Eğitsel rehberliğin amacı, öğrenciye öğrenmeyi öğretmektir. Öğrenmeyi öğretmek için, iç ve dış motivasyonu sağlama, bilgileri bellekte uzun süre saklama, etkili ve ve-

rimli ders çalışma, zaman yönetimi, sınavlara hazırlanma yöntemlerini öğretmenin yanında karar verme becerileri de geliştirilmelidir. Bu becerilerin kazandırılmasına okulöncesi dönemde başlanmalı ve diğer öğretim dönemlerinde de devam edilmelidir.

Eğitsel rehberlik hizmetleri diğer rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri gibi takım çalışmasını gerektirir. Bu hizmetlerin planlı ve programlı yürütülebilmesi için psikolojik danışman ve öğretmenlerin beraber hareket etmesi, sürekli olması, tüm öğrencileri kapsamı ve gruplar halinde verilmesi gereklidir. Öğrencilerin öğrenim hayatlarının her aşamasında eğitsel rehberliğe ihtiyaçları vardır. Bu nedenle öğretmen, sınıfta baskı ve tehditten uzak, psikolojik güven ortamı yaratmalıdır. Sınıfta öğrenme için gerekli olan empati, bağdaşım ve koşulsuz saygı şartlarını yerine getirmelidir.

Öğretmenlerin öğretim işinde başarılı olabilmeleri için disiplin sağlama , konusuna hakim olma, öğrencilerini sevme, öğretme motivasyonunun yüksek olmasının yanında öğrencilerinin öğrenme tiplerini bilmelidir.

Güdülenme, enerjiyi artırma, kesin hedeflere yönelme ve bunlara ulaşma, sorumluluk alma, karşılaşılan güçlükleri yenme, öğrenme stratejilerini ve bilişsel süreçleri etkileme ve dikkati artırmada etkilidir. Sınıfta öğrenciyi güdüleme yöntemleri uygulanmalıdır. Ders çalışma alışkanlıklarının temelinde öğrenme süreci yatar. Öğrenme sürecinde en önemli nokta öğrencinin nasıl öğrendiğini öğrendiklerini hayata nasıl aktaracağını bilmesidir.

EKLER

Ek 1.

Tablo 2. Öğrenme Stillерinin Ayırt Edilmesi Öğrenciler için Öğrenme Stilleri Belirleme Listesi

1. Sınıfta arkadaşlarımla birlikte tartışarak ve sohbet ederek öğrenmeyi severim.
2. Kendi kendime çalışmayı severim.
3. Yanlışlarımlı öğretmeninim anlatarak düzeltmesini severim.
4. Düzenli bir sıram olsun isterim ve sürekli düzenli olması için çaba gösteririm.
5. Sınıfta hareket edebileceğim her olaya var gücümle koşarım ve katılırım.
6. Fıkra ve masal anlatmaktan hoşlanırım.
7. Defterime sürekli şekiller çizerim.
8. Daha iyi öğrenmek için müzik ve ritmi severim.
9. Ellerimi kullanabileceğim bir şeyler yapmaktan hoşlanırım.
10. Sınıfta çok fazla konuşurum.
11. Okuldaki sportif faaliyetleri severim ve katılırım.
12. Öğretmenler sınıfta çok hareket ettiğimi düşünürler.
13. Okul şarkılarım çok severim ve çabuk öğrenirim.
14. Boş zamanlarımda arkadaşlarımla konuşmayı severim.
15. Yeni gördüğüm şeyleri mutlaka elime alır ve incelerim.
16. Çalışırken sık sık durur, başka şeyler yaparım.
17. Arkadaşlarıma el şakası yapmayı severim.
18. Çizgi roman okumayı severim.
19. Resimli bulmaca çözmeyi severim.
20. Sessiz okumayı severim.
21. Okunmakta olan bir metnin bir kopyasını takip etmezsem anlayamam.
22. Yüksek sesle okumayı severim.
23. Masal ve kitap kasetleri dinlemeyi severim.
24. Anlatmayı yazmaya tercih ederim.
25. Harita, poster ve şemalarla anlatılmak istenenleri çabuk kavrarım.
26. Görmediğim şeyi kavrayamam.

27. Aktif olarak katıldığım etkinlikleri severim.												
28. Kendi kendime çalışmaktansa öğretmeni dinlemeyi tercih ederim.												
29. Öğretmenlerim ve anne babam sık sık eşyalara dokunmamam gerektiğini söyler.												
30. Sınıfta tahtayı silmeyi, pencereleri ya da kapıyı açıp kapamayı hep ben yapmak isterim.												
31. Bir konuyu kendim okumaktansa başkası anlatır ya da okursa daha iyi anlarım.												
32. Gördüklerimden daha iyi anlam çıkarırım.												
33. Olay ya da konular dramatize edilirse daha iyi anlarım.												
Öğrenme Stili												Toplam
İşitsel	1	3	6	8	10	13	22	23	24	28	31	
Görsel	2	4	7	17	18	19	20	21	25	26	32	
Kinestetik	5	9	11	12	15	16	17	27	29	30	33	

Testimizi bitirdikten sonra ‘evet’ dediğimiz sorulara 1 puan vererek, her bir stilden alınan puanlar toplanarak "Toplam" sütununa yazılır. Örneğin 10 işitsel, 7 görsel ve 2 kinestetik soruya evet denilmiş olsun. Bu sonucun yorumu, bu kişinin işitsel ağırlıklı ama görsel özellikler de taşıdığı ortaya çıkar. Eğer her grupta eşit sayıda soruya evet demişse bu durumda her 3 grubun özelliklerini de taşıdığını söyleyebiliriz. Nadir de olsa bazı kişiler bir gruptaki sorulardan hiç birine evet demeyebilir. Bu durumda bu özellikten çok az taşıdığı ya da taşımadığı söylenebilir. Ya da sadece bir özellikteki tüm sorulara evet denebilir diğer özelliklere ait soruların hiç birine ise evet denmeyebilir. Bu durumda o kişide bu özelliğin çok yüksek oranda olduğu, diğer özelliklerden de hiç taşımadığı ya da az taşıdığı söylenebilir. Öğrenme stillerinin belirlenmesinde ne kadar çok belirteç kullanıp daha sonra da bunların yapılan gözlem sonuçları ile desteklenmesi gereklidir. Bu testin sonucuna göre hemen karar verip, bu kararda da ısrarcı olmak son derece yanlıştır. Yanıldığınızı anladığınız anda hemen gerekli düzeltmeyi yapmalısınız. Bunun içinde iyi bir gözlemci olmanız şart (50)

Ek. 2

Tablo 3. Ders Çalışma ve Öğrenme Etkinliklerini Değerlendirme Testi

	Cevap Skalası Hiç yeterli değilim (1). Biraz yeterliyim (2), Orta düzeyde yeterliyim(3), Yeterliyim (4), Üst düzeyde yeterliyim (5).				
	1	2	3	4	5
1. Öğrenme sürecinin temel özelliklerinin farkındayım.					
2. Kısa süreli ve uzun süreli hafızamı etkili ve verimli bir biçimde kullanırım.					
3. Öğrenme sürecinin temel özelliklerine uygun ders çalışma yöntemleri kullanırım.					
4. Daha iyi öğrenmek amacıyla aralıklı çalışma yöntemim kullanırım,					
5. Aynen öğrenmem gereken bilgileri öğrenmek için çeşitli stratejiler kullanırım.					
6. Kalıcı öğrenme için özümseyerek öğrenme yöntemini kullanırım.					
7. Etkili ve verimli öğrenme için kullandığım yöntemleri sürekli olarak değerlendiririm.					
8. Derslerime planlı bir biçimde çalışırım.					
9. Dönemlik çalışma planı yaparım.					
10. Aylık çalışma planı yaparım.					
11. Haftalık çalışma planı yaparım.					
12. Günlük çalışma planı yaparım.					
13. Çalışma planlarımı yeni ödev ve etkinliklere göre yeniden organize ederim.					

14. Haftanın her günü ders çalışma için ayırdığım belirli bir zaman dilimi vardır.					
15. Haftanın her günü ders dışı etkinliklere ayırdığım belirli bir zaman dilimi vardır.					
16. Bir ödevi tamamlamadan bir diğerine başlamam.					
17. Çalışma planı yaparken dersle sosyal etkinlikler arasında bir denge kurmaya çalışırım.					
18. Yaptığım planlarının ne derece etkili ve verimli olduğunu değerlendirmeye çalışırım.					
19. Yaptığım çalışma .planlarına büyük ölçüde uyarım.					

Etkili Okuma

20. Dersle ilgili bir konuyu okumadan önce ön inceleme (girişi, özeti okuma gibi) yaparım.					
21. Konuyla ilgili varsa çalışma sorularım gözden geçirir ve cevaplar bulmaya çalışırım.					
22. Aktif okuma amacıyla okurken kendime konu ile ilgili sorular sorarım ve cevaplar ararım.					
23. Okurken önemli bilgilerin altını çizer ve kenarlara not alırım.					
24. Konuyu okurken görsel bilgilere zaman ayırır ve bu bilgileri içerik ile ilişkilendiririm.					
25. Okuduğum bölümlerle ilgili sınıfta sormak ü/ere sorular çıkarırım.					
26. Okuduğum bölümleri periyodik olarak gözden geçirir ve bilgilerimi tazelerim.					
27. Okuma amacıma uygun okuma tekniklerini kullanırım.					
28. Ders dinlemeye engel olan faktörlerin farkındayım.					

29.Ders dinlemeye konsantre olabilmek için çeşitli teknikler kullanırım.					
30.Dersi dinlememe engel olabilecek uyarılardan kaçınırım.					
31.Dersi daha etkili dinleyebilmek için çeşitli dinleme yöntemleri kullanırım.					
32.Etkili dinlemeye yönelik ön hazırlık yaparım.					
33.Dinlemeye destek olmak üzere derste not tutarım.					

Not Alma

34.Geçen dersin notlarını gözden geçirerek derse girerim.					
35.Dinleyeceğim dersle ilgili okuma ödevlerini dersten önce tamamlarım.					
36.Öğretmenin tahtaya yazdıklarını not ederim.					
37.Ders dinlerken önemli noktaları belirlemeye ve not almaya çalışırım					
38.Grafik ve şekil yoluyla kavramlar arasındaki ilişkileri notlarımda görsel olarak yansıtırım.					
39.Not alırken kısaltmalar ve semboller kullanırım.					
40.Dersin ve konunun özelliğine göre farklı not alma tekniklerini kullanırım.					
41.Anlatılan derste anlamadığım noktaları öğretmene sorarım.					
42.Dinleme ile not alma arasında bir denge kurarım.					
43.Notlarımı arkadaşlarla karşılaştırır ve tamam olup olmadığını kontrol ederim.					
44.Derste aldığım notları dersten sonra gözden geçirir ve eksiklerimi tamamlarım.					
45.Derste aldığım notlara ders kitabından eklemeler yapar ve tam olmasını sağlarım.					

Derse Katılma

46.Derse aktif bir biçimde katılmak için çaba gösteririm.					
47.Derste öğretmenin sorduğu sorulara cevap vermeye çalışırım.					
48.Derste konu ile ilgili sorular sormaya çalışırım.					
49.Sınıf içi grup etkinliklerine aktif bir biçimde katılırım.					
50.Derste sunu yapmaya gönüllü olurum.					
51.Derse düzenli devam ederim.					
52.Derse önceden hazırlanırım.					

Yazma

53.Ödev ya da rapor yazarken bu sürecin temel özelliklerim dikkate alırım.					
54.Yazma amacıyla ön hazırlık yaparım.					
55.Yazma amacıyla kütüphanede nasıl araştırma yapmam gerektiğini biliyorum.					
56.Yazmaya başlamadan önce bir plan hazırlarım.					
57.Önce taslak bir rapor yazar ve bunun üzerinde gerekli düzeltme ve değişiklikleri yaparım.					
58.Raporda yer alan kaynakları düzenli bir biçimde not eder ve raporda belirtirim.					

Kütüphaneyi Kullanma

59.kütüphanedeki katalog sistemim kullanırım.					
60.Kütüphanenin çeşitli bölümlerinden (referans, süreli yayınlar gibi) yararlanırım.					
61.Kütüphanede kaynak taramak için gerekli ipuçlarını tespit eder ve kullanırım					

62. Numarasını öğrendiğim bir kitabı kütüphane ra- hatça bulurum.					
63. kütüphanedeki elektronik bilgi bankalarını kullanı- rım.					
64. Kütüphanedeki internet aracılığı ile bilgi tararım.					
65. Kütüphanedeki referans kaynaklarım (sözlük, an- siklopedi gibi) kullanırım.					

Sınava Hazırlanma ve Girme

66. Sınava hazırlanmak amacıyla kendime bir çalışma planı yaparım..					
67. Öğretmene sınavda hangi konuların kapsanacağını sorarım.					
68. Daha önceki sınavda çıkan soruları gözden geçiri- rim.					
69. Derste aldığım notları ve ders kitabından öğrendik- lerimi sınavdan önce gözden geçiririm.					
70. Sınavda çıkacak soruları önceden tahmin etmeye ve bu sorulara cevap bulmaya çalışırım.					
71. Sınav yönergesini dikkatle okur ve yönergeye göre cevaplarım.					
72. Sınav sorularında geçen anahtar kelimeleri belirler ve altını çizerim.					
73. Soruları cevaplamadan önce bir plan yapar ve za- manımı etkili bir biçimde kullanırım.					
74. Sorulara verdiğim cevapları gözden geçirmeden sı- navdan ayrılmam.					

Motivasyon

75.İçsel ve dışsal etkenleri dikkate alarak öğrenme motivasyonumu yönlendiririm.					
76.Başarıya ilişkin benlik kavramımı değerlendiririm					
77.Öğrenme sürecinde temel ve üst düzey ihtiyaçlarımı dikkate alırım.					
78.Ders çalışmaya daha iyi konsantre olabilmek için çeşitli yöntemler kullanırım.					
79.Kendimi ders çalışmaya motive etmek için çeşitli nedenler bulurum.					
80.Öğrenme motivasyonumu artırmak için geleceğe yönelik amaçlarımı gözden geçiririm.					

Sağlık ve Beslenme

81.Okulda başarı için iyi beslenmenin öneminin farkındayım.					
82.İyi beslenme için gerekli önlemleri alırım.					
83.Düzenli ve yeterli uyku için gerekli önlemleri alırım.					
84.Stres kaynaklarımı tespit eder ve değerlendiririm.					
85.Stresle başa çıkma teknikleri kullanırım.					

Tablo'da çeşitli ders çalışma ve öğrenme etkinliklerinin listelendiği bir değerlendirme testi yer almaktadır. Bu testi öğrencilerinize doldurarak hangi boyutlarda eksikleri olduğunu tespit edebilirsiniz.

Bu amaçla, tabloda verilen cevap skalasını kullanarak her etkinlik konusunda ne derecede yeterli olduklarını tespit edin. Değerlendirmeniz 4 ve 5 düzeyinde yoğunlaşıyorsa ilgili çalışma ve öğrenme becerisi konusunda bilinçli oldukları ve bunun sonucu olarak okulda başarılı olacakları söylenebilir.

Eğer değerlendirmeleri daha çok 3, 2 ve 1 düzeyinde ise çalışma ve öğrenme becerileri konusunda bilinçli bir çaba içerisine girmeleri gerekmektedir (51)

Ek. 3.

Öğrencilerinizin Çoklu Zeka Alanlarını Belirleme Yöntemleri

- 1) Öğretmen gözlemleri
- 2) Belge toplamak
- 3) Okul kayıtlarını incelemek
- 4) Diğer öğretmenlerle iletişime girmek
- 5) Velilerle görüşmek
- 6) Öğrencilere sormak

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Eğitimde psikolojik danışma ve rehberlik çalışmalarının birinci işlevi aşağıdakilerden hangisidir?
 - A) Bireyin kendisini tanımasına yardımcı olmak
 - B) Bireyin kendisi hakkında bilgi edinmek
 - C) Bireyin ailesi hakkında bilgi edinme
 - D) Bireyin başarı düzeyi hakkında bilgi edinmek
 - E) Bireyin arkadaşları hakkında bilgi edinmek
2. Aşağıdakilerden hangisi, rehberlikle eğitim arasındaki ilişkiyi en iyi şekilde ortaya koymaktadır?
 - A) Rehberlikle eğitim iç içedir
 - B) Eğitimle rehberlik aynıdır
 - C) Rehberlik eğitimin bir parçasıdır
 - D) Eğitimle rehberlik farklıdır
 - E) Eğitimle rehberliğin bir parçasıdır
3. Aşağıdakilerden hangisi sınıf rehber öğretmeninin eğitsel rehberlikle ilgili görevlerinden biridir?
 - A) Rehberlik hizmetleri bürosunca verilen yıllık çalışma planı çerçevesince kendi sınıfı için yıllık bir çalışma planı hazırlar
 - B) Sorumlu olduğu sınıfla ilgili çalışmalarda , işbirliği yaptığı rehber öğretmenlere her türlü yardımda bulunur
 - C) Rehber öğretmenle işbirliği yaparak, seçmeli ders, bölüm, okul, iş ve meslek seçimlerinde öğrencilere yardım eder
 - D) Öğrencilerin ilgisiz olduğu alanlarda ilgili olmaya zorlar
 - E) Öğrencilerin eğitici kol çalışmalarına etkin bir şekilde katılmalarını sağlar
4. Aşağıdakilerden hangisi eğitsel rehberliğin amaçlarından birisi değildir?
 - A) Etkin ders çalışma becerilerinin kazanılması
 - B) Okul yaşamı ile meslek yaşamı arasındaki ilişkiyi sağlaması
 - C) Öğrencinin okula ve bulunduğu çevreye uyum sağlaması
 - D) Çalışma ortamının düzenlenmesi
 - E) Eğitsel kararlar vermesi ve seçimler yapması

5. Aşağıdakilerden hangisi eğitsel rehberlik hizmetleriyle ilgili bir gerekliliktir?
- A) Etkili çalışma yöntem ve tekniklerini kazanmak
 B) Mesleki bilgi vermek
 C) Davranış sorunları üzerinde yoğunlaşmak
 D) Yeteneklerini tanımasına yardım etmek
 E) Sağlıklı kişiler arası ilişkiler geliştirmek
6. Okullarda öğrencileri ihtiyaçlarına göre hazırlık kurslarına yönlendirmek ne tür bir öğrenci kişilik hizmetidir?
- A) Sosyal yardım
 B) Eğitsel rehberlik
 C) Etkili öğretim
 D) Kültürel hizmet
 E) Ayarlayıcı rehberlik
7. Bireyin eğitimle ilgili bütün sorunlarına yönelik yardımları kapsayan rehberlik hizmeti aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Kişisel rehberlik
 B) Bireysel rehberlik
 C) Mesleki rehberlik
 D) Yöneltilici rehberlik
 E) Eğitsel rehberlik
8. Aşağıdakilerden hangisi eğitsel rehberlik kapsamına girmez?
- A) Öğrenciye psikolojik ölçme araçlarının sonuçlarını yorumlamak
 B) Öğrenciye verimli ders çalışma tekniklerini tanıtmak
 C) Öğrencilere okulu ve birimlerini tanıtmak
 D) Öğrencilere okullarındaki sınıf-ders geçme yönetmeliğini ve müfredat programlarını tanıtmak
 E) Öğrencilere eğitsel kol etkinliklerini ve bunlardan yararlanma yollarını tanıtmak
9. Öğrencilere götürülecek eğitsel rehberlik hizmetleri hangi zamanlarda daha çok önem kazanır?
- A) Okulların yeni açıldığı zamanlar
 B) Öğrencilerin tatile gideceği zamanlar
 C) Öğrencilerin sınavları çok olduğu zamanlar
 D) Okulun yeni açıldığı, tatilden yeni döndüğü veya tatile girecekleri zamanlar
 E) Öğrencilerin eğitsel kol çalışmalarına katılacakları zamanlar

10. Aşağıdakilerden hangisi eğitsel rehberliğin genel amacıdır?
- A) İç motivasyonu sağlama
 B) Zaman yönetimi bilme
 C) Öğrenmeyi öğrenme
 D) Bilgileri bellekte saklamayı öğrenme
 E) Üst öğrenim kurumlarını tanıtmak
11. Aşağıdaki öğrenme tiplerinden hangisi 'yaparak yaşayarak öğrenmek isteyen' öğrenci tipidir?
- A) Duygusal tipler
 B) İçe dönük tipler
 C) Sezgisel tipler
 D) Düşünen tipler
 E) Dışa dönük tipler
12. Aşağıdakilerden hangisi öğrencinin başarısını etkileyen çalışma alışkanlıklarından birisi değildir?
- A) Etkili okuma
 B) Dinleme
 C) Not tutma
 D) Derse katılmama
 E) Motivasyon

YANIT ANAHTARI

1-A	2-C	3-C	4-D	5-A	6-B	7-E	8-A	9-A	10-C
11-E	12-D								

KAYNAKÇA

1. Ülkü, S., 'Öğretim ve Psikolojik Hizmetler İlişkisi, Psikolojik Danışma, Uygulamalar ve Sorunları' **Eğitimde Psikolojik Hizmetler ve Sorunlar**, 20-21 Kasım 1986 tarihinde Türk Eğitim Derneği tarafından düzenlenen X. Eğitim Toplantısında sunulan bildiri.
2. Milner, P., **Counseling in Education**. Redwood burn limited, 1980.
3. Cicioğlu, H. **Türkiye Cumhuriyetinde ilk ve Orta Öğretim (Tarihi Gelişimi)**. A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları. Ankara, 1985.
4. Türk, E., **Türk Eğitim Sistemi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 1999.
5. Yeşilyaprak. B. **Eğitimde Rehberlik Hizmetleri**. Nobel Yayın Dağıtım, Gözden geçirilmiş ikinci baskı, Ankara, 2001
6. Tan, H., **Rehberlik ve Psikolojik Danışma**. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1989.
7. Kuzgun, Y., **Rehberlik ve Psikolojik Danışma**. ÖSYM Yayınları, Ankara, 1997.
8. Kepçeoğlu, M., **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. Özerler Matbaası, Ankara, 1994.
9. Yeşilyarak, B., **a.g.e.**
10. Yeşilyarak, B., **a.g.e.**
11. Yeşilyarak, B., **a.g.e.**
12. Gibson, L.R., ve Mitchell, H. M., **Introduction to Counseling and Guidance**, A Simon & Schuster Company Englewood Cliffs, New Jersey, 1995.
13. M.E.B. Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği, 17 Nisan 2001, sayı: 24376. **Resmi Gazete**.
14. Resmi Gazete, **a.g.e.**
15. Kuzgun, Y., **a.g.e.**
16. Ülkü, S., **a.g.e.**
17. Özgüven İ. E., **Çağdaş Eğitimde Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. Sistem Ofset, Ankara, 1999.
18. Patterson. C. H., **Humanistic Education**, New Jersey: Prentice Hall Inc., 1973.
19. Kılıççı, Y., **Okulda Ruh Sağlığı**. Anı Yayıncılık, Ankara, 2000.

20. Tomlinson, Carol A., *The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners*. Alexandria: VA: Association for Supervision and Curriculum Development. Akt.: Sabah, A., **Öğrenme Öğretme Süreci**. Nobel Yayınları, Ankara: 2000.
21. Yılmaz, H., **Öğretmenim, Lütfen Bu Kitabı Okur musun!..** Çizgi Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, Konya, 2002
22. Sabah, A., 2000. a.g.e.
23. Yavuz, K. E., **Duygusal Zeka Gelişimi**, Özel Ceceli Okulları Yayınları, Ankara: 2002.
24. Bacanlı, H. **Gelişim ve Öğrenme**. Nobel Yayınları, 2001.
25. Fidan, N., **Okulda öğrenme ve öğretme**. Kadioğlu Matbaası, Ankara, 1986.
26. Scunk, D.H., Introduction to the special section on motivation and efficacy, **Journal of Educational Psychology**, 82, 1, 3-6, 1990.
27. Wittrock, M.C., 'Student Thought Processes' M.C. Wittrock, *Handbook of Research on Teaching*. New York, 198. Akt.: Kelecioğlu, H., **Güdülenme**, H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, 1992; 7, 175-181.
28. Yıldırım, A., ve Diğerleri, **Okulda Başarı İçin Ders Çalışma ve Öğrenme Yöntemleri**. Seçkin Yayınları, Ankara, 2000.
29. Fidan, N., a.g.e.
30. Elliot, S. N., T.R. Kratochwill, J.L. Cook ve J.F. Travers. *Educational Psychology: Effective Teaching, Effective Learning*. Third Edition, McGraw-Hill, 2000. Akt: Ulusoy, A. ve diğerleri, **Gelişim ve Öğrenme**, Anı Yayıncılık, 2002.
31. Erden, M., ve Akman, Y., **Eğitim Psikolojisi, Gelişim-Öğrenme-Öğretme**, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 1995.
32. Çörüş, G. (1998) 'Nasıl Ders Çalışmalı' **Yaşadıkça Eğitim**, 59, ss.25-35.
33. Telman, N., **Etkin öğrenme yöntemleri**. Epsilon Yayıncılık, İstanbul, 1997.
34. Yıldırım, A., ve Diğerleri, a.g.e.
35. Yeşilyaprak, B., a.g.e.
36. Ülgen, G., **Eğitim Psikolojisi**, Lazer Matbaası, Ankara, 1995.
37. Cüceloğlu, D., **İnsan ve Davranışı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996.
38. Ülgen, G., a.g.e.

39. Özer, K, **Sınav ve Sınanma Kaygısı**, Varlık Yayınları, Ankara, 1990.
40. Küçükahmet. L., **Öğrencilerin Çalışma Alışkanlıkları ve Tutumları**. A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No: 153, 1987.
41. Baltaş. A., **Öğrenmede ve Sınavlarda Üstün Başarı**. Remzi Kitabevi, İstanbul: 1996.
42. Aklan. C., **Eğitim Ortamları**. A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 85, Ankara, 1979.
43. Telman, N., **a.g.e.**
44. Uluğ, F., 'Verimli Çalışma Alışkanlıkları Kazandırma Konusunda Yapılan Rehberliğin Okul Başarısına Etkisi', **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: 1981.
45. Telman, N., **a.g.e.**
46. Boydak, A., **Öğrenme Stilleri**. Beyaz Yayınları, İstanbul, 2001.
47. Boydak, A., **a.g.e.**
48. Selçuk, Z., H. Kayılı, L. Okut., **Çoklu Zeka Uygulamaları**, Nobel Yayınları, Ankara, 2002.
49. Sabah, A., **Çoklu Zeka Teorisi ve Eğitimi**, Nobel Yayınları, Ankara, 2001.
50. Boydak, A., **a.g.e.**
51. Yıldırım, A., ve Diğerleri, **a.g.e.**

BÖLÜM 5

MESLEKİ REHBERLİK

Dr. M. Ali ÇAKIR

1970 yılında Samsun'da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Samsun'da tamamladıktan sonra 1991 yılında Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Anabilim Dalından mezun oldu. Özel bir derhanede iki yıl süre ile, rehberlik uzmanı olarak çalıştı. 1993 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümünde araştırma görevlisi olarak atandı. 1994 yılında, 19 Mayıs Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalında yüksek lisans, 2003 yılında ise Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim dalında doktora derecesi aldı. Halen Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Dr. Çakır evli ve bir çocuk babasıdır.

BU BÖLÜMDE NELER ÖĞRENECEĞİZ?

1. Mesleki rehberliğin ne olduğunu ve önemini,
2. Meslek seçimi ve gelişimi ile ilgili bazı kuramsal açıklamaları,
 - ◆ Ginzberg'e göre mesleki gelişim sürecini,
 - ◆ Super'a göre mesleki gelişim sürecini,
 - ◆ Holland'a göre mesleki gelişim sürecini,
 - ◆ Bandura'ya göre mesleki gelişim sürecini,
3. Karar verme süreci ve meslek seçimini,
4. Karar verme sürecinin aşamalarını,
5. Mesleki rehberlik hizmetlerinde dikkat edilmesi gereken hususları,
6. Mesleki rehberlik ve yöneltmeyi öğreneceğiz.

Giriş

Bir çok birey için meslek, hayatın maddi güvencesini sağlamakla birlikte, kendi ilgi ve yeteneklerini ortaya koyarak kendini geliştirebileceği bir alanı ifade eder. Ancak meslek seçiminde bireyler sık sık bir insanın tek başına çözmesinin her zaman mümkün olmadığı çeşitli sorunlarla karşılaşır. Bir çoğu kendileri ya da meslekler ve mesleklerde yapılan işler ve ilerleme olanakları konusunda yeterli bilgiye sahip değildirler. Bazıları da eğitim kurumları, mesleki eğitim veren kuruluşlar ya da çevresel bir takım kişi ve olaylarla mücadele etmek zorunda kalırlar. Bütün bunların yanında mevcut bilgileri doğru bir şekilde değerlendirmek ve meslek seçme konusunda kişisel stratejiler geliştirmek ve meslek seçimiyle ilgili sorulara cevap bulmak giderek zorlaşmaktadır.

Bugün meslek seçimi çok güç ve karmaşık bir eylem haline gelmiştir. Aynı zamanda ekonomik koşulların meslek seçiminde seçenekleri belirleyen bir etmen olduğu herkesçe bilinen bir gerçektir. Bunun yanı sıra gençlerin tercihlerinde, mesleki saygınlığı ve geliri yüksek olan meslekler birinci sırada yer almaktadır. Oysa toplumda çeşitli yetenek ve ilgileri farklı düzeylerde gerektiren bir çok meslek vardır. Gençlerin çeşitli seçenekleri görebilmeleri, onların kendilerini daha iyi tanıyıp kabul edebilmeleri ve çevreleri hakkında daha ayrıntılı ve gerçeklere uygun bilgilere sahip olmaları ile olanaklıdır. Bu bölümde mesleki rehberliğin önemi, mesleki gelişim süreci, karar verme süreci ile mesleki rehberlik etkinliklerinde dikkat edilmesi gereken noktalar açıklanmaya çalışılmıştır.

Mesleki Rehberlik ve Önemi

Teknolojik gelişmeler ve sanayileşme bireylerin mesleki yaşantılarını ve geleceğini planlamayı oldukça güçleştirmiştir. Mesleki gelişim uzun süreli bir dönem içermektedir. Çocuktan başlayarak, eğitim-öğretim yaşantıları süresince devam eden ve bir iş elde edip, emekliliğe kadar süren bir dönemi kapsamaktadır. Hiç bir meslek kalıtsal olarak bireyden bireye geçmemekte; eğitim-öğretim tek başına bir mesleği elde etmek için yeterli olmamakta; teknolojik gelişmeler ve ekonomik değişiklikler ise iş alanlarını önemli ölçüde değiştirmektedir. Mesleki birtakım kararlar verirken bütün bu değişim ve gelişmelerin farkında olunması önemli bir gelişim görevidir. Meslek danışmanlarının birinci görevi de bu faktörleri göz önünde bulundurarak, bireylerin gerçekçi mesleki kararları vermelerine yardımcı olmaktır(1).

İnsan, yaşamı boyunca çeşitli seçimler yapar. Mesleğini, yiyeceğini, giyeceğini, evini, eşini, arkadaşlarını vb. seçer. Meslek seçimi, insanın yaptığı bu seçimler arasında belki de en önemlisidir. Çünkü, insan mesleğini seçerken bir bakıma gelecekteki yaşamını da belirlemektedir. Öyle ki meslek seçimi kararı, kişinin o alanda ileride iş bulup bulamayacağını, işinden hoşlanıp hoşlanmayacağını, toplumda insan gücünün dağılımını etkiler. Hatta meslek seçimi, bir kişinin kiminle evleneceğini, dünya görüşünü, günlük yaşam biçimini ve alışkanlıklarını belli bir biçime sokan etkilere de sahiptir. Örneğin; sınıf öğretmeni olmaya karar veren bir kişi bu kararı ile bir meslek seçmekle kalmamakta aynı zamanda yaşamının büyük bir kısmını köylerde geçirme kararını da vermiş olmaktadır. İnsan yaşamında böylesine çok yönlü etkileri olan bir uğraşı alanının seçimi günümüzde güçleşen bir olgu haline gelmiştir. Çünkü, çağımızda bir yandan teknoloji ve endüstri alanındaki değişme ve gelişmeler toplumlarda yeni iş gruplarının ve mesleklerin ortaya çıkmasına, bunlar ise iş ve meslek yaşamında seçeneklerin artmasına, karmaşılaşmasına neden olmaktadır. Öte yandan toplumlardaki hızlı demokratikleşme süreci insanın seçme özgürlüğü, seçeneklerin varlığı ve özellikleri ile sınırlı kalmaktadır(2) .

Günümüzde bireylerin kendilerine uygun meslekleri nasıl seçtikleri tartışmalı bir konudur. Bazı yazarlar bireyin sahip olduğu mesleğin önceden belirlenmiş olduğunu belirtirken, bazıları ise meslek seçimini tesadüfi ve rastlantısal bir takım olaylar sonucunda gerçekleştiğini ileri sürmektedir.

Meslek seçimi 19. Yüzyılın sonlarına kadar genel olarak düşünmeyi, planlamayı gerektiren bir konu olarak algılanmamaktaydı. Kişilerin genellikle yakın çevrelerindeki insanların mesleklerini devam ettireceklerine inanılmaktaydı. Ancak hızlı sanayileşme ve toplumlarda meydana gelen değişimler, bireylerin meslek alanlarını genişletmiş ve mesleki kararlarını güçleştirmiştir. Geleneksel sosyal yapının değişmesi ile bireylerin meslek seçme özgürlüğü de artmıştır. Bu değişimler karşısında bireylerin sağlıklı ve başarılı bir meslek seçmesi zor ve karmaşık bir hale gelmiştir. Bu karmaşanın artması ve mesleklerin çeşitliliği ile ilgili yaşanan sorunlar, mesleki rehberli hizmetlerinin gereği ve önemini arttırmıştır.

Bu çevresel etmenlerin yanı sıra, meslek seçimini etkileyen diğer bir faktör de, bireyin kendisini doğru ve gerçekçi bir şekilde tanımamasıdır. Bir meslek ya da o mesleğe hazırlayıcı bir eğitim programını seçme durumundaki birey öncelikle kendi kişisel(yetenek, ilgi, değer yargıları v.s.) özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi

sahibi olması gerekmektedir. Mesleki rehberli hizmetlerinin temel amaçlarından biri de bireye kendisi hakkında bilgi sahibi olmasına yardımcı olmaktır.

Mesleki Rehberlik Nedir?

Mesleki rehberlik; bireyin kendi kişisel özellikleri ve meslekler hakkında bilgi sahibi yaparak, kendine uygun bir mesleği seçip bu alanda ilerlemesine yardım etme sürecidir(3). Bu süreç içerisinde bireyin geleceğini planlaması ve bir iş bulması konusunda alacağı kararlara yardım etmek önemlidir. Ancak mesleki rehberlik hizmetlerinde bireyin alacağı kararlara bire bir müdahale söz konusu değildir. Sadece bireyin alacağı kararları kendi kendine almasına yardım esastır.

Mesleki rehberlik bireyin kendisi, çevresi ve meslek olanakları hakkında bilgilere sahip olmasını ve bu alandaki bilgiyi değerlendirip doğru bir karara varmasına yardımcı olmak gibi hizmetlerden oluşmaktadır. Meslek bireyin toplum içindeki gereksinimlerini karşılamasına olanak veren bir araçtır. Mesleğe yönelme faaliyetlerinde hem bireyin hem de işin tüm özellikleri incelenip, ikisi arasındaki ortak noktalar tespit edilerek bireyin kendine uygun bir meslek seçmesine yardım edilmelidir(4).

Mesleki rehberlik hizmetleri, bu hizmetlerin yaygınlaştığı ilk yıllarda bir meslek seçme aşamasında olan bireylere verilen anlık bir hizmet olarak algılanmıştır. Ancak daha sonraları meslek seçimi gelişimsel bir süreç içerisinde çocukluktan yaşamın sonuna kadar incelenmeye başlanmıştır. **Mesleki gelişim, mesleğe yönelme ile ilgili düşünceler, meslek seçimi, mesleğe giriş, mesleğe uyum, meslekte ilerleme, emeklilik ve sonrası gibi bireyin yaşamının büyük bir kısmını kapsamaktadır.** Bu nedenle mesleki gelişim ve meslek seçimi konusunda çeşitli kuramsal açıklamalar yapılmıştır. Aşağıda meslek seçimi ve gelişimi sürecini açıklayan kuramsal çalışmalar tarihsel süreç içerisinde özetlenmiştir.

Meslek Seçimi ve Gelişimi İle İlgili Kuramsal Görüşler

Parsons'un öncülüğünü ettiği mesleki rehberlik çalışmalarında, psikologlar meslek seçimi olgusunu açıklamak için çeşitli kuramlar geliştirmişlerdir. 1950' lere kadar insan gücü planlaması biçiminde yürütülen meslek seçimine yardım çalışmaları, daha sonraları sosyolojik, ekonomik ve psikolojik bir takım faktörler de dikkate alınarak yürütülmüş ve çeşitli kuramsal açıklamalar yapılmıştır.

Meslek seçimini açıklamaya yönelik ilk kuramsal açıklamalar, Parsons'un " Bir Meslek Seçimi" (Choosing a Vacation, 1909) adlı kitabında açıkladığı ilke ve

yöntemlere dayanan özellik-faktör (trait and factor) yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, mesleki rehberliği, bireylere onların ilgi, yetenek vb. özellikleri ile meslekler hakkında bilgi verme olarak görüyordu. Yani meslek seçimini bireyin psikolojik özellikleriyle mesleklerin gerekleri arasındaki uyumun bir fonksiyonu olarak ele alıyordu (5).

Psikoanalitik kuramcılara göre meslek seçimi, yaşamın ilk altı yılında geçirilen yaşantılarla belirlenmektedir. Çocukluk döneminde geçirilen yaşantılar bireyin ileri ki meslek seçimini de önemli ölçüde etkileyecektir. Bu kuramı benimseyen yazarlar ergenlerin yaşamlarının önceki dönemindekine benzeyen bir ayrılma-bireyselleşme süreci geçirerek berrak ve dengeli bir kimlik kazanacağını ileri sürerler. Meslek seçimi zevk ve gerçeklik ilkelerine göre yapılır. Zevk ilkesi insana ilersini düşünmeksizin hemen hoşlanacağı davranışlara yönettiren, gerçeklik ilkesi kişni dikkatini bu zevkin doğuracağı sonuçlara çeker (6).

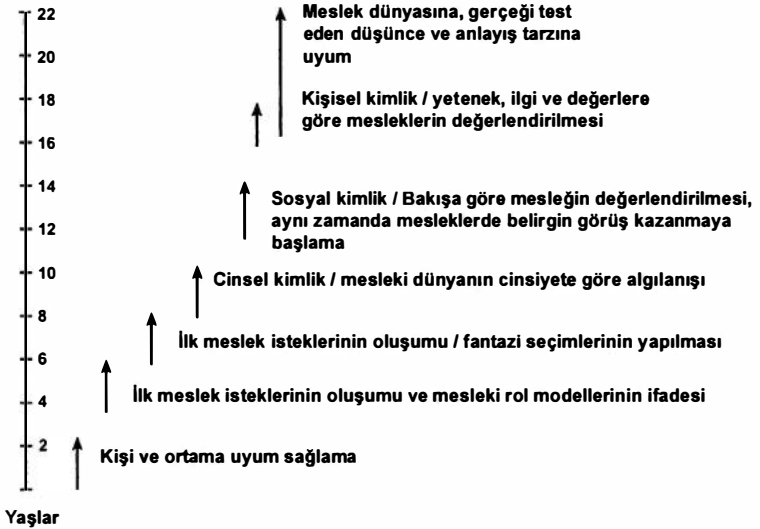
1950'lerden sonra meslek seçme sorununa gelişimsel bir süreç olarak bakılmaya başlanmıştır. İş arayan bir kimseyi uygun bir işe yerleştirme tekniklerini araştıran "uğraşı psikolojisi" (Occupational Psychology) yerini, kişni kariyerini inceleyen "meslek psikolojisi" (Career Psychology) ne bırakmıştır.

Mesleki gelişim süreci sadece seçim sürecini içeren bir sistem değildir. Aynı zamanda meslek seçimine ilişkin gerekli becerilerin ve eğitimin elde edilmesi, iş arama, işe girme ve uyum süreçlerini içeren ayrıntılı bir sistemdir. Meslek seçimi bir kerelik bir edim değil, bir süreç olarak ortaya çıkar(7). **Meslek gelişim süreci, çocuklukta bir meslek fikrinin oluşmaya başlamasından itibaren, yetişkinlikte bir meslek sahibi oluncaya kadar geçen gelişim evrelerini kapsar.** Artık günümüzde, bireyin bir meslek seçmesinin bir anda verilen bir karar olamadığı, mesleki gelişim süreci içerisinde biçimlenip ortaya çıktığı kabul edilen bir anlayıştır. Her bir gelişim düzeyinde de bireylere sunulacak yardım hizmetleri de farklılık gösterecektir. Bu nedenle mesleki gelişim aşamalarının bilinmesi büyük önem arz etmektedir. Isaacson' a göre mesleki gelişim süreci 5 aşamadan oluşmaktadır (8).

1. **Uyanış ve Farkında Olma (Awareness):** Bu dönem çocukta meslek bilincinin oluşmaya başladığı dönemdir. Okul öncesi dönemden başlayarak ilkokul dönemini kapsar (5-12 yaş arası). Çocuk bu dönemde, çevresindeki insanların farklı uğraşları olduğunu, çeşitli mesleklerin varlığını görmeye ve anlamaya başlar. İlkokulun son yıllarında ise çocuk, kendisi ve diğer insanlar arasında ilgiler, yetenekler, amaçlar ve motivasyon yönünden farklılıkların ve benzerliklerin farkına varmaya başlar.

2. **Meslekleri Keşfetme ve Araştırma (Exploration):** Bu dönem ortaokul yılları olan 12-15 yaşlarını kapsar. Çocuk bu dönemde kişilerin ve mesleklerin ortak olan yönlerini ve farklı nitelikleri üzerinde daha çok bilgi sahibi olmaya, yeni yönleri keşfetmeye ve anlamaya başlar. Meslekleri keşfetme, inceleme ve araştırma dönemi bir bakıma çoğumuz için ömür boyu sürer.
3. **Karar Verme (Decision Making):** Gencin lise yıllarını, 15-18 yaşlarını kapsayan bu dönemde birey artık kendisi ve meslekler hakkında oluşturduğu algılara dayanarak, bilgileri değerlendirir, eşleştirmeye, birbirine uydurmaya ve geleceğine ilişkin idealler oluşturmaya başlar. Bu ideal ve düşünceler başlangıçta geçici olabilir ancak giderek daha açık ve temel bir plan yapmaya başlar ve genç mesleki kararını oluşturur.
4. **Hazırlık (Preparation):** 18-23 yaşları arasını kapsayan bu dönemde birey, seçtiği alan, okul veya yaptığı etkinliklerle mesleğe hazırlanmaya başlar. Meslekle ilgili beceriler geliştirmeye, bilgi birikimi oluşturmaya ve o alanda mesleki tutumlar geliştirerek mesleği icra etmeye hazır duruma gelir. Aynı zamanda o meslek alanında iş araştırmaya başlar ve hazırlık dönemini uzatarak sürdürebilir.
5. **İşe Yerleştirme (Employment):** Bireyin iş dünyasında yerini alarak çalışmaya başladığı dönemdir. Bu dönemde birey kazandığı bilgi ve becerileri uygulama alanına koyar. Mesleği icra ederken bir yandan da mesleki gelişimi sürdürür.

Mesleki gelişim sürecinde her yaş döneminde bireylerden beklenen bir takım davranış örüntüleri vardır. Bu davranışların kazanılması bireyin içinde bulunduğu toplumla olan iletişimine ve kültürel özelliklere bağlıdır. Şekil 1’de farklı yaşlara göre meslek seçim örüntüleri yer almaktadır(7).

Şekil 1

Yaşlara Göre Meslek Seçim Örüntüleri

Şekil 1’de görüldüğü gibi 2 yaş kişi ve ortama uyum sağlama, 4-6 yaşlar arası ilk meslek düşüncelerinin oluşması, 6-8 yaşlar arası fantazi seçimlerin yapılması, 10 yaş mesleki dünyanın cinsiyete göre algılanışı, 12-14 yaşlar arası mesleklerde yetenek, ilgi ve değerlerle meslek seçimine yönelme ve 20-22 yaşlar arası ise, meslekler hakkında gerçeği test edebilme gibi davranış örüntülerinin seçimi etilediği görülmektedir.

Ginzberg’e Göre Mesleki Gelişim

Meslek seçimine gelişimsel bir süreç olarak bakan Ginzberg ve arkadaşlarına göre meslek seçimi, yalnızca belirli bir anda gerçekleşen bir olay değil, çocukluktan ergenliğe oradan da erken yetişkinliğe uzanan geniş bir dönemi kapsayan gelişimsel bir süreçtir. Bu kuramın üç temel özelliği vardır (8).

- Meslek seçimi bir süreçtir
- Bu süreç büyük ölçüde geri dönülemecidir
- Seçim süreci daima bir uzlaşmayı içerir

Ginzberg, mesleki karar verme sürecini fantezi, geçici ve gerçekçi olmak üzere üç dönemde incelemiştir. Fantezi dönemde seçimler hayali ve oyuna yöneliktir. Çünkü çocukların gerçeklik algıları tam olarak gelişmemiştir. 11-17 yaşlarını kapsayan geçiş döneminde genç ilgi, yetenek ve değer yargılarının farkına vararak daha gerçekçi seçimler yapmaya hazırdırlar. Gerçekçi dönemde ise birey geçirmiş olduğu çeşitli yaşantılarla birlikte kendi kişisel-sosyal özelliklerini de dikkate alarak tercihlerini uygulamaya koyabilmektedir (9).

Super'a Göre Mesleki Gelişim

Super'a göre benlik kavramı bir kimsenin kendini nasıl gördüğüdür. Bireyin benlik kavramı çevresiyle etkileşimle, belli durumlarda, belli bir fonksiyonda bulunmakla gerçekleşir. Bireyin benlik kavramı meslek seçimini etkiler. Super'a göre meslek seçimi, belli bir gelişim süreci içinde bireyle çevrenin etkileşimi sonucu oluşan benlik kavramının bir mesleğe yansımaları ve ifadesidir. **Mesleki gelişim devamlı bir süreç, meslek seçimi ise bir sentez yapma işidir.** Bu kurama göre bireylerin mesleki gelişimlerinde onların yetenek, ilgi ve benlik tasarımlarının önemli bir yeri bulunmaktadır. Ailenin ekonomik düzeyi, bireyin karşılaştığı fırsatlar ve birey ile çevre arasındaki ilişki meslek seçiminde önemli bir etkiye sahiptir. Mesleki gelişim süreci türlü dönemlerden geçerek zamanla ve yeni yaşantılarla değişmektedir. Bu gelişim dönemleri şunlardır (5,10).

1. **Büyüme evresi (0-14 yaş):** Bu aşamada çocuğun mesleki benlik kavramı çevresindekilerle etkileşimle gelişmeye başlar. Bireyin çevresindekilerle özdeşim kurması mesleki benliğin gelişmesinde önemli etkiye sahiptir. Bu aşamanın başlangıcında fantezi ihtiyaçlar önemli olmakla beraber, ilgiler ve yetenekler giderek daha önemli rol oynamaya başlar. Bu evre üç alt basamaktan oluşmaktadır. Bunlar;
 - a) Hayal Basamağı (4-10 yaşlar)
 - b) İlgi Basamağı (11-12 yaşlar)
 - c) Yetenek Basamağı (12-14 yaşlar)
2. **Araştırma evresi (14-24 yaş):** Araştırma basamağı ergenlikten ilk yetişkinliğe kadar sürer. Bireyler bu aşamada kendilerini, başkalarının mesleki rollerini ve iş dünyasını keşfetmektedirler. Başkalarıyla ilişkiler, etkinlikler ve geçirilen yaşantılar birlikte ev, okul, yarı zamanlı işlerde alınan roller mesleki benlik kavramı için veri kaynaklarını oluşturmaktadırlar. İlk mes-

leki seçimler geçicidir ve fantezilerle,başkalarıyla yapılan tartışmalarla ve rol denemeleriyle sınılanır. Bu evre üç alt basamaktan oluşmaktadır. Bunlar;

- a) Deneme Basamağı (14-17 yaşlar)
 - b) Geçiş Basamağı (18-21 yaşlar)
 - c) Sınama ve İzleme Basamağı (22-24 yaşlar)
3. **Yerleşme evresi (25-44 yaş):** Bu dönemde, genç yetişkin güvenli bir mesleki benlik oluşturmaya çalışırken bazı bunalımlar geçirebilir. İşe bağlanma ve uzlaşma yolları aranarak işe yerleşme başlar. Mesleki benlik kavramı kararlılık kazandıkça, iş dünyasında ilerlemek ve bir yer edinmek için daha çok çaba harcanır. Bu evre iki alt basamaktan oluşmaktadır. Bunlar;
- a) Sınama Basamağı (25-30 yaşlar)
 - b) Sağlama Basamağı (31-44 yaşlar)
4. **Koruma evresi (45-64 yaş):** Bu evrede birey varolan mesleki benlik kavramını korumaya çalışmaktadır. Elde ettiği işi en iyi şekilde yapıp kendini geliştirme çabası içersindedir.
5. **Çöküş evresi (65 yaş ve sonrası):** Bu evre fiziksel ve zihinsel süreçlerin yavaşlaması ve enerjinin azalması ile belirginleşir. Çöküş aşamasında birey daha az yük ve sorumluluk alabilir daha çok geçmiş deneyimlerinden ve bilgisinden yararlanma yolunu seçer. Bu evre iki alt basamaktan oluşmaktadır. Bunlar;
- c) Yavaşlama basamağı (65-70 yaşlar)
 - d) Emeklilik basamağı (71yaş ve sonrası)

Bireyin gelişiminin bütün yönleri gibi mesleki gelişim de yaşamın ilk yıllarından başlayıp, yaşamın sonuna kadar devam eden bir süreçtir. Genel gelişimin önemli yaşam dönemleri olduğu gibi, mesleki gelişimin de her biri belli özellikler tarafından tanımlanan mesleki yaşam dönemlerine bölünmüştür. Super , meslek örüntüsü çalışmalarının sonuçlarına dayanarak, her döneme uygun mesleki gelişim görevlerini belirleyerek, açıklamıştır (11). Super' a göre 14-35 yaş arası mesleki gelişim görevleri şunlardır:

1. Bir mesleki tercihi billurlaştırma
2. Bir mesleki tercihi sınırlandırarak belirleme
3. Bir mesleki tercihi uygulamaya koyma
4. Bir meslekte yerleşme
5. Meslekteki durumu sağlamlaştırarak ilerleme

Ortaöğretim öğrencileri araştırma evresinin deneme basamağında(14-17 yaşlar) bulunan öğrencilerdir. Bu dönem öğrencileri Super ve Overstreet (12) tarafından belirlenen “Bir mesleki tercihi billurlaştırma” mesleki gelişim görevine ilişkin mesleki tutum ve davranışları yerine getirmek durumundadırlar. Bu döneme ait mesleki tutum ve davranışlar şunlardır:

1. Bir mesleki tercihi billurlaştırma gereğinin farkında olma
2. Meslek seçiminde göz önüne alınacak faktörlerin farkında olma
3. Meslek seçiminde hedefleri etkileyebilecek faktörlerin farkında olma
4. Meslek seçiminde şimdi ve gelecek arasındaki ilişkinin farkında olma
5. Tercih edilen meslekle ilgili bilgi edinme
6. Tercih edilen mesleği planlama
7. İlgi ve değerleri farklılaştırma
8. Meslek seçiminde kaynakları kullanma

Mesleki gelişim görevlerini yerine getirme **mesleki olgunluk** kavramını ortaya çıkarmıştır. **Mesleki olgunluk** araştırma döneminden çöküş dönemine kadar uzanan mesleki gelişim doğrusu üzerinde yer alır. Aynı zamanda gelişimin derecesini belirlemede kullanılır(3). Mesleki gelişim doğrusu üzerinde yer alan **mesleki olgunluk** sadece gelişim dönemlerinde oluşan davranışların tüm birimleriyle değil, ama belli bir yaşam döneminin gelişimsel görevleriyle başa çıkmada ortaya konan davranışların daha artırılmış ve daha küçük birimleri ile tanımlanabilir. Bireylerin mesleki olgunluk düzeyleri onların aynı zamanda mesleki kararlarını vermeyi de önemli ölçüde etkilemektedir. Mesleki olgunluğun düşük olması bireyin uygun bir mesleki karar verebilmesi için gerekli olan davranışları henüz kazanmadığını göstermektedir.

Holland'a Göre Mesleki Gelişim

Holland, Mesleki gelişim ve meslek seçimi konularında yapmış olduğu çalışmalarla mesleki rehberlik alanında tanınmış popüler bir isimdir. 1959 yılından bu yana yapmış olduğu çalışmalarda meslek seçiminin, bireyin kişiliği ile çevresinin uyumu sonucu gerçekleştiğini belirtmiş ve kişilik kuramı olarak bilinen kendi mesleki rehberlik kuramını ortaya koymuştur. Geliştirmiş olduğu Mesleki Tercih Envanteri (Vocational Preference Inventory (VPI)) ve Kendini Yönlendirme Envanteri (Self-Directed Search(SDS)) ile bireylerin meslek seçimlerini ve bu seçimi etkileyen etmenleri ortaya çıkarmıştır. Aslında Holland'ın kuramı bir özellikler kavramı olarak ta görülebilir. Çünkü, Holland'ın kuramında kişiler özellikleri bakımından 6 gruba, yine yaşadıkları çevrede aynı şekilde 6 gruba ayrılmaktadır. (6).

Holland, meslek seçimi kararı veren kişiler üzerinde yapmış olduğu gözlemler ve eğitim, ordu ve psikiyatri ile ilgili kurumlarda meslek danışmanlığı yaparken edinmiş olduğu tecrübelerden yola çıkarak, bireylerin içinde bulundukları mesleki çevrelerin çeşitli gruplarda toplanabileceğini öne sürmüştür(13). Bireylerin meslek seçimlerinde bulundukları çevrenin büyük bir etkisi olduğunu gözlemlemiştir. Yine kişilik özelliklerinin ve bireyin kendini görüş algısını meslek seçiminde etkili olduğunu öne sürmüştür. Bireylerin çevre ile etkileşimde bulunarak geliştiklerini ve her bir kişilik özelliğinin de çeşitli gruplar altında sınıflandırılabileceğini belirtmiştir. Holland, bireyin kişilik özelliklerini ve çevreyi 6 grupta sınıflandırmıştır. Yani birey ve meslekler bu 6 grup içinden birinde bulunabilmektedir.

Holland'a göre kişilik özellikleriyle mesleki yönelişler, diğer bir deyişle, meslekler arasında karşılıklı bir ilişki vardır(13). Bu kuram, kişilik dinamiği ile mesleklerin yürütüldüğü çevre veya mesleklerin gerektirdiği etkinlikler arasındaki ilişkiye dayanır. Meslek seçimi kişiliğin yansıması, bireyin çevre ile ilişkisinde benimsediği uyum yönteminin bir mesleki etkinlik alanında ifadesini bulmasıdır. Holland 6 kişilik tipi ve buna uygun 6 tür mesleki çevre tanımlamıştır. Bunlar; 1. Gerçekçi, 2. Araştırmacı, 3. Sosyal, 4. Girişimci, 5. Geleneksel, 6. Sanatçı.

Bireyler meslek seçimi yaparken kendi kişilik tiplerine uyan ve kendi uyum oryantasyonları ile bağdaşan meslekleri seçme eğiliminde olurlar. Mesleklerin kiplaşımış olan belli özellikleri bireylerin kararlarını etkiler.

Holland, kuramını geliştirirken şu temel ilkeleri benimsemiştir(13).

- 1) Meslek seçimi kişiliğin ifadesidir

- 2) İlgi envanterleri aynı zamanda kişilik envanterleridir.
- 3) Mesleki kalıplar güvenilir ve önemli psikolojik ve sosyolojik anlama sahiptir.
- 4) Bir mesleğin üyeleri benzer kişilik özelliklerine ve özgeçmişe sahiptir.
- 5) Bir meslek grubundaki insanlar birbirlerine benzedikleri için bir çok uyarıcıya ve soruna benzer şekilde tepkide bulunurlar
- 6) Mesleki doyum, meslekte karar kılma ve başarılı olma, bireyin kişiliği ile bulunduğu çevre arasındaki bağdaşıma bağlıdır.

Bandura'ya Göre Mesleki Gelişim (Sosyal Bilişsel Kuram)

Bandura'nın geliştirmiş olduğu sosyal öğrenme kuramı eğitim psikolojisinde ve sosyal psikolojide oldukça sık kullanılan bir kuramdır. İlk başlarda sosyal öğrenme kuramı olarak adlandırdığı çalışmalarını daha sonra geliştirerek, kuramın adını sosyal bilişsel kuram olarak değiştirmiştir. Bandura'nın kuramı mesleki rehberlik alanında geliştirilmiş bir kuram değildir. Ancak, Betz ve Hackett(14), Mitchell ve Krumboltz(15), Gellat(16) gibi bilim adamları Bandura'nın kuramını geliştirerek mesleki rehberlik alanına uygulamışlardır.

Bandura'ya göre bir çok insan davranışı modeli gözlemleme yoluyla öğrenilir. Diğerleri gözlenirken, davranışın nasıl yapıldığı ve davranışla ilgili kurallar kodlanır (öğrenilir). Bu kodlar daha sonra davranış meydana getirilirken rehberlik eder. Bu tür davranış değişikliklerinin oluşumu özellikle çocukların davranışlarından rahatlıkla gözlenebilir. Aynı zamanda Bandura gözleyen kişinin davranışlarının ve gelişiminin incelenmesine yardımcı olan - yani bu davranışların kazanılmasında ve bireyin gelişiminde etkisi olan - bilişsel yapılardan bahsetmektedir. Bandura uyarıcı ile davranış arasındaki ilişkiyi açıklarken zihinsel süreçlerin ve bilişsel yapının önemine değinmiştir. 1970'li yıllardaki ilk çalışmalarında Bandura sosyal öğrenme teorisini açıklarken gözlemciyi hareketsiz bir kamera ya da kaset çalar olmadığını aksine, hareket eden, sınıflandırmalar yapabilen, tercihlerde bulunabilen bir kimse olarak tanımlamıştır. Daha sonra biliş üzerine çalışmalarını yoğunlaştırmış ve kuramın adını "Sosyal Bilişsel Kuram" olarak değiştirmiştir. Sosyal bilişsel kuram adı altında yaptığı çalışmalarda biyolojik yapının ve olgunluğun davranışlar üzerinde etkili olduğunu gözlemlemiştir. Fiziksel yapı, duyuşsal yapı ve sinir sistemi davranışta ve bazı kapasitelerin gelişmesinde önemli bir etkiye sahiptir (17).

Bandura'nın sosyal öğrenme kuramında sosyal etki kavramı önemli bir role sahiptir(18). Ancak Bandura bireyin davranışlarının nedenlerini açıklarken, sosyal faktörlerin etkisini tek yönlü olarak ileri sürmemiştir. Onun tezinin temelini üçlü karşılıklı belirleyiciler (triadic reciprocal determinism) oluşturmaktadır. Bunlar birey, çevre ve davranış üçgenidir. Bu üç özellik birbirini karşılıklı olarak etkiler. Bandura'ya göre kişi ve çevre faktörü birbirinden bağımsız değildirler. Her bir faktör diğerini sürekli olarak etkilemektedirler. Kişi çevresini yaratır, değiştirir bazen de yok eder. Dolayısıyla çevre şartlarındaki bu değişiklikler davranışı ve gelecek yaşamlarını da değiştirebilecek etkiye sahiptir.

Bandura ayrıca, kişinin yapmış olduğu davranışların sonuçları, yapılan davranışın etkin ve doğru bir şekilde yapılmış olup olmadığı hakkında bize bilgi vermektedir. Buradan elde edilen bilgiler gelecekte yapacağı davranışları da olumlu ya da olumsuz olarak etkilemektedir.

Bandura ayrıca sosyo-kültürel çevrenin gelişimde önemli bir etkisi olduğunu vurgulamaktadır. Psiko-sosyal faktörler, bireyin gelişiminde ve farklı kişisel özelliklerin kazanılmasında baskın bir rol oynamaktadır. Yakın sosyal çevre (aile, akranlar, öğretmen gibi) bireyin davranışlarında etkili olmakla birlikte, kitle iletişim araçları, kültürel kurumlar ve diğer uzak sosyal çevre de bireyin davranışlarında etkili olmaktadır. Özellikle akran gruplarının, etkili düşünme ve çeşitli davranış biçimlerinin kazanılmasında çok önemli bir işlevi vardır. Çocuğun davranışlarında akran gruplarının, yetişkinlerden daha etkili olduğunu ileri sürmektedir (19).

Kazanılmış olan bir çok bilgi ve davranışın temelinde sosyal çevre etkili olmakla birlikte, bireyin bilişsel yapıları da bu davranış üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu bilişsel yapılar içerisindeki bireyin yetkinlik beklentisi (Self-efficacy expectation) kapasitesi bireyin davranışında önemli bir etkiye sahiptir. Bu nedenle Bandura yetkinlik kavramını kuramının merkezine yerleştirmiştir (19).

Kendini Yetkin Görme (Self - efficacy), mesleki rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinde, üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulan önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Yetkinlik bireylerin mesleki aktivitelerini anlamada, kariyer gelişimlerini açıklamada önemli bir kavramdır. Bandura yetkinliği, bireyin belli bir davranışı göstermek için gerekli etkinlikleri düzenleme ve başarılı bir şekilde yapma kapasitesine ilişkin kendi yargıları şeklinde tanımlamıştır(18). Yani, kendini yetkin görme bireyin gelecekte karşılaşılabileceği güç durumların üstesinden gelmede ne derece başarılı olabileceğine ilişkin kendi hakkındaki yargısı, i-

nancıdır. Yetkinlik, bireyin becerilerinin bir fonksiyonu değildir. Bireyin becerisini kullanarak yapabildiklerine ve daha neler yapabileceğine ilişkin yargılarının bir ürünüdür. Yetkinlik, bireyin farklı durumlarla baş etme, belli bir etkinliği başarma yeteneğine, kapasitesine ilişkin inancıdır.

1970'li yıllardan sonra mesleki rehberlik çalışma ve uygulamalarında yararlanılmakta olan sosyal bilişsel kuram, bireylerin mesleki gelişim ve davranışlarını açıklamakta önemli bir güce sahiptir. Bandura tarafından geliştirilen Sosyal Bilişsel Kuramda bireyin davranışları açıklanırken bilişsel yapılar (düşünme, algılama, değerlendirme, benlik, yetkinlik gibi) ile davranışlar arasındaki ilişki incelenmiştir(20). Görülmüştür ki bireyin mesleki gelişim, mesleki tercihleri ve karar verme sürecinin açıklanmasında yetkinlik beklentisi (self-efficacy expectations) kavramı önemli bir yer tutmaktadır(21).

Karar Verme Süreci Ve Meslek Seçimi

Bu başlık altında karar verme sürecine ilişkin kuramsal açıklamalar ile meslek seçimini bir karar verme süreci olarak görüp geliştirilen yaklaşımlar özetlenmiştir.

Karar Verme Sürecine İlişkin Kuramsal Açıklamalar

Yukarıda açıklanan kuramlar, meslek seçimini, bireyin çevresiyle uyumunu sağlayarak cinsiyet, kültür, insan ilişkileri, değerler, toplumsal uyum, yetkinlik, meslek kimliği kazanma ve meslek olgunluğu gibi değişkenler ile açıklamaya çalışmışlardır. Bazı araştırmacılar ise meslek seçimini ve gelişimini bir karar verme süreci olarak ele alıp değerlendirmektedirler. Bu süreçte bireyler seçenekler hakkında bilgi toplar, onları gözden geçirir ve sonuçta bir karar verirler.

Birey, doğumundan ölümüne kadar geçen süre içinde, sürekli olarak karar vermesini gerektiren problem durumlarıyla karşılaşmaktadır. Bu bağlamda, karar verme gelişimsel bir olgu olarak ele alınmaktadır. Verilen kararların niteliği ve niceliği, bireyin içinde bulunduğu gelişim dönemine ve karar verilmesini gerektiren durumun özelliklerine göre değişmektedir. Mesleki karar verme süreci yoğun bir çaba gerektirmektedir. Bireyler daha çok araştırma yapmaları ve daha çok çalışmalarını gereken bir düşünce yapısına girmeleri için yönlendirilmelidir.

İnsan gelişiminin her döneminde var olan karar verme, özellikle ergenlik döneminde önemli bir etkinlik olarak değerlendirilmektedir. Uygun ve sağlıklı kararlar verebilme, sağlıklı bir ergenin en önemli özelliklerinden birisi olarak kabul

edilmektedir. Ergenlik döneminde verilen kararlar, bireyin sağlığı, mesleği, psikolojik uyumu ve sosyal kabulü üzerinde yaşamı boyunca etkili olabilecek doğurgulara sahiptir. Ergenlik döneminde alınan kararlar yaşamı şekillendirmede, genişletmekte ve hatta sınırlandırabilmektedir. 14-15 yaşlarındaki gençler problem durumlarına alternatif çözümler oluşturma ve sorunlarını soyut olarak inceleyebilme yeterliliğine sahip olmaktadır. Yaşı ileri olan ergenler, daha çok seçenek oluşturabilmekte, geleceğe yönelik sonuçlara daha fazla önem vermekte, uzmanlara daha çok başvurmakta ve verilen tavsiyelerin doğurgularının daha çok farkında olmaktadır (22).

Karar vermeyle ilgili kuramsal açıklamalarda, bir karar verme problemi karşısında, karar verici durumundaki bireyin davranışları incelenmektedir. Bu inceleme, karar verme sürecinin aşamalarında bireyin sergilediği davranışların saptanmasını içermektedir. Karar verme alanındaki kuramsal ve uygulamalı çalışmalarda kullanılan bu inceleme yöntemi karar analizi (decision analysis) olarak adlandırılır. Karar analizinin sayılıtsı, karar vericinin beklenen faydayı en fazla sağlayan karar vermeyi arzuladığıdır. Bu yöntem belirli adımlardan oluşmaktadır ve her adımda karar vericinin yapması gereken davranışlar belirlenmiştir. Karar analizi yönteminin aşamaları şu şekilde oluşmaktadır(23):

1. Problemi yapılandırma (karar verici kim, seçenekler nelerdir, seçenekler hangi boyutlarda değerlendirilmelidir, temel belirsizlikler nelerdir, problemin hangi ayrıntı düzeyinde yapılandırılması gerekir)
2. Olası seçenekleri değerlendirme (seçeneklerin değerlendirildiği boyutların ölçümleri uygun mudur, farklı boyutlar nasıl değerlendirilebilir)
3. Belirsizlikleri saptama (belirsizlikle ilgili eldeki bilgiler nelerdir)
4. Seçenekleri değerlendirme (hangi karar kuralı kullanılmak isteniyor)
5. Duyarlılık analizi (beklenen sonuçlar ve belirsizliklerin hata payı nedir)
6. Ek bilgi toplama (ek bilgi elde etmenin sağlayacağı kazanç ve kayıplar nelerdir)
7. Seçim (problemin yeterli incelenmesi yapılmış mı, hangi seçenek beklenen en yüksek kazançla sahiptir)

Karar Verme Sürecinin Aşamaları

Mesleki karar verme sürecinde önemli ölçüde bilişsel süreçler etkili olmaktadır. Kişinin önüne çıkan seçeneklerden birine yönelmesinde bilişsel süreçler karşımıza çıkmaktadır. Bu süreç, seçenekler hakkında ayrıntılı bilgi edinilmesi, edinilen bilgilerin sınıflanması, kişi için önem sırasına konulması, her birinin istekleri karşılama olasılığı yönünde irdelenmesi gibi işlemleri gerektirmektedir (24). Bu yazarlar karar verme süreci ile ilgili olarak dokuz yapı tanımlamışlardır. Bunlar:

1. **Seçim:** Karar verme yeterliliği için bir ön koşuldur. Kararın kontrolü, içsel denetim ve kendine saygıyla ilgilidir. Ergenlerin seçimlerinde kişisel denetim ve sorumluluğun gelişimi, akran gruplarına çoğunlukla uyulması gerektiğinden sık sık ertelenebilir.
2. **Anlama:** Bilişsel süreç olarak karar verme etkinliğini anlamaya işaret etmektedir. Bireyin kendi bilişsel süreçleri hakkındaki bilgisi; okuma, hatırlama, problem çözme gibi yeteneklerin yerine getirilmesinde gerekli olabilmektedir.
3. **Yaratıcı Problem Çözme:** Problemin tanımlanmasını, seçilecek alternatiflerin ortaya çıkarılmasını, yeni alternatifleri üretmek için seçim alternatiflerinin yaratıcı bileşimi ve amaçlarına ulaşmak için gereken adımların kavranmasını içermektedir.
4. **Uzlaşma:** Aileye veya arkadaşlarla bir uzlaşmazlıkta, kabul edilebilir bir çözümde anlaşmaktır. Uzlaşmada başka bir kişinin fikirlerinin alınması önemlidir.
5. **Sonucu Değerlendirebilme:** Kendisi ve diğerleri için, seçilen eylemlerin sonuçları hakkında düşünme kabiliyetidir.
6. **Doğru Seçim:** Bilginin etkili ve mantıklı olarak elde edilmesi için önkoşuldur. Problem çözücü olarak karar veren kişi, problemlerini çözmede stratejileri esnek olarak kullanan kişidir.
7. **Güvenirlilik:** Alternatiflerin seçiminde bilginin güvenilirliğini değerlendirme yeteneğidir.
8. **Kararlılık:** Yetenekli karar veren kişiden, seçimlerde istikrarlılık göstermesi beklenir. Ergenler sosyal baskı veya duygu durumlarındaki hızlı değişiklik yüzünden önceliklerinde bir istikrarsızlık gözlenir.

9. **Bağlanma:** Kararın bağlayıcılığı ile ilgilidir. Yaş ilerledikçe de karar verme durumlarında yüksek bir yeterlik görülmektedir.

Karar verme evresinin amacı, erişilir olan çözüm olasılıklarını değerlendirmek ve uygulama için en etkili seçeneğe yönelmektir. Etkili olan çözümler, sorunu ortadan kaldırmaya yönelik olan ve olumlu sonuçları artırarak olumsuzları en aza indiren çözümler olarak ele alınmaktadır.

Littrel' e göre karar verme süreci yedi basamaktan oluşmaktadır(25).

Bunlar;

1. **Problemin Tanımı:** Verilecek kararın kişinin yaşamındaki öneminin belirlenmesi
2. **Amaçlar Oluşturma:** Kişi için spesifik amaçların belirlenmesi
3. **Kaynakların Belirlenmesi:** Amaçlara ulaşılabilmesi için gerekli olan ulaşılabilir özelliklerin belirlenmesi. Kişisel, çevresel ve maddi kaynakların belirlenmesi.
4. **Alternatiflerin Göz önünde Bulundurulması:** Ulaşılabilir alternatiflerin avantajlı ve dezavantajlı yönlerinin test edilmesi. Bu alternatiflerin istenen amaca ulaştırıp ulaştıramayacağını sınanması.
5. **Karar Verme:** Amaçlara ulaştırabileceği düşünülen alternatiflerden birinin seçilmesi.
6. **Kararın Uygulamaya Konulması.**
7. **Sonuçların değerlendirilmesi:** İstenilen amaçlara ulaşıp ulaşılmadığı ve problemin çözülüp çözülmediği tartışılır.

Littrel, açıklamış olduğu bu karar verme basamaklarının eğitsel bir program seçimi ve meslek seçiminde iyi bir şekilde uygulandığında, bireyler vermiş oldukları karardan daha çok memnun olacaklar ve kararlarında daha az değişikliklik yapma ihtiyacı duyacaklardır.

Bilgi İşleme Yaklaşımına Göre Mesleki Karar Verme

Sampson & Lenz ve arkadaşları tarafından geliştirilen bilgi işleme yaklaşımı sadece mesleki karar verme sürecinin nasıl oluştuğunu açıklamayıp aynı zamanda bireylerin iş bulma ve problem çözümlerinde de açılacağı bilgiler sunmaktadır(26). İş bulma ile ilgili olarak bilgi işleme yaklaşımının amacı bireylere mevcut

iş sorunlarını nasıl çözecekleri ve iş bulma kararlarını nasıl verecekleri konusunda yardımcı olmak ve aynı zamanda onlara bu problem çözme ve karar verme yeteneklerini hayat boyunca karşılaşılabilecekleri iş bulma ve iş konusundaki sorunlara uyarlamalarında yardımcı olmaktır. Bilgi işleme yaklaşımının anahtar kavramları şunlardır: a) Problem, b) Problem çözme, c) Karar verme, d) Bilgi işleme alanları piramidi ve e) İletişim, analiz, sentez, değerlendirme, uygulama döngüsü. (CASVE döngüsü)

Problem, mevcut durum ile arzu edilen durum arasındaki boşluk olarak tanımlanır. Boşluk, bir insanın olduğu yer ile olmak istediği yer arasındaki farktır. **Problem çözme**, bireylerin mevcut durumlarıyla arzu ettikleri durum arasındaki boşluğu kapatacak bilgi ve kavramaya yönelik stratejiler edinmelerini içerir. Problem çözme sürecinin amacı boşluğu kapatmak için kişi tarafından istenilir bir seçeneği bulmaktır. **Karar verme** süreci ise istenilen seçeneği belirli hareket adımlarına dönüştürmektir. İş bulma sürecini düşündüğümüzde var olan bir iş problem çözümü sürecinin sonucu iken, o işi elde etmek için harekete geçme karar verme sürecinin bir sonucudur.

Bilgi işleme alanları piramidi mesleki karar vermenin ve problem çözmenin içeriğini gösterir(bkz. Şekil 2). Primit bireylerin bir karar verme ve problem çözme sürecine girdiklerinde neleri bilmesi gerektiğini gösterir.

Şekil 2. Bilgi İşleme Alanları Piramidi

Kişinin kendisi hakkındaki bilgiler uygun bir meslek seçimi yapmak için gerekli olan bilgilerdir. Bireyin genel bir meslek seçiminde göz önüne aldığı değerler, ilgi alanları, yetenekleri ve kişisel özellikleri bu alanı temsil eder. Seçenekler hakkındaki bilgi meslek, eğitim programları ve iş dünyası hakkındaki bilgileri içerir. Karar verme becerileri bölümü, bilgi işleme alanları piramidinin orta kısmını ve CASVE döngüsü diye bilinen problem çözme ve karar verme sürecini içerir. Genel bir karar verme sürecini ve yapılması gerekenleri temsil etmektedir. CASVE döngüsü şu alt bölümlerden oluşmaktadır: iletişim, analiz, sentez, değerlendirme, uygulama. (bkz.şekil 3). CASVE iletişim, analiz, sentez, değerlendirme, uygulama kelimelerinin İngilizce karşılıklarının ilk harflerinden türetilmiştir.

Şekil- 3 CASVE Döngüsü

İletişim

Uygulama

Analiz

Değerlendirme

Sentez

- a) **İletişim:** İletişim aşaması boyunca, dış (birey için önemli kişilerden gelen bilgiler veya olaylar gibi) veya iç (bireyin algıları veya olumsuz duyguları gibi) ip uçlarının sonucunda bireyler mevcut durumlarıyla arzu ettikleri durum arasında bir boşluk olduğunun farkına varırlar.
- b) **Analiz:** Analiz sürecinde bireyler problemlerinin zihinsel bir modelini yaratırlar ve tercih edilen mesleğin, eğitim programının ve işin özelliklerini daha iyi anlamak için öğeler arasındaki ilişkileri, örneğin, kendileri hakkındaki bilgileri ile seçenekler hakkındaki bilgileri ilişkilendirirler.
- c) **Sentez:** Sentez aşamasında bireyler seçenekleri dolaylı bir şekilde inceleyip belirginleştirmeye çalışırlar.
- d) **Değerlendirme:** Değerlendirme aşamasında, bireyler her seçeneğin kendilerine, kendisi için önemli gördüğü diğer kişilere kendi kültürel grubuna ve genel olarak toplumsal maliyetini ve faydalarını değerlendirir ve sonunda deneme niteliğinde bir ilk seçimde bulunur.

- e) **Uygulama:** Casve döngüsünün son aşaması olan uygulama aşamasında bireyler değerlendirme aşamasında yaptıkları seçimi uygulamak için bir plan yaratır ve ona bağlı kalırlar.

Plan uygulandıktan sonra kararın aradaki boşluğu gidermekte başarılı olup olmadığını değerlendirmek için iletişim aşamasına dönülür. Şayet karar başarılı ise birey sonraki problemlerin çözümüne yönelir. Şayet verilen karar ve izlenen yöntem bireyi başarıya götürmediyse, birey süreçte kendisi ve problem hakkında elde ettiği bilgilerle birlikte yeni bilgiler toplayarak Casve döngüsünü tekrar gözden geçirir. Buna ek olarak bu son basamak problem çözme sürecinin gözden geçirilmesini ve üzerinde tekrar düşünülmesini sağlar. Bu da aynı zamanda ileri ki mesleki problemlere ve hatta gerçek yaşam problemlerine uygulanabilmesindeki geçişi kolaylaştırır (27).

Sampson ve arkadaşları, casve döngüsünden yola çıkarak, danışanların kararlarını verirken uygun bir yol izleyebilmeleri ve yapılması gerekenleri bir şekil üzerinde özetlemişlerdir. Şekil 4'te iyi bir kararın verilebilmesi için yapılması gerekenler özetlenmiştir.

Şekil -4
İyi Bir Kararın Verilebilmesi İçin Yapılması Gerekenler

Şekil 4'te görüldüğü gibi karar sürecinin başlangıcında bir seçim yapılacağına farkında olmak gelmektedir. Daha sonra birey seçenekleri ve kendi özelliklerini tam olarak anlayabilmek, seçenekleri gerektiğinde daraltıp ya da genişleterek seçimini yapıp uygulamaya koymalıdır. En son aşamada da seçimin iyi ya da kötü olup olmadığına ilişkin değerlendirmeler yapılmaktadır.

Buraya kadar yapılan açıklamalar özetlenecek olursa; meslek seçimi bir anlık bir olay değildir. Çocukluğun ilk yıllarından yaşamın sonuna kadar devam eden süreç içerisinde araştırılıp incelenmesi gerekmektedir. Aynı zamanda bireylerin karar verme becerileri ve bilgiyi doğru bir şekilde kullanabilmeleri, alacakları mesleki kararları önemli ölçüde etkilemektedir.

Mesleki Rehberlik Hizmetlerinde Göz Önünde Tutulması Gereken Noktalar

Parsons' un Bir Meslek Seçimi adlı kitabında açıkladığı ilke ve yöntemlere dayanan **özellik-faktör yaklaşımı** mesleki rehberlik hizmetlerinde halen güncelliğini koruyan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, mesleki rehberliği, bireylere onların ilgi,yetenek vb. özellikleri ile mesleklerin gerekleri arasındaki uyumun bir fonksiyonu olarak ele alıyordu(5). Bugün eğitim-öğretim kurumları içerisinde yürütülen mesleki rehberlik hizmetlerinde de bu kuramsal yaklaşımın görüşleri ağırlıklı olarak kullanılmaktadır. Bu kurama göre mesleki rehberlik hizmetleri üç aşamada gerçekleşmektedir. Aşağıda bu üç aşama hakkında bilgiler verilmiştir.

1. Basamak: Öğrenciyi Tanıma

Bir bütün olarak psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde öğrencileri tanıma çalışmalarının en belirgin amacı onların kendilerini daha iyi tanımalarına yardımcı olmaktır. Mesleki rehberli hizmetlerinde de bireyin kişisel, sosyal ve psikolojik gibi bir takım faktörlerin bilinmesi, bu hizmetlerin sağlıklı bir şekilde yapılmasına temel teşkil eder. Mesleki rehberlik çalışmalarında öğrenciler hakkında ayrıntılı bilgi toplanması büyük önem arz etmektedir. Öğrenciler hakkında bilgi toplanırken şu hususlara dikkat edilmelidir(2,28,29).

1. Bireyin fiziki özellikleri

- ◆ cinsiyet, boy, yaş, ağırlık
- ◆ bedensel özellikleri, özürl durumu
- ◆ sağlık durumu
- ◆ gelişim özellikleri
- ◆ görünüş, ses tonu

2. Bireyin kişilik özellikleri

- ◆ zeka düzeyi
- ◆ özel yetenekleri

- ◆ ilgileri, değer yargıları
- ◆ mesleki değer yargıları
- ◆ ihtiyaçları, motivasyonu, amaçları
- ◆ iletişim becerileri

3. Akademik özellikler

- ◆ okuldaki genel başarı derecesi, başarılı ve başarısız olduğu dersler
- ◆ boş zaman hobileri
- ◆ okuldaki kol faaliyetleri, sosyal ve kültürel etkinliklere katılma durumu
- ◆ çalışma tarzı, alışkanlıkları, iş tecrübesi

4. Sosyolojik Özellikleri

- ◆ Ailenin sosyo-ekonomik durumu
- ◆ İkamet edilen yer
- ◆ Ailenin ihtiyacı
- ◆ İş etkilemesi mümkün yaşantı ve tecrübeler

2. Basamak: Mesleklerin İncelenmesi

Mesleki rehberlikte mesleklerin incelenmesi, meslekler hakkında bilgilerin öğrencilere verilmesi oldukça kapsamlı ve bir takım tekniklerin kullanılmasını gerektiren sürekli bir iştir. Çünkü birey kendini ne kadar iyi tanırsa tanısın, meslekler hakkında doğru ve yeterli bir bilgiye sahip değilse uygun bir meslek seçimi yapamaz. Girilebilecek mesleklerin çok sayıda olması mesleklerin incelenmesinde önemli güçlükler getirmektedir. Aynı zamanda bütün meslekler hakkında incelemeye dayalı yeterli bilgi bulunduğu da söylenemez. Yine meslek sayısının fazla olması nedeniyle, mesleklerin gerektirdiği yetenek ve kişilik özelliklerinin neler olduğu da açıkça bilinmemektedir.

Meslekler hakkında bilgi toplanırken şu özelliklere dikkat edilmelidir(2,28,29)

- ◆ Mesleğin esasını oluşturan işin özellikleri nelerdir?
- ◆ Çalışma ortamı ve koşulları
- ◆ Çalışanda aranan bireysel özellikler

- ◆ Mesleğe giriş nasıl olmaktadır?
- ◆ Meslekte ilerleme ve kazanç durumu
- ◆ Meslekte personel ihtiyacı nasıldır?

Meslekler hakkında elde edilecek bilgiler bireyin ve mesleğin özelliğine göre değişiklik gösterebilecektir. Bu nedenle yukarıda verilen, mesleki bilgi toplanırken dikkat edilmesi gereken özellikler, gerektiğinde daraltılıp genişletilebilir. Aşağıda meslekler hakkında bilgilerin nerelerden ve nasıl toplanacağına ilişkin açıklamalara yer verilecektir (2,28,29). Bunlar;

- ◆ Mesleklerle ilgili basılı malzemelerin toplanması
- ◆ İş yerlerine yönelik incelemeler yapma
- ◆ Meslek elemanları ile görüşme ya da konferanslar
- ◆ İş tecrübesi olan kişilerden yararlanma
- ◆ Öğrencileri gruplar halinde meslekleri incelemeye yönlendirme
- ◆ Seminerler
- ◆ İş Kurumu gibi kuruluşların mesleki rehberlik merkezlerinden yararlanma
- ◆ Bilgisayar ve internet üzerinden meslekler hakkında bilgi toplama

3. Basamak: Bireyin Kişisel Özellikleri İle Mesleklerin Gerekletirdiği Özellikler Arasında İlişki Kurma Karar Verme

Mesleki rehberlik etkinliklerinde son aşama ise, bireyin kişisel özellikleri ile mesleklerin gerekletirdiği özellikler arasında ilişki kurularak, bireylerin uygun mesleki kararlar vermelerine yardımcı olmak gelmektedir. Bu karar verme bireyin hak ve sorumlulukları dikkate alınarak, her zaman için bireye bırakılmalıdır. Meslek seçimi ve gelişimi zaman içinde oluşan bir süreçtir. Bireyin değişen kişilik özellikleri ve mesleklerde meydana gelen değişimler, bireyle meslek arasında bağ kurmayı her zaman güçleştirmektedir. Bu nedenle özellikle eğitim-öğretim kurumları içerisinde, bir seçim yapma(bir eğitim kurumu, alan ya da meslek seçimi gibi) aşamasındaki bireyler için mesleki rehberlik etkinlikleri aktif olarak uygulanmalıdır.

Mesleki Rehberlik Ve Yönelme

Mesleki rehberlik ve yönelme hizmetlerinin gelişimi incelendiğinde, yönelme hizmetlerinin, iş dünyası ve serbest piyasa içinde, yetişkin bireyler düze-

yinde işe uygun kişilerin belirlenmesi ihtiyacından doğduğu ve okul dışında geliştiği görülmektedir. Ancak daha sonraları eğitim-öğretim kurumları içerisinde mesleki rehberlik uygulamaları ve yönlendirme hizmetleri yaygın olarak verilmeye başlanmıştır. Günümüz mesleki rehberlik hizmetleri içerisinde yönlendirme hizmetleri yapılmakla birlikte, bireyin belli bir alana yönlendirilmesi, o alanın bireye dikte edilmesi anlamına gelmez Sadece, bireyin belli bir alana ya da mesleğe yönlendirilmesinde kendisine yardımcı olma söz konusudur. Bu nedenle yöneltilme, bireyin eğitim alanı ya da mesleğe yönelmesine yardım etme anlamında kullanılmaktadır.

Gerek Milli Eğitim Temel Kanununda gerekse Milli Eğitim Şuralarında (özelikle 8. Ve 10. Milli Eğitim Şuraları) öğrencilerin ilgi, eğitim ve yetenekleri doğrultusunda ve ülkenin ihtiyaç ve koşulları dikkate alınarak üst öğrenime, iş ve meslek alanlarına yönlendirilmeleri rehberlik hizmetlerinden beklenen en önemli işlevlerden olmuştur.

Aşağıda eğitim-öğretim kurumları içerisinde yapılacak yönlendirme hizmetlerinde dikkate alınması gereken özellikler hakkında bilgi verilmiştir.

1. Öğrencinin Yetenek ve Başarı Durumu

- ◆ Öğrencinin farklı yıllarda elde ettiği akademik ortalama
- ◆ En son yöneltilmenin yapıldığı ya da bir önceki yıla ilişkin genel başarı ortalaması
- ◆ Çeşitli derslerden elde başarı ortalaması
- ◆ Öğrencinin yıllara göre farklı derslerdeki başarı durumu
- ◆ Başarılı ya da başarısız olduğu dersler
- ◆ Sınıf geçme ve kalma durumu
- ◆ Öğrencinin özgeçmişi, iş meslek tecrübeleri
- ◆ Uygulanmış olan genel ve özel yetenek test sonuçları ile başarı testleri sonuçları
- ◆ Sınıf öğretmenleri ve diğer öğretmenlerin görüşleri

2. Öğrencinin genel sağlık ve enerji düzeyi, beden yapısı, fiziki engelleri, güdüleri, değerleri, duygusal özellikleri, benlik tasarımı, geleceğe yönelik plan ve beklentiler.

3. Öğrencinin ilgilendiği konular.

- ◆ Boş zaman etkinliklerinde tercih ettiği konular
- ◆ Uygulanacak olan ilgi testinin sonuçları
- ◆ Öğretmenlerin ve ailenin öğrencinin ilgi alanları hakkındaki görüşleri

4. Öğrencinin özellikleri ile mesleğin ya da gidilebilecek eğitim programının özellikleri

- ◆ Öğrencinin program, kol ve şube tercihi
- ◆ Öğrencinin geleceğe yönelik yaşam planı ve beklentileri
- ◆ İş ve mesleklerin niteliği ve geleceği
- ◆ Seçilen eğitim programı sonunda girilebilecek iş ve eğitim programları
- ◆ Seçilen eğitim programının parasal özellikleri, bursluluk ve yatılılık imkanları
- ◆ Seçilecek mesleğin şu anki ve gelecekteki olabilecek durumu nedir?

Özet

Mesleki rehberlik hizmetleri başlangıçta meslek seçimi aşamasında bulunan bireylere yapılan hizmetler olarak algılanırken, daha sonraları meslek seçimi gelişimsel bir süreç olarak incelenmeye başlanmıştır. Meslek seçimini gelişimsel bir süreç olarak gören kuramcılar değerlendirildiğinde, meslek seçimi, çocukluktan bir meslek fikrinin oluşmasıyla başlayıp, o mesleği elde edip emekliliğe kadar devam eden bir gelişim sürecinde ele alınıp incelenmiştir. Bu süreç içerisinde bireyin kişilik özellikleri ve çevresel faktörlerde mesleki gelişimde önemli etkiye sahiptir. Yine karar verme aşamaları ve bireylerin karar verirken elde ettikleri bilgileri doğru bir şekilde kullanmaları meslek seçiminde önemli bir yaklaşımdır. Bireyin özellikleri ile mesleklerin özelliklerinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi, gerek yöneltmede gerekse mesleki rehberlik hizmetlerinde hayati bir önem sahiptir.

Son olarak, mesleki rehberlik hizmetleri, mesleki gelişim süreci dikkate alınarak eğitim-öğretim hizmetlerinin her kademesinde uygulanması gereken hizmetlerdendir. Ancak mesleki rehberlik hizmetlerini sadece eğitim-öğretim kurumlarıyla sınırlandırmak doğru olmaz. Hayatın her döneminde bireyler, mesleki gelişim görevlerini yerine getirmede mesleki rehberlik hizmetlerine ihtiyaç duya-bilirler.

Yine okullarda yürütülen mesleki rehberlik hizmetlerinde, bireylerin ve mesleklerin tanınmasında öğretmenlere ve rehberlik uzmanlarına önemli görevler düşmektedir. Bireylerin uygun mesleki kararlar verebilmeleri için bu bilgilere ihtiyaçları vardır. Bu bilgilerin toplanması ve paylaşımı konusunda da, diğer rehberlik hizmetlerinde olduğu gibi, mesleki rehberlik hizmetlerinde de, yönetici, öğretmen ve rehberlik uzmanın ortak bir anlayış içerisinde çalışması gerekmektedir.

Son Söz

Mesleki rehberlik hizmetleri, mesleki gelişim süreci dikkate alınarak eğitim-öğretim hizmetlerinin her kademesinde uygulanması gereken hizmetlerdendir. Ancak mesleki rehberlik hizmetlerini sadece eğitim-öğretim kurumlarıyla sınırlandırmak doğru olmaz. Hayatın her döneminde bireyler, mesleki gelişim görevlerini yerine getirmede mesleki rehberlik hizmetlerine ihtiyaç duyabilirler.

Yine okullarda yürütülen mesleki rehberlik hizmetlerinde, bireylerin ve mesleklerin tanınmasında öğretmenlere ve rehberlik uzmanlarına önemli görevler düşmektedir. Bireylerin uygun mesleki kararlar verebilmeleri için bu bilgilere ihtiyaçları vardır. Bu bilgilerin toplanması ve paylaşımı konusunda da, diğer rehberlik hizmetlerinde olduğu gibi, mesleki rehberlik hizmetlerinde de, yönetici, öğretmen ve rehberlik uzmanın ortak bir anlayış içerisinde çalışması gerekmektedir.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. İlk mesleki rehberlik çalışmaları kim tarafından yapılmıştır?
A) Holland
B) Super
C) Parsons
D) Bandura
E) Ginzberg
2. Parsons'a göre mesleki rehberlik hizmetlerinde ilk yapılması gereken etkinlik aşağıdakilerden hangisidir?
A) Oryantasyon
B) Bireyi tanıma
C) Meslekleri inceleme
D) Yönelme
E) Birey ve meslekler arasında ilişki kurma
3. Mesleki gelişim sürecinde ilk aşama aşağıdakilerden hangisidir?
A) Hazırlık
B) Uyanış ve farkında olma
C) Meslekleri keşfetme ve araştırma
D) Karar verme
E) İşe yerleşme
4. Meslek seçimini gelişimsel bir süreç olarak görüp inceleyen ilk kuramcı aşağıdakilerden hangisidir?
A) Holland
B) Super
C) Parsons
D) Bandura
E) Ginzberg
5. Meslekleri incelerken bir meslekle ilgili bilinmesi gereken temel bilgiler aşağıdakilerden hangisidir?
A) Çalışma ortamı ve koşulları
B) Mesleğin gerektirdiği faaliyetler
C) Meslekte ilerleme ve kazanç durumu
D) Mesleğe hazırlanma ve giriş koşulları
E) Hepsi

6. Mesleki gelişim dönemleri içerisinde bireylerin yapması gereken görev ve sorumluluklara ne ad verilir?
- A) Mesleki benlik
B) Mesleki olgunluk
C) Mesleki rehberlik
D) Yetkinlik
E) Karar verme
7. Meslek seçiminde ilk olarak bireyin benlik algısına vurgu yapan kuramcı kimdir?
- A) Holland
B) Super
C) Parsons
D) Bandura
E) Ginzberg
8. Mesleki gelişim sürecinde öğrencinin kendini ve mesleklere ilişkin bilgi ve yaşantılar kazanarak geçici seçimler yaptığı dönem aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Okul öncesi
B) Orta öğretim
C) Üniversite
D) Üniversiteye hazırlık kursu
E) Hepsi
9. Aşağıdakilerden hangisi meslekler hakkında bilgi verirken öncelikli amaçlardan biri değildir?
- A) Farklı meslek grupları arasındaki ilişkiyi görme
B) Bireyin ilgi alanlarına uygun meslekleri tanımak
C) Bireyin ilgi, yetenek ve değer yargılarına uygun meslek seçmesine yardımcı olmak
D) İlgi alanları dışındaki meslekler hakkında bilgi sahibi olmak
E) Herhangi bir mesleğe karşı ilgiyi arttırmak
10. “ Mesleki gelişim devamlı bir süreç, meslek seçimi ise bir sentez yapma işidir” görüşü hangi kuramcıya aittir?
- A) Holland
B) Super
C) Parsons
D) Bandura
E) Ginzberg

11. Bireyleri ve bulundukları çevreleri çeşitli gruplara ayırarak, meslek seçiminin bu iki gruptan etkilenecek şekilde gerçekleştiğini söyleyen kuramcı aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Holland
B) Super
C) Parsons
D) Bandura
E) Ginzberg
12. Aşağıdakilerden hangisi mesleki rehberlik hizmetlerinin amaçlarından biri değildir?
- A) Bireyin mesleki tercih yapmasına yardım
B) İş dünyası hakkında bilgi verme
C) Çevreyi ve mesleki eğitim veren kurumları tanıtmak
D) Herhangi bir meslekteki çalışan sayısını arttırma
E) Bireyin ilgi alanlarını tanımasına yardım
13. Bilgi işleme yaklaşımına göre bireylerin seçenekleri dolaylı bir şekilde inceleyip belirginleştirmesine ne ad verilir?
- A) İletişim
B) Analiz
C) Sentez
D) Değerlendirme
E) Uygulama
14. Aşağıdakilerden hangisi iyi bir kararın verilebilmesi için yapılması gerekenlerden değildir?
- A) Kendi özelliklerini anlama
B) Seçenekleri daraltma ya da genişletme
C) Kararı alanında uzman kişiye bırakma
D) Bir seçim yapılacağının farkında olma
E) Sonuçları değerlendirme
15. Aşağıdakilerden hangisi Littrel'e göre karar verme sürecinin basamaklarından değildir?
- A) Problemin tanımı
B) Amaç oluşturma
C) Karar verme
D) Uzlaşma
E) Sonuçları değerlendirme

16. Mevcut durum ile arzu edilen durum arasındaki boşluğa ne ad verilir?
 A) İletişim B) Problem C) Kararsızlık
 D) Analiz E) Bağlanma
17. Aşağıdakilerden hangisi mesleki rehberlik çalışmalarında birey hakkında toplanması gereken bilgilerden değildir?
 A) Bireyin yetenek durumu B) Başarılı olduğu dersler
 C) İş tecrübesi D) İletişimde bulunduğu kişiler
 E) Boş zaman etkinlikleri
18. Aşağıdakilerden hangisi yöneltme hizmetlerinde bilinmesi gereken özelliklerden biri değildir?
 A) Başarısız olunan dersler B) Veli görüşü
 C) İş ve mesleklerin niteliği D) İş ve mesleklerdeki yönetici sayısı
 E) Seçilen programın özelliği
19. Mesleki gelişim aşamalarında bireyin iş araştırmaya başlaması hangi aşamada gerçekleşir?
 A) Uyanış ve farkında olma
 B) Meslekleri keşfetme ve araştırma
 C) Karar verme
 D) Hazırlık
 E) İşe yerleştirme
20. Bilgi işleme yaklaşımına göre bireyin çeşitli seçenekleri değerlendirerek ilk seçimini yapması hangi aşamada gerçekleşir?
 A) İletişim B) Analiz C) Sentez
 D) Değerlendirme E) Uygulama

YANIT ANAHTARI

1.C	2.B	3.B	4.A	5.E	6.B	7.D	8.B	9.E	10.D
11.A	12.D	13.C	14.C	15.D	16.B	17.D	18.D	19.D	20.D

KAYNAKÇA

1. Grant, V. (1968). İnsan Eğitim ve İş. Çeviren: Taymaz, H. **Mesleki ve Teknik Öğretim Kitapları 9**. Ankara: MEB. 48-49.
2. Kuzgun, Y. (2000). **Meslek Danışmanlığı Kuramlar Uygulamalar**. Ankara: Nobel yayın Dağıtım.
3. Super, D.E. (1957). **The psychology of careers: An Introduction to vocational envelopment**. New York: Harper&Row Publishers.
4. Çağatay, A. (1991). **Psikolojik Danışma ve rehberlik Dergisi**. Okullarımızda esleki Rehberliğin Önemi. Ankara .
5. Osipow, H.S., Fitzgerald, F.L.(1996). **Theories of Career Development** (4th.ed.). Boston, MA: Ally and Bacon.
6. Edwin, L. H. And Stanley, H.C. (1992). **Career Guidance and Counseling through The Life Span**. Englewood Cliff. NS: Prentice-Hall. 345-349.
7. Ültanır, E. (2002). **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. Editör: Can, G. PegemA yayıncılık. Ankara: 92-93.
8. Yeşilyaprak, B. (2000). **Eğitimde Rehberlik Hizmetleri**. Ankara: Nobel Yayın Ltd.
9. Ireh, M (2000) Career Development Theories and Their Implications for High School Career Guidance and Counseling. **High School Journal**, V.83. 28-41.
10. Nelson-Jones, R. (1982). **The Theory and Practise of Counseling Psychogy**. Türkçesi: **Danışma Psikolojisi Kuramları**, Ed. F. Akkoyun) Ankara: 72, DFO Ltd.Şti.
11. Super, D.E. (1963). "Vocational development in adolescence and early adulthood: asks and behaviors." In Super, D.E., Starishousky, N. M., Jordoan, J. P. **Career Development Self-Concept Theory**. N.Y: Teachers College, Colombia University. 79-95.
12. Bacanlı, F. (1995). "Mesleki grup rehberliğinin lise öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerine etkisi". **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Ankara: G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
13. Holland, J. L. (1973). **Making Vocational Choice: A Theory of Career**. Englewood Cliffs: New Jersey,. Printice hall, Inc.
14. Betz, N. E., Hackett, G. (1983). The Relationship of Mathematics Self-efficacy Expectations to the Selection of Science-based College Majors. **Journals of Vocational Behavior**, 23, 329-345.
15. Mitchell, L.K.& Krumboltz, J.D. (1987). The effects of cognitive restructuring and decision-making training on career indecision. **Journal of Counseling and Development**, 66, 171-174.
16. Gelatt, H. B. (1962). Decision-making: Aconceptual frame of reference for counseling. **Journal of Counselling Psychology**, 9(3). 240-245.

17. Tudge, R.h. , Winterhoff. A. P. (1993). Vygotsky, Piaget and Bandura: Perspectives on The Relations Between The Social World and Cognitive Development. *Human Development*, 36: 61-81.
18. Bandura, A. (1986). **Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory** Englewood Cliffs, NS: Prentice-hall
19. Stadjkovic, A.D. and Luthans, F. (1988) Social Cognitive Theory and Self-efficacy: Going Beyond Traditional Motivation and Behavioral Approachers. *Organizational Dynamics*. V.26. 4. 62-75.
20. Bandura, A. (1977). **Social Learning Theory**. Prentice - Hall, Englewood Cliffs, NewJersey.
21. Brown, D. S.,Lent, G.F. (1997). Role of Social-Cognitive Expectations in High School Students' Mathematics - Related interest and Performance, **Journal of Counseling Psychogy**, V. 44, I, 44-52.
22. Kuzgun, Y. (1992). Karar Stratejileri Ölçeği: Geliştirilmesi ve Standardizasyonu. VII: Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Türk Psikologlar derneği, Ankara. 161 –170.
23. Ersever, Ö. H. (1996). " Karar Verme Becerileri Kazandırma Programı ve Etkileşim Grubu Deneyiminin Üniversite Öğrencilerinin Karar Verme Stilleri Üzerindeki Etkileri". **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Ankara: A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
24. Mann, L. Harmoni. , Power, C. (1989). Adolescent Decision Making: The Development of Competence. **Journal of Adolescence**, 12, 265-278.
25. Littrel, J.J. (1987). **From School to Work**. The Goodheart- Willcox Company, Inc. South Holland, Illinois. 154-157.
26. Sampson, J. P. , Peterson, G. W., Lenz, J. G. And other (1999). A cognitive information processing approach to employment problem solving on decision making. *The Career Development Quarterly*, 48, 3-19.
27. Sampson, J. P. , Peterson, G. W., Lenz, J. G. And other (1996). **Career Choice and Development Third Edition**. In Vernon, G. Z. Jseyy-Bass Publisher/SanFrancisco. 437-438.
28. Özgüven, İ. E. (1999). Çağdaş Eğitimde Psikolojik Danışma ve Rehberlik, PDREM Yayınları. Ankara: Sistem Ofset.
29. Kepçeoğlu, M. (1996). **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. Ankara: Özerler Matbaası.

BÖLÜM 6

KİŞİSEL REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMA

Hülya Şahin

Ankara' da doğu. 1990 yılında Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümünden mezun oldu. 1995 yılında Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalında Yüksek Lisansını tamamladı. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalında doktora çalışmasını tamamlamak üzeredir. Halen Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Görevlisi olarak görev yapmaktadır.

BU BÖLÜMDE NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- ◆ Kişisel Psikolojik Danışma ve Rehberlik Nedir?
- ◆ Kişisel Rehberlik Hizmetlerinin Kapsamı Nedir?
- ◆ Kişisel Rehberlik Hizmetlerinin Dayandırıldığı Bazı Kuram ve Görüşler
 - Psikanalitik Kuram
 - Davranışçı Yaklaşım
 - Danışandan Hızalan Yaklaşım
 - Akılcı-Duygusal Yaklaşım
 - Bilişsel Terapi Yaklaşımı
- ◆ Başlıca Kişisel Rehberlik Hizmetleri
- ◆ Sosyal Beceri Eğitimi
 - Sosyal Becerilerin Ölçülmesi
 - Sosyal Becerilerin Kazandırılması
- ◆ Kişisel Rehberlik Açısından Öğretmenlere Düşen Görev ve Sorumlulukları nelerdir?

Giriş

Rehberlik hizmetleri, bir bütün olarak kabul edilmekle birlikte inceleme kolaylığı sağladığı için çeşitli kriterlere göre sınıflandırma eğilimi yaygındır. Hizmetlerin verildiği birey sayısına, öğretim kademelerine, işlevlerine, problem alanlarına ve hizmetlerin verildiği kurumlara göre rehberlik hizmetleri gruplandırılmaktadır. Problem alanlarına göre rehberlik hizmetleri mesleki, eğitsel ve kişisel psikolojik danışma ve rehberlik olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Rehberlik hizmetlerini sınıflandırmaya ilişkin bu genel eğilime karşın, bu hizmetlerin kesin bir çizgiyle birbirinden ayırlamayacağı da kabul edilmektedir.

Yardım almayı gerektiren durumlar belli bir nedene bağlanmış olsa da, problem alanları içiçedir. Başlangıçta akademik bir sorun olarak yaşanan durum üstesinden gelinmediğinde kişisel bir sorun haline gelebilir. Ya da erken müdahale edildiğinde kolayca ortadan kalkabilecek bir problem erken müdahale edilmediğinde başka alanlara da yansıyabilir ve daha karmaşık bir hal alabilir. Örneğin; ailede yaşanan huzursuzluk başlangıçta kişisel rehberliğin hizmet alanı içine girmekte, söz konusu problem zaman içinde okulda akademik başarısızlık olarak yaşanmaya başlandığında ise eğitsel rehberlik hizmetlerine ihtiyaç duyulmaktadır. **Sonuç olarak, problemler ister mesleki, ister eğitsel, isterse de kişisel olarak tanımlansın birbirlerinden bağımsız yaşanmazlar.** Bu nedenden dolayı rehberlik hizmetleri bir bütün olarak düşünölmelidir.

Kişisel rehberlik hizmetleri dendiğinde akla daha çok kişiye özgü problemler ve bunların çözümleri gelmekle birlikte, kişisel rehberlik bakış açısına göre farklı şekillerde tanımlanmaktadır.

Kişisel rehberlik, bireylerin kendileri ile ilgili kişisel problemlerin çözümü için yapılan yardımlardır (13). Bir diğör görüşe göre, kişisel rehberlik, her türlü kişisel problemlerin çözümlenmesini veya çözümüne yönelik psikolojik yardım hizmetlerini kapsamaktadır (16).

Gelişimsel rehberlik anlayışı çerçevesinde kişisel rehberlik, öğrencinin yaşamayı öğrenmesi, yani yaşamda ihtiyaçlarını ve gelişim görevlerini çevreye ters düşmeden karşılayarak kişisel doyuma ulaşabilmesi için yapılan yardımlar olarak tanımlanabilmektedir (9). Gelişimsel rehberlik anlayışına göre yapılan bir başka tanım ise, eğitim sürecinde öğrencilerin “kişisel-sosyal” gelişim ihtiyaçlarını karşılamak ve böylece onların kişisel gelişim ve uyumlarına yardımcı olmak amacıyla yürütölecek rehberlik hizmetlerinin tümü şeklindedir (21).

Kişisel rehberlik, eğitsel ve meslek planları ile ilgili olmayan, kişinin duygu ve düşüncelerinden, sosyal ilişkilerinden ve davranışlarından doğan problemlerle ilgili hizmetler olarak (19) ya da benzer şekilde eğitsel ve mesleki rehberlik hizmetleri dışında kalan rehberlik hizmetleri olarak da tanımlanabilmektedir.

Kişisel Rehberliğin Tanımı

Tanımların, rehberliğin problem çözücü, koruyucu, önleyici işlevleri ile diğer problem alanlarının dışarıda bırakılmasına göre yapıldığı görülmektedir. **Özetle kişisel rehberlik; bireylerin kendilerini tanımlarına, problem olarak gördükleri her durumla başa çıkmalarına ve yaşam doyumları ile kişisel güçlerini artırmaya yönelik psikolojik yardım hizmetlerinin tümü olarak tanımlanabilir.**

Kişisel Rehberlik Hizmetlerinin Kapsamı

Yakın zamana kadar öğretmen ve konu merkezli eğitim anlayışında öğrencilerin daha çok akademik başarılarıyla ilgilenilmiş ve daha çok akademik zekalarına (IQ) yönelik eğitim ve öğretim hedefleri belirlenmiştir. Ancak çağdaş ve demokratik anlayışın benimsendiği ve öğrenciyi merkeze alan eğitim anlayışının gelişimine paralel olarak, günümüzde öğrencilerin sadece IQ'larına (*Intellectual Intelligence*) değil, EQ olarak (*Emotional Intelligence*) adlandırılan duygusal zekalarını geliştirmeye yönelik hedefler de belirlenmektedir. Duygusal zekası (EQ) yüksek ya da düşük dediğimiz bireylerin sahip olduğu ya da olması gerektiği özelliklere bakıldığında, bunların daha çok sosyal beceriler olduğu ve kişisel rehberlik hizmetlerinin kapsamına girdiği görülmektedir. **Bu becerilerin, temel iletişim becerileri, problem çözme becerisi, etkili karar verme becerisi, kızgınlık ve stresle başa çıkma becerisi gibi yaşamı kolaylaştıran, ruh sağlığını korumaya yönelik ve yaşamın her alanındaki doyumu etkileyen beceriler olduğu görülmektedir.** Bu beceriler öğrenilebilir ya da geliştirilebilir beceriler olmakla birlikte, birebir akademik bir ders konusu olmadığı ve sadece bir ders saati içinde kazandırılmayacağı da açıktır. Bir birey akademik başarısı nedeniyle çok iyi bir meslek elemanı olabilmekte, ancak aynı ölçüde iyi bir eş, iyi bir baba ya da yönetici olup olamayacağı duygusal zekasıyla açıklanabilmektedir.

Duygusal zekası yüksek yani ; sosyal iletişimi kuvvetli, etkili kararlar alabilen ve uygulayabilen, günlük yaşamda karşılaştığı problemlere çözümler üretebilen, girişken, hakkını savunabilen, kendi ve başkalarının duygularının farkında olan ve

bunları ifade edebilen, stres ve öfkesiyle etkili bir biçimde başa çıkabilen bireylerden oluşmuş toplumların daha gelişmiş, toplumsal huzursuzluk ve kargaşadan uzak ve üretken olacağını söylemek yanlış olmaz. Bu nedenle kişisel rehberlik hizmetlerinin tüm öğretim kademelerinde etkili bir biçimde verilmesi de oldukça önemlidir. Bireyler ne kadar erken bu hizmetlerle tanıştırlarsa hem bireysel hem de toplumsal açıdan önleyici ruh sağlığı hizmeti de verilmiş olacaktır.

Günümüzde genel olarak rehberlik hizmetlerine verilen önemin artmasıyla birlikte, Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü okullarda görevli danışmanlardan kişisel rehberlik alanında aşağıdaki yeterliklere sahip olmalarını beklemektedir. Bu yeterlikler aynı zamanda kişisel rehberliğin kapsamı olarak da düşünülebilir. Yeterlikler aşağıda sıralanmıştır.

1. Atılganlık becerileri geliştirme
2. Günlük yaşam becerileri geliştirme
3. İletişim becerileri geliştirme
4. Sorun çözme becerilerini geliştirme
5. Öfkeyle başetme becerileri geliştirme
6. Kaygıyla başetme becerileri geliştirme
7. Çatışma çözme becerileri geliştirme
8. Karar verme becerileri geliştirme
9. Zaman yönetimi becerileri geliştirme
10. Özsaygı geliştirme becerileri geliştirme
11. Sorumluluk ve görev bilinci geliştirme
12. Oto kontrol becerisi geliştirme.
13. Öz güven geliştirme
14. Davranış problemleri olan çocuklara müdahale etme

Bu yeterlikler elbette ki okullarda yürütülecek olan kişisel rehberlik hizmetlerine yön verici niteliktedir. Aşağıda, bu hizmetleri yürütürken genel olarak benimsenen ve psikolojik danışmaya yön veren temel bazı kuramlara kısaca değinilecektir. Bunlar, *psikanalitik, davranışçı, danışandan hızalan, akılcı-duygusal yaklaşım ile bilişsel yaklaşımdır*.

Psikolojik Danışma'nın Dayandığı Bazı Temel Kuramlar

Psikanalitik Kuram

Psikanalitik kuramın kurucusu Sigmund Freud 1856 yılında Moravia'da doğdu, 1939 yılında Londra'da öldü (10,11,20). Freud Viyana'da tıp alanında eğitim görmüş daha sonra nöroloji alanında uzmanlık yapmıştır. Freud'un ortaya koyduğu kavramlar uzunca yıllar tartışılmakla birlikte pek çok kuram için de ilham kaynağı olmuştur.

Freud'a göre insanoğlunun davranışlarına yön veren iki temel dürtü vardır. Bunlar cinsellik ve saldırganlıktır. Freud toplum tarafından hoş karşılanmayan ve baskı altına alınmaya çalışılan bu iki dürtünün bilinçaltına itildiğini öne sürmektedir. Böylece birey baskıdan kurtulmuş olur. Bilinçaltına itilen bu istekler ve dürtüler bilinç düzeyinde olmasalar da bireyin davranışlarını etkilemeye devam ederler. Psikanalitik kuram dil sürçmeleri , unutmaları bilinçaltına itilen bu isteklerin ifade edilmesi olarak kabul eder (8).

Freud'a göre kişilik id, ego ve süpereo olmak üzere üç temel yapıdan meydana gelmektedir. **İd**, kişiliğin ilkel yanını oluşturmakta ve haz ilksine göre çalışmaktadır. Yani İd'e göre istekler anında yerine getirilmelidir. İd kişiliğin sürekli isteyen yanındır ve bu istekler cinsellik ile saldırganlık dürtülerinden kaynaklanır. **Ego**, ise id'i denetim altında tutmaya çalışan ve gerçeklik prensibiyle çalışan kişilik birimidir. İd'in düşüncesizce isteklerini mantık süzgecinden geçirerek dizginlemeye çalışır. Ego halihazırdaki duruma en uygun şekilde davranmaya çalışır. **Süpereo**, kişiliğin üçüncü ve en son gelişen birimidir. Toplumun inandığı ve kabul ettiği doğrulara göre hareket eder ve üst-ben olarak da adlandırılır (8,11). Süpereo kişiliğin ahlaki yanını temsil eder ve vicdani değerler ön plandadır. Süpereo id'in isteklerini bastırmaya çalışırken, egoyu gerçekçi amaçlardan çok törel amaçlara yöneltmeye çalışır ve kusursuz olmayı amaçlar. Kişiliğin bu üç ögesi birbirinden bağımsız çalışmaz.

Psikanalitik kurama göre ruh sağlığı yerinde olan bireylerin egosu gerçeklik prensibinden uzun süre uzaklaşmadan id'in isteklerini uygun koşullar altında ve süpereo denetimini inkar etmeden uzlaştırma yolları arar (14). Yani psikolojik sağlık id, ego ve süpereo arasında kurulan bir dengedir. Psikanalitik kurama bağlı olarak yürütülecek psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri bu dengeyi kurmaya yardımcı olmayı hedefler.

Davranışçı Yaklaşım

1910' lar da John. B. Watson (1878-1958) tarafından daha çok psikanalitik kurama tepki olarak geliştirilen davranışçılık zihnin incelenmesini tümüyle reddederek organizmanın davranışlarıyla ilgilenilmesi gerektiğini savunmuştur (15). Davranışçı yaklaşımın önde gelen diğer kuramcıları, pavlov Thorndike, Skinner'dir. Davranışçı psikolojiye göre, nesnel yöntemlerle ölçülemeyen gözlenemeyen zihinsel süreçlerin incelenmesinin bir anlamı yoktur (21).

Davranışçılar öğrenmeyi, uyarıcı ve tepki arasındaki bağla açıklamakta ve içebakış yöntemini tümüyle reddetmektedirler. Davranışçılara göre gözlenen davranışların açıklamasında öğrenme ilkeleri kullanılmalıdır. Öğrenme, organizmanın davranışlarındaki değişiklik olarak tanımlanmaktadır (20). Davranışçı yaklaşıma göre , tedavi edilmesi gereken davranışlar uyumsuz ve bozuk davranışlardır. Davranış tedavisinin amacı ise, bu bozuk davranışların yerine uyumlu davranışların kazandırılmasıdır.

Bu kurama göre insanlar yeni davranışlar öğrenebildiklerine göre, psikolojik danışma ve rehberlik sürecinde de daha önce öğrendikleri olumsuz davranışlar yerine yenisini öğrenebilirler (13). Ancak, öğrenmenin gerçekleşmesi için uyarıcı davranış ilişkisinin kurulması gerekmektedir. Bozuk davranışa yol açan çevresel koşullar ya da uyarıcılar ortadan kaldırılıp, istenen davranışların pekiştirilmesiyle yeni davranışlar kazandırılabilir.

Danışandan Hız Alan Yaklaşım

Hümanistik anlayışı benimseyen danışandan hız alan yaklaşım Carl Rogers (1902-1987) tarafından, o sıralarda uygulanmakta olan güdümlü terapi yaklaşımlarına tepki olarak geliştirilmiştir (7). İnsanın doğasının iyi olduğuna ve gücüne inanan danışandan hızalan yaklaşım, hoşgörölü ve müdahaleci olmayan bir psikolojik danışma ve rehberlik ortamının yaratılması gerektiğine inanmaktadır.

Fenomenolojik kişilik kuramı olarak da adlandırılan bu yaklaşıma göre gerçek bireyin olayı algılayış biçimine göre değişmektedir. İnsanlar algılarına göre davranırlar (7,8,11). Rogers benlik bilincine önem verir ve bir kişinin benlik bilinci onun kendisiyle ilgili algılamalarını kapsar. Benlik bilinci her zaman gerçeği yansıtmayabilir. Bu durumda birey koşulsuz ilgi ve kabule ihtiyaç duyar (8). Psikolojik sağlık bireyin benlik bilinci ile kendi yaşantıları arasındaki uyumudur. Bireyin algıladığı benlik bilinci ile gerçek benlik bilinci arasındaki fark büyüdükçe psikolojik sağlık tehlikeye girer (13).

Rogers, insanların özünde güvenilir, kendi problemlerinin üstesinden gelebilecek güce sahip olduğuna inanır (7). Bu inanış doğrultusunda, danışandan hızalan yaklaşıma göre psikolojik danışmanın amacı, akıl verme, ikna etme, teşhis ve yorum yapmak değildir. Danışanın merkeze alındığı, kişinin kendisiyle bütünleşmesinin amaçlandığı, problem çözmek yerine birey üzerinde odaklanıldığı bir danışma süreci kabul edilmektedir.

Rogers' göre uyumlu insan, davranışlarını başkalarının kendisinden beklediklerine göre değil, kendi gözlemlerine ve değerlendirmelerine göre yönlendiren kişidir. Ayrıca Danışandan hızalan yaklaşımın amacı, bireyin birtakım başatma becerilerine sahip olarak problemlerini kendi başına çözerek potansiyelini en üst noktada ortaya koyması, yani kendini gerçekleştirmesine yardım etmesidir. Kendini gerçekleştirme kavramı Hümanistik psikolojinin öncülerinden Maslow'un ortaya koyduğu bir kavramdır ve ona göre kendini gerçekleştirmekte olan bireyin bazı özellikleri şunlardır (8):

- ◆ Gerçeğin bilinebilecek yönlerini doğru olarak algılar
- ◆ Gerçeği olduğu gibi kabul eder.
- ◆ Kendini ve başkalarını olduğu gibi kabul eder.
- ◆ Yaratıcı bir şekilde davranır.
- ◆ Kendine ve yaşama gülebilir.
- ◆ İnsanlığa değer verir ve onun sorunlarını ciddiye alır.
- ◆ Empati becerisi gelişmiştir.
- ◆ Dürüst, saygılı ve spontandır(içten)
- ◆ Çevresinde kendine açık olan olanakları araştırır ve değerlendirir.
- ◆ Problem çözme becerilerine sahiptir.

Danışandan hızalan yaklaşıma göre danışma sürecinde, danışanla danışman arasında sıcak ve iyi bir ilişki kurulması önemlidir. Bu ilişkinin sağlıklı bir şekilde kurulabilmesi için karşılıklı güven ve kabul gerekmektedir. Ayrıca bu süreçte, empati, saygı ve saydamlık gerekli koşullardır.

Akılci-Duygusal Yaklaşım

Akılci-duygusal yaklaşımın (Rational- Emotive Therapy- RET) kurucusu 1913 yılında Pittsburgh'da doğan Albert Ellis'dir. Psikanalizin yüzeysel ve bilimsel olmayan bir tedavi şekli olduğuna inanan Ellis 1955 yılında hümanistik, felsefi ve davranışsal yaklaşımları birleştirerek akılci duygusal (RET) görüşü ortaya koymuştur (7).

RET öğretici, yöneltici ve düşünceyle ilgili olduğu kadar duygularla da ilgilidir. Bilişlerin (düşüncenin), duyguların ve davranışların önemli ölçüde birbirlerine etki ettikleri ve karşılıklı neden sonuç ilişkisine sahip oldukları varsayımına dayanmaktadır.

RET'in temel varsayımı duyguların, inançlar, değerlendirmeler, yorumlar ve davranışlardan etkilendiğidir. Ellis, bireylerin rasyonel (akılcı) olduğu gibi rasyonel olmayan inançlara da sahip olduğunu öne sürer. Bu nedenle akılcı duygusal terapi sürecinde danışanlar, kendi kendilerine kazandıkları ve pekiştirerek kalıcı hale getirdikleri irrasyonel inançları belirleme ve değiştirme için gerekli becerileri öğrenirler. Terapi bir eğitim süreci olarak görülmekte ve danışman ödev veren, doğru düşünme için stratejiler öğreten bir öğretmen rolünde, danışan ise öğrenci rolündedir. Danışan bu süreçte elde ettiği becerileri günlük yaşamda da uygulamaktadır.

Kendinden sonraki bilişsel kuramlara öncülük eden akılcı-duygusal yaklaşım, daha çok entelektüel tekniklere önem vermesi, ev ödevleri vererek danışma sürecini dışarıya taşıması ve danışmanın fazlaca etkin olması bakımından eleştirilmiştir (13).

Bilişsel Terapi Yaklaşımı

1960'lı yılların başında depresyon teşhisi almış hastalarla çalışmaları sonucunda Aaron T. Beck bilişsel terapiyi geliştirmiştir. Başlangıçta psikanalitik yaklaşımı benimseyen Beck, depresyondaki kişinin olumsuz düşünce içeriğine odaklaşmanın daha tatmin edici olduğuna karar vermiştir (7).

Akılcı duygusal yaklaşım ve pek çok davranışçı yaklaşımdan da etkilenen bilişsel yaklaşıma göre danışma süreci, aktif, zaman sınırlı, danışan merkezli ve yapılandırılmıştır. Bilişsel yaklaşımla yürütülen danışma sürecinin amacı, danışanın benliğini yıkıcı bilişsel süreçlerini tanıması ve bunlardan kurtulmasıdır. Bilişsel yaklaşıma göre bireylerin psikolojik sağlıklarının bozulmasının nedeni, otomatik olarak geliştirilen olumsuz düşüncelerdir. Amaç, danışanın bu otomatik düşünceler şemasına ulaşmak, danışanın düşüncelerini tanımak yoluyla düşüncelerini değiştirerek şemayı yeniden oluşturmaktır.

Bilişsel yaklaşıma göre psikolojik desteğe ihtiyaç duyan bireylerde gözlenen ortak noktalar şunlardır. Kendini, dünyayı ve geleceği olumsuz algılama (olumsuz üçlü), şeklindeki olumsuz düşüncelerin otomatik olarak ortaya çıkması, bilgi iş-

lemeye ve algılamada sistematik hatalar ya da bilişsel hatalar ve temel işlevsel olmayan sayıtların ortaya çıkmasıdır. (şema kavramı) (17).

Beck, Bilişsel terapi uygulamalarının temelinde danışanla danışman arasında kurulan ilişkinin kalitesi olduğunu vurgular. Bu yaklaşımı benimseyen psikolojik danışma sürecinde danışan da danışman da aktiftir (4). Bilişsel stratejilerin yanı sıra davranışsal stratejiler de kullanılır. Davranışsal teknikler bilişsel tekniklerle birlikte uygulanır. Ev ödevleri, atılabilirlik eğitimi, sosyal beceri eğitimi, davranışın provası, maruz bırakma bu tekniklere örnek olarak verilebilir.

Yukarıda psikolojik danışma ve rehberlik uygulamalarının dayandırıldığı psikolojik danışma ve psikoterapi görüşlerinin sadece bir kısmı özetlenmiştir. Pek çok psikolojik danışma yaklaşımından yararlanılarak, psikolojik danışmanın kendilerine özgü geliştirdikleri psikolojik danışma yaklaşımına da eklettik psikolojik danışma yaklaşımı denmektedir (13). Her psikolojik danışma yaklaşımının birbirine göre üstünlükleri ya da zayıflıkları söz konusudur. Ancak hangi yaklaşım benimsenirse benimsensin, danışmanın kendi kişilik özellikleri de danışma sürecini etkileyecektir. Ancak son yıllarda hümanistik anlayışın öngördüğü kabul, empati, saygı ve saygınlık gibi terapötik koşullara dayandırılmış, bilişsel psikolojideki gelişmelere paralel olarak geliştirilen ve davranışçı tekniklerin birlikte kullanıldığı, bilişsel-davranışçı yaklaşımların kişisel rehberlik uygulamalarında sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

Başlıca Kişisel Rehberlik Hizmetleri

Bilindiği gibi sağlıklı toplumlar sağlıklı bireylerden oluşmaktadır. Gittikçe karmaşıklaşan dünyamızda psikolojik sağlığı koruyabilmek bir takım becerilere sahip olmayı gerektirmektedir. Bireyler bu becerilerin bir kısmına kişilik özelliği olarak sahip olabildikleri gibi bir kısmını da daha sonradan öğrenebilmektedirler. Ancak bu öğrenmenin gerçekleşebilmesi için öncelikle bu konudaki ihtiyacın farkına varılması gerekmektedir. Farkına varma önemli bir adım olmakla birlikte yeterli değildir. Sonraki adım ise kişinin bu konuda çaba göstermesidir.

Psikolojik sağlığı korumaya, çevreye uyumu kolaylaştırmaya ve yaşam doyumunu olumlu etkilemeye yardımcı olacak beceriler aynı zamanda kişisel rehberliğin bireyde kazandırmayı hedeflediği becerilerdir. Daha öncede belirtilen; Sosyal becerilerden : İletişim becerileri, Problem çözme becerisi, Etkili karar verme becerisi, Empati becerisi, Stresle başa çıkma becerisi, Öfkeyle başa çıkma

becerisi, Atılganlık ile özsaygıyı geliştirme, çatışma çözme becerileri, karar verme becerileri geliştirme ve zaman yönetimi becerilerini kazandırmaya yönelik yapılandırılmış grup rehberliği etkinlikleri ve bireysel psikolojik danışma uygulamaları, kişisel rehberlik hizmetleri kapsamında okullarda görevli psikolojik danışmanlar tarafından yürütülmelidir.

Okullarda verilecek kişisel rehberlik hizmetleri her öğretim kademesinde, sürekli bir şekilde yürütülmelidir. Gelişimsel rehberlik anlayışı doğrultusunda, her öğretim kademesindeki öğrencilerin gelişim dönemlerine özgü gelişim görevlerine göre kişisel rehberlik hizmetleri planlanmalı ve yürütülmelidir. Böylece psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin klasik çare bulucu işlevi yanısıra önleyici işlevi de yerine getirilmiş olacaktır.

Sosyal Beceri Eğitimi

Günlük yaşamda zaman zaman bireyler kendilerini yeterince ifade edememekten ya da başkalarını doğru anlayamamaktan dolayı bir takım sorunlar yaşayabilmektedirler. Karşılaşılan problemleri çözmek ya da etkili ve doğru kararlar almak zorunda kalındığında kişiler kendilerini bazen çaresiz hissedebilmektedir. Ayrıca sosyal bir varlık olan insan başkaları tarafından onaylanmak istemektedir. Tanımlanan bu tür güçlüklerin üstesinden gelebilmek için bir takım becerilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu becerilere sosyal beceriler denmektedir. ***Bir başka deyişle, başkalarının olumlu tepkiler vermesine yol açabilecek ve olumsuz tepkileri önleyebilecek, başkalarıyla etkileşimi mümkün kılacak sosyal açıdan kabul edilebilir olan davranışlara sosyal beceriler denmektedir.*** Sosyal beceriler, diğer insanlarla iletişimde bulunmayı kolaylaştırıcı olduklarından bireylerin yaşamalarında önemli bir role sahiptirler.

Sosyal beceri, kişiler arası ilişkilerde sosyal bilgiyi alma, çözümleme ve anlamamanın yanısıra uygun tepkilerde bulunma, hedefe yönelik ve sosyal bağlama göre değişen, hem gözlenebilir hem de gözlenemeyen bilişsel ve duyuşsal öğeleri içeren ve öğrenilebilir davranışlar olarak anlaşılmaktadır (23).

Sosyal beceriler, kişinin kendisini dışındaki kişilerle karşılıklı ve sağlıklı ilişkiler kurabilmesi için gerekli olan becerilerdir (3). Sosyal beceriler davranış şeklinde ortaya çıkar ve kişilerarası bir nitelik taşır, diğer kişiler tarafından beğenilen iletişim ve etkileşimi sürdürmeye yönelik davranışlardır.

Sosyal beceri tanımlarının ortak öğelerini şu şekilde özetlemek mümkündür (6):

1. Başkalarının olumlu tepkiler vermesine yol açacak ve olumsuz tepkileri engelleyecek, başkalarıyla etkileşimi kolaylaştıracak, sosyal olarak kabul edilebilir olan öğrenilmiş davranışlardır.
2. çevrede etki bırakan, hedefe yönelik davranışlardır.
3. Duruma özgü ve sosyal içeriğe göre değişirler.
4. Hem belirli gözlenebilir davranışlar, hem de gözlenemeyen bilişsel ve duyuşsal öğeler içeren davranışlardır.

Çevreden olumlu pekiştireç sağlayan veya devam ettiren, kişilerarası ilişki durumlarında kullanılan öğrenilmiş davranışlar olarak tanımlandığında sosyal beceriler (12);

- a. Olumlu pekiştireçlere neden olacak davranış,
- b. Kişilerarası ilişkilerde sergilenebilir davranış,
- c. Tanımlanabilir davranış olarak ele alınmaktadır.

Atılganlık , empati, kendini ayarlama, kişilerarası ilişkiler başlatma, sürdürme ve uygun bir biçimde bitirme, çatışma çözme, saldırganlığa karşılık verme, öfkeyle başa çıkma, bilgi alma ve verme, grup içi ve dışı performans sergileme, farklılığı tolere etme, işbirliği gerçekleştirme, arkadaşlık kurma ve sürdürme gibi davranışlar sosyal beceri olarak adlandırılan becerilerdir (3,16). Sosyal beceri kavramı bu kavramların üst şemsiyesi niteliğindedir (3).

Gelişim dönemi özelliklerine göre birey, özellikle okulöncesi ve ilköğretim birinci kademedeki başkalarının keşfi ile birlikte onlarla geçinme ve iyi ilişkiler kurma amacıyla sosyal becerilere ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle okullarda görev yapan psikolojik danışmanlar ve öğretmenlere büyük iş düşmektedir. Okulda sosyal beceri eğitim alma fırsatı bulamamış yetişkinler, kendilerini geliştirme fırsatları yaratmaya çalışmaktadırlar.

Toplumsal düzen, insanların sosyal becerileri sayesinde sağlanabileceğinden, bu becerilere sahip birey sayısının fazla olmasının önemi daha iyi anlaşılmaktadır (3). Toplumsal düzen bir yana, birey olarak insanın ruh sağlığı onun diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurmasına bağlı olduğundan sosyal beceriler bireyin ruh sağlığı için büyük önem taşımaktadır.

Sosyal Becerilerin Ölçülmesi

Sosyal beceriler bir takım araçlarla ölçülebilen becerilerdir. Bu ölçümler sonrasında bireyde geliştirilmesi gereken becerilere karar verilebilmektedir. Bu ölçme araçları;

Sosyal Beceri Envanteri, Sosyal Davranış Ölçeği, Sosyal Beceri Ölçeği adıyla anılır. 11 yaşından küçük çocukların ölçek maddelerini anlayarak kendilerini objektif bir şekilde değerlendirmeleri güç olduğu için daha çok; veli ve öğretmen görüşlerinin yer aldığı dereceleme ölçekleri, sosyometri, davranışsal gözlem (çocuğun davranışlarının çeşitli ortamlarda gözlenerek bir dereceleme ölçeği üzerinde değerlendirilmesi), davranışsal rol oynama (çocuğun bir ortamda imiş gibi rol yapmasını isteme), davranışsal görüşme (Çocukla davranışları hakkında görüşme /sözel veya uygulamalı) teknikleri kullanılmalıdır (3).

Sosyal Becerilerin Kazandırılması

Sosyal beceri olarak kabul edilen birtakım beceriler sınıf öğretmenleri tarafından da ders etkinlikleri içerisinde kazandırabilmektedir. Özellikle hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersi müfredatı kapsamında yer alan başkalarını anlama ve saygı gösterme, paylaşmanın önemi ve gereği, birbirini dinlemenin önemi gibi konular çeşitli drammatizasyonlar aracılığıyla etkili bir şekilde kazandırılabilir. Ayrıca sınıf içinde oturma düzeni herkesin birbirini görüp etkileşime girebileceği şekilde düzenlendiğinde (U düzeni), öğrencilerin birbirleriyle öğretmenlerle etkili iletişim kurmanın ilk gereklerinden göz kontağını sağlamış olurlar.

Sosyal becerilerin kazandırılmasında, sınıfta öğretmenin sosyal becerileri geliştirmeye yönelik tutum, davranış ve sınıf içi etkinlikleri düzenlemenin dışında, psikolojik danışmanlarca hazırlanan yapılandırılmış planlı-programlı şekilde yürütülen sosyal beceri eğitim programları bulunmaktadır. Söz konusu programlar çeşitli psikolojik danışma görüşlerini esas alarak geliştirdiğinden okulun ve öğrencilerin ihtiyaçlarına göre olanların kullanılması ya da bu ihtiyaçlar doğrultusunda yeni programlar hazırlanmasına dikkat edilmelidir.

Bilişsel yaklaşıma göre hazırlanan bir sosyal beceri eğitim programı, temelde becerilerin yoksunluğunu bilişsel şemalardaki bozukluk ya da yetersizlikle açıklamaktadır. Bunun için var olan bu şemaların yerine yeni şemalar oluşturmayı amaçlar. Davranışçı yaklaşımla hazırlanan bir sosyal beceri eğitim programı ise, olumlu davranışın öğrenilmemiş olduğunu savunur. Davranışın kazanılmamasını ya uygun modelin olmamasıyla ya da olumlu davranışın pekiştirilmemesiyle açıklar. Hazırlanan beceri eğitim programında da uygun modelin oluşturulması, rol oynama tekniği, ev ödevleri gibi tekniklere yer verilir. Bu tür planlanmış programlarda her iki yaklaşımın birlikte kullanılması oldukça yaygındır. Önce öğrencinin bilişsel olarak geliştirilmek istenen beceri hakkında bilgilendirilmesi, olumsuz kalıplaşmış yargıların saptanması ve daha sonra bunlara ilişkin örnek durumlar yara-

tarak rol oynama tekniği ile davranışa dönüştürülmesi etkili bir yoldur. Bu tür eğitim sürecinde geribildirim oldukça önemlidir. Öğrenciler ancak geribildirim aldıklarında davranışları hakkında içgörü sahibi olacaklardır. Ayrıca her öğrencinin aynı eğitimi alsa dahi kendi hızıyla ilerleyeceği unutulmamalıdır. Sınıf içinde ya da eğitim programı süresince öğrenilen davranışlar ev ödevleri ile günlük yaşama taşınmalıdır. Sosyal beceri kazandırmaya yönelik hazırlanmış programlarda izlenen basamaklar şu şekilde özetlenmektedir (3).

1. **Öğrenciye olumlu yaklaşma ve eğitim etkileşiminin temel öğelerinin tanımlanması :** Bu aşamada program uygulayıcısı (psikolojik danışman ya da öğretmen) cezalandırıcı olmayan bir tavırla bir başlangıç anlaşması yapar ve program hakkında bilgi verir.
2. **Uygunsuz davranışın tanımlanması:** Değiştirilmesi hedeflenen davranışın açık bir şekilde tanımı yapılır.
3. **Uygun davranışın tanımlanması :** Program aracılığıyla öğrencide kazandırılması düşünülen uygun davranışın ayrıntılı bir tanımı yapılır.
4. **Uygun davranışın mantığı:** uygun olan ve olmayan davranışın sonucunda karşılaşılabilecek iyi ya da kötü durumlar açıklanır ve aradaki fark vurgulanır.
5. **İstenen davranış modellenir:** Uygun olan ve olmayan davranışlar örnek durumlar yaratılıp oynanarak sonuçların neler olabileceği öğrencilere gösterilir.
6. **Öğrenciden kazandırılması hedeflenen davranışı uygulaması istenir:** Örnek durumlar yaratılıp, öğrenciden rol oynama tekniğinden yararlanarak durumları canlandırmaları istenir.
7. **Uygulama sırasında geribildirim:** öğrencinin performansı ile ilgili geribildirim verilir.
8. **Ek uygulama:** Farklı durumlar yaratılarak deneyimler artırılabilir.
9. **Başarıyı övme:** Katılım ve performans açısından öğrenci övülerek davranışları pekiştirilir.
10. **Ev ödevi:** Uygulamalar sırasında denenen davranışların dışarıda da (evde, okulda, sokakta) uygulanması istenir. Bu uygulamalara ilişkin gözlemler, anekdotlar istenebilir.

Bacanlı yer ve zamana göre değiştiğini belirtmekle birlikte aşağıda sıralanan sosyal özellikler listesini oluşturmuştur:

SOSYAL ÖZELLİKLER LİSTESİ

(Okulöncesi ve ilkokul ilk sınıflar için)

A: Bireysel Özellikler

Çocuk,

1. Genellikle neşesi yerindedir.
2. Öğretmenine veya diğer yetişkinlere aşırı derecede bağımlı değildir.
3. Genellikle derse isteyerek gelir.
4. Genellikle kendisini uygun şekilde savunur veya saldırılarla uygun şekilde başa çıkar.
5. Karşıdakinin duygularını anlama becerisi gösterir.
6. Bir veya iki akranıyla olumlu ilişkileri vardır, onlara gerçekten değer verir, yokluğunda onları özler, vb.
7. Mizah yeteneği gösterir.
8. Sürekli veya kalıcı yalnız görünmez.

B: Sosyal Beceri Özellikleri

Çocuk,

1. Başkalarına olumlu bir şekilde yaklaşır.
2. Arzu ve isteklerini açıkça ifade eder, davranışları ve durumu için mantıklı açıklamalar getirebilir.
3. Haklarını ve ihtiyaçlarını uygun şekilde ortaya koyar.
4. Kabadayılardan çabukça 'pısmaz'.
5. Engellenme ve öfkesini etkili bir şekilde, başkalarına veya etraftaki eşyalara zara vermeden ortaya koyar.
6. Oyun ve çalışmalarda süre giden gruplara katılır.
7. Konuyla ilgili süre giden tartışmalara girer, süre giden etkinliklere uygun katılımlarda bulunur.
8. (Konuşma, oyun, vb.) Sırasını oldukça kolay bir şekilde alır ve kullanır.
9. Başkalarına ilgi gösterir; başkalarıyla uygun bilgi alışverişinde bulunur ve gerektiğinde bilgi ister.
10. Başkalarıyla uygun bir şekilde uzlaşır ve aray. bulur.
11. Kendine uygunsuz dikkat çekmez.
12. Kendisine benzemeyen akran ve yetişkinleri kabul eder ve birlikte olmaktan haz duyar.
13. Oyun ve işte süre giden gruplara katılım sağlar.
14. Başka çocuklarla gülümseyerek, başını sallayarak, vb. sözsüz etkileşimde bulunur.

C: Akran ilişkileri Özellikleri

Çocuk,

1. Genellikle başka çocuklar tarafından ihmal edilmiş veya reddedilmiş değil, kabul edilmiş biridir.
2. Bazen başka çocuklar tarafından oyun, arkadaşlık ve çalışma esnasında onlara katılması için davet edilir.

SOSYAL BECERİ LİSTESİ

(Lise öğrencileri ve yetişkinler için)

Grup I: Başlangıç Sosyal Becerileri

1. Dinlenme
2. Bir konuşmayı başlatma
3. Konuşma
4. Soru sorma
5. Teşekkür etme
6. Kendini tanıtma
7. Başkalarını tanıtma
8. Övme

Grup II: İleri Sosyal Beceriler

1. Yardım isteme
2. Katılma
3. Açıklama yapma
4. Açıklamaları izleme
5. Özür dileme
6. Başkalarını ikna etme

Grup III: Duygularla baş etme Becerileri

1. Kendi duygularını tanıma
2. Duygularını ifade etme
3. Başkalarının duygularını anlama
4. Birilerinin öfkesiyle baş etme
5. Yakınlık ifade etme
6. Korkuyla başa çıkma
7. Kendini ödüllendirme

Grup IV: Saldırganlığa Alternatifler

1. İzin isteme
2. Bir şeyleri paylaşma
3. Başkalarına yardım etme
4. Görüşme (uzlaşma)
5. Kendini denetleme
6. Haklarını savunma
7. Sataşmaya karşılık verme
8. Başkalarını rahatsız etmekten kaçınma
9. Kavgaдан uzak durma

Grup V: Stresle Başa Çıkma Becerileri

1. Şikayet etme
2. Şikayete cevap verme
3. Oyun sonrası centilmenlik
4. Sıkılganlıkla başa çıkma
5. Terk edilmekle başa çıkma
6. Bir arkadaşı savunma
7. Propagandaya karşılık verme
8. Başarısızlığa karşılık verme
9. Karmaşık mesajlarla başa çıkma
10. Mazeretle başa çıkma
11. Zor bir konuşmaya hazırlanma
12. Grup baskısıyla başa çıkma

Grup VI: Planlama Becerileri

1. Bir şey yapmaya karar verme
2. Soruna yol açan şeye karar verme
3. Hedef belirleme
4. Yeteneklerinize karar verme
5. Bilgi toplama
6. Sorunları önem açısından düzenleme
7. Bir karara varma
8. Bir iş üzerinde yoğunlaşma

Görüldüğü gibi yaşamı kolaylaştırmaya yönelik pek çok beceri sıralanabilmektedir. Bu becerilere sahip olmak kişisel problemler olarak adlandırılan, sağlık-

la ilgili, kız-erkek ilişkileri, aşk ve evlenme ile ilgili, aile ve aile içi ilişkilerle ilgili, kendine güven, korku ve kaygı gibi iç yaşama ilgili, değer yargıları ile ilgili problemler gibi pek çok problemle başa çıkmada da kişiye yardımcı olacaktır.

Kişisel Rehberlik Açısından Öğretmenlerin Sorumlulukları

- Kişisel rehberlik hizmetleri öğrencilerin kişisel gelişim ve uyumlarına yönelik bir yardım hizmetidir (22). Bu nedenle öğrencilerinin gelişimsel ihtiyaçlarına duyarlı olan öğretmen, öğrencilerin içinde bulunduğu gelişim döneminin özelliklerini bilmeli ve ona uygun sınıf ortamı yaratmaya çalışmalıdır. Gelişim görevlerinin yerine getirilmesinde çocuğa yapılan profesyonel yardımın, hem içinde bulunulan gelişim dönemindeki, hem de sonraki gelişim dönemlerindeki sağlıklı gelişimi kolaylaştıracağı bir gerçektir (1). İnsancıl bir yaklaşımla öğrencileriyle her şeyden önce sevgiye dayalı bir ilişki kurmalıdır. Öğretme etkinlikleri dahil kişisel rehberlik hizmetleri kapsamına giren becerilerin korku kültürüne bağlı bir öğrenci-öğretmen ilişkisi ile geliştirilmesi ve kazanılması pek mümkün değildir. Düşününüz ki, kendini etkili bir şekilde ifade etmesini istediği öğrencisine, sert, asık yüzlü ve yüksek sesle tepki veren bir öğretmen öğrencisinde bu beceriyi geliştirebilir mi? Öğretmenler kendilerinin de bir model olduğunu unutmamalıdır. Örneğin; öğrencilerine bağırarak sınıf disiplinini sağlamaya çalışan bir öğretmen, sınıftaki çocuklara aynı zamanda “kimin sesi daha çok çıksa onun dediği olur” mesajını vermiş olur. Öğretmenler sevecen, kabul edici, hoşgörülü, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını anlamaya yönelik bir tutum sergileyip bu yönde ortamlar hazırladıklarında bir anlamda kişisel rehberlik hizmeti yapmış olacaklardır.

Özellikle ilköğretim birinci kademede öğretmenler sınıf ortamını çocuklar için ilginç ve zevkli bir hale getirmeli her öğrenciye özel olduğunu hissettirmelidir (22). Gene bu dönem özgüven gibi bazı kişilik özellikleri açısından kritik dönem olduğundan, öğretmenler çocukların en az bir kez başarıyı tatmalarına olanak yaratmalı, çocuklarda olumsuz davranış özelliklerinden daha çok olumlu davranışları görmeye ve pekiştirmeye çalışmalıdırlar.

Öğretmenler sosyal becerileri oluşturan değişkenlere bir bütün olarak sahip olmalıdır. Örneğin, öğretmen kendisini ifade edebilir, sınıfı kontrol edebilir olmalıdır. Ancak duyarlı değilse öğrencileri anlamak konusunda yetersizlik sergileyecektir. Öğrenci kendisini dinlemeyen öğretmeni dinlemeyeceği gibi o da dinlemeyi öğrenecektir. Yüksel, öğretmen yetiştiren kurumlarda, öğretmen adayla-

rına ve hizmet içi eğitim programlarında da öğretmenlere sosyal becerileri kazandıracak şekilde plânlamalar yapılmasını ve bu programlar doğrultusunda sosyal becerileri kazandıracak derslere yer verilmesini önermektedir.

Öğretmenler gündelik etkinlikler içinde öğrencilerinin sosyal becerilerini geliştirmeye yönelik olarak şunları yapabilirler (3):

1. Okulda ne yaptıklarını değerlendirmeli, gizli müfredatın nasıl işlediğini görmek için zaman ayırmalıdır.
2. Olabildiğince çok öğrenciyi derse katmalıdır. Yoksa bazı öğrenciler kendilerini ihmal edilmiş hissedebilirler.
3. Soruları her öğrenciye göre ayarlamaya çalışmalıdır. Böylelikle bazı öğrenciler kolay, bazılarına zor gelen soru sormanın önüne geçilmeye çalışılmış olur.
4. Öğrenciler düşünmeleri için zaman vermelidirler. Onların öğretmen kadar hızlı düşünemeyecekleri göz önünde bulundurulmalıdır.
5. Öğrenciler hitap ederken onları isimlerini kullanmaya özen gösterilmelidir. Herkes gibi öğrencilerde kendi isimleri ile hitap edilmekte hoşlanırlar.
6. Öğrencilerin verdikleri cevaplar dikkatle dinlenmelidir. Öğrencinin verdiği cevap önemsenmiyormuş gibi duygusuna kapılmasına meydan verilmemelidir.
7. Öğrenciler problemleri tartışırken onları destekleyici bir tavır takınmalı eleştirici, irdeleyici bir görünüm oluşturulmamalıdır. Öğrenciler yanlış bile düşünseler, unutulmamalıdır ki ; bu onların kendi çabalarının bir ürünüdür ve her türlü ithal değer yargısından daha değerlidir.

Dinleme, soru sorma, bir gruba katılma, gruptan sorumluluğu yerine getirme, başkalarının görüşlerini anlamaya çalışma, kendi duygularını anlama, hakkını koruma, problemlerin nedenlerini araştırma, karar verme gibi öğrencilerin gelişimlerinde çok önemli olan bu beceriler; okul ortamında kazanılması istenilen becerilerin bir kısmıdır.

Kazandırılması hedeflenen bu becerilere yönelik sınıf içinde ve evde yapılabilecek birçok etkinlik bulunmaktadır. Sınıfta öğretmenlerin bu etkinlikleri uygulaması aşamasında aşağıdaki noktalara dikkat etmeleri gerekmektedir (2). Öğretmenin;

1. Etkinlikleri sınıf ortamında bütün öğrencilerin katılacağı ve uygulayacağı biçimde düzenlemesi,
2. Öğrenciyi merkeze alan bir eğitim yaklaşımını benimsemesi,
3. Öğrencileri bir bütün olarak görüp, gelişim alanlarının birbirleriyle iç içe ve bütünleyici olduğunu bilerek değerlendirme yapması,
4. Öğrencilerin sosyal becerilerinin yeterli düzeyde olmamasının psikolojik bir sıkıntıdan çok bu becerilerin öğrenilmemiş olmasından kaynaklanabileceğini de göz önünde bulundurması,
5. Sosyal beceri geliştirmede öğrencilerin birbirlerinden bir çok beceri ve bilgi öğrendiklerini dikkate alarak, sınıfta model olma fırsatlarını yaratması gerekmektedir.

Elbette ki öğretmenler tek başlarına kişisel rehberlik hizmetlerini yürütmekten sorumlu tutulamazlar. Ancak, öğretme etkinliklerinin yanı sıra ailelerle ve okullarda görev yapan psikolojik danışmalarla işbirliği içinde, kişisel rehberlik hizmetlerini destekleyecek tutum geliştirmeye ve sınıf ortamı yaratmaya çalışacaklardır.

Aşağıda sosyal bir beceri olan öfkeyle başa çıkma becerisini kazandırmaya yönelik örnek bir eğitim programı verilmiştir.

Örnek 1: “öfkeyle başa çıkma” becerisini kazandırmaya yönelik örnek bir beceri eğitiminin basamakları şu şekilde sıralanabilir (18).

Birinci Oturum:

Öfkenin herkes tarafından yaşanabilecek normal bir duygu olduğunu vurgulamak

Çeşitli duyguları gösteren insan resimlerinden oluşan “duygu ifadeleri tablosundan yararlanılacak.

Çocuklardan çeşitli resimler arasından öfkeli yüzleri olan insanları ayırmaları istenir. Tek tek bu insanların neler hissettikleri hakkında konuşulur

Birer kopya duygu ifadeleri tablosu dağıtılıp öfkeli yüzlerin işaretlenmesi istenir.

Çocuklar, öfkelenedikleri zaman kendi yüz ifadelerinin nasıl olduğunu gösterirler. Bu duygunun zaman zaman herkes tarafından hissedilen ve kötü olmayan bir duygu olduğu konuşulur.

Herkes bu duyguyu aynı şekilde mi yaşar? Çok öfkeli, az öfkeli olmak farklı mıdır? Gibi konularda tartışılır.

Bugün "öfke" konusunda ne öğrendik? Sorusu tartışılır, grup süreci özetlenerek kapatılır?

İkinci Oturum :

1. Amaç , öfkenin sağlıklı ve normal bir duygu olduğunu, bunu kontrol etmenin zarar verebileceği durumlarda durdurmanın elimizde olduğunu vurgulamak
 2. Öfke kuralları yazılı bir afiş (ek 1), resim kağıdı ve boya kalemleri kullanılacak.
 3. Çocuklardan çok öfkeli, öfkeli ve az öfkeli yüzler çizmeleri istenir.
 4. Şu sorular tartışılır :
 - Biraz öfkelenmek nasıl bir duygu?
 - Çok öfkelenmek nasıl bir duygu?
 - Öfkelendiğiniz zaman kendinize ve başkalarına nasıl davranırsınız? Yardım mı edersiniz, zarar mı verirsiniz?
 5. Başkalarına, kendilerine ve eşyalara zarar verme konusu konuşulur.
 6. Başkalarına, kendine ve eşyalara zarar vermemek için izlenebilecek şu üç adım verilir. Aşağıdaki üç adım verilir:
 - Öfkelenmek üzere olduğunu fark et ve rahatla.
 - Seni mutlu edecek şeyleri düşün ve rahatla.
 - Kendini ödüllendir ve rahatla.
- Gruptan bir gönüllü ile bu adımlar uygulanır.

Üçüncü Oturum :

1. Amaç, öfkenin uygun şekilde ifade edilmesini desteklemektir.
2. Davranış kontratı (Ek 2) kullanılır.

3. En çok nelere öfkeleniriz, öfkelenince ne yaparız?
4. Bu verdiğimiz tepkilerin hangisi kendimize ve etrafımıza zarar verir (kötü öfke), hangisi zarar vermez (iyi öfke) ?
5. Kötü öfkeyle baş ederek, onun olumsuz etkilerinden korunabilmek için davranış kontratından yararlanılabileceği konuşulur.
6. İsteyenlerle kontrat yapılıp oturum kapatılır.

Dördüncü Oturum :

1. Amaç, kas gevşetme yöntemlerini kullanarak öfke durumunda gevşemeyi öğrenmek.
2. Gevşeme egzersizleri ve dinlendirici bir müzik kullanılır.
3. *İyi öfke* ile *kötü öfke*'nin ne olduğu hakkında rahatlatıcı bir konuşma yapılır.
4. Müzikle birlikte gevşeme egzersizi verilir. Egzersiz bittiğinde çocuklardan onları çok öfkeliendiren bir şeyi hatırlamaları istenir. Bedenlerindeki gerginleşmeyi fark etmeleri ve yeniden gevşemeleri sağlanır.

Ek 1

ÖFKE KURALLARI

Öfke normal bir duygudur, ama

başkalarını İNCİTME

kendini İNCİTME

esyalara ZARAR VERME

öfken hakkında KONUŞ

Ek 2

DAVRANIŞ KONTRATI

İsim:

Kontrat Tarihi :.....'den 'e kadar.

Üzerinde çalışacağım öfke davranışlarım :

.....
.....
.....

Davranışlarımı şu şekilde değiştireceğim :

- ☐ Bir şey söylemeden önce 10'a kadar sayacağım.□
- ☐ Karşılaştığım olay hakkında ne kadar öfkeleneneceğime karar vereceğim.
- ☐ Davranışlarımın sonucunu düşüneceğim.
- ☐ Ortamdan uzaklaşacağım.
- ☐ Karşımdaki kişiye öfkelenmediğimi söyleyeceğim.

Öfkemi kontrol ettiğim zaman kendime ödül
vereceğim:

İmza

Aşağıda farklı becerileri kazandırmaya yönelik örnek etkinlikler verilmiştir.

Örnek 2 : Para Kapmaca

Amaç: Sözlü ve sözsüz iletişimin önemi ve gerekli olan becerilere dikkat çekmek.

Materyal: Bozuk para

Yaş : 11 yaş ve üstü

Sınıfta çocuklar ikiye bölünerek eşleştirilerek şu yönerge verilir: “Eşlerden biri miktarı önemli olmayan bir bozuk para çıkaracak. Daha sonra bu parayı biri avuç içine koyarak arkadaşının alamaması için kaçırarak diğeri ise arkadaşının eline vurmadan , kaçırılan kişiyle göz kontağı kurarak parayı yakalamaya çalışacak. Kaçırılan tarafta avucunu kapamayacak. Bir süre denedikten sonra, para el değiştirecek. Her iki tarafta hem kaçırılan hem de yakalayan olduktan sonra uygulamanın birinci kısmı bitecek.”

Yönergeden sonra Çocukların söyleneni yapmaları için zaman verilir. Daha sonra neler hissettikleri, parayı kaçırırken mi? yoksa yakalamaya çalışırken mi? zorlandıkları sorularak tartışma ortamı yaratılır.

İkinci aşamada, sırasıyla roller değişmek koşuluyla şu yönerge verilir: “Elimizde bir miktar para var, bu paranın değerine siz karar vereceksiniz. Diğer arkadaşınızın da bir miktar paraya ihtiyacı var ve sizden borç isteyecek. Ancak ikna olursanız tamamını ya da bir kısmını verebileceksiniz. Parayı isteyen kişi, duygu sömürsü, tehdit ya da şantajla başvurmadan parayı isteyecek.” Yönerge verildikten sonra çocuklara bir miktar süre verilir. Roller değiştirilip her iki tarafta hem isteyen hem de paraya sahip kişi olduktan sonra, neler hissettikleri? Amaca ulaşp ulaşamadıkları? Ulaşamamışlarsa neden? Ve en son olarak da ilk uygulamada mı yoksa ikinci de mi kendilerini rahat hissettikleri? Sorulur. Öğrencilerin kendilerini ifade etmeleri için yeterli süre verildikten sonra, iletişimin en az iki birim arasında gerçekleştiği alma ve vermenin önemi, dinlemenin önemi gibi konulara değinilir.

Örnek 3 : Bir Ayakkabı Alacağız (2)

Amaç: Öğrencilerin karar verme becerisini geliştirme

Düzey: 4-8. sınıflar

Aşamalar

Şu yönergeyi öğrencilerinize veriniz: “ Babanız size kışlık bir ayakkabı alacak. Bunun için on milyon lira para ayırmış ve bundan fazlasını veremeyecek. Birlikte çarşıya çıkıyorsunuz. Ayakkabı alırken nelere dikkat edersiniz?”

Öğrencilerin ölçütlerini ifade etmesini bekleyiniz ve ifade edilen ölçütleri tahtaya yazınız. Sonra her öğrencinin bunları önem sırasına koymalarını isteyiniz. Daha sonra sıralamayı tartışınız. Sonra da aşağıda verilen sıralamayı bulmalarına yardımcı olunuz.

1. Ayağa uygunluk
2. Ucuzluk (Cebinizdeki paraya uygunluk)
3. Mevsime uygunluk
4. Sağlamlık
5. Zevke uygunluk
6. Giysilere uygunluk

SINIF İÇİ REHBERLİK UYGULAMALARI İLE İLGİLİ

BAŞVURU KAYNAKLARINDAN BAZILARI

Akkök, Füsün. **İlköğretimde Sosyal Becerilerin Geliştirilmesi**, M.E.B Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Nisan,1996.

Douglass N.Hadden (Çev: Yurttutan Özgür, Özen Yener) **Saygı ve Sorumluluk Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar**. Nobel Yayınları, Ankara 2001.

Erkan, Serdar. **Örnek Grup Rehberliği Etkinlikleri**, Ankara,1995.

Kulaksızoğlu Adnan. **Kişisel Gelişim Uygulamaları**, Nobel Yayınları, Ankara,2003.

Yanerer, Eroğlu ve Bilge Filiz. **Sınıfta Rehberlik Etkinlikleri**. Nobel Yayınları, Ankara,2001.

Selçuk, Ziya ve Güner, Nedret. **Sınıf İçi Rehberlik Uygulamaları**, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2000.

SON SÖZ

Dinlemeyi bilmeyen Öğretmen DİNLEMEYİ ÖĞRETEMEZ,
Saygı duymayan Öğretmen SAYGI DUYMAYI ÖĞRETEMEZ,
Gülmeyen Öğretmen GÜLMİYİ ÖĞRETEMEZ,
Ne mi yapmalı ?;

Öğrencilerini Eleştirmek, Yargılamak, Denetlemek Yerine DESTEK OLMAK,
Akıl Vermek, Nasihat Etmek, Gözdağı Vermek Yerine DİNLEMEK,
Yersiz Övmek Yerine OLURLU DAVRANIŞLARI PEKİŞTİRMEK

ÖĞRETMENLER SEVGİYİ PROFESYONELLİKLERİYLE BİRLEŞTİRDİKLERİNDE KİŞİSEL REHBERLİK HİZMETLERİNE EN BÜYÜK KATKIYI YAPMIŞ OLACAKLARDIR.

Özet

Rehberlik hizmetleri bir bütün olmakla birlikte inceleme kolaylığı sağlamasından dolayı mesleki, eğitsel ve kişisel rehberlik olarak sınıflandırılmaktadır. Kişisel rehberlik hizmetlerinin dayandırıldığı bir takım psikolojik danışma kuramları vardır. Psikanalitik kuram, danışandan hız alan yaklaşım, davranışçı yaklaşım, akılcı-duygusal yaklaşım ve bilişsel yaklaşım bunlardan birkaçıdır. **Kişisel rehberlik hizmetleri bireyin çevresine uyumunu kolaylaştıran, kendini ve başkalarını anlamalarını sağlayacak becerilerini tümünü kazandırmaya yönelik yardım hizmetleridir.** Bu becerilere genel olarak sosyal beceriler denmektedir. Sosyal beceriler yapılandırılmış psikolojik eğitim programlarıyla kazandırılabilir gibi bazı derslerde veya etkinlikler sırasında da kazandırılabilir. Okullarda kişisel rehberlik hizmetlerini yürütmekle psikolojik danışman kadar öğretmenlere de sorumluluklar düşmektedir. Öğretmenler de sosyal beceriler konusunda kendilerini yetiştirmeli ve öğrencilere model olmalıdırlar. Yeterliklerini aşan konularda, okullarda görev yapan psikolojik danışmanlardan yardım istemeli ve ihtiyacı olduğunu düşündükleri öğrencileri kişisel rehberlik almaları konusunda yönlendirmelidirler.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Problem alanlarına göre rehberlik hizmetleri kaç ayrıdır?
A) 2 B) 4 C) 3 D) 5 E) 6
2. Rehberlik hizmetlerinin sınıflandırılmasının altında yatan düşünce aşağıdakilerden hangisidir?
A) Problemlerin çok farklı nedenlerden kaynaklanması.
B) Bir problem çözülmeden diğeriyle ilgili yardım hizmeti alınamaması.
C) Farklı yaklaşımlara göre incelenmesi.
D) İnceleme kolaylığı sağlaması.
E) Gelişimsel rehberlik anlayışının benimsenmesi.
3. Bireylerin kendilerini tanımlarına, yaşama uyum sağlamalarına yönelik rehberlik hizmetine ne denir?
A) Eğitsel rehberlik B) Mesleki rehberlik
C) Gelişimsel rehberlik D) Kişisel rehberlik
E) Önleyici rehberlik
4. Aşağıdaki problemlerden hangisi kişisel rehberlik hizmetleri kapsamında ele alınmaz?
A) Uygun bir mesleğe yönelme B) Eş seçimi
C) Stresle başa çıkma D) Dinlemeyi öğrenme
E) Çatışma çözme
5. Aşağıdaki davranışlardan hangisi duygusal zekası yüksek olan bireyden beklenemeyecek bir davranıştır?
A) Başarılı bir öğretmen olması
B) İyi bir ebeveyn olması
C) İş ve özel yaşamında kararsız olması
D) Lider olması
E) Öfkesini kontrol edebilmesi

6. Aşağıdakilerden hangisi psikolojik danışmanlardan beklenen kişisel rehberlik yeterliklerinden değildir?
- A) Öğrencide, karar verme becerileri geliştirebilme
 - B) Öğrencide, iletişim becerileri geliştirebilme
 - C) Öğrencinin, ders çalışma becerilerini geliştirme.
 - D) Öğrencide, sorumluluk bilincini geliştirme
 - E) Öğrencinin problem çözme becerilerini geliştirebilme.
7. İnsan davranışlarını cinsellik ve saldırganlık dürtüleriyle açıklayan kuram aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Akılcı-duygusal yaklaşım
 - B) Davranışçı yaklaşım
 - C) Bilişsel yaklaşım
 - D) Danışandan hız alan yaklaşım
 - E) Psikanalitik yaklaşım
8. Olumsuz çevre koşulları değiştirildiğinde olumsuz davranışlarında ortadan kalkacağını öne süren kuram aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Akılcı-duygusal yaklaşım
 - B) Davranışçı yaklaşım
 - C) Bilişsel yaklaşım
 - D) Danışandan hız alan yaklaşım
 - E) Psikanalitik yaklaşım
9. Psikolojik sağlığı, gerçekte bireyin algılayış biçimi arasındaki uyuma ile açıklayan kuram aşağıdakilerden hangisidir.?
- A) Akılcı-duygusal yaklaşım
 - B) Davranışçı yaklaşım
 - C) Bilişsel yaklaşım
 - D) Danışandan hız alan yaklaşım
 - E) Psikanalitik yaklaşım

10. Aşağıdakilerden hangisi kendini gerçekleştirmekte olan bireyin özelliklerinden değildir?
- A) Empati becerisi gelişmiştir.
B) Kendini olduğu gibi kabul eder.
C) Saygılı ve içtendir.
D) Kararlarını başkalarına danışarak alır.
E) Gerçeği olduğu gibi kabul eder.
11. Psikolojik danışma sürecinde danışanın akılcı olmayan düşüncelerini fark etmesini amaçlayan danışma yaklaşımı aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Akılcı-duygusal yaklaşım
B) Davranışçı yaklaşım
C) Bilişsel yaklaşım
D) Danışandan hız alan yaklaşım
E) Psikanalitik yaklaşım
12. Psikolojik sağlığın bozulmasını birey tarafından geliştirilen otomatik olumsuz düşüncelerle açıklayan psikolojik danışma yaklaşımı aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Akılcı-duygusal yaklaşım
B) Davranışçı yaklaşım
C) Bilişsel yaklaşım
D) Danışandan hız alan yaklaşım
E) Psikanalitik yaklaşım
13. Kişisel rehberlik hizmetleri rehberliğin hangi işlevini yerine getirmeye çalışır?
- A) Koruyucu
B) Önleyici
C) Uyum sağlayıcı
D) Geliştirici
E) Hepsini
14. Başkalarıyla etkileşimi kolaylaştıran, çevreye etkili uyum yapmayı sağlayan becerilerin tümüne ne isim verilir?
- A) İletişim becerileri
B) Sosyal beceri
C) Problem çözme becerisi
D) Çatışma çözme becerisi
E) Günlük yaşam becerileri

15. "Her gelişim döneminin kendine özgü gelişim görevleri ve buna bağlı olarak geliştirilmesi beklenen beceriler vardır" düşüncesi, aşağıdaki rehberlik anlayışından hangisi ile açıklanır?
- A) Gelişimsel rehberlik anlayışı
 - B) Klasik rehberlik anlayışı
 - C) Yöneltilici rehberlik anlayışı
 - D) Tamamlayıcı rehberlik anlayışı
 - E) Koruyucu rehberlik anlayışı
16. Aşağıdakilerden hangisi bir beceri eğitiminde izlenmesi gereken ilk beş basamak içinde yer almaz?
- A) Programın tanımı.
 - B) Uygun olmayan davranışın tanımı.
 - C) Uygun davranışın tanımı.
 - D) Kazandırılması hedeflenen davranışın denenmesi.
 - E) İstenen davranışın modellenmesi.
17. Aşağıdakilerden hangisi öğretmenlerin kişisel rehberliğe uygun olmayan davranışlarına örnektir?
- A) Öğretmenin sıcak ve güvenli bir sınıf ortamı oluşturması.
 - B) Öğrencilerini dinlemesi.
 - C) Öğrencilerine saygı göstermesi.
 - D) Öğrencilerin olumsuz davranışlarına odaklanması.
 - E) Öğrencilerini yapıcı bir şekilde eleştirmesi.
18. Aşağıdakilerden hangisi öğretmenlerin kişisel rehberlik etkinlikleri olarak sınıfta yapabileceklerinden değildir?
- A) Öğrencide geliştirilmesi hedeflenen davranışlara model olması
 - B) Öğrenciyi merkeze alan bir anlayışı benimsemesi
 - C) Başarı durumlarına göre oturma düzeni oluşturması.
 - D) Öğrencileriyle yakın iletişim kurması
 - E) Etkileşimi artırıcı etkinlikler planlaması

19. Öğretmenler kişisel rehberlik hizmetlerinin yürütülmesinde aşağıdakilerden hangisini kullanamazlar?
- A) Bireysel psikolojik danışma
 - B) Gözlem
 - C) Görüşme
 - D) Gezi
 - E) Drama etkinlikleri
20. Kişisel rehberlik hizmetleri hangi öğretim kademesinde verilmelidir?
- A) Okulöncesinde
 - B) İlköğretim Birinci kademe
 - C) İlköğretim ikinci kademe
 - D) Ortaöğretimde
 - E) Hepsinde.

YANIT ANAHTARI

1-C	2-D	3-D	4-A	5-C	6-C	7-E	8-B	9-D	10-D
11.A	12.C	13.E	14.B	15.A	16.D	17.D	18.C	19.A	20.E

KAYNAKÇA

1. AKMAN, Y., "İlköğretim Düzeyindeki Öğrencilerin Rehberlik Gereksinimleri." Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, Cilt 1, Sayı 3, 1992.
2. AKKÖK, F., **İlköğretimde Sosyal Becerilerin Geliştirilmesi**, M.E.B Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Nisan,1996.
3. BACANLI, H. **Sosyal Beceri Eğitimi**, Nobel yayıncılık, Ankara, 1999.
4. BECK, A. T., **Cognitive Thetapy ang the Emotional Disorders**, printed in USA., 1979.
5. BİNBAŞIOĞLU, C., **Rehberlik**. Ankara Binbaşioğlu yayınları, 1976.
6. CARTLEDGE. G. ve MİLBURN, J.F. **"Social Skills Assessment and Teaching in the Schools"**, Advances in School Psychology (Ed. T.R.Kratovhwili) London Lawrene Vol.3,1983.
7. COREY, G., **Theory and Practice of Counseling and psychotherapy**, Brook/Cole Publishing Company, 1996.
8. CÜCELOĞLU, D., **İnsan ve Davranışı, Psikolojinin Temel Kavramları**, Remzi Kitabevi, Ank,1996.
9. DİNKMAYER, D. **Readings in Guidance in the Elementary Schools**. NewYork. 1973.
10. FREUD, S., **Psikanalize Giriş**, Öteki Yayınevi ank, 1994,
11. GEÇTAN, E. **Psikanaliz ve Sonrası**, Remzi Kitabevi, İstanbul. 1988.
12. KELLY, J. A. **Social-Skills Training: A Practical Guide For Interventions** Springer Publishing Company Inc. Newyork. 1982.
13. KEPÇEOĞLU, M. **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**, Başak Ofset, İst. 1997.
14. KILIÇCI Y., **Okulda Ruh Sağlığı**, Anı Yayıncılık, Ankara, 1992.
15. MORGAN, C., **Psikolojiye Giriş**, Meteksan, Ank. 1986.
16. ÖZBAY, Y., **Kişisel Rehberlik, Psikolojik Danışma ve Rehberlik**, Pegem Yayıncılık Ankara, 2002.
17. SAVAŞIR İ. VE YILDIZ S., **Depresyonun Bilişsel-Davranışsal Tedavisi, Bilişsel Davranışsal Terapiler**, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Özyurt Matbbacılık, Ank. 1996.
18. SELÇUK, Z. ve GÜNER, N., **Sınıf İçi Rehberlik Uygulamaları**, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2000.
19. TAN, H., **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**, M:E:B. Öğretmen Kitapları, İst., 1992.
20. ULUSOY, A., **Gelişim ve Öğrenme**,Anı yayıncılık, Ank.,2002.
21. YANBASTI, G., **Kişilik Kuramları**, Ege Ün v Yayınları izmir, 1990.
22. YEŞİLYAPRAK, B., **Eğitimde Rehberlik Hizmetleri**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001.
23. YÜKSEL, G., "Sosyal Beceri Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin Sosyal beceri Düzeylerine Etkisi", Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, Cilt II(2), Ankara, 1999.

BÖLÜM 7

BİREYİ TANIMA VE BİREYİ TANIMA TEKNİKLERİ

Yrd. Doç. Dr. Mustafa KUTLU

Dr. KUTLU 1966 yılında Malatya'nın Akçadağ İlçesi Çobanuşağı Köyü'nde doğdu. İlk öğrenimini Çobanuşağı Köyü'nde, ortaöğrenimini Akçadağ İlçesinde tamamladıktan sonra 1989 yılında İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı Lisans Programı'ndan mezun oldu. 1990 yılında aynı Anabilim Dalı'na Araştırma Görevlisi olarak atandı. 1992 yılında İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı'nda yüksek Lisans, 1998 yılında ise Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı'nda doktora derecesi aldı. 1999 yılında ise İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı'na öğretim üyesi (Yrd.Doç.Dr.) olarak atandı.Halen buradaki görevine devam etmektedir. Dr. KUTLU evli ve bir çocuk babasıdır.

Yrd. Doç. Dr. Alim KAYA

Dr. KAYA 1968 yılında Isparta/Gelendost'ta doğdu. 1988'de Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı'ndan mezun oldu. Çeşitli illerde rehberlik ve araştırma merkezleri ve okullarda psikolojik danışman olarak çalıştı. 1994 de yüksek lisans (İnönü Üniversitesi), 1997 de doktora (Gazi Üniversitesi) eğitimini tamamladı. 1993-1999 yıllarında İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi, 1999-2001 yıllarında Süleyman Demirel Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğretim üyesi olarak çalıştı. Halen İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışan Dr. KAYA evli ve iki çocuk babasıdır.

BU BÖLÜMDE NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- ◆ Bireyi tanıma nedir? ve önemini,
- ◆ Bireyi tanımanın işlevi ve önemini,
- ◆ Bireyi tanımada bilgi toplamanın işlevini,
- ◆ Bireyi tanımanın amacını,
- ◆ Bireyi neden tanımanın gerekli olduğunu,
- ◆ Bireyi tanımada temel ilke ve anlayışların neler olduğunu,
- ◆ Öğrencilerin tanımanız gereken yönlerinin neler olduğunu,
- ◆ Bireyi tanıma tekniklerinin nasıl sınıflandırıldığını,
- ◆ Psikolojik testin ne olduğunu,
- ◆ Psikolojik ölçme araçlarında bulunması gereken teknik özelliklerin neler olduğunu,
- ◆ Psikolojik testlerin kullanılmasında dikkat edilecek bazı etik kuralların neler olduğunu,
- ◆ Psikolojik testlerin yorumlanmasında dikkat edilecek bazı etik kuralların neler olduğunu,
- ◆ Standart testlerden olan maksimum performans testleri (yetenek, başarı) ve tipik davranış testleri (ilgi, kişilik, tutum)'nin neler olduğu,
- ◆ Test dışı tekniklerin neler olduğunu, bunların uygulama değerlendirme ve sonuçlarını öğrencilerle paylaşımına ilişkin ilke, anlayış ve yaklaşımların neler olduğunu öğreneceğiz.

Giriş

Kendilerine özgü birer varlık olan bireyler, gerek doğuştan getirmiş oldukları gerekse sonradan kazanmış oldukları pek çok özellikleri yönünden birbirinden farklıdır. Bireylerin kendilerine özgü olan bu özellikleri **bireysel farklılıklar** olarak adlandırılmaktadır.

Bireyler arasındaki farklılık, birbirlerinden farklı özelliklere sahip olarak dünyaya gelen bireylerin, birbirlerinden farklı çevrelerde yetişmelerinden ileri gelir. Her bireyin çok sayıda özelliği bünyesinde topladığı düşünülürse bireyler arası farkların çok karmaşık olduğu ortaya çıkar. Bireyler çeşitli yönlerden birbirinden farklı olabildikleri gibi herhangi bir bireyin sahip olduğu çeşitli özellikler de birbirlerinden az ya da çok farklı derecede olabilmektedir (1).

Bu bölümde bireyi (öğrenciyi) tanımanın amacı, gerekçeleri üzerinde durulmuş, bireyi tanıma teknikleri sınıflandırılmış ve yapılan bu çerçevede gerek danışmanların gerek öğretmenlerin öğrencilerini tanıma amacıyla kullanabilecekleri pek çok teknik hakkında elden geldiğince uygulamaya dönük pratik bilgiler verilmeye çalışılmış ve yeri geldikçe öğretmenlerin ve danışmanların öğrenciyi tanıma çalışmaları çerçevesinde görev ve sorumluluklarına değinilmiştir.

Bireyi Tanımanın İşlevi ve Önemi

Psikolojik danışma ve rehberlikte amaç olarak bireylerin çevresine, kişisel ve sosyal uyum sağlaması, kendisi ile ilgili doğru kararları alması ve uygun planları yapması beklenir. Bireyin gerçekçi ve doğru kararlar alabilmesi için kendisine ilişkin objektif ve kullanışlı bilgilere ihtiyacı vardır. Psikolojik danışmanın da bireylere yardım etmesi için öncelikle yardım edeceği bireyin niteliklerini, tutum ve değerlerini, yaşantılarını bilmesi, anlaması ve bireyi tanıması ve bunun için de birey hakkında bilgi toplaması gerekir. Bireyi tanıma sadece rehberlik hizmetleri için değil, öğretmenin öğretim sürecini bireyselleştirebilmesi, etkili bir öğretim süreci oluşturabilmesi için de gerekli ve önemlidir. Öğrencilerini daha yakından tanıyan-bilen bir öğretmen kuşkusuz öğretim sürecinde daha başarılı olacaktır.

Bireyin tanınması için, bireylerin ilgi ve yetenekleri, başarı ve başarısızlıkları, kişisel ve sosyal uyum düzeyleri sorunları, zayıf ve güçlü yanları, ilgi, tavır ve değer yargıları, yetiştiği çevrenin geliştirici ve engelleyici etkileri gibi ve daha pek çok özelliklerinin bilinmesi gerekir. Birey hakkında toplanan bilgiler sadece okul ortamında eğitim, öğretim ve psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde değil, kamu ve özel sektörde yer alan hizmetlerde ve sanayinin her kesiminde çalışan

yetişkin bireyler için de gereklidir. Bireyle yakından ilgili diğer kişi ve kurumlarda personel seçme ve işe yerleştirme hizmetlerinde de bireyle ilgili bilgi toplama ve kullanma yöntemleri yaygın şekilde kullanılmaktadır (2).

Bireylerin söz konusu olduğu bütün uğraşların temelinde bireyi tanıma süreci yer almaktadır. Bireyi tanımak, onun kimliği ve görünüşüne ilişkin özelliklerini yanında daha çok onun biyolojik, psikolojik ve sosyolojik nitelikteki davranışlarını, kişisel özelliklerini ve gereksinimlerini bilmeyi gerektirmektedir. Bireyi tanıma kişi hakkında bilgiler toplamak ve bu bilgileri anlamlı olacak şekilde analiz etmek, değerlendirmek, yorumlamak, belirli sentezlere ulaşmak gerekmektedir. Bireye ilişkin, bireysel, eğitsel, mesleki, kişisel, duygusal, psikolojik ve sosyal nitelikteki bilgiler, okul ortamında öğrenciye yardımcı amaçlayan yöneticilere, öğretmenlere, ana – babalara, her türlü psikolojik hizmet personeline ve bireyin kendisine yararlar sağlar (3).

Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde bu hizmetlerden yararlanacak bireyleri türlü yönleri ile tanıma genel olarak önemlidir. Ancak, özellikle okullarda öğrencilerin değişik yönleri ile tanınması psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin etkililiği bakımından daha önemlidir. Bundan dolayı bireyi tanıma hizmetleri tüm psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri arasında geniş yer tutar. Bireyi tanıma hizmetleri ile birey hakkında elde edilecek bilgilerin diğer psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde, özellikle **psikolojik danışma, bilgi toplama ve yarma, yerleştirme ve izleme** hizmetlerinde geniş kullanım alanları vardır. Okullarda doğrudan doğruya öğrencilere dönük olarak sunulan tüm psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin etkililiği öğrenciler hakkında toplanan bilgilerin yeterliliğine ve geçerliliğine bağlıdır. Buna göre, bireyi tanıma ve bu konuda sürdürülen hizmetlere diğer psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin bir tür ön – koşulu niteliğindedir. Başka bir deyimle, okullarda öğrenciler hakkında yeterli bilgileri toplayıp sürekli el altında bulundurmaktan onlara etkili bir psikolojik danışma ve rehberlik hizmeti verme olanağı yoktur (4).

Birey (öğrenci) hakkında doğru kararlara varabilmek için onunla ilgili bilgilerle gereksinim vardır. Öğrenci hakkında ne kadar çok ve ne kadar doğru bilgi sahibi olunursa onun eğitimi ile ilgili olarak o denli gerçekçi ve tutarlı kararlar verilebilir. Aynı zamanda öğrenci kendisi hakkında ne kadar çok ve doğru bilgi ile donatılırsa o da kendi kendine karar vermesi gerektiğinde o kadar doğru karar verme şansına sahip olur (5).

Bireyi tanıma çerçevesinde birey hakkındaki bilgilerle yalnız eğitim kurumlarında verilen psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde değil, bireyle ilgili diğer kurum ve kişilerce de kullanabilme olanağı vardır. Bu açıdan da bireyi tanımanın ayrı bir önemi vardır.

Bireyi Tanımada Bilgi Toplamanın İşlevleri

Bireyi tanıma hizmetlerinde birey hakkında elde edilen bilgiler okul ortamında bireye yardımcı amaçlayan, yöneticilere, öğretmenlere, ana – babalara başta psikolojik danışmanlar olmak üzere her türlü psikolojik hizmet personeline ve bireyin kendine yararlar sağlar. Bu bağlamda bireyi tanımada bilgi toplamanın işlevleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Yöneticiler, okul programında ve eğitim faaliyetlerinde gerekli değişme ve iyileştirmeleri, okuldaki öğrencilerin nitelikleri ve gelişim düzeyleri hakkındaki bu bilgilerden yararlanarak daha gerçekçi olarak, planlayıp düzenleyebilirler, özel programlar ve sınıflar oluşturabilirler.
2. Öğretmenler bu bilgilere dayanarak öğrencilerin özelliklerini ve güçlüklerini daha iyi tanıyabilir ve ona akademik yardımda bulunabilir. Öğrencilerin okul çalışmalarındaki gelişmelerini ve gelişmeler ile ilgili durumlarını daha iyi görebilir ve anlayabilirler. Öğretmenler velilerle tek tek veya grup olarak yaptıkları görüşmelerde çocuklar hakkında daha ayrıntılı ve objektif bilgiler verme olanağı bulabilirler. Öğretmen olarak öğrencileri tanımak, hem öğrencilerin ve hem de öğretmenlerin başarısını geniş ölçüde etkiler. Öğrencilerin tanınması, onların ilgi ve ihtiyaçlarına uygun programlar hazırlama ve problemlere uygun çözüm yolları bulma olanağını artırır. Öğrencilerin yaşadığı ortamı, ailesini, yaşadığı sosyal çevreyi, ilişkide bulunduğu insanların kültürel yapısı, ilgi ve ihtiyaçlarını bulmak, eğitim yaşantılarını geçerli ve tutarlı hale getirir.
3. Öğrenciler hakkında elde edilen bilgiler, okul psikolojik danışmanları için de büyük önem taşır. Hazırlanacak psikolojik danışma ve rehberlik programı, bireysel ve grup çalışmaları için gereklidir. Birey hakkında bilgi elde etmeden, bireyi tanımadan, okul rehberlik programının ve ilgili faaliyetlerin etkileri şeklinde yürütülmesi ve öğrencilere yardım edilmesi büyük oranda güçtür.
4. Öğrencilerle ilgili sistematik ve objektif bilgiler öğrencilerin de kendilerini tanımaları ve kendisi hakkında alacağı kararlarda gerçekçi olmaları

yönünde önemli yararlar sağlar. Ayrıca öğrencilerin kendilerini tanımaları kişisel gelişmelerini daha somut olarak görebilmelerine, yetenekleri ile başarı ve çalışmaları arasındaki denge ve dengesizlikleri daha açık görebilmelerine, buna uygun planlamalar yapabilmelerine de yardım eder.

5. Veliler de çocuklarının çeşitli niteliklerine ilişkin toplanmış olan objektif bilgiler sayesinde çocuklarını gerçekçi olarak daha iyi tanıyabilirler. Çocuklar ile ilgili olarak alınacak eğitsel, mesleki, psikolojik ve sosyal kararları ve gelişmelerini daha somut olarak kavrayabilir, görebilir, dolayısıyla da çocuklarına ve okula daha çok yardımcı olabilirler (6).

Bireyi Tanımanın Amacı

Her birey çeşitli yönlerden farklı özelliklere ve niteliklere sahiptir. Bu farklılık onların kişilik özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bir bireyi diğerlerinden ayıran bu farklı özellikler ve niteliklerin bir kısmını birey doğuştan getirir diğer bir kısmını da sonradan kazanmaktadır. İster doğuştan getirilmiş isterse sonradan kazanılmış olsun bireylerin çağdaş eğitim sürecinde psikolojik danışma ve rehberliğін sosal amacı alan bireyin kendi kendilerini en üst düzeyde gerçekleştirebilmelerine yardım için bireyin bütün özellik ve nitelikleriyle bilinmesi son derece önemlidir. Bireylerin (öğrencilerin) ölçülebilen, gözlenebilen, nitelikleri ve özellikleri, duyguları, genel ve özel yetenekleri, ilgileri, tutumları, inançları, fikirleri, bilgileri, becerileri ve kişilik özellikleri ve diğer yönleri hakkında bilgi elde edilmesі gereğı vardır. Bu bilgilere ulaşıldığı ölçüde bireye psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri verilmekte ve onlara yardımcı olunabilmektedir.

Bireyi tanımanın amacı, bireyin gelişimine ve uyumuna yardımcı olabilmektedir. Ayrıca eğitim ortamından yeterli düzeyde yararlanabilmesi için de bireyi tanımaya gereksinim vardır. Çünkü her öğrencinin kendine özgü gelişim düzeyi, gereksinimleri, sorunları, istekleri, güçlü ve sınırlı yönleri vardır. Bireyin kendini gerçekleştirmesi ve gelişimine uygun olanakların sağlanması bakımından bunların bilinmesi yararlıdır. Eğitimde rehberlik yoluyla bireyi tanımanın amacı, ***bireyler arası farklılıkları ortaya çıkarmak ve her bireyin bu farklılıkları oluşturan özellikleri yönünden sürekli ve tüm halinde gelişmesine yardım olanağı sağlamaktır*** (7).

Bireyin tanınmasının esas amacı, ***elde edilen bilgileri bireyle paylaşarak kendini gerçekçi biçimde tanımasına, kendisinin başkalarından olan farklılık-***

larını görmesine yardım etmektir. Kendini tanıyan, kendisi hakkında nesnel bilgilerle donanan bireyin vereceği kararlar daha sağlıklı ve gerçekçi olacaktır (8, 9).

Bireyi tanımanın amacı bir bakıma, bireyin kendisinde var olan gizli güçlerin farkına varması, kendi hakkında bilinçlenerek iç görü kazanması, kendisinin başkalarıyla olan farklılıklarını görmesine, ne olduğunu ve olmadığını, neler yapabileceği ve yapamayacağını görmesi ve bilmesine yardımcı olmaktır. Birey (öğrenci) eğer her konuda bilinçlenirse çağdaş dünyaya ve yaşama ilişkin zorlu koşullarla daha kolay başa çıkabilir.

Bireyi Tanımak Neden Gereklidir?

Bireyi tanıma ve bu amaçla bilgi toplama gereksinimi, sadece okullarda ve psikolojik danışma hizmetleri için değil, toplumun her kesimindeki personel seçme, yerleştirme, değerlendirme, teşhis ve tanıma hizmetleri için de söz konusudur. Bireyler hakkında ve genelde günlük yaşamda pek çok tercihler yapılmakta ve kararlar alınmaktadır. Doğru karar vermenin temel şartı, karar vermeden önce durumla ilgili geçerli bilgiler toplamak ya da bilgilendirilmesidir. Özellikle bireyler hakkında verilecek kararlar bireyle ilgili temel bilgilere dayandırılmış olmalıdır. Bireyi tanımanın gerekçeleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Bireyin kendisini tanımasına ve gerçekçi bir “benlik” yapısı geliştirmesine yardım etmek için,
2. Herhangi bir konuda karar vermek için gerekli temel bilgilerin toplanması için,
3. Yetenek ve ilgileri doğrultusunda bireyleri akademik programlara ve mesleklere yönlendirmek için,
4. Genelde ve okulda düzenlenecek eğitim programları için uygun olacak bireyleri ayırmak ve sınıflandırmak için,
5. İş verimini arttırmak için bireyin ve işin niteliklerine uygun kişileri seçmek ve yerleştirmek için,
6. Evlilik ve eş seçiminde bireylere yardımcı olmak için,
7. Bir kurumun özel amaçları için en uygun kişileri seçmek için,
8. Bireylerin sorunlarına uygun yardım ve tedavi hizmetini kararlaştırmak ve teşhis koymak için,
9. Bireylerin belirli konularda gelecekteki başarılarını “yorumlamak” ve tahminlerde bulunmak için (10) bireyleri tanımak gereklidir.

Genel anlamda bireyleri yukarıda sayılan nedenler için tanımamız gerekir. Özel anlamda ise eğitim – öğretim sürecindeki öğrencilerin öğretmenleri tarafından tanınması gereği vardır. Hangi dersin öğretmeni olursa olsun, etkili bir öğrenme ortamı yaratmak, geçerli öğrenme yaşantıları oluşturmak için öğretmenin öğrencilerini tanınması gerekir. Bu gereklilikler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Ünite etkinliklerini planlamak, ders etkinliklerini düzenlemek, öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerine uygun yöntem ve teknikleri seçmek, en uygun değerlendirme tekniklerini kullanmak, eğitim programlarını daha gerçekçi ve yararlı şekilde düzenlemek,
2. Her öğrencinin bireysel ayrılıklarına göre ve gizli güçlerine uygun olarak en üst düzeyde gelişmelerine yardım edebilmek,
3. Öğrencinin sağlıklı bir kişilik geliştirmesi, kendini gerçekleştirebilmesi, çevresine olumlu ve dinamik bir uyum sağlayabilmesine yardımcı olabilmek,
4. Öğrencilerin gerçekçi bir benlik kavramı geliştirmelerine ve kendi sorunlarını çözebilme gücü kazanmalarına yardım edebilmek,
5. Öğrencileri ilgileri, güdüleri, yetenekleri doğrultusunda kendilerine en uygun öğrenim dalına ve mesleğe yönltebilmek,
6. Öğrencileri belli bir mesleğe hazırlamak, bu meslekle ilgili davranışları kazanmalarına yardım edebilmek,
7. Sınıf içi ilişkileri düzenlemek ve geliştirmek için öğretmenin öğrencilerini tanınması gereklidir (11, 12).

Bireyi Tanımada Temel İlke ve Anlayışlar

Psikolojik danışma ve rehberlik bireyi tanıma çalışmalarının yürütülmesi, hizmetlerin verilmesi ve düzenlenmesi sürecinde tüm ilgililerin duyarlı olması, dikkat etmesi ve benimsemesi gereken hem mesleki ve hem de bireye saygıya dayanan ilkeler ve anlayışlar vardır. Bunlar kısaca maddeler halinde verilmiştir:

1. Bireyi tanımanın asıl amacı, onun kendisini tanımasına yardımcı olmaktır.
2. Bireyi tanıma çalışmaları tüm öğrencilere yönelik olmalı ve tüm öğren-cileri kapsamalıdır. Ancak bireyi tanıma sürecinde çeşitli teknik ve a-

raçları tüm öğrencilere aynı zamanda, aynı derecede uygulamak zorunlu ve gerekli değildir.

3. Bireyi tanıma hizmetlerinin etkili ve başarılı olması için, okuldaki öğrenci ile ilgili olan herkesin (öğretmenler, yöneticiler, uzmanların) işbirliği içerisinde takım halinde çalışması gereklidir.
4. Bireyi tanıma hizmetlerinde öğrencileri tanıma hizmetleri süreklidir.
5. Bireyi tanıma hizmetleri ile bireyler hakkında toplanan bilgiler geçerli ve güvenilir olmalıdır. Geçerlilik ve güvenilirlik katsayıları ne kadar yüksek olursa olsun, birey hakkında mevcut bilgilere ek bilgiler sağlamayacaksa o tekniği uygulamanın gereği yoktur.
6. Bireyi tanıma hizmetlerinde kullanılan psikolojik ölçme araçlarından elde edilen sonuçları birlikte değerlendirmek gerekir. Bireyi tanıma tekniklerinin değişik zamanlarda uygulanıp elde edilen bilgileri ayrı ayrı yorumlamak yerine bu teknikleri birlikte veya kısa zaman dilimi içinde uygulayıp sonuçlarını birlikte yorumlamak daha yararlıdır.
7. Bireyi tanıma hizmetleri çerçevesinde okullarda öğrencilere hakkında toplanan özel ve gizli olmayan bilgilerden öğrencilerin yanı sıra öğretmenlerin, yöneticilerin ve velilerin de yararlanması sağlanmalıdır.
8. Bireyi tanıma hizmetlerinde bireyi bütün yönleri ile tam olarak tanımak mümkün değildir. Ancak bireyi olabildiğince farklı yönleriyle, bir bütün halinde tanıması bir ilke olarak benimsenmelidir.
9. Bireyi tanıma teknikleri arasında her durumda herkese uygulanan ve herkes tarafından kabul edilen bir teknik yoktur. Bütün teknikler belli amaçlarla belli koşullarda uygulanabilen önemli tekniklerdir.
10. Bireyi tanıma teknikleri birer araçtır. Teknik uygulamak amaç haline getirilmemelidir.
11. Geçerlilik ve güvenilirlik katsayıları ne kadar yüksek olursa olsun, sadece bir ölçme aracı bireyi tanımak için yeterli değildir.
12. Bireyi tanıma hizmetleri sadece duygusal sorunu olan öğrencilere değil, tüm öğrencilere yönelik olmalıdır.

13. Uygulanan bireyi tanıma teknikleri aracılığıyla birey hakkında elde edilen bilgiler bireyin bütün olarak gelişmesi veya bir sorununun çözümü amacıyla kullanılmayacaksa o bilgiyi almanın gereği ve önemi yoktur.
14. Bireyi tanıma teknikleri aracılığıyla elde edilen bilgiler sınıflandırılmalı, özetlenmeli, dosyalanmalı ve en kısa zamanda planlı bir biçimde kullanılmalıdır. Birey sürekli değişen dinamik bir varlıktır. Uzun süre saklanan bilgilerle eskimekte ve bu bilgileri kullanarak bireyin gelişmesine ve sorununun çözümüne katkı sağlamak olanaksızdır.
15. Bireyi tanıma hizmetleri sürdürülürken mesleki etik kurallarına mutlaka uyulmalıdır (13, 14, 15, 16, 17, 18, 19).

Öğrencilerin Tanınması-Bilinmesi Gereken Yönleri

Öğrenciyi tanıma onun kişilik özelliklerini bilmekle mümkün olur. Kişilik çok kapsamlı bir kavram olup; bireyin biyolojik ve psikolojik, kalıtsal ve edindik bütün özelliklerini, güdülerini, duygularını, isteklerini, aksaklıklarını ve davranış kalıplarını içine alır. Öğrencileri tanıma amacına yönelik olarak okuldaki öğretmenlerin, danışmanların, ailelerin bireyin incelenmesi ve bu amaçla bu alandaki bilgileri bilmeleri son derece önemlidir. Genel olarak bir öğrencinin tanınması-bilinmesi gereken özellikleri aşağıdaki gibi düşünülebilir:

1. Bireyin Fiziksel, Biyolojik Özellikleri

- ◆ Beden yapısı (boy, ağırlık, saç rengi, ten rengi vb.)
- ◆ Beden sağlığı (bedensel ve psikolojik sağlık, özür ve engelleri, geçirdiği hastalıklar vb.)

2. Bireyin Davranışsal Özellikleri

- ◆ Genel ve özel yetenekleri,
- ◆ İlgileri (sevip – sevmediği dersler ve etkinlikler),
- ◆ Güdüler,
- ◆ Bilgi ve beceri düzeyi (okul özgeçmişi, okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim, dönemlerinde akademik başarı ve başarısızlıkları, çeşitli konu alanlarında zayıf ve güçlü yönleri vb.),
- ◆ Tutum ve Değerleri (değer sistemleri ve düşünceleri)

- ◆ Tercih ve beklentileri (yöneldiği alanlar ve okullar, iş ve meslek alanları, iş deneyimi, evlenme planları, genel olarak yaşam için çabaları, istekleri vb.)
- ◆ Benlik Tasarımı (kendini nasıl gördüğü, nasıl algıladığı, bu görüş ve algısına göre çevreye nasıl tepki verdiği)
- ◆ Duygusal ve sosyal uyumu (Psikolojik gereksinimleri, alışkanlıkları, uyum örüntüsü, okul ve okul dışında arkadaş çevresi ve ilişkileri)

3. Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Koşullar

- ◆ Ailenin yapısı (geniş aile–çekirdek aile, ataerkil aile–demokratik aile vb.)
- ◆ Ailenin eğitim anlayışı ve tutumları, çocuklarına ilişkin beklentileri.
- ◆ Ailenin sosyal–kültürel, ekonomik durumu (Aile özgeçmişi)
- ◆ Çevredeki öğrenim olanakları, meslek olanakları ve çalışma olanakları (20)

Şimdi bu özellikleri daha yakından tanımaya çalışalım..

1. Bireyin (Öğrencinin) Fiziksel Ve Biyolojik Özellikleri

- ◆ **Beden Yapısı;** Öğrencinin fiziksel gelişim düzeyi, boyu, ağırlığı, saç rengi, ten rengi her gelişim döneminde ölçülmeli ve incelenmelidir.
- ◆ **Beden Sağlığı;** Öğrencinin beden ve psikolojik sağlığı, görme, işitme, konuşma bozukluğu ortopedik engeli ve benzer özürlü ve engelleri olup olmadığı, geçmişte geçirmiş olduğu hastalıklar saptanmalıdır. Belirli aralıklarla yapılacak sağlık yoklaması sonuçları kaydedilmeli ve bunlardan öğretmenleri, anne ve babaları bilgilendirilmelidir.

2. Davranışsal Özellikleri

- ◆ **Genel ve Özel Yetenekleri;** Öğrenciyi tanıma ve yardım için gerekli bilgi alanlarından biri de bireyin genel ve özel yetenekleridir. Yani bireyin zihinsel özellikleridir. Bireyin öğrenebilme gücü olarak tanımlanabilen yetenek, her bireyde farklıdır. Halen okullarımızda genel ve özel yetenek testlerinin uygulanması oldukça sınırlıdır. İl merkezlerinde bulunan Rehberlik ve Araştırma Merkezleri özel durumlarda okullarca, istenilen bazı öğrenciler için bireysel ve grup genel yetenek

testleri uygulamaktadır. Böylece öğrencinin yetenekleri hakkında bilgi edinerek o öğrencinin gelecekteki başarısını kestirebilmek mümkün olabilmektedir. Okullarımızda sunulan psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde öğrenciyi tanıma hizmetleri çerçevesinde öğrencilerin alan ve meslek seçmelerine yardım edebilmek için o öğrencilerin yeteneklerini, üstün ve sınırlı olan yanlarını bilmek gerekmektedir. Özellikle ilköğretimin sekiz yıla çıkarılmasıyla birlikte, ilköğretim öğrencilerine sekizinci yılda en az bir defa genel yetenek testleri uygulanması gereklidir. Uygulanacak testlerin tek puan veren testler yerine çok puan veren farklı yetenek testleri olması, öğrencilerin yetenek alanlarına ilişkin daha fazla bilgi toplamak açısından daha yararlı olacaktır.

Öğrencilerin yeteneklerinin bilinmesi, öğretmenlerin, psikolojik danışmanların, öğrencinin anne – babası ve öğrenciye yardım hizmeti sunan diğer personel için son derece önemlidir. Öğrencilerin kendisinde var olan potansiyellerini en üst düzeyde geliştirebilmesi ve bu doğrultuda yönlendirilebilmesi için onları yeteneklerinin ne olduğunu bilmeye, tanımaya gereksinim vardır.

- ◆ **İlgiler;** Okullardaki mesleki rehberlik ve yöneltme hizmetleri, öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine uygun bir program izlemelerini, uygun dersleri alarak ve ilgi ve yeteneklerine uygun bir mesleğe yönelmesine yardım etmeyi amaçlar. Bundan dolayı çağdaş eğitim sürecinde öğrencilerin bilinmesi gereken yönlerinden birisi de ilgililerdir. Eğer bir öğrenci bir nesne ya da etkinlikte uğraşüyor, bundan haz duyuyor ve uzun süreli bir bağlanma hali yaşıyorsa ilgiden söz edilebilir. Öğretmen bir öğrencinin serbest zamanlarında nelerle zaman geçirdiğine bakarak onun ilgileri hakkında önemli ipuçları elde edebilir. Öğrencinin bir meslek ya da iş alanına ilgi duyması o alandaki çalışmasından doyum sağlaması ve başarılı olmasında önemli rol oynar. İlgiler yaş, cinsiyet, sosyo – ekonomik düzey vb. etkenlere göre farklılaşmaktadır. İlgili alanları; temel bilim, sosyal bilim, canlı varlık, mekanik, ikna, ticaret, iş ayrıntıları, edebiyat, güzel sanatlar, müzik, sosyal yardım olarak sınıflandırılabilir. Öğretmenler gözlem yoluyla öğrencilerinin yetenekleri ve ilgileri hakkında bilgi toplayıp bu bilgileri okul psikolojik danışmanları ve veliler ile paylaşarak o öğrencinin yönlendirilmesine katkıda bulunabilirler.

- ◆ **Güdüler;** Öğrencilerin biyolojik etkenlerden ve içinde bulundukları toplumun kültür ve değerler düzeninden etkilenen farklı gereksinimleri

vardır. Gereksinimler, ilgileri biçimlendirdiği ve yeteneklerle ilişkili olduğu için, öğrenciler hakkında bilinmesi gereken özelliklerdendir. Öğrencilerin bazı gereksinimleri, sosyal kabul, uyma, başarı, bağımsızlık, bağımlılık, düzenlilik, saygı gösterme, oyun ve eğlence ve güçlü olma gereksinimi ve güdüleridir. Öğretmenlerin psikolojik danışmanlarla işbirliği yaparak öğrenci gereksinimlerini saptama ve gözlemleme konusunda duyarlı olmaları ve bu konuda gözlem yapmayı kolaylaştıracak gereksinim belirleme formları oluşturmaları yararlı olacaktır.

- ◆ **Bilgi ve Beceri Düzeyi;** çağdaş eğitim sürecinde öğrencilerin okul özgeçmişi, okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim dönemlerinde akademik başarı ve başarısızlıkları, öğrencilerin çeşitli konu alanlarında zayıf ve güçlü yönleri, uygulama ve iş becerileri hakkında bir takım bilgilerin bilinmesi de önemlidir. Öğrencinin geçmişteki ve şimdiki başarısı, gelecekteki başarıyı, yordama ve önceden kestirmede güçlü bir veridir. Bir alanda bilgi ve beceri kazanabilmek için, bireyin alanın gerektirdiği yeteneklere sahip olması, konuyu öğrenmeye karşı ilgi duyması ve güdülenmesi, konu ile ilgili ön bilgi ve beceriye sahip olması gerekmektedir. Öğrencinin gelecekteki başarısı önceki dönemde gösterdiği başarıya bakarak da yordanmaktadır. Öğrencinin akademik özgeçmişi ve başarı durumu, öğrencilere yapılacak eğitsel ve mesleki yönlendirmelerde geleceğe yönelik planlamada dikkate alınması gereken önemli bir bilgi kaynağıdır. Öğretmenlerin, psikolojik danışmanların ve velilerin bu konuda duyarlı olmaları gerekmektedir.
- ◆ **Tutum ve Değerleri;** çağdaş eğitim süreci içerisinde öğrencilerin okula, öğretmenlere, arkadaşlarına, ailesine, çevresine, öğrenmeye ve çeşitli durumlara karşı tutumları, öğrencinin sahip olduğu kültürel özellikler ve değerler onların başarısında önemli rol oynarlar. Farklı kültürlerden gelen öğrenciler farklı tutum ve değerler taşımaktadır. Kültürel farklılıkların bir zenginlik ve çeşitlilik olarak algılanması öğrenci başarısını artırmada yardımcı olmaktadır. Kültürel farklılık alay konusu olmamalı, öğrencilerin değişik durumlara karşı farklı tutumlarda bulunması doğal olarak karşılanmalı, öğretmenlerin sınıflarındaki öğrencilerin kültürel özelliklerini psikolojik danışmanlarla paylaşması rehberlik hizmetlerinin kalitesine katkıda bulunabilir.

- ◆ **Tercih ve Beklentileri;** öğrencilerin yöneldiği alanlar ve okullar, iş ve meslek alanları, iş deneyimi, evlenme planları, genel olarak yaşam için çabaları istekleri ve beklentilerinin bilinmesi gereklidir. Öğrencinin kendisi ve ailesine ilişkin geleceğe yönelik hedefleri ve planları önemlidir. Öğrencileri kendi başarı, yetenek ve olanaklarına uygun düşmeyen, duygusal ve gerçekçi olmayan ulaşılması güç ve belki de olanaksız hedefler, planlar, ve tercihler tasarlayabilir. Öğrencilerin geleceğe yönelik tercih, hedef, beklenti ve planlarının olabilirlik ve akılcılık temellerine uygun olması gerekir. Öğrencinin yaşam biçimi, iş ve meslek seçimi, yapmak istediği öğrenim vb. durumlar, öğrencinin niteliklerine ve gerçek durumlara uygun olmak durumundadır. Öğretmenler ve psikolojik danışmanlar, bireyi kendisi hakkında toplanmış objektif verilerle bilgilendirerek bilgilendirme bireyin gerçekçi hedeflere ve tercihlerle ulaşmasına ve geleceğe yönelik beklenti ve planlarını gerçekleştirmesine yardımcı olabilirler.
- ◆ **Benlik Tasarımı;** Öğrencilerin tanımamız gereken en önemli yanlarından biri de öğrencinin kendini nasıl gördüğüdür. Bireyler dış dünyayla kendilerini algılama biçimlerine göre etkileşimde bulunurlar. Bu nedenle öğrencilerin kendini nasıl gördüğü, nasıl algıladığı, bu görüş ve algısına göre çevreye nasıl tepki verdiğini bilmek gerekir. Sağlıklı bir benlik kavramı geliştiren öğrenci, ilgi ve yetenekleri konusunda daha tutarlıdır ve kendi yeteneklerini üst düzeyde gerçekleştirebilir, kendi sorumluluğunu alır, karşılaştığı problemleri kendi kendine ya da yardım alarak çözebilir. Bir öğrenci fiziksel, zihinsel, akademik, sosyal, ekonomik vb. açılarından kendini nasıl gördüğü, öğrencinin ders, meslek, okul ve arkadaş seçimi gibi bir çok konuda sağlıklı kararlar vermesine yardımcı olacaktır. Burada en büyük görev psikolojik danışmalara ve öğretmenlere düşmektedir.
- ◆ **Öğrencinin bilinmesi gereken önemli yönlerinden biri de kişisel özellikleridir.** Bireyin yetenekleri ilgileri, mizacı, duygusal yaşamı, alışkanlıkları, tavır ve değerleri, liderlik özelliği, bağımsız davranabilme, duygusal kararlılık, başkalarıyla işbirliği yapabilme gücü gibi çok sayıda özelliğinin dinamik bir örüntüsü olan kişiliğini tanımak gerekir. Öğrencinin sorunlarını çözebilmesi hasarlı olması, uygun bir meslek seçmesi, okula uyum sağlaması ile öğretmenler ve arkadaşlarıyla ilişkilerini anla-

arak öğrenciye yardım edebilmek için onun kişiliğinin bazı yönlerinin bilinmesi gereklidir.

- ♦ **Duygusal ve Sosyal Uyumu;** öğrencinin psikolojik gereksinimleri, alışkanlıkları, uyum örüntüsü, okul ve okul dışında arkadaş çevresi ve ilişkilerinin de bilinmesi gerekmektedir. Öğrencinin kendi kişisel, duygusal ve sosyal uyumu, kendisi ve çevresi ile olan etkinliklerinin niteliği onun tipik davranışlarını ve uyumunu belirler. Öğrencinin sağlıklı bir şekilde kendisine ve dolayısıyla sosyal çevreye uyum sağlayabilmesi ve bu konuda ona yardım edebilmemiz için öğrencinin kişisel, duygusal ve sosyal uyumu ile ilgili duygusal kararlılık, başkalarıyla işbirliği yapabilme, diğer insanlarla iyi ilişkiler kurabilme gibi genel ve önemli niteliklerini bilmek gerekir.

3. Sosyal, Kültürel Ve Ekonomik Koşullar

- ♦ **Ailenin Yapısı;** öğrencinin nasıl bir ailede yaşadığı, geniş aile – çekirdek aile, ataeril aile – demokratik aile gibi aile yapısının ne olduğunu bilmek gereklidir. Aile çevresinin ve yakın çevresinin öğrencinin kişisel tutum ve değer yargıları ile alışkanlıklarının gelişiminde çok önemli etkileri vardır. Dolayısıyla öğrencinin yaşadığı ailenin yapısını bilmek gereklidir
- ♦ **Ailenin eğitim anlayışı ve tutumları;** beklentileri, ana baba, kardeşler ve aile çevresine yakın kişilerin meslekleri, sağlıkları, eğitimleri, aile ilişkileri, anne babanın çocuğa karşı tutumları hakkında bilgi toplanmalı ve böylece öğrencinin ailesi daha iyi tanınmalıdır.
- ♦ **Ailenin sosyal – kültürel, ekonomik durumu;** aile özgeçmişi, kardeş sayısı, öğrencinin kardeşler arasındaki yeri, ana babanın çevresi ile ilişkileri, ailenin özellikleri, komşuluk çevresi, öğrencinin yaşamının önemli bir bölümünü geçirdiği çevrenin bilinmesi gerekir.
- ♦ **Çevredeki öğrenim olanakları;** meslek alanları ve çalışma olanakları, yöneldeği alanlar ve okullar ve bu okullarda genel başarı düzeyleri ile programdaki ders gruplarına ilişkin başarı düzeyleri ve okul dışı iş ve eğitim tecrübeleri bilinmelidir. Öğrencinin çeşitli okullardaki derslerde gösterdiği başarı düzeyi, zayıf ve kuvvetli olduğu yönler uygulama ve iş becerileri hakkında bilgiler toplanmalıdır (21, 22, 23, 24, 25, 26, 27).

Bireyi Tanıma Tekniklerinin Sınıflandırılması

Bireyi tanımak, bireylerin çeşitli nitelikleri hakkında bilgi toplamayı gerektirir. Bireyin tüm yetenek, kişilik ve davranış özellikleri hakkında toplumlarda tek bir araçla bilgi elde edecek teknoloji henüz geliştirilmiş değildir. Bireyin niteliklerine ilişkin bilgiler tek tek ve her biri farklı yaklaşım, yöntem ve ölçme araçları ile elde edilmektedir (28).

Bireyi tanımanın esas amacı, elde edilen bilgileri bireyle paylaşarak bireyin kendini gerçekçi biçimde tanımasına yardımcıdır. Kendisi hakkında nesnel bilgilerle donanan bireyin vereceği kararlar daha sağlıklı olacaktır. Bilindiği gibi verilen kararın yerindeliği, bu karara temel oluşturan verilen yeterliliği ve sağlamlığına bağlıdır. Bireyi tanıma kullanılan çeşitli yöntem, teknik ve araçlar hem sınıflama hem de çeşit açısından farklılıklar göstermektedir. Ayrıca günümüzde kullanılan araç ve tekniklere sürekli yenileri eklenmektedir. Çeşitli teknikler kullanılırken dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, “amaca uygun” olması ve tekniği iyi bilen kişiler tarafından kullanılmasıdır (29).

Bireyi tanıma teknikleri çeşitli kaynaklar incelendiğinde, genel olarak;

1) Testler

2) **Test Dışı Teknikler** olmak üzere iki grup içinde sınıflandırıldığı görülmektedir. Buna göre çeşitli yetenek, başarı, kişilik, ilgi ve tutum testler ve envanterlerini “**Testler**” grubunda, anket, görüşme, gözlem, sosyometrik teknikler vb. daha birçok teknik ise “**Test Dışı Teknikler**” grubunda sınıflandırılmaktadır (30).

Bu sınıflamaya göre; testler (çeşitli yetenek testleri, başarı testleri, kişilik testleri, ilgi envanterleri ve tutum envanterleri)’ni kapsamakta, test dışı teknikler ise (gözlem, derecelendirme ölçekleri, anket, görüşme, anekdot kaydı, sosyometri, otobiyografi, kimdir bu (bil kim), oyun ve etkinlik teknikleri)’ni oluşturmaktadır.

Teknikleri sınıflamada benimsenen bir diğer yaklaşım ise birey hakkında elde edilen “bilginin kaynağı”, “bilginin elde ediliş süreci” ve bilgilerin toplanmasında yapılması olası “hata kaynakları” nı ölçüt olarak almaktır. Bu ölçütlere bireyi tanıma teknikleri dört grup altında toplanarak sınıflandırılmıştır. Bunlar; 1) Standart Testler, 2) Durumsal Testler, 3) Bireyin Kendisini Anlattığı Teknikler, 4) Gözlemsel Teknikler (31). Bu bölümde sınıflamada A) Psikolojik Testler ve B) Test Dışı Teknikler biçiminde yapılan sınıflama daha öğretici olması açısından benimsenmiş ve teknikler bu çerçevede ele alınarak incelenmiştir.

A- Psikolojik Testler

Burada önce psikolojik test nedir? Psikolojik ölçme araçlarında bulunması gereken teknik özellikler, psikolojik testlerin yapılmasında dikkat edilecek etik kurallar ve testlerin kullanılmasında dikkat edilecek bazı etik kurallar incelenerek daha sonra bu sınıflandırma içerisinde yer alan bazı teknikler ele alınarak daha çok öğretmenin kullanılacağı tekniklere daha fazla ağırlık verilecektir.

Psikolojik Test Nedir? Psikolojik testlerin çok çeşitli tanımları yapılmıştır. Psikolojik testi tanımlamadan önce test nedir? Sorusuna yanıt aramak yararlı olabilir. Anastasi'ye göre test sözcüğü belirli bir davranışın nesnel ve standart koşullardaki ölçümüdür (32). Özgüven'e göre psikolojik test, **"herhangi bir niteliğini ölçmek amacıyla, nitelikler evrenini temsil edecek şekilde seçilmiş standart uyarıcılar takımıdır"** (33). Yine Cansever, psikolojik testi bireyin davranışını standart koşullar altında gözlemek ve tanımlamak için kullanılan sistematik bir yöntemdir (34) diye tanımlar. Tan ise, psikolojik testleri; bir gruptaki bireyleri, bir öğrenme, kabiliyet, davranış veya nitelikte, bireyin o nitelik yönünden gruba göre hangi noktada kaldığına ve hangi yöne gitmekte olduğunu saptamaya çalışan objektif ölçme araçları olarak tanımlamaktadır (35).

Burada verilen tanımlar incelendiğinde, yazarların gelmiş oldukları disiplinlerin tanımlarına yansıdığı dikkati çekmektedir. Cansever testi tanımlarken daha çok klinik bir yaklaşımını sergilerken, Tan bir eğitimcinin, Özgüven ve Anastasi ise bir ölçmecinin bakış açısını yansıtmaktadır. Böylesi bir yaklaşım da doğal karşılanmalıdır.

Psikolojik test, bireylerin yetenekleri, becerileri, edimleri, güdüleri, tutumları, savunmaları vb. hakkında bilgi verecek soruların sorulmasına ortam ve olanak sağlayan sistemli bir yaklaşımdır (36). Psikolojik testler, bireyler arasındaki psikolojik özellik farklılıklarını, yine bireylerin o niteliği temsil edecek şekilde düzenlemiş uyarıcılara vermiş oldukları tepkiler aracılığıyla saptayan, bu nitelik farklarının sayısal değerlerle ifade edilmesine yarayan ölçme araçlarıdır.

Psikolojik testler ölçtükleri nitelikleri sayısal değerlerle ifade ederler, ancak herhangi bir bireyin herhangi bir psikolojik testten almış olduğu puanlar tek başına bir anlam taşımazlar. Bireylerin testten almış olduğu puanlar bir grup ile veya bireyin ait olduğu grupların normları ile karşılaştırıldığında anlamlılık kazanır.

Psikolojik testler, bireylerin psiko-sosyal güçlerini ya da yetersizliklerin saptanmasında, aşamalarını etkin bir biçimde planlamada, kişilik özelliklerini tanımlama, bütümlemede, gelecekle ilgili davranışları yordamayı amaçlayan kuramsal bilgiler

üretmede, yeni kuram geliştirmede ve bireylerin günlük yaşamlarında pratik değeri olan karar vermede önemli işlevler yerine getirir.

Psikolojik Ölçme Araçlarında Bulunması Gereken Teknik Özellikler

Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde test uygulamak durumuyla karşı karşıya kalan kişinin kullanacağı test ve envanterlerin amacına uygun olması, anlamlı ve doğru sonuçlar verebilmesi için uygulanacak testlerin veya envanterlerin bazı teknik özellik ve niteliklere sahip olması ve bazı kriterleri karşılaması gerekir. Hangi alanda ve ne amaçla kullanılacak olursa olsun test seçimi son derece önemlidir.

Test seçmek ve uygulamak durumunda olan bir kişinin seçeceği psikolojik ölçme aracında yani psikolojik testte bulunması gereken nitelikler şunlardır: (37, 38, 39, 40, 41, 42):

1. Amaca Uygunluk: Bir test seçilirken öncelikle seçilen testin amaca uygun olup olmadığına karar verilmeli, dikkat edilmelidir.

2. Geçerlilik: Bir testin geçerliliği, ölçmeyi amaçladığı özelliği ne ölçüde ölçtüğünü ifade eden, ölçmek istediği değişkeni başka değişkenlerle karıştırmadan tam ve doğru olarak ölçebilme derecesidir. Bir testin geçerli olup olmadığını belirlemek için çeşitli bilimsel ve istatistiksel işlemlere başvurmamak gerekir. Bir psikolojik testin geçerliliğini saptamak için 1) Kapsam geçerliliği, 2) Yordama geçerliliği ve 3) Ölçütlere Dayalı Geçerlik gibi yöntemlere başvurulmaktadır(43, 44, 45). Geçerlilik çalışmaları ancak yetkili uzmanlar tarafından ya da uzmanların yardımı sağlanarak yapılmalıdır.

3) Güvenirlik: Güvenirlik kavramı ile anlatılmak istenen şey; ölçme aracının değişik zamanlarda vermiş olduğu sonuçlar bakımından hep aynı kalması, sonuçların uygulamadan uygulamaya değişmemesidir. Güvenirlik bir derece sonucudur. Test güvenirliliği yanıtlar arası tutarlılıktır. Öz güven, güvenirliliği ölçme aracının ölçme sonuçlarındaki kararlarının derecesi olarak tanımlanmaktadır (46).

Bir test değişik zamanlarda uygulandığında her biri ile tutarlı sonuçlar veriyorsa test güvenilirlerdir. Bir ölçme aracının güvenirliliğini saptamada duruma göre şu dört yoldan birine başvurulabilir (47). 1) Testin Tekrarı Yöntemi, 2) Testi Yarılama Yöntemi 3) Paralel Formlar Yöntemi, 4) Kuder – Richardson Yöntemi.

4) Kullanışlılık: Kullanışlı bir test; geliştirme, uygulama ve puanlama bakımından pratik olmalıdır. Kullanışlı testin hazırlanma ve uygulanma süresi kısa olmalıdır. Elde edilişi ucuz olmalıdır. Test, uygulayıcı ve cevaplayıcıların kolayca anlayabileceği nitelikte olmalı; cevaplama yönergesi açık olmalıdır. İstatistiksel hesaplamalar ve karşılaştırmalar bakımından bazı kolaylıklara sahip olmalıdır. Sonuçların yorumlanması basit olmalıdır. Kullanışlı test her yönü ile çok özel koşullar gerektirmemeli; her ortamda kolayca uygulanabilmelidir (48).

5) Objektiflik: Bir aracın objektif olması vermiş olduğu puanlara, değerlendirmeyi etkileyecek derecede uygulayıcının kanılarını karıştırmaması demektir. Bir başka deyişle; puanlarına kişilerin yargılarını karıştırmayan araç objektiftir.

6) Ekonomiklik: Kuşkusuz bir ölçme aracı geliştirme ve uygulaması belirli bir maliyeti gerektirir. Uygulanacak olan testin fazla bir maliyeti gerektirmemesi üzerinde önemle durulmalı, uygulayıcı en ekonomik aracı seçmelidir. Ancak test seçmek durumunda olan kişi az maliyet gerektiren bir araç seçme pahasına aracın geçerlilik ve güvenilirliğinden ödün vermemelidir. Aynı amaçla hazırlanmış A ve B gibi iki ölçme araçlarından birini tercih etme, seçme durumunda olan uygulayıcı birinci derecede araçların geçerlilik ve güvenilirliğine dikkat etmelidir. Eğer bu açılardan araçlar arasında bir fark yoksa en ekonomik olanı seçilmelidir (49).

7) Testin Normları : Psikolojik testin bireye sağladığı puan tek başına bir anlam ifade etmez. Ancak uygun bir değer veya puanlarıyla karşılaştırılırsa bir anlam ifade eder. Bireyin durumuna uyan ve bireyin şimdiki veya gelecekte içinde olabileceği grubun puanlarıyla karşılaştırılırsa bir anlam ifade eder. Bireyin durumuna uyan ve bireyin şimdiki veya gelecekte içinde olabileceği grubun puanları genellikle o psikolojik ölçme aracının normu olarak ele alınır (50). Normlar bireyin test sonuçlarından almış oldukları ham puanlardan türetilmiş puanlardır. Normlar bireyin içinde bulunduğu gruptaki yerini belirleme ve diğer bireylerle karşılaştırmada önemli yarar sağlar. Bu karşılaştırmalara dayanarak bireyin şimdiki ve gelecekteki durumu hakkında yordamalarda bulunulabilir.

Sınıf ve yaş normları, yüzdeler normlar, standart normlar ve ulusal ve yerel normlar olmak üzere çeşitli normlar vardır. Sınıf normları, genellikle başarı testleri, yaş normları daha çok zeka ve yetenek testleri için kullanılır. Yüzdeler normları öğrencilerin grubundaki yerini pozisyonunu göstermek için kullanılır. Ulusal normlar bir ülkeyi temsil eden örneklem grubu üzerinden çıkarılır. Yerel normlar, coğrafi bölgeleri, kentleri, değişik kurum / kuruluşları (okul, hastane, işyerleri) temsilen seçilmiş örneklemelerden elde edilir (51, 52, 53).

Testlerin Kullanılmasında Dikkat Edilecek Bazı Etik Kurallar

Okullarda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde testlerin kullanılışı ile ilgili olarak uzmanların uyması gereken bazı etik (ahlaki) kurallar şunlardır: (54, 55).

1. Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine başlamak için mutlaka bazı testlere sahip olmak ve bireylere test uygulamak gerekmez.
2. Psikolojik danışma ve rehberlikte testler bireyi tanımada ve bireyin kendini tanınmasına yardımcı olmada kullanılan çeşitli araç ya da tekniklerden sadece biridir. Buna göre test sonuçları birey hakkında toplanan diğer bilgilerle bir arada kullanılmalıdır.
3. Psikolojik testler birbirinden çok farklıdır. Her testin uygulanması puanlanması ve sonuçlarının yorumlanması farklı düzeylerde bilgi, beceri ve mesleki hazırlık ister. Buna göre, her danışman kendi ehliyet sınırını aşan testleri seçme, uygulama, puanlama ve yorumlama işinden kesinlikle kaçınmalıdır.
4. Psikolojik danışma ve rehberlikte danışmanlar test kullanmak istediklerinde amaçlarının ne olduğunu açık ve seçik olarak belirlemelidir. Amacı belli olmayan hiçbir test uygulamanın gereği yoktur.
5. Seçilen testler yeterli düzeyde geçerli, güvenilir ve kullanışlı olmalıdır.
6. Testler, hazırlanışlarında saptanmış olan belirli ortam ve koşullar altında uygulanmalıdır. Bu ortam ve koşullardan sapma durumları ve bunların sonuçları üzerinde yapılabileceği değişiklikler uzmanlar tarafından dikkatle ele alınıp incelenmelidir.
7. Testler, testlerin amaçları ve uygulamaları gibi konularda bireylere veya kamuya herhangi bir bilgi verirken, bu bilgilerin doğru olmasına ve yanlış anlamaya neden olmamasına özen gösterilmelidir.
8. Test sonuçlarının kimlerle paylaşılabilceği ve bu sonuçları kimlerin kullanabileceği testi alan birey ile birlikte kararlaştırılmalıdır.
9. Testin yazarı ya da yayın hakkına sahip olan kuruluştan yazılı izin alınmadan bir testin tamamı veya bazı kısımları üzerinde bir değişiklik yapılmamalı; test yeniden basılmamalı, başka kaynaklara aktarılmamalı ve asla bir başkasına mal edilmemelidir.

10. Uzmanlar ya da testleri kullanan kişiler ellerindeki testlerin gizliliğini ve güvenilirliğini korumak zorundadırlar.
11. Psikolojik testleri kullananlar, bireyler hakkında yapılabilecek tanı, yapı ya da yordamaların kesinliğinin sınırlarını bilirler.
12. Testlerin posta aracılığıyla uygulanması gibi yeterince kontrol edilemeyen uygulamalar test kullanma etiğine aykırıdır. Ancak ilgi envanterleri gibi kendi kendine uygulanıp puanlanabilen ölçme araçları posta aracılığıyla uygulanabilir.
13. Psikolojik test ve araçların sınırlılıklarının artması halinde danışmanlar zaman zaman araçları gözden geçirerek güncelleştirmeli veya bunları amaca uygun hale getirmelidirler.

Okullarda psikolojik testler bir plan ve program içinde zamanlanarak yetkili kişilerce uygulanmalıdır. Psikolojik testlerin uygulanmak kesin bir amaca yönelik olması gerekir. Psikolojik testleri uygulamış olmak için, psikolojik ölçme araçları uygulanmamalı, kullanılmamalıdır.

Psikolojik Testlerin Yorumlanmasında Dikkat Edilecek Etik Kurallar

Psikolojik danışma ve rehberlikte kullanılan psikolojik testlerin sonuçlarının yorumlanması, testlerin seçilmesi ve uygulanmasından daha önemlidir. Çünkü, sonuçları bireyler ya da öğrencilerle paylaşılmayan, yani yorumlanmayan ve böylece bireyin kendini daha iyi anlamasına yardım getirmeyen bir testin seçilmesine ve uygulanmasına gerek yoktur. Test uygulama, psikolojik danışma ve rehberlikte kendini daha iyi tanımasına yardım için başvuru olan sadece bir araç olarak düşünülmüştür (56).

Her psikolojik testin uygulanması ve yorumlanması farklı düzeylerde bilgi, beceri ve mesleki hazırlık istemektedir. Bir psikolojik danışma ve rehberlik uzmanı psikolojik testler ve bunların işlenmesiyle ilgili bazı istatistik kavram ve teknikler konusunda belirli düzeyde bir formasyona sahip olması beklenen bir olgudur.

Okullarda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetinde kullanılan testlerin yorumlanmasında uygulanması gerekli belli başlı etik ilkeler şunlardır:(57, 58).

1. Test sonuçları bireyle (öğrenciyle) ya da bireylerle (öğrencilerle) kurulacak psikolojik yardım ilişkisi içinde yorumlanmalıdır. Bunun için bireysel ve grupla psikolojik danışma sürecinden yararlanılabilir.
2. Okullarda sınıflarda büyük gruplar için yapılan test uygulamalarında sonuçların yorumlanması için grup rehberliğinden yararlanılabilir.
3. Tek tek öğrencilerle ilgili olmamak koşuluyla okullarda sınıflar ve gruplar halinde elde edilen genel sonuçları, öğretmen, yönetici ve velilerle paylaşmak gerekli olabilir. Genel sonuçlar ilgililerle paylaşılabilir. Ancak özel bilgilerin sadece öğrenci ile paylaşılması konusunda uzmanlar gerekli titizliği göstermelidir.
4. Test sonuçlarının etkili bir biçimde yorumlanması uzmanların bu konudaki mesleki hazırlık ve tecrübelerine bağlıdır. Ancak, test sonuçları öğrencilerle paylaşılmadan önce, sonuçlar üzerinde mutlaka istatistik işlemler yapılmalı, öğrencinin içinde bulunduğu grubun ortalama değerleri hesaplanmalı varsa benzeri gruplar için hesaplanan değerler el altında bulundurulmalıdır.
5. Test sonuçları yorumlanırken, öğrenci hakkında toplanan bilginin el altında bulundurulması özellikle test uygulaması ile ilgili olabilecek bilgilerin ortada olması yorumlamayı kolaylaştırır.
6. Test sonuçları öğrencilerle paylaşılırken danışmanların öğrenciyi belirli bir yönde karar almaya zorlamaları ve ikna etmeye çalışmaları kesinlikle doğru değildir.
7. Önce bireyin test alma işlemine tepkisi araştırılmalıdır. Bireyin test işlemine tepkisi ve görüşlerini belirtmesi, onun test sonuçlarını benimsemesine yardım eder.
8. Test sonuçlarının yorumlanması işbirliğine dayalı olursa çok etkili olabilmektedir. Birey test sonuçlarının yorumlanmasına aktif olarak katılmalıdır.
9. Test sonuçlarına karşı bireyin tepkilerini belirtmesi desteklenmelidir.
10. Test sonuçlarının sınırlılıkları öğrenciye açık olabilecek bir biçimde verilmeli ve yorumlanmalıdır.
11. Test sonuçlarını yorumlamada kullanılan sözcükler ve genel tutum öğrencinin sonuçları kabul etmesine yardım edici özellikler taşımalıdır.

Psikolojik Testler genel olarak, iki gruba ayrılırlar: bunlar;

- 1- Maksimum Performans Testleri (a- Yetenek Testleri, b- Başarı Testleri),
- 2- Davranış Testleri (a-İlgi Envanterleri, b- Kişilik Envanterleri, c) Tutum Envanterleri)'dir (59).

Standart testler, test uygulamasının belli bir yerde yapılması, içerik olarak testin herkes için aynı olan uyarıcı ve işlem yollarını kapsaması, çoğu kez sürenin herkes için aynı olması ve bireylerin bir test durumunda olduklarının farkında olmaları gibi "standart koşullar" gerektirmektedir. Standart testlerin özellikleri, kullanılan test ya da envanterin kapsamındaki "madde" veya "soruların", testin "uygulaması", "puanlaması" ve "değerlendirilme"sinin, yapılan "açıklamaların" ve cevaplandırmak için bireylere tanınan "sürenin" testi cevaplandıran kişilerin hepsi için "aynı" olmasıdır. Standart sözcüğü ile testlerin bu niteliği ifade edilmektedir. Testlerle bilgi toplamanın temel özelliği test ve uygulama koşullarının "standart" ve sonuçlarının ve değerlendirmenin objektif olmasıdır (60).

1- Maksimum Performans Testleri

a) **Yetenek Testleri:** Bireylerin zihinsel ya da akademik yetenekleri hakkında bilgi toplamak amacı ile hazırlanmış araçlardır. Maksimum performansı ölçerler. Bu testler zihinsel performansın çeşitli yönlerini, mümkün olduğu kadar öğrenme yoluyla kazanılması güç ve becerileri ölçen testlerdir. Bu testler belirli yaş grupları için değişik biçimlerde hazırlanmış standart testlerdir. Yetenek testleri Cronbach'a göre genel yetenek ve özel yetenek testleri olmak üzere ikiye ayrılır (61).

Genel yetenek testleri için "Zeka Testleri" terimi de kullanılmaktadır. Spearman'ın iki faktör teorisindeki "g" genel yetenek faktörünü ölçen testlerdir. Bu testlerde, zihinsel sürecin çeşitli boyutları, sözlü ve yanlı anlatımı kolayca kavrama, sözcükleri seçme, bunların oluşturduğu kavramları tanıma ve anlama, basit hesap işlemlerini kolayca ve çabuk yapabilme, nesnelerin yer, uzay ve zaman ilişkilerini görebilme, düşünce ve mantık kurallarına uygun çözümler üretme gibi yönleri ölçülmektedir.

Özel Yetenek testleri ise, Spearman'ın teorisindeki "s" özel yetenek faktörünü, bireyler arasındaki müzik, resim, sanat gibi özel ve farklı zihin yeteneklerini ölçmeyi amaçlayan testlerdir (62).

Genel ve özel yetenek testlerinin yanı sıra farklı yetenek testlerinden de söz edilebilir. Farklı yetenek testleri de dil yeteneği, sayı yeteneği, soyut kavrama yeteneği ve mekanik kavrama yeteneği gibi farklı zihin yeteneklerini ölçmek amacı ile hazırlanmıştır (63).

Genel yetenek testlerine örnek vermek gerekirse, Thurstone Temel Kabiliyet Testleri (TKT. 5-7, TKT.7-11, TKT. 11-17), Farklı Yetenek Testi (DAT), Stanford – Binet Zeka Testi, Weschler Zeka Testi, Wisc-R Zeka Testi, Leither Zeka Testi (Konuşma ve İşitme Sorunu Olanlar İçin), Körler için Stanford – Binet Zeka Testi, Cattell Uluslararası Zeka Ölçeği, Minnesota Büro İşleri Testi, Minnesota Şekil İlişkileri Testi, Mac Quarrie Testi, Torrance Yaratıcı Düşünme Testi, Otis Alfa, Beta, Gama Zihin Kabiliyetleri Testi yetenek testleri olarak örnek verilebilir.

Bireyin zihinsel yetenekleri (zekası, öğrenme gücü, özel yetenekleri) rehberlik ve psikolojik danışma etkinliklerinde verilebilecek yardımlar açısından önem taşımaktadır. Öğrencilerin zeka ve yeteneklerinin ölçülerek bilinmesi hem rehberlik ve psikolojik danışma programlarının öğrencilerin gereksinimlerine göre düzenlenmesi, hem de öğrencilerin zeka ve yetenekleri hakkında daha gerçekçi bir görüş kazanmalarına yardımcı olma amacına hizmet edebilir. Bu da doğrudan doğruya öğrencilerin kararlarının ve tercihlerinin kendilerine daha uygun daha gerçekçi olmasına yardım edebilir. Ayrıca yetenek testleri ile öğrencilerin genel yeteneklerinin ortaya çıkarılması, onların kendi potansiyellerine uygun bir derse, programa, mesleğe veya alana yönlendirilmesinde, yetenekleri ölçüsünde başarı gösteren veya göstermeyen öğrencilerin ortaya çıkarılmasında, özel eğitime muhtaç öğrencilerin belirlenmesinde, öğrencinin yeteneği ile ilgili bir uyum sorunu yaşayıp yaşamadığının anlaşılmasında öğretmene, psikolojik danışma, öğrencinin ailesine yardımcı olur.

b) Başarı Testleri: Öğrencilerin okullarda öğrenme etkinliklerinde kazandıkları akademik bilgileri ölçmeye yarayan psikolojik testlere başarı testleri denilmektedir (64). Başarı testleri maksimum performans ölçen testler içerisinde yer alır. Başarı testlerinde öğrenilenlerin ölçülmesi amacıyla belirli bilgi düzeyleri için yine belirli bir ünite ya da ders alanlarında hazırlanmış testlerdir (65). Başarı testleri herhangi bir konunun, bir ünitinin veya bir deste öğrenciye aktarılan bilgilerin ne kadarının öğrenildiğini anlamaya yarayan ölçme araçlarıdır. Başarı testleri, öğretmen yapısı başarı testleri ve standart başarı testleri olarak ikiye ayrılır. Öğretmen yapısı başarı testleri, herhangi bir konu, ünite ya da öğrencilerin derse ilişkin başarılarını, dersteki bilgilerin ne kadarının öğrenildiğini ölçmeyi amaçla-

yan ve sınıfın veya grubun içinde bulunduğu özel şartları dikkate alarak öğretmen tarafından hazırlanan testlerdir. Standart başarı testleri ise, belirli bir konu, ünite veya konu alanını esas alarak hazırlanmış, bireyin öğrenme çevresini ve içinde bulunduğu özel koşulları dikkate almayan hazırlandığı alanda genel olarak kullanılabilen standart ölçme araçlarıdır. ÖSS deki testler standart başarı testlerine bir örnek olarak verilebilir.

Okullarda tüm öğrencilere belli zamanlarda uygulanabilecek, başarı testleri hazırlamak ve normlar geliştirmek psikolojik danışma ve rehberlik programı için yararlı olabilir. Okunanı anlama, matematik, dil ve fen alanlarında ders yılının başında öğrencilerin bilgi düzeylerini testler aracılığıyla belirlemek birçok anlamlı önlem almaya, çalışmalar yapmaya temel olabilir. Ayrıca, öğrencilerin başarısızlık nedenlerinin araştırılması, akademik ders programlarının hazırlanması ve değerlendirilmesi ve yetenek başarı düzeylerinin karşılaştırılması amacıyla kullanılabilirler.

2- Davranış Testleri

Davranışı ölçmeyi amaçlayan ölçme araçları için “Test” sözcüğü kullanılmakla birlikte genellikle bu gruptaki ölçme araçları için “Envanter” kavramı daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Envanterler bir davranış ölçeği olarak, genelde bireyin yetenek ve başarısını ölçen araçlar dışında kalan kişilik, ilgi, tutum ve diğer özelliklerini ölçmek üzere geliştirilmişlerdir. Envanterlerde, birey standart sorulara verilebilecek sınırlı seçenekler arasından kendi özel durumuna ilişkin cevabı seçerek, ya da niteliğin derecesini belirterek kişisel durumunu yansıtmaktadır.

Ölçtüğü nitelikler açısından envanterler çok çeşitli olmakla birlikte, genel olarak **“kişilik”**, **“ilgi”** ve **“tutum”** envanterleri olarak gruplanmaktadır.

Aşağıda, envanterlerin bazı genel ve ortak özellikleri özet olarak verilmiştir.

1. Envanterlerin uygulaması, puanlaması objektif olarak yapılabilir. Aynı zamanda envanterler bireyleri ve grupları karşılaştırma olanağı vermektedir.
2. Envanterler, kısa sürede çok sayıda kişiye uygulanarak grupları birbiriyle karşılaştırma olanağı sağlar. Ekonomiktirler. Ancak okuma-yazma bilmeyenlere bireysel olarak uygulanması gerektiğinde soru sayısının çok olması nedeniyle zaman almaktadır.
3. Envanterler bireylerin belirli özelliklerini ölçmekle birlikte, bu özelliklerin altında yatan nedenler, etmenler ve güdüler hakkında açıklayıcı bilgiler vermezler, sadece bireyin ölçülen nitelikler yönünden durumunu belirlemeye yararlar.

4. Envanterler kapsamı geçerlilikleri ve güvenilirlik katsayıları oldukça yüksek ölçme araçlarıdır.
5. Envanterlerin cevaplandırılması, envanter içinde madde veya soruya cevap olarak verilen yapıtlı seçeneklerden kendi kişisel durumunu anlatan ya da ona en yakın olan ifadeyi ayırdedip, işaretlemesi esasına dayanır. Bazı hallerde de, maddesi tek bir davranış olarak verilmekte, bireyden tercihini yada kişisel durumunu belirtmesi veya derecelendirerek işaretlenmesi istenebilmektedir.
6. Envanterlerde soruların cevaplanması envanterin yapısına bağlı olarak değişmektedir. Bazı envanterler "evet-hayır", bazısı derecelendirmeli, bazısı ise "en az – en çok tercih" edilen seçeneği işaretleme biçiminde düzenlenmiş olabilir.

Envanterlerin cevaplandırılmalarında, özellikle cevaplandıran kişiden kaynaklanan önemli bazı sorunlar bulunmaktadır. Ölçmedeki hata payını artıran bu sorunlardan önemli olanlar şunlardır (66):

1. Orta Yol Cevap Verme ve Boş Bırakma: Seçenekleri derecelendirilmiş sorularda, cevaplayan "bazen", "kararsızım" gibi "orta yol" bir cevap verme yoluna başvurmaktadır. Bazen de seçeneği boş bırakmaktadır. Bu nedenle bireyin alacağı puan düzeyi etkilenmekte ve hata payı da yükselmektedir.

2. Yanıltma Hatası: Bir diğer hata da yanıltma hatası olarak bilinir. Bu hatada cevaplayan kişi, soruya içinden geldiği gibi doğru yanıtlar vermek yerine, kendi amacına uygun olarak akılcı yanıtlar vererek kendi gerçek durumunu saklar.

3. Sosyal Kabul Hatası: Bu hata türünde ise cevaplayıcı kendi gerçek durumunu yansıtan değil, toplum tarafından kabul görecekt, onaylanacak cevaplar verir. Bireyin bu tutumu kendisi hakkında toplanan bilgilerin hata payını artırır ve elde edilen puanların geçerliğini düşürür.

Bütün bu hata durumları dikkate alınarak psikolojik danışman, psikolog ve envanterleri uygulayacak olanların, özellikle kişilik envanterlerini uygulamadan önce, bireyin bu tür hatalı davranışlarını en aza indirebilmek için, bireyin savunma davranışını giderici ilişkiler kurması, bir ön görüşme yapması, etik olarak puanların gizli tutulacağını açıklaması gibi güdüleyici ve inandırıcı yöntemlerle bu hataları giderici önlemler almaları gerekmektedir.

Envanterin en çok kullanılanları, 1) Kişilik Envanterleri, 2) İlgî Envanterleri ve 3) Tutum Envanterleridir.

1) Kişilik Envanterleri: Psikolojik danışma ve rehberlikte, bireyin, psikolojik danışma yardımı almasını gerektirecek bir kişilik bozukluğu olup olmadığı, bireyin (öğrencinin) gitmek istediği mesleğe uygun kişilik örüntüsüne sahip olup olmadığı, gelecekte bazı durumlar için bireyin kendisi hakkında kestirmeler yapılması, bir sorunun çözümü amacıyla başvuran bireye doğru tanı konulabilmesi, psikolojik danışmaya gereksinim duyan bireylerin belirlenmesi, psikolojik danışma ve rehberlik uzmanına bireyler hakkında kararlar vermesine yardım edilmesi, bireyin kendisini kişi olarak daha iyi anlamasında bireye yardım etmek, bireylerin kişilik gelişimlerini izlemek ve çeşitli sektörlerde işe başvuran adayın işin gerektirdiği kişilik özelliklerine sahip olup olmadığını belirlemek, böylece uygun kişiyi seçmek amacıyla kişilik envanterleri kullanılmaktadır (67, 68, 69).

Kişilik envanterlerinden bazıları bireyin kişiliği hakkında tek puan verirken, bazıları da kişiliğin çeşitli boyutlarına ilişkin her boyutta ilgili ayrı ayrı bir puan vermektedir. Bu çeşitlilik testi geliştirenin tercihine ve amacına göre değişmektedir.

Kişilik envanterlerinin bazı sınırlılıkları vardır. Bunlardan biri, kişilik envanterlerinin normal denilen grubun sınırları dışında kalanları ayırmada etkili ama, normal sınırlar içinde kalan kişilik niteliklerini ayırt etmede pek kesin olmamasıdır.(70). Kişiliği ölçmek üzere hazırlanan araçlardan, genellikle tepki kurulumu ve sosyal istenirlik faktörleri yüzünden geçerli sonuç elde edilmemektedir (71). Sosyal kabule uygun olarak cevaplama davranışı, özellikle kişilik envanterlerinde yaygın olan bir sorundur. Sosyal kabule uygun cevaplar, kişinin envanter maddelerini kendi gerçek durumuna göre değil, toplum değerleri yönünden kabul gören cevaplar vermesidir. Kişi gerçekte öyle olmadığı halde kendisini uyumlu, sağlıklıymış gibi göstermekte, cevap ve tercihlerini ona uygun olarak yapmaktadır (72).

Kişilik envanterleri, objektif kişilik envanterleri ve projektif kişilik testleri olarak iki grupta incelenmektedir. Gerek psikolojik danışma hizmetlerinde gerekse psikiyatride kullanılan kişilik testlerine örnek olarak; Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri (MMPI), Edwards Kişisel Tercih Envanteri, Hacettepe Kişilik Envanteri (HKE), Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri, Kendini Kabul Envanteri, Benlik Tasarımı Envanteri, Uyum Envanteri, 16 Kişilik Faktörü Envanteri, Beck Depresyon Envanteri, Zung Depresyon Ölçeği, Reynold Ergen Depresyon Ölçeği, Beier Cümle Tamamlama Testi, Rotter Cümle Tamamlama Testi, Rorchach Mürekkep Lekeleri Testi, Good Enough Resim Çizme Testi, Kendini Değerlendirme Envanteri, Sınav Kaygısı Envanteri ve Guilford – Zimmerman Kişilik Envanteri verilebilir

Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde kişilik envanterleri kullanılacaksa, bunların amacı bireye çok iyi anlatılmalı, puanlara ilişkin rapor verilmeli ve psikiyatrik terimler kullanılmaktan kaçınılmalıdır. Bu testleri uygulamak, puanlamak ve puanları yorumlamak ve test sonuçlarına dayalı olarak bireylere yardım etmek uzmanlık gerektirir. Projektif testler gibi uzmanlık gerektiren testlerde alanın uzmanı olmayan kimselerin bu testleri kullanmaktan kaçınmaları gerekmektedir.

Kişilik envanterleri ancak alanda yetişmiş uzmanlar tarafından uygulanarak sonuçları değerlendirilmelidir.

2) İlgi Envanterleri: Strong'a göre ilgi; bireyin bir kişiye, objeye ya da etkinliğe karşı sürekli olarak, hoşlanma, hoşlanmama, kayıtsız kalma şeklinde gösterdiği tepkiler olarak tanımlanmaktadır (73). Roe ise ilgiyi, bir kimsenin özel bir çaba sarf etmeden, dikkat ettiği, gözlediği, üzerinde durup düşündüğü ve zevk alarak yaptığı şeyler şeklinde tanımlamıştır (74). Bu tanımlardan yola çıkıldığında ilgi, bireyin bir şeyden hoşlanıp hoşlanmama derecesini göstermektedir. Birey, sınırlı da olsa eğer bir nesneye, etkinliğe adeta bağlanmış ise o nesneye veya etkinliğe ilgi duyduğu söylenebilir.

Çeşitli ilgi envanterlerinde birbirinden az çok farklı ilgiler tanımlanmıştır. İlgi çeşitleri, ilgi envanterlerinin uygulanması sonucu elde edilen puanlar üzerinde yapılan faktör analizi çalışmaları ile saptanmıştır. Kuder İlgi Alanları Tercihi A Envanteri ile 10 çeşit ilgi ölçülmektedir. Bunlar; açık hava, hesap, mekanik, bilim, ikna, güzel sanatlar, müzik edebiyat, sosyal hizmet ve büro işleridir (75). Çeşitli araştırmacılar tarafından belirlenen ilgi alanlarını Super şu başlıklar altında toplamıştır; bilimsel ilgi, teknik veya maddi ilgi, sosyal yardım ilgisi, sistematik ilgi ya da iş ayrıntıları ilgisi, iş teması ilgisi, edebiyat ilgisi, müzik ve sanat ilgisi (76).

Bireylerin ilgisini ölçmek amacıyla geliştirilmiş olan ilgi envanterleri, mesleki ve eğitimsel rehberlikte okullarda öğrencilerin hangi alana, programa, mesleğe veya etkinliğe ilgisinin olduğunu belirlemek, böylece öğrenciyi yönlendirme ve yerleştirme amacıyla uygulanmaktadır. Bununla beraber endüstride ise personel seçimi ve işe yerleştirme amacıyla kullanılmaktadır. Genellikle bireylerin ilgi ve yeteneklerine uygun meslek, alan veya iş seçtiklerinde, meslekte başarılı ve işinden memnun olacağına böylece de bireyin işinde ve genel yaşamında mutlu ve uyumlu bir kişi olacağına inanılmaktadır.

İlgi envanterleri öğrencilere öğretmenler tarafından yönergeye uyularak uygulanabilir. Ancak, envanterlerin puanlanması, yorumlanması ve sonuçlarına göre öğrencilerin çeşitli alanlara, mesleğe, programa yönlendirilmeleri psikolojik danışma ve rehberlik uzmanlarının yapacağı bir iştir. İlgi envanterleri mesleki ve e-

ğitsel rehberlikte okullarda öğrencilerin hangi alana, programa, mesleğe veya etkinliğe karşı ilgi duyduğunu belirlemek, böylece öğrenciyi yönlendirmek ve kendi ilgilerine uygun bir ders, program, alan veya mesleğe yerleştirmek amacıyla kullanılmaktadır. İlgi envanterleri öğrencilerin kararlılık gösterdikleri 16-17 yaşlarında ve sonrasında uygulanmaktadır. Sürekli olarak ilgiler değişebilir. Bundan dolayı ilgi envanterinin sonuçlarını bireyin (öğrencinin) yetenek test sonuçları ile değerlendirip kullanılması gerekmektedir. İlgi envanterlerinin her biri bireylerin sınırlı ilgi alanlarını ölçmektedir. Bu nedenle amacına uygun ilgi envanteri seçilerek uygulanmalı, gerekirse birden fazla envanter de uygulanabilir.

Ülkemizde psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri kapsamında öğrencilerin ilgilerini ölçmek ve onlara uygun bir alana veya mesleğe yönlendirmek amacıyla kullanılan ilgi envanterlerinden bazıları şunlardır: Kuder İlgi Alanları Envanteri, Strong İlgi Envanteri, Mesleki Yönlendirme Envanteri , Meslek Seçiminde İlgi, Kişilik ve Özel Yetenek Testleri, Kendini Değerlendirme Envanteri .

İlgi Envanterleri psikolojik danışmanlarla birlikte öğretmenlerin de desteği alınarak uygulanabilir. Yine ilgi envanterleri de diğer ölçme araçlarında olduğu gibi uygun koşullarda uygulanmalı ve cevaplayan kişiler güdülenmelidir. İlgi envanterlerinin puanlaması, yorumlanması ve sonuçlara dayalı olarak öğrencilerin yönlendirilebilmeleri psikolojik danışma ve rehberlik uzmanlarının işidir.

3) Tutum Envanterleri: Tutum, bireylerin belirli bir objeyi, kişiyi, grubu, kurumu veya bir düşünceyi kabul ya da reddetme yönünde davranmaya dönük duygusal bir hazır oluş hali veya eğilimidir (77). Tutumların üç ögesi bulunmaktadır. Bunlar; **düşünce**, **duygu** ve **davranıştır**. Örneğin; bir öğrencinin sınavlarda kopya çekilmesine karşı olmasına ilişkin tüm bilgi ve görüşleri, bu konudaki tutumunun düşünce ögesini, kopya çekenleri düşündüğü zaman rahatsız olması duygu ögesini, kopya çekenleri gördüğünde izin vermemesi ya da şikayet etmesi davranış ögesini göstermektedir (78). Bireyin tutumları davranışlarını yönlendirdiği için tutumlar, testlerin ve ölçmenin konusu olmuştur. Tutumlar doğrudan ölçülmez, ancak dolaylı olarak bireyin davranışları yoluyla ölçülebilir.

Tutum testleri veya ölçekleri, bireyin duygusal, düşünsel ve davranışsal eğilimlerini ölçmek amacıyla hazırlanmış araçlardır. Bireylerin belirli bir nesne ya da duruma yönelik tutumlarının belirlenmesi, bireylerin uyum sorunlarının diğer testlerle birlikte teşhis edilmesi, bireylerin tutumlarının oluşmasında etkili olan sosyal, psikolojik ve fiziksel ortamların tanınması, toplumda yer alan çeşitli grupların özelliklerinin ve değer yargılarının incelenmesi tutum ölçeklerinin amaçları arasındadır (79).

Psikolojik danışma ve rehberlikte öğrencilerin okul, aile, dersler, öğretmenler vb. konulardaki tutumlarının ölçülmesi onların davranışlarını anlama bakımından önemli bilgiler ve ipuçları verebilir. Anne – babaların çocuk yetiştirme tutumları, anne ve babalarının ailedeki tutumu, algılanan anne – baba tutumları tutum test ve ölçekleri ile ölçülebilmektedir.

Bireyin nelere, ne aşamada değer verdiğini anlamaya yarayan tutum testleri son yıllarda araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Tutum testlerinin en tanınmış olanları, Thurstone'un (Eşit Görünen Aralıklar Tekniği) Ölçekleri, Likert Ölçekleri (Toplamalı Sıralama Tekniği), Guttman Ölçekleri (Birikimli Ölçekleme Tekniği), Ospoot'un Duygusal Anlam Ölçekleri'dir.

Tutum ölçeklerinin hazırlanması, geliştirilmesi ve sonuçlarından yararlanacak bireylere yardım etmek uzmanlık gerektiren önemli bir konudur. Tutum testlerinin sonuçlarını değerlendirerek elde edilen bilgileri kullanarak yardım edecek olan kişilerin uzman olmaları gerekmektedir. Bireyin duygusal, düşünsel ve davranışsal eğilimlerini ölçmek amacıyla kullanılmaktadır. Tutum envanterleri ilgi ve kişilik envanterleri kadar sık kullanılmazlar. Tutumlar oldukça zor ölçülebilir. Tutumlar Likert tipi derecelendirme ölçekleri ile daha uygun olarak ölçülmektedir. Ülkemizde psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde kullanılan tutum envanterleri şunlardır: Ana – Baba Tutum Envanteri, Aile Tutum Envanteri, Öğretmenlik Anlayışı Envanteri, Yeme Tutumu Envanteri.

Aşağıda tutum envanterlerine örnek olması için bir Aile Envanteri örneği verilmiştir:

Örnek Aile Envanteri Formu

Açıklama: Bu form, ailenizden gelen sorunlarınızı belirleyerek size daha çok yardımcı olmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu nedenle sorunlarınızı işaretlerken ne kadar gerçekçi olursanız kendinize o kadar yararı olacaktır.

Aşağıda sıralanan sorunlardan hangileri sizin durumunuza uyuyorsa onların baş tarafına (x) işareti koyunuz. Teşekkür ederiz.

Adı Soyadı:

Tarih:

- () Evimiz okula çok uzak güçlüklerle geliyorum.
- () Otobüsler geç geldiği için, okula zamanında yetişemiyorum.
- () Evime yakın bir okulda okumak isterdim.
- () Annem çok titiz, bu nedenle evde hiç rahat edemiyorum.
- () Kardeşimin ders çalışması ve yaptıkları daima takdir edilir.
- () Ailem yeterince harçlık vermiyor.
- () Parasızlık nedeniyle ihtiyaçlarım yeterince karşılanmıyor.
- () Ev işleri yapmaktan çalışmıyorum.
- () Ders çalışmam için fazla baskı yapıyor.
- () Ders çalışmama yardımcı olacak hiç kimsem yok.
- () Evimiz çok dar. Ders çalışacak yerim yok.
- () Misafir çok geliyor. Ders çalışmıyorum.
- () Ailemin dar gelirli olması nedeniyle yeterli beslenemiyorum.
- () Okula gelme zamanıma göre evde yemek hazırlanmadığından iyi beslenemiyorum.
- () Yemeğimi kendim hazırladığım için canım yemek istemiyor.
- () Annemle babam çok kavgalı. Bu durum beni rahatsız ediyor.
- () Annem çok gezmeye gidiyor. Bizimle ilgilenmiyor.
- () Baba çok içki içiyor.
- () Annem ev hanımı. Annemin çalışmasını isterdim.
- () Annem dışarıda çalışıyor.
- () Annam babam yurtdışındalar, onların yanında olmak isterdim.
- () Annem babam yurtdışındalar, orada okumak isterdim.
- () Evde çok dayak yıyorum.
- () Annemle babam boşanmış, bu durum beni etkiliyor.
- () Annemin baskısı evde daha fazla
- () Babamın baskısı evde daha fazla
- () Size göre aile nasıl olmalı.

Not: Yukarıda sıralananların dışında kalan aile sorunlarınız varsa lütfen aşağıya yazınız.

B-Test Dışı Teknikler

Bu başlık altında yukarıda özetlenen psikolojik testlerin dışında kalan test dışı öğrenci tanıma teknikleri açıklanmıştır. Test dışı teknikler öğrenci hakkındaki “bilginin kaynağı” ölçütüne göre 4 gruba ayrılmış ve bu gruba giren teknikler ayrıntılarıyla açıklanmıştır.

1. Kendini Anlatma (Self-Report) Teknikleri

Kendini anlatma tekniklerinin temel özelliği, bilgi kaynağının hakkında bilgi toplanan bireyin kendisi olmasıdır. Birey kendisi hakkındaki bilgileri kaynak kişi olarak doğrudan kendisi vermektedir. Birey yaşantısal olarak durumun içinde olan, iç ve dış gözlem yolları ile kendisi hakkındaki bilgi birikimi oluşturan bir kişi olarak en iyi bilgi kaynağıdır.

Kendini anlatma teknikleri grubuna giren bilgi toplama yöntemlerinin tümü için en önemli hata kaynaklarından birisi **sosyal kabul hatasıdır**. Birey verdiği cevabın kendisini riskli bir durum ortaya çıkaracağını düşünürse cevabını değiştirip yalnız ama sosyal yönden kabul görebilecek bir cevap verebilmektedir. Bu, bilgi veren ile bilgiyi toplayan kişiler arasında, karşılıklı etkileşimde gözlenen bir güven sorunudur. Etik bir kural ise bireyin verdiği bilgiler yönünden kaynak kişinin zarar görmemesi ve bilgi toplayan kişi tarafından gerekli önlemlerin alınmış olması zorunluluğudur. Ayrıca, görüşme, anket ve envanter gibi kendini anlatma tekniklerinin en büyük sorunu, kişinin kendisini doğru ve olduğu gibi anlatma yönünde güdülemiş olup olmadığı sorusudur.

Bilgi toplamada, kendini anlatma yöntemlerinden herhangi biri ile bilgi toplayan kişiler, kaynak kişi durumunda olan, istenilen bilgileri verecek kişiye, önce güven verecek önlemler alması ve daha sonra bilgileri toplaması, ölçme aracını uygulaması gerekmektedir. Bu durum toplanan bilgilerin geçerli olması yönünden önemlidir.

Kendini anlatma teknikleri olarak görüşme, anket, bazı envanterler, problem tarama listeleri, otobiyografi, istek (arzu) listesi, anı defteri, öğrenci tanıma formu, gibi teknikler ele alınıp açıklanmıştır.

Görüşme

Bireyi tanıma teknikleri sınıflaması içerisinde, görüşme, bireyin kendini anlatması tekniklerinden biridir. Bireyi tanıma hizmetlerinde yaygın olarak kullanılan bir tekniktir.

Görüşme, belli bir amaçla yüz yüze gelen iki veya daha fazla kişinin, belli bir amaçla sözel ve sözel olmayan iletişim araç ve tekniklerini kullanmak suretiyle yarattıkları bir etkileşimdir (80).

Görüşme, amacına, konusuna, tarafların tutumlarına ve görüşme de rol alacak kişilerin niteliğine ve görüşmenin yerine göre farklılık göstermektedir. Herkes kendi amaçları doğrultusunda farklı görüşmeler yapabilir. İş kurumunda yapılan bir iş görüşmesi, mahkemede yapılan bir görüşme, bir psikolojik danışma ve rehberlik merkezinde veya psikiyatri kliniğinde yapılan görüşmeler temel ilkeler, yaklaşımlar, teknikler ve amaçlar yönünden birbirinden oldukça farklıdır. Danışman danışmanıyla, öğretmen öğrencisiyle, yönetici ise alacağı adayla görüşme yapabilir. Bir öğretmenin öğrencisiyle, bir gazetecinin bakanla görüşmesinin amacı bilgi toplamak olabilir. Psikolojik danışmanın, danışanı, doktorun hastası ile görüşmesinin amacı ise bireye bir sağlık veya duygusal sorununun çözümünde yardım etmek olabilir.

Görüşme iki kişi arasında yapılır. Bunların biri görüşmeci diğeri ise iletişim sürecinin diğer ucunda yer alan kişidir. Görüşmeci, görüşme durumlarının çeşidine göre bir danışman, bir doktor, bir psikolog, bir öğretmen bir yönetici veya sözlü olarak sorunları soran bir kişi olabilir. Görüşmeci, görüşme teknik ve becerileri yönünden çok iyi ve özel olarak yetişmiş bir kişi olabileceği gibi, genel bir yetişmişlik ötesinde görüşme konusunda uzmanlaşmış bir kişi de olabilir. Görüşen ya da görüşmenin sorularını cevaplandıran kişi bireye yardım hizmetlerinde, bir sıkıntısı veya sorununu, doktor, danışman, psikolog gibi uzman bir kişiye anlatmak ve sıkıntısından kurtulmak isteyen bir kişi, personel yönetiminde belli bir görev için değerlendirecek bir aday, işe girmek için başvuran bir vatandaş veya araştırmada bilgi toplamak amacıyla görüşleri alınan sorular yöneltilen bir kimse olabilir.

Görüşmeler, bilgi toplamak, bilgi vermek, kişisel yardım veya davranış değişikliğini gerçekleştirme gibi amaçlara yönelik olabilir. **Özet olarak görüşmenin; 1) bireyin çeşitli nitelikleri, görüş ve düşünceleri hakkında objektif bilgi toplamak, 2) Aynı zamanda, kişileri tanımak, psikolojik yardım sağlamak ve onları tedavi etmek gibi süreç ve yöntem olarak birbirinden farklı iki temel işlevi bulunmaktadır.** Her iki durumda da görüşmenin işlevi kaynak kişilerden belirli konulara ilişkin ya da kendi kişisel nitelikleri, davranış ve yaşantıları ile ilgili olduğunca objektif bilgiler toplamaktır. Görüşme, bilgi toplama işlevi yanında, kişinin davranış ve niteliklerini de aracsız gözleme olanağı verir. Örneğin, görüş-

len kişinin fiziksel görünüşü, giyinişi, kişisel konuşma ve ifadesi, ses tonunu ayarlayışı, bir yakınıyla karşılaştığında gösterdiği genel davranış özellikleri görüşme sırasında doğrudan gözlenebilir. Görüşmenin bir diğer önemli işlevi de bireyin kişisel nitelikleri ve özgeçmişi hakkında kişiye özgü sorulu cevaplı bilgiler sağlamaya uygun olmasıdır. Bireyin geçmişi ve şimdiki durumu gelecekte neler olabileceği ve bireyin neler yapabileceği konusunda yordamalarda bulunmaya önemli ölçüde yardımcı olur. Bireyin yaşantıları, davranışları ve bunlara ilişkin duygu ve düşünceleri birlikte yorumlandığı zaman birey hakkında oldukça tutarlı bir değerlendirmeye varılabilir (81, 82).

Görüşme ile iki kişinin yaptığı günlük konuşmaları birbirinden ayırmak gerekir, görüşme, belli bir zamanda, yerde ve sınırlı bir sürede, belirlenmiş bir amaç için belli bir plan ve düzen içinde taraflarca karşılaştırılarak yapılır. Bu özellikleri bakımından görüşme konuşmadan farklıdır.

Görüşme tekniğinin kendine özgü bazı sınırlı, sakıncalı, üstün ve olumlu yanları bulunmaktadır (83).

Görüşme tekniğini bazı sınırlılıkları ve dezavantajları aşağıda sıralanmıştır:

1. Görüşme, bireysel ilişkiye dayandığı için harcanan zaman, emek ve para bakımından ekonomik olmayan bir yöntemdir.
2. Görüşmede bireyin verdiği bilgilerin doğru olduğu kabul edilmektedir. Birey hakkında elde edilen bilgilerin ne derece doğru olduğunu objektif yollarla kontrol etmek mümkün değildir.
3. Görüşme, bir süreç olarak kişisel görüş ve duyuların ifadesine dayandığı için subjektiftir. Bu nedenle elde edilen bilgiler yanlış yorumlanabilir.
4. Görüşme sürecinde, farklı nitelikleri ile taraflar birbirlerini etkileyebilir. Bu da görüşmeciyi ve görüşülen kişiyi bazı yanılgılara götürebilir.
5. Görüşme ile birey hakkında toplanan bilgilerin geçerliği ve güvenilirliği düşüktür. Bu nedenle elde edilen bilgiler doğru tekniklerle elde edilen bilgilerle birlikte kullanılmalıdır.
6. Görüşmede elde edilen bilgilerin geçerliği, görüşülen bireyin kendisini anlatabilme gücü ile doğru orantılıdır (sınırlıdır).
7. Görüşme sonucunda elde edilen bilgiler, görüşülen bireyin vermek istedikleri bilgiler ile sınırlıdır.
8. Görüşme yapabilmek için, tarafların uygun, yer, zaman ve süre belirlemesi oldukça güç ve zaman alıcıdır.

Görüşme tekniğinin bazı olumlu ve üstün yanları şunlardır;

1. Görüşme yüz yüze yapılan doğal bir etkileşim sürecidir. Bu nedenle birey hakkında istenilen konuda en doğru ve eksiksiz bilgiyi birinci elden toplamak mümkündür.
2. Görüşme tekniğinin kullanım alanı çok geniştir. Tüm alanlarda görüşme tekniğinden yararlanılabilir.
3. Görüşme, sözel ifadelerin gerisindeki duygu ve eğilimleri de gözlemeye olanak verir.
4. İyi ilişkiler kurulduğu zaman görüşme ile bilgiler doğru ve eksiksiz olarak toplanabilir.
5. Görüşme, sözlü etkileşime dayandığı için, okuma yazması olmayan kişilere de uygulanabilir.
6. Görüşme, psikoterapide duygusal problemleri ve uyumsuz davranışların nedenlerini anlamada kullanılır.
7. Görüşme süresinde görüşmeci dışındaki kimselerin etkisi azaltılmış olur.
8. Görüşme tekniği, bireye yardım etmek, tanı koymak ve bireyi tedavi etmek amaçları için kullanılabilen en etkili tekniklerin başında gelmektedir.
9. Görüşme süresinde ortaya çıkan duruma bağlı olarak, görüşmenin kapsamında değişiklik yapabilmek mümkündür. Görüşme sürecinde birey öyle bir bilgi verebilir ki, görüşme süreci bu bilgi ile ilgili durum üzerinde yoğunlaşabilir.

Okullarımızda görüşme tekniğinden sıklıkla öğretmenler, yöneticiler ve psikolojik danışmanlar yararlanmaktadırlar. Öğretmenler ve danışmanlar genellikle öğrenciler ve velilerle görüşmektedirler.

Öğretmenlerin görüşme tekniğini öğrencileri üzerinde uygulayabilmesi ve bu tekniğin mümkün olduğu kadar subjektif olmaktan çıkarp, objektif hale getirebilmesi için şu hususlara dikkat etmeleri gerekir (84).

1. Amaçlarının ne olduğunu saptamalıdır.
2. Öğrencileriyle, görüşme yapmaya geçmeden önce; diğer bireyi tanıma teknikleriyle onlar hakkında bilgi toplamalı ve sorunlarını ortaya çıkarmalıdır.

3. Görüşmelerde neler sorulacağı, görüşmeye nasıl başlanılacağı, görüşmenin nerede yapılacağı, ne zaman yapılacağı önceden belirlenmelidir.
4. Görüşme yapılırken öğrencilere bir arkadaş gibi davranılmalı, sorulacak sorular sohbet havasında olmalı, görüşmede daha çok öğrencilerin konuşması teşvik edilmelidir.
5. Öğrencilerin serbestçe ve rahatça konuşabilmesi için gerekli atmosfer sağlanmalıdır.
6. Öğrencilerin duygu ve düşüncelerini şöyle veya böyle açıklamasında tarafsız davranılmalıdır.
7. Zaman zaman söylenenleri toparlayıcı kısa açıklamalarda bulunulmalıdır.
8. Konuşulanlar gizli tutulmalıdır.
9. Görüşme anındaki konuşmalar objektif olarak kısa notlar halinde kaydedilmelidir.
10. Konuşmalar ve tutulan notların ışığında bir yorumda bulunularak bu çerçevede önerilerde bulunulmalıdır.
11. Öğrencilerle sık sık görüşmeler tekrar edilmeli ve bunlarla da yetinmeyip görüşme alanlarını genişletmeli, anne, baba ve veli ile görüşmeler yapılmalıdır.

Görüşme, güdümlü ve güdümsüz, yapıtlı ve yapıtsız olarak da yapılabilir. **Güdümlü görüşme**; görüşmeci aktif, görüşülen pasiftir. Yani görüşmeyi yönlendiren görüşmecidir. **Güdümsüz görüşme ise**; görüşme sürecine ilişkin sorumluluklar paylaşılmıştır. Her iki taraf da aktiftir. Gönüllülüğe ve güvene dayalı bir işbirliği vardır.

Yapıtlı görüşme, görüşme sürecinde izlenecek yol önceden planlanır ve planlandığı gibi aynen uygulanır. Elde edilecek bilgiler ve sorulacak sorular, soruların hangi sıra ile sorulacağı, yanıtların nasıl kaydedileceği, görüşmenin ne zaman, nerede ve ne kadar sürede yapılacağı belirlenmiştir. **Yapıtsız görüşme ise**, görüşme süreci daha doğal ve esnektir. Görüşmeci daha bağımsız davranır ve soruları istediği zaman istediği biçimde sorabilir. Görüşme süresini görüşmeci serbestçe yürütür.

Görüşmenin çeşidi ne olursa olsun, görüşme sonuçlarının kaydedilmesi çok önemlidir. Görüşülen kişinin de öneri ve istekleri dikkate alınarak, görüşme süre-

cinde elde edilen bilgiler kaset, kamera, video veya önceden hazırlanan standart bir kayıt formuna kaydedilir. Genellikle bilgi toplamak amacıyla yapılan görüşmelerde bu kaydetme yolları kullanılır. Bireye yardım etmek amacıyla yapılan görüşmelerde genellikle, elde edilen bilgiler görüşme tamamlandıktan hemen sonra görüşmeci tarafından not edilir. Bilgileri not ederken yanlış ve eksik olmamasına dikkat etmelidir. Görüşme süresinde elde edilen bilgilerin bir kısmı, kişiye özel, gizlilik derecesine sahip bilgiler olabilir. Etik olarak bu tür bilgilerin gizli tutulması mutlaka gerekir.

Okullarda psikolojik danışma ve rehberlik uygulamaları ile ilgili olarak yapılacak görüşme çalışmalarında uzmanların yanı sıra öğretmenlerin de görev almaları gerekir. Buna göre, görüşme tekniği ile bilgi toplamada tecrübe kazanmaları ve bu tekniği etkili bir biçimde kullanabilmeleri için öğretmenler ve uzmanlar arasında yakın bir işbirliği ve karşılıklı bilgi alışverişi sağlanmalıdır.

Aşağıda görüşme sonunda elde edilen bilgilerin kaydedilebileceği örnek bir Görüşme Formu yer almaktadır.

Örnek Görüşme Formu

Görüşülenin Adı ve Soyadı

Görüşme Tarihi

Görüşme Saati

Görüşülenin Doğum Yeri ve Yılı

Öğrenim Durumu

Adresi

Gelis Nedeni

Kim ya da Hangi Kurumca Gönderildiği

Baba Adı, Yaşı, Öz mü Üvey mi Olduğu

Babanın Öğrenimi

Babanın İsi ve Adresi

Anne Babının Akrabalık Derecesi

Kardeş Sayısı, Kardeşlerin Yaşları

Kardeşlerin Sağlık ve Ruhsal Durumları

Ailede Bulunan Baska Kisiler

Görüşmenin Özeti

Görüşmenin Çözülmesi (Analizi)

Bulgular

Karar

Gelecek Görüşme İçin Gecici Plan ve Görüşme Tarihi :

Görüşenin İmzası, Adı, Soyadı ve Unvanı

Anket

Bilgi toplama tekniği olarak anket, bireyin kendini anlatması tekniklerinden biridir. Anket, çok çeşitli alanlarda olduğu gibi psikolojik danışma ve rehberlik alanında da geniş bir şekilde kullanılmaktadır.

Anket, belirli bir konuda, birçok kimsenin kişisel olarak görüşlerini, tutum ve duygularını saptama amacı ile düzenlenmiş bir soru formudur (85). Anketin en önemli avantajlarından biri kısa bir sürede çok sayıda insandan yine çok sayıda bilgi toplamaya uygun olmasıdır. Geçerlik ve güvenilirliği düşük olmasına karşın, kolay ve ucuz oluşu ve çok sayıda kişiden kısa sürede birçok konuda görüş alma olanağı sağlaması nedeniyle anket, en çok kullanılan tekniklerden biridir.

Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde anket, öğrenciyi tanımada sıklıkla başvurulmuş bir tekniktir. Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri, okul içi ve okul dışı etkinlikleri, geleceğe ilişkin planları, çeşitli konulara ilişkin görüş, algı ve beklentileri, kişisel nitelikleri ve ailesi ile ilgili bilgileri toplamak amacıyla anketten yararlanılabilir.

Ancak psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde hazır anket yerine amaca uygun olarak yeni anketlerin hazırlanması tercih edilmelidir.

Ankette sorulan soruların neler olması gerektiği ve soru sayısı anketi hazırlayan kişinin amacına bağlı olarak değişebilir. Anketlerde çeşitli sorular kullanılmaktadır. Anketlerde kullanılan sorular, bilgi toplama amacına, yapıtlı olup olmamalarına, bir değişken olarak, ölçülmesi amaçlanan niteliklere göre dört çeşide ayrılır. Bunlar; 1) Açık uçlu sorular, 2) Kapalı uçlu sorular, 3) "Diğer" seçeneğinin de yer aldığı kapalı uçlu sorular, "evet", "hayır" veya "var", "yok" biçiminde yanıtlanan sorular, 4) Derecelendirmeli sorular.

1) Açık Uçlu Sorular: Bu tip sorularda anket sorusunun "soru" bölümü vardır, sorunun "seçenekleri" yoktur. Sadece soru sorular, kapalı uçlu sorularda olduğu gibi seçenekler verilmez ve bireyden sorunun cevabını yazması istenir. Örneğin, "sizce Türkiye'nin Avrupa Birliğine kabul edilmeyişinin en önemli nedeni nedir? (Lütfen yazınız)" gibi

2) Kapalı Uçlu Sorular: Bu çeşit sorular ise, sorulara verilecek cevaplar belirli seçeneklerle sınırlandırılmıştır. Kapalı uçlu soruları cevaplandıracak olan kişi,

verilen “seçeneklerden” kendisine en uygun gelen seçeneği bulup işaretleyerek cevaplandırmaktadır. Örnek;

1. Yerleştirme Yurduna kaç yaşında iken geldiniz?

- () 1. 9 ve daha küçük yaş
- () 2. 10 yaş
- () 3. 11 yaş
- () 4. 12 yaş
- () 5. 13 ve daha büyük yaş.

3) İçinde “Diğer” Seçeneği Bulunan Sorular: Bu sorular aslında kapalı uçlu sorulardır. Ancak sorunun niteliği gereği seçenekler tam olarak sunulmadığı için “diğer” seçeneği de konularak bireylerin seçeneksiz kalmamaları amaçlanır. Örneğin;

1. Televizyonda en çok hangi programı izliyorsunuz?

() 1. Haberler	() 5. Spor
() 2. Eğlence	() 6. Oturum ve Yuvarlak Masa
() 3. Müzik	() 7. Belgesel
() 4. Sinema ve Tiyatro	() 8. Diğer (Lütfen yazınız
.....)

Anketlerde bazı sorular da “evet” veya “hayır” diye yanıtlanması gereken sorular biçimindedir. Bu çeşit sorularda orta yanıt olmaz.

Örneğin;

1. Herhangi bir derneğe veya kulübe üye misiniz?

- () 1. Evet
- () 2. Hayır

4. Derecelendirmeli Sorular: Bu tür sorularda, soru ve seçenekler kapalı uçlu soru türüne benzer, ikisi arasındaki fark, derecelendirme türü sorularda, ölçülen nitelik ya da değişkenin anlık ve çokluğuna göre, soruya verilen seçeneklerin, dereceli olarak, azdan çoğa, ya da çoktan aza doğru sıralama olmasıdır.

Örneğin;

1. Okulda arkadaşlarınızla olan ilişkilerinizden memnun musunuz?

- () 1. Evet memnunum
- () 2. Kısmen memnunum
- () 3. Hayır memnun değilim

Bir başka örnek ;

1. Özel televizyonların programlarını nasıl buluyorsunuz?

- () 1. Çok iyi
- () 2. İyi
- () 3. Orta
- () 4. Kötü
- () 5. Çok kötü

Bir anketin amacına uygun olarak kullanışlı ve güvenilir bir biçimde hazırlanması, kuşkusuz, bu konuda bilgili ve tecrübeli olmayı gerektirir. Anket geliştirirken çeşitli kaynaklardan yararlanmak ve özellikle uzman kontrolünde ve uzman kanısına başvurmak ve diğer yetkililerin görüşünü almak uygun olur. Ankette amaca uygun sorular yer almalıdır. Anketi yanıtlayan bireyler her soruda kendine uygun mutlaka bir seçenek bulabilmelidir. Üzerinde anket uygulanacak grubun eğitimi, sosyo – ekonomik durumu, yaşları, temel sorunları dikkate alınmalıdır.

Okullarda anket geliştirirken, 1) Anketin ne amaçla kullanılacağı, 2) Hangi düzeyde, hangi sınıflarda ve ne zaman anketin uygulanacağı, 3) Anketi kimlerin uygulayacağı, 4) Ankette toplanan bilgilerin kimlerin özetleyip analiz edeceği açıkça belirlenmelidir (86).

Anket Sorularının Hazırlanmasında Dikkat Edilecek Hususlar

Anket soruları hazırlanırken dikkat edilmesi gereken hususlar aşağıda özet olarak verilmiştir

1. Anket soruları mesajı kişiye iletecek biçimde açık seçik ve anlaşılır olmalıdır.

2. Ankette bireyi yönlendirici ya da ön yargılara dayalı sorular sorulmamalıdır.
3. Anketteki soru türleri, anket uygulanacak grubun niteliklerine uygun olmalıdır.
4. Anketteki soru sayısı uygulanacak grubun eğitim ve kavrayış düzeyine göre ayarlanmalıdır. Önemsiz sorulara ve tekrarlarla yer verilmemelidir.
5. Dosyalarda hazır bulunan ve bilinen bilgiler ankette yer almamalı, sorular yeni bilgiler elde etmeye yönelik olmalıdır.
6. Ankette yer alan toplam soru, anketi alan bireylerin fazla zamanının almayacak ancak kapsam geçerliliğini zedelemeyecek sayıda olmalıdır.
7. Anketteki sorular kapalı uçlu olmalı, olabildiğinde açık uçlu sorulardan kaçınılmalı, açık uçlu sorular bir ikiyi geçmemelidir.
8. Anket uygulanmadan önce bir "deneme formu" hazırlanıp "pilot" çalışma yapıldıktan sonra anket sorularında gerekli düzeltmeler yapılmalıdır.
9. Hazırlanacak anketlerde öncelikle baş kısmında soruların nasıl yanıtlanacağı, anketin amacı, anketteki soru sayısı, anketten elde edilecek bilgilerin birlikte değerlendirileceği ve ne amaçla kullanılacağı, bilgilerin gizli tutulacağı, ad ve adresi yazıp yazmamanın gerekli olup olmayacağı, uygulayan kişinin adı ve adresi yer almalıdır.
10. Ankette soruların yeri ve sırası uygun şekilde saptanmalıdır.
11. Anketin genel görünüşü, baskısı, soru düzeni sıkıntı yaratmayacak şekilde olmalıdır.

Anketin Uygulanması

Anketin uygulanması, koşullara ve amaca, uygulanacak bireylerin niteliğine ve sayısına, uygulama için gerekli süreye ve paralel olanakların durumuna göre, "toplucu gruba uygulama", "bireysel görüşme yolu ile uygulama", "posta ile yol-lama", "telefon ile görüşme" yollarından biri ile uygulanmaktadır.

En sağlıklı ve ekonomik yollardan biri anketi, uygulayıcılar tarafından ve gerekirse anketörler yardımıyla gruba uygulanmasıdır. Bu yolla uygulama koşulları sağlanarak, grubun soruları olursa yanıtlanarak, grup güdülenerek, doğru bilgilere ulaşılabilir.

Bu yolla bir sınıf, okul ya da üniversiteye devam eden öğrenciler, işyerinde çalışan işçiler, kamu personeli vb. kişilere bu yöntemle anket uygulanabilir. Anketler gruba uygulanırken, bireyler birbirlerinin verdiği cevaplardan etkilenmeyecek bir oturma düzeninde uygulanmalıdır.

Anket bireysel görüşme yolu ile uygulanabilir. Bu yol topluca bireylere ulaşılamadığı durumlarda ve daha çok okuma yazma sorunu olanlar için kullanılmaktadır. Bu durumda araştırma yapanlar bilgi toplamak için çok sayıda anketör kullanılmaktadır. Bireysel görüşme yolu ile anket uygulama şekli ekonomik olmayan ve oldukça zaman alıcı bir yoldur.

Anket uygulaması posta yolu ile de yapılabilmektedir. Bu yöntemle burada örneklem kapsamındaki kişilere posta yolu ile anket gönderilmekte ve bireyden anketi doldurmaları istenmektedir. Anket gönderilirken posta pulu ve zarf da gönderilmektedir. Ancak posta yolu ile gönderilen anketlerin geri dönme olasılığı oldukça düşüktür. Dolayısıyla bu yöntem güvenilir değildir.

Anket uygulaması, bilgisayar aracılığıyla internet üzerinden de yapılmaktadır. Son dönemlerde bu yöntem sıklıkla kullanılmaktadır. Bu yolla çok kişiye ulaşılmakta ancak bilgisayarı bulunanlar anketi yanıtladıkları için anket sonuçları genellenememektedir.

Anketlerin Değerlendirilmesi

Anketler uygulandıktan sonra önemli bir sorun da anketlerin değerlendirilmesi işlemidir. Anketleri değerlendirmenin en iyi yolu bilgisayar aracılığıyla olmaktadır. Anketlerin bilgisayarda değerlendirilebilmeleri için önce soruların kodlanması yapılır. Bu kodlar veri toplama kağıtlarına işlenir veya doğrudan bilgisayara geçilerek değerlendirme işlemi yapılarak bilgisayar üzerinde yapılan değerlendirme özellikle sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan SPSS (Sosyal Bilimler için İstatistik Programı) istatistik programından yararlanılabilir. Gerekli analizler ve işlemler yapılabilir. Anketlerin bilgisayarda değerlendirilebilmesi için anket sorularının kodlamaya uygun olması gerekmektedir.

Aşağıda öğrencilerin derste ve okulda başarısız olması konusunda onları başarısızlığa iten nedenlerin araştırılmasına kaynak oluşturacak bir Başarısızlık Nedenleri Anketi örneği verilmiştir:

Örnek Başarısızlık Nedenleri Anketi

Açıklama: Sevgili öğrenciler, bu anket derslerinizdeki başarısızlık nedenlerini öğrenmek için hazırlanmıştır. Niçin çalışmıyor? Neden başarılı olamıyorsunuz? Bu sorunların nedenlerinden bazıları aşağıda sıralanmıştır. Önemli bulduklarınızı (x) işaretiyle belirtiniz. Başka nedenler varsa açıklayınız. Ankete vereceğiniz cevaplar gizli tutulacaktır. Bu nedenle içtenlikle cevap veriniz. Teşekkür ederiz.

Adı Soyadı:..... Sınıfı:..... Tarih:.....

A- Başarısız olduğunuz veya çalıştığınız halde başaramadığınız dersler

a)..... b)..... c).....

B- Aşağıdaki sorunlardan başarısızlığınızda etkili olanları işaretleyiniz.

- () 1- Ailemden ayrı oluşum yüzünden.
- () 2- Ailemdeki huzursuzluk nedeniyle.
- () 3- Ailemdeki hastalıklar nedeniyle.
- () 4- Kardeşlerim yüzünden.
- () 5- Ailem benden çok kardeşlerimin çalışmalarını önemli tutuyor.
- () 6- Ailemin ders çalışmam için sürekli baskı yapmasından.
- () 7- Sağlığım bozuk olması yüzünden.
- () 8- Kimseye açamadığım sorunlarım yüzünden.
- () 9- Etkili öğrenme ve ders çalışma yöntemlerini bilemediğimden.
- () 10- Bazı derslerde yeteneğim olmadığım.
- () 11- Başarılarımın takdir edilmeyişinden.
- () 12- Başaramayacağıma inandığım derslere çalışmak istemediğimden.
- () 13- Sınıfımızın çok kalabalık olmasından.
- () 14- Dikkatsiz olduğumdan.
- () 15- Sınavlarda çok heyecanlandığım.
- () 16- Ev işlerinden çalışmaya zaman bulamadığım.
- () 17- Evesürekli misafir gelmesinden.
- () 18- Evimizin okula çok uzak olmasından.
- () 19- Bazı öğretmenlerimin kötü davranışları başarıyı etkiliyor.
- () 20- Fazla verilen ödevler yüzünden derslere çalışmıyorum.
- () 21- Çalıştığım halde yapamıyorum.
- () 22- Uzun süre öğretmensiz kaldığım.
- () 23- Öğretmenlerimizin derslerimizi monoton biçimde anlatmasından.
- () 24- Evde özel çalışma ortamının olmayışından.
- () 25- Ders programında zor derslerin üst üste gelmesinden.
- () 26- Ön bilgilerimin yetersiz olduğundan.
- () 27- Sınavlarda zor soruların sorulmasından.
- () 28- Bu okulu sevmediğimden.
- () 29- Ders dışı konularla ilgilendiğimden.
- () 30- Evimizin yakıt sorunu olduğundan.
- () 31- Bana ait çalışma odamın olmadığım.
- () 32- Anlayamadığım konularda öğretmenlere soru sormaktan çekindiğimden.
- () 33- Bazı derslerdeki alıştırmaya ve tekrar yetersizliğinden.
- () 34- Yeterince beslenemediğimden.
- () 35- Okul dışında bir işte çalıştığım.
- () 36- Başarılı olmak benim için önemli değil.
- () 37- Bunların dışında başka nedenler varsa aşağıya sıralayınız.

Problem (Sorun) Tarama Listeleri

Problem tarama listeleri veya envanterleri, bireyi tanıma tekniklerinden “kendini anlatma” teknikleri sınıfına girer. Problem tarama listeleri, bireylerin belli başlı üzüntülerini, gereksinimlerini, sağlık, beden gelişimi, okul, ev, aile, meslek, gelecek, insan ilişkileri, toplumsal değer ve tutumları ve kişilik özellikleri gibi alanlarla ilgili sorunlarını genişliğine saptama, bireylerin ve grubun sorunlarının giderilmesi yönünde yardım etmeyi amaçlayan bilgi toplama araçlarıdır (87).

Psikolojik danışma ve rehberlikte bireyin çeşitli sorunlarını ortaya çıkarılması, bireyi kaygılardan ve onun çevresine dengeli ve sağlıklı bir uyum yapmasını engelleyen tüm sorunların belirlenebilmesi, sorunların çözümünü sağlamak üzere bireye yapılacak psikolojik danışma ve rehberlik yardımlarının programlanabilmesi, bireyin sorunlardan arınık bir bütün haline gelebilmesi ve başarılı olabilmesi için problem tarama listelerinden geniş ölçüde yararlanılmaktadır.

Problem tarama listesi genellikle;

- a) Sağlık ve bedensel gelişim,
- b) Okul yaşamı,
- c) Ev ve aile yaşamı,
- d) Başkalarıyla ilişki kurma,
- e) Kız ve erkek arkadaşlığı,
- f) Gelecekteki öğrenim ve iş yaşamı,
- g) Bireylerin kendi iç dünyası ya da benlik tasarımı ile ilgili alanlardaki problemleri kapsar (88).

Problem tarama listeleri, kapsadığı problem alanları bakımından doğal olarak, bazı farklılıklar bulunabileceği gibi, listelerin hazırlandığı gelişim dönemleri ve yaş düzeyleri, okul kademeleri ve okulun özellikleri arasında da önemli farklılıklar vardır. İlköğretim düzeyi için hazırlanmış bir problem tarama listesi ile orta-öğretim veya yükseköğretim düzeyi ve yetişkinler için hazırlanmış problem tarama listeleri hem problem alanları hem de her problem alanında listelenen problem türleri bakımından birbirinden farklılıklar gösterebilir.

Problem tarama listesinde kaç tane problem cümlesinin olacağı okul düzeyine ve öğrencilerin gereksinimleri ve gelişim dönemlerine, uzmanların zaman ve olanaklarına göre değişebilir. Bu güne kadar geliştirilen problem tarama listele-

indeki problem cümlesi sayısı 30 ile 400 arasında değiştiği gözlenmektedir. Problem cümlesinin çok olması birtakım sakıncaları da beraberinde getirmektedir. Öğrenciler genellikle çok fazla sayıdaki maddeyi okumaktan kaçınmakta ve sıkıldığında rastgele işaretleme yapmaktadırlar. Bir de çok sayıda madde içerisinde grubun çoğunluğunu ilgilendiren çok sayıda sorun saptandığında bu sorunların çözülmesi için öğrencilere belli bir zaman dilimi içinde yardımcı olmak pek mümkün olamamaktadır. Dolayısıyla en kısa sürede çözümleyecek kadar problem cümlesini ortak ve yaygın sorun olarak saptamanın gereği yoktur. Sonuç olarak, uzmanlar ve ilgililer bir problem tarama listesine, uzmanların zamanı dikkate alınarak öğrencileri sıkımayacak sayıda 30 ile 50 arasında problem cümlesi koyabilir (89).

Problem tarama listeleri hazırlanma ve geliştirme yöntemi yönünden rasyonel bir yaklaşımdır. Problem tarama envanterlerinin rasyonel yaklaşımla geliştirilen diğer envanterlerden farkı, cevaplandırma yönteminin işaretleme listesi şeklinde olmasıdır.

Problem tarama listelerinde bir açıklama bulunmakla, bu açıklamalarda ne tür bilgilerin bulunduğu örnekler bulunarak incelenebilir. Açıklamadan sonra ayrı bir sayfada problem cümleleri birer düz cümle biçiminde yazılmaktadır. Problem cümleleri problem alanlarına göre gruplandırılabilir veya karışık olarak yazılabilir. Eğer madde sayısı çok değilse gruplandırılmaya gerek kalmayabilir.

Problem tarama listeleri, bir işaretleme listesi olarak kullanıldığına öğrenci, ifade edilen problem kendisinde varsa, soru numarasını önüne konan parantezin içine bir işaret koymakta, yoksa boş bırakmaktadır. Aşağıda buna ilişkin bir örnek verilmiştir:

- (X) 1. Sık sık başım ağrıyor.
- () 2. Ailem bana güvenmiyor.
- (X) 3. Okulda düşük notlar alıyorum.
- (X) 4. Arkadaşlarla iyi ilişkiler kuramıyorum.

Eğer bireylerden (öğrencilerden), problemin önem derecesi hakkında bilgi toplamak gerekiyorsa problem durumlarının baş tarafına iki sütun halinde parantezler konmakta, cevaplandırırken kişi, problem kendisi için çok önemli ise (ÇÖ=2) ve önemli ise (Ö=1), önemli değil ise (ÖD=0) sütunundaki parantezin içini işaretlemektedir. Böylece bireyler kendilerini üzen problemin önem derece-

sin (0, 1, 2) şeklinde dereceli olarak belirtilebilmektedirler. Bu duruma ilişkin bir örnek aşağıda verilmiştir:

ÇÖ	Ö	ÖD	
()	(X)	()	1. Sık sık başım ağrıyor.
()	()	(X)	2. Ailem bana güvenmiyor.
(X)	()	()	3. Okulda düşük notlar alıyorum.
(X)	()	()	4. Arkadaşlarla iyi ilişkiler kuramıyorum.

Bu örnekte çok önemli (ÇÖ) işaretlenirse 2 puan, önemli (Ö) işaretlerse 1 puan ve önemli değil (ÖD) işaretlenirse 0 puan verilir.

Problem tarama listelerini, psikolojik danışmanlar başta olmak üzere öğretmenler, yöneticiler kolayca hazırlayabilirler ve uygulayabilirler. Problem tarama listelerini hazırlamada izlenen genel yaklaşım ve gerekli işlem yolları şunlardır (90, 91).

1. Problem tarama listesi hangi gelişim düzeyindeki kişiler için hazırlanacaksa bu grubun gelişim düzeyi, okul düzeyi ve genel yaşantıları gözlemsel düzeyde ve yazılı kaynaklardan incelenir. Bu konuda daha önce hazırlanan listeler gözden geçirilir ve taslak olarak problem alanları belirlenir.
2. Problem tarama listesi uygulanacak gruba çeşitli problem alanlarıyla ilgili açık uçlu sorular sorularak grubun problemleri hakkında kabaca bilgi toplanabilir.
3. Toplanan bu bilgiler, öğretmen ve uzmanların gözlemleri ile belirtilerek bir geçici problem tarama listesi oluşturulur.
4. Oluşturulan geçici problem tarama listesi üzerinde her problem cümlesi gözden geçirilir. Maddelerin binişik olmaması, her maddesi birden fazla anlam içermemesi, o grup için olan bir sorun olmaması, yeterli sayıda açık ve anlaşılır olması gerekir.
5. Problem tarama listesine konulacak maddeler amaca uygun bir şekilde yazıldıktan sonra bir de açıklama yazılarak bu geçici form deneme uygulaması için hazır hale getirilir.
6. Problem tarama listesi geçici formunun deneme uygulaması, esas uygulama grubuna benzer 30-40 kişilik bir küçük grup üzerinde yapılır.

7. Deneme uygulamalarından sonra problem tarama listesi gerekli düzeltmeler yapılarak esas form oluşturulur. Bu şekilde geliştirilen form hedef grub üzerinde uygulanabilir hale gelmiş olur.

Problem Tarama Listelerinin Uygulanması

Problem tarama listeleri uygulanırken titiz davranılmalı ve bazı önemli kuralara uyulması gerekmektedir. Problem tarama listesi uygulamasının öncesinde yeni uygulama öncesinde yapılacak işler şunlar olmalıdır: Bir uygulama planı hazırlanarak uygulanabilir (92).

1. Problem tarama listesinin hangi amaç için kullanılacağı belirtilmeli ve açıklanmalıdır. Örneğin; amaç, rehberlik programı için öğrencilerin gereksinimlerini saptamak olabilir.
2. Problem tarama listesinin uygulanmasında nasıl bir iyi yol izleneceği önemlidir. Örneğin, problem tarama listeleri, sınıf öğretmenleri tarafından öğrencilere verilecek ve doldurulduktan sonra toplanacak, değerlendirilmek üzere psikolojik danışmana verilecektir.
3. Problem tarama listelerinin hangi gruplara, sınıflara, kimlere uygulanacağı önceden belirlenmelidir. Örneğin; okuldaki bütün sınıflardaki öğrencilere uygulanacaktır.
4. Problem tarama listelerinin uygulama şekli belirlenmelidir. Listeler öğrencilere teker teker mi? Gruplar halinde mi verileceği, eğer gruplar halinde verilecekse grupların kaçar kişi olacağı, yani uygulama şekli belirlenir. Örneğin, 20-30 kişilik, gruplar halinde uygulanacaktır.
5. Problem tarama listelerinin hangi personel tarafından uygulanacağı belirtilir. Örneğin; sınıf öğretmenleri ve grup rehberleri tarafından uygulanacaktır.
6. Problem tarama listelerinin nerede yapılacağı belirtilmelidir. Örneğin; rehberlik ve eğitici çalışma saatlerinde, derslikte uygulanacaktır.
7. Problem tarama listelerini uygulama süresi ve uygulama tarihi belirtilmelidir. Örneğin; bir ders saati içerisinde uygulanacak, bitirilemediği takdirde yarım saat kadar daha zaman verilecektir. Uygulama __/__/2004 tarihinde saatde yapılacaktır.

Problem tarama listelerinin uygulanması sırasında yapılacak işler ve uyulacak hususlar şunlardır:

1. Problem tarama listeleri öğrenciler tarafından tanınan ve bu konunun tekniğini bilen kişiler tarafından, öğrencileri sıkmayacak, rahatlıkla cevaplandırabilecek elverişli bir yerde yapılmasında yarar vardır.
2. Uygulamanın amacı öğrencilere açıklanmalıdır.
3. Öğrencilere toplanan bilgilerin gizli kalacağı, sonuçların gizli tutulacağı ve bu nedenle istemiyorlarsa isim ve adres yazmalarına gerek olmadığı, eğer isterlerse bir kod yazacakları belirtilmelidir.
4. Öğrencilere gerçek problemlerini işaretleyebilmeleri için gerekli güven ortamı sağlanmalı ve öğrenciler bu konuda güdülendirilmelidir.
5. Öğrencilerin birbirlerinin işaretlerini görememelerini sağlayacak bir düzende oturtulmaları sağlanmalıdır.
6. Öğrencilere bu bilgilerin kendi yararlarına ve problemlerinin çözümü için kullanılacağı açıklanmalı ve bunlara inanmaları sağlanmalıdır.

Problem Tarama Listelerinin Değerlendirilmesi

Problem tarama envanteri uygulandıktan sonra, bir sistem içinde, tüm gruba göre, problem alanlarına göre ve cinsiyet, sınıf gibi bilgi toplanan diğer bağımsız değişkenlere göre problemlerin dağılımları çıkarılır. Problem dağılımları üzerinde frekanslar, önem sıraları, kişi başına düşen ortalama problem sayısı gibi basit işlemlerle birlikte daha karmaşık istatistik işlemler yapılmalıdır. Bu amaçla çeşitli tablolar da geliştirilebilir. Ayrıca, problem tarama listesindeki bir problem cümlesinin kaç öğrenci tarafından ne derecede problem olarak işaretlendiği saptanmalıdır. Her problem cümlesini frekansı çıkarılarak grup için en yaygın olan problemler belirlenebilir.

Problem tarama listesi uygulamalarındaki sonuçlar elle puanlanıp değerlendirilerek istatistiksel sonuçlar elde edildikten sonra, yazılı rapor haline getirilmesi gerekir. Bu raporlara ilişkin bilgiler öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler veliler ve gerekirse diğer ilgililere dağıtılması ya da konferanslar halinde onlarla paylaşılması, sınıflarda rehberlik saatlerinde topluca bireysel sonuçlar olmamak kaydıyla öğrencilerle paylaşılması gerekir. Böylece, öğrenci problemlerinin çözüme yardımcı olacak ortak çalışmaların programlaması gerçekleştirilebilir. Daha önce de vur-

güldüğü gibi psikolojik danışma ve rehberlik programının gerçekçi ve öğrencilerin gereksinimlerine ve sorunlarına dönük olmasını sağlamak açısından büyük bir değere sahiptir.

Problem tarama listesi sonuçlarının açıklamasında ve paylaşılmasında çok dikkatli olunmalıdır. Bir öğrencinin sorunu onu izni olmaksızın hiç kimse ile paylaşılmamalıdır. Rehber öğretmen (psikolojik danışman) sorunu olan öğrencilerin okul psikolojik danışma ve rehberlik servisine başvurabileceğini, eğer ortak sorunlar var ise grup rehberliği veya grupla psikolojik danışma teknikleri yoluyla bunlara çözüm aranacağını belirtmelidir. Buna göre, her okulda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde mutlaka ve belki de öncelikle bir problem tarama listesi uygulanmasına gerek olduğu söylenebilir.

Ülkemizde bugün yaygın olarak kullanılan problem tarama envanterleri, başlangıçta, Amerika Birleşik Devletlerinde geliştirilmiş olan "The Mooney Problem Check Lists", "Youth Inventory" ve "Junior Inventory" gibi problem tarama envanterlerinin ülkemize adaptasyonu şeklinde olmuştur. Bunlar Tan (1952-1971), Baymur (1961) ve Kepçeoğlu (1969)'dur. Ülkemizde bugün lise ve dengi okullar için olan (L) Takımı, Özguven ve Kepçeoğlu (1970) diğer ortaokullar için hazırlanmış olan (O) Takımı, Kepçeoğlu (1970) tarafından hazırlanmıştır. Bu envanterler Rehberlik Araştırma Merkezleri ve okullarda kullanılmaktadır. Baymur (1965) tarafından geliştirilen ve sonra Baymur ve Kılıççı tarafından yeniden iki takım olarak düzenlenen Problem Tarama Envanteri (L) formu listelerinde ve (Y) formu ise üniversitelerde kullanılmaktadır.

Aşağıda Problem Tarama Listesine bir örnek verilmiştir:

Örnek Problem Tarama Listesi

Açıklama: Bu problem tarama listesi siz öğrencilerin üzüntülerini, ihtiyaçlarını ve her türlü sorunlarını öğrenip sizlere yardımcı olmak amacıyla hazırlanmıştır. Her cümleyi okuyarak değerlendiriniz. Eğer o cümledeki sorun sizin sorunuz ise o cümle başındaki (x) parantezin içine çarpı işareti koyunuz. Sorun sizi ilgilendirmiyorsa boş bırakınız. Cevaplarınız gizli kalacaktır. İçtenlikle doldurduğunuz takdirde sizleri ve sizi üzen sorunlarınızı daha iyi öğrenmiş olacağız bu nedenle çözüm önerilerimiz bilinçli ve daha tutarlı olacaktır. Teşekkür ederiz.

Adı Soyadı:.....

Tarih:.....

- () 1- Gözlerimden rahatsızım.
- () 2- Kulaklarımdan rahatsızım.
- () 3- Sağlığım sık sık bozuluyor.
- () 4- Okula zevk alarak gelmediğime üzülüyorum.
- () 5- Okulda kurallar çok sıkıcı.
- () 6- Okulda sosyal faaliyetler çok kısıtlı.
- () 7- Okulda eğitimden çok öğretime yer veriliyor.
- () 8- Öğretmenler daha çok çalışkan öğrencilerle ilgileniyorlar.
- () 9- Ders konuları bizleri hayata hazırlayıcı olmaktan uzak.
- () 10- Ders saatleri çok monoton ve sıkıcı geçiyor.
- () 11- Okulda basit hatalara ağır cezalar uygulanıyor.
- () 12- Seçtiğim eğitsel kolda hiçbir etkinlik yapılmıyor.
- () 13- Okulumuz iyi ısınmıyor.
- () 14- Laboratuvarlar yetersiz uygulama yapamıyoruz.
- () 15- Okulda kimse özel sorunlarımızla ilgilenmiyor.
- () 16- Anlayamadığım konularda öğretmenlerime soru sormaktan çekiniyorum.
- () 17- Branşlar lise birden itibaren ayrılmalı.
- () 18- Edebiyat bölümünde matematik ve fen dersleri, matematik ve fen bölümünde ise edebiyat ve sosyal bilimler ders saatleri azaltılmalıdır.
- () 19- Ailemin maddi sorunları beni çok üzüyor.
- () 20- Annem babam sık sık münakaşa ediyorlar.
- () 21- Babam bana çok baskı yapıyor.
- () 22- Evde zaman zaman dayak yıyorum.
- () 23- Beni sürekli kardeşlerimle veya başkalarıyla kıyaslıyorlar.
- () 24- Ailem kardeşlerimi benden daha çok seviyorlar.
- () 25- Anneme sırlarımı açamıyorum.
- () 26- Babama sırlarımı açamıyorum.
- () 27- Babamdan çok korkuyorum.
- () 28- Ailem okul sorunlarımla hiç ilgilenmiyor.
- () 29- Ailem bana yeterli harçlık vermiyor.
- () 30- Evde ders çalışacak özel odam yok.
- () 31- Evimiz yeteri kadar ısınmıyor.
- () 32- Ailemden izinsiz hiçbir yere ayrılamıyorum.
- () 33- Eve geç kaldığımda ailem çok kızıyor.
- () 34- Zaman zaman evden kaçmayı düşünüyorum.
- () 35- Babamın gururumu kırıcı sözleri bana çok dokunuyor.
- () 36- Ailemi çok seviyorum ama bana karşı davranışlarını sevmiyorum.
- () 37- Ailem bir şey karar verirken benim görüşümü almıyor.
- () 38- Ailem beden gücümün üstünde başarı bekliyor.
- () 39- Ailem karşı cinsle arkadaşlık etmeme izin vermiyor.
- () 40- Ailemin sürekli ders çalış, ders çalış demesi beni derslerimden soğutuyor.
- () 41- Ailemin bana güven duymamasına üzülüyorum.
- () 42- Eve sık sık misafir gelmesi başarıyı engelliyor.
- () 43- Kolay arkadaşlık kuramıyorum.

- () 44- Çok çekingenim hep yalnız kalmak istiyorum.
- () 45- Kendimi bir türlü beğenemiyorum.
- () 46- Nedenini bilmediğim bir sıkıntı içindeyim.
- () 47- Yaşamaktan hiç zevk almıyorum.
- () 48- Sorunlarımı rahatlıkla açabileceğim birine ihtiyacım var.
- () 49- Sınavlarda çok heyecanlanıyorum.
- () 50- Tırnaklarımı kemiriyorum.
- () 51- Çok çalıştığım halde başarısız olmama üzülüyorum.
- () 52- Geleceğim konusunda çok endişeliyim.
- () 53- Üniversite sınavlarını kazanamamaktan korkuyorum.
- () 54- Zaman zaman intihar etmeyi düşünüyorum.
- () 55- Hayal kuruyorum.
- () 56- Çok az arkadaşım var.
- () 57- İlgiyerimi merak ediyorum.
- () 58- Özel yeteneklerimi merak ediyorum.
- () 59- Kendime en uygun mesleğin hangisi olduğunu bilimsel uygulamalar sonucu öğrenmek istiyorum.
- () 60- Ders çalışmaktan nefret ediyorum.
- () 61- Kendi halime bıraksalar daha iyi ders çalışacağıma inanıyorum.
- () 62- Sevdiğim insanların yanlış davranmalarına çok üzülüyorum.
- () 63- Zaman zaman kırıcı olduğuma üzülüyorum.

Not: Burada bulunmadığı halde sizi rahatsız eden sorununuz varsa lütfen ilave ediniz.

Otobiyoğrafi

Otobiyoğrafi, kendini anlatma tekniklerinden biridir. Sözlük anlamı, “*bir kişinin kendini anlattığı yazı, yaşam öyküsü*”dür. Otobiyoğrafi, bireyin geçmiş ve şimdiki yaşantısı ile geleceğe ilişkin planlarını yazılı olarak anlatmasıdır (93). Otobiyoğrafi yaklaşımında, birey kendi yaşamı ve kendisi hakkındaki bilgileri kendi kişisel yorum ve değerlendirmesine göre, yazılı olarak anlatır. Birey yaşam öyküsünü anlatırken, kendince önemli gördüğü bireysel özelliklerini bu özelliklere karşı tutum ve duygularını bunların oluşmasında rol oynayan geçmiş zamana ilişkin kişi ve olayları da anlatmakta ve şimdiki zamana ve geleceğe yönelik bağlantılar ve yorumlar yapmaktadır.

Bilgi toplama aracı olarak, otobiyoğrafinin amacı bireyi doyurulmamış isteklerini ve umularını, benliğine bakış biçimini kendi duygularını, tavırlarını, beklentilerini, geçmiş yaşantılarını, bireyle ilgili ve etkili olan kişileri ve olayları daha ayrıntılı olarak görmek bireyin davranışlarının gerisinde bulunan temel ihtiyaçları, tutumları ve doyurulmamış duyguları dolaylı olarak gözlemek ve meydana çıkarmaktır (94).

Otobiyoğrafide bireyin şimdiki yaşantısı ve geleceğe ilişkin planları, hayalleri, beklentileri de önemlidir. Otobiyoğrafinin amacı, bireyi davranışlarının gerisinde yatan gereksinimleri, bastırılmış duyguları, tutumları ortaya çıkarmak ve baskı altında tutulan duygu ve düşünceleri ifade ederek bireyin rahatlamasını sağlamak; bireyi dolaylı olarak farklı yönleriyle tanıtmaktır. Ayrıca otobiyografi bireye zayıf ve üstün yanlarını, başarı ve başarısızlıklarını, insan ilişkilerini ve yaşantılarını anımsama fırsatı verir (95). Otobiyografi bireyin doyurulmamış istek ve umutlarını açığa vurmasına, kendi duygularını, tavırlarını ve amaçlarını daha ayrıntılı olarak görmesine yardım ettiği gibi, birey hakkında başka tekniklerle toplanmış bilgilerin daha çok anlam ve canlılık kazanmasına da hizmet eder (96).

Otobiyoğrafide kişi geçmişte ne gibi gereksinimleri olduğunu, bunları nasıl ifade ettiğini ve nasıl doyurduğunu, çevresinin beklentilerini ne ölçüde ve nasıl karşıladığını, güçlüklerle nasıl baş ettiğini, kimlerden destek gördüğünü ya da göremediğini, kimlerle çalıştığını ya da kimlerden hoşlandığını yansıtabilir (97).

Bireylerde otobiyografi yazdırılırken genellikle iki yol benimsenir: 1. Serbest (kontROLSÜZ, Sınırsız) Otobiyografi, 2. Planlı (kontrollü, sınırlı) Otobiyografi (98, 99, 100).

Serbest Otobiyoğrafide, bireyin kendisi hakkında bir konuda istediği gibi serbestçe yazması istenir. Birey burada herhangi bir kontrole tabi tutulmayıp sınırsız bilgi yazabilir. **Planlı otobiyoğrafide** ise, yazılacak konu, alt konular veya bilgiler sınırlandırılır. Bu durumda bireyin sadece belirli bir konu etrafında, örneğin aile özgeçmişi, başkaları ile ilişkileri, ilgileri, geleceğe ilişkin kaygıları gibi konulardan biri hakkında serbestçe yazması istenir.

Otobiyografi yazdırılırken bazı noktalara dikkat edilmelidir. Bunlar şöylece sıralanabilir:

1. Otobiyografi uygulanırken amaç ve yönerge iyi açıklanmalı, öğrencinin rahat yazacağı bir atmosfer sağlanmalıdır.
2. Öncelikle otobiyografi diğer tekniklerle elde edilemeyen ve gerçekte elde edilmesine gereksinimi duyulan bilgileri elde etmek amacıyla yazdırılmaktadır.
3. Otobiyografi yazımı, rehberlik programında planlanmalıdır. Aksi takdirde öğretmenler birbirinden habersiz derslerinde otobiyografi yazdırabilirler.

4. Otobiyografide özel ve kişisel bilgilerin toplanması amaçlandığı için gizlilik ilkesine kesinlikle uyulmalıdır. Otobiyografi yazdırılmadan önce toplanan bilgilerin gizli tutulacağı açıklanmalı, öğrencilerle bu konuda bir güven oluşturulmalıdır.
5. Otobiyografide doğru bilgiler elde edebilmek için, bireyler güdülenmeli otobiyografiyi yazdıran kişi uzman veya öğretmen, öğrencilerin güven duyduğu bir kişi olmalıdır. Öğrenciler bilgilerin sadece onlarda kalacağından emin olmazlarsa, doğru yazma olasılığı azalır veya duygulara inmeden, olaylardan yüzeysel bahsedilebilirler.
6. Otobiyografi yazdırılmadan önce, elde edilen bilgilerin ne amaçla kullanılacağı konusunda bireyler bilgilendirilmelidir (101, 102).

Psikolojik danışma ve rehberlikte Otobiyografi Tekniğini kullanmanın sağladığı yararlar şunlardır:

- 1) Bireyin özgeçmişini kendisinden öğrenme, onun hakkında diğer yollarda toplanan verilerle karşılaştırılabilecek, birlikte yoruma gidebilecek veriler ortaya koyar.
- 2) Yaşam öyküsünü yazma, bir kendini ifade etme aracıdır. Öğrenci istediği olayı seçmede ya da anlatmada özgürdür. Görüşmede olduğu gibi sınırlı ve kısıtlı değildir. Yazarken istediği kadar düşünebilir ve dilediğini yazabilir.
- 3) Otobiyografi yazdırma, öğrencinin, kimi gerginliklerini gidermeye yarar, onların kendileri hakkında daha doyurucu ve anlamlı anlayışlar elde etmelerine yardımcı olur. Bu yolla birey kendini anlamaya ve anlatmaya çalışır.
- 4) Yaşam öyküsünü yazan birey ile okuyacak olan arasında doyurucu düzeyde bir ilişki ve dostluk kurulabilir. Bu durum yazan bireyde bir takım güdülenmelere yol açar. Örneğin; kendini haklı gösterme isteği, övünme gereksinimi, gerginliklerden kurtulma, içini dökme gibi. Doğal olarak yaşam öyküsünü kaleme alan öğrenci bu güdülerden bir çoğu ile güdülenmiş olabilir. Bu yüzden bu öykülerin danışman ya da öğretmence ele alınması öğrenciyi rahatlatılabilir.
- 5) Rehberlikte kullanılmanın bir diğer nedeni kolaylık açısından, ekonomiktir, fazla araç gerektirmez(103).

Otobiyografinin Değerlendirilmesi

Birey hakkında bilgi toplama aracı olarak sık sık otobiyografi tekniğine başvurmak hem mümkün değil, hem de doğru değildir. Çünkü, otobiyografi yorumu bakımından subjektif olduğu gibi, geçerliliği diğer tekniklere göre daha düşüktür. Bu nedenle, otobiyografiden elde edilen sonuçların diğer bilgi toplama teknikleri ile elde edilen sonuçlarla birlikte değerlendirilmeli ve kullanılmalıdır. Okul düzeyleri dikkate alındığında otobiyografinin ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde daha da çok kullanılması uygun olur.

Otobiyograflerin Yorumlanması

Otobiyograflerin yorumlanması oldukça güçtür. Kendini anlatma tekniklerinin yapısında söz konusu olan “sosyal kabul hatası (sosyal istenirlik etkisi)” otobiyografinin yazımında da önemli düzeyde etkili olur. Yazılan ifadeleri yorumlamak için de açık seçik ölçütler yoktur. Otobiyograflerin yorumlanmasında yardımcı olabilecek aşağıdaki hususlar dikkate alınmalıdır (104, 105).

1. **Otobiyografinin uzunluğu ya da kısalığı;** otobiyografinin uzunluğu öğrencinin yazma konusundaki isteksizliği ve sürenin yetersizliği ile ilgili olabilir. Otobiyografi yazdırmak için bir ders saati verilebilir. Eğer öğrenci süre yeterli olduğu halde çok kısa yazdıysa, bu durum yaşantılarını paylaşma konusunda duyduğu güvensizlikten kaynaklanabilir veya kendini açmaya isteksiz olduğu biçiminde yorumlanabilir.
2. **Yazıdaki genel izlenim;** otobiyografi genel olarak nasıl bir izlenim yaratıyor? Mutluluk, karamsarlık, öfke, kızgınlık vb.. duygusal ton nasıl? Metin içindeki duygusal değişimler nelerdir?, yazarın psikolojik durumuna ilişkin ne gibi ipuçları ortaya koymaktadır.?
3. **Anlatımdaki özen ve tutum,** olayları özenle sıraya koyarak uygun sözcüklerle anlatmaya çalışan bir kimsenin otobiyografi yazımını önemsedğine, duygu ve düşüncelerini paylaşma konusunda istekli olduğuna işaret edebilir. Yüzeysel ve baştan savma bir anlatım, özgüven eksikliğinden ya da yukarıda değinildiği gibi değerlendirecek kişiye güvensizlikten kaynaklanabilir.
4. **Öyküde yer verilmeyen önemli olaylar ve kişiler;** öğrencinin özyaşamına ilişkin üzerinde çok durduğu yaşam kesitleri olduğu gibi, özellikle hiç durulmayan dönem ya da kişiler var mı? Mantıksal ya da kronolojik anlatımda “atlanmış” görünen yönler, anlatımdan kaçınılmış olaylar varsa bu du-

rum yorumda dikkate alınmalıdır. Çünkü genellikle öğrenci, mutsuzluk ve problem kaynağı durumları anlatmaktan kaçınmış olabilir.

5. **Otobiyografinin genelindeki tutarsızlıklar;** bireyin kendi yaşantıları ve çeşitli olaylar konusunda kasıtlı olarak yaratmaya çalıştığı yanılgılar ve bilinçsiz olarak yaptığı hatalar göze çarpıyor mu?, tutarsızlıklar, bir şeyi gizleme çabasından kaynaklanıyor olabilir.

Bütün bu yönleri ile ele alınıp yorumlanmaya çalışılan bir otobiyografi öğrenciyi tanımada onun kendi öznel görüşü çerçevesinden önemli ipuçları sunabilir. Ancak, bireyin kendini açıkça ortaya koymaktan kaçınması, bireyin kendisi hakkında içgörü ve kavrayış yetersizliği, otobiyografinin amacı ve kapsamını anlamamış olması, yazılı anlatım yetersizliği gibi bazı nedenler otobiyografilerde sınırlılık yaratabilir.

Arzu-İstek Listesi

Kendini anlatma teknikleri içerisinde yer alan arzu yada istek listesi, öğrencinin doyurulmamış gereksinimlerini, isteklerini, açığa vurmadığı duygularını, umut ve beklentilerini ortaya çıkarmak amacıyla düzenlenen sorulardan oluşur. Bu sorular, daha çok, düşsel durumları içermektedir. Burada öğrenciye sorulan sorular öğrenci tarafından sözlü veya yazılı olarak yanıtlanmaktadır.

Arzu ya da istek listeleri daha çok okul öncesi eğitimi ve ilköğretim düzeyinde kullanılmaktadır. Bu yolla öğretmenler ve uzmanlar çocuklar hakkında çeşitli bilgiler elde etmek ve onları tanıma fırsatı yakalamaktadırlar.

Arzu listesi içerisinde yer alabilecek ve çocuklara sorulabilecek sorular şunlar olabilir:

1. İstedığınız kadar paranız olsaydı neler yapardınız?.....
2. Her türlü olanak verilseydi, hangi mesleğe girmek istersiniz?.....
3. Masallardaki gibi, bir peri "Dile benden, ne dilersin?" deseydi, en önemli üç dileğiniz neler olurdu?.....
4. Dünyaya tekrar gelseydiniz nasıl bir kişi olmak isterdiniz?.....
5. Sihirli bir güce sahip olsaydınız, dış görünüşünüzde ne tür değişiklikler yapardınız?.....

Bu sorular çoğaltılabilir. Bu soruların hepsinin bir arada sorulması gerekmez, bu doğru da değildir. Çocukların gelişim dönemleri, yaşları dikkate alınmalıdır.

Bu sorulardan bir veya birkaçı çocuklara sorularak onların özgürce konuşmaları sağlanabilir.

Sorulara verilen yanıtlara bakılarak bireyin (çocuğun, öğrencinin) doyurulmamış gereksinimleri, arzuları, sorunları ve sıkıntıları, ifade edemediği duyguları, güdü ve umutları, özlem ve sıkıntıları, kişilik yapısı, sosyal destek sistemi ve içinde yaşadığı koşul ve olanaklar ile algıları hakkında bilgi elde edilebilir. Arzu (istek) listesi tekniği aracılığıyla çocuk kendisini bazı yönlerden daha iyi tanıma fırsatı bulur ve kendisi hakkında bir içgörü kazanabilir. Asıl amaç da bir bakıma budur (106, 107).

Arzu (istek) listelerine benzer ve aynı amaca hizmet eden bir diğer teknik de “Yarım Cümle Tamamlama”dır. Başı ya da son kısmı boş bırakılmış cümleler hazırlanarak öğrencilere doldurulur. Bu cümleler çocuğun ev, aile, arkadaş ilişkileri, ana, baba, kardeş, okul durumu, kendisine ilişkin düşüncelerini kapsayacak şekilde düzenlenmelidir.

Örneğin;

1. “Benim annem.....”
2. “Keşke babam.....”
3. “Kendimi
4. “..... yapmaktan nefret ederim”
5. “Ailem benim.....”

Bu soruları öğrencilerin diledikleri gibi doldurmaları istenir. Bu teknikte, arzu listesi gibi, öğrencinin duygu, istek ve tavırlarını anlamada değerli ipuçları verebilir (108).

Arzu (istek) listeleri ve yarım cümlelerin tamamlanması teknikleri, alt sınıflarda yararlı bir şekilde kullanılabilir. Üst sınıflarda veya yetişkin kimseler yanıltıcı cevaplar verebilirler. Olanı değil de, olması lazım gelen bir cevap verme ihtimalleri yüksektir. İster soru cümleleriyle, isterse eksik cümlelerle oluşturulmuş olsun, istek listesini öğrencinin kendi istekleri doğrultusunda yanıtlaması beklenir. Onun için liste, bunu sağlayacak bir güven ortamı hazırlandıktan sonra öğrenciye doldurulmalıdır.

Aşağıda arzu (istek) listesi ve cümle tamamlama tekniklerine iki ayrı örnek verilmiştir:

Örnek İstek Listesi

Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Sınıfı

Numarası

Sevgili Öğrencimiz,

Aşağıda sizden, yanıtlamanız istenen üç soru bulunmaktadır. Bu sorularla ilgili düşüncelerinizi, her sorunun altında boş bırakılan yerlere yazınız. Bu soruların, okul çalışmalarınızla hiçbir ilgisi yoktur. Bu bir sınav değildir. Amaç, sizi daha iyi tanımak ve size kendinizi tanıtmaktır. Yanıtlarınız gizli tutulacaktır. Soruları lütfen içtenlikle yanıtlayınız.

Teşekkür ederiz.

Sorular

1. İsteddiğiniz kadar paranız olsaydı neler yapardınız?
2. Her türlü olanak verilse, hangi mesleğe girmek isterdiniz?
.....
3. Masallardaki gibi, bir peri "dile benden, ne dilersem? Deseydi en önemli üç dileğiniz neler olurdu?

Sevgili Öğrencimiz,

Bu liste, sizin istek ve yakınmalarınızı öğrenmek amacıyla size verilmektedir. Aşağıdaki eksik cümleleri, istekleriniz doğrultusunda tamamlayınız. Yanıtlarınız gizli tutulacaktır.

Cümleleri, ilk aklınıza geldiği biçimde tamamlayınız.

Teşekkür ederiz.

Annem.....
Babam.....
Kardeşim.....
Sınıfım.....
Arkadaşlarım.....
Yakın arkadaşlarım.....
Derslerim.....
Okulum.....
Öğretmenlerim.....
Okul müdürüm.....
Sınavlar.....
Değerlendirmeler.....
Günlerim.....
Dinlenme isteği.....
Yukarıdaki isteklerimden başka bir de şunları belirtebilirim.....

Aşağıda Arzu Listesi ve Yarım Bırakılmış Cümle Tamamlama tekniğine bir örnek daha verilmiştir (109).

OLSAYDIM

Amaç: Öğrencilerin benlik algılarını genişletmelerine yardımcı olmak.

Düzyey: Üçüncü sınıf ve üstü

Materyal: Her öğrenci için birer adet "FORM"

Süreç

1. Öğrencilere formları dağıtarak doldurmalarını isteyin (ilk örneği siz verebilirsiniz)
2. Formlar tamamlandıktan sonra öğrencilerden cevaplarını sınıfta paylaşmalarını isteyin
3. Sınıfa aşağıdaki soruları yönelterek grup etkileşimini başlatın.
 - * Kendinizle ilgili yeni bir şeyler öğrendiniz mi? Neler?
 - * Arkadaşlarınızla ilgili yeni bir şeyler öğrendiniz mi? Neler?
 - * Cevaplandırmakta zorlandığınız sorular oldu mu? Hangileri? Niçin?

1. Bir hayvan olsaydımolmak isterdim
Çünkü.....
2. Bir kuş olsaydımolmak isterdim
Çünkü.....
3. Bir böcek olsaydımolmak isterdim
Çünkü.....
4. Bir çiçek olsaydımolmak isterdim
Çünkü.....
5. Bir ağaç olsaydımolmak isterdim
Çünkü.....
6. Bir ev eşyası olsaydımolmak isterdim
Çünkü.....
7. Bir müzik aleti olsaydımolmak isterdim
Çünkü.....
8. Bir bina olsaydımolmak isterdim
Çünkü.....
9. Bir taşıt olsaydımolmak isterdim
Çünkü.....
10. Bir cadde olsaydımolmak isterdim
Çünkü.....
11. Bir şehir olsaydımolmak isterdim
Çünkü.....
12. Bir ülke olsaydımolmak isterdim
Çünkü.....

13. Bir oyun olsaydımolmak isterdim
Çünkü.....
14. Bir ders olsaydımolmak isterdim
Çünkü.....
15. Bir TV programı olsaydımolmak isterdim
Çünkü.....
16. Bir kitap olsaydımolmak isterdim
Çünkü.....
17. Bir yiyecek olsaydımolmak isterdim
Çünkü.....
18. Bir renk olsaydımolmak isterdim
Çünkü.....

Anı Defteri (Günlük)

Öğrencilerin özellikle ergenlik çağında, anılarını sıklıkla ve büyük bir gizlilik içinde yazdıkları gözlenen bir olgudur. Yaşamının belli bir döneminde anı defteri veya hatıra kaydı tutmayan insan hemen hemen yok gibidir.

Anı defterleri de öğrencilerin kendini anlattıkları tekniklerden biridir. Bazı öğrenciler, en gizli dilek, istek sevinç ve üzüntülerini günün gününe, anı defteri diye adlandırılan deftere yazmaktadırlar. Bu defter, böyle kişiler için güvenilir, rahatlıkla içlerini dökebilecekleri bir sırdaşdır. Bu yönüyle bakıldığında günlüklerin bireyi rahatlatıcı-terapötik bir işlevi vardır.

Anı defterleri öğrencilerin iç dünyalarını öğrenmede, yararlı olabilmektedir. Ancak, öğrencinin öznel ve karmaşık bir nitelik taşıyan iç dünyasının çelişkilerini yansıtmaya olasılığı bulunan anı defterinden, herkes yararlanmaya kalkmamalıdır. Anı defteri veya hatıra kayıtları son derece önemli ve gizlidir. Öğrencinin izni olmaksızın bunların okunması gizlilik ilkesini zedeler. Bu nedenle birlikte değerlendirmek ve üzerinde konuşmak için anı defteri, tam bir güvenlik sağlandıktan sonra ve danışanın (öğrencinin) izniyle, psikolojik danışman tarafından kullanılabilir. (110).

Anı defterleri veya hatıra kayıtları, çoğu kez sınıf rehber öğretmenlerinin etkinlik alanı dışında kalan, derin çözümlemeleri gerektiren yaşantı, duygu ve düşünceleri içermektedir. Bu nedenle, sınıf rehber öğretmenlerinin bu araçtan konusunda daha dikkatli davranmaları beklenmektedir.

Hatıra kayıtları veya anı defterleri psikolojik danışmada danışanın davranışlarını ve problemlerini anlamada danışmana önemli kolaylıklar sağlar. Psikolojik danışma ve rehberlikte anı defteri kullanılırken danışmanlar bu kayıtların gizliliğini korumaya özen göstermelidirler.

Öğrenci Tanıma Formu

Öğrenciyi kapsamlı olarak tanımak için öğrenciyi tanıma formu kullanılabilir. Öğrenci kişisel dosyasında yer alması gereken bilgilerin bir bölümü, kısa bir sürede öğrenci tanıma formu aracılığı ile öğrencinin kendisinden ya da velisinden sağlanabilir özelliktedir. Ancak, bu yolla bilgi elde etmeye girişmeden önce, öğrencinin ve velisinin güveni sağlanmış olmalıdır. Yoksa alınan bilgiler içten olmayabilir, güvenilir olmayabilir.

Öğrenci tanıma formu; formun doldurulduğu tarihi, öğrencinin kimliğini ve fotoğrafını, veli ve ev adresini, aile yapısını ve ilişkilerini, ekonomik ve sosyal durumunu, bedensel gelişimini ve sağlığını, toplumsal gelişimini, duygusal gelişimini, ilgilerini, geleceğe yönelik planlarını ve mesleksi eğilimini, okul eğitimini ve başarı durumunu, okul dışı etkinliklerini içerecek biçimde düzenlemektedir (111).

Her okul kendi öğrencilerinin özelliklerini göz önüne alarak, okulda bulunan öğretmenler ve psikolojik danışmanlar tarafından uygun bir öğrenci tanıma formu geliştirilebilir. Öğrenci tanıma formlarının doldurulmasında aşağıdaki noktalara dikkat edilmelidir:

1. Öğrencinin formdaki soruları nasıl yanıtlayacağı açıklanmalıdır.
2. Sorular, herkesin aynı anlamı çıkaracağı, rehberlik ve psikolojik danışmada işe yarayacak bilgiler almayı sağlayacak bir anlatıma kavuşturulmalıdır.
3. Soruların, öğrencilerden toplanacak bilgileri almaya elverişli özellikte ve yanıtlayıcıyı sıkımayacak biçimde düzenlenmesine özen gösterilmelidir.
4. Uzun yanıtlar gerektirecek sorulardan kaçınılmalı, zorunluluk duyulursa, bu sorular en aza indirilmelidir. Çünkü, bu tür yanıtların okunması, uzun bir süre almakta; sınıflandırılmaları zor olmaktadır.
5. Bölümlerin ve soruların sıralanışında mantıksal bir yol izlenmelidir.

6. Her sorunun özünde ya da altında, yanıtların ilk bakışta kavranılmasını sağlayacak biçimde ve yanıtların sığacağı kadar yer bırakılmalıdır.
7. Öğrenci tanıma formları toplu olarak uygulanacaksa en fazla 25 kişilik gruplarda uygulanmalı, bu şekilde alınan yanıtlar sağlıklı olmaktadır. Çocuğun geçirdiği hastalıklar gibi bilgilerin veliden, boş zamanları değerlendirme gibi bilgilerin de öğrenciden alınması daha güvenilir olmaktadır (112).

Küçük sınıflarda öğrenci tanıma formu, öğrencilere sözlü olarak uygulanabilir. Uygulayan kişi formdaki soruları öğrenciye sorarak aldığı karşılıkları forma yazabilir. Öğrenci tanıma formu, ilgili bilgilerin öğrenci velisinden almayı sağlayacak biçime dönüştürüldükten sonra, öğrenci velisine de doldurtulabilmektedir.

Öğrenci tanıma formuyla bilgi toplamanın en büyük sakıncası ise toplanan bilgilerin güvenilir olmayabileceğidir. Onun için, bu form aracılığı ile elde edilen bilgileri sınıf rehber öğretmeni, doğruluklarını başka teknik ve araçlarla da sıadıktan sonra, varsa psikolojik danışmanın da görüşlerini alarak, öğrencinin kişisel dosyasındaki ilgili bölümlere özet olarak işlenecek duruma getirmelidir.

Örnek bir öğrenci tanıma formu aşağıda verilmiştir (113).

Örnek Öğrenci Tanıma Formu

Formun Doldurulduğu Tarih:/...../20....

Değerli öğrencimiz,

Bu form, sizi daha iyi tanıyabilmek ve size gerekli yardımı yapabilmek amacıyla düzenlendi. Bu bir sınav değildir. Buradaki soruların ve bunlara vereceğiniz yanıtların, öğretim çalışmalarınızla bir ilgisi yoktur. Amacımız, size yardımcı olabilmek için sizi tanımaktır. Yanıtlarınız gizli tutulacaktır. Form doldururken, durumunuzu lütfen olduğu gibi yazınız.

Aşağıdaki bölümlerin çoğunda yer alan soruların yanıtlarını, soruların önünde ya da altındaki boşluklara yazacaksınız. Kimi soruları ise, seçeneklerden durumunuza uygun olanın başındaki karşılıklı araç içine (x) işareti koyarak yanıtlayacaksınız.

Teşekkür ederiz.

A. Kendiniz ve Aileniz İle İlgili Bilgiler:

1. Adınız ve Soyadınız :
2. Cinsiyetiniz : () Kız () Erkek
3. Sınıf, Şube, Numaranız :
4. Adresiniz :
5. Velinin Adı, Soyadı ve Yakınlığı :
6. Velinin Öğrenim Durumu :
7. Velinin Adresi ve Tlf. No. :

Adı – Yaşı – Sağ / Ölü – Öz / Üvey – Son Bitirdiği Okul – Mesleği

8. Annenizin :
9. Babanızın :
10. Kardeş Sayısı :
- Kaçıncı Çocuk :
- Üvey Var mı? :
- Evdeki Toplam Nüfus :
11. Evde anne ve kardeşlerinizden başka kim oturuyor :
12. Anne ve babanız boşandı mı? :
13. Şimdiye kadar gittiğiniz okulların adlarını yazınız :
14. En başarılı olduğunuz dersler hangileridir? :
15. Evde ders çalışmanızı kim yardım ediyor? :
16. Ders çalışmanızı engelleyen durumlar nelerdir? :
17. Sağlığınızdan şikayetçi misiniz? :
18. Geçirdiğiniz önemli hastalıklar varsa nelerdir?: :
19. Bir işte çalışıyor musunuz? :

B. İlgi ve Boş Zaman Merakları

20. Boş zamanlarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?
- () Tiyatroya giderek () Resim yaparak
- () Müzik dinleyerek () Eşi yaparak
- () Sinemaya giderek () Koleksiyon yaparak
- () Ev işi yaparak () Deney yaparak
- () Kütüphaneye giderek () Yabancı Dil Kursuna Giderek
- () Dershaneye giderek () Başka.....
21. En Çok hangi tür kitap okuyorsunuz?
- () Roman () Seyahat
- () Macera () Şiir
- () Bilimsel Ansiklopedi

C. Okul ve Meslek İlgisi

22. Hangi ortaöğretim kurumunda öğrenim görmek istersiniz?

() Lise	() Teknik Lise
() Meslek Lisesi	() Ticaret Okulu
() Öğretmen Okulu	() Sağlık Okulu
() Turizm ve Otelcilik Okulu	() Askeri Okul Mesleki Okul

Neden?:.....

23. Hangi mesleği seçmek istersiniz? :.....

24. Anne ve babanız üniversitede öğrenim görmenizi istiyor mu?.....

25. Anne ve babanız meslek seçimi konusunda size baskı yapıyorlar mı?

26. Anne ve babanızın birbirleri ile olan ilişkileri nasıldır? :.....

27. Büyükleriniz hangi davranışlarınızı eleştiriyorlar?.....

28. Sizce eleştirilerinde haklılar mı?.....

2. Gözlemsel Teknikler

Gözlemsel teknikler veya gözleme dayalı teknikler; bireyin çeşitli teknikler yoluyla dışarıdan gözlenmesi sonucunda birey hakkında bilgi toplanması esasına dayanır. Gözlemsel teknikler içinde gözlem, derecelendirme, ölçekleri, vak'a kaydı, vak'a incelemesi, teknikleri yer almaktadır. Bu gruba giren teknikler hakkında aşağıda ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Gözlem

Gözlem belirli bir nesnenin, olayın, bir kişinin veya grubun gerçek durumu ve niteliklerini bilmek amacı ile dikkatli ve planlı olarak incelenmesi veya belirli bir amaç için bir nesne, olay veya ilişkinin doğal koşullarda kendiliğinden olayın belirlediği sırada, ya da bilinçli ve planlı olarak hazırlanan deney koşullarında sistematik olarak incelenmesi süreci olarak tanımlanabilir (114). Gözlem, bir kimşenin diğer bir kimse hakkında duyu organları ile bilgi edinme yolu (115) veya bireylerin değişik ortamlarda, çeşitli davranışları hakkında onları gözletleme yolu ile bilgi toplama tekniğidir (116). Ayrıca, gözlem belli koşullar altında belli bir olayı, durumu, kişiyi, nesneyi veya özelliği olduğu gibi yerinde, görüntüleri değiştirmeden amaçlı ve sistemli bir şekilde inceleme (117) veya belli bir kimse, yer, olay, nesne durum ve şarta ilişkin bilgi toplamak için maksatlı, belirli hedeflere yöneltilmiş bir bakış ve dinleyiş olarak da tanımlanmaktadır (118).

Gözlem hakkında yapılan tanım ve açıklamalara bağlı olarak gözlemin belirli özellikleri ve niteliği hakkında şunları söyleyebiliriz: (119, 120).

1. Gözlem belli koşullar altında, belli bir olay, durum, kişi, nesne ve özellik hakkında bilgi toplamayı amaçlayan bir tekniktir.
2. Gözlem sürecinde olay, durum, kişi veya nesne olduğu yerde, olduğu gibi, olduğu anda, görüntüler değiştirilmeden gözlenir.
3. Gözlem önceden neyin, niçin gözleneceği, amaçları belli olan bir inceleme tekniğidir.
4. Gözlem, incelenecek ve izlenecek hususların nasıl, ne kadar zaman gözleneceği ve sonuçların nasıl kaydedileceğinin belirlenmesinin gerektiren bir tekniktir.
5. Gözlem izlenen ve incelenen hususların gözlemci tarafından görülmesi gereken bir inceleme tekniğidir.
6. Gözlem aynı koşullar altında tekrarlandığı zaman aynı sonuçların alınabileceği, kanıtlanması kuvvetli bir tekniktir.
7. Güvenilir bilgiler toplanabilen bilimsel bir tekniktir.

Gözlem, gözlem yapılırken, benimsenen davranışlara göre ve uygulamadaki yaklaşım biçimine göre; **sistemli gözlem** (planlı, denetimli gözlem) ve **sistemsiz gözlem** (rastlantısal, gelişigüzel, plansız, denetimsiz gözlem), katılımlı gözlem ve katılımsız gözlem olarak çeşitlere ayırmak mümkündür (121, 122, 123).

Sistemli gözlem: Bireylerin belirli davranışlarının, doğal yaşamları içinde, kasıtlı olarak gözlemine denir (124). Bireylerin belli davranışlarını planlı ve sistemli olarak kontrollü koşullar altında davranışın nedenleri, sebep sonuç ilişkilerini bulmayı amaçlayan gözlemlerdir (125). Burada sistemli, planlı veya denetimli gözlemde, bireyin tipik olan her davranışını gözlemek yerine bireylerin veya grubun önceden belirlenmiş davranışlarını gözlemek esastır.

Sistemli gözlem, bir bakıma neyin, nerede, nasıl ve ne zaman gözleneceğinin önceden planlandığı, amacın belirtildiği ve belli kurallara uyularak denetimli olarak yapılan gözlemdir. Sistemli gözlem, sistemsiz yani gelişigüzel, plansız olarak yapılan gözleme göre daha geçerli ve güvenilir bilgi elde etme yoludur.

Sistemli gözlem iki şekilde yapılabilir. Bunlardan ilki, bir öğrenci belli bir süre içinde bazı ortamlarda gözlenebilir. Bu gözlem derste, ışikte, laboratuvar, okul içinde veya dışında, okul bahçesinde, oyun ortamında yapılabilir. Bu şekilde öğrencinin hangi ortamlarda, grup içinde veya tek başına iken yaptığı davranışları hakkında bilgi toplanabilir. Gözlem sonuçları olduğu gibi kaydedilir. Davranış kaydedilirken yorum ve değerlendirme katılmaz. Diğeri ise, öğrencinin önceden kararlaştırılan bazı davranışları gözlenir. Bu davranışların bir form üzerinde belirtilir ve öğrencinin gösterdiği davranışlar form üzerinde işaretlenir (126).

Sistemsiz Gözlem: Bu çeşit gözlem, rastlantısal, gelişigüzel, doğal, plansız veya denetimsiz gözlem olarak da adlandırılmaktadır. Sistemsiz gözlem, her bireyin diğer bireyleri tanımak için başvurduğu genel yoldur. Sistemsiz gözlem neyin, nerede, nasıl, ne zaman gözleneceğine ilişkin herhangi bir plan yapılmadan olay veya davranış kendiliğinden ortaya çıktığı zaman doğal koşullarda rastlantısal olarak yapılan gözlemdir. Örneğin, okullarda öğretmenlerin öğrencilerine, öğrencilerin arkadaşlarına ilişkin bilgileri bu tür bir gözlem sonucu elde edilmiş bilgilerdir.

Sistemsiz ya da gelişigüzel, plansız yapılan gözlemler ile elde edilen bilgiler geçerlilik ve güvenilirlik açısından pek yüksek değildir. Sistemsiz gözlemde gözlemcinin yargıları sözkonusu olmakta ve bireyi gözlerken bireyin birkaç özelliğini tanıyarak genelleme yapmakta ve bireyin bütünü hakkında yargılara varmaktadır. Yargılar çoğunlukla öznelidir. Kişiden kişiye değişir. Öğretmenler sınıfta sadece olumlu ya da olumsuz davranışları ile dikkat çeken öğrencileri tanırlar. Diğer öğrencileri yeterince gözlemezler.

Bütün bu davranışları dikkate alınarak, gelişigüzel ya da sistemsiz gözlem verileri, öğrenci hakkında diğer yollarla edinilen bilgilerle birlikte kullanıldığında bir anlam taşıyabilir.

Katılımlı Gözlem: Bu tür gözlemde gözlemci, gözlenen birey veya grup ile aynı ortamda bulunmakta ve onlarla birlikte aynı etkinliklere katılmaktadır. Gözlemci gruba katılmakta ve gözlemci rolünü bırakmakta ve grupla bütünleşmektedir. Burada gözlemi yapan kişinin kimliğini gözlediği grup bilmemelidir. Bu durumda gözlemci grup üyelerini doğal ve spontan bir ortamda gözleyebilir. Böylece gözlemci gözlediği kimselerin duygu, düşünce ve davranışlarını kolayca anlayabilir. Ancak çok zaman alması bir dezavantajdır. Bu tür gözlemde gözlemci bir araç kullanmadığı için toplanan bilgiler de sınırlı olmaktadır.

Katılımsız Gözlem: Katılımsız gözlemlerde ise gözlemci, gözlenen grup veya olayın dışındadır ve grubu, kişiyi veya olayı dışarıdan objektif olarak gözlemektedir. Böylece gözlenen kişi veya grup gözlemlendiğinin farkına varmamakta ve gözlemci de gözlemlerini kaydetme olanağına sahip olmaktadır.

Gözlem Sürecinde ve Gözlemin Yapılmasında Uyulması Gereken Bazı İlkeler

Gözlemin ilkelerine uygun olarak yapılması gerekir. Gözlem tekniği yoluyla doğru bilgilerin toplanabilmesi ve toplanan bilgilerin bilimsel değer kazanabilmesi için uyulması gereken ilkeler şunlardır: (127, 128, 129, 130, 131).

1. Gözlemi önceden planlamak ve organize etmek gerekir. Öncelikle kimin, nerede, nasıl ve ne kadar sürede gözleneceğine ilişkin bir gözlem planı hazırlanmalıdır.
2. Gözlemden önce gözlem sonuçlarının nasıl kaydedileceği ve bilgilerin nasıl analiz edileceği kararlaştırılmalıdır.
3. Gözlenecek kişi, olay veya durum açıkça sınırlandırılmalı, eğer gözlenecek olan kişi ise belli bir zaman süresince yalnızca o kişi gözlenmelidir.
4. Gözlemi mümkün olduğu kadar devamlı yapmak ve geniş bir zamana yaymak gereklidir. Amaca uygun olarak yeterli bir zaman süresince yapılmalıdır.
5. Gözlem, mümkün olduğu kadar değişik yer, zaman ve durumda yapılmalıdır. Birey her seferinde uzun süre gözlemesi yerine, kısa süreli ve farklı aralıklarla gözlenmelidir.
6. Gözlemci mümkün olduğu kadar doğal koşullar altında gözlem yapmaya çalışmalıdır. Bireyi de doğal ve kontrollü ortamlarda gözleyebilmelidir.
7. Gözlemlerde, gözlenecek durum, olay, birey bütün olarak gözlenmelidir.
8. Gözlem objektif olarak yapılmalıdır. Gözlenen özellikler, yorum ve değerlendirme katılmadan dikkatle kaydedilmelidir.
9. Gözlem gözlenene farkettilmeden yapılmalı yani birey gözlemlendiğinin farkına varmamalıdır. Bunun için gözlem bilgileri gözlenenin önünde kaydedilmemelidir.
10. Gözlem sonucunda elde edilen bilgiler çabuk unutulacağından, gözlemin hemen ardından gözlem formlarına kaydedilmelidir.

11. Gözlem yaparken gözlemci, gözlenen kişinin söyledikleriyle birlikte, duygu, davranış ve tutumlarına da dikkat etmelidir.
12. Gözlem mümkün olduğu kadar değişik gözlemciler tarafından yapılmalı, böylece olası bazı hataların önüne de geçilmiş olur.
13. Gözlemin ne zaman hangi koşullarda ve durumda yapıldığı mutlaka kaydedilmeli, gözlemlerin saptanmasında olay, koşullar süreç ve sonuçlar birlikte düşünülmelidir.
14. Gözlemde gözlenecek konu, olay, durum, kişi, nesne veya özellikler hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olunmalıdır.
15. Gözlenen her davranışa ve özelliğe eşit değer verilmeli ve ayrı ayrı değerlendirilmelidir.
16. Gözlem dikkatli, uyanık, eleştirci bir şekilde yapılmalıdır. Gözlemci, gösteriş ile gerçek davranışı birbirinden ayırt etmelidir.
17. Gözlem hem bireysel hem de grup durumlarında yapılmalıdır.
18. Gözlemde yalnız gözlenen özellik, durum ve olaya önem verilmelidir.
19. Her gözlem sonucu bağımsız olarak değerlendirilmelidir.
20. Gözlem sonuçları öğrencilerin damgalanması için kullanılmamalıdır.
21. Gözlenen özellikler veya durumlar mümkün olanlar, nitelik ve nicelik olarak değerlendirilmelidir.
22. Gözlem sonuçlarının doğruluğu mümkün olduğu kadar diğer teknik ve yöntemlerle elde edilen bilgilerle kontrol edilmelidir.
23. Gözlem tekniği ile elde edilen bilgiler, birey hakkındaki var olan diğer bilgilerle bir arada değerlendirilmelidir.

Gözlem Nasıl Yapılır?

Gözlem üç aşamada gerçekleştirilir. Bu aşamalar: 1) Planlama, 2) Gözleme ve kaydetme ve 3) Sonuçlandırma aşaması.

1. Planlama aşamasında, gözlem için ön hazırlık yapılması gözlenecek kişi, özellik, konu olay veya durum belirlenerek kararlaştırılır.
2. Gözleme ve kaydetme aşaması ise, uygulama aşamasıdır. Burada gözlem yapılır ve kaydedilir.
3. Sonuçlandırma aşamasında, sonuçları inceleme, yorumlama, rapor haline getirme ve kullanılması aşamasıdır.

Okul psikolojik danışmanın veya öğretmenlerin sistemli bir gözlem yapabilmeleri için yapması gerekenler şöylece sıralanabilir.

1. Gözleme başlamadan önce gözlenecek durum saptanır, kimin (neyin), nerede, ne zaman, niçin ve nasıl gözleneceği belirlenir. Kesin bir şekilde sıralanır ve tanımı yapılır.
2. Gözlemin ne amaçla yapılacağı saptanır.
3. Gözlem planı yapılır. İncelenecek, gözlenecek özellikler, davranışlar önce genel olarak saptanır. Sonra ayrıntılı bir şekilde betimlenerek yazılır.
4. Gözlem sırasında uygulanacak ilkeler, gözletilecek noktalar belirlenir.
5. Gözlem sonuçlarının nasıl kaydedileceği ve yorumlanacağı açıklanır.
6. Bunların sonunda bir gözlem formu geliştirilir ve uygulamaya geçilir.
7. Gözlem sırasında gözlenenler olduğu gibi not edilir, kaydedilir.
8. Gözlem sonuçları bir rapor halinde düzenlenerek gözlem sonuçları, özet tablosu hazırlanabilir ve gözlenen bireye ilişkin sonuçları topluca görülüp değerlendirilir.
9. Değerlendirme yapılırken gözlenen öğrencinin ne kadar olumlu yönde, ne kadar olumsuz yönde özellikler gösterdiği davranışların çetelesi yapılır ve yoruma gidilir (132).

Gözlem Tekniğinin Avantajları ve Üstün Yanları

Bireyi tanımada gözlem tekniğinin bazı üstün ve yararlı yanları vardır. Bunlar, şöylece sıralamak mümkündür (133, 134, 135).

1. Gözlem, doğal koşullar altında izleme ve inceleme geniş olanaklar sağlayan birçok ölçme araçları ile elde edilemeyen orijinal, taze ve gerçeğe uygun bilgi sağlayan yararlı bir tekniktir.
2. Gözlem tekniği, bireyin sadece sözel ifadelerini değil, aynı zamanda onun düşünsel, devinışsel ve duygusal davranışlarını yani bireyin o andaki bütün davranışlarını ve bunlar arasındaki tutarlılık ve çelişkileri de izleme ve inceleme olanağı sağlar.
3. Gözlem bireyin çeşitli gelişim dönemlerindeki bütün halinde gelişmesini izleyerek gelişim özelliklerini karşılaştırmaya en uygun tekniklerden birisidir.

4. Gözlem, bilimsel inceleme için gerekli bilgileri toplamada her durum ve koşula uygun bir bilgi toplama tekniğidir. Yani gözlem, her yaştaki, her durumdaki, her olaydaki, her nesnedeki görüntüleri görmek ve izlemek için uygulanabilir.
5. Gözlem fazla araç ve gereç kullanmayı gerektirmeyen, kolayca uygulanabilen ve ekonomik bir tekniktir.
6. Gözlem tekniğini uygulamak için, özel zaman ayırmak, eğitim ve öğretim etkinliklerini engellemek, çalışanları işinden alıkoymak söz konusu değildir. Ders, iş, oyun, çalışma vb. etkinlikler sürüp giderken gözlem yapılabilir.
7. Gözlem bilgi toplamada önlem alındığı, ilke ve kullara uyulduğu takdirde güvenilir bir tekniktir.
8. Gözlem hem grupların ve hem de bireylerin incelenmesine uygun bir tekniktir.

Gözlem Tekniğinin Bazı Dezavantajları ve Sınırlılıkları

Bireyi tanıma hizmetlerinde gözlem tekniğinin yararlı ve üstün yanları yanında bazı dezavantajları ve sınırlı yönleri de bulunmaktadır. Bunlar aşağıda sıralanmıştır:

1. Gözlem yalnız gözlenen olayların, durumların, kişilerin, davranışların, özelliklerin, nesnelerin o anda görünen yönleri hakkında bilgi toplamaya olanak verir, verebilir. Bu görüntülerin nedenleri ve dayanakları hakkında bilgi vermez. Bunların ortaya çıkarılması için başka teknik ve yöntemler kullanılması gerekir.
2. Yapılacak bir gözlemin nesnelliği ve bilimselliği gözlemcinin önyargılarına, duygularına, anlama gücüne, olaylara bakış açısına, düşünsel, duygusal veya dış etmenlere bağlı olayları ve ilişkileri kavrama gücüne ve gözlem sonuçlarını kaydetmedeki duyarlılık derecesine bağlıdır. Bu nedenle her gözlem aynı derecede nesnel ve bilimsel olmayabilir. Bundan dolayı gözlemcinin bu alanda iyi yetişmiş olması gerekir.
3. Gözlemin doğal koşullar altında yapılması ve kontrol edilmesinde özellikle aynı durumun yaratılmasında birçok zorluklar vardır.

4. Bireyi tanıma teknikleri konusunda eğitim almamış kimselerin nesnellikten ve bilimsellikten uzak, yüzeysel gözlemler yaparak bireyleri etiketledikleri gözlenmektedir. Bu durum öğretmen öğrencisini, yöneticiler çalışanlarını, anne babalar ise çocuklarını gözlerken ortaya çıkabilmektedir.
5. Gözlem yapacak öğretmenlerin bu tekniğin kullanılmasına gereken önemi vermeleri gerekirse psikolojik danışmandan müşavirlik hizmeti almaları ve bu konuda kendilerini geliştirmeleri öğrencilerin gelişimlerini izlemede, ihtiyaç ve sorunlarını saptamada bu teknikten daha fazla yararlanmasını sağlayabilir.

Anekdot

Anekdot, Vak'a Kaydı, Olay Kaydı veya Olay Yazımı olarak da adlandırılmaktadır. Genel olarak *Anekdot, bir bilgi toplama tekniği değil gözlem sonuçlarının kaydedilmesi amacı ile geliştirilmiş özel bir formun adıdır* (136). Anekdot, herhangi bir öğrencinin belli bir ortamda, özgül bir davranışının ayrıntılı olarak betimlenmesidir (137). Anekdot, uzman, öğretmen ve yöneticilerin zaman zaman tanık oldukları ve önemli gördükleri iyi ve kusurlu olduğunu düşündükleri öğrenci davranışlarının sürekli olarak objektif ve ayrıntılı şekilde kaydedip saklamaları tekniğidir (138). Anekdotların gözlenen olayla ilgili objektif betimlemelere dayalı olması gerekmektedir. Çünkü, anekdotlar doğal koşullarda ortaya çıkan gerçek davranışları yansıttığı ölçüde yararlı olmaktadır (139).

Anekdotlar, somut durumları içinde öğrencilerin davranışlarını betimleyen bir dizi notlardır. Ancak bu notlar bir bakıma durumu fotoğraf gibi gösteren sözel betimlemeler olmalıdır. Yeterli sayıda ve koşulda tutulan Anekdotlar, öğrencinin davranış örüntüsü ya da gelişme biçimine ilişkin nesnel ipuçları sağlayabilir (140). Anekdotlarda öğrenciye ilişkin tüm gözlemler kaydedilmez. Anekdotlarda öğrencinin tipik olan olumsuz davranışlarının yanısıra olumlu davranışlarının ve dikkate değer diğer davranışların da kaydedilmesi gerekli ve önemlidir. Sonuçların geçerli olabilmesi için, öğrencinin davranışlarının kararlı, tutarlı olması ve gözlemcinin de objektif olarak kaydetmesi, yargı ve yorumlardan uzak durması gerekmektedir.

Bireyi tanıma hizmetlerinde kullanılacak Anekdotlar çoğu zaman hazır olarak okullarda bulundurulmaktadır. Eğer öğretmenler bunları kullanacaklarsa psikolojik danışmandan da yardım alarak amacı doğrultusunda kullanabilirler. Her

bir Anekdot kaydı sadece bir öğrenci için tutulması gerekmektedir. Bazen bir olay iki öğrenci arasında geçebilir. Bu durumlarda aynı Anekdot kaydı çoğaltılarak ikinci öğrencinin de dosyasına konulması gerekir. Bu Anekdotun alt kısmında bu kaydın her iki öğrenci için de onaylandığı belirtilmelidir.

Anekdot formları genellikle 10x15 cm boyutlarında hazırlanmış kartlardır. Bir Anekdot yada olay kayıt formunda aşağıdaki kısımların bulunması gereklidir (141, 142).

- ◆ Gözlemcinin adı, soyadı ve ünvanı
- ◆ Gözlenen öğrencinin adı, soyadı, numarası, sınıfı ve şubesi
- ◆ Olayın geçtiği yer ve zaman (Gerekli görülüyor ise ortamın koşulları)
- ◆ Gözlenen olayın objektif olarak betimlenmesi
- ◆ Gözlemcinin olay konusundaki yorumu
- ◆ Gözlemcinin önerileri, için ayrılmış kısımların bulunması gerekir.
- ◆ Gözlemi yapan kişinin, yorum yaparken objektif olması, hangi gözlem verilerinden yola çıkıldığını da belirtmesi gerekir.

Aşağıda kart biçiminde hazırlanan bir Anekdot örneği yer almaktadır.

Çizelge 1 : Kart Biçiminde Hazırlanmış Anekdot

Öğrencinin Adı ve Soyadı:	Tarih:...../...../.....
Sınıfı, Numarası:.....	Saat:
Yer:.....	
Davranış veya olay:.....	
.....	
.....	
.....	
Gözlemcinin Adı ve Soyadı:.....	
Yorum:.....	
.....	
.....	
Öneri:.....	
.....	

Anekdotların defter tipi veya dosya tipi şeklinde hazırlanmış olanları da bulunmaktadır. Gözlemci bu Anekdotlardan kendisine en uygun olanı seçerek kullanabilir.

Örnek bir Anekdot kaydı aşağıda verilmiş (143).

Çizelge 2: Örnek Anekdot Kaydı

Öğrencinin Adı ve Soyadı: <i>Gülal İNCEKARA</i>	Tarih: <i>20/04/2003 Salı</i>
Sınıfı, Numarası: <i>IV/C, 475</i>	Saat: <i>3. Saat Geometri Dersi</i>
Yer: <i>Okulun IV/C Sınıfı</i>	
Davranış veya olay: <i>Bugün geometri ara sınav notlarını öğrencilere bildirdim. Gülal 5 numara almıştı ve sınıfta başarı sırası 28'inci idi. Gülal dersten sonra yanıma gelerek sınava çok iyi hazırlandığını fakat beklediği düzeyde başarı gösteremediği için çok üzgün olduğunu söyledi ve ağlamaya başladı. Sınav kağıdını birlikte inceledik. Tanımlarla ilgili soruları gerçekten hatasız olarak cevaplandırmıştı. Ama problem çözümünde başarısızdı.</i>	
Gözlemcinin Adı ve Soyadı: <i>Matematik Öğretmeni Tahsin ANKAN</i>	
Yorum: <i>Gülal kanımca derslerine karşı sorumluluk duyan, başarı güdüsü ve umu düzeyi yüksek bir öğrenci. Ancak, kendisini başarıya götürecek çalışma yollarını bilmediğinden ya da gücünün sınırlı oluşundan dolayı yeterince genelleme ve transfer yapamamakta ve beklentisinin altında başarı gösterebilmektedir.</i>	
Öneri: <i>Gülal'a mümkünse bir farklı yetenek testi verilmesi yerinde olur.</i>	

Öğrenci hakkında hazırlanan anekdot kartları bir zarfta biriktirilip öğrencinin kişisel dosyasına konulur. Bu kartlar daha sonra her öğrenci ile ilgili ayrı ayrı olmak üzere okulun psikolojik danışma tarafından Psikolojik Danışma ve Rehberlik Servisince gözden geçirilerek elde edilen veriler o öğrencinin anekdot olayının geçtiği tarih sırasına, göre özetleme formuna geçirilir. Öğrencinin durumu ile ilgili yorum ve öneriler yazılıp gerekli değerlendirmeler yapılabilir.

Çizelge 3: Anekdot Özetleme Formu

Öğrencinin Adı ve Soyadı:.....			Kapsadığı Süre:.....	
Sınıfı, Numarası:.....				
Tarih	Yer	Gözlemci	Davranış	Yorum

Anekdotlar öğrencinin okuldaki yaşamının bir bölümünün (kesitini) vermeli, onun çeşitli durumlarda nasıl davrandığını gösteren yığılmalı bir bilgi bütünü olmalıdır.

Anekdot kayıtlarının etkili ve yararlı sonuçlar sağlayabilmesi için bir takım özelliklere sahip olması gerekir. Bu özellikler aşağıda sıralanmıştır (144).

1. Gözlem kayıtları gözlenen olaydan hemen sonra yapılmalıdır. Olayın üzerinden geçen zaman unutmaya ya da yanlış anımsamaya yol açabilir.
2. Gözlem kayıtları, gözlenen belirli davranışların nesnel bir anlatımını içermelidir.
3. Bir davranışın yorumları veya öneriler kayıtta yer almakta ise bunlar davranışlara ilişkin betimlemelerden ayrı tutulmalıdır.
4. Gözlemin dayandığı koşulların sonradan tam olarak anlaşılabilmesi için verilen bilgiler kendi başına yeterli olmalıdır.
5. Anekdot kaydı düzenlenmesi için özel bir neden olması gerekir. Anlatım bu özel nedeni açıkça ortaya koymalıdır.
6. Her kayıt sonrasında gözlemi destekleyici ek bilgiler varsa gözden geçirilmelidir.

Anekdot verileri diğer teknikler ile elde edilen veriler ve bilgilerle birlikte değerlendirilmeli ve psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri veya eğitimsel önlemler kapsamında öğrenciye nasıl yardım edilebileceği böylece kararlaştırılmalıdır. Anekdotlar yoluyla gerek öğretmenler ve gerekse de psikolojik danışmalar öğrencileri tanıma fırsatı bulurlar. Bunun yanı sıra velilere de bu yolla öğrencileri tanımları sağlanabilir.

Gözlem Listeleri

Gözlem listeleri, *gözlemcinin dikkatini gözlenebilir, belirli kişilik özelliklerine ve davranışlarına yöneltmek amacıyla* hazırlanmış ve gözlemlerin kaydedilmesinde kullanılan araçlardır (145). Gözlenecek davranış ifadelerini içeren ve gözlemlerin işaretlenmesi yoluyla kaydedilmesi için kullanılan araçlardır.

Gözlemsel tekniklere dayalı, gözlem listeleri, gerekli eğitsel önlemleri almak ve çeşitli kişilik ve davranış sorunlarına yardımcı olmak amacıyla daha çok okul öncesi eğitim ve özel eğitim alanında çocukların bütün halinde gelişmelerini izlemek için kullanılmaktadırlar. Gözlem listeleri, gözlemcinin amacına göre, çocukların düzeylerine ve okulun türüne göre birbirinden farklılıklar gösterebilir.

Gözlem listelerinde, çocuğun yaşına, gelişim dönemine uygun olarak yazılmış gelişim dönemi göstergeleri, becerileri, kişilik özellikleri, davranışları, ilgileri, kavramsal yeteneklerine ilişkin bir seri betimleyici sıfat ya da davranış ifadeleri bulunmaktadır. Gözlemi yapan kimse çocuğu veya öğrenciyi gözleyerek öğrencide veya çocukta gözlediği betimleyici ifadelerin karşısına, o özellik öğrencide varsa ve gözlemci de gözlemişse “evet bu ifade gözlemlendi” anlamında bir (✓) işareti veya parantez içerisine (x) koyarak belirtir. Gözlemci, gözleyemediği davranış ifadelerine ise işaret koymaz ve onları boş bırakır.

Aşağıda örnek bir gözlem listesi verilmiştir (146).

Örnek Gözlem Listesi

Kişisel özellikler:.....(öğrencinin adı ve soyadı).....

Gözlemcinin Adı veya Kodu:..... /

Gözlem Süreci (Gözlem Tarihi):..... tarihinden.....tarihine kadar

Öğrencinin Hangi Koşullar Altında Gözlendiği:.....

Yönerge: Aşağıda verilen, sizin öğrencide olduğuna inandığınız ve gözlediğiniz özellik ve karakteri belirten ifadelerin solundaki boşluğa çek (✓) koyarak işaretleyiniz.

Olumlu Özellikler	Olumsuz Özellikler
1. Görünüşü temizdir.	16. Güvenilir Değildir.
2. Sağlıklı olmaktan hoşnuttur.	17. İşbirliğine açık değildir.
3. Devamlı düzenlidir.	18. Otoriterdir.
4. Naziktir.	19. Bencildir.
5. Diğerleriyle ilgilenir.	20. Kabadır.
6. Diğer öğrenciler arasında popülerdir	21. Alaycıdır.
7. Liderlik yeteneği vardır.	22. Kibirlidir.
8. İyi bir mizah duygusuna sahiptir.	23. Dürüst değildir.
9. Kişisel olarak girişimcidir.	24. Otoriteye karşı gelir.
10. Çalışkandır.	25. Kabadaydır.
11. İyi bir karaktere sahiptir.	26. Aşırı saldırganıdır.
12. Olgundur.	27. Ürkek ve çekingendir.
13. Diğerlerinin hakkına sahiptir.	28. Kolayca ağlar.
14. Daime en iyisini yapar.	29. Hilekardır.
15. Farklı durumlarda kolaylıkla uyum sağlar	30. Aşırı meraklıdır.

Yorum:.....

Yine aşağıda okul öncesi çocuklarının zihinsel gelişimlerini gözlemek amacıyla hazırlanmış bir gözlem listesinden örnek durumlar verilmiştir (147).

Yönerge: Aşağıdaki zihinsel gelişimin her bir boyutunda sıralanan davranışlardan gözlediklerinizin başına (✓) işareti koyunuz. Bu davranışları göstermesi için ilgili durumlar oluşturunuz, ilgili sorular sorunuz.

A. Bilgilenme

- () Renkleri tanıır.
- () Adını söyler.
- () Telefon numarasını söyler.

B. Ayrıntılar

- () Nesneleri birbirinden ayırdedebilir.
- () Nesnelerin benzerliklerini bulur.
- () İnsan resmi çizerken ayrıntıları boyar.

C. Zaman ve yön kavramı

- () Haftanın günlerini bilir.
 - () Mevsimleri sırayla söyler.
 - () Yönleri isimleriyle söyler.
- (Gözlenecek davranışlar listesi devam etmektedir.)

Gözlem listesine bir başka örnek aşağıda verilmiştir. (148).

Yönerge: Farklı yaştaki her çocuğu uygun ortamlarda gözleyerek, çocuğun başardığı davranışı listede bulup o davranışın başındaki parantezin içine bir (x) işareti koyunuz.

3 Yaş

- () Elbisesini küçük bir yardımla giyip çıkarabilir.
- () Üç tekerlekli bisiklete binebilir.
- () Merdivenin her basamağını tek adımla çıkabilir.
- () Çatalla yemek yiyebilir.

4 Yaş

- () Yardım görmeden elbisesini giyebilir.
- () Ellerini, yüzünü yıkayabilir.
- () Yemeğini kendisi yiyebilir
- () Kendi başına tuvaletini yapabilir.

5 Yaş

- () Acemice de olsa kalem tutabilir.
 - () Kare ve üçgeni doğru olarak kopya edebilir.
 - () Koşma ve atlama davranışları gelişmiştir.
 - () Kesme yapıştırma işlemine karşı ilgilidir.
- (Her yaş düzeyinde davranışlar devam etmektedir)

Gözlem listeleriyle, çocuğun veya öğrencilerin varolan farklı nitelik, özellik ve davranışlar gözlenmektedir. Ancak bu listelerin önemli bir sınırlılığı gözlem davranış veya özelliğinin oluşum hızı, sıklığı, süresi gibi yönlerden bilgi sağlamamasıdır. Listeler kullanıldığında tarih konularak belli aralıklarla yeniden kullanılıp, gelişimler böylece izlenerek bu sınırlılık kısmen giderilebilir.

Derecelendirme Ölçekleri

Gözleme dayalı (gözlemsel) tekniklerden biri olan derecelendirme ölçekleri, bireylerin doğal ya da sistematik olarak düzenlenmiş koşullarda gözleme olanağı buldukları diğer kişilerin nitelik ve davranışları hakkında edindiği izlenimleri, gözlem sonuçlarını sayısal olarak belirtmeye yarayan araçlardır(149). Gözlem sonuçlarının sayısal verilere dönüştürülmesine yarayan derecelendirme ölçekleri ölçme araçları içerisinde sıralama ölçekleri grubuna girer.

Derecelendirme ölçekleri *bir bireyin belirli bir konuda çeşitli davranış özellikleri hakkında sıralanmış açıklayıcı ifade ya da cümlelerin bireyi tanıma ve gözlemi yapan kişi tarafından işaretlenmesini esas alır*. Derecelendirme ölçekleri bireyin her alandaki özelliği ile ilgili olarak, örneğin bağımsız davranabilmesi, işbirliği yapabilmesi, liderlik yeteneği, belirgin alışkanlıkları, kendine güveni gibi çeşitli konularda düzenlenebilir. İncelenen nitelik ve özellikler her insanda vardır ama belli derecelerde vardır. Herkesin belli derecede liderlik özelliği, alışkanlıkları, işbirliği veya kendine güveni vardır. İşte derecelendirme ölçekleri, gözlemlere dayalı olarak bireyde bir niteliğin veya özelliğin ne derecede olduğunu saptamaya ve gözlem sonuçlarını sayısal olarak ifade etmeye yarayan araçlardır.

Derecelendirme ölçekleri, bireyin bazı nitelikler bakımından derecelemesi amacıyla da kullanılmaktadır. Derecelendirme ölçeklerinin bir kısmı bireyin kendisi hakkında yine kendisinin bilgi vermesine dayanır.

Derecelendirme ölçeklerinin çok çeşitleri vardır. Bunlardan en yaygın olarak kullanılanları, 1) **sayısal derecelendirme**, 2) **grafiksel derecelendirme** (a- yatay grafiksel, b-dikey grafiksel), 3) **betimsel grafiksel** derecelendirme ölçekleridir. Aşağıda bunlar kısaca açıklanmıştır.

1. Sayısal Derecelendirme Ölçekleri: Sayısal derecelendirme ölçeklerinde değerlendirilen kişinin sözkonusu olan "niteliğe" sahip olma derecesi sıralama süreci içerisinde sayısal olarak ifade edilir. Sıralamayı gösteren dereceler bazen, sözel ifadeler, bazen de sayı ve söz olarak birlikte belirtilmektedir. Dereceler 3, 5, 7'li olabilir. Her derecenin sayısal olarak puan karşılığı vardır. Gözlemci ya da sayısal derecelendirme ölçeğini dolduran kişi, gözlenen bireyde o niteliğin ne derecede olduğunu ilgili derecenin karşılığı olan sayıyı işaretleyerek belirtir. Sayısal derecelendirmeye ilişkin bir örnek aşağıda verilmiştir (150).

Örnek 1:

Açıklama: Aşağıda grup çalışmaları ile ilgili olarak verilen nitelikler yönünden kişinin durumunu beş kategori içinde derecelendiriniz. Uygun olan dereceye ilişkin sayıyı bir yuvarlak içine alınız. Davranışın gelişmişlik derecesi üstün ise (5), ortanın üstü ise (4), orta ise (3) ortanın altı ise (2), çok geri ise (1)'i yuvarlak içine alınız.

Davranışlar	Gelişme Derecesi				
1. Başkaları konuşurken dinler mi?	1	2	3	4	5
2. Konuşmalarının konu ile ilgi derecesi	1	2	3	4	5
3. Başkaları ile birlikte çalışır mı?	1	2	3	4	5
4. Grup başkalarıyla işbirliği halinde çalışır mı?	1	2	3	4	5

: (liste devam edebilir)

Örnekte görüleceği gibi dereceleri işaretleme, her davranış cümlesinin karşısına konabileceği gibi, bu davranışların başına bir parantez açılarak derecelere karşılık gelen rakamlardan birisini bu parantezin içine yazma biçiminde de olabilir. Buna ilişkin örnek aşağıda verilmiştir.

Örnek 2:

Açıklama: Aşağıda grup çalışmaları ile ilgili olarak verilen nitelikler yönünden kişinin durumunu beş kategori içinde derecelendiriniz. Uygun olan dereceye ilişkin sayıyı o davranışın başındaki parantezin içine yazınız. Davranışın gelişmişlik derecesi üstün ise (5), ortanın üstü ise (4), orta ise (3), ortanın altında ise (2), çok geri ise (1) rakamlarını (sayısını) yazınız.

Derece	Davranışlar
()	1. Başkaları konuşurken dinler mi?
()	2. Konuşmalarının konu ile ilgili derecesi
()	3. Başkaları ile birlikte çalışır mı?
()	4. Grup başkalarıyla işbirliği halinde çalışır mı?

(liste devam edebilir)

Öğretmenlerin öğrenci kararlarını değerlendirme işleminde not vermeleri sayısal ölçeklere bir örnek olabilir (5 = pekiyi, 4 = iyi, 3 = orta, 2 = zayıf ve 1 = pek zayıf gibi). Yine öğrencilerin derslere ilgi derecesini öğrenmek isteyen bir psikolojik danışman öğretmenlerden, öğrencilerini şu ifadelerle göre derecelendirmelerini isteyebilir. Çok ilgili, ilgili, oldukça ilgili, ilgisiz ve çok ilgisiz gibi. Sonra bunlara baştan itibaren 5, 4, 3, 2, 1 gibi sayısal puanlar verebilir. Sayılar ve onların ait olduğu nitelikler doğru bir şekilde anlaşılır ve kullanılırsa bu yolla kişiler hakkında oldukça geçerli yargılara götüren veriler elde edilir (151).

Sayısal derecelendirme ölçekleri başta eğitim alanı olmak üzere çeşitli alanlarda sıklıkla kullanılan, geliştirilmesi ve uygulanması kolay, ekonomik araçlardır. Bu çeşit ölçekleri sınırlıkları ise gözlemin sınırlıklarıyla doğru orantılıdır.

2. Grafikselsel Derecelendirme Ölçekleri: Grafikselsel derecelendirme ölçeklerinde gözlenen nitelik veya davranış, bir doğru üzerinde dereceli olarak gösterilir. Bu doğru çizgi yatay veya dikey olarak kullanılabilir. Bu çizginin yatay veya dikey olmasına göre grafikselsel derecelendirme ölçekleri a) Yatay – grafikselsel derecelendirme, b) Dikey – grafikselsel derecelendirme ölçekleri olarak ikiye ayrılmaktadır.

a) Yatay Grafikselsel Derecelendirme Ölçekleri: Yatay grafikselsel derecelendirme ölçeklerinde doğru çizgi yatay konumdadır. Yatay doğru eşit olarak birimlere ayrılmıştır. Her birim sayısal olarak da derecelendirilmiştir. Yatay doğrunun üzerine ölçülen niteliğin azlık veya çokluk derecesini gösteren sayı, sözcük veya ifadeler konur. Derecelendiren kişi, bireyin bir nitelik yönünden olan durumunu

derecelendirmiş doğru üzerine bir (x) , bir (√) çek işareti veya uygun sayılardan birini yuvarlak içine almaktadır. Yatay grafiksel derecelendirme ölçeğine bir örnek aşağıda verilmiştir (152).

Örnek 3:

Açıklama: Aşağıda verilen nitelikler yönünden bireyin durumunu en iyi şekilde betimleyen dereceyi gösteren yere bir (x) işareti koyunuz.

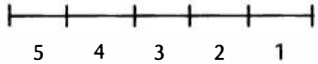
Davranışlar

Derecesi

Düzenli

Düzensiz

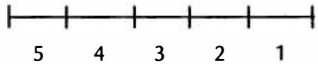
1. Düzenlilik yönünden genel görünüşü

Uyumlu

Uyumsuz

2. Grup içindeki uyumu

Kararlı

Kararsız

3. Duygusal kararlılık

Yatay grafiksel derecelendirme ölçekleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu tür ölçeklerde gözlemci veya öğretmenler tarafından öğrencinin çeşitli nitelikleri gözlenerek değerlendirilir. Değerlendirmeler derecelerle ifade edilebilmekte ve böylece bir niteliğin öğrencide ne derecede olup olmadığına ilişkin bilgi elde edilebilmektedir.

b) Dikey Grafiksel Derecelendirme Ölçekleri: Dikey grafiksel derecelendirme ölçeklerinde, grup içindeki bireylerin tümü tek bir nitelik yönünden değerlendirilmektedir. Dikey doğrulu bir derecelendirme ölçeğine ilişkin örnek aşağıda verilmiştir (153).

Örnek 4 :

Açıklama: Belirtilen nitelik yönünden, öğrencinin gelişmişlik durumunu a-dının bulunduğu dikey aralık içine ve uygun yüzdeliğin karşısına bir (x) işareti koyarak belirtiniz.

Çizelge 4 : Öğrencilerin Arkadaş İlişkileri Yönünden Durumları

(%) Derece	Değerlendirilecek Öğrenciler														(%) Derece
	M	K	H	S	P	R	A	E	F	Ç	O	N	Ş	C	
100															100
90					X					X					90
80		X											X		80
70				X				X							70
60							X							X	60
50											X				50
40									X						40
30															30
20															20
10															10
0															0

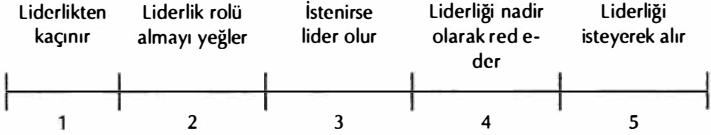
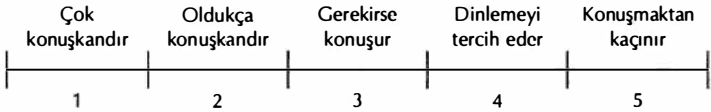
Burada 14 kişilik bir form arkadaşlık ilişkisi değerlendirmek için verilmiştir. Değerlendirme 100 üzerinden yapılmış ve rakamlar 10'luk olarak verilmiştir. Her harf bir öğrenciyi göstermektedir. Gruptaki arkadaş ilişkileri bakımından "P" ve "Ç" %90, "K" ve "Ş" %80, "S" ve "E" %70, "A" ve "C" %60, "O" %50 ve "F" ise %40 durumundadır. Buna göre arkadaşlık ilişkileri iyi olan öğrenciler "P" ve "Ç" dir. Arkadaşlık ilişkileri iyi olmayan öğrenci ise bu ölçekte "F" olarak görülmektedir. Öğretmenler isterlerse başka nitelikler bakımından ve sınıftaki tüm öğrencilere yönelik olarak başka formlar geliştirerek uygulayabilir.

3. Betimsel – Grafikselsel Derecelendirme: Bu tür ölçeklerde bireyin bir niteliği yatay grafikselsel derecelendirmede olduğu gibi derecelendirilir. Tek farkı betimsel – grafikselsel derecelendirme ölçeklerinde dereceler doğru üzerinde hem sayıların, hem betimsel ifadelerle yer almaktadır. Böylece betimsel – grafikselsel derecelendirme ölçeklerinde dereceler betimsel olduğu için gözlemcinin daha ayrıntılı ve dikkatli bir yargıya varma olasılığı artmaktadır. Bu özellikleriyle betimsel – grafikselsel derecelendirme ölçeklerinin diğerlerine göre geçerlik ve güvenilirlikleri daha yüksektir (154, 155).

Betimsel – Grafikselsel derecelendirme ölçeklerine bir örnek aşağıda verilmiştir (156, 157).

Örnek 5:

Açıklama: Aşağıda verilen her niteliğin altında verilen yatay çizgi üzerine bir (x) işareti koyarak bireyin o nitelik yönünden durumunu belirtiniz.

1. Öğrencinin liderlik niteliği**2. Öğrencinin bir grupta rahat konuşabilme niteliği**

Derecelendirme ölçeklerine bazı hatalar karışmaktadır. Bu hatalar aşağıda kısaca verilmiştir (158, 159).

1. Genelleme Hatası: Gözlemcinin, gözlenen bireyin genel görünüş, inanış ve kanısını onun gözlenen farklı bir niteliğine genellemesidir. Örneğin; öğretmenin akademik açıdan başarılı olan bir öğrencinin bütün diğer özelliklerini de gerçekte olduğundan iyi olarak dereceleme eğilimi göstermesi gibi.

2. Kişisel Yanlılık Hatası: Gözlemcinin, değerlendirilen öğrencilerin tümünü aynı veya benzer derecelere koymasındır. Üç şekilde görülür. a) Bonkörlük hatası, b) Cimrilik (nankörlük) hatası ve c) Merkeze yığılma hatası şeklinde görülür. Gözlemci cimrilik hatası yaparak öğrencileri düşük derecelere; bonkörlük hatası yaparak üst derecelere koyabilir. Ayrıca öğrenci orta derecelerde toplayarak merkeze yığılma eğilimi içerisinde olabilir.

3. Mantık Hatası: Gözlemci birbirine benzer nitelikleri birbirinden ayıramaz ve karıştırabilir. Böylece iki farklı niteliği aynı dereceye koyabilir. Örneğin; zeka ile başarıyı karıştıran bir gözlemci, öğrencilerin zekalarına göre derecelendirme adına onları başarılarına göre sıraya koyabilir.

4. Gözlem Yetersizliği Hatası: Bir bireyin (öğrencinin) bir niteliğini derecelendirirken gözlemcinin yeterli gözleme sahip olması gerekir. Yeterli gözlem yapılmayan derecelendirmeler geçerli olmaz. Yeterli gözleme dayalı olmadan yapılan derecelendirmelere gözlem yetersizliği hatası denilmektedir.

Derecelendirme Ölçekleri Hazırlanırken ve Uygulanırken

Gözönünde Bulundurulacak Noktalar

Derecelendirme ölçeklerinin hazırlanmasında ve kullanılmasında hataları önlemek amacıyla uygulaması gereken noktalar aşağıda sıralanmıştır (160, 161).

1. Dereceleme yoluyla az sayıda özellik değerlendirilmeye çalışılmalıdır. Bir listede 5-10 özellikten fazla özellik değerlendirilince hata olasılığı artmaktadır.
2. Ölçeği hazırlarken özenle davranılarak ölçeğin en iyisini hazırlamak gerekir. Bu konuda betimsel derecelendirme ölçeği önerilmektedir.
3. Ölçeklerde dereceler çok fazla tutulmamalıdır. Bu derecelendirilecek durumun özelliğine bağlıdır. Genellikle 3-5'li derecelendirmelere ayırmak uygun olur.
4. Gözlemci, derecelendirilecek nitelik ile ilgili yeterince gözleme sahip olmalıdır.
5. Eğer mümkün ise dereceleyecek gözlemci sayısını arttırmalı ve verdikleri sonuçların ortalaması alınmalıdır.
6. Gözlemi yapacak kişiler önceden gözlem, derecelendirilecek nitelikler ve yapılan hatalar konusunda eğitilmelidir.
7. Elde edilen bilgiler, geçerlik ve güvenilirliği incelendikten sonra uygulanmaya konulmalıdır.

Derecelendirme ölçeğini, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri çerçevesinde okullarda öğrenciye, sınıf rehber öğretmenine, okul psikolojik danışmanı, yöneticiler, diğer öğretmenler, öğrenci velileri uygulayabileceği gibi, kimi zaman öğrenci kendisine de uygulayabilir. Derecelendirme ölçeklerinin geçerlik ve güvenilirlikleri çok yüksek değildir. Diğer bireyi tanıma teknikleriyle elde edilemeyen bilgileri toplamak için kullanılabilir. Derecelendirme ölçekleriyle elde edilen bilgiler, diğer bilgilerle birlikte kullanılmalıdır.

3. Sosyometrik Teknikler

Sosyometri

Gözleme dayalı bireyi tanıma tekniklerinden biri olan *sosyometri*, bir grubu oluşturan bireylerin sosyal ilişkileri, grubun yapısı, birbirleriyle olan ilişki-

lerin duygusal biçimleri, grup içindeki alt gruplar, grubun genel görünümü, ahenği grup bütünlüğü hakkında objektif bilgi edinmek için kullanılan güvenilir bir tekniktir (162). Grup ilişkilerini değerlendirmeye yarayan sosyometri, bireylerin grup içinde kabul edilme derecesini, rolleri ve etkileşim biçimleri hakkında bilgi sağlar (163). Sosyometri bireyi tanımak için onu tanıyan başkalarından bilgi alma esasına dayanır.

Sosyometri tekniği, özellikle okuldaki, öğretmen ve psikolojik danışmanların öğrencilerin sosyalleşmelerine katkıda bulunması için, gruptaki öğrencilerin gözüyle grubun genel yapısını ve gruptaki etkileşim ağını bilmelerine yarar. Öğrencilerin ilişki yapılarını tanımak, yeniden düzenleyerek geliştirmek, bu ilişkilere dayalı sosyal programlar geliştirmek amacıyla da uygulanabilmektedir. Sosyometri, grubun yapısını, alt grupları, lider ve terk edilmiş öğrencileri ortaya çıkaran bir grup tekniğidir.

Sosyometri, bireylerin grup içinde, bireylerle ilişkilerini incelediğinden, grubun yeniden yapılandırmasına da katkıda bulunmaktadır. Örneğin okullarda öğrencilere “kiminle oturmak” istedikleri sorularak sınıfta yeni bir oturma planı yapılabilir. İş hayatında “kimle çalışmak istedikleri” sorularak alınan sonuçlara göre ekipler oluşturulabilir.

Sosyometrinin Uygulanması

Sosyometri uygulanırken öncelikle sosyometri uygulanacak grup üyelerine bir ölçüt verilmektedir. Örneğin; öğretmen etkin bir çalışma grubu oluşturmak istiyorsa, bu amaç için en uygun soru “sınıf içi bir projede birlikte çalışmayı tercih edeceğiniz üç arkadaşınızın ismini tercih sırasına göre yazınız” olabilir. Öğretmen veya psikolojik danışman, öğrencilerin yakınlık ve psikolojik kabul derecelerini ölçmek istiyorsa, “sınıfta en çok sevdiğiniz üç arkadaşınızın ismini yazın” veya “üzüntülerinizi, sırlarınızı paylaştığınız üç arkadaşınızın adını tercih sırasına göre yazın”, “birlikte sinemaya gitmek istediğiniz üç arkadaşınızı tercih sırasına göre yazın” veya öğretmenler sınıflarındaki öğrencilerin istediği arkadaşlarıyla aynı sırada oturmalarını sağlamak amacıyla “aynı sırada birlikte oturmak istediğiniz üç arkadaşınızın ismini tercih sırasına göre yazın” gibi yönergeler vererek sosyometri uygulayabilir. Uygulama için öğrencilere sosyometri cevap kartları dağıtılarak, amaç ve uygulama açıklanır, gizlilik ilkesine uygulayacağı belirtilir. Öğrenciler yanıtları verirken onların birbirlerini görmemeleri ve birbirleriyle işaretleşmeden doldurmaları sağlanır. Örnek bir Sosyometri Cevap Kartı Örneği Çizelge 5’de verilmiştir.

Çizelge 5 : Sosyometri Cevap Kartı

Öğrencinin Adı ve Soyadı:	
Tarih:/...../.....	
Tercih Sırası	Tercih Edilen Öğrencinin Adı ve Soyadı
1.	
2.	
3.	

Sosyometri cevap kartında da görüldüğü gibi, sınıftaki her öğrenci, verilen ve tercih sırasına göre arkadaşlarının adını ve soyadını ve cevaplandıran kişinin yani kendi adını ve soyadını da yazmaktadır. Böylece hangi öğrencinin verilen ölçüte ve duruma göre kimleri ne derecede tercih ettiği gözlenebilmektedir. Bir uygulamada öğrencilere birden çok ölçüt verilecekse, karşılıklı olmaması için ölçüt sayısı kadar cevap kartı verilmesi uygun olur.

Sosyometrik anketin elde edilen sonuçlar bir çizelge veya tabloda düzenlenerek gösterilir. Bir ölçüte göre üç tercihten bir sosyometri sonucu aşağıdaki Çizelge 6'da verilmiştir (164).

Çizelge 6: Sosyometri Sonuçları Özet Çizelgesi

Grup Üyeleri		Seçenler										Toplam Tercih Derecesi			Seçilme Puanı
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	İ	1.	2.	3.	
S e ç i l e n l e r	A		1			3		1		2		2	1	1	9
	B			2				3					1	1	3
	C		3			1		2	1	1	3	3	1	2	12
	D	1		1			2			3		3	1	1	9
	E						1					1			3
	F	3			2				3				1	2	4
	G			3	1	2	3					1	1	2	7
	H									1		1			3
	I				3				2				1	1	3
	İ	2	2							2			3		6

Çizelge 10'da öğrencilerle ilgili sosyometri sonuçları gösterilmiştir. Her öğrencinin tercih ettiği öğrencilerin çetelesi yapıldıktan sonra derecelerinin frekansları yazılır. Örneğin, çizelgede 6'da öğrenci A, 2 öğrenci tarafından 1. tercih, bir öğrenci tarafından 3. tercih ve 1. öğrenci tarafından 2. tercih olarak gösteril-

miştir. Seçme derecelerine de ağırlık puanı verilir. Çizelge 6'da, 1. tercihin ağırlık puanı 3, 2. tercihininki 2 ve 3. tercihlerin ağırlıklı puanı ise 1'dir. Öğrencinin toplam puanını hesaplamak için her seçme derecesindeki frekans sayısı o derecenin ağırlık puanı ile çarpılır. Her öğrencinin çarpım toplamı alınarak seçilme puanı elde edilir. Örnek olarak A öğrencisinin ağırlıklı toplam seçilme puanı şöyle bulunabilir.

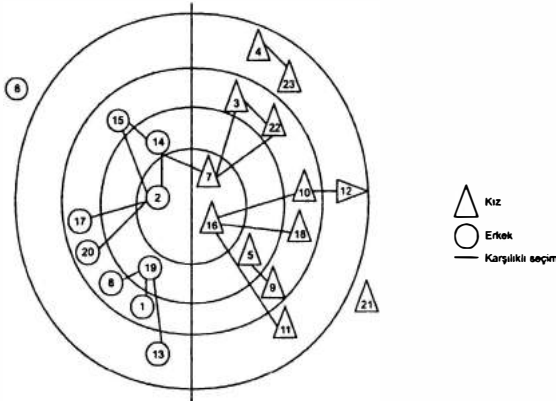
$$(2 \times 3) + (1 \times 2) + (1 \times 1) = 9 \text{ (seçilme puanı).}$$

Çizelgede C öğrencisi 12 puanla en yüksek puana sahiptir. Onu 9'ar puanla A ve D öğrencileri izlemektedir. En düşük puanları ise B, E, H ve I öğrencileri almıştır.

Sosyometri puanlarını içeren çizelgedeki verilere göre grup üyelerinin (sınıftaki öğrencilerin) birbirlerine olan sosyal ilişki ve uzaklıklarını gösteren bir harita oluşturulur buna sosyogram denir. Sosyogramla grubun ilişkiler örüntüsü daha açık ve anlaşılır hale gelmektedir. Sosyometri de en çok tercih edilen öğrenci genellikle merkeze alınarak daha az tercih edilenler ise kenarlara yerleştirilerek, sosyogram çizilir (165). Grup üyeleri (sınıftaki öğrenciler) kız ise üçgen, erkek ise daire sembolleriyle gösterilir. Burada farklı renklerle de gösterilebilir. Sembol ve işaretlerin ne anlama geldiği mutlaka sosyogram çizilen kağıtta belirtilmelidir.

Aşağıda bir sosyogram örneği Çizelge 7'de verilmiştir (166).

Çizelge 7 Bir Sosyogram Örneği

Bu sosyogramda karşılıklı seçimler gösterilmektedir. En çok tercih edilenler merkezde bulunmaktadır. Bu öğrenciler 2, 7 ve 16 nolu öğrencilerdir. Bu öğrencilerin grupta “lider” ya da “yıldız” öğrenciler oldukları söylenebilir. Sosyogramda 6 ve 21 nolu öğrenciler sınıfta grubun dışında kaldıkları, bu öğrenciler kimseyi seçmediği gibi kimsenin de bu öğrencileri seçmediği görülmektedir. Bu öğrencilerin “izole” edildikleri veya gruba yeni geldikleri için onlar hakkında herhangi bir yorumda bulunulmadığı söylenebilir 4 ve 23 nolu erkek öğrencilerin karşılıklı olarak birbirlerini seçtikleri ve başka kimseleri seçmedikleri ve başka kimse ile ilişkilerinin olmadığı ve özel bir ilişki kurdukları söylenebilir. Kızlar ve erkeklerin kendi cinslerini seçtikleri de söylenebilir. Ayrıca 8, 19, 1 ve 13 nolu öğrencilerin bir klik oluşturdukları görülmektedir.

Sosyogram sınıftaki sosyal ilişkiler bakımından öğretmene şu bilgileri sağlar (167). **Liderler**; diğer üyeler tarafından önder olarak seçilen, fikirlerine başvuru ve kararlarına uyulan kişilerdir. **Terkedilmişler**; üyelerin hiçbirisi tarafından arkadaş olarak seçilmeyenler. **Reddedilenler**; gruptaki üyelerden bazıları tarafından sevilmeyen kişi olarak belirtilenler. **Karşılıklı çekenler**; grup içinde sadece karşılıklı olarak birbirini seçen çiftler. **Klikler**; büyük gruptan soyutlanarak kendi içlerinde birbirlerini seçerek küçük grup oluşturanlardır.

Sosyograma bakarak grup içinde en çok tutulan, sevilen, yeğlenen kişilerle, yalnız kalan, uyum zorluğu çeken bireyler hemen anlaşılabilir. Bu yolla elde edilen bilgiler rehberlik için önemli bir kaynaktır. Öğretmen ve psikolojik danışmanlar bu bilgilerle öğrencilere gerekli rehberlik yardımı sağlamaya çalışırlar.

Sosyogramda gözlenen lider, yalnız, reddedilen kimseler ile ilgili gruplar ve klikler dikkatle incelenir ve bu yapıların oluşmasının nedenleri üzerinde durulur. En çok tercih edilen öğrencilerin yüksek derecede sosyal ilişki kurduklarına inanılır. Bunların gerçekten liderlik özelliği taşıyıp taşımadığı araştırılabilir. Öğrencilerin seçtikleri liderin özelliklerine göre, grup yapısı ve özelliğini anlamak mümkündür.

Sosyometri sonucunda özellikle, istenilmeyen, grup dışı bırakılmış öğrencilerle ilgilenerek, onları gruba kazandırmak gerekir. Öğretmen; kimlerde ne gibi özellikleri geliştirmesi gerektiğini düşünmeli, istenmeyen öğrencilerin niçin istenmediğini anlamaya ve uyum sorunlarını çözümlemeye çalışmalıdır.

Sosyometri Tekniğinin Uygulanmasında Dikkat Edilecek İlke ve Kurallar

Sosyometri tekniği kullanılarak toplanan bilgilerin doğru ve geçerli olabilmesi için uygulamada izlenmesi gereken bazı ilke ve kurallar aşağıda verilmiştir (168, 169)

1. Sosyometrinin uygulanabilmesi için uygulama yapılacak gruptaki bireylerin veya sınıftaki öğrencilerin birbirlerini yeterince tanımaları gerekir.
2. Sosyometri uygulaması, samimi ve katılımcı bir hava içerisinde gönüllüğe dayalı olarak, baskıdan uzak, rahat ve özgür bir ortamda yapılmalıdır.
3. Sosyometri uygulaması, kimsenin yardımı olmadan kendi kendine yazacak düzeyde okuma ve yazma bilenlere uygulanmalıdır.
4. Sosyometri uygulayacak öğretmenler ve uzmanlar sosyometri tekniğini uygulayabilecek yeterliliğe sahip, grupta iyi ilişkiler içinde olan kimseler olmalıdır.
5. Sosyometri sonuçları gizli tutulmalı, elde edilen veriler özenle kullanılmalıdır.
6. Sosyometri uygulamalarında, tercihte esas olabilecek ölçüt açık ve anlaşılır olmalı ve tek bir içeriğe sahip olmalıdır.
7. Bireylerarası ilişkiler değişken olduğundan, aynı ölçüte dayalı sosyometri uygulaması belli aralıklarla tekrar edilmelidir. Bireyin dinamik ve hızla değişen bir varlık olduğu unutulmamalıdır.
8. Sosyometrik veriler sadece verilen ölçüt ve uygulanan zaman için geçerlidir. Bu niteliğe ilişkin veriler bireyin tüm özelliklerine genellemek ve yorumlamak yanlışlara götürür. Dolayısıyla sosyometri sonuçları sadece o özel durum ve sınırlı olan için geçerlidir.
9. Sosyometri uygulamasının kalabalık sınıflarda veya gruplarda yapılması oldukça zordur. Bu nedenle sınıfta öğrenci sayısı 25-30'u geçmemelidir.

Sosyometri uygulamalarında önerilen ilke ve kurallara uyulduğu takdirde oldukça güvenilir ve sonuçlar elde edilebilir.

Kimdir Bu? (Bil-Kim) Tekniği

Gözlemsel teknikler içerisinde yer alan Kimdir Bu? Tekniği; *Bil – Kim* veya *Bu – Kimdir?* gibi adlarla da anılmaktadır. Kimdir bu tekniği birbirlerini tanıyan bir grup içindeki bireylerin birbirleri hakkındaki görüşlerine dayanmaktadır. *Kimdir bu tekniği, bir grubun sosyal dokusu içerisinde bireylerin kendilerini ve içerisinde bulundukları gruptaki diğer bireyler tarafından nasıl algılandıklarını, ilişki biçimlerini, kabul ve red derecelerini anlamaya ve böylece bireylerin birbirlerini ve kendilerini değerlendirmesine yarayan bir tekniktir.* Böylece kimdir bu tekniği bireyin kendini nasıl gördüğü ve başkaları tarafından nasıl görüldüğünü ortaya çıkaran ve bireyin bağdaşım hali hakkında bilgi veren bir tekniktir. Bireyin kendisini nasıl gördüğü ve başkaları tarafından nasıl görüldüğü arasındaki uyuma derecesine de bağdaşım denir. Bireyin uyumsuzluk derecesinin yüksek olması onun kendisiyle veya başkalarıyla uyumsuzluk içinde olduğunu, uyum ve psikolojik sorunlarının olabileceğine işaret etmektedir.

Kimdir bu tekniğinde, bir dizi kişilik özelliği, davranış betimlemesi, grubun genel durumu, özellikleri, gelişim dönemi, sosyal ilişkiler ve gözlemcinin amacı da dikkate alınarak genellikle gruptaki bireyleri ifade edilen bazı yönlerden betimleyecek 10-30 arasında ifade sıralanmakta ve kişiden grup içerisinde bunlara uyan kişi yada kişileri yazması istenmektedir. Betimsel ifadeler olumlu ve olumsuz davranış, özelliklerini ve durumları yansıtır. Bu ifadeler standart değildir, tekniği uygulayacak psikolojik danışman veya öğretmen amacına göre uygun sayı ve içerikte ifade yazarak kimdir bu listeleri hazırlayabilirler. Kimdir bu listesinde yer alacak ifadelerin açık ve anlaşılır olması gereklidir.

Kimdir bu tekniğinin uygulanması için hazırlanan formun başında bir açıklama kısmı bulunur. Bu açıklamada Kimdir bu tekniğinin hangi amaçla hazırlandığı, kaç tane ifade bulunduğu, betimsel ifadelerle nasıl cevap verileceği, elde edilecek bilgilerin ne amaçla kullanılacağı ve öğrenciye ne açıdan yararlı olacağı konusunda bilgiler yer alır.

Kimdir Bu tekniğinde kullanılan forma ilişkin örnek bir form aşağıda verilmiştir (170).

Çizelge 8: Kimdir Bu? Formu

Betimsel İfadeler	Kim Bu?
1. Heyecanlı ve telaşlıdır.	
2. Daima neşeli ve sokulğandır.	
3. Çoğu zaman neşesiz ve sıkılgandır.	
4. Başkalarına yardım etmekten hoşlanır.	
5. Başkalarına yardım etmekten hoşlanmaz.	
6. Başkalarına çok saygı gösterir.	
7. Başkalarına karşı pek saygılı davranmaz.	
8. Üzerine aldığı bir işi mutlaka yerine getirmeye çalışır.	
9. Üzerine aldığı bir işi çoğu kez yarıda bırakır.	
10. Ödev ve sorumluluklar almaktan hoşlanır.	
11. Ödev ve sorumluluklar almaktan hoşlanmaz.	
12. Söylenen bir sırrı hemen başkalarına da duyurur.	
13. Kendine söylenen bir sırrı uzun süre saklar.	
14. Söylenen bir sözden hemen alınır; şakadan hoşlanmaz.	
15. Şaka yapmaktan ve şaka yapılmaktan hoşlanır.	
16. Fazla hareketli değildir; sessiz sessiz çalışır.	
17. Konuşmayı fazla sevmez; herkes konuşurken o sessiz durur.	
18. Daima temiz ve düzenli olmaya çalışır.	
19. Temizlik ve düzene pek dikkat etmez.	
20. Sevimli ve güler yüzlüdür.	
21. Arkadaşlarına çoğu kez soğuk davranır.	
22. Zeki ve bağımsız hareket eder.	
23. Hareketlerinde düşüncesizdir.	
24. Soğukkanlı davranır ve daima düşünceli hareket eder.	
25. Üzerine aldığı bir işi çabucak bitirmek ister, sabırsızdır.	

Formda da görüldüğü gibi, her betimsel ifadenin karşısında, öğrencilerin okudukları betimsel ifade, davranış veya duruma uygun olan arkadaşlarının adını ve soyadını yazmaları için her bir ifadenin karşısında bir Kimdir bu sütunu bulunmaktadır. Kimdir Bu formunu veya listesini dolduracak öğrenciler listede veya formda yer alan diğer ifadelerin karşısındaki bu sütuna da aynı öğrencinin adını yazabileceği gibi ifade kendisine uygun düşüyorsa kendi adını da yazabilir. Uygulamacının amacına bağlı olarak, Kimdir bu formunu veya listesini dolduran kimse formda gerekirse adını veya soyadını yazabilir. Eğer öğrencinin kendisini nasıl gördüğü, başkalarının nasıl görüldüğü ve hangi öğrencinin kimi nasıl gördüğü

amaçlanırsa öğrencinin Kimdir Bu listesine veya formuna adını ve soyadını yazması yararlı olur.

Kimdir bu formuna verilen cevapların betimsel ifadelerle göre değerlendirilebilmesi için sonuçlar bir tabloya çetelenerek gösterilir. Buna ilişkin bir örnek aşağıda verilmiştir (171).

Çizelge 9 : Kimdir Bu? Sonuçlarının Betimsel İfade, Davranış ve Durum İfadelerine Göre Değerlendirilmesi

DAVRANIŞLAR KİŞİLER	BETİMSSEL DAVRANIŞLARIN NUMARASI										TOPLAM		
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Anılma Sayısı	Anma Sayısı	Uyma Sayısı
Ayşe	/		X	/X			/		/	X	4	3	1
Mehmet	/X		/		//			/	X		5	2	1
Ali		/X				//	X			/X	4	3	2
Nuray	X			//		X		/			3	2	0
Filiz	//	X			/X						3	2	1
Betül	X		/		/X	/			/X	X	4	4	2

Çizelgede görüldüğü gibi betimsel ifadeler sözel ifadeler sığmayacağından numaraları ile yazılmıştır. Tablonun sol tarafında sınıftaki öğrencilerin isimleri bulunmaktadır. Çizelgede öğrencilerin kaç davranış yönünden gruptaki kişiler tarafından “anıldığı” (anılma), öğrencinin kaç nitelik yönünden kendini “andığı”na (anma) ilişkin çetele bulunmaktadır. Ayrıca anma ile anılmanın birbirine uyma sayısı belirtilmiştir.

Çizelgede çeteleme işlemi yapılırken, kutu içine öğrenci başkası tarafından belirtilmişse (anılma) (/) işareti, kendisi tarafından belirtilmişse (anma) bir (x) işareti ile gösterilir. Ayrıca, nitelik yönünden öğrencinin kendisini değerlendirmesinin sınıftaki diğer öğrencilerin değerlendirmesi ile tutarlı olduğunu göstermek için (uyma sayısı) ise çizelgede ilgili yere (/x) işareti konur. Örnek olarak, çizelge incelendiğinde Nuray’ın tutarlılık ve uyum düzeyinin değerlerine göre biraz düşük, Ali ile Betül’ün uyum düzeylerinin ise değerlerine göre biraz daha iyi olduğu gözlenmektedir.

Toplam sütunundaki anılma derecesi başkaları, anma derecesi ise öğrencinin kendisine göre davranışlarındaki çeşitliliği, uyma derecesi ile kendisinin ve başkalarının görüşlerindeki tutarlılığı göstermekte ve uyumlu bir kişiliğin göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Kimdir Bu tekniğinde sınıftaki öğrencilerin birbirlerini algılayış biçimleri görebilmek için bireylerin isimlerinden oluşan bir çapraz dağılım tablosu hazırlanır ve bu tablonun içindeki iki yönlü kutularda bireylere ilişkin betimsel davranışlar numaraları ile gösterilir. Bu tabloya ilişkin bir çizelge aşağıda örnek olarak verilmiştir (172).

Çizelge 10 : Gruptaki Bireylerin Betimsel Davranışlar Yönünden Birbirlerini Algılayışlarına İlişkin Çapraz Dağılımı

Anılan Anan	Ayşe	Mehmet	Ali	Nuray	Filiz	Betül	Uyma Sayısı
Ayşe	3 4 6	10	5	4	7	9	1
Mehmet	4	1 9 10	9	2	6	8	1
Ali	1	9	3 5 6	4	5	3	2
Nuray	10	3	9	2 5 7	1	6	0
Filiz	6	10	9	1	6 8	2	1
Betül	7	8	6	3	2	4 6 8	2

Çizelgede görüldüğü gibi, kutuların içindeki sayılar betimsel davranışların numaralarını göstermektedir. Bunlardan yukarıdan aşağıya doğru yazanlar “anılan”, soldan sağa doğru yazılanlar ise “anılanlara” ilişkin davranışları göstermektedir. Çapraz dağılımla, aynı kişinin isminin kesiştiği kutudaki davranışlar ise kişinin kendisini betimlediği davranışlardır. “Uyma sayısı” bu kutu içindeki davranışlarla, diğer bireyler tarafından belirtilen davranışlar arasındaki tutarlılığı göstermektedir. Örneğin Ali kendini 3, 5, 6 numaralı ifadelerle betimlerken, Nuray’ı, Ayşe 10, Mehmet 3, Ali 9, Filiz 1 ve Betül de 6 numaralı ifadelerle betimlemiştir. Nuray’a ilişkin “uyma sayısı” ise görüldüğü gibi “0”dır ve bağdaşım düzeyi en düşük, Ali ve Betül ile bağdaşım düzeyi en yüksek öğrencilerdir.

4. Diğer Teknikler

Toplu Dosya

Öğrenci Toplu Dosyası, kendi başına öğrenci hakkında bilgi toplamaya yaran bir teknik değil, öğrenci hakkında toplanan çeşitli bilgilerin kaydedildiği bir araçtır. Öğrenciyi tanımak için devamlı ve sistemli emek sonucu olarak toplanan bilgiler sistemli bir şekilde kaydedilmesi ve bir yerde toplanması gerekir. Öğrenci hakkında bilgi toplamakla beraber, bu bilgilerin derlenip toplanması, ayıklanması, özetlenmesi, sınıflandırılması ve öğrencinin tüm yönleriyle ilgili dikkate değer bilgilerin bir düzen içerisinde kaydedilmesi gerekir.

Öğrencilere daha iyi yardım edebilmek için çeşitli tekniklerle öğrenciler hakkında toplanan bütün bilgilerin sistemli bir şekilde özetlenip kaydedildiği dosyaya öğrenci toplu dosyası denir (173). Toplu dosya öğrenci hakkında toplanan her türlü bilginin aynen kaydedildiği bir dosya anlamında değildir. Ancak değerli bilgilerin sistemli bir şekilde özetlenmiş şekli ile dosyada yer alması söz konusudur.

Çeşitli değerlendirme teknikleriyle elde edilen bilgiler, diğer tekniklerle elde edilen bilgilerle karşılaştırılıp doğruluk ve uygunluk dereceleri kontrol edilmelidir. Önceki, bugünkü ve gelecekteki sonuçların dahi değerlendirmede benzerlik ve farklılık bakımından kontrol edilmesi gerekir. Öğrenci sürekli gelişen, kişilik, bilgi ve becerileri sürekli değişen ve geliştiren bir varlıktır. O halde öğrenci hakkında güvenilebilecek, geçerli olabilecek bilgiler elde etmek gerekir. Bunun içinde öğrenci hakkında toplanacak bilgilerde farklı teknikler kullanarak sürekli veya devamlılık sağlanmalıdır.

Öğrenci Toplu Dosyasının Yararları

Öğrenci hakkında sistemli ve sağlıklı bir şekilde toplanıp kaydedilmiş bilgiler çeşitli amaçlarla kullanılabilir. Öğrenci toplu dosyası hem rehberlik hem de yönetsel amaçlar için kullanılabilir. Öğrencinin her türlü kişisel gelişimine ait bilgiler içinde toplayan toplu dosya, öğrenciyi yardım etme durumunda olan herkes tarafından türlü şekillerde kullanılabilir. Okul yönetici ve idarecilerine, öğretmenlere, velilere, psikolojik danışma ve rehberlik personeline ve kişinin kendisine çeşitli yararlar sağlamaktadır.

Okul yöneticileri, okul ve okulun eğitim etkinliklerinde gerekli gelişmeleri yapabilmek için okuldaki öğrencilerin özelliklerini gelişme durumlarını, değişik

özelliklerini bu kayıtlardan yararlanarak saptayabilir ve bunlar uygun özel sınıfların oluşturulmasını sağlayabilirler. Öğretmenlerle bu bilgilere dayanarak belli bir öğrencinin özellik ve güçlüklerini daha iyi tanıyabilir ve ona göre yardımda bulunabilir. Öğrencinin okul çalışmalarındaki gelişmesini daha iyi görebilir. Öğrencilerin gelişme şekli hakkında somut bir bilgi elde edebilir. Veliler de eldeki somut bilgiler sayesinde çocuklarını daha iyi tanıyıp anlayabilir. Toplu dosyadaki bilgiler rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri için de gereklidir. Öğrencilerin eğitsel, mesleki ve psiko-sosyal gelişmeleri daha somut olarak görülebilir. Sistematik ve objektif bilgiler çocuğun kendini daha iyi tanımasına, gelişmesine daha somut olarak görebilmesine, yetenekleri ile çalışmaları arasındaki denge ve dengesizlikleri daha açık görebilmesine ve böylece geleceği konusunda daha iyi planlar yapabilmesine katkıda bulunur.

Öğrenci Toplu Dosyasında Bulunması Gereken Bilgiler

Öğrenci toplu dosyasında bulunması gerekli bilgiler, mümkün olduğu kadar çeşitli, geniş, kullanışlı ve doğru bilgiler olmalıdır. Öğrenci toplu dosyasında bulunacak bilgiler her okul kendi amaç, gereksinim ve olanaklarına göre, toplu dosya için gerekli bilgileri çeşit ve derinliğini belirlemektedir. Bununla beraber, öğrenci için gerekli olan iyi bir toplu dosyada aşağıdaki bilgilerin bulunması gereklidir (174).

1. Öğrencinin Kimliğine İlişkin Bilgiler ve Öğrencinin Fotoğrafı: Öğrencinin adı soyadı, cinsiyeti, doğum yeri ve tarihi, doğduğu il, ilçe, bucak veya köy, öğrencinin yakın zamanda çekilmiş bir fotoğrafı toplu dosyada bulunmalıdır.

2. Öğrencinin Ev ve Ailesine İlişkin Bilgiler: Öğrencinin Anne ve Babasının ad ve soyadları, iş ve ev adresleri, ailenin ekonomik durumu, sosyal durumları, anne ve babasının öğrenim durumu, ailedeki çocuk sayısı, alışkanlıkları, tavır ve tutumları, ailenin yapısı, anne ve babanın evlilik durumları, anne ve babanın sağ olup olmadığı, öz veya üvey olup olmadığı, evde büyükanne, büyükbaba veya akrabaların kalıp kalmadığı, evde konuşulan dil, okuma, yazma ve konuşma dili bilinmesi gereken ve dosyada bulunması gereken ev ve aile ile ilgili bilgiler arasındadır.

3. Öğrencinin Okul Başarısına İlişkin Bilgiler: Derslerde alınan notlar, notların genel eğilimi, en çok ve en az başarı sağlanan dersler, başarı test sonuçlarına ilişkin bilgiler öğrenci toplu dosyasında yer alması gereken bilgilerdir.

4. Öğrencinin Sağlık ve Fiziki Gelişimine Ait Bilgiler: Öğrencinin boyu, ağırlığı, çocukluk dönemindeki hastalıkları, geçirdiği önemli hastalık ve kazalar, sağlık alışkanlıkları ve anlayışları, görme, işitme durumu, yapılan aşılar, belli sürelerde yapılan genel muayene sonuçları, öğrencinin dosyasına kaydedilmelidir. Ayrıca öğrencinin psikolojik sağlığı, uyumu ve bu konudaki bilgiler de önemli bilgilerdir.

5. Öğrencinin Okul Özgeçmişi: Öğrencinin gittiği okul öncesi kurumlar, anaokulu, ilköğretim okulları, buradaki elde ettikleri başarıları, değiştirdiği okullar, geçiş yaptığı okul, öğrencinin şimdiye kadar devam ettiği okullar ve öğrencinin bu okullardaki durumlar son derece önemlidir. Buna ilişkin bilgilerin de toplu dosyada yer alması gerekir.

6. Öğrenciye Uygulanan Testlerin Sonuçları: Öğrencinin zekasına, artistik, mekanik, sosyal, matematik, dil gibi özel yeteneklerine, ilgi alanlarına ve kişilik özelliklerine ilişkin test sonuçları kaydedilmelidir.

7. Öğrencinin Katıldığı Sınıf Dışı Etkinlikler: Öğrencinin katıldığı sınıf dışı etkinlikler, onun ilgilerinin şekillenmesine ve yön bulmasına, yeteneklerini deneyip geliştirmesine, başkaları ile beraber çalışabilme ve liderlik becerileri geliştirebilmesine yardım eder. Bu nedenle öğrencinin sınıf dışı etkinliklerine ilişkin bilgiler de toplu dosyada yer almalıdır.

8. Öğrencinin Plan ve İlgileri: Öğrencinin, meslek, öğrenim ve diğer alanlar ve gelecekle ilgili planları, ilgileri, gerek öğretmen gerekse rehberlik servisi için önemlidir. Bu bilgiler, bireyi tanıma teknikleri yoluyla öğrencilerden elde edilebilir. Bu konulara ait bilgiler zaman zaman öğretmenler ve velilerden de alınarak bu bölüme kaydedilir.

9. Öğrencinin İş Deneyimi: Öğrencinin çalıştığı işler, önemli ilgi ve planlarını anlamak ona mesleki rehberlik yardımı sunmak için önemli bir bilgidir. Öğrencinin iş başındaki davranış ve tutumu, diğer bireylerle olan ilişkisi, çalıştığı işte olumlu ve iyi taraflarını bilmek, onun okul içi ve okul dışı uyumuna yardımcı olmayıştırır.

10. Öğrenciyle İlgili Olay Kayıtları: Öğrenci hakkında, öğretmenlerin ve diğer ilgililerin yazdığı vak'a kayıtları, ve anlamlı davranışlarının kayıt edilmesi, öğrencinin tutumlarını, sosyal ve heyecansal düzeyini, beklentilerini ve değerler sistemini anlamak için yararlı bilgiler sağlar. Vak'a kayıtları içerisinde öğrencinin gelişme seyrini işaret eden anlamlı vakalar özetlenerek toplu dosyaya geçirilebilir.

11. Otobiyografi: Öğrencinin kendi görüşü ile kendisi, ailesi, geleceğe ait planları, düşüncelerini anlatması onun kişilik yapısını, psikolojik dünyasını anlatmakla büyük yararlar sağlar.

12. Öğrencinin Katıldığı Çevre Etkinlikleri: Öğrencinin, okul dışında oturduğu çevrede katıldığı etkinlikler de öğrenciyi bütün olarak tanıma olanağı sağlar. Bu açıdan bu etkinliklere ilişkin bilgilerde toplu dosyada yer alır.

13. İzleme Sonuçları: Öğrenciye dönük olarak yapılan psikolojik danışma ve rehberlik yardımları, eğitsel, mesleki, sosyal ve diğer alanlara yerleştirme ile ilgili izleme sonuçlarının da toplu dosyada yer alması gereklidir.

Öğrenci Toplu Dosyasının Tutulması

Öğrenci toplu dosyasındaki bilgiler kadar toplu dosyasının tutulması da önemlidir. Bu nedenle öğrenci toplu dosyasındaki bilgilerin hangilerinin kimler tarafından tutulacağı bir plana bağlanmalıdır. Sağlıkla ilgili bilgiler okulda varsa okul doktoru yoksa uygun ilgililer tarafından, öğrencinin adı soyadı, yaşı, ilgilendiği şeyler, eğitsel ve mesleki planlar iş tecrübesi, katıldığı sınıf dışı etkinlikler öğrenci veya öğretmen tarafından, psikolojik test sonuçları, danışma, görüşme bulguları, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri içerisinde uygulanan bireyi tanıma teknik ve sonuçları, yapılan rehberlik etkinlik ve yardımları psikolojik danışmanlar tarafından öğrenci toplu dosyasına kaydedilir. Öğrenci toplu dosyasında bulunacak bilgiler, okul rehberlik servisinde kullanılacak ölçüde geniş fakat öz şekilde toplanır ve dosyadaki yerlerine işlenir. Yılda en az bir defa bütün bu toplanan bilgiler, anlamlı bir şekilde özetlenerek toplu dosyaya kaydedilir.

Öğrenci Toplu Dosyasında Aranacak Özellikler

Öğrenci toplu dosyasında bulunması gerekli özellikler aşağıda sıralanmıştır:

1. Toplu dosya, öğrencinin devamlı gelişimini yansıtacak şekilde kronolojik olarak düzenlenmelidir.
2. Toplu dosya, bütün okul kademelerini içerecek şekilde olmalı ve öğrenciyi tüm eğitim kademelerinde izlemeye olanak vermelidir.
3. Toplu dosya, inceleyene öğrenci hakkında en kısa zamanda bilgi verebilecek şekilde sistematik olmalıdır.
4. Toplu dosya, kaydedilecek ölçme sonuçları karşılaştırma olanağı verebilecek şekilde kaydedilmelidir.

5. Test puanları gibi sayısal bilgiler incelemeyi hızlandırmak ve somutlaştırmak için mümkün olan yerlerde grafiksel olarak ifade edilmelidir.
6. Toplu dosyaya giren bilgiler, sağlıklı olarak toplanmış ve aynı zamanda kullanılacak, yeni gereksinim duyulacak bilgiler olmalıdır.
7. Toplu dosya, öğrencinin, okulun amaç ve ihtiyaçlarına uygun olmalıdır.
8. Öğrenci toplu dosyasının nasıl tutulacağı ve kullanılacağını belirten bir açıklama dosyanın ön sayfasında yer almalıdır.

Öğrenci Toplu Dosyasının Geliştirilmesi

1. Bir okul için toplu dosya geliştirme işi o okulun müdürü başta olmak üzere psikolojik danışman ve öğretmenlerin işbirliği içinde sonuçlandırıcakları bir proje gibi düşünülmelidir. Hazır bir toplu dosya yerine okulun amaç, ihtiyaç ve özelliklerine uygun bir toplu dosya geliştirilmek daha yararlı olur.
2. Çeşitli toplu dosya şekillerinden uygun bulunan biri öncelikle kararlaştırılmalı ve çalışmalar ona göre yürütülmelidir.
3. Okulda kullanılmakta olan dosyanın iyi ve eksik yanları gözden geçirilerek kullanılan dosya sistemi geliştirilebilir. Bu yapılırken benzeri ve başka okullarda bu konuda neler yapıldığına da bakılabilir.
4. Geliştirilecek toplu dosya, ilke olarak, en az yer ile en çok bilgiyi içermelidir.
5. Toplu dosya geliştirme konusunda bazı temel bilgiler, bu konuya girmeden daha önce ilgililere verilmelidir. Dosyanın geniş bilgileri veya en önemli olanlarını üzerinde toplamış olmasından başka okulun cinsine göre de özellik kazanır. Örneğin, genel kültür veren bir okulun dosyasının özelliği ile bir meslek okulunun dosyasının özelliği farklı olabilir.

Toplu Dosya Şekilleri

Belli başlı dört tip toplu dosya şekli vardır

1- *Tek Sayfa Karton Tipi Toplu Dosya:* Normal dosya büyüklüğünde bir karton yapaktır. Bütün bilgiler bu kartonun ön ve arka yüzüne işlenmektedir.

2- *Katlanmış Karton Tipi Toplu Dosya:* Bu tipte, büyük bir karton ikiye katlanmakta ve dört yönlü olarak kullanılmaktadır. Uygulanan çeşitli teknikler bu kartonun arasında saklanmaktadır.

3- *Defter Tipi Toplu Dosya:* Tek bir defter şeklinde hazırlanmak, bilgiler değişik sayfalara işlenmektedir. Defterin son sayfasına bir zarf yapıştırılarak tekniklerin saklanması sağlanmaktadır. Görüşme özel fişleri, vak'a kayıtları gibi kayıtlar bu zarf içerisine konulmaktadır.

4- *Karteks Tipi Toplu Dosya:* Bu tip dosyada her birey için çeşitli kartların bir arada bulunduğu bir klasör toplu dosyası oluşturur. Kartlar bilgi alanlarına göre sıralanır; klasörde tüm bilgi alanlarını içeren yeteri kadar kart bulunur.

Toplu Dosyanın Korunması ve Kullanılmasında Uyulması Gereken Bazı İlkeler

1. Toplu dosyanın esasları, okulda toplu dosyalardan kimlerin nasıl yararlanacağını kapsayan bir toplu dosya kullanma yönergesi geliştirilmelidir.
2. Toplu dosyada yer alacak bilgilerin toplanması, rapor edilmesi, kaydedilmesi vb. işler belirli bir plana bağlanmalıdır.
3. Bilgi toplamaya bütün öğretmenlerin katılması sağlanmalı ancak bilgilerin toplu dosyaya işlenmesi herkese değil, rehberlik servisinde belirli kişilere verilmelidir.
4. Toplu dosyadaki bazı maddelerle ilgili bilgilerin değiştirilebilmesi sağlanmalıdır. Adres değişikliği gibi, bu bilgiler güncelleştirilmelidir. Bunun için bu tür bilgiler kurşun kalemle yazılabilir.
5. Toplu dosyada, gizli ve yüz kızartan konularda, sonradan ele geçtiğinde bireyin yaşantısına olumsuz etki yapabilecek bilgiler yer almamalıdır. Bu bilgiler danışman eli altında olmalıdır.
6. Toplu dosyaların okul içinde yerleştirilmesi de önemlidir. Başkalarının da bu dosyalardan yararlanmasını sağlama ilkesine uyarak dosyalar sürekli kilit altında tutulmalı, amaca uygun bir kullanım içinde de toplu dosyaların açık bir yerde, fakat birinin sorumluluğu altında bulundurulması gereklidir.
7. Toplu dosya hakkında ve özellikle yazımla ilgili bilgilerin velilere verilmesi arzu edilir. Velinin tüm dosyayı kontrol etmesine izin verilmemelidir.

8. Toplu dosyaların kullanılması ile ilgili bir diğer ilke de bu dosyaların iyice özetlenerek veya aynen olduğu gibi öğrenci ile beraber okuldan okula gitmesidir. Aynı şekilde, okulu bitirerek bir iş veya bir mesleğe giren öğrencilerin dosyalarının da onları izlemesi gerekir.
9. Psikolojik danışmanlar, tüm psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde toplu dosyaları kullanabilirler. Gerçekçi bir psikolojik danışma ve rehberlik programı yapma ve etkili bir hizmet sunmak için bu gereklidir.
10. Öğretmenler ve sınıf öğretmenleri, kendi öğrencilerini daha iyi tanıyabilmek ve onlara yardımcı olmak için kullanabilir.
11. Öğrenciler de kendilerini daha iyi tanıyabilmek için yerine göre psikolojik danışmanlarla birlikte toplu dosyadaki bilgileri değerlendirip yorumlayabilirler.
12. Velilerle de yine psikolojik danışmanların yardımıyla çocukları ve onların gelişimlerini izlemek açısından toplu dosyadaki bilgilerden yararlanabilir ve çocuklarını daha iyi tanıma fırsatını bulabilirler.

Zaman Çizelgesi

Öğrencinin yetenekli, olanakları elverişli olmasına karşın başarı gösterememesinde; kapasitesi oranında öğrenememesinde, zamanını iyi kullanamaması, önde gelen nedenlerden biridir.

Öğrenciyi tanımada bize bilgi sağlayacak bir diğer yol ise onun günlük zamanını nasıl değerlendirdiğini, hangi aktivitelere ne kadar zaman harcadığını ve buna ilişkin duygu ve düşüncelerini öğrenmektir. Bu nedenle öğrencilere doldurtulacak zaman cetvelleri bu bilgileri sağlamanın yanısıra öğrencinin “zamanı iyi kullanma” konusunda kendini disipline edebilmesine de yardımcı olabilir (175).

Zaman çizelgesi, öğrencinin zamanını iyi kullanması amacıyla, günün saatlerine bölünmüş bir sayfaya, gösterdiği etkinliklerin türünü, süreleriyle birlikte yazacağı bir çizelgedir. Bu çizelgede her etkinliğin önünde öğrencinin o etkinliğe ilişkin duygu ve düşüncelerini belirleyeceği bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölüm öğrencinin özel ilgi ve tutumlarını tanımamızı sağlamaktadır. Her sayfa, bir gün için ayrılmaktadır. Sayfadaki satırlar, bir ya da birden çok saati göstermek için kullanılabilir. Çizelgede, her etkinlik türüne ayrılan zaman yüzdesine de yer verilmektedir. Aşağıda zaman çizelgesine örnek olabilecek bir Zaman Çizelgesi Formu verilmiştir(176).

Çizelge 11 : Örnek Zaman Çizelgesi Formu

Öğrencinin Adı ve Soyadı * Sınıfı * Numarası * Tarih *				
Saat	ÖĞRENCİNİN			Düşünceler
	Gösterdiği Etkinliğin Türü	Etkinliğe İlişkin Duygu ve Düşünceleri	Etkinliğe Ayırdığı Zaman (% olarak)	
07.00				
08.00				
09.00				
10.00				
11.00				
12.00				
13.00				
14.00				
15.00				
16.00				
17.00				
18.00				
19.00				
20.00				
21.00				
22.00				
23.00				
24.00				
01.00				
02.00				
03.00				
04.00				
05.00				
06.00				

Öğrencinin, bu çizelgeden yararlanarak zamanını iyi kullanmayı öğrenmesi için ve bu konuda gerçekçi bir fikir edinebilmek için öğrencinin bu cetveli (çizelgeyi) en az iki hafta içtenlikle doldurması gereklidir. Bu süre içinde öğrenciye, karşılaştığı güçlükleri çözmesi için yardım edilmelidir. Bu sürenin sonunda günlük, haftalık faaliyetler, türleri, oranları incelenerek öğrenci ve öğretmen tarafından değerlendirme yapılabilir.

Kendi kendini değerlendirmeye dayanan bütün tekniklerde olduğu gibi, zaman çizelgesi de gerçek durumu yansıtmayabilir. Ancak sağlıklı bir öğretmen – öğrenci ya da danışman – danışan ilişkisi kurulduktan ve güven sağlandıktan sonra uygulandığında, oldukça yararlı bilgiler sağlayabilir.

Zaman çizelgesi aracılığı ile öğrencinin derslere, özel meraklarına, sosyal etkinliklere, mesleksel uğraşlara ne kadar zaman ayırdığına; bedensel ve psikolojik sağlığının nasıl olduğuna ilişkin pek çok ipucu edinilebilir. Ayrıca öğrencinin günlük zamanı geçirme biçimine ilişkin bilgiler, onu tanıma açısından sağladığı verilerin yanısıra; zamanı daha etkili ve planlı kullanmaya yönlendirilmesi ve bu konuda olumlu alışkanlıklar kazandırılması açısından da önemli ve gereklidir (177, 178).

Ev Ziyaretleri

Psikolojik danışma ve rehberlikte öğrencilerin yalnızca okul ortamında çeşitli tekniklerle tanımak yeterli olmamaktadır. Çünkü bireyin içinde yaşadığı aile ve yakın çevresini özellikleri bireyin davranışlarını etkileyen faktörler olarak önem taşımaktadır. Bu nedenle bireyi daha iyi anlamak için onun yaşadığı ev ve aile ortamının tanınması gerekmektedir.

Okullarda danışman ve öğretmenler zaman zaman öğrenciler hakkında daha fazla bilgi toplamak ve bireyin içinde yaşadığı çevre hakkında bir fikir edinmek, çevrenin birey üzerindeki olası etkilerini kestirebilmek için ev ziyaretlerinde bulunması yararlı olabilir.

Ev ziyaretleri çocuğun aile ortamı hakkında ilk elde edilen bilgi toplamaya olanak vermesi bakımından etkili bir bilgi toplama tekniğidir. Ev ziyaretleri ayrıca ailenin psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine karşı ilgi ve yardımını artırdığı gibi, aile ile okul arasında sıkı bir işbirliği ve yakınlık meydana gelmesinde de önemli bir rol oynar. Bu şekilde veli, okulda yönetici, uzman ve öğretmen arasında yeterli ve ortak bir rehberlik anlayışı daha kolay sağlanabilir (179).

Ev ziyaretlerinin amacı, çocuğun ev yaşamı ile ilgili çeşitli bilgileri toplamak ve onu daha iyi tanıyarak onun kendi kendisini tanınmasına ve problemlerinin çözümüne yardımcı olmaktır. Okullarda ev ziyaretleri psikolojik danışmanlar ile öğretmenler tarafından yapılmaktadır. Yeterli sayıda psikolojik danışmanın yer almadığı okullarda öğretmenlerin de bu tekniği uygulaması gerekmektedir.

Ev ziyaretlerini yapan kişi ister psikolojik danışman, ister öğretmen olsun, ev ziyaretleri tekniğini kullanma konusunda kendini yetiştirmeli; her ziyaret, gerekli planlama ve ön hazırlık yapıldıktan sonra gerçekleştirilmelidir.

Ev ziyaretlerinde genellikle evin fiziksel durumu, çocuğun çalışma olanakları ve koşulları, ana ve babanın çocuğa ve çalışmasına ne ölçüde yardımda bulunabileceği, ailenin okula ve okulda verilen hizmetlere karşı nasıl bir tutum ve anlayış içinde olduğu, çocukları ile ilgili olarak ailenin genel tutumu gibi konularda bilgi toplanabilir(180).

Ev ziyaretleri yapılırken bir takım ilke ve anlayışların benimsenmesi ve bu tekniğin başarılı olması için dikkat edilmesi gereken bazı noktalar vardır. Bunlar aşağıda sıralanmıştır: (181, 182, 183).

1. Okullarda yöneticiler, öğrencilere psikolojik yardım yapmada ev ziyaretlerinin önemini kabul etmeli bu amaçla psikolojik danışma ve öğretmenleri teşvik etmeli; onlara zaman ve hazırlanma kolaylığı sağlanmalı, ailelerin bu ziyaretlere istekli hale gelmeleri için çaba harcamalıdır.
2. Ev ziyaretleri daha çok sorunlu çocukların evlerine yapılmalıdır.
3. Ev ziyaretlerinde hangi konularda ne tür bilgilerin toplanacağı, gerekirse tüm ziyaretler için geçerli olmak üzere belirlenmeli, bu bilgiler, anket soru listesi vs. formlar şeklinde düzenlenmeli.
4. Ev ziyaretleri mutlaka önceden planlanmalı, aile ile ilişki kurulmalı ve randevu alınmalı, ziyaret konusunda çocuğa haber verilmelidir.
5. Her ziyaret sonunda elde edilen bilgiler yukarıda sözü edilen formlar üzerinde mutlaka yazılı hale getirilmelidir. Bu bilgiler ziyaret sırasında hemen yazılabilir. Bazı bilgilerin ziyaret sırasında yazılması sakıncalı olabilir.
6. Ev ziyaretine gidilmeden önce olanaklar ölçüsünde çocuk ve aile hakkında bilgi edinilmelidir.
7. Ev ziyaretlerinin başlangıcında öğrencinin hazır bulundurulması sağlanmalıdır. Bu başlıklı konuşma ve ilişkiyi kolaylaştırır.

8. Ev ziyaretleri sırasında aile ve çocuk kesinlikle eleştirilmemelidir; çocuk hakkında daha çok olumlu ifadelerle yer verilmeli; çocuğu başka çocuklarla karşılaştıran ifadelerden kaçınılmalıdır. Ziyaretle okul ve diğer öğretmenlerin eleştirilmesine fırsat verilmemelidir.
9. Ev ziyaretleri, planlı olmakla beraber çok formal yada resmi bir hava içinde sürdürülmemeli, telaşlı ve aceleci olmamalı, özellikle, ziyaretin başlangıç ve sonunda karşılıklı sevgi, saygı ve nezaket kurallarına uyulmalıdır.
10. Ev ziyaretlerinde elde edilen bilgilerin gizliliğine önem verilmeli ve başka ailelerin duymamasına imkan verilmemelidir.
11. Ev ziyaretleri aileyi bıkırtıcı ya da utandırıcı olmamalıdır.

Vak'a İncelemesi

Vak'a incelemesi, bir bireyin sorununun içeriğini ve nedenini bulmak ve gerekli çözüm planlarını yapmak amacıyla, birey ve sorun hakkında var olan bütün bilgilerin, sorunla ilgili yanlarını bir araya getiren bir tablo ortaya koyarak sorunun şeklini teşhis etmek ve tedavi yollarını saptama tekniğidir (184). Yani sorunu olan bireyi (öğrenciyi) bir bütün halinde tüm yönleriyle ayrıntılı olarak derinlemesine incelemektir. Vak'a incelemesi genişliğine değil derinlemesine bilgi toplamayı esas alan bir tekniktir.

Vak'a incelemesi tekniği genellikle sağlık ve davranış bilimlerinde kullanılmaktadır. Okullarda psikolojik danışma ve rehberlik servislerince ve sosyal hizmet uzmanlarınca da vak'a incelemesi yapılmaktadır.

Vak'a incelemesi herkese uygulanmaz. Buna göre psikolojik danışma ve rehberlikte vak'a incelemesi tekniği özel problemleri, öğrenme güçlüğü, sosyal uyum zorlukları olan ve normal yardımların dışında özel ilgi ve dikkat isteyen bireyler ya da öğrenciler üzerinde uygulanabilir (185). Vak'a incelemesinde test veya test dışı olmak üzere soruna göre bir takım teknikler kullanılabilir. Amaç, bireyin sorununun nedenlerini ve uygun tedavi yöntemini saptamak, bireyin sorunu iyileştirici önlemler almaktır.

Vak'a incelemesinde, bireyin sorununun niteliğine göre, bireyin sağlık muayenesi istenebilir, bireyin kendisinden, ailesinden diğer tanıdıklarından gereken bilgiler alınabilir. Birey özgeçmiş, akademik özgeçmiş, okul çevresi, sosyal yaşamı ve gelişimi insan ilişkileri, sosyal destek alıp almadığı incelenir ve bunun i-

çin gerekirse çeşitli test ve envanterler uygulanabilir. Böylece sorunun nedenleriyle ilgili bilgiler elde edilir.

Toplanan veriler ilgili uzmanlardan oluşan bir grup tarafından vak'a konferansı denilen bir toplantıda değerlendirilir. Vak'a konferansının amacı, eldeki bilgi ve veriler ışığında bireyin sorunu hakkında tanı koymak ve uyum sorununun çözülmesi ve gereken tedavinin yapılabilmesi için tedavi yöntemine karar vermektir. Vak'a konferansında tüm bilgiler gruba sunulur ve gerekli açıklamalarda bulunularak değerlendirme yapılır. Sorununun olası nedenleri tartışılır ve bir tanı konur. Bundan sonra tedavi yönteminin ne olabileceği kararlaştırılır ve sonuçta vak'a inceleme raporu hazırlanır. Vak'a incelemesi sonucunda düzenlenecek olan raporun şu bilgileri içermesi gerekmektedir (186, 187).

1. İncelenen bireyin adı, soyadı, doğum yeri ve doğum tarihi.
2. Anne ve babanın sağ, ölü, öz, üvey oluşu.
3. İfade edilen sorunun kısaca tanımı ve açıklaması.
4. İncelenen bireyin beden ve psikolojik muayene sonuçları.
5. Geçirdiği hastalıklar, kazalar ve ameliyatlar.
6. Eğitim özgeçmişi, akademik başarısı, okul yaşantısı, arkadaşları ve öğretmenleri ile ilişkisi, disiplin olayları.
7. Aile tarihçesi, ailenin sosyo – ekonomik durumu, kardeş sayısı.
8. İncelenen bireyin sosyal ilişkileri, okul dışı sosyal etkinlikleri, karşı cinsle ilişkileri, polis kayıtları.
9. Duygusal gelişimi.
10. Geleceğe yönelik yaşam beklentileri ve planları.
11. Sorunla ilgili genel değerlendirme ve konulan tanı.
12. Tedavi için alınacak önlemler ve öneriler.
13. Önerilerin uygulanmasına ilişkin planlar ve izleme.
14. İncelemeyi yapan kişi veya kurum ve tarihi.

Örnek bir vak'a incelemesi raporu Çizelge12'de verilmiştir.

Çizelge 12: Vak'a İncelemesi Raporu

Vak'a nın Adı, Soyadı:..... Doğum Yeri ve Yılı :..... Raporu Düzenleyen :.....		Ana Sağ - Ölü - Öz - Üvey () () () () Baba Sağ - Ölü - Öz - Üvey () () () ()	
Problemın Kısaca Tanımı			
T o p l a n a n B i l g i l e r	Muayene durumu	Tıbbi muayene Psikolojik muayene Boy ve ağırlık Geçirdiği hastalıklar Geçirdiği kazalar, ameliyatlar Başarısı Okul düzeyi Öğretmenlerle ilişkisi Disiplinle ilgili vakaları Kardeş durumu Kültürel durumu Ekonomik durumu Sosyal ilişkileri Okul dışı sosyal ilişkileri Polisle ilgili vakaları	
	Sağlık durumu		
	Okul durumu		
	Aile durumu		
	Sosyal durumu		
Duygusal gelişimi			
Geleceğe yönelik planları			
Problemın gelişimi			
Konulan teşhis			
Tavsiye edilen tedavi yolları			
Tavsiyelerin uygulanması ve izlenmesi		İmza	

Vak'a incelemesi için hazırlanacak raporun belli bir standardı yoktur. Raporunda olması gereken bilgileri yeterli bir şekilde içermesi koşuluyla farklı şekillerde yazılabilir. Ancak rapor açık ve anlaşılır bir dille yazılmalıdır.

Vak'a incelemesi tekniğinin kendine göre bazı olumlu ve olumsuz yönleri vardır. Bu yönlerini şöylece sıralayabiliriz (188):

1. Vak'a incelemesi çok zaman alan bir tekniktir. Bazen sorunun güncelliğini yitirmesine ve bireyde bıkkınlığa yol açabilmektedir.
2. Vak'a değişik kişilerin bilgilerine başvurmak gereğinden dolayı, bazen ilgililerle işbirliği sağlamada zorluklarla karşılaşmaktadır.
3. Toplanan bilgiler geçmişe ait olduğundan bireylerin hatırlamalarında yanlışlıklar olmakta, tutarsızlık halinde sonuçları da sentez götürmek güçleşmektedir.
4. Vak'a incelemesinin kullanılması uzmanlık gerektirmekte, bu da kullanılmasını sınırlamaktadır.
5. Vak'a incelemesi yöntemi ile kişi yakından ilgilendiği ve içini dökme fırsatı verdiği için yararlı ve etkili bir yöntem olabilmektedir.
6. Vak'a incelemesi önemli sorunlar için ya da karmaşık olan vak'alarda kullanılması uygun olur.
7. Vak'a incelemesi bireyi bir bütün olarak tanımayı sorunun tanı ve tedavi yollarını saptamayı gerektirdiği için, vak'ayı sorunları çok boyutlu görmek, konuya birçok açıdan bakma, sistemli ve bilimsel düşünme tutumları kazandırmaktadır.

Veli Konferansı (Veli Toplantıları)

Veli konferansında danışman veya varsa danışmanlarla öğrenci velisi bir araya gelerek çocuk hakkında önemli gördükleri konular hakkında görüşmeler yaparlar. Psikolojik danışma ve rehberlik uygulamalarında danışmanlar ile velilerin ara sıra bir araya gelmeleri psikolojik ilişki içinde çocuğun başarı ve uyum durumu özel ihtiyaçları ve problemleri ya da dikkate değer başka bir davranış özelliği hakkında karşılıklı olarak görüşmeleri gerekir. Bu amaç için veli konferansı uygun bir tekniktir.

Veli konferansı yoluyla uzman ya da ilgili uzmanlar veli ile birlikte çocuğun durumunu ve aralarındaki ilişkiyi mevcut bilgilerin ışığında inceleyerek konu hakkında bilinçlenmeye ve gerekirse bazı kararlar almaya çalışırlar (189). Veli konferansında gerekli görüldüğü durumlarda veli ile birlikte bu konferansa öğrenci de alınabilir. Öğrenciler burada kendileri hakkında verilen duygu ve tutumlarını daha iyi gerçekçi olarak görebilirler. Eğer katılacak öğrenci üst öğretim ka-

demelerinde ise bu bir planlamayı gerektirir. Öğrenciler kendilerini baskı veya kontrol altında tutulması için toplantının düzenlendiğini düşünebilirler. Bu nedenle eğer öğrenci de bu toplantılara katılacaksa öğrenciye bu konuda bilgi verilmeli, velisi ile birlikte toplantıya katılıp katılmayacağı sorulmalıdır.

Veli konferansı öğrenci ile veli ilişkilerinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Bunun yanı sıra okul aile ilişkilerini pekiştirmekte velinin okulun amaç ve ihtiyaç ve programları hakkında bilgi sahibi olması konusunda bilgilendirilmesinde önemli yararları sağlamaktadır. Bu toplantıda öğrenci ve veli birbirlerinin farklı yönlerini görme olanağına da kavuşabilir.

Veli konferansının amacına ulaşabilmesi ve etkili bir şekilde sürdürülebilmesi uzmanların bu konuda çaba göstermelerine bağlıdır. Uzmanlar, konferansın psikolojik ve duygusal bir yaklaşımla sürdürmek, özellikle çocuğun da katıldığı toplantılarda her iki tarafı anlamak ve her iki tarafın ihtiyaçlarına aynı duyarlılığı göstermek zorundadır. Ayrıca veli konferansının gizli ve özel bir toplantı olduğu, toplantıda elde edilecek bilgilerin, gizli tutulacağı belirtilmelidir.

Veli konferansı bir psikolojik danışma oturumu gibi 40-50 dakikalık bir süre olabilir. Psikolojik danışman tüm velilerle veli konferansını düzenlemesi zordur. Bu nedenle diğer etkinliklerin yanı sıra çok özel durumlarda veli konferansı tekniğini uygulamaları daha uygun olur.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde bireyi tanıma hizmetlerinin temel amacı aşağıdakilerden hangisidir?
 - A) Bireyin kendi kendisini gerçekçi bir şekilde tanınmasına yardım etmek.
 - B) Bireye kimlik bilgilerini tanıtmak.
 - C) Bireyin yeteneklerini tanımak.
 - D) Bireyin ilgilerini tanımak.
 - E) Bireyi uygun bir alana yönleltmek.
2. Aşağıdakilerden hangisi bireyi tanımada temel ilke ve anlayışlardan biridir?
 - A) Bireyi tanıma çalışmaları tüm öğrencilere yönelik olmalıdır.
 - B) Bireyi tanıma çalışmalarında etkili ve başarılı olmak için öğrenci ile ilgili herkesin işbirliği içerisinde çalışması gerekir.
 - C) Bireyi tanıma çalışmalarında öğrencileri tanıma süreklidir.
 - D) Bireyi tanıma hizmetlerinde mesleki ve etik kurallara uyulmalıdır.
 - E) Yukarıdakilerin hepsi.
3. Aşağıdakilerden hangisi kendini anlatma tekniklerinden biri değildir?
 - A) Görüşme,
 - B) Anket,
 - C) Problem Tarama Listesi,
 - D) Gözlem,
 - E) Otobiyografi
4. Aşağıdakilerden hangisi gözleme dayalı tekniklerinden biri değildir?
 - A) Psikodrama
 - B) Sosyometri
 - C) Kimdir Bu? Tekniği
 - D) Anekdot Kaydı
 - E) Gözlem
5. Bir testin ölçmeyi amaçladığı özelliği ne ölçüde ölçtüğünü ifade eden, ölçmek istediği değişkeni başka değişkenlerle karıştırmadan tam ve doğru olarak ölçebilen özelliği aşağıdakilerden hangisidir?
 - A) Amaca uygunluk
 - B) Geçerlik
 - C) Güvenirlik,
 - D) Kullanışlılık
 - E) Objektiflik
6. Aşağıdakilerden hangisi psikolojik ölçme araçlarında bulunması gereken teknik özelliklerden biri değildir?
 - A) Amaca uygunluk
 - B) Geçerlik
 - C) Güvenirlik
 - D) Kullanışlılık
 - E) Subjektiflik

7. Test sonuçları öğrenciler, veliler ve diğer ilgililerle paylaşılabilir. Aşağıda verilen hangi tür test bilgisi o testi alan kişinin dışındakilerle paylaşılabilir?
- A) Genel test sonuçları
B) Öğrencilerle ilgili genel bilgiler
C) Kişisel, özel bilgiler
D) Gruplardan alınan bilgiler
E) Öğrenci için özel olmayan test sonuçları
8. Psikolojik danışma ve rehberlikte bireylere yardımda , teknikler ne amaç için kullanılır?
- A) Bir amaç olarak
B) Bir sonuç olarak
C) Bir araç olarak
D) Bilgi vermek için
E) Bilgi almak için
9. Her bireyin bazı amaçlarla önceden belirlenmiş davranışlarını izleme ve rapor etmeye aşağıdakilerden ne ad verilir?
- A) Rastlantısal gözlem
B) Sistemli gözlem
C) İzleme
D) Doğrudan gözlem
E) Dolaylı gözlem
10. Psikolojik danışma ve rehberlik uygulamalarında gözlem tekniğinin daha da etkili bir biçimde kullanılması için aşağıdaki anlayışlardan hangisi yanlış bir tutumdur?
- A) Gözlemin kullanılması okulun amaçlarına göre bir plana bağlanmalıdır.
B) Gözlemin objektifliğini artırmak için gözlemi yapacaklar bilgilendirilip yetiştirilmeli.
C) Gözlem günün her saatine yaygınlaştırılarak yapılmamalıdır.
D) Gözlem sonuçlarının not edilmesi gözlemin hemen arkasında yapılmalıdır.
E) Gözlem sonuçları birey hakkında toplanan başka bilgilerle birlikte değerlendirilmelidir.
11. Aşağıdakilerden hangisi hakkında bilgi toplanırken anket kullanılmaz?
- A) Öğrencinin ev ve aile yaşamı.
B) Öğrencinin sağlık durumu.
C) Öğrencinin mesleki ve eğitsel planları.
D) Öğrencinin okul-içi ve okul-dışı etkinlikleri.
E) Öğrencinin kişilik özellikleri.

12. Aşağıdakilerden hangisi anketin en önemli avantajıdır?
- Öğrenci hakkında bütün bilgileri vermesi.
 - Kısa sürede çok sayıda insandan bilgi toplanabilmesi.
 - Öğrencinin kişilik özelliği hakkında bilgi vermesi.
 - Bilgileri kolayca yorumlanabilmesi.
 - Bireyin duygusal yaşamına dönük olması.
13. Bir öğrencinin yeteneğinin altında başarı göstermesinin nedeni aşağıdakilerden hangisi olamaz?
- Öğrencinin okula veya belirli derslere devamsızlığı.
 - Öğrenci-öğretmen ilişkisinin olumsuzluğu.
 - Öğrencinin derslere karşı güdüsünün yüksek olması.
 - Öğrencinin okul dışında bir işinin olması.
 - Arkadaş grubunun olumsuz etkileri.
14. Bir öğrencinin yeteneğinin üstünde başarı göstermesinin nedeni aşağıdakilerden hangisi olamaz?
- Ana-babadan gelen aşırı baskı,
 - Aşırı başarısızlık korkusu,
 - Aşırı ilgi ve yüksek düzeyde güdülenme,
 - Öğrencinin başka şeylere karşı ilgisizliği,
 - Öğretmenlerin olumlu etkileri
15. Bir grubu oluşturan bireylerin sosyal durumu, birbirleri ile olan ilişki biçimleri, grup içindeki alt grupları, klikleri, grubun gerçek görünümü ve grup bütünlüğü hakkında bilgi edinmek için kullanılan teknik aşağıdakilerden hangisidir?
- Anket
 - Otobiyografi
 - Sosyometri
 - Kimdir bu tekniği
 - Görüşme
16. Vaka incelemesinin amacı aşağıdakilerden hangisidir?
- Öğrencinin belli bir yönünün incelenmesi.
 - Bir grup danışman'ın bir bireyin davranışlarını incelemesi.
 - Öğrencinin sorunlarını velisi ile birlikte görüşülmesi.
 - Öğrencinin sorunlarını okul yönetimi ile birlikte görüşülmesi.
 - Öğrencinin tüm yönleri ile birlikte ayrıntılı bir şekilde incelenmesi.

17. Bireyi tanıma tekniklerinden gözlem tekniğinin sonuçlarının kaydedildiği formun adı nedir?
 A) İşaretleme listesi, B) Anekdöt, C) Sosyodrama,
 D) Görüşme, E) Kayıt çizelgesi
18. Bireyi tanıma hizmetlerinde öğrencilerin geçmişteki ve şimdiki yaşantılarını yazılı olarak anlatması esasına dayalı olarak ortaya çıkarmaya yarayan teknik aşağıdakilerden hangisidir?
 A) Vaka kaydı B) Psikodrama C) Kimdir Bu?Tekniği
 D) Otobiyografi E) Kayıt Çizelgesi
19. Bireylerin zihinsel ya da akademik yetenekleri hakkında bilgi toplamaya yarayan psikolojik ölçme araçları aşağıdakilerden hangisidir?
 A) Başarı Testleri B) İlgi Envanterleri C) Yetenek Testleri
 D) Kişilik Testleri E) Projektif Testler
20. Bireyi tanıma hizmetlerinde bir grupta veya sınıfta yer alan öğrencilerin kendilerini ve birbirlerini nasıl gördüklerini belirlemeye yarayan gözleme dayalı teknik aşağıdakilerden hangisidir?
 A) Anekdöt B) Psikodrama, C) Sosyometri,
 D) Otobiyografi, E) Kimdir Bu? Tekniği

YANIT ANAHTARI

1.A	2.E	3. D	4.A	5.B	6.E	7.C	8.C	9.B	10.C
11.E	12.B	13.C	14.D	15.C	16. E	17.B	18.D	19.C	20.E

KAYNAKÇA

1. Kuzgun, Y; **Rehberlik ve Psikolojik Danışma**. Ankara: ÖSYM Yayınları, Genişletilmiş Baskı, 2000a. s.36.
2. Özgüven, İ.E; **Bireyi Tanıma Teknikleri**. Ankara: PDREM Yayınları, 1998.s.55- 56.
3. Özgüven, İ.E; **Çağdaş Eğitimde Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. Ankara: PDREM Yayınları, 1999. s.79.
4. Kepçeoğlu, M; **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. İstanbul: Alkım Yayınevi Geliştirilmiş Yeni Baskı. 2001.s.103.
5. Aydın, S; **Eğitimde Uygulamalı Rehberlik**, Ankara: Barış Kitap Basım Yayın Dağıtım. 1998. s.15.
6. Özgüven, İ.E. (1998), **a.g.e.** s.56-57.
7. Yeşilyaprak, B; **Eğitimde Rehberlik Hizmetleri**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. 2000. s.288.
8. Yıldırım, İ.; **“Bireyi Tanıma Teknikleri” Psikolojik Danışma ve Rehberlik** (Ed.Gürhan Can). Ankara: PegemA Yayıncılık, 2002. s.144.
9. Yeşilyaprak, B. (2000) **a.g.e.** s.293.
10. Özgüven, İ. E. (1998) **a.g.e.** s.59-60.
11. Yeşilyaprak, B. (2000) **a.g.e.** s.288-289.
12. Tan, H; **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. İstanbul: MEGSB Yayınları, Öğretmen Kitapları Dizisi, No: 163. 1989. s.127.
13. Yılmaz, H. ve Üre, Ö; **Rehberlik**. Konya: Çizgi Kitabevi, 2002. s.70-72.
14. Yıldırım, İ. (2002). **a.g.e.** s.145-146.
15. Kepçeoğlu, M. (2001) **a.g.e.** s.104-107.
16. Kuzgun, Y. (2000a) **a.g.e.** s.42.
17. Yeşilyaprak, B. (2000) **a.g.e.** s.291-292.
18. Bakırcıoğlu, R; **İlköğretim, Ortaöğretim ve Yükseköğretimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma**. Ankara: Anı Yayıncılık. 2000. s.140-141.
19. Aydın, S. (1998) **a.g.e.** s.15-17.
20. Yeşilyaprak, B. (2000) **a.g.e.** s.289-290.
21. Yeşilyaprak, B. (2000) **a.g.e.** s.288-291.
22. Koç, M ve Ark; **Rehberlik**. Ankara: Net Yayın Dağıtım, 2003. s.108-114.
23. Selçuk, Z; **“Bireyi Tanıma Teknikleri” İlköğretimde Rehberlik**. (Ed.Yıldız Kuzgun). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. 2. Baskı 2000. s.51-62.
24. Yıldırım, İ. (2002) **a.g.e.** 146-148.

25. Özgüven, İ.E.(1999) **a.g.e.** s.84-91.
26. Kuzgun, Y. (2000 a) **a.g.e.** s.36-41.
27. Kepçeoğlu, M. (2001) **a.g.e.** s.107-108.
28. Özgüven, İ.E. (1998) **a.g.e.** s.60.
29. Yeşilyaprak, B. (2000) **a.g.e.** s.293.
30. Özgüven, İ.E (1998) **a.g.e.** s.61.
31. Özgüven, İ.E (1998) **a.g.e.** s.61
32. Anastasi, A. **Psychological Testing** (6. ed). New York: Mac Millan Publishing Co. Inc. 1988. s.23.
33. Özgüven, İ.E; **Psikolojik Testler**. Ankara: Yeni Doğu Matbaası, 1994. s.3-4.
34. Cansever, G. D; **Klinik Psikolojide Değerlendirme Yöntemleri**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, Gözlem Matbaacılık Koll. Şirk. 1982. s.27.
35. Tan, H.(1989) **a.g.e.** s.191.
36. Öner, N; **Türkiyede Kullanılan Psikolojik Testler (Bir Başvuru Kaynağı)**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası. 1994. s.10.
37. Özoğlu, S.Ç; **Eğitimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma**. Ankara: A. Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 181, 1997. s.169-175.
38. Turgut, M.F; **Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme**. Ankara: Saydam Matbaası. 1986. s.30-46.
39. Tekin, H; **Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme**. Ankara: Hassoy Matbaası. 1984. s.41-63.
40. Öner, N. (1994) **a.g.e.** s.13-20.
41. Kuzgun, Y. (2000 a) **a.g.e.** s.67-68.
42. Kepçeoğlu, M. (2001) **a.g.e.** s.145.
43. Özgüven, İ. E. (1994) **a.g.e.** s.97-108.
44. Özoğlu, S.Ç. (1997) **a.g.e.** s.169-170.
45. Turgut, M.F. (1983) **a.g.e.** s.38-44.
46. Özgüven, İ. E. (1994) **a.g.e.** s.83.
47. Özgüven, İ. E. (1994) **a.g.e.** s.86-92.
48. Kepçeoğlu, M. (2001) **a.g.e.** s.145.
49. Özgüven, İ. E. (1994) **a.g.e.** s.97-108.
50. Özoğlu, S.Ç. (1997) **a.g.e.** s.172.
51. Özoğlu, S.Ç. (1997) **a.g.e.** s.172-175.
52. Öner, N. (1994) **a.g.e.** s.14.

53. Kuzgun, Y. (2000 a) **a.g.e.** s.67.
54. Kepçeoğlu, M. (2001) **a.g.e.** s.148-149.
55. Özgüven, İ. E. (1994) **a.g.e.** s.398-402.
56. Kepçeoğlu, M. (2001) **a.g.e.** s.145-146.
57. Özoğlu, S.Ç. (1997) **a.g.e.** s.181-184.
58. Kepçeoğlu, M. (2001) **a.g.e.** s.145-146.
59. Cronbach, L.J.; **Essential of Psychological Testing.** Newyork: Harper and Row, 2nd.ed. 1984. s.29-36.
60. Özgüven, İ. E. (1998) **a.g.e.** s.62.
61. Özgüven, İ. E. (1998) **a.g.e.** s.72.
62. Özgüven, İ. E. (1998) **a.g.e.** s.77-78.
63. Kepçeoğlu, M. (2001) **a.g.e.** s.141.
64. Özoğlu, S.Ç. (1997) **a.g.e.** s.178.
65. Kepçeoğlu, M. (2001) **a.g.e.** s.142.
66. Özgüven, İ. E. (1998). **a.g.e.** s.146-147
67. Kuzgun, Y. (2000 a) **a.g.e.** s.77.
68. Özoğlu, S.Ç. (1997) **a.g.e.** s.180-181.
69. Yıldırım. İ. (2002) **a.g.e.** s.151.
70. Tan, H. (1989) **a.g.e.** s.200.
71. Kuzgun, Y. (2000a) **a.g.e.** s.77.
72. Özgüven, İ. E (1994) **a.g.e.** s.277.
73. Özgüven, İ. E. (1994) **a.g.e.** s.354.
74. Özgüven, İ. E. (1994) **a.g.e.** s.354.
75. Kuzgun, Y. **Meslek Danışmanlığı Kuramlar Uygulamalar.** Ankara Nobel Yayın Dağıtım. 2000b. s.50.
76. Kuzgun, Y. (2000 b) **a.g.e.** s.50-51
77. Özgüven, İ. E (1998) **a.g.e.** s.157.
78. Selçuk, Z. (2000) **a.g.e.** s.70.
79. Selçuk, Z. (2000) **a.g.e.** s.71.
80. Özgüven, İ. E. **Görüşme İlke ve Teknikleri.** Ankara: Odak Ofset Matbaacılık, 1992. s.4.
81. Özgüven, İ. E (1992) **a.g.e.** s.1-3.
82. Özgüven, İ. E (1998) **a.g.e.** s.107-109.

83. Özgüven, İ. E. (1998). **a.g.e.** s.112-113. *
84. Özdemir, D. **Orta Dereceli Okullarda Sınıf Öğretmenliği ve Rehberlik.** Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1997. s.58-59.
85. Özgüven, İ. E. (1998). **a.g.e.** s.128
86. Shertzer, B., Store, S.C. **Fundamentals of Guidance**, 2. Ed. Boston: Houghton Mifflin Company, 1971. s.290.
87. Özgüven, İ. E. (1998). **a.g.e.** s.160
88. Kıpçeoğlu, M. (2001). **a.g.e.** s.159
89. Yıldırım, İ. (2002). **a.g.e.** s.161-162
90. Özgüven, İ. E. (1998). **a.g.e.** s.166-169
91. Yıldırım, İ. (2002). **a.g.e.** s.163
92. Kantarcıoğlu, S. **Orta Dereceli Okul Öğretmenleri İçin Rehberlik.** İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1987, s.156-157
93. Kuzgun, Y. (2000 a) **a.g.e.** s.54
94. Özgüven, İ. E. (1998). **a.g.e.** s.177
95. Gibson, R. L; Mitchell, M.H.; **Introduction to Guidance.** NewYork: Mcmillan Publishing Comp. Inc. 1981. S.126
96. Tan, H. (1989) **a.g.e.** s.157
97. Kuzgun, Y. (2000 a) **a.g.e.** s.54
98. Özgüven, İ. E. (1998). **a.g.e.** s.179
99. Yeşilyaprak, B. (2000). **a.g.e.** s.324
100. Kıpçeoğlu, M. (2001). **a.g.e.** s.172-173
101. Özgüven, İ. E. (1998). **a.g.e.** s.182-183
102. Kıpçeoğlu, M. (2001). **a.g.e.** s.173
103. Yeşilyaprak, B. (2000). **a.g.e.** s.324
104. Kuzgun, Y. (2000 a) **a.g.e.** s.55-57
105. Özgüven, İ. E. (1998). **a.g.e.** s.184-187
106. Tan, H. (1989). **a.g.e.** s.161
107. Yeşilyaprak, B. (2000). **a.g.e.** s.326
108. Yeşilyaprak, B. (2000). **a.g.e.** s.326-327
109. Erkan, S; **Örnek Grup Rehberliği Etkinlikleri.** Ankara: PegemA Yayıncılık. 4.Baskı. 2000, s.94-97.
110. Bakırcıoğlu, R. (2000). **a.g.e.** s.150

111. Bakırcioğlu, R. (2000). a.g.e. s.144
112. Bakırcioğlu, R. (2000). a.g.e. s.145
113. Bakırcioğlu, R. (2000). a.g.e. s.316-319
114. Özgüven, İ. E. (1998). a.g.e. s.222
115. Kuzgun, Y. (2000 a) a.g.e. s.42
116. Kepçeoğlu, M. (2001). a.g.e. s.150
117. Çağlar, D; **Öğrenciyi Tanıma Tekniklerinden Gözlem**. Ankara: Tekışık Matbaası, 1982. s.9
118. Özsoy, Y; **Eğitimde Öğrencileri Tanıma Teknikleri**. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1968, s.36.
119. Çağlar, D. (1982). a.g.e. s.10
120. Özgüven, İ. E. (1998). a.g.e. s.222-223
121. Özgüven, İ. E. (1998). a.g.e. s.223-224
122. Kepçeoğlu, M. (2001). a.g.e. s.150
123. Kuzgun, Y. (2000 a) a.g.e. s.42-43
124. Kuzgun, Y. (2000 a) a.g.e. s.43
125. Özgüven, İ. E. (1998). a.g.e. s.225
126. Yıldırım, İ. (2002). a.g.e. s.166
127. Gibson ve Mitchell (1981). a.g.e. s.113-114
128. Yeşilyaprak, B. (2000). a.g.e. s.305-306
129. Kuzgun, Y. (2000 a) a.g.e. s.44
130. Özgüven, İ. E. (1998). a.g.e. s.229-230
131. Çağlar, D. (1982). a.g.e. s.13-24
132. Yeşilyaprak, B. (2000). a.g.e. s.306-307
133. Yeşilyaprak, B. (2000). a.g.e. s.308-309
134. Çağlar, D. (1982). a.g.e. s.10-11
135. Yıldırım, İ. (2002). a.g.e. s.171
136. Kepçeoğlu, M. (2001). a.g.e. s.152
137. Selçuk, Z (2000) a.g.e. s.79
138. Özgüven, İ. E. (1998). a.g.e. s.253
139. Selçuk, Z (2000) a.g.e. s.78
140. Yeşilyaprak, B. (2000). a.g.e. s.131

141. Kuzgun, Y. (2000 a) **a.g.e.** s.45
142. Özgüven, İ. E. (1998). **a.g.e.** s.255
143. Kuzgun, Y. (2000 a) **a.g.e.** s.47
144. Gibson ve Mitchell (1981). **a.g.e.** s.124-125
145. Yeşilyaprak, B. (2000). **a.g.e.** s.309
146. Gibson, R. L; Higgins; R.E; **Techniques of Guidance: An Approach to Pupil Analysis**. Chicago: Science Research Associates Inc. 1996, s.130
147. Yeşilyaprak, B. (2000). **a.g.e.** s.310
148. Yeşilyaprak, B. (2000). **a.g.e.** s.354
149. Özgüven, İ. E. (1998). **a.g.e.** s.236
150. Özgüven, İ. E. (1998). **a.g.e.** s.238-239
151. Kuzgun, Y. (2000 a) **a.g.e.** s.48-49
152. Özgüven, İ. E. (1998). **a.g.e.** s.240-241
153. Özgüven, İ. E. (1998). **a.g.e.** s.241-242
154. Özgüven, İ. E. (1998). **a.g.e.** s.243
155. Yeşilyaprak, B. (2000). **a.g.e.** s.319
156. Kuzgun, Y. (2000 a) **a.g.e.** s.49
157. Özgüven, İ. E. (1998). **a.g.e.** s.244
158. Özgüven, İ. E. (1998). **a.g.e.** s.247
159. Yeşilyaprak, B. (2000). **a.g.e.** s.321
160. Yeşilyaprak, B. (2000). **a.g.e.** s.322
161. Özgüven, İ. E. (1998). **a.g.e.** s.250-251
162. Özgüven, İ. E. (1998). **a.g.e.** s.270
163. Gibson ve Mitchell (1981). **a.g.e.** s.137
164. Tan, H. (1989), **a.g.e.** s.171
165. Gibson ve Mitchell (1981). **a.g.e.** s.138
166. Gibson ve Mitchell (1981). **a.g.e.** s.138
167. Kuzgun, Y. (2000 a) **a.g.e.** s.55
168. Yeşilyaprak, B. (2000). **a.g.e.** s.334-335
169. Özgüven, İ. E. (1998). **a.g.e.** s.281-282
170. Özgüven, İ. E. (1998) **a.g.e.** s.286
171. Özgüven, İ. E. (1998) **a.g.e.** s.288

172. Özgüven, İ. E. (1998) **a.g.e.** s.290
173. Aydın, S. (1998) **a.g.e.** s.21
174. Aydın, S. (1998) **a.g.e.** s.22-25
175. Gibson ve Mitchell (1981). **a.g.e.** s.133-134
176. Bakırcıoğlu, R. (2000). **a.g.e.** s.148
177. Yeşilyaprak, B. (2000). **a.g.e.** s.328
178. Bakırcıoğlu, R. (2000). **a.g.e.** s.146-147
179. Kepçeoğlu, M. (2001). **a.g.e.** s.214
180. Kepçeoğlu, M. (2001). **a.g.e.** s.214-215
181. Kepçeoğlu, M. (2001). **a.g.e.** s.215
182. Kantarcıoğlu, S. (1987). **a.g.e.** s.172
183. Tan, H. (1989). **a.g.e.** s.165
184. Tan, H. (1989), **a.g.e.** s.176
185. Kepçeoğlu, M. (2001). **a.g.e.** s.216
186. Özgüven, İ. E. (1998). **a.g.e.** s.262
187. Kepçeoğlu, M. (2001). **a.g.e.** s.217
188. Özgüven, İ. E. (1998). **a.g.e.** s.267-268
189. Kepçeoğlu, M. (2001). **a.g.e.** s.219

ÖZEL EĞİTİM VE REHBERLİK

Yrd. Doç. Dr. Canani KAYGUSUZ

1965 yılında Bayburt'ta doğdu. İlkokulu Bayburt, ortaokul ve liseyi İstanbul'da okudu. 1982 yılında girdiği Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji bölümünde 1986 yılında psikolog unvanı ile mezun oldu. 1987-88 yılları arasında Erzurum Rehberlik ve Araştırma Merkezinde rehber öğretmen olarak çalıştı. 1989-1991 yıllarında Atatürk Üniversitesinde pedagoji okutmanlığı yaptı ve o yıllarda aynı üniversitenin Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik anabilim dalında yüksek lisansını tamamladı. 1996 yılında, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik anabilim dalında doktora yaptı. 1997 yılından bu yana aynı üniversitede öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Çeşitli bilimsel dergilerde yayınlanmış makaleleri ve ulusal ve uluslararası kongrelerde sunulmuş bildirileri olan yazar evli ve bir çocuk babasıdır.

BU BÖLÜMDE NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- ◆ Kişisel Psikolojik Danışma ve Rehberlik Nedir?
- ◆ Eğitim sürecinde birbirlerinden kişisel özellikleri bakımından farklılaşan kişilere nasıl yaklaşması gerektiğini,
- ◆ Özel eğitime ihtiyaç gösteren kişilere yönelik tanımların neler olduğunu,
- ◆ Özel eğitime bakışın tarih içinde nasıl değiştiğini,
- ◆ Özel eğitimin ülkemizdeki durumunu,
- ◆ Özel eğitimin temel ilkelerini,
- ◆ Özürlülüğün nedenlerini,
- ◆ Özur gruplarını,
- ◆ Özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencilerin yaşadığı temel güçlükleri,
- ◆ Özel eğitimde okulun ve öğretmenlerin rehberlikle ilgili görevlerini öğreneceğiz.

Giriş

Bireylere eğitim hizmetleri götürülürken bütüncül bir bakış açısıyla işin içine girmek ve hizmet olanaklarından faydalanan kişilerin gelişim alanlarının tümünü bütüncül bir bakış açısıyla desteklemek modern eğitimin en temel hedeflerinden biridir. Bu hedefe ulaşabilmek için eğitim sürecine katılanların kişisel özelliklerinin dikkate alınması gerekmektedir. Sürece katılanların kişisel özellikleri denildiğinde, bireylerin, bedensel, duygusal, ahlaki, toplumsal, cinsel, bilişsel... alanlardaki tüm nitelikleri işin içine girer. Etkili bir eğitim süreci bireylerin tüm bu alanlardaki gelişim özelliklerini dikkate almak ve o özellikleri optimal düzeyde geliştirmek durumundadır. Bütüncül bir bakış açısından yola çıkmayan ve eğitim sürecindeki öğrencilerin kişisel özelliklerini gözardı eden bir eğitim anlayışı, hangi tekniklere ağırlık verirse versin bireyin gelişimine sağlıklı biçimde katkı sunamaz.

Eğitim sürecine katılanlara bütüncül bir bakış açısıyla hizmet götürme anlayışına denk düşen uygulamalar, ne yazık ki sadece ülkemizde değil, bu işin önemini kavramış bir çok gelişmiş ülkede bile henüz istenilir düzeyde değildir. Ve ne yazık ki eğitim süreci böylesine bir hedefi önüne koysa ve böyle bir hedefe uygun birçok uygulamayı gerçekleştirse bile, çeşitli dezavantajları nedeniyle bu olanaklardan yeteri kadar yararlanamayan öğrencilere okullarda sıklıkla rastlanmaktadır. Çıplak gözlemlerle okullarda rastgele yapılan taramalarda bile, çeşitli özellikleri itibarı ile diğer öğrencilerden ayrılan, diğer öğrencilerin yararlandığı normal eğitim olanaklarından farklı olanakların kendilerine sunulmasına ihtiyaç gösteren oldukça fazla öğrenciye rastlamak mümkündür. Konu öylesine karışıktır ki, literatürde bu farklı öğrencilere yönelik tanımlamalarda dahi henüz ortak bir dil oluşturulamamıştır. Literatür incelendiğinde, bu öğrenciler için, **ayrıcılık, engelli, özel eğitime muhtaç** gibi terimlerin sıklıkla birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmekte ve yine bu türden ayrımların çoğunlukla, normal olan ve olmayan kişilerle ilgili bir çok önyargıya kaynaklık ettiği de anlaşılmaktadır. Daha açık bir söyleyişle, belli özellikleri nedeniyle normalden ayrı duran ve normal eğitim olanaklarından faydalanma şansı bulunmayan bu öğrenciler için yapılan tanımlamalar, çoğunlukla farklı özelliklere sahip öğrencilerin etiketlenmesine ve dışlanmasına kaynaklık etmektedir. Özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencilerin eğitim olanaklarından daha iyi faydalanabilmeleri için, daha özel müfredat programlarına, özel materyal kullanımına, özel eğitim uzmanlarından yararlanılmasına, mekanlarda özel fiziksel düzenlemeler yapılmasına (1) elbette ihtiyaç vardır. Ancak farklı öğrencilerin bu türden özel olanaklara ihtiyaç göstermiş olmaları onların

farklı bir kategori içine çekilmelerine ve dışlanmalarına kaynaklık etmemeli, toplumda özel eğitime ihtiyaç duyan kişilere yönelik zaten yaygın olan olumsuz bakışın ve önyargıların desteklenmesine izin verici olmamalıdır. O nedenle okullarda eğitimcilerin özellikle öğrenciler arasında özürle çocuklara yönelik olumsuz algı ve tutumları engelleyici olmaları; özürle öğrencilerin ihtiyaç duydukları yardımlar onlara sunulurken, acıma, öfke türünden olumsuz duygulara yer vermemeleri gerekmektedir.

Gelişim Nitelikleri Bakımından Farklı Olan Bireylere Yönelik

Tanımlamalar

Ayrıcalıklı: Bu kavram, farklı bireyler içinde daha çok normalden daha zeki olan kişiler için olumlu anlamda kullanılmaktadır.

Engelli: Farklı çocuklar içinde daha çok fiziksel olarak sorunları olan, felç geçirmiş, rahat hareket edemeyen kişiler için rastlanmaktadır.

Özel Eğitime Muhtaç: Çeşitli duyu organlarında (görme, işitme-konuşma gibi niteliklerinde) kayıpları olan, özel nedenlerle ağır öğrenen, zihinsel engeli bulunan ya da gelişim özellikleri itibari ile hastalıklara bağlı olarak yaşına uygun davranamayan kişiler için kullanılan bir kavram(2).

Sapma: Bireyin fizyolojik, psikolojik ve zihinsel özelliklerinde oluşan geçici ve kalıcı kayıplar. Örneğin, yürümede yaşanan güçlük, gözlerin görmemesi, ayak kırılması vs...

Yetersizlik: Zedelenme yada sapmaya bağlı olarak bireylerin bir işi yerine getirememesi yada o işle ilgili fonksiyonel kayıpları. Örneğin, felce bağlı olarak elleri iyi kullanamama, körlük nedeniyle görememe, ayak kırılmasına bağlı olarak yürüyememe...

Engel-Özür: Yetersizlik yüzünden bireyin kendinden beklenen toplumsal rolleri yerine getirememesi, yaşına uygun görevleri üstlenememesi. Örneğin, körlük nedeniyle göremeyen bir kişinin okuma yazma konusunda kendinden beklenen rolleri yerine getirememesi yada ayaklarının kırılmış olması nedeniyle yürüyemeyen birisinin kendi özbakım ihtiyaçlarını giderememesi... (3).

Özel Eğitim: Özel eğitimin literatürde birden çok tanımının yapıldığı, tanımların ortak noktaları olmasına rağmen bu tanımlamalar farklı niteliklere vurgulandığı bilinmektedir. Bazı tanımlamalar, özel eğitime ihtiyaç duyan kişilere sunulan hizmetlerdeki özel eğitim programlarına vurgu yapmaktadır. Bu türden ta-

nımlar özel eğitimi “özel eğitime muhtaç çocukların eğitimleri için özel olarak yetiştirilmiş personel ve geliştirilmiş eğitim programları ile bu çocukların özür ve özelliklerine uygun ortamda sürdürülen programlar” (2) şeklinde tanımlamaktadır. Bazı tanımlamalar ise, özel eğitime ihtiyaç duyan bireye odaklanmakta, çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılık gösteren bireyleri “özel eğitim gerektiren birey” olarak tanımlanmakta ve bunlara sunulan eğitime özel eğitim demektir. Özel eğitimi sağaltım (iyileştirme) içeriği ile tanımlayan ve sağaltım hizmetlerine yönelik rehberlik ve rehabilitasyon etkinlikleri olarak özel eğitimi ele alan tanımlamalarda vardır. (4)

Tarih İçinde Özel Eğitim

Tarihsel olarak bakıldığında, semavi dinlerden önceki dönemlerde normalden çeşitli özellikleri ile ayrılan kişilere yönelik koruyucu uygulamalara rastlanmadığı görülür. İnsanlık tarihinin uzun yıllarını kapsayan bu dönemde farklı doğan veya herhangi bir nedenle gelişim geriliği gösterdiği sonradan anlaşılan çocukların çoğunlukla uğursuzluk kaynağı olarak nitelendirildiği ve bu çocukların ya kaderlerine terk edildiği yada öldürüldüğü görülmektedir.

Tek Tanrı’lı büyük dinlerin ortaya çıktığı dönemlerde farklı özelliklerle doğan çocuklara yönelik tutumlarda ciddi değişiklikler olmuş, daha çok sevap almak yada günahıtan kaçınmak amacıyla da olsa farklı çocuklar korunmaya başlanmıştır. Bu dönemler özürsüzler için genel olarak önceki dönemlerden daha olumlu yıllar olsa da, Ortaçağ Hristiyan Avrupa’sında olduğu gibi zaman zaman farklı olanlara yönelik büyük olumsuzluklar da yaşanmıştır. Çoğu kez Tanrı’nın lanetine uğramış oldukları varsayımı ile Ortaçağda engellilere yönelik acımasız uygulamalara zaman zaman yer verildiği, bir çok suç olayının arkasında bedensel yada zihinsel yetersizlikleri olan kişilerin olabileceğine ilişkin inanç nedeniyle, bu türden engel yada özürü olanlara oldukça kötü davranıldığı bilinmektedir.

Farklı doğan yada gelişim geriliği gösteren kişilere yönelik bugün göreceli olarak gelinmiş olan olumlu nokta, Aydınlanma Döneminin mirasıdır. 17 yüzyıldan itibaren Avrupa’da gelişen kişi hak ve hürriyetleri ile ilgili anlayış değişimleri, sadece normal olan kişileri değil zaman içinde engelli kişileri de kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bu çerçevede, Jean Mark Gaspard Itard (1775-1838)’ın, ormanda bulunan 12 yaşındaki zihinsel engelli bir çocuğu eğitmeye çalışması, engellilerle ilgili ilk eğitim çalışması olarak bilinir. Aynı yıllarda Thomas Hopkins

Galluadet ((1787-1851), sağirlara yönelik ilk parmak alfabetesini geliştirmiş; bir süre sonra kendisi de kör olan Louis Braille (1809-1852), kabartılmış altı nokta esasına dayanan, harflerin dokunarak anlaşıldığı kendi adıyla bilinen körler için alfabe-yi geliştirmiştir.

1800'lü yılların ortalarından itibaren engelli kişilerin eğitim çalışmalarında hızlı ilerlemelerin meydana geldiği görölmektedir. Fransa'da ilköğretimde başarısız olan çocukların zihinsel özelliklerini saptamak amacıyla Alfred Binet (1857-1911), zekanın ölçölmesini hedefleyen testler geliştirmiştir. Bu testlerdeki performansları gözönüne alınarak öğrenciler farklı okullara yerleştirilmiştir. Keza işitme engellilerin daha rahat duymasını sağlayan bir araç Alexander Graham Bell (1847-1922) tarafından aynı dönemde geliştirilmiş; yine aynı dönemlerde zihinsel engelliler için beş duyuya hitap eden eğitim materyalleri Maria Montessori (1870-1952) tarafından geliştirilerek zihinsel engelli çocukların eğitimlerinde kullanılmaya başlanmıştır (1).

1900 yıllarında başlayarak psikoanalizin psikolojik rahatsızlıklar ile ilgili olarak geniş bir uygulama alanı bulması ve yine psikoanalitik eksenli olarak çocuklar üzerinde yapılan gözlemler, gelişim sorunlarının arkasında çocukluk çağı ilişkilerinin yattığına ilişkin güçlü veriler ortaya koymuştur. Bu dönemde doğuştan hiçbir özüre sahip olmasa bile bir kişinin bütün yönleri ile sağlıklı olarak gelişebilmesinin, çocukları merkeze alan ve onların ihtiyaçlarında zamanında uygun tepkilerin veren ilişkilerle mümkün olacağı kabul görmeye başlamıştır. Bu yıllarda Anna Freud, Margaret Mahler gibi bazı eğitimciler, psikoanalitik bakış açısıyla çocuk eğitimlerin yapılmasını hem önermiş hem denemişlerdir.

Aydınlanma Dönemi süresince, bir yandan özörlölerle ilgili onların yaşamlarını kolaylaştıracak bir çok icat yapılmış, bir yandan da bireysel olarak yeni eğitim modelleri denenmiştir. Aynı yıllarda engelli bireyler için özel okullar da açılmaya başlanmıştır. Fransa, ihtilalin getirdiği yeni anlayışla özörlölere yönelik olumlu eğitsel olanakları sunmaya çalışan ilk ölkö olmuştur. 1755'te sağırlar, 1784'te de körler için özel okullar ilk kez bu ölköde açılmış, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 1800'lü yıllarda özörlölöer için açtığı okullarla Fransa'yı takip etmiştir. ABD'de 1817'de sağırlar, 1829'da körler, 1860'ta da zihinsel engelliler için özel okullar açılmıştır.

Günümüzde özel eğitime ihtiyaç gösteren kişilerin, kendileri için özel yapılmış okullarda eğitim almalarını hedefleyen düşünceden giderek uzaklaşmaktadır. Özel eğitim gerektiren engellere sahip kişilerin özel okullarda bir tür yalıtılmış bir

dünyaya kapatıldıkları varsayımı ile yola çıkan bu bakış açısı sayesinde, özürllere yönelik eğitim olanaklarının normal okullarda sürdürülmesinin daha doğru olacağı görüşü öne çıkmaya başlamıştır. Günümüzde, engelli öğrencilerin normal okullarda diğer öğrencilerle birlikte oldukları sürece normal yaşamın gereklerini daha kolay yerine getirebilecekleri düşünülmekte, böyle bir eğitim fırsatının normal öğrencilerin de engellileri daha yakından tanımalarına olanak sağlayacağı ve gündelik yaşamda onların sorunlarına daha duyarlı hale gelecekleri vurgulanmaktadır.

Engelli öğrencilerin normal okullarda, ancak engelliler için hazırlanmış uygun programlardan ve engeller konusunda özel olarak eğitilmiş uzmanlardan yararlanılarak, yine engelliler için oluşturulmuş özel materyaller kullanılarak ve engele özel fiziksel düzenlemeler yaparak gerçekleştirilmesinin hedeflendiği bu yeni anlayışa **kaynaştırma yoluyla eğitim** denilmektedir. Başlangıç tarihi 1870'li yıllara kadar gitse de, o yıllarda engelli olanlarla olmayanların birarada eğitim almalarının sağlanması, engellileri topluma entegre etme anlayışı ile yapılmamıştır. Engellilerin topluma daha kolay entegre olmaları, tüm hayatını birlikte geçireceği engelli olmayanların dünyalarını anlamaları ve keza engelli olmayanların da engelliler ile ilgili önyargılarının kırılması amacıyla sürdürülen kaynaştırma yoluyla eğitim çalışmaları 1960'lı yıllardan başlayarak yaygınlaşmıştır.

Özel Eğitim Konusunda Türkiye'nin Durumu

Bilindiği gibi çeşitli ulus, bölge ve dinlerden üstün zekalı çocukların alınarak devletin yönetsel kadrolarına getirilmek üzere eğitildiği bir kurum olan Enderun Okulları Osmanlı'da oldukça eski dönemlerde açılmıştır. Enderun Okulları temel kabul edildiğinde ilk özel eğitim çalışmalarının Osmanlı'da oldukça eski olduğu söylenebilir. Üstün zekalılar için sağlanan bu olanak ne yazık ki diğer gruplar için oldukça geç dönemde sağlanmıştır. Osmanlı Devletinde engelliler (sağır) için ayrı bir bölüm, 1889'da İstanbul Ticaret Mektebi'nde açılmıştır. 1921'de İzmir'de açılan körler ve 1923'te yine İzmir'de açılan sağır okulu bu çalışmaları takip etmiştir. 1950 yılından itibaren özürllülerle ilgili ana faaliyetler Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde yürütülmesine rağmen, zaman zaman Çalışma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı; yine zaman zaman Çocuk Esirgeme Kurumu, Sosyal Sigortalar Kurumu ve çeşitli özel kurumlar özürllülerle ve özürllülükle ilgili çalışmalar yapmakta, bu durum özel eğitim konusunu Türkiye'de sorunlu hale getirmektedir. (1, 2).

Özel Eğitim konusu 1980'lerden sonra çok daha kurumsallaşmış biçimde yürütülmeye başlanmıştır. 1980 yılında Özel Eğitim Genel Müdürlüğü oluşturulmuş, bu kurum 1983'te Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığı'na dönüştürülerek görev ve yetkileri genişletilmiştir(1). Böylece Türkiye'de ilk kez özel eğitim rehberlik ile birlikte anılmaya başlanmış, özel eğitime ihtiyaç duyan kişilere yönelik çalışmaların kapsamı onlara her yönleriyle rehberlik etmeyi de içine alacak şekilde genişletilmiştir. Bu kurum 1992'de Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü olarak yeniden yapılandırılmış, böylelikle kurumun daha fonksiyonel hale gelmesi ve özürllülere yönelik hizmet olanaklarının genişletilmesi hedeflenmiştir. Özel eğitimle ilgili il ve ilçelerde sürdürülen çalışmalar Özel Eğitim komisyonları aracılığı ile yapılmakta, özel eğitim gerektiren öğrencilerin erken teşhis edilmesi görevini Rehberlik ve Araştırma Merkezleri yerine getirmektedir.

Özel eğitime muhtaç öğrenciler için uzman öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere bazı üniversitelerde (Hacettepe Üniversitesi, Bolu İzzet Baysal Üniversitesi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Ankara Üniversitesi) özel eğitim bölümleri açılmıştır. Özel Eğitim Bölümleri yaptıkları bilimsel araştırmalarla da bu konuda var olan sorunların çözümüne katkı sunmayı hedeflemektedir.

Günümüzde her 100 kişiden ortalama 12'sinin özel eğitime ihtiyaç gösterdiği ileri sürülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün verilerini oluşturduğu bu orana göre ülkemizde 0-18 yaş grubunda bulunan ve özel eğitime ihtiyaç gösteren yaklaşık 3.700.000 kişi bulunmaktadır. Yine WHO'nun geri kalmış ülkeler için % 12'lik orana, % 2'de korunmaya muhtaç çocuğun eklenmesi gerektiğine ilişkin görüşlerini temel aldığımızda, bugün Türkiye'de yaklaşık olarak dört milyon çocuğun özürllü ve korunmaya muhtaç olduğunu anlaşılabılır. Türkiye'de toplam özürllü sayısı ise 8 milyon beşyüzbin civarındadır. Bu rakamlar bazı Avrupa ülkelerinin toplam nüfusundan daha fazladır. Bu kadar fazla özürllü ve korunmaya muhtaç çocuk nüfusuna sahip bir ülkenin özürllüler konusunda aldığı önlemler, ya da özürllülükle ilgili yaptığı toplumu aydınlatma çalışmaları ne yazık ki hiç de yeterli değildir. Yakın zamanda yayınlanan bir araştırmaya göre (5), Türkiye'de en çok özürllü nüfus, %13.13 ile Marmara bölgesinde iken, en az özürllü nüfus % 9.90 ile Güneydoğu Anadolu bölgesindedir. Yine aynı araştırma bulguları, özür grupları içinde ortopedik özürllülerin ilk sırada bulunduğunu, toplam özürllüler içinde birden fazla özüre sahip olanların oranının %11.40 olduğunu göstermektedir. Özürllülük nedenleri arasında doğumdan sonra nedenlerin çok büyük bir

rol oynadığına değinen araştırma bulgusundan da anlaşılacağı gibi, özür lülüğün yaygınlaşmaması için toplumun bir bütün olarak çok daha dikkatli olması ve sonradan ortaya çıkan risk faktörlerini azaltması gerekmektedir. Özür lü grupta bulunan kişilerin yaklaşık % 40'ının hiç tedavi görmemesi, % 43.9'unun kendi özürüne neyin neden olduğunu bilmemesi, %77.80'inin işgücüne hiç katılmaması, %39.72'sinin sosyal güvencesinin olmaması... Türkiye'de özür lülerle ilgili çarpıcı bilgiler olarak araştırmada bulguları arasında yer almaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün engelli nüfusunun genel nüfus içinde engel gruplarına göre dağılımının aşağıdaki biçimde olduğu göz önüne alınırsa, ülkemizde hangi özür grubunun yaklaşık kaç kişinin olduğunu anlamak daha kolay hale gelir.

Görme engelli	%0,2
İşitme engelli	%0,6
Ortopedik engelli	%1,4
Zihinsel engelli	%2,5
Uyum güçlüğü olanlar	%1
Süreğen hastalığı olanlar	%1
Konuşma güçlüğü olanlar	%3,5
Üstün ve özel yetenekliler	%2
Korunmaya muhtaç olanlar	%2

Yukarda sıralanan veriler Türkiye'de özel eğitimin içinde bulunduğu durumu ortaya koyuyor. Engelli olmayan kişiler için bile yaşamın yeteri kadar zor olduğu bir ülkede gerek ekonomik nedenler gerekse ekonominin kullanıldığı öncelik alanları açısından bakıldığında, Türkiye'de özel eğitim için ayrılan payın oldukça düşük olduğu görülür. Nitekim, özel eğitim gerektiren çocukların ülkemizde okullaşma oranları %3 civarındadır(1).

Ülkemizde, özel eğitim hizmetleri 6 Haziran 1997 tarih ve mükerrer 23011 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname doğrultusunda yürütölmektedir. Bu Kararname'ye göre, Türk Millî Eğitiminin genel amaç ve temel ilkeleri doğrultusunda özel eğitim gerektiren bireylerin;

a) Toplum içindeki rollerini gerçekleştiren, başkaları ile iyi ilişkiler kuran, iş birliği içinde çalışabilen, çevresine uyum sağlayabilen, üretici ve mutlu bir vatandaş olarak yetişmelerini,

b) Kendi kendilerine yeterli bir duruma gelmeleri için temel yaşam becerilerini geliştirmelerini,

c) Uygun eğitim programları ile özel yöntem, personel ve araç gereç kullanarak ilgileri, gereksinimleri, yetenekleri ve yeterlilikleri doğrultusunda üst öğrenime, iş ve meslek alanlarına ve hayata hazırlanmalarını amaçlar(6). Bu kanunda, özel eğitim gerektiren bireylere, eğitimde fırsat eşitliği ve eşit katılım sağlamada yeni bir anlayış getirilmekte; özel eğitim gerektiren bireylerin; erken çocukluk dönemi, okul öncesi dönem, ilköğretim, evde eğitim, orta öğretim, yüksek öğretim ve yaygın eğitim alanlarındaki eğitimleri ile ilgili hükümlere yer verilmektedir. Özel eğitim gerektiren çocukların eğitimlerinin erken çocukluk döneminden başlatılması ve bu çocuklar için okul öncesi eğitimin zorunlu hâle getirilmesi 573 sayılı KHK'nin en önemli düzenlemeleri arasında yer almaktadır. Eğitim programlarının öğrenci merkezli olması, öğrencinin gelişim özellikleri ve yeterlilikleri doğrultusunda bireyselleştirilerek uygulanması hükümleri özel eğitimin ilkeleriyle de paralellik göstermektedir. Ne var ki yasa üzerinde özel eğitimle ilgili sağlanan olanakların önemli bir kısmı, özürölülere yönelik toplumsal algılar değişmediği ve konuya ilişkin yeterli kitle bilinci oluşmadığı için pratikte sorunlar halen devam etmektedir.

Özel Eğitimin İlkeleri

Bir kişinin özel eğitime ihtiyaç duyar hale gelmesi kuşkusuz en çok o kişinin istemediği bir şeydir. Bir bireyin engelli olması çoğu kez kötü tesadüflere bağlı olduğundan, o kişinin engelli olması nedeniyle yaşadığı güçlüklerle yeni güçlükler eklenmeden yaşayabilmesi engelli kişinin hakkı olduğu kadar toplumdaki diğer tüm kişilerin de sorumluluğudur. Bu yüzden engellilerin eğitimi ile ilgili olarak var olan ilkelere çok daha sıkı biçimde uymak gerekmektedir. Bu ilkeler aşağıda sıralanmıştır.

- ◆ Her şeyden önce eğitimin tüm yurttaşlar için temel bir anayasal hak olduğundan yola çıkarak, özürölü yurttaşlarında diğer yurttaşlar gibi eğitim olanaklarından faydalanma hakları olduğunu akılda tutmak gerekir.

- ◆ Özel eğitimde erken tanının çok önemli olduğu bilinmelidir. Pek çok engel çocuk doğduktan kısa bir süre tanınabilir. Bugün tıpta gelinen nokta itibarı ile çocukların bazı özürlülikle doğup doğmayacağı anne karnında keşfedilebilmektedir. Keza bir çok özürün oluşmasında risk faktörleri de yine önemli oranda keşfedilmiş durumdadır. Bu nedenle ailelere büyük sorumluluklar düşmektedir. Gerek özürllük konusundaki risk faktörlerini azaltmak, gerekse çocuğunun özürllü olduğunu anladıktan hemen sonra uygun eğitsel olanaklardan faydalanmak üzere ailenin sorumluluklar alması özel eğitim açısından vazgeçilemezdir.

Özürllü çocukların tanılanmasının her şeyden önce bir uzmanlık işi olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Bir çok özür uzman olmayan tarafından da hemen anlaşılabilir, bu özürllü kişilerin kendi yaşamlarını daha kolay nasıl sürdürebileceğine ilişkin uzman görüşlerinin mutlaka alınması gerekmektedir. Kaldı ki günümüzde bir çok çocuk basit ve kısa sürede aşılabilecek gelişim kusurları nedeniyle ve çoğu kez bulunduğu ortamdan kaynaklanan yetersizlikler yüzünden engelliymiş gibi algılanmakta; bu algılama nedeniyle, kişiler zamanla gerçekten engelli gibi davranmak durumunda kalmaktadır. Özellikle zihinsel performansla ilgili yetersiz çevresel faktörlere bağlı olarak oluşan öğrenme güçlükleri yada gündelik işlerin yürütülmesinde çocukların gösterdikleri donukluk hemen özüre yorumlanmakta, bir kez damgalanan çocuk bunun yarattığı psikolojik etkiye de bağlı olarak zaman içinde yeteneklerini kullanamaz hale gelmektedir. Bu yüzden özürllük konusunda erken tanı kadar hatta ondan çok daha fazla doğru tanılamakta önemlidir. Bu ise alanda çalışan bir uzmanlar ekibinin çocuklar üzerindeki değerlendirme ve gözlemlerine bağlı olarak geliştirilebilir.

- ◆ Özel eğitim gerektiren bireylerin eğitime erken yaşta başla oldukça önemlidir. Günümüzde normal eğitim olanaklarından faydalananlar için de erken eğitimin önemine giderek daha fazla vurgu yapılmaktadır. Özel eğitime ihtiyaç gösterenler için erken eğitime başlamak, çocuklar için zamanında öğrenilmesi gereken ve öğrendikleri oranda onların yaşamları başa çıkma olanağını kolaylaştıran bir çok fırsatın erken devreye girmesine yol açar. Keza erken eğitime başlamak gerek ailenin gerek çocuğun kendi özürllüğünü daha kolay kabullenmesini sağlar.

Özel eğitim gerektiren tüm bireyler; ilgi, istek, yeterlilik ve yetenekleri doğrultusunda ve ölçüsünde özel eğitim hizmetinden yararlandırılır. Toplumda genellikle özürlü kişilerin yetenekleri ve ilgileri konusunda yanlış kanaatler mevcuttur. Bir çok kişi özürlü bireylerin ilgi ve yeteneklerinin değerlendirildiği durumda onların neler başarabileceklerinin farkında değildir. Yine bir çok kişi engelli bireylerin kendi bakımlarını sağlayabilecekleri koşulların oluşturulmasının onlar için yeterli olacağına inanır ve neredeyse bu çocuklara atılan bakım olanaklarını bile bir lüks olarak değerlendirir. Oysa engellilerde tıpkı engelli olmayanlar gibi, düşleri, özlemleri, hayalleri olan bireylerdir ve dahası bir çoğu kendi düşlerini gerçekleştirebilecek yeteneklere sahiptir. Günümüzde artık onların yeteneklerinin yada ilgilerinin olup olmadığını tartışmak gerekmemektedir. Yapılması gereken, engelli olmayanların doğal hakları olduğu düşüncesiyle onlara sunulan olanakların engelli bireyler içinde hayata geçirilmesine destek olmaktır.

- ◆ Özel eğitim hizmetleri, özel eğitim gerektiren bireyleri sosyal ve fiziksel çevrelerinden mümkün olduğu kadar ayırmadan planlanıp ve yürütülmelidir. Kurumsal olanaklar ne kadar iyi olursa olsun kendi sosyal çevresinde yalıtılmış bir engelli, çoğu kez bu kurumlarda iyi hizmet almış olsa bile kişisel sıkıntılarını aşmada güçlüklerle karşılaşmaktadır. O nedenle mümkün olduğunca kurumların yaygınlaştırılması ve sosyal çevre ile engellinin bağlarını koparmadan eğitim olanaklarını sürdürmesi gerekmektedir.
- ◆ Eğitimin genel olarak bireyselleştirilmesi ve bireylerin ihtiyaçlarını merkeze alarak onlara eğitim olanaklarının götürülmesi günümüzde giderek yaygınlaşan bir düşüncedir. Bu durum özel eğitim gerektiren bireyler için çok daha önemlidir. O nedenle engelli bireyler için onların kişisel ihtiyaçlarını gözönünde bulunduran, bireyselleştirilmiş eğitim planlarının geliştirilmesi ve eğitim programlarının bireyselleştirilerek uygulanması gerekmektedir.
- ◆ Özel eğitim gerektiren kişilerin bütünsel gelişimlerini sağlamak oldukça önemlidir. Eğitim olanakları harekete geçirilirken yalnızca bu çocukların bilişsel ve bedensel gelişimlerini merkezde tutmak, onların sosyal ve duygusal gelişimlerini dikkate almamak çoğu kez engellilerin yetişkin yaşamda uyumlu insanlar olmasını engellemektedir. Kişilik özellikleri itibarı ile kendi güçlüklerinin farkında olmasına rağmen, kendiyi ve içinde bulunduğu toplumla uyum içinde olabilecek bir yapıya her insan kadar ö-

zörlölerin de ihtiyacı vardır. O nedenle özürlölerin kişisel, duygusal ve sosyal gelişimlerinin dikkate alınması da en az bedensel ve zihinsel özeleklilere yapılan vurgu kadar önemlidir.

- ◆ Özelele eğitim gerektiren bireylerin eğitsel performansları dikkate alınarak, eğitim sürecinde amaç ve içerik yönünden gerekli uyarlamalar yapılarak yetersizliği olmayan akranları ile birlikte eğitimlerine öncelik verilir. Bir başka anlatımla özürlü bireyler için kaynaştırma yoluyla eğitimin öncelikle uygulanması hedeflenmelidir.
- ◆ Özelele eğitimin bir ekip işi olduğu sürekli akılda tutulmalıdır. Tek başına okul, o alandaki uzman, aile yada kişinin bakımını üstlenen kurum nedenli ilgili olursa olsun özürün yarattığı engelleri aşma gücüne sahip değildir. Ailelerin çoğu kez engelli çocukla ilgili yaşadıkları kabullenme sorunları, bazen işin içine giren suçluluk duyguları ve yine çoğu kez özürlü çocuktan utanma gibi duygular nedeniyle işbirliğinden uzak kalmaya çalıştıkları bilinmektedir. Böyle bir durumda özürlü ilgili kurum çalışanlarının motivasyonu da çoğu kez düşmektedir. O nedenle belki de öncelikle ailenin işbirliğinin sağlanması oldukça önemlidir.
- ◆ Özelele eğitim politikalarının geliştirilmesinde, özelele eğitim gerektiren bireylere yönelik etkinlik gösteren sivil toplum örgütleri ile işbirliği içinde yapılmalıdır. Günümüzde özellikle gelişmiş ölkelerde sivil toplum örgütleri gündelik hayata daha çok müdahil olmakta, yaşamın her alanında gönüllü kuruluşlar görev üstlenmektedir. Türkiye’de de bu türden kuruluşların yaygınlaştığını son zamanlarda görmek sevindiricidir. Özellikle büyük şehirlerde özürlü çocuklarla ilgilenen gönüllü kuruluşlara verilecek destek ve keza yine özürlü kişilerin oluşturdukları derneklerin çalışmaları gelecek için umut vericidir.
- ◆ Bindığı gibi yaşam her ne kadar kişilere destek olacak olanaklar sunsa da, nihai olarak herkesin kendine yeter hale gelmesi gerekmektedir. Bu yüzden engelli çocuklara sadece destek sağlama hedefiyle değil, bir bütün olarak yaşamda tek başına kaldığında kendine yetebilecek bir hedefle okullarda eğitim verilmelidir. Yine bu yüzden özürlü kişiler için meslek edindirme, iş olanakları yaratma ve onlara bu olanakları kullandırma oldukça önemlidir (1, 7).

Özürlülüğün Nedenleri:

Özürlülüğün nedenleri özürlere göre değişmektedir. Pek çok özürlü kendine özgü nedenlerle meydana gelmektedir. Örneğin ortopedik engellerin önemli bir kısmı doğum sonrasında ve daha çok toplumdaki risk faktörlerinin artmasına paralel olarak meydana gelmektedir. Sözleştiği bir ülkede yaşanan çatışmalar, işgörenler için yeterli kadar güvenli olmayan iş ortamları, trafik kazaları, erken yaşlarda yanlış bazı bakım uygulamaları gibi nedenlere bağlı olarak meydana gelmektedir. Buna karşın sözleştiği, zihinsel engel yada işitme konuşma bozuklukları daha çok doğum öncesi faktörler ve genetik yapı tarafından belirlenmektedir.

Özürlülüğün nedenleri ile ilgili bu türden özel durumları gözönünde tutmak kaydı ile, çok genel olarak bu nedenleri üç ana başlık altında toplamak mümkündür.

1. Doğum Öncesi Nedenler: Doğum öncesinde özellikle zihinsel engellilik açısından çocuklar için en önemli risk faktörü genetik etmenlerdir. Bu genetik faktörler akraba evlilikleri nedeniyle daha fazla riskli hale gelmektedir. Ayrıca, annenin hamileyken yaşadığı olaylar, kullandığı ilaçlar yada içki, sigara türünden keyif verici maddeler, yine annenin radyasyona maruz kalması, kan uyuşmazlığı, annenin stresli yaşam olaylarına maruz kalması, annenin hamilelik yaşı, geçirilen kazalar, yine annenin özellikle hamileliğinin ilk dönemlerinde geçirdiği, kızamıkçık, frengi türünden hastalıklar doğum öncesi nedenler arasında sayılabilir.

2. Doğum Sırası Nedenler: Doğumun hijyenik ortamlarda yapılmaması, doğum sırasında kullanılan araç-gereçlerin uzman olmayan kişiler tarafından kullanılması, erken yada geç doğum, doğum anında oluşan ve tedavi edilmeyen enfeksiyonlar, doğum sırasında ortaya çıkan kazalar, doğumu yaptıran kişilerin ehil olmamasına bağlı olarak çocuğun gördüğü hasar, beynin herhangi bir nedenle (daha çok koron dolanması) oksijensiz kalması gibi nedenlerle doğum anında bir çok çocuk sakat kalmakta ve bütün bir yaşamını başkalarının hataları nedeniyle engelli olarak sürdürmektedir.

3. Doğum sonrası nedenler: Özellikle gelişmemiş ülkelerde pek çok kişi doğumdan sonra yaşanan şanssızlıklar nedeniyle engelli hale gelmektedir. Erken yaşlarda geçirilen ateşli hastalıklar pek çok kişinin yaşamında önemli zedelenmelerin oluşmasına kaynaklık edebilmektedir. Çoğu kez ailelerin enfeksiyona bağlı olan hastalıkları önemsememesi, ayrıca bir çok ailenin hastalığı önemse de tedavi olanaklarından uzak yaşıyor olması bu konuda yaygın sorunlar yaşanmasına

kaynaklık edebilmektedir. Çoğu kez yoksulluk ve bazen de bilinçsizlik nedeniyle çocukların yeterli ve düzenli olarak beslenememesi, yine erken yaştan itibaren çalıştırılan çocukların kendilerini işyerlerinde koruyabilecek bilinç ve beceriden yoksun olmaları, gelişmemiş toplumlarda oldukça yaygın olan çocuk istismarları, ayrıca çocuklara uygulanan fiziksel şiddet ve psikolojik baskılar bir çok çocuğun yeteneklerinin körelmesine ve engelli bireyler olarak yaşamlarını sürdürmelerine kaynaklık edebilmektedir.

Özürlerin Gruplandırılması

Son yıllara kadar özürlü kişilerin hangi özür grubuna girdiği önce tanınır, sonra bu özür grupları sınıflandırılır ve bu gruplamalar üzerinden özürlülere hizmet götürmenin doğru olduğuna inanılırdı. Son zamanlarda özürlerin gruplandırılmasından giderek kaçınılmakta, özürlülüğün gruplandırılmasının engelli bireyin etiketlenmesi anlamına geldiği eğitim ortamlarında giderek yaygın bir anlayış haline almaktadır. Özürlü çocukları sınıflandırmanın, çocuğun ihtiyaçlarına değil özürüne dikkat çektiğini varsayan bu anlayışa göre, sözgelişi zihinsel engelli dendiğinde bu çocuğun nelere ihtiyaç gösterdiğinden ziyade, zihinsel soruna dikkat çekildiği, bunda çocuğun ihtiyacına göre ona olanaklar sunmaktan eğitimcileri alıkoyduğu vurgulanmaktadır.

Aynı süreç diğer engel grupları içinde geçerlidir. Görme engelli denildiğinde kişinin körlüğüne vurgu yapılmakta, bu vurgu onunla ilişkilerimizde çoğu kez engelliye hiçbir katkı sunmayan acıma, yazıklanma, belki kendi başına gelmemiş olması nedeniyle rahatlatma, yada bazen ona yardım ederek kendi vicdanını rahatlatma...türünden duygulara yol açmaktadır. Oysa bir görme engellinin nelere ihtiyaç duyacağına vurgu yapıldığında, engelli kişi ile sürdürülen ilişkide yukarıda sıralanan, olumluymuş gibi görünen ama işe yaramayan, görme engelli birey için zaten var olan zorluklara bir de psikolojik yük yüklemenin ötesinde hiçbir anlamı olmayan duygulardan kaçınmak ve engelli kişi ile daha doğrudan kişisel temas kurmak mümkün hale gelmektedir. O nedenle bir çok ülkede ve ülkemizde tersi uygulamalar yaygın olarak özürlerle ilgili kurumlarda yürütülse de, insan merkezli eğitime inanan bir çok eğitimci içinde, özürlü çocukları sınıflandırmak yerine, bu çocukların hangi alanlarda neye özel ihtiyaç duyduğunu belirleyerek eğitim verme düşüncesi giderek yaygınlaşmaktadır.

Özürli bireylerin eğitiminde onların neye ihtiyaç gösterdikleri düşüncesinden yola çıkılması gerektiğini savunan görüşe göre, özürliülerin özel olarak ihtiyaç duydukları alanları dört başlık altında toplayabilmek mümkündür (1).

1. Fiziksel Özelliklerinden Kaynaklanan Nedenlerle Özel Eğitime İhtiyaç Duyanlar

Bedenin zarar gördüğü ve fonksiyonlarını yitirdiği durumlarda kişiler özel eğitime gereksinim duyarlar. Bedenle ilgili öür çok farklı nedenlerden kaynaklanabilir. Sözelgeşi, kazalara ve yaralanmalara bağıli bedensel zedelenmeler, organ kayıpları ve bunlara bağıli olarak oluşun bedensel engeller. Yine sinir sisteminde, (örneğin beyin iltihaplanması yada artrit gibi nedenlere bağıli olarak oluşun) hasarlar nedeniyle bedende ortaya çıkan fonksiyonel kayıplar yüzünden kişiler sağlam kişilerden farklı ihtiyaçlara sahip olurlar. Bu türden kayıpları yada engelleri olan kişiler, mekanlarda bazı özel değışikliklere ihtiyaç gösterirler. Bu türden kayıpları olan kişiler engelin kendilerinde oluşturduğu dezavantajlardan kısmen korunmak için, tekerlekli sandalye ve baston gibi araçlara; yine kendileri için özel dizayn edilmiş tuvaletlere, yollara, kaldırımlara, ihtiyaç gösterirler. Keza aynı engeller kişilerin zaman zaman bakımının hastanelerde yapılmasını gerekli kılabilir. Okullarda bu türden engeli olanların bazı sportif faaliyetleri daha farklı uygulamalarla gerçekleştirmesi, yine bazılarının beslenmek için özel bazı araçlar kullanması, eğitim sürecinde sözelgeşi elleri ile ilgili problemi olanlar için özel bilgi-sayarlardan faydalanılması gerekebilir.

2. Dil, Konuşma ve Duyusal Yetersizliklerden Kaynaklanan Nedenlerle Özel Eğitime İhtiyaç Duyanlar

Duyuların etkin kullanımı konusundaki problemler ve engeller bu alana girer. Çeşitli nedenle oluşun görme, işitme-konuşma bozukluklarına bağıli olarak bireylerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları ve bu problemler nedeniyle özel eğitime ihtiyaç gösterdikleri durumlardır. Sözelgeşi işitme engelli bireyin engeline değil de bu engelden dolayı yaşadığı iletişim sorunlarına vurgu yapıldığında, kişi ile iletişim kurarken nelere dikkat edilmesi gerektiği öne çıkacak ve sözelgeşi işitme engelliler için geliştirilmiş işaret alfabesinden faydalanmak eğitimciler için bu kişi ile iletişimde daha önemli hale gelecektir.

3. Öğrenme Güçlüklerinden Kaynaklanan Nedenlerle Özel Eğitime İhtiyaç Duyanlar

Down Sendromu, Fragile X Sendromu, beyin ile ilgili olarak yaşanan çeşitli sorunlar nedeniyle, yaşamın çeşitli alanlarında öğrenmede karşılaşılan sorunları olanlar bu gruba girer. Öğrenme güçlükleri hafif, orta, ağır ve çok ağır düzeylerde olabilir. Bu kişilerin zekalarına vurgu yapmak ve bunları zihinsel engelli diye sınıflamak, bu türden özürü olanlara yönelik çoğu kez “zaten anlamaz”, “ondan bundan daha fazlasını beklememek gerekir” türünden onlara belki de özel eğitim uygulandığında başarabilecekleri pek çok şeyle ilgili fırsat sunmamaya neden olurken, sözgelişi okuma ve yazma konusunda yada sözgelişi aritmetik problemleri diğer öğrenciler kadar çözme konusunda güçlükleri olanlar diye yaklaşıldığında bu konularda onlara özel yöntemlerle yaklaşma, daha sabırlı davranma türünden davranışlara neden olacak, bu da öğrenme gücüğü yaşayan öğrencilerin bu engelleriyle başa çıkmasında onlara kolaylık sağlayabilecektir.

4. Duygusal ve Davranış Problemlerinden Kaynaklanan Nedenlerle Özel Eğitime İhtiyaç Duyanlar

Birey yaşamında var olan herhangi bir sorunlu durum nedeniyle duygusal ve davranışsal sorunlar yaşayabilir. Bireylerin ister bedensel, ister duygusal yada öğrenme sorunlarından olsun, duygusal alanda sorunlar göstermesi neredeyse kaçınılmaz olabilir. Engelli bireylerin yaşadıkları engellerin zaten kendilerine olumlu duygular oluşturmaları beklenemez. psikolojide yapılan pek çok araştırma, engellemeye maruz bırakılan kişilerin saldırganlaştıklarını ortaya koymaktadır (8). Yani, sadece engelin oluşturduğu güçlük nedeniyle bile dış dünyaya çoğunlukla öfkeli olan çocuklar, sosyal çevrelerinden engellerinden dolayı aldıkları, aşağılanma, alaya alınma, acınma türünden tepkiler nedeniyle daha da olumsuz duygular yaşamaktadırlar. Bu çocukların daha gerilimli, ilişkilerinde daha tedirgin ve gündelik hayatta diğerleriyle sürdürdükleri ilişkilerde daha tetikte oldukları bilinmektedir. Engelli çocuklar çoğu kez kendilerine yönelecek, aşağılanma, alay edilme türünden olumsuz duygulardan kaçınabilmek için, yalnız kalmayı tercih etmekte, içe kapanmaktadırlar. Bazen antisosyal davranışlar sergiledikleri ve arkadaşlarına daha saldırgan davrandıkları da olabilmektedir.

Engelleri nedeniyle ortaya çıkan duygusal ve davranışsal problemin çözümüde rehberlik servislerine ve sınıf öğretmenlerine önemli görevler düşmektedir. Engelli olmayan arkadaşlarının engelli öğrencilere duyarlı davranmalarının

başarılması kuşkusuz bir kültürel sorundur ve topyekün bir bilinçliliği gerekli kılmaktadır. Bu bilincin oluşturulmasında engelli olanlardan çok engelli olmayan çocukların eğitilmesi gerekmektedir. Bunun sağlanması için atılması gereken pratik adımlar (empati geliştirme alıştırmaları vs) ilerde daha geniş ele alınacaktır.

Özürlerle ilgili her ne kadar sınıflandırmanın sağlıklı olmadığı görüşü yaygınlaşsa da halen gelişmiş ülkelerde bile bu anlayışa uygun pratikler tam olarak gerçekleştirilememektedir. Ülkemizde özürler hala gruplandırılmakta ve özürli kişilere yönelik özel eğitim etkinlikleri görme, işitme, ortopedik, zihinsel öğrenme yetersizliği, süregen hastalığı, uyum güçlüğü, dil ve konuşma güçlüğü olanlar ile üstün ve özel yetenekliler olmak üzere sekiz ayrı grupta yürütülmektedir (9). Ayrıntıya girmeden bu olanaklardan faydalanan özür grupları ile ilgili bilgiler aşağıda verilmiştir.

1. Görme Yetersizliği Olanlar

Özel eğitim okullarında görme yetersizliği olanlara ve az görenlere okul öncesi ve ilköğretim düzeyinde eğitim hizmetleri sunulmaktadır. İlköğretim düzeyindeki görme engellilerin okullarının tümü yatılı olmasına rağmen gündüzlü olarak bu okullara devam etmek isteyen öğrencileri de bu olanak sağlanmaktadır. Bu öğrenciler, kaynaştırma ve özel eğitim sınıfı uygulamaları ile de eğitimlerine devam edebilmektedirler. İlköğretimlerini tamamlayan görme engelliler üst öğrenimlerini normal okullarda sürdürmektedirler.

Görme engelliler okullarında kitaplar Braille (kabartma yazı) olarak Görme Engelliler Basımevi ve Akşam Sanat Okulunda basılmakta, ayrıca engellerinin oluşturduğu güçlüğü aşmada yardımcı olacak araçlar ve orta öğretime parasız yatılı olarak yerleştirilen görme engellilerin için ders kitapları Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünde kasetlere okutularak öğrencilerin hizmetine sunulmaktadır.

2. İşitme Yetersizliği Olanlar

İşitme yetersizliği olan öğrencilere özel eğitim okullarında okul öncesi, ilköğretim ve orta öğretim düzeyinde yatılı ve gündüzlü hizmet verilmektedir. Bu öğrencilerin orta öğretimlerini normal okullarda kaynaştırma uygulamalarıyla sürdürmeleri esas alınmakta ve bunlar meslek liselerine sınavsız yerleştirilmektedir. İşitme yetersizliği olan öğrenciler için ayrı meslek liseleri de açılmıştır. Bu öğrencilerin lise ve üniversite eğitimleri normal okullarda gerçekleştirilmektedir.

3. Ortopedik Yetersizliği Olanlar

Ülkemizde ortopedik yetersizliği olan okul çağı çocuklarına okul öncesi, ilköğretim ve orta öğretim düzeyinde eğitim hizmetleri tıbbi rehabilitasyon içi sunulmaktadır. Bu olanakların Türkiye'nin her yerine yeterli düzeyde götürüldüğünü ileri sürmek mümkün değildir. Ortopedik engelliler için açılmış olan meslek lisesinde halen kız öğrenciler "dekoratif el sanatları", erkek öğrenciler "cilt ve serigrafi", kız ve erkek öğrenciler "muhasabe" bölümlerinde mesleki eğitim almaktadırlar.

4. Dil ve Konuşma Güçlüğü Olanlar

Dil ve konuşma güçlüğü olan çocuklar özel eğitim hizmetleri doğrudan onlar için açılmış okullar aracılığı ile değil, normal okullarda kaynaştırma yoluyla eğitimlerine devam etmektedirler. Bu çocuklara ne türden özel eğitim desteği verileceği Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde görev yapan psikolojik danışmanlar tarafından belirlenmektedir. Bu kurum öğretmene, kurum idaresine, aileye yönelik çocuğun bireysel ve gelişim özelliklerini dikkate alarak bilgilendirme toplantıları yapmakta, eğitim-öğretim ortamını bozmadan sınıf-okul ve ev ortamında alınması gereken tedbirler hakkında yönlendirmeler, sınıf öğretmenlerinin bu konuda hizmet içi eğitim seminerlerinden yararlandırılmaları, ailelere verilecek seminerler gibi etkinlikler düzenlemektedirler. Ayrıca bazı rehberlik ve araştırma merkezlerinde bu öğrenciler için uygun terapi hizmetleri de verilmektedir.

5. Öğrenme Güçlüğü Olanlar

Öğrenme güçlüğü olan çocuklara özel eğitimleri, özel eğitim okulları aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Bu çocuklar için okul öncesi, ilköğretim ve yaygın eğitim düzeyinde gündüzlü olarak eğitim verilmekte, orta düzeyde (eğitilebilir) zihinsel yetersizliği olanlar ilköğretimleri hem normal ilköğretim okullarında oluşturulmuş kaynaştırma sınıflarında hem de özel eğitim ilköğretim okullarında sürdürmektedirler. İlköğretimlerini tamamlayan bu öğrenciler, zihinsel düzeylerine uygun genel kültür derslerinin verildiği "Meslekî Eğitim Merkezlerine" devam etmektedirler.

Ağır düzeyde (öğretililebilir) zihinsel yetersizliği olan, zorunlu öğrenim çağı içindeki çocukların eğitimleri "Eğitim Uygulama Okullarında" sürdürülmektedir. Bu okullarda bu çocuklar için öz bakım ve temel yaşam becerilerinin kazandırılması temel amaçtır. Ayrıca çocuklar için işlevsel akademik becerilerin geliştiril-

mesine yönelik programlar da uygulanmakta, zaman zaman çocukların 18 yaşından sonra içiçe olacağı toplumsal ilişkiler ağına uyum sağlayabilmesi için bu çocuklara toplumsal ilişkilerle ilgili alıştırmalar da yaptırılmaktadır.

Zihinsel yetersizliği olan yetişkinler, gelişim özellikleri ve yeterliliklerine uygun bir iş ve mesleğin temel becerilerini kazandırmak amacıyla açılan “İş Eğitim Merkezlerine” devam etmektedirler.

Zihinsel engellilikle ilgili olarak uzun yıllardır yapılan çalışmalar sonrasında halen bir çok ülkede zihinsel engelliler gruplandırılmaktadır. Ancak bir kez daha belirtmekte fayda var ki, bu türden gruplandırmalar çocukların gelişiminde engel oluşturan etiketlemelere kaynaklık ettiğinden fazla kullanışlı değildir ve engelli bireye fazla katkı sunmamaktadır. Ne var ki, zihinsel engellilerin normal okullarda eğitim olanaklarından faydalandırılmalarının güçlüğü, keza bu çocukların normal öğrencilerle sağlıklı iletişim kuramaması gibi nedenlerle halen bu çocuklara yönelik eğitim etkinlikleri halen bu türden gruplamalara göre sürdürülmektedir.

Çok genel olarak zeka, uyarıları algılama, değerlendirme, düşünme, öğrenme, sorun çözme ve çevreye uyum yapma gibi yüksek zihinsel işlevlerin tümüne işaret etmekte, zihinsel engelde tüm bu yüksek beyin işlevlerinde meydana gelen kayıplar olarak değerlendirilmektedir. Zihinsel işlevler açısından normalin altında olma, zeka testlerinden elde edilen zeka bölümü puanının (IQ) yaklaşık 70’ten (zeka testlerinin standart sapmalarına göre bu puan biraz değişmektedir) aşağı olma durumudur (10).

Uyumlu davranışlarda yetersizlik ile çocuğun kendi yaşından beklenen ve içinde bulunduğu toplumun bireylerinden beklediği sosyal davranışları gösterememe durumu ifade edilmektedir. Bir bireyin toplumla uyum içinde olabilmesi için, o yaş grubunun standart olarak kazandıkları bazı davranış örüntülerini kazanmış olması gerekmektedir. Ancak yaşları ne olursa olsun zihinsel engellilerin bir kısmı bu engelleri dolayısı ile günlük ihtiyaçlarını karşılayamamakta, özbakım becerilerini bile yerine getirememektedir.

Zihinsel engellilerin sınıflandırılmasında, engelli çocuklarla ilgilenen gelişim uzmanlarının farklı alanlarda olması nedeniyle farklı terminoloji kullanılsa da, günümüzde yaygın olarak aşağıdaki sınıflama benimsenmektedir.

- ♦ **Hafif Zeka Geriliği:** Zeka bölümü 70 – 55 arasında olanlar. Bu kişiler Debil yada eğitilebilir olarak ta adlandırılmaktadır. Zihinsel özürler %85 oranıyla en çok bu grupta toplanırlar. Özel eğitim olanaklarından

faydalanma şansı yakalayabilirse, okuma-yazma, aritmetik gibi akademik beceriler kazanabilir ve ilkokulu bitirebilirler. Bu gruptakiler yaşamlarında büyük zorlanmalara maruz kalmazlarsa ve kendilerini anlayan destekleri yakalayabilirlerse yaşamlarını kendi başlarına idame ettirmekte fazla zorlanmazlar.

- ♦ **Orta Zeka Geriliği:** Zeka bölümü 55 – 35 arasında olan bu kişiler Embesil yada öğretilbilir olarak ta adlandırılmaktadır. Zihinsel engel grubunun yaklaşık %10'unun bu grup oluşturur. Ciddi aile desteği alabilirlerse ve özel eğitim olanaklarından yeteri kadar faydalanabilirse, bazı akademik yetenekleri geliştirebilir, okuma-yazma öğrenebilirler. Yaşamları boyunca kendilerine destek olacak birilerine ihtiyaç duysalar da erken yaşlarda dışlanmadan yakalayabilecekleri eğitsel olanaklarla önemli oranda yaşamla mücadele edebilirler. Karmaşık olmayan ve fazla beceri gerektirmeyen işlerde (boyacılık, bazı karmaşık olmayan tamir işleri vs...) çalışabilirler.
- ♦ **Ağır Zeka Geriliği:** Bu grup 35 – 25 zeka bölümü arasında toplanır ve İdiot yada bağımlı olarak ta isimlendirilir. Zihinsel engelli grupların %3 ila 4'ü bu gruptadır. Bu gruptaki kişilerin 5-6 yaşına kadar yürümeleri zordur veya çok yetersizdir. Altı yaştan sonra kendilerini basit anlamda besleyebilirler, fakat tuvalet eğitimleri konusunda neredeyse bir ömür boyu sorunlar yaşarlar. Konuşmaları son derece yetersizdir ve genelde tek kelime ile ihtiyaçlarını bildirirler. Yetişkin yaşamda bile bir yetişkinin denetime tabidirler. Başlarında bir yetişkin olması kaydıyla, bir şeyi bir yerden alıp başka yere koyma, ipe boncuk dizme, düğmeye basma, eşyaları parlatma gibi basit ve rutin işleri yapabilirler. Çoğunlukla bir fiziksel engelinde duruma eşlik etmesi onlar için yaşamı daha zor ve aileler içinde daha çekilmez kılar.
- ♦ **Derin (Çok Ağır) Zeka Geriliği:** Bu grupta zeka bölümü 25 ve altında olan kişiler yer alır. Ağır İdiot veya tam bağımlı da denilen bu kişiler ömürleri boyunca yetişkine ve çoğu zaman da yatağa bağımlıdır. Öz bakım becerilerini (yeme-içme-tuvalet) gerçekleştirmeleri imkansızdır. Konuşamazlar. Çoğunlukla birden fazla engellilik durumları vardır. Öğrenme güçlüğünün yanı sıra, bedensel engelli, konuşma engelli de olan bu kişiler neredeyse tüm yaşamlarını hiçbir şey öğrenmeden sürdürmek zorunda kalırlar ve genellikle bakımsızlık nedeniyle fazla yaşama şansı bulamazlar.

6. Uzun Süre Hasta Olan ve Hastanede Yatanlar

Ülkemizde, sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıkları sebebiyle eğitime devam edemeyen öğrenciler için olanaklar ve ailelerin talepleri ölçüsünde hasta-

nelerde açılan okullar bünyesinde yada sınırlı sayıda da olsa evlerde eğitim hizmetleri verilmektedir.

7. Üstün ve Özel Yetenekliler

Okul öncesi, ilköğretim ve orta öğretim çağındaki üstün veya özel yetenekli öğrencilerin bireysel yeteneklerinin farkında olmalarını ve kapasitelerini geliştirerek en üst düzeyde kullanmalarını sağlamak amacıyla; örgün eğitimleri dışındaki zamanlarında ilgi, yetenek ve istekleri doğrultusunda eğitim veren “Bilim ve Sanat Merkezleri” açılmaktadır.

8. Uyum Güçlüğü Olan Çocuklar

Duyusal ve sosyal yönden uyum güçlüğü olan çocuklara özel eğitim önlemleri alınarak normal okullarda kaynaştırma yoluyla eğitim verilmektedir. Uyum güçlüğü yaşayan çocukların hem tanımlanmasında hem de eğitimlerinde önlemler alınmasında uzman personele oldukça fazla iş düşmektedir. Bu konuda rehberlik ve araştırma merkezleri ile çocuk psikiyatrisi servisleri, öğretmene, kurum idaresine ve aileye yönelik çocuğun kişisel gelişim özellikleri çerçevesinde yapabilecekleri ile ilgili yardımlar sunmaktadırlar. Bu yardımlar daha çok çocukla nasıl bir ilişkinin kurulması ve çocuğa okul ve ev ortamında nasıl davranılması gerektiği konularına odaklanmaktadır.

Uyum güçlüğü olan çocuklar içinde ele alınan otistik çocukların eğitim ve öğretimden yararlanabilmeleri için “Otistik Çocuklar Eğitim Programı” hazırlanmıştır. Otistik çocukların eğitiminde, farklı modeller geliştirmek ve uygun görülenleri yaygınlaştırmak için Otistik Çocuklar Eğitim Projesi ve Uygulama Yönergesi 17.12.1999 tarihinde uygulamaya konulmuş; bu proje ve yönerge doğrultusunda “Otistik Çocuklar Eğitim Merkezleri” açılmaya başlanmıştır. Yine uyum güçlüğü içinde değerlendirilen Dikkat Eksikliği ve Hiperaktif Bozukluklar için de benzer çalışmalar yaygınlaştırılmaktadır (11).

Özürülerin Karşılaştığı Güçlükler.

Kuşkusuz her özür grubunun yaşadığı güçlük hem özürün türünden, hem özürli kişinin özüre verdiği anlamdan, hem de çevrenin özürle ve özürli ile ilgilenme biçiminden etkilenir. Bu nedenle özürli kişilerin tam olarak ne türden güçlükler yaşadıklarına empati yapmak zor, neredeyse imkansızdır. Ancak yine de sözgelişi bir görme engellinin yaşadığı güçlükleri anlamak için basit testleri in-

sanın yapması mümkündür. Sözgeşi bir gün için de sadece yarım saatlik bir zaman dilimi için gözlerin bağlanması ve gündelik yaşamın bağlı gözlerle sürdürülmeye çalışılması görme konusunda sorunlu olanların yaşadıkları güçlükleri anlamamazı kolaylaştırabilir. Ne var ki, böyle bir deneyim durumu anlamayı kolaylaştırır da, bire bir görme engelli ile aynı duyguları yaşamamıza yol açmaz. Çünkü biz her şeyden önce bu sıkıntılı sürecin belli bir zaman dilimi için geçerli olduğunun bilincindeyizdir ve dahası bu oyundan istediğimiz zaman ayrılma şansımızın olduğunu biliriz. Diğer özür grupları içinde benzer türden alıştırmalar aracılığı ile engelli kişinin durumunu ve yaşadığı güçlükleri kısmen fark edebilmek mümkündür. Ne var ki farketmemiz gereken bir şey daha var ki, bu türden alıştırmalar bizler için yaşamın içinde küçük bir oyunken bir engellinin yaşam gerçekliğinin ta kendisidir. Ve bu gerçekliği kabul etmek yada bu gerçeklikle uyum içinde yaşamak ne yazık ki hiç de kolay değildir.

Engelli bireylerle yapılan görüşmeler onların özürlerinden çok toplumun özüre ve özürliye bakışından etkilendiğini göstermektedir. Dolayısı ile engelli kişi sadece özürüyle değil ondan daha fazla toplumun onun özürüne verdiği anlamla uğraşmak zorunda kalmaktadır. Bir sohbet sırasında bir engelli arkadaşımın “normaller bize **sadece engelimizden dolayı bazı yaşam alanlarımızda kayıpları olan insanlar** gözüyle baksa, **yaşamdaki kayıplarımız yarı yarıya azalır**” sözleri sanırım bu durumun çarpıcı bir anlatımı olsa gerek.

Ekonomik ve kültürel açıdan yeteri kadar gelişmemiş toplumlarda özürülük neredeyse değişmez bir kader durumu olarak algılanmaktadır. Bu toplumlarda özüre yol açan risklerin azaltılması ile neredeyse ilgilenilmemektedir. Dahası özürünün yaşadığı güçlükler görmezden gelinir ve çoğunlukla onlar için özel bir şeyler yapılması toplumsal bir görev olarak algılanmaz. Eşdeyişle, özürli birey normal kişiler için hazırlanmış toplumsal düzeneğe uymaya zorlanır. Özürli kişilerin basit sokak düzenlemeleri ile dahi, (örneğin engelliler için merdiven, örneğin engelliler için tuvalet, örneğin engelliler için yaya geçitlerine konulan sesli geçiş ikazları vb...) ne denli hayatlarının kolaylaşacağı görmezden gelinir. Bir bütün olarak özürli olmayanlara göre ayarlanmış ilişkiler sistemi içine özürli kişi sokulmaya çalışılır, analogi kurulması gerekirse kanatları olmayan bir canlı, kuşlar diyarında kuşlarla birlikte yaşamaya itilir. Bu yaklaşım nedeniyle çoğunlukla özür-lüler, kendilerini evlerinin içine kapatırlar yada kendi yaşam alanlarını evlerinin yakın çevreleri ile sınırlarlar.

Daha çok gelişmemiş ülkelerde özürlü kişiler erken yaşlardan itibaren iyi eğitim olanaklarından faydalandırılmadıklarından çoğunlukla işgöremez hale gelmektedirler. Yapabilecekleri işleri bile yapmaktan alıkonulan, sürekli yaşamın dışında tutulmaya çalışılan engelli kişiler, yetişkin yaşamda sürekli başkalarına bağımlı hale gelmekte, dolayısı ile sürekli başkaları ile “minnettarlık” temelinde bir ilişki sürdürmek zorunda kalmaktadırlar. Yeteneklerinin geliştirilmesine fırsat verilmemiş, bir tür “sığınmacı” olarak yaşamak zorunda bırakılmış bu kişiler, doğal olarak duygusal gelişim alanlarında da bir çok sorunla karşılaşmaktadırlar. Engelli kişilerin çoğunlukla içe kapalı, gerilimli, alıngan duygular içinde oldukları bilinmektedir. Engelli kişilerin uygun koşullar sağlandığında sadece engellerinden dolayı karşılaşacağı sorunlar, ne yazık ki gelişmemiş ülkelerde engellilere yönelik yanlış tutumlar nedeniyle bir çok farklı gelişim sorununa da kaynaklık edebilmektedir. Bugün özürölüler günleri dolayısı ile de olsa seslerini yılda bir haftalığına duyurabilen özürölülerin şikayet ettikleri en temel güçlüklerden biri, çalışma yaşamında özürölülere yeteri kadar yer açılmamasıdır. Yasalardaki belli bir sayıyı geçen kurumlarda/işyerlerinde özürölü çalıştırma zorunluluğuna çoğu kez yasaları oluşturan devletin kurumları bile uymamaktadır. Bu süreç açıktır ki, özürölülüğe bakışın değişmesini zorunlu kılmaktadır. Engelliye bakış açısının değişmesi ise çocukluk çağından itibaren özürölü olmayan kişilerin bu konularda iyi eğitimden geçirilmiş olmasına bağlıdır.

Engellilerin yaşadıkları en ciddi güçlüklerden bir de toplumun onlara yönelik duygularının içerikleri ve bu duygu içeriklerinin yaşattığı ilişki güçlükleridir. Engelli kişilerle ilişkilerde, çoğunlukla acıma duygularıyla içiçe geçen duygu durumları nedeniyle onların yapabilecekleri şeylerin bile yapılmasına izin verilmeyen aşırı korumacı davranışlara başvurulur. Bu korumacı davranışlar engelli kişiyi giderek yeteneklerini kullanamaz hale dönüştürür. Bağımlı ilişkiler zeminini hazırlayan bu durum, gün gelip engelli kişiyle uğraşan kişinin bu uğraştan yorulmasına bağlı olarak geri çekilmesi yüzünden kişilerarası ilişkilerde kırınglıklara da yol açar. Engelli kişi ile acıma ile içiçe geçmiş duygularla kurulan ilişki, önemli oranda özürölü ile ilişkinin sevap-günah bağlamında ele alınması ile ilgili olduğundan, kişinin bu ilişkide özürölüye yaptığı yardımın ne kadarını özürölü ne kadarını kendisi için yaptığı da bilinmez hale gelir. Bu durum, **özürölülerin kişi ve yurttaş olmak dolayısı ile var olan temel haklarının gözden kaçırılmasına kaynaklık eder.** Dolayısı ile, özürölü ile aynı toplumun insanları olmak nedeniyle ortak haklara sahip olan insanlar olarak ilişki sürdürme duygusunun yerini özürölüye iyilik yapmış olma duygusu alır. Bu iyilik yapmış olma duygusu yüzünden çoğunlukla

özürlü olmayan kişi ilişkide veren konumunu işgal eder ve doğal olarak da özürlü üzerinde hak iddialarında bulunur. Tüm bu süreç açıktır ki, özürlü kişinin hiçte haketmediği bir duygu sömürüsüne maruz kalmasına yol açar. Bu süreçte, çoğu kez kendi yurttaş olmasından kaynaklı haklarının bilincinde de olamayan engelli kişi, özürüyle hiç de ilişkili olmayan ek bir sorunla da karşılaşmış olur.

Engelli bireylerin yukarda ifade edilen genel güçlüklerin yanısıra karşılaştıkları çok özel güçlüklerin olduğunu da hatırd tutmak gerekmektedir. Çok açık araştırma sonuçları olmasa da otoriteryan kişilik özellikleri gösteren bir çok kişinin engelli bireyler için bırakın özel tedbirler alınarak onlarla ilişki sürdürülmesinin gereğine inanmayı, çoğunlukla engelli kişileri topluma **zararlı olan, gereksiz kaynak israfına yol açan** kişiler olarak algıladıkları, onlara ayrılan kaynakların normal kişilere ayrılması gerektiğine inandıkları ve bu inanış biçimi nedeniyle çoğunlukla onlara **zarar veren ilişkilere yöneldikleri** de bilinmektedir. Bu türden problemli düşüncü ve inanışların yok edilmesi görevini üstlenmesi gereken okullarda bile ne yazık ki, benzer görüşler içinde olan öğrenci, öğretmen ve yöneticilere rastlanmaktadır. Engellilerle ilgili bu türden bir bakışın yaygınlaştığı büyük toplumsal bunalım zamanlarında, engellilerin bir tip ortaçağda rastlanılan “cadı avı” törenlerinde “cadılara” layık görülen muamelelere maruz bırakıldığı da bilinmektedir. Nitekim öz anne babaların bile zihinsel engelli çocuklarına yaptıkları muamelelerin ne denli zulmedici olduğunu televizyon ekranlarına yansıyan görüntülerden biliyoruz. Bu türden uygulamalara tanıklık etmiş olmanın ürpertilerini de yaşıyoruz.

Engelli Kişilerin Yaşamlarının Kolaylaştırılmasında Neler Yapılabilir?

Buraya kadar ele alınan konu içeriklerinden de anlaşılacağı üzere, özürlülük/engellilik oldukça karmaşık bir konudur. Engelliliğin karışık bir konu olması çoğunlukla, engelli kişinin yaşam realitesinin kendine özgü yanlarının engelli olmayanlar tarafından tam olarak anlaşılamadığı halde, sanki engelli kişinin yaşam gerçeğini ondan daha iyi anlıyorlarmış gibi davranmayla ilgilidir. Bir başka anlatımla, konunun karışıklığı önemli oranda, aynı gerçekliği engelli kişi ile engelli olmayan kişinin farklı şekilde algılaması ile ilgilidir. Engelli kişiler kendi yaşam gerçekliklerine ilişkin algılarını engelli olmayanlara çoğu kez iletmede zorlanırlar, çünkü engelli kişiler diğerleriyle sürdürdükleri ilişkide dezavantajlı konumdadırlar. Çoğunlukla engelli olmayanlara bağımlı olarak yaşamak zorunda kalmaları dolayısı ile engelliler, kendileri ile ilgili algılarını olduğu biçimiyle diğerine götüremezler. Özüre bağlı olarak yaşananlarla ilgili kendilerinin ve engelli olmayanın

algılarının farklı olması çoğu kez ilişkide çatışmalara zemin oluşturur. Engelli kişi kendini ötekine anlatmaya çalışırken ortaya çıkan bu çatışmalardan kaçınmak için, çoğunlukla farkına varmadan, engelli olmayanın özürlerle ilgili algılarını içselleştirmek durumunda kalır. Bu yüzden bir çok engelli birey kendi özürüyle ilgili çarpıtılmış algılarla yaşamını sürdürmek zorunda bırakılır. Kısaca, ilişkili olduğu çevrenin engele ilişkin değer ve tutumları, engelli bireyin içinde bulunduğu durumu yansıtmaya da engelli birey bu değer ve tutumların kendi ihtiyaçları olduğu sanısına kapılır. Bu da engelli bireyin yaşamını ihtiyaçları doğrultusunda değil çarpıtılmış algıları doğrultusunda sürdürmesine kaynaklık eder.

Engellilikle ilgili konunun karmaşıklığı, özürüllüğün tarih içinde epeyce anlam değiştirmesine rağmen, günümüzde halen bu konuda yanlış algıların önemli oranda geçerliliğini koruması ile de ilgilidir. Özürüllerle ilgili olarak bir çok toplumda var olan yaygın bakış açısı ve görüş, çoğunlukla kulaktan dolma yanlış kanı ve inançlara dayanmaktadır. Modernleşme sürecinde özürüllerle ilgili olumlu yaklaşımları hedef alan bir çok görüş ve düşünce, her ne kadar giderek toplumun değişik kesimlerinde kendine yer açsa da, bu konuda ülkemizde önemli oranda geleneksel anlayışlara dayandırılmış düşüncelere de rastlanılmaktadır. Farklı bilgi kanallarından beslenen özürüllük konusu ve çoğu kez konunun duygusal istismarı durumu karmaşık hale getiren bir diğer önemli faktördür.

Konunun karmaşıklığının bir diğer nedeni, ülkemizde konuyla ilgilenen kurumların çeşitliliğidir. Özürüller konusuyla bir yandan özel kurumlar, çeşitli rehabilitasyon merkezleri vs.. ilgilenmekte, diğer yandan devletin bir çok bakanlığı yada bakanlığına bağlı alt birimler (sağlık, eğitim, sosyal yardıma dayalı kuruluşlar, çeşitli araştırma merkezleri vs...) konunun bizzat takipçiliğini ve denetçiliğini yapmaktadırlar. Böyle olunca her birim kendi istihdam ettiği uzmanların bakış açısından konunun bir yanıyla ilgilenmekte, bu da en hafif deyimle karanlıkta fili her biri başka yerinden tutması nedeniyle bir türlü fili algılayamamaları gibi bir sonucu doğurmaktadır. Dolayısı ile özürüllük ve özürülü kişilere yönelik çalışmalar bir türlü bütünlük arz edememektedir.

Konunun belki de asıl karmaşıklığı yukarda sıralananların hepsinin aynı anda çakışması ile ilgili olmasındadır. Bir yandan kendisiyle ilgili çarpıtılmış algıları olan ve kendi yaşantılarının sonuçlarını bile kendi içinden gelen anlamıyla değil dışardan yüklenilen anlamıyla anlamlandıran engelli, bir yandan bu engelle ilgili gerçekçi olmayan inanışları sürdüren geniş toplumsal kesimler ve bir yandan da bu karmaşık ve zor sorunla kıt kanaat olanaklarla ve bir çok kuruma havale edilmiş

biçimde başa çıkmaya çalışan kurumlar. Tüm bunların bir araya gelmesi, bir çok engellinin de ifade ettiği gibi yaşamı çekilmez kılmaktadır.

Ne Yapılabilir?

Özörlörlere ilişkin doğru şeyler yapma, en temelde özörlörlölölölölle ilgili doğru algılar geliştirmiş olmakla mümkündür. Bu bağlamda öncelikle konunun (yukarıda sıralanan nedenleri) karmaşıklıkta kurtarılması gerekmektedir. Bunun için de topyekün bir algı değişimine gitmeye gerek vardır. Deyim yerinde ise ölkemizde özörlölölölle ilgili **“aydınlanma”**nın başlatılmasına ihtiyaç vardır. Bu bağlamda, öncelikle kurumsal olarak özür yada engelle ilgilenen tüm kurumların, özörlölölölü ayrı ayrı ilgilendikleri bir konu alanı olarak değil, işbirliği içinde uğraşılması gereken bir konu alanı olduğunu bilince çıkarması şart gözökmektedir. Bu çerçevede makro düzeyde,

1. Özörlölörlle ilgilenen kurumların çeşitliliği, özörlölörlin tanılanmasında sorunların yaşanmasına yol açmakta, bu kurumsal çeşitlilik bir çok bürokratik engeli de içinde barındırmaktadır. Bu yüzden sadece özel eğitime süreçlerine ve özel eğitime ihtiyaç duyanlara yönelik rehberlik çalışmalarına odaklanan Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğünün, sadece okul çağındaki özörlölörleri kapsayan çalışmalarının genişletilmesi gerekmektedir. Bu genişletme doğrudan tüm özörlölörleri kapsayan bir üst idari organı, (sözgelisi Özörlölörl Koordinatörlölölü olarak adlandırılabilir bir birimi) içine alacak şekilde olabilir ve bu idari organ özörlölörlle ilgili diğer kurumları da kapsayarak, özörlölölölle ilişkin bütöncöl bir yaklaşımın oluşturulmasını sağlayabilir.

2. Özörlölölöl konusunda tüm toplumun aydınlanmasını sağlayacak anlayış değişikliklerini gerçekleştirmek üzere, konunun uzmanlarının da içinde yer aldığı çeşitli dernek ve gönöüllü kuruluşlara sunulan olanaklar genişletilebilir. Ölkemizde yeni yeni hareketlenen gönöüllü kuruluşların konuyla ilgili projeleri, bu konuda oluşturulacak olan bir fon aracılığı ile desteklenebilir.

3. Engelli kişilerin yaşamlarını zorlaştıran her türden kent planlarının sorumlularının kimler olduğu belirlenebilir ve bu kent planlamalarında özörlöl yurttaşları gözardı eden uygulamaların ortadan kaldırılması için yasal yaptırımlar da dahil önlemler alınabilir.

4. Özörlölölölle ilgili toplum bilincini geliştirmek üzere özellikle ulusan medyanın sorumluluk üstlenmesi sağlanabilir. Bir çok Batı Avrupa ölkesinde uygula-

nan medyaya haftada belli saatlerde bu konuyla ilgili yayın yapma zorunluluğu getirilebilir .

Özürlülükle İlgili Olarak Okullarda Neler Yapılabilir?

Özürlülük konusunda yukarda ifade edilenler büyük ölçekli ve devletin bir çok kurumunu ilgilendiren çalışmalardır. Bir ayağı yasal değişikliklerde olması nedeniyle parlamentoda, bir ayağı toplumun en alt kesimindeki insan anlayışının değiştirilmesinde olan bu tür makro çalışmalar açıktır ki hem zamana hem de ciddi kaynağa ihtiyaç göstermektedir. Zamana ve kaynağa ihtiyaç göstermeyen çalışmalar ise mikro düzeyde çözümlere yönelmektir. Bu çözümlerin başında okulların işe koyulmasını sağlamak gelmektedir.

Her ne kadar okullarda özel eğitim çalışmaları yaygınlaşmış gibi gözükse de, çoğu kez bu çalışmaların içeriği doldurulamamaktadır. Ağırlıklı olarak özürlü çocuklara yönelik bilgi eksikliği ve önyargılar yüzünden ne yazık ki bir çok okulda özel eğitime ihtiyaç duyan çocuklara onların ihtiyaçları oranında ulaşılamamaktadır. Bu nedenle bu konuda öncelikle aldıkları eğitim gereği özellikle uyumsuz çocuklarla ilgili olan sorunlardan başlamak üzere, en başta okul psikolojik danışmanlarına (rehber öğretmenlere) ama giderek tüm öğretmenlere önemli görevler düşmektedir.

Psikolojik Danışmanlar Neler Yapabilir?

Özel eğitim konusunda psikolojik danışmanlara düşen görevleri iki genel başlık altında toplayabilmek mümkündür.

1. Psikolojik Danışmanların Öğretmen Ve Veli Eğitiminde

Üstlenebilecekleri Roller:

Özürlülük konusunda yaygın olan ve yaygın olduğu kadar yanlış olan inançların değiştirilmesi, önemli oranda özürlüyle ve özürlü ilgili doğru bilgilere sahip kişilerin sürece müdahil olmasıyla sağlanabilir. Bu konuda okullarda görevli ve yetkili olan kişiler ise (çoğu kez özel eğitim okullarında bile yeteri kadar özel eğitim uzmanının bulunmaması yüzünden) çoğunlukla psikolojik danışmanlardır.

Psikolojik danışmanlar, kendi işlerini hakkıyla yapma eğilimine girmeyi başarabilirse, özel eğitim alanında var olan yanlış toplumsal kanıların değişmesinde önemli roller oynayabilirler. Bu ise onların mezuniyet öncesi yetiştirilme tarzları ile doğrudan ilgilidir. Ne yazık ki günümüzde psikolojik danışmanlar özel eğitimi

kendi uzmanlık alanları dışında algılamakta (ki bu bir yere kadar doğrudur) ve bu konuda çalışmaya fazla istekli olmamaktadırlar. Bu daha çok onların yetiştiği fakültelerin çoğu kez onların görevlerini sınırlandırmaları ve özel eğitim konusunda yeteri kadar onları güdülememesi ve bilgilendirmemesi yüzündendir. Özel eğitim konusunda her ne kadar yeterli bilgiye sahip olmasalar da, özellikle hümaniter eğitim anlayışına daha yatkın olarak yetiştirilmeleri nedeniyle psikolojik danışmanlar, özürliülerin ihtiyaçlarını hümanist bir çerçeveden aileye ve öğretmenlere taşıyabilecek halihazırdaki en uygun kaynaktır. Bu kaynağın kullanılması önemli oranda Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde görevli psikolojik danışmanların koordinasyonuna bağlıdır. Bu nedenle okul psikolojik danışmanları, Rehberlik ve Araştırma Merkezi'ndeki uzmanların da desteği ile belli tarihlerde okul çevresine özürliülerle ilgili seminerler vererek toplumsal bilincin geliştirilmesine katkı sunabilir..

a) Okul psikolojik danışmanları, özürli çocukların aileleriyle yapacağı görüşmeler aracılığı ile onları çocuklarının ihtiyaçları konusunda bilgilendirebilir. Unutmamak gerekir ki, özürliülikle ilgili uygulama alanında ortaya çıkan sorunlar, çoğu kez özürliüyle ilgili bilgi eksikliğine dayalıdır ve bir çok kişi özürliülikle ilgili neredeyse sıradanmış gibi duran bilgilere bile aştır. Sözel geliş ana babaların özürli çocuğun duygularını anlaması için sadece özürli çocuğunu dinlemeye teşvik edilmesi bile, özürli ile aile arasında bazen sanıldığından çok daha güçlü bir duygusal bağın kurulmasına yol açabilmekte, bu durum da özürli çocukla aile içinde süregelen çatışmaları önemli oranda azaltabilmektedir.

b) Özürli çocuğa sahip aileler, (çoğu kez suçluluk duygularının da eşlik ettiği) özürli çocuktan utanma duyguları nedeniyle çocuklarını gizlemeye yönelmektedirler. Bir çok aile çok belirgin olmadığı durumlarda özürli kabullenme konusunda ciddi güçlükler de yaşamaktadır. Ailelerin yaşadığı bu türden durumlar nedeniyle çocuklarına yakın olamadıkları ve onların ihtiyaçlarını anlayamadıkları bilinmektedir. O nedenle psikolojik danışmanların ailelere sunabilecekleri en ciddi desteklerden biri, onların **özürli çocuğu kabullenme** konusunda yaşadıkları güçlükleri aşmalarına yardım etmektir. Bu, ailelere özürle ve özürli çocukla ilgili sürekli bir bilgi akışı sağlamakla mümkündür. Psikolojik danışmanlar çocuğun özürü nedeniyle karşılaştığı özel sorunları, (sınıf öğretmenlerini de işin içine katarak) aileyle paylaşmaya istekli olmalı, ailenin durumla ilgili duygularını anlayabildiğini onlara iletebilmelidir.

c) Özürölüler konusunda çoğu kez öğretmenler arasında ortak bir tutum ve anlayış ne yazık ki sağlanmamıştır. Kendilerini daha çok normal öğrencilerin eğitimi konusunda birtakım becerilerle donatan öğretmenler, özörlü öğrencilerle uğraşmayı kendi öğretmenlik rolleri arasında kabul etmeye çoğunlukla yanaşmamaktadırlar. Eğitim sürecinde, özel eğitime ihtiyaç duyan çocuklara özel eğitim uzmanlarından faydalanarak eğitim götürmek elbette en ideal olanıdır. Ne var ki, özel eğitim konusunda uzman eksikliği nedeniyle özellikle kaynaştırma yoluyla eğitime devam eden öğrencilere özel eğitimci olanağını götürebilmek mümkün olmamaktadır. Bu yüzden sınıf yada branş öğretmenlerinin özel eğitimle de ilgilenmesi gerekmektedir. Öğretmenlerin özel eğitime dönük tüm çalışmaları desteklemelerinin onların temel öğretmenlik rolleri arasında olduğunu öğretmenlere götürme konusunda psikolojik danışmanlar rol üstlenebilir/üstlenmelidir.

2. Psikolojik Danışmanların Engelli Öğrencilerle İlgili Üstlenebilecekleri Roller:

Engelli çocukların çoğunlukla uyum sorunları yaşadıkları, arkadaş ilişkilerinde çoğu kez içe kapalı, zaman zaman saldırgan davrandıkları bilinmektedir. Engelli çocukların bu davranışları çoğu kez sınıf içinde önemli problemlerin yaşanmasına kaynaklık etmektedir. Sınıfların kalabalıklığı, öğretmenlerin iş doyumunun düşüklüğü, öğretmenlerin özörlölere yönelik eksik bilgilenmeleri gibi faktörler gözönüne alındığında, özörlü bir yada birkaç öğrencinin bir sınıfta bulunduğu durumda ne türden problemler yaşanacağı hayallenebilir. Bu nedenle, özörlü çocukların doğrudan özörlünün bir sonucu olmasa da, özöre bağlı engellenmelerin yada özörlüne çevrenin (daha çok da okul arkadaşlarının) verdiği tepkilerin kendisinde oluşturduğu huzursuzluklara bağlı olarak bir çok davranış sorunuyla karşılaştığını akılda tutmak gerek. Özörlü çocukların davranış sorunlarıyla ilgilenmek psikolojik danışmanın öncelikli görevleri arasındadır. Psikolojik danışman bir yandan özörlü çocukların yaşadıkları özöre bağlı sorunların aşılmasında sınıf öğretmenlerine yardım ederken, diğer yandan özörlü çocuğun bu türden davranış sorunlarını sınıf ve arkadaş ortamlarını en az engelleyecek şekilde dönüştürmesi gerekmektedir. Bugün tüm il merkezlerinde bulunan Rehberlik Araştırma Merkezleri'nin de desteği alarak, psikolojik danışmanlar:

1. Özörlölük nedeniyle yaşadığı duygusal sorunları ifade edebilmesi ve olumsuz duygularının kendi yaşamlarını zora sokan yanlarını görebilmesi için özörlü çocuklarla çeşitli psikodrama, rol oyunları türünden etkinler

düzenleyebilir. Bu etkinliklerin sadece özürlü çocukların biraraya gelmesiyle düzenlenmesi gerekmez. Özürlü olmayan çocukların da özürlü kişileri daha iyi anlayabilmesi için karma etkinliklere olanaklar ölçüsünde okullarda yer verilebilir. Bu bağlamda son birkaç yılı kapsayan UNICEF ve Milli Eğitim Bakanlığının birlikte sürdürdüğü Okul Psiko-sosyal Destek projesine katılan sınıf yada branş öğretmenlerinden destek alabilir. Sosyal atom türünden etkinlikler aracılığı ile çocukların yaşama dair önem ve umutlarının keşfi sağlanabilir.

2. Engelli çocukların yetenek ve ilgilerinin keşfedilmesi için sınıf öğretmenlerinin de desteğini alarak, çeşitli test ve envanterler uygulayabilir. Yeteneklerini keşfettiği özel eğitime muhtaç çocukların bu yetenekleri için uygun toplumsal olanakları sağlamaya yönelebilir. Sözel gelişimi hitabet yeteneği olan çocuklar için artık her ilde bulunan yerel medya kuruluşlarından bu çocuklar için küçük çaplı spikerliğe dönük program yapmaları talep edilebilir. Yada sözel gelişimi, yazma konusunda yetenekli çocuklar için yerel gazetelerde aylık köşeler açılması sağlanabilir. Bu yolla çocukların toplumla kaynaşması ve uyum sorunların aza indirilmesi gerçekleştirilebilir.
3. Toplumumuzda bir çok alanda olduğu gibi engelli kişilerle iletişimde ciddi sorunlar yaşanmaktadır. İletişim sorunlarının aşılmasında çoğu kez her kesimden insanın iyi modellere ihtiyaç duyduğu bilinmektedir. Psikolojik danışmanlar, özürlü çocuklarla sürdürdüğü anlayışlı, sorunu çözüm odaklı, sevecen, ilgili... ilişkiler aracılığı ile bu çocuklarla iletişimin nasıl sürdürüleceği konusunda okul çevresine model olmaya yönelebilir..
4. Engelli çocukların sınıf içi sorunları konusunda öğretmen ve öğrenci eğitimine dönük çalışmalarda etkin rol oynayabilir. Sözel gelişimi engellilerle ilgili çoğu kez engelli bir öğrenciyi de işin içine katarak ve konuşmacı olarak bile görev vererek, paneller, seminerler verdirebilir. Okulun bütün olanaklarının kullanılmasında özürliülerin de en az diğer öğrenciler kadar etkili olabileceğini uygulamaları ile gösterebilir.

Özetlemek gerekirse, bir eğitim çalışanı ve insan için temel ihtiyaçların neler olduğu konusunda daha ayrıntılı eğitimden geçmiş olan psikolojik danışman, in-

sanla ilgili tüm bilgi birikimini insana dönük olarak kullanmayı başarabilir. Dahası bu bilgileri paylaştığı kişilerden alacağı desteklerle kendi yaşam enerjisini de zenginleştirebilir ve işe yarar, doyumlu bir mesleki yaşam kalitesine ulaşabilir. Bunun için yapması gereken tek şey ise, toplumun insanla ilgili alanlarda sorumluluk alan bir ferdi olduğunun bilinciyle hareket etmesidir.

Öğretmenler Neler Yapabilir?

Öğretmenler, daha önceden ifade edilen **özürlülükle ilgili toplumsal aydınlanmaya** en fazla katkı sunması beklenen kişiler ve kişilikler olmak durumundadır. Bu nedenle bir bütün olarak eğitim kurumlarının hangi kademesinde ve hangi unvanla çalışırsa çalışsın öğretmenler öncelikle özürllülerle ilgili eğitsel rolleri olduğunun farkında olmalıdır. Öğretmenlerin hümanist bir eğitsel anlayıştan yola çıkması ve özel eğitime muhtaçlığın her an hepimizin başına gelebilecek bir olgu olduğunu akılda tutması gerekir. Dahası, bu bilinci topluma taşıma konusunda gönüllü rol üstlenmesi gerekir. Eskiden eğitim bir tür kendini adama işi olarak algılanırdı. Günümüzde eğitim olanaklarından bireyler farklı kaynaklardan (medya, internet vs...) yararlanma olanağına kavuşmuş olsa da, hale eğitim süreçlerinde en fazla kendini adaması gereken kaynağın öğretmenler olduğunda kuşku yoktur. Öğretmenlerin toplumun sağlığı işleyişi için kendilerini doğru bir anlayışla eğitim süreçlerine adanmaları onların aydın olma görevleridir. Bu nedenle özürllük konusunda da toplumsal bilincin geliştirilmesi için öncü rolleri vardır ve bu rollerini onlar yerine getiremediği her durumda bir bütün olarak tüm toplumsal işleyişte ciddi sorunlar doğacaktır.

Bu genel çerçeve içinde, öğretmenlerin yukarda psikolojik danışmanlar için sıralanan tüm rollerin bir kısmını tek başlarına bir kısmını ilgili uzman ve görevli kişilerle birlikte yapmaları gerektiği açıktır. Bunun dışında daha küçük ölçekli olarak öğretmenler okulda ve sınıfta aşağıda kısaca vurgulanan bazı rolleri üstlenebilirler:

1. Çoğu kez ailelerin gözünden (çoğu kez özürü kabullenme konusunda yaşanan güçlükler ve kabullenmiş olsa bile ne yapacağına ilişkin bilgi ve olanak sorunlarının getirdiği zorlanmalar nedeniyle) kaçan özürü tanımlama da ilk iş öğretmene düşmektedir. Bu yüzden öğretmenler, özellikle fiziksel ve zihinsel bazı engellerin tanınmasında rol oynayabilirler. Dikkatli gözlem yapan bir öğretmen, sınıf içinde işitme, konuşma, görme sorunlarının erken teşhisinde önemli roller oynayabilir. Okullarda yıl içinde

erken teşhis taraması yapan Rehberlik ve Araştırma Merkezi uzmanlarından da alacağı yardımlarla öğretmenlerin, çocukların engellerini saptaması ve bu engellerin çocukta oluşturduğu problemler konusunda aileleri bilgilendirmesi mümkündür.

2. Engelli öğrencilerin yaşadıkları duygusal sorunlar konusunda diğer öğrencilerin içgörü geliştirmesini sağlamak üzere bazı alıştırmalara ve uygulamalara ders etkinlikleri sırasında yer verebilir. Bir çok öğretmen zaten ucu ucuna yetistirdikleri ağır müfredatlar nedeniyle bu türden uygulamaları sınıfa taşıyacak zaman bulamamaktan şikayetçi olmaktadır. Bunun bir yere kadar doğru olduğu da söylenilebilir. Ancak yine en çok öğretmenler bilir ki, bir sınıfta var olan sınıf içi engeller kaldırılmadığı sürece o sınıfta zaman kullanımı hep sorunlu olmak durumundadır. Bir başka anlatımla, engelli kişilerin duygusal sorunlarının anlaşıldığı ve desteklenerek çözüldüğü bir sınıf ikliminin oluşturulmadığı her durumda sürekli zaman kaybının yaşanması ve sürekli gerilimli ilişkilerin sürdürülmesi kaçınılmaz olmaktadır. O nedenle zaten bir dönem boyunca sürekli kaybedilen zamanı baştan kaybetmeyi göze alarak önceliğin ilişki sorunlarının çözülmesine verilmesini öğretmenler sağlayabilir. Kaldı ki, rehberlik ders saatlerinin çoğunlukla verimli kullanılmadığı, bu derslerin kendi amaçlarına uygun etkinliklerle değerlendirilmediği de ne yazık ki bir gerçektir. O nedenle özürllülerle ilgili içgörü geliştirmek üzere rehberlik saatleri ya da ders saatlerinin uygun aralıkları kullanılarak zaman ayrılabilir. Bu bağlamda, sözgelişi sonradan kayba uğrayan kişilerin kayıp öncesi ve sonrası yaşadıklarını sınıf ortamına taşıması pekiştirilebilir. Yine sözgelişi, özürllü öğrencilerin kaybı nedeniyle yaşadığı hayal kırıklıklarını sınıfta ifade etmesi özendirilebilir. Kayıpları ile ilgili duygularını paylaşan çocukların diğerleri üzerindeki etkileri gözlemlenerek, o kişilerin duygularını sınıfa taşıması sağlanabilir. Bu türden küçük şeyler çoğu kez sınıfta önemli bir grup kimliğinin doğmasına katkı sunmaktadır. Yine bu türden etkinlikler aracılığı ile özürllü çocukların aşağılandığı ortamların önüne geçilebilmektedir.
3. Öğretmenler sınıf ve okul içinde özürllü çocukların karşılaştıkları yaşam engellerinin aşılması konusunda ilgili kuruluşlarla işbirliği yaparak, sözgelişi ortopedik engelli biri için araç teminine yardımcı olma, yada öğrenme güçlüğü olan bir öğrenciye ek zaman ayırma gibi.. etkinliklere gire-

rek, öğrencilerle güven ilişkisi kurabilir ve bu ilişki aracılığı ile engelli kişinin yeteneklerini ve sınırlılıklarını daha yakından tanıma olanağı elde edebilir. Yetenek ve sınırlılıkları bilinen bir çocuğun o anki ve gelecekteki toplumsal yaşama hazırlanması daha kolay olacağından, ailenin çocukları için var olan önyargıların değiştirilmesinde öğretmen görev üstlenebilir.

4. Engelli kişilerin yaşam sorunlarını içeren çeşitli anlatıları, denemeleri okul gazetesinde sürekli bir köşe haline getirebilir. Velileri de işin içine katarak kuracağı komisyonlar aracılığı ile elde edilen bilgileri okulun uygun yerlerinde işgörenlerin tümünün kullanımına sunabilir.
5. Engelli olan ve başarılı uyum yapabilmiş kişileri okula davet edebilir ve onların yaşam deneyimlerini okulla paylaşarak hem engelli öğrencilerin cesaretlenmesine, hem de diğerlerinin engelli kişinin engelini abartarak ona tepeden bakan tavırlardan uzaklaşmasına olumlu katkılar sunabilir.
6. Öğretmenler özürliyle ilgili gönüllü kuruluşlarla işbirliğine yönelebilir, gönüllü kuruluşların olmadığı durumlarda bu türden kuruluşların yaygınlaştırılmasına zaman ayırabilirler. Yine son zamanlarda eğitim alanında örgütlenen sendikaların bu konulara daha fazla duyarlılık göstermesini sağlamak üzere sendikalar içinde ilgili komisyonlar kurabilir ve sendika olanaklarını bu alana kanallı edebilirler.

Özetlemek gerekirse, burada çok genel olarak ifade edilenlerden yola çıkarak öğretmenler, özürli öğrencilerin yaşantılarını zenginleştirecek onlarca konuyla ilgilenebilirler. Öncelikle öğretmen olarak toplumsal alana katkı yapmaya istekli birer yurttaş olmak bilinciyle hareket eden öğretmenlere ihtiyaç vardır ve bunu başarmakta öncelikle öğretmen yetiştiren kurumaların görevleridir.

Özet

Bu bölümde, özel eğitime ilişkin temel kavramlara yer verilmiş, özürliyle ilgili bilgilerin derli toplu bir biçimde öğretmen adaylarına taşınması hedeflenmiştir. Bu bağlamda özürliyle ilgili yanlış kanı ve inançların özürli üzerindeki yıkıcı etkilerine çok sık vurgu yapılmış, bu konuda hangi ilkelere bağlı kalınarak çalışılmasının özürlilerin yaşamlarını daha kolay hale getirebileceği tartışılmıştır. Yine özel eğitim alanında tarihsel olarak konu edinilen bazı önemli gelişmeler

değnilmiş, ölkemizde özel eğitim alanında işçinde bulunulan durum açıklanmaya çalışılmıştır. Özürlülerin gruplandırılmasının ve onların etiketlenmesinin gide- rek terkedilen bir eğitim anlayışı olmasına rağmen, bir çok ölkede olduğu gibi ölkemizde de halen özürlülerin gruplandırılarak onlara eğitim hizmetleri götürdüğüne vurgu yapılmış, bu nedenle özürlülerin nasıl gruplandırıldığı açıklanmış, gruplamaların bazı olumsuz sonuçlarına değnilmiştir. Son olarak özel eğitimde psikolojik danışmanların ve tüm öğretmenlerin üstlenmesi gereken görev ve rolle- re açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

DEĞERLENDİRME SORULARI

- Farklı oluşu normallerden daha fazla kendine avantaj sağlayan kişileri tanımlamak için hangi kavram kullanılmaktadır?
A) Engelli B) Sapma C) Ayrıcalıklı
D) Özel Eğitime Muhtaç E) Hepsi
- Dünya Sağlık Örgütü (WHO) geliştirmekte olan ülkelerde özrlü kişilerin normal kişilere göre yüzdelik oranını kaç olarak belirtmektedir?
A) % 9 B) % 10 C) % 11 D) % 12 E) % 13
- Engelliler için ilk eğitim çalışmasını kimin yaptığı düşünülmektedir?
A) J.M.Gespar d İtard B) Louis Braille C) M. Montessori
D) A. Freud E) A. Graham Bell
- İllerde özel eğitim konuları da dahil rehberlik hizmetlerinin yürütülmesinde aşağıdakilerden hangisi ağırlıklı olarak ilgilenebilir?
A) Özel Eğitim Rehberlik ve danışmanlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü
B) Özel Eğitim il Komisyonu
C) Rehberlik ve Araştırma Merkezleri
D) Sosyal Hizmet Kurulları
E) Hiçbiri
- Aşağıdaki hangi zihinsel engele sahip olan, gündelik yaşamda yeme içme, tuvalete ihtiyacını karşılamak gibi birtakım özbakım becerilerini tek başlarına sağlayamaz?
A) Debil B) Enbesil C) İdiot
D) Ağır idiot E) Hiçbiri
- Zihinsel engellilik açısından bakıldığında, aşağıdakilerden hangisi ilkokulu bitirebilecek kadar akademik ve toplumsal öğrenmeleri gerçekleştirebilir?
A) Eğitilebilirler B) Öğretileriler C) Bağımlılar
D) Tam Bağımlılar E) Heps i

7. Annenin yaşadığı stresler, alkol yada sigara kullanımına bağlı olarak gelişecek riskler hangi tip özür nedeni arasında sayılabilir.
- A) Doğum öncesi nedenler B) Doğum sırası nedenler
C) Doğum sonrası nedenler D) Kalıtsal nedenler
E) Hiçbiri
8. Aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?
- A) Özürlü bireylerin tanınmasında mutlaka uzman görüşüne başvurulmalıdır.
B) Özürlü kişilere götürülecek yardımlar için tüm kurumların işbirliğine ihtiyaç vardır.
C) Özürlü kişilerin eğitiminde öğretmenlerin görev ve rolleri yoktur.
D) Öğretmenler özürlü kişilerin eğitiminde rol almak zorundadırlar.
E) Hiçbiri
9. Hangisi özel eğitimin ilkelerinden biri değildir?
- A) Özel eğitim hizmetleri yürütülürken sosyal ve fiziksel çevre birlikte hareket etmelidir.
B) Özel eğitimde eğitimin bireyselleştirilmesine daha fazla ihtiyaç vardır.
C) Özel eğitim gerektiren bireylerin eğitimine mümkün olduğunca erken yaşlarda başlanmalıdır.
D) Özel eğitimde tanılamalar uzman ve diğer ilgililerin işbirliği ile yapılmalıdır.
E) Özel eğitime özel bir uzmanlık alanı olarak bakmamak gerekir.
10. Ülkemizde aşağıdakilerden hangi alanda özel eğitim hizmeti verilmektedir?
- A) Görme engelliler
B) İşitme ve konuşma engelliler
C) Zihinsel engelliler
D) Uyum güçlüğü içinde olanlar
E) Hepsi

YANIT ANAHTARI

1- C	2- D	3- A	4- C	5- C	6- A	7- A	8- C	9- E	10- E
------	------	------	------	------	------	------	------	------	-------

KAYNAKÇA

1. Güven, Yıldız. (2003). **Özel Eğitime Giriş. Farklı Gelişen Çocuklar (İçinde)** (Ed: Kulaksızoğlu Adnan) Epsilon Yayınevi, İstanbul. s. 57-80.
2. Üre, Ömer. (2002)., **Özel Eğitim ve Rehberlik. Psikolojik Danışma Ve Rehberlik (İçinde)** (Ed: Can, Gürhan) Pegem Yayıncılık, Ankara. s. 197-230.
3. Özsoy, Y., Özyürek. M., ve Eripek,S., (1994). **Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar “Özel Eğitime Giriş”**. Karatepe Yayınları, Ankara.
4. Özçelik.İ., (1987). **Özel Eğitim Alanı ve Özürlü Olma Durumu**, Fon Matbabası, Ankara.
5. Devlet İstatistik Müdürlüğü ve Özürlüler İdaresi Başkanlığı tarafından yapılan bir araştırma. Akt: Aktaş, Umay., Radikal Gazetesi, 3 Aralık 2003. Sayfa, 4.
6. www.orgm.meb.gov.tr/OE_sayisaldurum/htm.
7. www.orgm.meb.gov.tr/OE_ilkeler/htm.
8. Bilgin, Nuri., (1989)., **Sosyal Psikolojiye Giriş**. Ege Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları. İzmir.
9. www.orgm.meb.gov.tr/OE_amaclar/htm.
10. Güleç, Cengiz., (2003)., **Psikiyatri ve Psikoterapilerin ANC'si**. HYB Yayıncılık. Ankara.
- 11.Korkmaz, Barış., (2003). **Özel Eğitime Giriş. Farklı Gelişen Çocuklar (İçinde)** (Ed: Kulaksızoğlu Adnan) Epsilon Yayınevi, İstanbul. s. 81-110

BÖLÜM 9

OKUL PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİK PROGRAMLARININ GELİŞTİRİLMESİ

Şerife IŞIK TERZİ

Öğr. Gör. Şerife IŞIK TERZİ 1974 yılında Ankara'da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Ankara'da tamamladıktan sonra 1996 yılında Gazi Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı'ndan mezun oldu. Eskişehir Rehberlik ve Araştırma Merkezi ve Ankara Barmek İlköğretim Okulu'nda psikolojik danışman olarak çalıştı. 2000 yılında Gazi Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimini tamamladı. 1999 yılında Gazi Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. Halen aynı üniversitede öğretim görevlisidir ve doktora çalışmalarına devam etmektedir.

BU BÖLÜMDE NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- ◆ Kapsamlı PDR programının kavramsal temellerini,
- ◆ Kapsamlı PDR program modelinin öncüllerini,
- ◆ Kapsamlı PDR programlarının hazırlanmasını,
- ◆ Kapsamlı PDR programlarının uygulanmasını,
- ◆ Kapsamlı PDR programlarının değerlendirilmesini,
- ◆ Öğrendiklerimizin eğitimde uygulanmasını öğreneceğiz.

Giriş

Okul psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri başlangıçtan günümüze kadar önemli değişiklikler geçirmiştir. 1900-1920 yılları arasında psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinden beklenen işlev, meslek seçme ve işe yerleştirme iken, 1930-1950 yılları arasında okula uyum ve eğitsel başarı önem kazanmıştır. 1960'lı yılların sonuna doğru ise gelişim için psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri kavramı ortaya çıkmıştır.

Bugün yaygın olarak benimsenen gelişimsel psikolojik danışma ve rehberlik anlayışı, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin program ya da meslek seçimi sorunları ile sınırlandırılmasına ve bunalım durumlarında düzeltici, çare bulucu yardım sağlamaya ağırlık vermesine tepki olarak gelişmiştir (1). Öğrencilerin okulda başarılı olabilmeleri için ihtiyaç duydukları beceri ve yaşantıları kazandırmayı amaçlayan ve kriz yönelimli, iyileştirici ve önleyici rehberlik yaklaşımlarını kapsayan gelişimsel anlayış; bireyin sürekli gelişim halinde olduğunu varsayar. Gelişimsel anlayışın temel hedefi, öğrencilerin yaşamlarının tüm alanlarında etkili olabilmeyi öğrenmelerine yardımcı olmaktır (2).

Günümüzde okullarda geleneksel servis-görev modelinin yerini alan Kapsamlı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programları modeli, gelişimsel anlayıştan hareketle psikolojik danışma ve rehberlik etkinliklerinin anaokulundan lisenin sonuna kadar kapsamlı ve sistematik bir şekilde planlanması, geliştirilmesi, uygulanması ve değerlendirilmesinden oluşmaktadır.

Kapsamlı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programının Kavramsal Temeli

Kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programının yapısını oluşturan insan gelişimine bakış açısı, öğrencilerin ihtiyaç duyduğu yaşam kariyer gelişimi olarak ifade edilmektedir. Yaşam kariyer gelişimi, bireyin yaşamındaki durumların, oluşumların, rollerin bütünleşmesi ile yaşam boyu benlik gelişimi olarak tanımlanmaktadır. Tanımda geçen yaşam kelimesi, bireyin yaşam boyu gelişimini; *kariyer* kelimesi, bireylerin üstlendikleri rolleri (öğrenci, ebeveyn, vatandaş), içinde yer aldıkları oluşumları (ev, okul, toplum) ve yaşam boyu meydana gelen olayları (işe girme, evlilik, boşanma, emeklilik); *gelişim* kelimesi ise bireyin sürekli bir şey olma süreci içinde olduğunu ifade etmektedir (3).

Yaşamı kariyer gelişiminde, insan gelişimi ile ilgili üç alan vurgulanır (4):

1. Kendini Tanıma ve Kişilerarası Beceriler

Öğrencilerin kendisini ve başkalarını anlamalarına, kendini ve başkalarını oldukları gibi kabul etmelerine, doyurucu bedensel ve ruh sağlığına götüren kişisel becerileri kazanmalarına, kendileri için sorumluluk üstlenme ve çevrelerini idare etme yeteneğini geliştirmelerine ve çevreleriyle etkili iletişim kurma becerilerini öğrenmelerine odaklanır.

2. Yaşam Roller, Ortamlar ve Olaylar

Öğrencilerin yaşam süresince birbirleriyle ilişkili olan çeşitli yaşam rollerine (öğrenci, vatandaş, tüketici), ortamlara (ev, okul, iş) ve olaylara (işe girme, evlenme, emeklilik) katılmaları, sorumlu bir günlük yaşam sürmelerini sağlayacak yasal ve ekonomik ilke ve uygulamalara ilişkin anlayış geliştirmelerine, geleceğe yönelik kaygılarını ifade etme ve kendilerini bu durumlarda imgeleme yeteneklerini geliştirmelerine odaklanır.

3. Yaşam Kariyer Planlaması

Öğrencilerin tutum ve değerlerin karar, eylem ve yaşam biçimlerini nasıl etkilediğine ilişkin bir anlayış geliştirmelerine, yaşam kariyerleri ile ilgili çeşitli hak ve sorumluluklarını öğrenmelerine, karar verme becerilerini geliştirmelerine, planları ve kararları ile ilgili olarak kişisel değerlerini geliştirmelerine odaklanır.

Kapsamlı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programının Öncülleri

Okul psikolojik danışma ve rehberlik programları kapsamlı olarak karakterize edilmiştir çünkü programlar öğrencilerin gelişmelerinin bütün yönlerine (kişisel/sosyal, eğitsel, mesleki) yönelik olarak tasarlanmıştır. Kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programının temel ilkesi, **bütün öğrencilerin gelişimsel görevlerini güçlendirmelerine yönelik olarak önleyici etkinlikleri sunmaktır.**

Kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programının örgütsel yapısını oluşturan bir takım öncüller vardır (4,5):

1. Psikolojik danışma ve rehberlik bir programdır.

Psikolojik danışma ve rehberlik programı, eğitimdeki diğer programlarla benzer özelliklere sahiptir. Bu özellikler:

a. Öğrenci yeterlikleri

- b. Öğrencilerin bu yeterlikleri kazanmaları için gerekli süreç ve etkinlikler
- c. Profesyonel personel
- d. Materyaller ve kaynaklar
- e. Değerlendirme.

2. Psikolojik danışma ve rehberlik programları gelişimsel ve kapsamlıdır.

Gelişimsel rehberlik etkinlikleri, öğrencilerin yeterliklere ulaşmalarını sağlamada düzenli, planlı ve sistematik olarak oluşturulmuştur. Öğrencilerin acil ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte gelişimsel programın odak noktası, bütün öğrencilerin gelişimlerine yardımcı olacak yaşantıları sağlamaktır. Psikolojik danışma ve rehberlik programları bireyi tanıma, bilgi verme, müşavirlik, psikolojik danışma, sevk etme, yerleştirme ve izleme gibi etkinlik ve hizmetleri içeren kapsamlı bir programdır.

3. Psikolojik danışma ve rehberlik programları bir ekip çalışmasını gerektirir.

Kapsamlı ve gelişimsel psikolojik danışma ve rehberlik programı, bütün okul personelinin programa katılmasını öngörür. Programın merkezini okul psikolojik danışmanı oluşturur ve okul psikolojik danışmanı öğrenciyle yakından ilişkili okul personeli, ebeveynler ve toplum üyeleri ile işbirliğine dayalı bir ilişki içindedir.

Kapsamlı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programlarının Hazırlanması

Eğitim süreci içinde psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri, öğrencilerin gelişimine ve uyumuna yardım etmeye yönelik olarak planlı, programlı ve sistemli olarak düzenlenmiş faaliyetlerden oluşmaktadır. Bir okulda bir yıl içinde uygulanacak psikolojik danışma ve rehberlik faaliyetlerinin belli bir program çerçevesinde planlanıp hazırlanması, uygulanan hizmetlerin yıl sonunda değerlendirilmesi hizmetlerden beklenen yararı elde etmede son derece önemlidir. Bu bağlamda, öğrencilerin gelişimsel ihtiyaçlarına dönük, özel bir beceri ya da davranış-

tan çok bireyin bir bütün olarak gelişimini vurgulayan ve psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerini bütünleştirmeyi hedefleyen kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programı, düzenli ve sistemli bir uygulamayı gerektirmektedir.

Ülkemizde, okullarda uygulanacak olan psikolojik danışma ve rehberlik programlarının hazırlanması ile ilgili olarak İl Rehberlik ve Araştırma Merkezleri, İl Danışma Kuruluna katılır ve kurulca alınan kararlar doğrultusunda, okullarda uygulanacak rehberlik programlarına esas teşkil eden “İl Rehberlik Hizmetleri Çerçeve Programı”nı hazırlar. Rehberlik ve Araştırma Merkezleri kendi bünyelerindeki okullara her öğretim yılı başında bu çerçeve programını gönderirler. Okullarda psikolojik danışmanlar, il çerçeve programını temel alarak okulun psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri programını sınıf düzeylerine, okulun türüne ve öğrencilerin ihtiyaçlarına göre hazırlar.

Kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programının hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesinde okul psikolojik danışmanı ile birlikte öğretmen, yönetici ve velilerde sorumludur. Öğrenciyle yakından ilişkili kişilerin katılımı ve işbirliği sağlanmadığı sürece programdan beklenen verim alınamayacaktır. Bu açıdan bakıldığında psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri alanında *gereklili olan rehberlik anlayışını sağlamak* programın temelini oluşturmaktadır.

Bir okulda kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programının hazırlanmasında izlenecek adımlar aşağıda açıklanmıştır.

I. Programın Temel Yapısını Tanımlama

Kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programının temel yapısı iki bölümden oluşmaktadır (6, 12).

a. Yapısal Kategori: Açıklama, gerekçe ve sayılırları kapsayan bu bölüm, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin bir okuldaki tüm eğitim programının merkezini oluşturduğunu vurgular.

Açıklama: Programın açıklama kısmı, programın amacını ve okuldaki tüm eğitim programı içindeki yerini belirler. Programın açıklaması yapılırken şu sorular cevaplandırılmalıdır:

- ◆ Programı kim uygulayacak? (Okul psikolojik danışmanı, öğretmenler, yöneticiler, veliler)
- ◆ Öğrenciler hangi yeterlikleri kazanacaktır? (sorumlu vatandaş olma, etkili iletişim, kendine güven, başkalarına saygı)

- ◆ Hangi öğrencilerin gelişimine yardımcı olunacaktır? (hepsine mi? Herhangi bir sınıf düzeyindeki öğrencilere mi? Başarısız öğrencilere mi? Özürlü, fakir ya da zararlı alışkanlıkları olan öğrencilere mi? Yoksa velilere mi? Öğretmenlere mi?)
- ◆ Program nasıl organize edilecektir? (Rehberlik müfredatıyla mı? Bireysel planlamayla mı? Yoksa müdahale hizmetleri ve sistem desteğiyle mi?)

Gerekeçe: Eğitim sistemindeki öğelerden biri olarak psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin önemi irdelenir ve toplumdaki bireylerin psikolojik danışma ve rehberlik programına katılmaları ile elde edecekleri yararlar açıklanır. Gerekeçenin amacı, programın amacını ifade etmekle birlikte, programın hayata geçirilmesinde öğrenci, okul, genel eğitim sistemi ve toplumun amaçlarını değerlendirerek psikolojik danışma ve rehberlik programının uygulamalarını yönlendirmektir.

Sayıtlılar: Sayıtlılar, programa yön veren ilkelerdir. Başka bir ifadeyle, etkili ve verimli bir program uygulaması için gerekli olan esasları ve programda görevli olan personelin yetki ve sorumluluklarını içerir. Örneğin, a. Bu program eğitim programının bütünüleyici bir parçasıdır. b. Programın uygulanması okul personelinin, öğretmenlerin ve velilerin desteğini gerektirir. c. Okuldaki tüm öğrenciler programda yer alan hizmetlerden yararlanacaktır v.b.

b. Program Kategorisi: Program kategorisi, birbirleriyle ilişkili dört unsurdan oluşmaktadır: Rehberlik müfredatı, bireysel planlama, müdahale hizmetleri ve sistem desteği.

Rehberlik Müfredatı: Kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programının ana parçasını oluşturan rehberlik müfredatı, öğrencilerin kazanmaları gereken yeterliklerden ve bu yeterliklere ulaşmalarını sağlayacak etkinliklerden oluşur. Etkinlikler kendini tanıma ve kişilerarası beceriler, yaşam rolleri, olaylar ve ortamlar, yaşam kariyer planlaması alanlarında yapılandırılmış sınıf içi etkinlikler şeklinde düzenlenmiştir.

Bireysel Planlama: Bireysel planlama unsurunda, faaliyetler bütün öğrencilere yöneliktir ve öğrencilere kişisel/sosyal, eğitsel ve mesleki gelişimlerini planlama, kontrol etme ve uygulamalarına yardım etme söz konu-

sudur. Bu faaliyetler bireyi tanıma, bilgi verme, yerleştirme ve izleme hizmetleri yoluyla gerçekleştirilir.

Müdahale Hizmetleri: Müdahale hizmetlerinin amacı, problemi olan ve kişisel/sosyal, eğitimsel ve mesleki gelişimleri bundan dolayı olumsuz etkilenen öğrencilere yardım etmektir. Müdahale hizmetleri müşavirlik, bireysel psikolojik danışma, kriz danışmanlığı ve sevk gibi etkinliklerden oluşmaktadır.

Sistem Desteği: Sistem desteği yukarıda belirtilen üç unsurun desteklenmesi için gerekli yönetim faaliyetlerini ve genel eğitim programlarının desteğini içerir. Sistem desteği, psikolojik danışma ve rehberlik programının değerlendirilmesi, geliştirme çalışmaları, güncelleştirilmesi gibi çalışmaların oluşan araştırma ve geliştirme etkinliklerini, psikolojik danışmanların mesleki bilgi ve becerilerini sürekli olarak geliştirmelerini, okul personeli ile toplum ilişkilerini sağlayacak etkinlikleri, öğretmenlere müşavirliği, programı destekleyecek gerekli görevleri planlama ve yönetme çalışmalarını içerir.

II. Rehberlik İhtiyaçlarının Belirlenmesi

Kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programının temelini öğrencilerin kazanmaları gereken yeterlikler oluşturduğundan, programın öğrenci ihtiyaç ve problemlerine dayanması gerekmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin rehberlik ihtiyaçlarının belirlenmesi için çeşitli tekniklerden faydalanılabilir (7).

- ◆ Öğrencilerin kendilerini tanıması ve böylece sahip olduğu nitelikleriyle bütün halinde gelişmesine yardımcı olmak amacıyla uygulanan test ve test dışı tekniklerin sonuçlarından yararlanma.
- ◆ Öğrenciler, öğretmenler, veliler ve yöneticilerle yapılacak kişisel görüşmeler.

- ◆ Daha önce psikolojik danışma hizmetinden yararlanan öğrencilerle ilgili bilgilerden yararlanma.
- ◆ Bir önceki yıl uygulanan psikolojik danışma ve rehberlik programının değerlendirilmesi.
- ◆ Literatür taraması yoluyla öğrencilerin gelişimsel ihtiyaçlarına ilişkin elde edilen bilgilerden yararlanma.
- ◆ Öğrencilerin, velilerin ve öğretmenlerin algıladıkları rehberlik ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla anket ve envanterlerin uygulanması.

Öğrenci, öğretmen ve velilerin rehberlik ihtiyaçlarının belirlenmesinin faydaları neler olabilir?

İhtiyaç belirleme anketi için, hazır anketlerden ya da okul ve öğrenci özelliklerine göre yeniden hazırlanan anketlerden faydalanılabilir. İhtiyaç belirleme anketi öğrenci, veli ve öğretmenler için ayrı ayrı düzenlenmiş üç formdan oluşur. Bu anketlerin hazırlanması, uygulanması ve sonuçlarının değerlendirilmesi psikolojik danışman, öğretmenler ve yöneticilerin birlikte çalışmalarını gerektirmektedir.

Aşağıda ihtiyaç belirleme anketinde yer alabilecek maddelere örnekler verilmiştir:

Rehberlik İhtiyaçlarını Belirleme Anketi Öğrenci Formu			
	Evet	Kararsızım	Hayır
1. Sınavlarda nasıl daha başarılı olacağımı öğrenmeye ihtiyacım var. (Eğitsel)	☐	☐	☐
2. Duygu ve düşüncelerimi daha rahat ifade etmeyi öğrenmeye ihtiyacım var. (Kişisel/sosyal)	☐	☐	☐
3. Değişik mesleklerin özelliklerini öğrenmeye ihtiyacım var. (Mesleki)	☐	☐	☐

Rehberlik İhtiyaçlarını Belirleme Anketi Veli Formu			
	Evet	Kararsızım	Hayır
1. Velisi bulunduğum öğrencinin, sınavlarda nasıl daha başarılı olacağını öğrenmeye ihtiyacı var. (Eğitsel)	☐	☐	☐
2. Velisi bulunduğum öğrencinin, duygu ve düşüncelerini daha rahat ifade etmeyi öğrenmeye ihtiyacı var. (Kişisel/sosyal)	☐	☐	☐
3. Velisi bulunduğum öğrencinin, değişik mesleklerin özelliklerini öğrenmeye ihtiyacı var. (Mesleki)	☐	☐	☐

Rehberlik İhtiyaçlarını Belirleme Anketi Öğretmen Formu			
	Evet	Kararsızım	Hayır
1. Öğrencilerimin, sınavlarda nasıl daha başarılı olacaklarını öğrenmeye ihtiyaçları var. (Eğitsel)	☐	☐	☐
2. Öğrencilerimin, duygu ve düşüncelerini daha rahat ifade etmeyi öğrenmeye ihtiyacı var. (Kişisel/sosyal)	☐	☐	☐
3. Öğrencilerimin, değişik mesleklerin özelliklerini öğrenmeye ihtiyacı var. (Mesleki)	☐	☐	☐

III. Alanlara Göre Öğrenci Yeterlikleri ve Göstergelerinin Oluşturulması

Kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programının genel yapısını belirledikten sonra, öğrencilerin kazanmaları gereken yeterliklerin ve bunların göstergelerinin ne olduğuna karar vermek gerekmektedir.

Alanlara göre öğrenci yeterlikleri, psikolojik danışma ve rehberlik programının uygulanması sonucunda kişisel/sosyal, eğitsel ve mesleki alanlarda gerçekleştirilecek amaçları; *yeterlik göstergeleri* ise bu amaçların gerçekleşmesi için kazanılması beklenen öğrenci davranışlarıdır (8). Burada önemli olan iki nokta vardır: 1. Programın rehberlik müfredatı kısmında, öğrenci yeterliklerinin kişisel/sosyal,

eğitsel ve mesleki alanlarda ayrı ayrı oluşturulması, 2. Her bir yeterliğe ulaşmayı sağlayacak olan öğrenci davranışlarının sınıf düzeylerine göre aşamalı olarak düzenlenmesi.

Kişisel/sosyal, eğitsel ve mesleki alanlarda öğrencilerin kazanmaları gereken yeterlikler neler olabilir? (İlköğretim ve ortaöğretim için ayrı ayrı düşününüz.)

Aşağıda, ilköğretim psikolojik danışma ve rehberlik programında kişisel/sosyal, eğitsel ve mesleki alanlara göre oluşturulmuş öğrenci yeterlikleri ve yeterlik göstergelerine ilişkin örnekler verilmiştir.

Kişisel/Sosyal Rehberlik

Yeterlik: Kendisinin ve başkalarının kendine özgü özellik ve yeteneklerinin farkına varabilme.

Yeterlik Göstergeleri:

- ◆ Fiziksel özelliklerini tanımlama. (1. sınıf)
- ◆ Kendine ilişkin özel ya da farklı özelliklerini tanımlama. (2. sınıf)
- ◆ Başkalarının özel ya da farklı özelliklerini tanımlama. (3. sınıf)
- ◆ İnsanların nasıl farklı olduklarını, farklı yetenek ve becerilere sahip olduklarını anlama. (4. sınıf)
- ◆ Değer verdikleri kişisel özellik ve yeteneklerini belirtme. (5. sınıf)
- ◆ Özellik ve yeteneklerinin nasıl değişebileceğini ve gelişebileceğini anlama. (6. sınıf)
- ◆ Kendi özellik ve yeteneklerini başkalarının özellik ve yetenekleriyle karşılaştırıp farklılıkları kabul etme. (7. sınıf)
- ◆ Kendi özellik ve yeteneklerine değer verme. (8. sınıf)

Eğitsel Rehberlik

Yeterlik: Öğrenen bir birey olarak öğrenme süre-cinde etkin bir rol üstlenmeyi sağlayacak becerileri geliştirebilme.

Yeterlik Göstergeleri:

- ◆ Okulda öğrendiklerini tanımlama. (1. sınıf)
- ◆ Okulda öğrenme yaşantılarını evde karşılaştığı durumlarla ilişkilendirebilme. (2. sınıf)
- ◆ Öğrenmenin yararlarını farkına varma. (3. sınıf)
- ◆ Her bir dersi öğrenmek için çalışma becerilerinin gerekliliğini anlama. (4. sınıf)
- ◆ Etkili öğrenme yöntem ve tekniklerini öğrenme. (5. sınıf)
- ◆ Boş zaman etkinliklerinin yaşamına olumlu katkılar sağlamadaki rolünü kavrama. (6. sınıf)
- ◆ Ders çalışma planı yapma. (7. sınıf)
- ◆ Kişisel öğrenme ve çalışma becerilerini değerlendirerek bunların nasıl geliştirilebileceğini açıklamama. (8. sınıf)

Mesleki Rehberlik

Yeterlik: Karar verme sürecini kavrayabilme.

Yeterlik Göstergeleri:

- ◆ Kendi kendine verdiği kararları betimleme. (1. sınıf)
- ◆ Kendisi için zor olan kararları fark etme. (2. sınıf)
- ◆ Seçimlerin karar vermede önemli olduğunu fark etme. (3. sınıf)
- ◆ Karar vermenin önemini açıklama. (4. sınıf)
- ◆ Geçmişte vermiş olduğu bir kararın şu anda yaşamını nasıl etkilediğine ilişkin örnekler verme. (5. sınıf)
- ◆ Karar verme aşamalarını bilme. (6. sınıf)
- ◆ Kendi karar verme tarzını fark etme. (7. sınıf)
- ◆ Vereceği kararların geleceğine olan etkilerini fark etme. (8. sınıf)

IV. Öğrenci Yeterliklerinin Kazanılmasında Kullanılacak Etkinlikler Geliştirme ya da Seçme

Program hazırlanmasının bu aşamasında, öğrencilerin kişisel/sosyal, eğitsel ve mesleki gelişim alanlarında yeterlik düzeylerinin artmasına yönelik olarak etkinlikler geliştirilir ya da seçilir.

Kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programında öğrencilerin gelişimsel ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmak amacıyla okul psikolojik danışmanı ve öğretmenler birlikte hareket ederler. Okul psikolojik danışmanı koordinatör olarak grup rehberliği etkinliklerinin seçilmesinde ve geliştirilmesinde öğretmenlere müşavirlik yapar. Öğretmenler grup rehberliği etkinliklerinde lider ya da yardımcı lider rolünü üstlenirler. Bundan dolayı, öğretmenler gelişimsel rehberliğin felsefesini, grup rehberliği etkinliklerinin nasıl düzenleneceği ve uygulanacağını bilme, bütün öğrencilerin katıldıkları geniş grupları yönetebilme yollarını ve grup tartışmalarını nasıl kolaylaştıracaklarını bilmek durumundadırlar (9).

Grup rehberliği etkinlikleri genellikle 20-30 öğrenci ile okul psikolojik danışmanının liderliğinde yürütülen, kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programının bir ögesi olan *rehberlik müfredatı* içinde yer alır. Rehberlik hizmetlerini bir sınıftaki bütün öğrencilere aynı anda ulaştırmayı sağlayan grup rehberliği etkinliklerinin hazırlanmasında, okulun ihtiyaçları, öğrencilerin içinde bulundukları gelişim dönemleri ve öğrenci ihtiyaçları dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda grup rehberliği uygulamaları, oryantasyon, çalışma becerileri ve alışkanlıkları, iletişim becerileri, karar verme ve problem çözme, mesleki farkındalık, eğitsel ve mesleki planlama, toplumsal ilişki, arkadaş ilişkileri, çatışma çözme becerileri gibi konularda öğrencilere yardımcı olur. Etkinlikler duygu, düşünce ve davranışı teşvik edici rol oynama, kısa hikayeler, problem çözme, film, oyunlar, sanat çalışmaları gibi faaliyetleri kapsar.

Aşağıda kişisel/sosyal, eğitsel ve mesleki alanlara ilişkin birer etkinlik örneği verilmiştir.

Etkinlik 1: Kişisel/Sosyal Rehberlik

Amaç: Öğrencilerin insanların nasıl farklı olduklarını, farklı yetenek ve becerilere sahip olduklarını anlamalarına yardımcı olmak.

Düzey: 3. sınıf ve üstü

Materyal: Her öğrenci için birer adet Form-1.

Süreç

1. Her öğrenciye Form-1'i dağıtılır ve öğrencilerden formu doldurmaları istenir.

2. Gönüllü öğrencilerden formda yer alan her bir soruya cevap vermeleri istenir.

3. Öğrenciler formda yer almayan başka sorular üzerinde düşünmeye teşvik edilir ve yine gönüllü öğrencilerin cevaplarını sınıfta paylaşmaları istenir.

4. Aşağıdakilere benzer sorular sınıfa yöneltilerek grup etkileşimi başlatılır.

- ◆ Kendiniz ya da arkadaşlarınız hakkında yeni şeyler öğrendiniz mi?
- ◆ Arkadaşlarınız ile kendiniz arasında hangi konularda ne gibi farklılıklar var?
- ◆ İnsanlar arasında farklılıklar olmasaydı ne olurdu?

FORM – 1

- ◆ Fiziksel özellikler açısından kendini nasıl tanımlarsın?
- ◆ En çok beğendiğin üç özelliğin nedir?
- ◆ Hiç beğenmediğin üç özelliğin nedir?
- ◆ 20 yıl sonra, neredede olacaksın, ne iş yapıyor olacaksın ve nasıl bir kişisin?
- ◆ Boş zamanlarında yapmaktan hoşlandığın şeyler nedir?
- ◆ Seni en çok korkutan şey nedir?
- ◆ Seni arkadaşlarından farklı yapan özelliklerin nelerdir?
- ◆ Sahip olmayı istediğin bir şey var mı? Varsa ne?

Etkinlik 2: Eğitsel Rehberlik

Amaç: Öğrencilerin etkili öğrenme yöntem ve tekniklerini öğrenmelerine yardımcı olmak. .

Düzyey: 4. sınıf ve üstü.

Materyal: Posterleştirilmiş Form - 2

Süreç

1. Öğrencilerle etkili öğrenmenin ne olduğu ve önemi tartışarak etkinlik başlatılır.
2. Öğrencilere etkili öğrenme yöntem ve tekniklerinin neler olabileceğini sorularak, öğrencilerin verdikleri cevapları tahtaya yazılır.
3. Etkili öğrenme yöntem ve tekniklerinin ifade edildiği posterleştirilmiş Form-2'yi tahtaya asılarak, öğrencilerin verdikleri cevaplarla formda yer alan ifadeleri karşılaştırmaları sağlanır.
4. Form-2'de yer alan her bir maddede yazılan ifade örnekler verilerek açıklanır.
5. Aşağıdakilere benzer sorular sınıfa yöneltilerek grup etkileşimi başlatılır.
 - ◆ Yanlış çalışma alışkanlıklarınız neler?
 - ◆ Etkili öğrenme yöntem ve tekniklerden hangilerini kullanıyorsunuz?
 - ◆ Eksikliğini hissettiğiniz etkili öğrenme yöntem ve teknikleri neler?
 - ◆ Etkili öğrenme yöntem ve tekniklerini kullanmanın size ne gibi faydaları olabilir?

FORM – 2

- ◆ ÖĞRENME AMACINI BELİRLEME
- ◆ ZAMANI PLANLAMA
- ◆ ÇALIŞMA ORTAMINI DÜZENLEME
- ◆ ETKİLİ OKUMA
- ◆ ETKİLİ DİNLEME
- ◆ NOT TUTMA
- ◆ TEKRAR ETME
- ◆ KAYNAKLARDAN YARARLANMA

Etkinlik 3: Mesleki Rehberlik

Amaç: Öğrencilerin karar vermenin önemini açıklamalarına yardımcı olmak.

Düzey: 3. sınıf ve üstü

Materyal: -

Süreç

1. Öğrencilere etkinliğin amacını açıklanır.
2. Aşağıdaki yönerge okunur.
"Babanız size kışlık bir ayakkabı alacak. Bunun için on milyon lira para ayırmış ve bundan fazlasını veremeyecek. Birlikte çarşıya çıkıyorsunuz. Ayakkabı alırken nelere dikkat edersiniz?"
3. Öğrencilere düşünmeleri için süre tanınır.
4. Gönüllü öğrencilerin cevaplarını sınıfla paylaşımları istenir ve cevapları tahtaya yazılır.
5. Bütün cevaplar tamamlandıktan sonra öğrencilerin bunları önem sırasına göre sıralamaları istenir.
6. Sıralama tartışılır.
7. Aşağıda verilen sıralamayı öğrencilerin bulmalarına yardımcı olunur.
 - ◆ Ayağa uygunluk
 - ◆ Ucuzluk (cebinizdeki paraya uygunluk)
 - ◆ Mevsime uygunluk
 - ◆ Zevke uygunluk
 - ◆ Giysilere uygunluk
8. Başka örnek karar durumları için de aynı işlem gönüllü öğrencilere tekrarlatılır.
9. Karar verme işleminin önemi konusunda öğrencilerle grup tartışması başlatılır.

* Bu etkinlik örneği Akkök (1999)'dan alınmıştır.

V. Görevleri Belirleme

Kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programında yer alan hizmetlerin gerçekleştirilebilmesi için okul psikolojik danışmanları ile birlikte öğretmenlerin, yöneticilerin ve velilerin *işbirliği* içinde olmaları temel bir ilkedir. Bu anlayış doğrultusunda kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programının bu bölümünde, hizmetlerin etkili bir şekilde yerine getirilebilmesi için personelin rol ve görevleri açıkça tanımlanır. Her ne kadar “MEB Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği” görevleri genel olarak belirlemişse de program kapsamında yeni bir düzenlemeye gerek duyulabilir.

Psikolojik danışman, öğretmen ve yöneticilerin Kapsamlı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programı ile ilgili rol ve görevleri neler olabilir?

Aşağıda gelişimsel yaklaşım doğrultusunda kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programında görevli personelin rol ve görevleri sıralanmıştır.

Psikolojik Danışmanlar

- ◆ Kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programını planlama, organize etme, uygulama ve değerlendirme.
- ◆ Öğrenciler için bireysel ya da küçük gruplarla psikolojik danışma hizmeti sağlama.
- ◆ Öğrencilerle yapılan çalışmaları güçlendirmek için öğretmeni yönetici ve velilere müşavirlik yapma.
- ◆ Problemlili öğrencileri ve ailelerini özel programlara ve çeşitli kurumlara sevk etme.
- ◆ Sınıf rehberliğinin ünitelerini, oturumlarını ve aktivitelerini organize etme ve yönlendirme.
- ◆ Kaynakları bir araya getirmek için okul ve toplum personeli ile işbirliği yapma.
- ◆ Mesleki bilgi ve becerilerini düzenli olarak güncelleme ve geliştirme (6, 13).

Öğretmenler

- ◆ Kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programını planlama, organize etme, uygulama ve değerlendirmede okul psikolojik danışmanı ile işbirliği yapma.
- ◆ Sınıfta olumlu bir ortam oluşturma ve etkili bir öğrenci-öğretmen ilişkisi kurma.
- ◆ Okul rehberlik kuruluna katılma.
- ◆ Rehberlik için sınıf ortamını düzenleme.
- ◆ Öğrencilerin ihtiyaçlarını tanımlama ve bir dereceye kadar bu ihtiyaçları karşılama.
- ◆ Öğrencilerin sınıfta karşılaştıkları zorlukların farkına varma ve okul psikolojik danışmanına ya da diğer uzmanlara sevk etme.
- ◆ Rehberlik merkezli hizmet içi eğitim programlarına aktif olarak katılma.
- ◆ Okul içinde ve okul dışında bireyleri kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programı hakkında bilgilendirme.
- ◆ Gelişimsel ve önleyici grup rehberliği etkinliklerini uygulamada gerekli olan becerileri kazanma.
- ◆ Öğrencilerin bilişsel, duygusal, sosyal ve fiziksel olarak güçlü yanlarını daha iyi anlamalarına yardımcı olma (9).

Okul Yönetimi

- ◆ Kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programını planlama, organize etme, uygulama ve değerlendirmede okul psikolojik danışmanı ile işbirliği yapma.
- ◆ Kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programında yer alan hizmetlerin yerine getirilmesinde gerekli olan personel ve araç-gereç sağlama, yeni kaynaklar yaratma.
- ◆ Kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programında yer alan hizmetleri önemseme, öğretmenleri ve velileri teşvik etme, gerekli olan girişimleri sağlama.

VI. Zaman Dağılımı

Kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programı hazırlanırken düşünülmesi gereken noktalardan biri de hangi faaliyetlere (rehberlik müfredatı, bireysel planlama, müdahale hizmeti, sistem desteği) ne kadar zaman ayrılacağına belirlenmesidir.

Zaman dağılımı okuldan okula öğrenci ve toplum ihtiyaçlarına ve öğretim kademelerine göre farklılık gösterebilir. Bir ilke olarak, her okulun programda yer alacak faaliyetlerin zaman dağılımını kendi ihtiyaçlarına göre belirlemesi gerekirse de, öğrencilerin içinde bulundukları gelişim dönemleri farklı program dağılımlarını gerektiren bir çeşitlilik gösterebilir. Örneğin, ilköğretim düzeyinde rehberlik müfredatına daha geniş zaman ayrılırken, ortaöğretimde öğrenciler meslek planlamaları ve bunlarla ilgili eğitsel ve mesleki kararlar alabilecek durumda olduklarından bireysel planlamaya daha geniş zaman ayrılabilir. Sistem desteği ve müdahale hizmetlerine olan ihtiyaç genelde her öğretim kademesinde aynı kalmaktadır. Ancak müdahale hizmetlerinin içeriğinde ilköğretimden ortaöğretime doğru bir değişim olabilir.

Okul psikolojik danışmanı program kapsamında yürüteceği faaliyetleri, okulun genel programını, sınıf sayısını, sınıf mevcudunu, öğretmen ve psikolojik danışman sayısını göz önünde bulundurarak bir öğretim yılı içinde yer alan ders saati oranında, günlük, haftalık, aylık ve yıllık olarak planlamalıdır.

VII. Programı Yazılı Hale Getirme

Programın düzeni oluşturulduktan sonra yapılacak son iş, önceki aşamalarda yapılanların yazılı hale getirilerek "*Kapsamlı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programı*" isimli dokümanın oluşturulması ve okulda ilgili kişilere dağıtılmasıdır.

Kapsamlı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programının Uygulanması

Kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programının eylem aşaması olarak da ifade edilen bu aşamada, daha önce planlanan ve organize edilen; sistematik olarak bütün öğrencilere rehberlik içeriğini sağlayan rehberlik müfredatı, öğrencilerin kendi gelişimlerini anlamaları ve kontrol etmeleri için yardım sağlayan bireysel planlama, öğrencilerin problemleri ve acil ihtiyaçları ile ilgilenen müdahale hizmetleri, program ve personeli destekleme etkinliklerini içeren sistem desteği faaliyetleri başta okul psikolojik danışmanı olmak üzere öğretmen, yönetici ve velilerin işbirliği ile yürütülür.

Okullarda şu an uygulanmakta olan rehberlik programları ile Kapsamlı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programı arasında ne gibi farklılıklar vardır?

Kapsamlı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programının Değerlendirilmesi

Bir okulda uygulanan psikolojik danışma ve rehberlik programının etkililiği sürekli ve sistemli bir değerlendirme çalışması gerektirmektedir. Kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programının her aşaması aslında kendi içinde bir değerlendirme sistemine sahip olmakla birlikte, iyi düzenlenmiş bir değerlendirme sistemi ile psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleriyle ulaşılmak istenen amaçların gerçekleşip gerçekleşmediği belirlenebilir.

Değerlendirme işleminin sağladığı yararlar nelerdir?

Psikolojik danışma ve rehberliğin amaçlarının gerçekleşme derecesini saptama süreci olarak ifade edilebilecek olan değerlendirme;

- ◆ Amaçların yeniden düzenlenmesini ve programın geliştirilmesine yönelik geribildirim sağlar,
- ◆ Programın güçlü ve sınırlı yönlerinin anlaşılmasını sağlar,
- ◆ Okul psikolojik danışmanı, öğretmenler, yöneticiler ve veliler arasında gerekli olan destek, anlayış ve işbirliğini sağlar,
- ◆ Psikolojik danışmanların ve psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin okuldaki konumunu güçlendirir,
- ◆ Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin topluma tanıtılmasında rol oynar,
- ◆ Okuldaki diğer öğretim ve yönetim etkinliklerinin geliştirilmesine yönelik somut veriler sunar.

Kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik program modellini geleneksel modellerden ayıran en önemli fark, ölçülebilir ve somut amaçlar ortaya koyması ve bunların değerlendirilmesine önem vermesidir. Bu bağlamda, kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programında değerlendirme üç boyutta yapılmaktadır (4, 10):

İlk tür değerlendirme *psikolojik danışmanların değerlendirildiği* boyut olup psikolojik danışmandan beklenen roller ve psikolojik danışmanın performansına dayanılarak yapılır. İkinci tür değerlendirme olan *program değerlendirmesi*, okulun psikolojik danışma ve rehberlik programının olup olmadığına ve okulda yapılan uygulamaların bu programa uygun olarak gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğine bakılarak yapılmaktadır. Elde edilen *sonuçların değerlendirilmesi* olarak adlandırılan üçüncü tür değerlendirme ise, değerlendirme aşamasının en kapsamlı boyutunu oluşturmaktadır. Program sonuçlarının kısa, orta ve uzun vadede değerlendirilmesi önerilmektedir. Kısa vadeli değerlendirme, gerçekleştirilen her etkinliğin hemen arkasından yapılır. Orta vadeli değerlendirme, programın bitiminde ya da dönem sonlarında gerçekleştirilir. Uzun vadeli değerlendirme ise öğrencilerin okulda mezun olduktan sonra (1, 3, 5 ve 10 yıl sonrası) programın onlar üzerindeki etkisinin incelenmesidir.

Bir okulda uygulanan psikolojik danışma ve rehberlik programının değerlendirilmesinde aşağıda belirtilen yöntemler kullanılabilir:

- ◆ Program hazırlama aşamasında öğrenci ihtiyaçlarını belirleme amacıyla uygulanan çeşitli veri toplama araçlarından (rehberlik ihtiyaçlarını belirleme anketi, problem tarama envanteri gibi) elde edilen sonuçlarla; program uygulandıktan sonra bu araçların tekrar uygulanmasıyla elde edilen sonuçların karşılaştırılması yapılabilir (11).
- ◆ Öğrenci, öğretmen, veli ve yöneticilerin programa ilişkin görüşlerinin anket, derecelendirme ölçekleri, görüşme teknikleri ile belirlenmesi.
- ◆ Programla ilgili yazılı kaynakların incelenmesiyle elde edilen veriler önemli ipuçları sağlayabilir.
- ◆ Gerek okul içinde çeşitli eğitsel, sosyal ve kültürel etkinliklere yerleştirilen ya da psikolojik danışma yardımı alan öğrencilerin izlenmesi, programda yer alan etkinliklerin yeterliliği konusunda bilgi sağlayacaktır.
- ◆ Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerini yürüten personelin belirlenmiş bir takım ölçütlere göre kendilerini değerlendirmeleri programın ne kadar yeterli olup olmadığını belirlemede etkili olabilir.

Öğrendiklerimizin Eğitimde Uygulanması

Kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programı, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin öğrenci ve ailelere doğrudan hizmeti, krize müdahaleyi, değişimi desteklemeyi, tüm okul personelinin etkin bir şekilde programa katılmasını ve toplum gelişimini içeren bütüncü bir yaklaşımla etkin bir şekilde sunulabileceği sayılına dayanmaktadır. Günümüzde okullarda uygulanmakta olan rehberlik programları bu açıdan incelendiğinde, aşağıda belirtilen olumsuzluklar görülmektedir:

- ◆ Rehberlik programlarının amaçları, öğrenci merkezli bir anlayıştan çok konu merkezli bir yaklaşım doğrultusunda oluşturulmuştur.
- ◆ Programda yer alan etkinlikler öğrenciyi bilgilendirme ve bilgi aktarımı ağırlıklıdır.
- ◆ Önemli günler ve eğitici kollar ile ilgili çalışmaların, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin esas çalışma konuları olarak programda yer aldığı görülmektedir.
- ◆ Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinden gönderilen çerçeve programlarının dışına çıkılamamaktadır.
- ◆ Rehberlik programları hazırlanırken çoğunlukla öğrenci ihtiyaçlarından hareket edilmemektedir.
- ◆ Programı değerlendirme işlemine yeterince önem verilmemektedir.
- ◆ Rehberlik programı, okulun programından bağımsız bir program görüntüsü vermektedir.

Bununla birlikte, kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programlarının, ülkemizde uygulanması; sınıfların kalabalık olması, psikolojik danışmanların sayıca yetersizliği, ilköğretimde rehberlik saatinin olmayışı, öğretmenlerin ve okul yönetiminin ortak bir rehberlik anlayışına sahip olamamaları ve rehberlik programlarının ardışık bir yapıda olmaması nedenleriyle bazı problemler doğurmaktadır. Okullarımızda rehberlik programları ile ilgili olarak yaşanan bu sorunlara karşılık, etkili bir psikolojik danışma ve rehberlik hizmetinin gerçekleştirilebilmesi

için ülkemizde kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik modeline geçilmesi gerekmektedir.

Yukarıda ana hatlarıyla tanıtılmaya çalışılan Kapsamlı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programının yararları Missouri Kapsamlı Rehberlik Programında şu şekilde sıralanmıştır (4):

1. Öğrencilerin kendilerini tanımalarını sağlar, başa çıkma becerilerini ve kişilerarası ilişkilerini geliştirir.
2. Öğrencilerle daha iyi iletişim kurulmasını sağlar.
3. Bütün öğrencilere ulaşma potansiyeline sahiptir.
4. Öğrenci merkezli bir program olması, öğrencinin sınıf içi performansını artırır.
5. Psikolojik danışmanların rol ve iş tanımını daha açık tanımlar.
6. Psikolojik danışmanın konumunu güçlendirir.
7. Psikolojik danışmana rehberlik dışı görevler verilmesini engeller.
8. Psikolojik danışmanın zamanını daha etkin kullanmasını sağlar.
9. Velilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin daha destekleyici ve işbirliğine açık olmalarını sağlar.
10. Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin yardımcı bir hizmet değil, okulun bütün eğitim programının merkezini oluşturduğunun anlaşılmasını sağlar.

ÖZET

Bir okuldaki eğitim ve öğretim hizmetlerini tamamlayıcı bir rol üstlenen gelişimsel rehberlik anlayışı, bireylerin yaşamın her döneminde kazanılması gereken gelişim görevlerini yerine getirmelerine yardımcı olma ilkesine dayanmaktadır. Bu bağlamda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin amacı, öğrencilerin farklı dönemlerdeki gelişim ihtiyaçlarını başarıyla karşılamalarını kolaylaştırmak ve desteklemektir.

Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri programlı olarak yürütülen faaliyetlerdir ve psikolojik danışma ve rehberlik programı dinamik bir yapıya sahiptir.

Öğrencilerin gelişimine ve uyumuna yönelik olarak sunulabilecek psikolojik danışma ve rehberlik faaliyetleri, okulun yapısı, olanakları, sınırlılıkları ve bulunduğu çevrenin koşulları ile öğrencilerin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak organize edilir. Öğrencilerin içinde bulundukları gelişim döneminde kazanmaları gereken yeterliklere ulaşmalarını sağlayacak etkinlikler, öğrenciyi tanıma, bilgi verme, yerleştirme ve izleme çalışmaları, öğrencilerin karşılaştıkları problemlere yardımcı olma, psikolojik danışma ve rehberlik programının oluşturulması ve etkili bir şekilde uygulanmasını sağlayacak yönetsel ve eğitsel etkinlikler çerçevesinde organize edilen, belli bir program dahilinde planlanan ve uygulanan psikolojik danışma ve rehberlik faaliyetleri süreç sonunda değerlendirilir.

Unutulmaması gereken nokta, psikolojik danışma ve rehberlik programının hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesinde okul psikolojik danışmanı ile birlikte öğretmenlerin, yöneticilerin ve velilerin işbirliği içinde çalışmaları temel bir ilkedir.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıda verilen program unsurlarından hangisi, öğrencilerin kazanmaları gereken yeterliklerden ve bu yeterliklere ulaşmalarını sağlayacak etkinliklerden oluşmaktadır?
A) Sistem desteği
B) Rehberlik müfredatı
C) Müdahale hizmetleri
D) Araştırma ve değerlendirme
E) Bireysel planlama
2. Aşağıdakilerden hangisi grup rehberliği uygulamalarında ele alınabilecek konulardan biri değildir?
A) Karar verme
B) Eğitsel planlama
C) Bireysel problemler
D) Kendini değerlendirme
E) İletişim becerileri
3. Aşağıdakilerden hangisi öğretmenlerin gelişimsel yaklaşım doğrultusunda kapsamlı rehberlik programları ile ilgili görevlerinden biri değildir?
A) Okul rehberlik kuruluna katılma
B) Rehberlik için sınıf ortamını düzenleme
C) Öğrencilerin ihtiyaçlarını tanımlama ve bir dereceye kadar bu ihtiyaçları karşılama.
D) Sınıf rehberliği ünite, oturum ve aktivitelerini organize etme ve yönlendirme
E) Rehberlik merkezli hizmet içi eğitim programlarına aktif olarak katılma
4. Aşağıda verilen program unsurlarından hangisi, kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programını destekleyecek gerekli görevleri planlama ve yönetme çalışmalarını içermektedir?
A) Rehberlik müfredatı
B) Müdahale hizmetleri
C) Müşavirlik
D) Oryantasyon
E) Sistem desteği

5. Aşağıdakilerden hangisi, ülkemizde şu an uygulanmakta olan rehberlik programlarının getirdiği sorunlardan biri değildir?
- A) Öğrencilerin rehberlik ihtiyaçlarından hareket edilmesi
 B) Okul programından bağımsız bir program görüntüsü vermesi
 C) Öğrenciyi bilgilendirme ağırlıklı olması
 D) Konu merkezli bir yaklaşım benimsenmesi
 E) Değerlendirme işlemine önem verilmemesi
6. Okul rehberlik programı ile ilgili olarak aşağıda verilen ifadelerden hangisi yanlıştır?
- A) Öğretmen programda yer alan her türlü sınıf rehberlik etkinliğini yürütebilecek yeterliğe sahiptir
 B) Sınıfların kalabalık olması rehberlik programlarının uygulanması ile ilgili sıkıntılar doğurmaktadır
 C) Rehberlik programları ardışık ve esnek bir yapıya sahiptir
 D) Rehberlik programları aynı bir program olmaktan çok okul programı ile bütünleşmiş bir yapıya sahiptir
 E) Rehberlik programında yer alacak her türlü faaliyet uygulanabilir olmalıdır
7. Rehberlik programına yön veren ilkeler, aşağıda verilen program bölümlerinden hangisinde yer alır?
- A) Açıklama
 B) Gerekçe
 C) Rehberlik müfredatı
 D) Sayıtlılar
 E) Bireysel planlama
8. Aşağıda verilen etkinliklerden hangisi rehberlik programının sistem desteği unsurunda yer almamaktadır?
- A) Psikolojik danışmanların mesleki bilgi ve becerilerini geliştirme etkinlikleri
 B) Öğretmenlere müşavirlik yapma
 C) Okul ve toplum ilişkisini sağlayacak etkinlikler
 D) Ailelere müşavirlik yapma
 E) Öğrencilerin kişisel/sosyal, eğitsel ve mesleki alanlarda kazanmaları gereken yeterlikleri düzenleme

9. Aşağıda grup rehberliği ile ilgili olarak verilen ifadelerden hangisi yanlıştır?
- A) Rehberlik hizmetlerinin bütün öğrencilere aynı anda ulaştırılmasını sağlayan etkinliklerdir
 - B) Grup rehberliği etkinlikleri, rehberlik programının bireysel planlama unsurunda yer alır
 - C) Grup rehberliği etkinlikleri, düşünce, duygu ve davranışı teşvik edici bir takım faaliyetleri
 - D) Grup rehberliği planlama, uygulama ve değerlendirme süreçlerinden oluşur
 - E) Grup rehberliği etkinliklerinin hazırlanmasında öğrencilerin ihtiyaçları göz önünde bulundurulur.
10. Aşağıdakilerden hangisi yaşam kariyer gelişiminde insan gelişimi ile ilgili alanlardan biridir?
- A) Sistem desteği
 - B) Müşavirlik
 - C) Kendini tanıma ve kişiler arası beceriler
 - D) Kriz danışmanlığı
 - E) Grup rehberliği etkinlikleri
11. Aşağıdakilerden hangisi “müdahale hizmetleri” içinde ter alan etkinliklerden biri değildir?
- A) Bireysel psikolojik danışma
 - B) Müşavirlik
 - C) Grup rehberliği etkinlikleri
 - D) Sevk
 - E) Kriz danışmanlığı
12. Bir okulun rehberlik programı hazırlanırken aşağıda verilen unsurlardan hangisi dikkate alınır?
- A) Okulun müfredat programı
 - B) İl Rehberlik Hizmetleri çerçeve programı
 - C) Okul psikolojik danışmanın görüşleri
 - D) Okulun rehberlik ihtiyaçları ve İl Rehberlik Hizmetleri çerçeve programı
 - E) Okul yönetiminin görüşleri

13. Aşağıda verilen ifadelerden hangisi yanlıştır?
- A) Rehberlik programı bir ekip çalışması gerektirir
 - B) Gelişimsel yaklaşım, bireyin özel bir beceri ya da davranış kazanmasını temel alır
 - C) Bireyi tanıma, yerleştirme ve izleme bireysel planlama hizmetleri içinde yer alır
 - D) Grup rehberliği etkinliklerinin seçilmesinde ve geliştirilmesinde psikolojik danışman birinci derecede sorumludur
 - E) Değerlendirme, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin amaçlarının gerçekleştirme derecesini saptama sürecidir
14. Aşağıdakilerden hangisi kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programının değerlendirilmesinde kullanılabilecek yöntemlerden biri değildir?
- A) Öğrenci ve okul personelinin programa ilişkin görüşlerinin anketle belirlenmesi
 - B) Programla ilgili yazılı kaynakların incelenmesi
 - C) Öğrencilerin karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik etkinliklere yer verilmesi
 - D) Psikolojik danışma yardımı alan öğrencilerin izlenmesi
 - E) Rehberlik hizmetlerini yürüten personelin kendini değerlendirmesi
15. Aşağıda verilen ifadelerden hangisi doğrudur?
- A) Psikolojik danışmanın rehberlik programındaki rolü, sadece bazı rehberlik etkinliklerini sınıfta uygulamaktır
 - B) Okul yönetimi, rehberlik hizmetlerinin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesinden birinci derecede sorumludur
 - C) Öğretmenlerin rehberlik ilgili görevleri ders içi faaliyetlerle sınırlıdır
 - D) Rehberlik programında yer alacak faaliyetler bir okuldaki diğer okula farklılık göstermez
 - E) Öğretmenin rehberlik programı ile ilgili görevlerinden biri ihtiyaç analizi yapmaktır
16. Kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programı aşağıda verilen rehberlik türlerinden hangisine dayalıdır?
- A) Kriz yönelimli rehberlik
 - B) Önleyici rehberlik
 - C) Gelişimsel rehberlik
 - D) İyileştirici-çare bulucu rehberlik
 - E) Süreç modeli

17. Aşağıda verilen ifadelerden hangisi, rehberlik programı ile diğer eğitim programlarının ortak yönlerinden biri değildir?
- A) Her iki program türünde de öğrenci yeterlikleri vardır
 B) Her iki program profesyonel personel gerektirir
 C) Her iki programın uygulanışı tamamen alanda uzman olan personele aittir
 D) Her iki programın uygulanmasında materyal ve kaynaklara ihtiyaç vardır
 E) Her iki programda da değerlendirme söz konusudur
18. Aşağıda verilenlerden hangisi bir rehberlik programında yer alabilecek etkinliklerden biri değildir?
- A) Karar verme becerileri
 B) Eğitici kol çalışmaları
 C) Oryantasyon
 D) Problem çözme becerileri
 E) Arkadaş ilişkileri
19. Aşağıdakilerden hangisi kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programının özelliklerinden biri değildir?
- A) Program bir ekip çalışmasını gerektirmektedir
 B) Program özellikle ortaöğretime yöneliktir
 C) Program gelişimsel anlayıştan hareket etmektedir
 D) Programın önemli bir yönünü değerlendirme süreci oluşturmaktadır
 E) Program düzenli ve sistemli bir uygulamayı gerektirmektedir
20. Aşağıda verilenlerden hangisi kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programının yapısal unsurlarından biridir?
- A) Sistem desteği
 B) Gerekçe
 C) Bireysel planlama
 D) Öğrenci yeterlikleri
 E) Krize müdahale

YANIT ANAHTARI

1.B	2.C	3. D	4.E	5. A	6.A	7.D	8.E	9.B	10.C
11.C	12.D	13.B	14.C	15.B	16. C	17.C	18.B	19.B	20.B

KAYNAKÇA

1. Kuzgun, Yıldız (1992). **Rehberlik ve Psikolojik Danışma**. Ankara: ÖSYM Yayınları.
2. Snyder, Beverly A. & Daly, Timothy P. (1993). "Restructuring Guidance and Counseling Programs". **School Counselor**, Vol:41, n:1.
3. Green, Alan & Keys, Susan (2001). "Expanding The Developmental School Counseling Paradigm: Meeting The Needs of The 21st Century Student". **Professional School Counseling**, Vol: 5, n: 2.
4. Gysbers, Norman C. & Henderson, Patricia (1984). **Developing and Managing Your School Guidance and Counseling Program**. (2th Ed.) Alexandria: American Counseling Association.
5. Doğan, Süleyman (2000). "Okul Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlığı Alanında Çağdaş Bir Yaklaşım: Kapsamlı Rehberlik Programı Modeli". **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**. Cilt: 2, sayı: 13, 56-64.
6. Erkan, Serdar (2001). **Okul Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programlarının Hazırlanması**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
7. Erkan, Serdar (1997). "Kapsamlı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programı İhtiyaç Analizi". **Eğitim Yönetimi Dergisi**. Sayı:3.
8. Kaya, Alim & Çivitçi, Asım (2002).Okul Psikolojik Danışma ve Rehberlik ProgramlarınınGeliştirilmesi. (Edt: Gürhan Can). **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. Ankara: Pegem Yayıncılık.
9. Erkan, Serdar (1998). "Teacher's Role in Guidance". **G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**. Cilt: 18, sayı: 2, 65-71.
10. Erkan, Serdar (1995). "Rehberlik Programlarının Değerlendirilmesi". **Bilgi Çağında Eğitim Dergisi**.
11. Lusky, Melissa B. & Hayes, Richard L. (2001). "Collaborative Consultation and Program Evaluation". **Journal of Counseling and Development**. Vol: 79, n: 1.
12. Gysbers, Norman C. & Henderson, Patricia (2001). "Comprehensive Guidance and Counseling Programs: A Rich History and a Bright Future". **Professional School Counseling**. Vol: 4, n: 4, 246-257.
13. Nazlı, Serap (2003). Kapsamlı Gelişimsel Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programları. Ankara: Anı Yayıncılık.
14. Akkök, Fusun (1999). İlköğretimde Sosyal Becerilerin Geliştirilmesi Ana-Baba El Kitabı. İstanbul: Özgür Yayınları.

BÖLÜM 10

PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİKTE ÖRGÜT VE PERSONEL

Yrd. Doç. Dr. Enver SARI

Dr. SARI, 1963 yılında Giresun'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Giresun'da tamamladı. Giresun Eğitim Enstitüsü'nden 1982 yılında mezun oldu. Gazi Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümünü 1987 yılında bitirdi. Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında 1992 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde Bilim Uzmanı oldu. Gazi Üniversitesi'nde 1997 yılında Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında Doktor oldu. 1982-1984 yıllarında Artvin'de ilkökul öğretmenliği yaptı. Ordu Rehberlik Araştırma Merkezinde 1988 yılında Psikolojik Danışman olarak görev aldı. 1989-1993 yıllarında Beşikdüzü Anadolu Öğretmen Lisesinde Meslek Dersleri ve Psikoloji öğretmenliği yaptı. 1990-1991 yıllarında Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde Araştırma Görevlisi olarak çalıştı. Karadeniz Teknik Üniversitesi Giresun Eğitim Fakültesi'ne 1994 yılında Öğretim Görevlisi olarak atandı ve 1998 yılında Yardımcı Doçentliğe yükseltildi. Halen Karadeniz Teknik Üniversitesi Giresun Eğitim Fakültesi'nde Yardımcı Doçent olarak görev yapmaktadır.

BU BÖLÜMDE NELER ÖĞRENECEĞİZ?

- ◆ Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) düzeyinde nasıl örgütlendiğini,
- ◆ Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin il/ilçe düzeyinde nasıl örgütlendiğini ve bu çerçevede rehberlik ve araştırma merkezleri (RAM) ile okullardaki psikolojik danışma ve rehberlik servislerinin kuruluş ve işleyişine ilişkin esasları,
- ◆ Psikolojik danışma ve rehberlik personelinin görevlerini öğreneceğiz.

Giriş

Eğitimde rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin amacı; öğrencilerin kendilerini gerçekleştirmelerine, eğitim sürecinden yetenek ve özelliklerine göre en üst düzeyde yararlanmalarını ve güçlüklerini en uygun şekilde kullanmalarını ve geliştirmelerini sağlamaktır. Genel bir kavramla ifade edilirse psikolojik danışma ve rehberlikte bireylerin **kendilerini gerçekleştirmeleri** esastır¹. Eğitim kurumları öğrencilerin kendilerini gerçekleştirmelerine, eğitim sürecinden yetenek ve özelliklerine göre en üst düzeyde yararlanmalarına ve güçlüklerini en uygun şekilde kullanmalarına ve geliştirmelerini sağlamak için mevcut öğretimden farklı bir örgüt ve yönetim yapısında olmalıdır². Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin kendine özgü yapısından dolayı eğitim kurumlarında örgüt ve yönetimi yapısı çoğu zaman yeterince doğru anlaşılamamaktadır³. Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin örgütlenme biçimini, personeli ve bu personelin görevlerini bir öyküyle anlatmaya çalışalım

Selay hanım, bir lisede matematik öğretmenidir. Selay öğretmenin öğrencilerinin bir çok kişisel sorunları oluyor ve bu sorunlar dersine yansıyor. Bir defasında öğrencilerinden biri, Selay öğretmenle konuşmak istiyor ve "intihar edeceğini ve bunu kimseye söylememesini yalnızca kendisinin bilmesini istediğini söylüyor." Selay öğretmen, uzun uğraşlarla öğrenciyi intihar etmekten vazgeçiriyor. Başka bir gün ise bir öğrenci, Selay öğretmene "bir ay önce annesini kaybettiğini ve bundan dolayı bir türlü ders çalışmadığını söylüyor." Selay öğretmen, öğrencilerin kişisel sorunlarıyla uğraşmaktan öğretime odaklanmakta güçlük çekmektedir. Selay öğretmen, bir gün, öğrencilerin o kadar çok sorunu olduğu ve bu sorunlardan uzaklaşıp kendini bir türlü öğretmenliğe veremediğini okul müdürüne açıkladı. Selay öğretmenin, okul müdüründen aldığı cevap çok basitti. Okul müdürü öğretmenliğin kolay bir meslek olmadığını söyleyerek, durumu geçiştiriyordu. Ancak Selay öğretmen, odadan tam çıkarken okul müdürü "merak etmeyin yakında okula bir rehber öğretmen atanacak, ondan yardım alabilirsiniz " diye söylemişti. Selay öğretmen bir gün okulda rehber öğretmenle karşılaşır. Selay öğretmen, bu tanışmada çok şaşırmıştır; çünkü rehber öğretmen kendinin rehber öğretmen değil **psikolojik danışman** olduğunu söylemektedir. Selay öğretmen okul müdürüne çıkar gelen kişinin rehber öğretmen değil psikolojik danışman olduğunu söyler. Okul müdürü ne olduğu tartışılan personeli odasına çağırır ve aralarında aşağıdaki konuşma geçer.

– Beyefendi, siz bu okula rehber öğretmen olarak atanmadınız mı?

- Evet.
- O zaman niçin rehber öğretmen değil **psikolojik danışman** olduğunuzu söylüyorsunuz.
- 17 Nisan 2001 tarih, 24376 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliğinin 4. maddesinin 1. bendi rehber öğretmeni aynı zamanda psikolojik danışman olarak tanımlamaktadır.
- Rehber öğretmen ile psikolojik danışman aynı unvanlar mı?
- Evet, ama ben öğretmenliği değil psikolojik danışman'ı tercih ediyorum. Çünkü rehberlik bir ders değildir, ben de derse girip bir konu alanının öğretimini yapan bir öğretmen değilim.
- Siz şimdi okulda öğrencilerin rehberlik derslerine girmeyecek misiniz?
- Ben psikolojik danışman olarak ders vermekle yükümlü değilim, hatta nöbet görevi de yönetmeliğe göre verilememektedir.
- Fakat, siz ders ücreti alıyorsunuz!
- Evet derslere girmiyorum ama ücreti alıyorum.
- Aldığınız ders ücreti ne tür bir hizmetin karşılığı olacak?
- Yaptığım psikolojik danışma hizmetlerinin karşılığı.
- Ya öyle mi demek psikolojik hizmetler vermek için görevlendirildiniz, bir tür psikolog yani.
- Ben psikolojik danışmanım ancak psikolog terimini kullanmak isterseniz danışman psikolog diyebilirsiniz. Ancak rehberlik yönetmeliği psikolojik danışmanların üniversitelerin rehberlik ve psikolojik danışmanlık ana bilim dalı veya eğitimde psikolojik hizmetler ana bilim dalı mezunları olmalarını öngörür. Zaten Müdür bey, ilgili yönetmelik psikolojik danışmanların bir okuldaki görevini açıklıyor.

Okul müdürü memura telefon açar ve 17 nisan 2001 tarih ve 24376 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliğinin bulunup kendisine getirilmesini ister.

Yukarıdaki öyküde olduğu gibi psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri çoğu zaman okuldaki yöneticiler, öğretmenler, öğrenciler ve aileler tarafından yeterince yeterince iyi anlaşılamamaktadır. Eğitimde psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin daha etkin yürütülmesi için 17 nisan 2001 tarih ve 24376 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetme-

liği hazırlanmıştır. Bu yönetmeliğin hazırlanmasında bazı yasal dayanaklar vardır⁴. Ancak burada bu yasal dayanaklar üzerinde durulmayacak, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin MEB, İl/ilçe, ve okul düzeyinde nasıl örgütlendiği, hangi personelin çalıştığı ve bunların görevlerinin neler olduğu açıklanmaya çalışılacaktır.

Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetlerinin Okul Düzeyinde Örgütlenmesi

Okulda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin görevlerini belirlemek için giriş bölümünde anlattığımız öyküyle ilgili bazı sorular soralım.

Öyküde psikolojik danışman derse girmeyeceğini, öğretmen olmadığını söylemiştir. Diğer ismi rehber öğretmen olduğu ve okullarda rehberlik dersi olduğu halde⁵ rehber öğretmen derslere girmeyecek, nöbet tutmayacak ise okulda bu kişi ne iş yapacaktır? Bu soruya Milli Eğitim Bakanlığı tebliğler dergisinde yayınlanan 17 nisan 2001 tarihi ve 24376 sayılı ve Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliğinin⁶ 50. maddesi cevap vermektedir.

Psikolojik Danışmanların Görevleri

İlgili yönetmelikte psikolojik danışmanın (rehber öğretmen) görevleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- a) İl çerçeve programını temel alarak okulunun rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri programını sınıf düzeylerine, okulun türüne ve öğrencilerin ihtiyaçlarına göre hazırlar.
- b) Rehberlik programının ilgili kısmının uygulanmasında sınıf öğretmenlerine rehberlik eder.
- c) Okulunun tür ve özelliklerine göre gerekli eğitsel ve meslekî rehberlik etkinliklerini plânlar, programlaştırarak uygular veya uygulanmasına rehberlik eder.

* İlköğretim 1.2.3. 4. ve 5. sınıflarda rehberlik dersi yoktur, bu durum rehberlik hizmetlerinin yürütülmesinde bir engel olarak görülmektedir. Ancak sözkonusu sınıflarda bireysel ve toplu etkinlikler adı altında ayrılmış bir zaman vardır ve bu zamanın rehberlik hizmetleri için kullanılabileceği düşünülmektedir.

* Bundan sonra metin içerisinde yönetmelik ve ilgili yönetmelik olarak bahsedilecektir.

- d) Bireysel rehberlik hizmetlerini alanın ilke ve standartlarına uygun biçimde yürütür.
- e) Eğitsel, meslekî ve bireysel rehberlik çalışmaları için öğrencilere yönelik olarak bireyi tanıma etkinliklerini yürütür.
- f) Bireysel rehberlik hizmetleri kapsamında formasyonu uygunsa psikolojik danışma yapar.
- g) Sınıflarda yürütülen eğitsel ve meslekî rehberlik etkinliklerinden, uygulanması rehberlik ve psikolojik danışma alanında özel bilgi ve beceri gerektirenleri uygular.
- h) Okul içinde rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleriyle ilgili konularda araştırmalar yapar, bunların sonuçlarından yararlanılmasını sağlar.
- i) Öğrencinin mezun olacağı dönemde, okuldaki tüm eğitim ve öğretim sürecindeki gelişimini, yönlendirilmesi açısından önemli özelliklerini ve bu konudaki önerilerini içeren bir değerlendirme raporunu sınıf rehber öğretmeni, veli, öğrenci ve okul yönetiminin iş birliğiyle hazırlar. Bu raporun aslını öğrenci gelişim dosyasına koyar, bir örneğini de Öğrenciye veya velisine verir.
- j) Eğitim-öğretim kurumundaki seçmeli derslerin konulmasında çevre koşulları, okulun olanakları, öğretmen sayısı ve branşı da gözeticilerle yeni seçmeli derslere ilişkin araştırma yapar, bu derslerin zümre öğretmenlerince gerçekleştirilecek program çalışmalarında alanı ile ilgili görüşlerini bildirir.
- k) Okulda özel eğitim gerektiren öğrenci varsa veya kaynaştırma eğitimi sürdürülüyorsa, bu kapsamdaki öğrencilere ve ailelerine gerekli rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerini rehberlik ve araştırma merkezinin iş birliğiyle verir.
- l) Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine ilişkin öğrenci gelişim dosyalarını ve diğer gerekli kayıtları tutar, ilgili yazışmaları hazırlar ve istenen raporları düzenler.
- m) Okula bir alt öğrenim kademesinden veya nakil yoluyla gelen öğrencilerin gelişim dosyalarını inceler, sınıf rehber öğretmeniyle iş birliği içinde değerlendirir. Gerekğinde rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerin-

de kullanılacak ölçme araçları, doküman ve kaynakları hazırlama ve geliştirme çalışmalarına katılır.

- n) Öğrencilerin ilgi, yetenek ve akademik başarıları doğrultusunda eğitsel kollara yönltilmesi konusunda branş ve sınıf rehber öğretmenine bilgi verir ve iş birliği yapar.
- o) Ailelere, öğrencilere, sınıf rehber öğretmenlerine ve gerektiğinde diğer okul personeline yönelik hizmet alanına uygun toplantı, konferans ve panel gibi etkinlikler düzenler.
- p) Okulda rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine ilişkin komisyonlara ve toplantılara katılır, gerekli bilgileri verir, görüşlerini belirtir.
- q) Orta öğretim kurumlarında Millî Eğitim Bakanlığı Orta Öğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliğinin ilgili maddesinde belirtilen görevi yapar.
- r) Ders yılı sonunda bu alanda yapılan çalışmaları değerlendirir, sonuçlarını ve gerekli bilgileri içeren bir rapor hazırlar.

Okulda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin örgüt, yönetim ve personel yapısını anlamak için girişte anlattığımız öyküye geri dönelim.

Okula psikolojik danışman olarak atandığını söyleyen (rehber öğretmen) okul müdürünün konuşması devam etmektedir.

Okul Müdürü- Pekala anlıyorum, okulda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde bulunacaksınız; bunun için benden ne istiyorsun?

Psikolojik Danışman- Bir servis odası ve donanımını istiyorum.

Okul Müdürü- Yani benden bir büro istiyorsun, bunun yasal dayanağı var mı?

Psikolojik Danışman- Evet, 24376 sayılı yönetmeliğin 43. maddesi.

Öyküde belirtildiği gibi okulda rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin başlanmasında ilk adım hizmetlerin yürütüleceği mekanı belirlemektir. Bunun için yönetmeliğinin 43. maddesi;

“Resmî ve özel eğitim-öğretim kurumlarında rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerini yürütmek üzere, rehberlik ve psikolojik danışma servisi kurulur. Bu servise öğrenci sayısına göre yeterli eleman atanır. Hizmetin özellikleri açısından uygun fizikî ortam ve gerekli donatım sağlanır.” demektedir. Okul yönetimi her şeyden önce bu hizmetlerin yürütülebilmesi için gerekli fiziksel koşulları hizmetin öngördüğü nitelikte hazırlamalıdır.

Öykümüze geri dönerek okul psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri örgütünün nasıl kurulduğunu anlayalım.

Okul Müdürü- Evet yönetmelik açıklıyor, güzel alanınızda iyi yetişmişsiniz. Psikolojik danışma ve rehberlik için size bir büro tahsis ediyorum. Müdür yardımcısı Ahmet Bey size yardımcı olacak.

Müdür yardımcısı Ahmet Bey ile psikolojik danışman birlikte büroyu oluştururlar.

Psikolojik Danışman- Müdür Bey, hizmet odası oluşturuldu; ancak rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri yürütme komisyonunu oluşturmamız gerekmektedir.

Okul Müdürü- Evet, yönetmeliğin 45. maddesi diyeceksiniz.

Psikolojik danışman bir şey demez ama işlerin yolunda gittiğinden de memnundur.

Okul Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yürütme Komisyonunun Kuruluşu ve Görevleri

Öyküye ara vererek yönetmeliğin 45. maddesine göre okul rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri yürütme komisyonu üyeleri ve görevlerini belirleyelim.

Her eğitim-öğretim kurumunda rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin planlanması, eş güdümün ve kurum içindeki iş birliğinin sağlanması amacıyla rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri yürütme komisyonu oluşturulur. Bu komisyon, ders yılında birinci ve ikinci dönemin başladığı ilk ay ile ders yılının tamamlandığı son ay içerisinde olmak üzere, yılda en az üç defa toplanır.

Ayrıca ders yılı içinde gerektiğinde okul müdürünün uygun gördüğü tarihlerde de toplanabilir.

Rehberlik ve psikolojik danışma servisindeki psikolojik danışmanlar bu komisyonun sürekli üyesidir. Diğer üyeler her ders yılı başında öğretmenler kuruluyla yeniden belirlenir.

Komisyon Kimlerden Oluşur?

Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri yürütme komisyonu okul müdürünün başkanlığında aşağıdaki üyelerden oluşturulur:

- a) Müdür yardımcısı.
- b) Rehberlik ve psikolojik danışma servisi psikolojik danışmanları.
- c) Sınıf rehber öğretmenlerinden her sınıf seviyesinden seçilecek en az birer temsilci.
- d) Disiplin kurulundan bir temsilci.
- e) Okul-aile birliği ve okul koruma derneğinden birer temsilci.
- f) Okul öğrenci temsilcisi.

Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri komisyonu okuldaki ilgili hizmetlerin yürütülmesi için gerekli önlemleri alır. Komisyon rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinde diğer kurum ve ailelerle işbirliğinin oluşturulmasına yardımcı olur.

Okul Müdürünün Görevleri

Okul müdürünün psikolojik danışmanlık ve rehberlikle ilgili görevleri yönetmeliğin 47. maddesinde belirtilmiştir buna göre okul müdürlerinin görevleri aşağıdaki sıralanmıştır.

- a) Okulda rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin sağlıklı şekilde yürütülebilmesi için, hizmetin gerektirdiği fiziksel şartları ve uygun çalışma ortamını hazırlar, kullanılacak araç ve gereci sağlar.
- b) Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri yürütme komisyonunu kurar, bu komisyona başkanlık eder.
- c) Okulun rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin yürütülmesi ile ilgili yıllık program ve yürütme plânının hazırlanmasını sağlar ve uygulanmasını izler.

- d) Okulun psikolojik danışman ihtiyacını, öğrenci sayısını ve bu sayıdaki artışı dikkate alarak belirler ve bulunduğu il veya ilçe millî eğitim müdürlüğünün ilgili bölümüne bildirir.
- e) Okulda birden fazla psikolojik danışman varsa birini koordinatör olarak görevlendirir.
- f) Rehberlik ve psikolojik danışma servisinde birden fazla psikolojik danışman olması hâlinde; program, plânlama, araştırma gibi birlikte yapılması gereken görevler dışında, hizmetlerin yürütülmesinde öğrenci sayıları, sınıflar, meslekî formasyon ve özel beceriler gibi ölçütlere göre gerektiğinde psikolojik danışmanlar arasında iş bölümü yapar. Ancak bu iş bölümünün dengeli olmasına ve hizmetlerin gerektirdiği eş güdüm ve bütünlüğü zedelememesine dikkat eder.
- g) Rehberlik ve psikolojik danışma servisiyle işbirliği yaparak okuldaki öğretmenleri her sınıfa bir rehber öğretmen olmak üzere görevlendirir. Zorunlu olmadıkça sınıf rehber öğretmenlerini sınıftaki öğrencilerin mezuniyetine kadar değiştirmez ve zorunluluk bulunmadıkça sınıf rehber öğretmenlerini yönetim işlerinde görevlendirmez.
- h) Okuldaki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin ve bu konudaki programın verimli ve düzenli bir biçimde yürütülmesi için psikolojik danışman, sınıf rehber öğretmenleri, öğrenciler ve veliler arasında eş güdümü sağlamak için gerekli özeni gösterir.
- i) Öğrencileri yönlendirme çalışmalarında rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri servisi elemanları, öğrenciler, veliler, sınıf rehber öğretmenleri, branş Öğretmenleri ve diğer yöneticiler arasında iş birliği ve organizasyon ile değerlendirme sonuçlarının bir bütünlük içinde kayıtlarının tutulmasını sağlar.
- j) Başka eğitim-öğretim kurumlarından gelen öğrencilerin gelişim dosyalarını, geldikleri eğitim kurumlarından ister ve rehberlik ve psikolojik danışma servisine iletir.
- k) Rehberlik ve psikolojik danışma servisinde hazırlanan program ile yürütme planının birer örneğini ders yılının başladığı ilk ay içerisinde, yıl sonu çalışma raporunun bir örneğini ise ders yılının tamamlandığı ay içerisinde bağlı bulunduğu rehberlik ve araştırma merkezine gönderir.

Sınıf Rehber Öğretmenlerinin Görevleri

Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri öğrenciyi merkez alan eğitim anlayışından hareket etmektedir. Her bir öğrencinin kendine özgün özellikleri olabileceği ve buna göre eğitim yapılması gerektiği anlayışı, öğrencilerin sosyal, duygusal ve bilişsel sorunlarıyla ilgilenmeyi zorunlu kılmaktadır.

Rehberlik hizmetleri okulda bir takım çalışmasını öngörür. Buna göre okul psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde öğretmenlerin de önemli görevleri bulunmaktadır. Öğretmenleri kendi alanında öğretim yapmaktan başka sınıf rehber öğretmenliği görevi de yapmaktadır. Bunun için öğretmenlere yaptıkları sınıf rehber öğretmenliği karşılığı ücret ödenmektedir. Sınıf rehber öğretmenliği görevi yönetmeliğin 51. maddesine göre aşağıdaki şekilde belirlenmektedir.

- a) Okulun rehberlik ve psikolojik danışma programı çerçevesinde sınıfın yıllık çalışmalarını plânlar ve bu plânlanmanın bir örneğini rehberlik ve psikolojik danışma servisine verir.
- b) Rehberlik için ayrılan sürede sınıfa girer. Sınıf rehberlik çalışmaları kapsamında eğitsel ve meslekî rehberlik etkinliklerini, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri servisinin organizasyonu ve rehberliğinde yürütür.
- c) Sınıfındaki öğrencilerin öğrenci gelişim dosyalarının tutulmasında, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri servisiyle iş birliği yapar.
- d) Sınıfa yeni gelen Öğrencilerin gelişim dosyalarını rehberlik ve psikolojik danışma servisi ile iş birliği içinde inceler, değerlendirir.
- e) Çalışmalarda öğrenci hakkında topladığı bilgilerden özel ve kişisel olanların gizliliğini korur.
- f) Sınıfıyla ilgili çalışmalarını, ihtiyaç ve önerilerini belirten bir raporu ders yılı sonunda ilk hafta içinde rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri servisine iletir.
- g) Öğrencilerin ilgi, yetenek ve akademik başarıları doğrultusunda eğitsel kollara yönlendirilmeleri konusunda psikolojik danışmanla iş birliği yapar.
- h) Okul müdürünün vereceği, hizmetle ilgili diğer görevleri yapar. İlköğretimde 1'inci sınıftan 5'inci sınıfa kadar olan sınıfları okutan öğretmenler de bu görevleri kendi sınıflarında; üst sınıflardaki sınıf rehber öğretmenleri gibi, öğrencilerinin yaş, gelişim, eğitim durumları, bireysel özellikleri ve gereksinimleri doğrultusunda, rehberlik ve psikolojik danışma servisinin eş güdümünde yürütürler.

Okulların Milli Eğitim sistemi içerisinde ilköğretim ve ortaöğretim şeklinde farklılaşması verilecek rehberlik hizmetlerini de farklılaştırmaktadır⁶. Bu nedenle okulöncesi ilköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim düzeyinde farklı rehberlik hizmetleri vermek gerekmektedir⁷. Yönetmeliğin 12. maddesi okullardaki farklılaşmaya göre rehberlik hizmetlerinin nasıl yürütüleceğini aşağıdaki gibi belirtmektedir.

Okulöncesi eğitim ve ilköğretimde hizmetler genel olarak; öğrencinin kendisi, öğretmeni/öğretmenleri ve ailesi tarafından yetenek, beceri ve diğer özelliklerinin fark edilmesine, öğrencinin yetiştiği ortamın iyileştirilmesine, bireysel ve sosyal gelişimlerinin desteklenmesine, etkili öğrenme ve çalışma becerileri ile motivasyonlarının artırılmasına, ilköğretim sonrası eğitime ve orta öğretime devam edemeyecekler için mesleğe yönlendirmeye yöneliktir.

Orta öğretimde ise hizmetler genelde; üst öğrenime, meslek alanlarına ve mesleğe yönelmede, etkili öğrenme ve çalışma becerileri geliştirmede, meslekler ve gerektirdiği özellikler ile meslek ve çalışma yaşamı konusunda bilinçlendirmede, bireysel özelliklerini değerlendirip farkındalık düzeyini geliştirmede, bireysel ve sosyal gelişimin sürdürülüp yetişkin yaşamına hazırlanmada yoğunlaşır. Orta öğretimdeki hizmetlerde okul türlerine göre gerekli uyarlamalar yapılır.

Yaygın eğitimdeki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri genelde kursiyerlerin mesleğe ve işe yönlendirilmesini, iş yaşamına hazırlığı, bireysel ve sosyal gelişimlerinin desteklenmesini kapsar.

Örgün ve yaygın eğitimdeki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinde, sorunlara erken müdahale ve özellikle sorunun oluşmamasına yönelik gelişimsel, koruyucu yaklaşım esastır.

Okulda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin örgüt yapısını aşağıdaki şekil 1’de verilmektedir⁸.

Şekil 1. Okul Düzeyinde Rehberlik Hizmetlerinin Örgütlenmesi

Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetlerinin İl/İlçe Düzeyinde Örgütlenmesi

İl veya ilçelerdeki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinden sorumlu rehberlik ve araştırma merkezleridir (RAM). RAM’lar psikolojik danışma ve rehberlik hizmetinden başka il veya ilçe düzeyinde özel eğitim hizmetlerinden de sorumludur.

Daha önce belirtildiği gibi okullarda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerini sunan psikolojik danışman RAM’larla işbirliği halinde çalışmaktadır.

RAM'lar il düzeyinde tüm özel eğitim ve rehberlik hizmetlerinin yürütülmesinden sorumludur. Son yönetmeliğe göre RAM'larda psikolojik danışmandan başka **psikolog, çocuk gelişimcisi ve eğitimcisi, sosyal çalışmacı, özel eğitimci, psikometrist, eğitim programcısı** da yer almaktadır. Yönetmelikten çıkartılan sonuca göre okullara ancak psikolojik danışman (rehber öğretmen) atanmaktadır. Psikolojik danışman (Rehber Öğretmen) ise yönetmelikte üniversitelerin rehberlik ve psikolojik danışma veya eğitimde psikolojik hizmetler ana bilim dalı veya bölüm mezunu olarak tanımlanmıştır. Rehberlik ve Psikolojik Danışma programına en yakın olan Psikoloji bölümü mezunlarının dahi okullarda bu durumda görevlendirilmesi mümkün değildir; çünkü psikoloji bölümü mezunları yönetmeliğe göre psikolojik danışma (rehber öğretmen) olarak tanımlanmamış yalnızca psikolog olarak tanımlanmıştır.

RAM'larda görev yapacak personelin görev alanları yönetmeliğe göre belirlenmiştir. Mesleki anlamda psikolog ve psikolojik danışmanın görevleri birbirine çok yakındır. Bununla beraber yönetmeliğe göre psikologluk* belirsiz bir tanımlama olarak kalmakta sosyal psikolog, gelişim psikologu, klinik psikolog gibi mesleklerin hangisine işaret ettiği bilinmemektedir. RAM'larda görev yapacak Psikolog ve Psikolojik Danışmanın görev alanları yönetmeliğin 36. ve 37. maddelerine göre şöyle belirlenmektedir.

RAM' larda Görevli Psikolojik Danışmanların Görevleri

- a) Öğrencilerin veya bireylerin kendilerini ilgileri, yetenekleri, meslekî değerleri gibi yönleriyle tanımalarına, meslekler hakkında bilgi edinmelerine, kendi özelliklerine hangi mesleklerin uygun olduğunu fark etmelerine, çevreleri ile olumlu ilişkiler ve daha verimli çalışma alışkanlıkları geliştirebilmelerine, eğitimle ilgili sorunlarını ve güçlüklerini giderebilmelerine yönelik psikolojik yardım hizmetlerini verir. Bu öğrenciler veya bireyler için gerekli resmî işlemleri yapar.

* Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Mezunlarına tezsiz yüksek lisans programı ile psikolojik danışman unvanı verilebilir aynı şekilde Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık veya Eğitimde Psikolojik Hizmetler Ana Bilim Dalı mezunlarına da Psikoloji bölümleri tezsiz yüksek lisans programı açarak psikologluk unvanı verebilir. Bu durumda bireyler hem psikolojik danışman hem de psikolog unvanını bir arada kullanabilirler.

- b) Çalışma alanında yer alan eğitim-öğretim kurumlarının özellik, kademe, türlerine göre ayrı olmak üzere çerçeve programı ve etkinlik programlarının hazırlanmasına ilişkin çalışmaları organize eder ve bu çalışmalara katılır. Bu çalışmanın ön hazırlığı olarak kurumdaki önceki uygulama sonuçları, kurumun özellikleri ve çeşitli boyutları incelenir.
- c) Psikolojik ölçme araçlarını standartlarına uygun olarak uygular, değerlendirir, sonucunda gerekli rehberlik hizmetini verir.
- d) Rehberlik ve psikolojik danışma servislerine yönelik olarak yöneltme kapsamındaki çalışmaları organize eder, düzenlenmiş çalışmalara katılır ve bu çalışmalar doğrultusunda çeşitli yayınlar hazırlar.
- e) Rehberlik ve psikolojik danışma servislerinin ihtiyaç ve sorunlarını belirlemeye yönelik çalışmaları yürütür.
- f) Eğitim-öğretim kurumlarındaki rehberlik ve psikolojik danışma servislerinden gelen çalışma rapor ve programların inceler, değerlendirir ve değerlendirme sonuçlarını genel bir rapor haline getirir. Bu rapora bölümündeki elemanların görüş ve Önerilerini de ekleyerek Bölüm Başkanı na iletir.
- g) Hizmetlerle ilgili çeşitli araştırma-geliştirme çalışmalarına katılır.
- h) Eğitim-öğretim kurumlarındaki rehberlik ve psikolojik danışma servislerinde görev yapan psikolojik danışmanlara, verilecek hizmetlere ilişkin rehberlikte bulunur.
- ı) Psikolojik danışmanı bulunmayan okullar öncelikli olmak üzere okulların ve öğrencilerin gereksinimleri doğrultusunda yöneticilere, öğretmenlere, gerekli durumlarda ailelere yönelik toplantı, panel ve konferans gibi etkinlikler düzenler, gerekli hizmet içi eğitim etkinliklerini önerir.
- i) Alanla ve bölümün hizmetleriyle ilgili bilimsel gelişmeleri izler, uygulamalarında bu gelişmelerden yararlanır.
- j) Merkezde diğer meslek elemanlarıyla ekip çalışması yapar ve görevlerine ilişkin kayıtları usulüne uygun şekilde tutar.
- k) Merkez müdürünün vereceği hizmetle ilgili diğer görevleri yapar.

RAM' larda Görevli Psikologların Görevleri

Merkezde görevli psikolog aşağıdaki görevleri yapar:

- a) A tipik özellikleri, uyum güçlükleri, sorunları veya özürleri bakımından incelenmesi ve tanınması gereken danışanlar için tanılama çalışması yapar.
- b) Bu çalışmalar için gerekli psikolojik ölçmeleri yapar, yöntem ve teknikleri kullanır ve bunların sonuçlarını değerlendirir.
- c) Danışanlara kendi alanı ile ilgili olan psikolojik yardımları verir, gerekli terapi çalışmalarını yürütür.
- d) Gerekğinde danışanları çevrede psikolojik yardım veren başka kurum ve kuruluşlara yönlendirir.
- e) Çevrede ve okullarda alanıyla ilgili araştırmalar yapar veya yapılana katılır. Sonuçları, önerileriyle birlikte ilgililere iletir,
- f) Alanı ve bölümünün hizmetleriyle ilgili bilimsel gelişmeleri izler, uygulamalarında bunlardan yararlanır.
- g) Merkezdeki diğer meslek elemanlarıyla ekip çalışması yapar ve görevlerine ilişkin gerekli kayıtları usulüne uygun şekilde tutar.
- h) Merkez müdürünün vereceği hizmetle ilgili diğer görevleri yapar.

Yönetmelikte belirtilen RAM personelinin görevlerine göre tanılama ve terapi psikolog ve özel eğitimciler tarafından yapılmaktadır. Özel eğitim ve psikolojik bölümü lisans mezunu olmak tanılama ve terapi yapabilmek için yeterli değildir. Tanı ve terapi özel eğitim ve psikoloji alanın dışında tıbbi bir terim olarak hekimler tarafından kullanılması ve uygulanması daha uygundur.

RAM idari bölümden başka özel eğitim ve rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri bölümlerinden oluşmuştur. Rehberlik yönetmeliğinin 29. maddesine göre RAM rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri bölümü personeli aşağıdaki gibi belirtilmiştir.

Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri bölümü, bölüm başkanının sorumluluğunda merkezin çalışma alanının kapsamına göre yeterli sayıda psikolojik danışman, psikolog, psikometrisi, eğitim programcısı ve sosyal çalışmacıdan oluşur.

Rehberlik yönetmeliğinin 31. maddesine göre RAM'ların özel eğitim bölümü personeli aşağıdaki gibi belirtilmiştir.

Özel eğitim hizmetleri bölümü, bölüm başkanının sorumluluğunda merkezin hizmet verdiği çalışma alanının kapsamına göre yeterli sayıda çeşitli branşlarda özel eğitimci, psikolog, psikometrisi, çocuk gelişimi ve eğitimcisi, sosyal çalışmacı ve psikolojik danışmanlardan oluşur

RAM'lardan il milli eğitim müdürlüğü sorumludur. Milli eğitim müdürlüğü yönetim yapısı içinde il psikolojik danışma ve rehberlik ve özel eğitim hizmetlerinden sorumlu milli eğitim müdür yardımcısı veya şube müdürüdür.

Yönetmeliğin 17. maddesi il milli eğitim müdür yardımcısı veya şube müdürünün psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde görevlerini aşağıdaki belirlemektedir.

Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri bölümünden sorumlu millî eğitim müdür yardımcısı/şube müdürü, il / ilçe genelindeki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri ile ilgili etkinliklerin bütünlük içerisinde planlanması, programlanması, eşgüdümü ve yürütülmesinden millî eğitim müdürü adına yetkili ve sorumludur. Millî eğitim müdür yardımcısı/şube müdürünün görevlendirilmesinde rehberlik ve psikolojik danışma alanında eğitim görmüş olanların; bu nitelikteki elemanların bulunmaması durumunda ise alanın özelliği dikkate alınarak millî eğitim müdürlüğüne görevlendirme yapılır.

İldeki okullarda görev yapan psikolojik danışmanların hizmet ve yönetim açısından okul müdürüne bağlı olması RAM ve okul psikolojik danışmanının işbirliğini aksatabilmektedir. İldeki psikolojik danışmanların yönetim açısından okul müdürüne, hizmet niteliklerinin değerlendirilmesi planlanması bakımından RAM'lara bağlı olması okuldaki psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin niteliklerini artırabilir. Okul müdürü psikolojik danışma hizmetlerinin yürütülmesinden sorumlu olurken, okuldaki psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin nitelik ve nicelikleri ile ilgili sorumlulukların RAM müdürlerine verilmesi daha uygun olabilir.

İl mili eğitiminde psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinden sorumlu şube müdürü veya müdür yardımcısının psikolojik danışma ve rehberlik alanından bu mümkün değilse en yakın olan alandan atanması uygun olacaktır.

Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri İl Danışma Komisyonunun Oluşumu ve Görevleri

Kuruluşu-Oluşumu

İl düzeyinde psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin yürütülmesi için rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri il danışma hizmetleri komisyonu oluşturur. Bu komisyon eylül ve haziran ayları olmak üzere yılda en az iki kez toplanır. Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri il danışma komisyonu yönetmeliğinin 19. maddesine göre milli eğitim müdürü veya yardımcısı/şube müdürü başkanlığında aşağıdaki üyelerden oluşur.

1. İlçelerde şube müdürleri,
2. Rehberlik ve araştırma merkezi müdürü/müdürleri,
3. Rehberlik ve araştırma merkezinin/merkezlerinin rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri bölüm başkanları,
4. İlköğretim ve orta öğretim kurumlarından seçilen birer okul müdürü, metropol illerde metropolü oluşturan ilçelerden birer okul müdürü,
5. Değişik türden eğitim-Öğretim kurumlarındaki rehberlik ve psikolojik danışma servislerinde çalışan en az üç psikolojik danışmandan, oluşur.

Görevleri

Yukarıda üyeleri belirtilen komisyonun görevleri yönetmeliğinin 20. maddesine göre aşağıdaki gibidir.

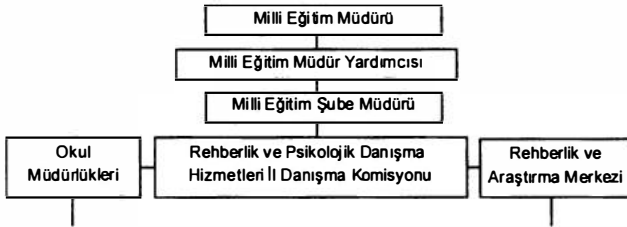
Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri il danışma komisyonu aşağıdaki görevleri yapar.

- a) Eylül ayında yapılacak toplantıda, il ve ilçelerde yapılması düşünülen rehberlik ve psikolojik danışma çalışmalarına ilişkin gerekli ihtiyaçları belirler, çalışmalarla ilgili önerileri değerlendirir ve bunların sağlanması yönünde karar alır.
- b) Haziran ayında yapılacak olan toplantıda il ve ilçelerde yapılan rehberlik ve psikolojik danışma çalışmalarının sonuçlarını değerlendirir. Sonraki öğretim yılı için önerilerde bulunur.

Her iki toplantıda da alınan kararların, toplantıların yapıldığı ay içerisinde ildeki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri bölümünce Bakanlığa gönderilmesini sağlar.

2001 tarihli yönetmeliğe göre il veya ilçe düzeyinde rehberlik hizmetlerinin örgütlenmesi aşağıdaki şekil 2’de sunulan şema ile gösterilebilir.

Şekil 2. İl/İlçe Düzeyinde Rehberlik Hizmetlerinin Örgütlenmesi

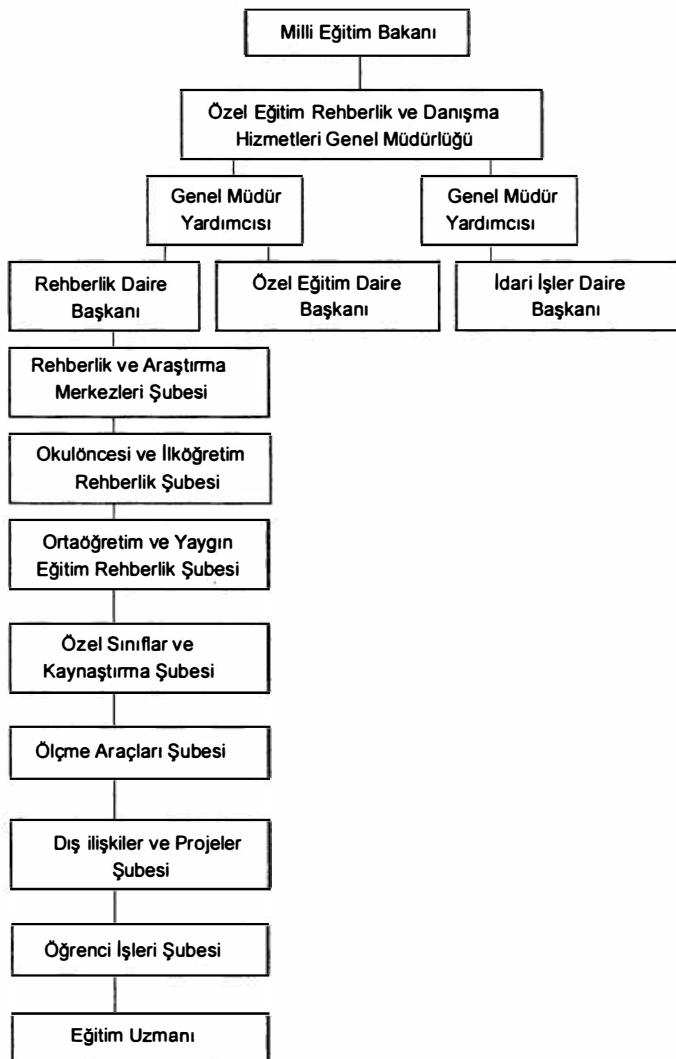
Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetlerinin Milli Eğitim Bakanlığı Düzeyinde Örgütlenmesi

Milli Eğitim Bakanlığında rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin yürütülmesinden Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü sorumludur. İsminden de anlaşılacağı gibi bu genel müdürlük aynı zamanda ülke çapındaki özel eğitim hizmetlerinin yürütülmesinden de sorumludur. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü 30.4.1992 tarihi ve 3797 sayılı yasayla kurulmuştur. Bu yasa öncesinde ilgili genel müdürlük şube müdürlüğü düzeyinde Milli Eğitim Bakanlığında hizmet vermektedir. Ülkemizde rehberlik ve özel eğitimin aynı genel müdürlük bünyesinde temsil edilmesi hizmetlerin etkinleştirilmesini olumsuz etkileyebilir. Özel eğitimin rehberlikten bağımsız ayrı bir genel müdürlükle hizmet vermesi sistemin işlevselliğini artırabilir. Ülkemizde özel eğitime duyulan gereksinim göz önünde bulundurulduğunda, tek bir genel müdürlük çatısı altında özel eğitim hizmetlerinin verilmesi uygun olabilir.

Milli Eğitim Bakanlığın Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü iki genel müdür yardımcısı kadrosuna sahiptir. Bu genel müdür yardımcılarının görev alanları idari işler ve özel eğitim rehberlik hizmetleri şeklinde ikiye ayrılmaktadır. İki genel müdür yardımcısından birinin alanın tamamı idari işlere ayrılması, genel müdürlükte yönetimle ilgili işlerin özel eğitim ve rehberlik alanından daha fazla olduğu varsayımını aklı getirmektedir. Bakanlıktaki bu yapılanma özel eğitim ve rehberlik hizmetlerinin bir daire başkanlıklarıyla temsil e-

dilmesine neden olmuştur. Bakanlıktaki Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğündeki, genel müdür yardımcılarının görev alanları özel eğitim ve rehberlik alanlarına göre ikiye ayrılması faydalı olacaktır. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğünce rehberlik hizmetleri değişik şubelere ayrılmıştır. Rehberlik hizmetlerindeki şube farklılığı özel eğitim hizmetlerinde gözükmemektedir. Ayrıca özel sınıflar ve kaynaştırma şubesi rehberlik hizmetleri içerisinde bulunması özel eğitimle rehberlik hizmetlerini birbirine karıştırılmış olması olasılığını akla getirmektedir. Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü ismi iki farklı alanın birbiri içine girmesi ve bundan dolayı hizmetlerin aksamasına neden olabilir. Rehberlik genel müdürlüğünün “Eğitimde Psikolojik Hizmetler Genel Müdürlüğü” şeklinde adlandırılması ve özel eğitim hizmetlerinin başlıca bir genel müdürlükle hizmet vermesinin çağdaş eğitim anlayışının bir gereği olduğu düşünülmektedir.

Şekil 3. Bakanlık Düzeyinde Rehberlik Hizmetlerinin Örgütlenmesi

ÖZET

17/4/2001 tarihinde ve 24376 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik okul, il ve bakanlık düzeyinde psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin örgüt, personel ve yönetim yapısını belirlemektedir. Bakanlık düzeyinde psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin ülke çapında yürütülmesinden Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü sorumludur. İldeki psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinden sorumlu Milli Eğitim Müdürlüğüdür. Milli Eğitim Müdürü bu sorumluluğunu yardımcısı veya şube müdürü ile gerçekleştirir. İldeki özel eğitim ve psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri RAM (Rehberlik ve Araştırma Merkezi) tarafından yürütülür. RAM'lar özel eğitim ve rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri şeklinde iki bölüme ayrılmıştır. RAM'larda çeşitli personel (psikometrist, sosyal çalışmacı, çocuk gelişimi ve eğitimcisi, eğitim programcısı, özel eğitimci) çalışabilmektedir ancak okullarda sadece Psikolojik Danışmanlar (Rehber Öğretmen) çalışabilmektedir. Yönetmeliğe göre Psikolojik Danışmanlar üniversitelerin rehberlik ve psikolojik danışma ana bilim dalı/ eğitimde psikolojik hizmetler bölümü/ana bilim dalı mezunlarıdır. Okullarda rehberlik hizmeti tüm okul öğretim ve yönetim personelinin kapsamaktadır. Yönetmeliğe göre okul yöneticileri, sınıf rehber öğretmenleri, ilköğretimde 1. sınıftan beşinci sınıfa kadar olan sınıfları okutan öğretmen (sınıf öğretmeni) ve diğer öğretmenler psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinden sorumludur.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi Rehber Öğretmenin diğer unvanıdır?
 - A) Uzman
 - B) Psikolog
 - C) Sosyal çalışmacı
 - D) Programcı
 - E) Psikolojik Danışman
2. Aşağıdakilerden hangisi psikolojik danışmanların okullardaki görevlerinden biri değildir?
 - A) Psikolojik danışma yapmak
 - B) Toplantı, panel, konferans düzenlemek
 - C) Disiplin kurulunda görev almak
 - D) Yeni seçmeli derslerle ilgili araştırma yapmak
 - E) Okuldaki rehberlik derslerine girmek
3. Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri İl Danışma Komisyonu hangi aylarda, yılda en az kaç kez toplanmak zorundadır.
 - A) Ekim ve Haziran aylarında; yılda en az iki kez toplanmak zorundadır
 - B) Eylül ve Temmuz aylarında; yılda en az iki kez toplanmak zorundadır
 - C) Eylül ve Haziran aylarında; yılda en az iki kez toplanmak zorundadır.
 - D) Eylül, Şubat ve Haziran aylarında; yılda en az üç kez toplanmak zorundadır
 - E) Ekim, Şubat ve Temmuz aylarında; yılda en az iki kez toplanmak zorundadır
4. Rehberlik için ayrılan sürede sınıfa girmek okuldaki hangi personelin görevidir.
 - A) Psikolojik Danışmanın
 - B) Nöbetçi Öğretmenin
 - C) Dersi eksik kalan öğretmenin
 - D) Sınıf Rehber Öğretmenin
 - E) Eğitsel Kol Öğretmenin

5. Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin Milli Eğitim Bakanlığına örgütlenişi aşağıdaki hangi birim içerisinde yer almaktadır.
- A) Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Daire Başkanlığı
B) Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Şube Müdürlüğü
C) Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü
D) Özel Eğitim ve Eğitimde Psikolojik Hizmetler Genel Müdürlüğü
E) Özel Eğitim Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
6. Aşağıdakilerden hangisi Rehberlik Araştırma Merkezlerinin görevlerinden değildir?
- A) Araştırma yapmak
B) İnceleme ve psikolojik test uygulamak
C) Konferanslar düzenlemek
D) Özel eğitim hizmetlerini planlamak
E) Okul Rehberlik ve Psikolojik Danışma Servislerini denetlemek
7. Üniversitelerin Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı (veya Eğitimde Psikolojik Hizmetler Ana Bilim Dalı) dışında ana bilim, program veya bölüm mezunları "Psikolojik Danışma" unvanını kullanabilir mi?
- A) Kullanabilir; bu konuda yönetmelik rehber öğretmen olarak atanan herkese bu unvanı vermiştir.
B) Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Mezunları dışında hiç kimse bu unvanı kullanamaz.
C) Milli Eğitim Bakanlığı yayınladığı yönetmeliğe göre Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık veya Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bölümü/Ana Bilim Dalı Mezunlarını psikolojik danışman olarak nitelendirmiştir.
D) Yalnızca Üniversitelerin Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü mezunları ana bilim dalları ne olursa olsun bu unvanı kullanabilmektedir.
E) Üniversitelerin Eğitim Fakültesi Mezunu herkes okullarda psikolojik danışman unvanını kullanabilir.

8. Aşağıdakilerden hangisi psikolojik danışmanın görevlerinden biri sayılamaz?
- A) Öğrencilerin ailelerinden ve okul yönetiminden sakladıkları durumları araştırır ve bunları okul ve aileye bildirir.
 - B) Rehberlik için ayrılan sürede sınıfa girer. Sınıf rehberlik çalışmaları kapsamında eğitsel ve meslekî rehberlik etkinliklerini, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri servisinin organizasyonu ve rehberliğinde yürütür.
 - C) Sınıfındaki öğrencilerin öğrenci gelişim dosyalarının tutulmasında, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri servisiyle iş birliği yapar.
 - D) Sınıfa yeni gelen Öğrencilerin gelişim dosyalarını rehberlik ve psikolojik danışma servisi ile iş birliği içinde inceler, değerlendirir.
 - E) Çalışmalarda öğrenci hakkında topladığı bilgilerden özel ve kişisel olanların gizliliğini korur.
9. Aşağıdakilerden hangisi rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri il danışma komisyonu üyesi değildir?
- A) Rehberlik ve araştırma merkezi müdürü/müdürleri.
 - B) Rehberlik ve araştırma merkezinin/merkezlerinin rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri bölüm başkanları.
 - C) Rehberlik ve araştırma merkezinin/merkezlerinin özel eğitim hizmetleri bölüm başkanları.
 - D) Değişik türden eğitim-Öğretim kurumlarındaki rehberlik ve psikolojik danışma servislerinde çalışan en az üç psikolojik danışmandan, oluşur.
 - E) İlköğretim ve orta öğretim kurumlarından seçilen birer okul müdürü, metropol illerde metropolü oluşturan ilçelerden birer okul müdürü.
10. Aşağıdakilerden hangisi sınıf rehber öğretmeninin görevlerinden biri değildir?
- A) Okulun rehberlik ve psikolojik danışma programı çerçevesinde sınıfın yıllık çalışmalarını plânlar ve bu plânlanmanın bir örneğini rehberlik ve psikolojik danışma servisine verir.
 - B) Rehberlik için ayrılan sürede sınıfa girer. Sınıf rehberlik çalışmaları kapsamında eğitsel ve meslekî rehberlik etkinliklerini, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri servisinin organizasyonu ve rehberliğinde yürütür.
 - C) Sınıfındaki öğrencilerin öğrenci gelişim dosyalarının tutulmasında, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri servisiyle iş birliği yapar.
 - D) Sınıfa yeni gelen Öğrencilerin gelişim dosyalarını rehberlik ve psikolojik danışma servisi ile iş birliği içinde inceler, değerlendirir.
 - E) Öğrencilerin kişisel, sosyal ve duygusal sorunlarıyla ilgili psikolojik danışma yapar.

11. Rehberlik ve Araştırma merkezi kaç bölümden oluşur.

A) 1

B) 2

C) 3

D) 4

E) 5

12. Aşağıdakilerden hangisi okul müdürünün rehberlikle ilgili görevlerinden biri değildir?

A) Okulda rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin sağlıklı şekilde yürütülebilmesi için, hizmetin gerektirdiği fiziksel şartları ve uygun çalışma ortamını hazırlar, kullanılacak araç ve gereci sağlar.

B) Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri yürütme komisyonunu kurar, bu komisyona başkanlık eder.

C) Okulun rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin yürütülmesi ile ilgili yıllık program ve yürütme plânının hazırlanmasını sağlar ve uygulanmasını izler.

D) Okulun psikolojik danışman ihtiyacını, öğrenci sayısını ve bu sayıdaki artışı dikkate alarak belirler ve bulunduğu il veya ilçe millî eğitim müdürlüğünün ilgili bölümüne bildirir.

E) Sınıfa yeni gelen Öğrencilerin gelişim dosyalarını rehberlik ve psikolojik danışma servisi ile iş birliği içinde inceler, değerlendirir.

12. Rehberlik yönetmeliğine göre Psikoloji bölümü mezunları yani Psikologlar okullarda Psikolojik Danışman (Rehber Öğretmen) olarak görev yapıp yapamaması ile ilgili aşağıdaki hangi yorum doğrudur?

A) Evet yapabilirler çünkü onlar psikologdur.

B) Evet yapabilirler çünkü onlar hekimdirler hatta ilaç dahi yazabilirler.

C) Yönetmeliğe göre yapamazlar ancak Millî Eğitim Bakanlığı kendi yönetmeliğini uygulamamakta, Psikoloji bölümü mezunundan başka Eğitim Programları ve Öğretim, Eğitim Yönetimi ve Denetim, Ölçme ve Değerlendirme, İstatistik, Sosyal Hizmetler, Felsefe, Sosyoloji bölümü mezunları dahi okullara psikolojik danışman olarak atamaktadır.

D) Evet yapabilirler çünkü asıl psikolojik danışmanlar psikologlardır.

E) Hem psikoloji hem de rehberlik ve psikolojik danışma ana bilim dalı mezunları psikolojik danışman değildirler. Çünkü psikoloji ile ilgili lisans eğitimi ancak psikoloji ilkeleri ile düşünme ve yorumlama becerisi kazandırır. Psikolojinin uygulanması için ise daha üst bir eğitim gerekir.

13. Aşağıdakilerden hangisi Rehberlik Araştırma Merkezinde görev yapan psikoloğun görevi olup psikolojik danışmanın görevi değildir?
- A) Öğrencilerin veya bireylerin kendilerini ilgileri, yetenekleri, meslekî değerleri gibi yönleriyle tanımalarına, meslekler hakkında bilgi edinmelerine, kendi özelliklerine hangi mesleklerin uygun olduğunu fark etmelerine, çevreleri ile olumlu ilişkiler ve daha verimli çalışma alışkanlıkları geliştirebilmelerine, eğitimle ilgili sorunlarını ve güçlüklerini giderebilmelerine yönelik psikolojik yardım hizmetlerini verir.
- B) Çalışma alanında yer alan eğitim-öğretim kurumlarının özellik, kademe, türlerine göre ayrı olmak üzere çerçeve programı ve etkinlik programlarının hazırlanmasına ilişkin çalışmaları organize eder ve bu çalışmalara katılır. Bu çalışmanın ön hazırlığı olarak kurumdaki önceki uygulama sonuçları, kurumun özellikleri ve çeşitli boyutları incelenir.
- C) Psikolojik ölçme araçlarını standartlarına uygun olarak uygular, değerlendirir, sonucunda gerekli rehberlik hizmetini verir.
- D) Rehberlik ve psikolojik danışma servislerine yönelik olarak yöneltme kapsamındaki çalışmaları organize eder, düzenlenmiş çalışmalara katılır ve bu çalışmalar doğrultusunda çeşitli yayınlar hazırlar.
- E) Atipik özellikleri, uyum güçlükleri, sorunları veya özürleri bakımından incelenmesi ve tanınması gereken danışanlar için tanılama çalışması yapar.
14. Rehberlik yönetmeliğine göre Rehberlik ve Araştırma Merkezi personelin-den hangisi tanılama ve terapi yapabilir?
- A) Özel Eğitimci
B) Çocuk Gelişimi ve Eğitimcisi
C) Eğitim Programcısı
D) Sosyal Çalışmacı
E) Psikolojik Danışman
15. Rehberlik yönetmeliğinin 12. maddesine ne tür bir rehberlik anlayışı öncelikli olarak düzenlenmelidir?
- A) tanılama ve terapi
B) gelişimsel ve koruyucu
C) tanılama ve önleme
D) tanılama ve geliştirme
E) koruyucu ve tanılayıcı

16. Aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?
- İlköğretimin 1. sınıfından beşinci sınıfına kadar olan sınıfları okutan öğretmenler rehberlik faaliyetlerinden sorumlu değildir.
 - İlköğretimin 1. sınıfından beşinci sınıfına kadar olan sınıfları okutan öğretmenler rehberlik faaliyetlerinden sorumludur.
 - Sınıf öğretmeni ile Sınıf Rehber Öğretmenliği görevleri aynı değildir.
 - Sınıf Rehber Öğretmeni olmak için öğretmen olmak yeterlidir.
 - İlköğretim okul programından 1. sınıftan 5. sınıfa kadar olan öğrenciler için de rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetleri programı hazırlanır.
17. Aşağıdaki personelden hangisi Rehberlik Araştırma Merkezi Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bölümü personelinden değildir?
- Psikometrist
 - Sosyal çalışmacı
 - Çocuk Gelişimcisi ve Eğitimcisi
 - Psikolojik Danışman
 - Psikolog
18. Aşağıdakilerden hangisi 2001 tarihli Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliğinde yer almaz?
- Psikolojik Danışmanların görevleri.
 - Sınıf Rehber Öğretmenlerinin görevleri.
 - Eğitsel Kol Etkinliklerinin düzenlenmesi.
 - Bireysel Rehberlik uygulamaları.
 - Mesleki Rehberlik uygulamaları.
19. 2001 tarihli Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliğinde Rehberlik ve Araştırma Merkezi personelinin üniversitelerin hangi bölümünden mezun olacağını belirtilmiştir. Ancak yönetmeliğe göre Rehberlik Araştırma Merkezi personelinden birinin bitirdiği bölüm belirsiz olarak "ilgili bölüm mezunu" şeklinde belirtilmiştir. Mezun olduğu Üniversite bölümü "ilgili bölüm şeklinde belirtilen Rehberlik ve Araştırma Merkezi Personeli aşağıdakilerden hangisidir?
- Sosyal Çalışmacı
 - Psikometrist
 - Psikolog
 - Psikolojik Danışman
 - Eğitim Programcısı

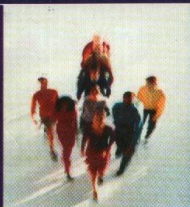
YANIT ANAHTARI

1- A	2- B	3- E	4- A	5- D	6- C	7- E	8- C	9- A	10- E
11- B	12- E	13- C	14- E	15- A	16- B	17- A	18- C	19- C	20- B

KAYNAKÇA

1. Kepçeoğlu, Muharrem. **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. Alkım Yayınları İstanbul: 1999.
2. Shertzer, B & Stone, S.C. **Fundamentals of Guidance**. Boston: Allyn and Bacon. Inc, 1964.
3. Kuzgun, Yıldız. **Rehberlik ve Psikolojik Danışma**. ÖSYM Yayınları Ankara: 1992.
4. M.E. B. Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği, 16.12.1985 tarihli sayı:2201 **Tebliğler Dergisi**.
5. M. E. B. Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği, 17 Nisan 2001, sayı: 24376. **Resmi Gazete**.
6. Türküm, Sibel. "Rehberlikte Örgüt ve Personel ". **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. Ed.: Gürhan Can. Pegem Yayınları. Ankara: 2002. s.259-286.
7. Yeşilyaprak, Binnur. **Eğitimde Rehberlik Hizmetleri**. Nobel Yayın Dağıtım Ankara:2002.
8. Tan, Hasan. **Psikolojik Danışma ve Rehberlik**. Alkım Yayınları İstanbul:1992.
9. Doğan, Süleyman. "Okul Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlığı Alanında Çağdaş Bir Yaklaşım: Kapsamlı Rehberlik Programı Modeli". **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, 2 ,13. 2000.

Psikolojik Danışma ve Rehberlik

www.aniyayincilik.com.tr
e-posta: aniyayincilik-w@tr.net
Faks: 0 (312) 232 17 78

Fevzi Çakmak 2 Sokak No: 36 / D
Demirtepe - Kızılay / ANKARA
Tel: 0 (312) 231 98 97 pbx

ISBN 975-6376-14-7

9 789756 376140